

KRINGSJAA

REDIGERET AF

ALF HARBITZ

34TE BIND — 17DE AARGANG

KRISTIANIA

STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG

1909

INDHOLD.

Notiser.

KRINGSJAA

7. Hefte JULI 1909 17. Aarg.

Fredsmøderne i Lake Mohonk.

Af *dr. Georg Fasting.*

Blandt de mange og mange slags møder til fremme af verdensfreden hører fredsmøderne i *Lake Mohonk,* i Amerika, i staten New York, vistnok til de merkeligste.

I 14 aar har nemlig der en privatmand, *Albert Smiley*, og hans frue samlet en skare af omtrent 300 fredsvenner i sit eget hjem til 3 dages forhandling om voldgift mellem folkene. Deltagerne er hr. Smiley's gjæster. Det maa i sandhed være et rummeligt hjem, naar verten der kan samle en saadan flok i sit *parlor,* sin stue, og det er en storartet gjæstfrihed han paa denne maade udviser. Deltagerne er ham ogsaa i høieste grad hengivne. Hr. Smiley er nu en gammel mand. Da mødet sluttede sidstleden mai, endte man med, paa amerikansk vis, at vedtage en «beslutning» hvori det heder: «Deltagerne i det 14de Lake Mohonkmøde til fremme av voldgift mellem folkene udtaler sin taknemmelige anerkjendelse af hr. og fru Albert Smiley's høisindede gjæstfrihed. Vi lykønsker ophavet til disse møder, hr. Albert Smiley, med at han fylder sit 80de aar uden at hans øie er blevet dumt eller hans kraft veget fra ham. Vi glæder os med ham over at han — naar høsten er kommet efter hans lange og betydningsfulde arbeide for indianerne og for fredssagen — kan se hvorledes negene modnes i den sæd han har saad. Han kan ikke opleve en større velsignelse end den som kommer af den stedse rigere opfyldelse af hans bøn om fred mellem folkene gjennem voldgift mellem folkene.» Allerede forrige gang havde Smiley sagt, da de sluttede: «Jeg ønsker at underrette alle om at disse møder vil bli fortsat. Naar *jeg* ikke kan mere, vil min broder Daniel indtage min plads, og naar han er borte, saa har han en søn som er opkaldt efter mig og som vil indtage *hans* plads». Hr. Smiley's ord blev hilset med stort bifald. Og nu sidste gang sagde han: «Om ikke jeg blir hundrede aar, saa har jeg en bror, som har kone og barn. Disse møder skal fortsættes og — for at bruge en krigersk talemaade — vi vil kjæmpe til vi seirer!» Formanden i forsamlingen ytred i sin tale til Smiley blandt andet: «Vi har al grund, Sir, til at elske og ære Dem, ikke blot som en fører og ven, men ogsaa som en type paa en egte amerikansk borger», hvorpaa han, med anvendelse av en kjendt amerikansk sang, tilføied:

But bless ye, Mr. Smiley! may you live a thousan' years,
And may we live a thousan', too, — a thousan' less a day,
For we shouldn't like to be on earth to hear you'd passed away.

(Gud la Dem leve, Smiley, endnu i tusend aar,
Maa selv vi leve tusend — men træk en dag ifra,
Ti være her foruden Dem — det holder vi ei a'.)

Og saa slutter de hver gang med at synge en sang som begynder saa:

God be with you till we meet again.
(Gud være med eder til atter vi ses).

Nu kunde man tro at det var en mere eller mindre tilfældig vennekreds som hvert aar samled sig i Lake Mohonk. Men saa er det ikke. En flerhed af deltagerne er mænd i de mest fremskudte stillinger — jeg forstaar ikke hvorledes en enkelt privatmand har kunnet samle en saadan kreds omkring sig. Her var folk fra alle kanter af Amerika, endog fra Europa. Her var professorer og geistlige, journalister, kjendte skribenter, høitstaaende embedsmænd. Her træffer man en general og en admiral. Her er ogsaa forretningsverdenen repræsenteret gjennem fremragende personligheder. Her tar diplomater ordet, f. eks. ingen ringere end *James Scott,* Amerikas udsending paa den anden Haagerkonferens, og selve Japans gesandt, *Kogoro Takahira* — da han besteg talerstolen, reiste hele forsamlingen sig og hilste ham med levende bifald.

Beundringsværdig er den maade hvorpaa forhandlingerne føres i Lake Mohonk. Ledelsen er fast og elegant. Der holdes to møder om dagen, i de tre dage. I hvert møde leveres flere korte, vel forberedte, foredrag — jeg antar gjennemsnitlig foredrag paa en 15 minutter. Blir der tid tilovers, kan der tales «fra gulvet» i 3 minutter af hver taler. Hvor forskjellig fra hvad vi er vant til! Og saa den smukke tone i alle udtalelser, selv hvor der var uenighed, som der jo var, især paa et bestemt punkt. «Hr. Smiley, hr. formand, mine damer og herrer» — saaledes begynder i regelen enhver taler, man synes at høre den kjærlige klang i hans ord. Hvor veltalende foredragene var kan man naturligvis ikke skjønne uden at læse dem i deres helhed i den aarlige «report». Noget af det som blev forhandlet paa det sidst afholdte møde, skal her gjengives.

Som rimelig kom mødet oftere tilbage til den anden Haagerkonferens og det som der var udrettet. Især glæded man sig over at konferensen *enstemmig* havde erklæret sig for tvungen voldgift, *i principet.* Naar konferensen alligevel ikke blev enig om virkelig gjennemførelse af denne sag, saa mente man paa mødet at det havde sin naturlige grund — der er store vanskeligheder ved en saadan sags gjennemførelse, det er rigtig at man ikke gaar for hurtig frem, og ikke udsætter sig for tilbageslag, og skulde man ikke vise taalmodighed, naar det gjælder en saa uhyre forandring i det bestaaende som denne sag betegner? Man har jo ogsaa al grund til at trøste sig med den mangfoldighed af voldgiftstraktater som i de sidste aar har været oprettet *mellem de enkelte stater* — traktater hvoraf nogen endog har udeladt den bestemmelse at striden ikke maa gjælde statens selvstændighed eller livsinteresser — *enhver* strid skal undergives voldgift. Disse forskjellige voldgiftstraktater maa kunne tænkes at danne en *overgang* til en almindelig overenskomst mellem alle — ialfald alle civiliserede — stater om tvungen voldgift i *alle* tvistemaal. Mødet dvælte ogsaa med stor tilfredshed ved de enkelte voldgiftstraktater, og herunder blev ogsaa *vort* land nævnt. Karlstadoverenskomsten og dens voldgiftsbestemmelse var paa tale. Ogsaa — noget andet, men dermed beslægtet — stormagternes erklæring om det norske landomraades uangribelighed (og østersjølandenes integritet).

En anden kilde til glæde fandt fredsvennerne i Lake Mohonk i det der var udrettet i Haag for tilveiebringelsen af en *fast* domstol, til at dømme i stridigheder mellem folkene. Domstolen var vistnok ikke kommet istand — til videre maa man nøies med at der er regler for hvorledes en domstol kan oprettes i de paakommende tilfælder — en *fast* domstol har man altsaa endnu ikke faat; Tyskland la sig paanyt i veien, men Tyskland har før givet efter i fredssagen, saa der kan være haab om at tyskerne ogsaa i dette punkt kan skifte standpunkt. Men fremfor alt fandt man i Lake Mohonk opmuntring i den udtalelse af *James Scott* — som før oplyst, Amerikas udsending i Haag — at sagen var saaledes forberedt at den antagelig kunde ordnes gjennem diplomatiet inden den tredje Haagerkonferens træder sammen, som bestemt, i 1915.

Men — det forstaar sig — der var ogsaa det som fredsvennerne i Lake Mohonk var bekymret for. Og deres bekymring havde en særskilt amerikansk foranledning. Ingen fredsvenner kan lade være at føle bekymring ved den omstændighed at Amerika, som for en del aar tilbage var saa frit for militarisme som noget land i verden, og havde en meget ubetydelig hær og ubetydelig flaade, i de sidste aar ikke alene har ført krig (krigen med Spanien), men ogsaa har foretaget store rustninger. Samtidig med at det vil være et fredsrige, optræder det, nær sagt, som krigersk stormagt. Denne tvetydighed er, paa en næsten fornøielig maade, legemliggjort i den nu fratraadte præsident, Roosevelts, person. Der er ikke tvil om at Roosevelt er en oprigtig ven af verdensfreden. Han har vundet historisk berømmelse som den der fik stanset krigen mellem Rusland og Japan og som den der fik istand den anden Haagerkonferens, og vort storting har hædret ham med selve Nobelpræmien. Men samtidig har han et krigersk sind, og skjønt han ikke var militær, deltog han som frivillig i den spanske krig og lagde for dagen glimrende tapperhed og brændende iver. Han er paa en gang en godhjertet, vennesæl mand og en ildfuld sjæl, energisk, modig — han er nu paa en reise rundt jorden, og skal nok i Afrika gaa paa jagt efter løver og elefanter — en fornøielse vi vil unde ham. Roosevelt vilde ha fred, men han vilde kunne *befale* fred, og derfor vilde han ha *slagskibe*, som han kunde sende verden rundt for at tilkjendegive den at Amerika vilde ikke ha noget vrøvl, man skulde forholde sig rolig. Unægtelig en eiendommelig sammensat natur, men et tro billede af den amerikanske fredspolitik. Dommen om denne politik og om præsident Roosevelt selv var i Lake Mohonk ingenlunde ensartet. En af talerne ytred sig lidt spydig saaledes: «For tre aar siden havde en af deltagerne her en samtale med præsident Roosevelt, da præsidenten sa: hvad jeg ønsker er et *senat* som vil lade mig slutte voldgiftstraktater og et *hus* (d. e. kongressens «repræsentanter») som vil gi mig slagskibe. Nu skal jeg ikke sige om denne ytring af den tapre anfører af friskarerne og modtageren af Nobelprisen er den høieste visdom, eller blot en aandrighed, eller om den kanske endog kan affærdiges med det korte og drøie ord *vrøvl*. Men præsident Roosevelt er sikkert typen paa en amerikansk borger. Alle er vistnok enige om at krigen er menneskehedens værste svøbe — alligevel synes det som om folk i det hele tat foretrækker krig for fred, og der er noget i hver kvindes bryst som bringer hende til at foretrække blanke messingknapper for de fineste guldknapper i skjortebrystet. I det

mindste er dette min erfaring fra den tid jeg var student og skulde paa bal sammen med en West Pointmand» (i W. P. er den militære høiskole). Taleren mener naturligvis at denne forkjærlighed for krigen maa bekjæmpes. De samme slagskibe var stadig paa bane. Eskadrechefen skulde ha sagt i San Francisco: «gid vi havde færre statsmænd og flere slagskibe». Sammenligningen er fortræffelig, siger en af talerne, ti forholdet er dette: jo flere statsmænd, des færre slagskibe — jo færre statsmænd, des flere slagskibe. Om man anvendte hvad et enkelt saadant slagskib koster, til at sende fredsbud rundt jorden, ytred en anden taler, hvad kunde ikke dermed udrettes? Paa den anden side er der dem som tager præsident Roosevelt ligefrem i forsvar: det han har gjort i dette stykke, er netop det rette, flaader og hære kan ikke undværes. Nogen holder fremdeles paa det gamle: «under freden skal du forberede krigen». «*Nei*», siger andre, «under freden skal du forberede *krigens afskaffelse*». Man kommer i Lake Mohonk selvfølgelig ogsaa ind paa det gamle stridspunkt: rustningernes indskrænkning, men meningerne er saa afvigende at man blir enige om at lade dette punkt falde. Lad voldgiftstanken vinde fremgang, saa kommer det andet af sig selv. Og lad bare fredstanken fremdeles faa brede sig. I virkeligheden har det jo gaat fort med menneskenes omstemning. «Da jeg for tolv aar siden kom hjem fra mødet her i Lake Mohonk», udtaler en af deltagerne, «sagde man: aa ja, folk har altid slaas, og de vil altid slaas — man taler ikke længer saa nu».

Ja, alt afhænger af *den almindelige mening*. Den almindelige mening maa bearbeides. Det maa ske inden forretningsverdenen, inden skolen, inden kirken, inden pressen, inden hele menneskeheden. Forretningsverdenen burde være verdensfredens naturlige tilhængere, men der raader endnu adskillig uvidenhed om fredsbevægelsens natur. Skolerne, universiteterne kan udrette meget — ungdommen er jo fremtiden — men man maa ta sagen praktisk. Kirken hylder naturligvis paa sæt og vis fredstanken, men kirken er ofte lunken, de tilstedeværende prester erkjendte dette. Ogsaa pressen, indrømmed de tilstedeværende pressemænd, var lunken. Det laa i at pressen var altfor meget fristet til at rette sig efter publikums smag, og publikum forlangte det opsigtvækkende. Af og til kunde dog pressemændene faa anledning til at vise den kjærlighed til fredstanken som ogsaa nogen af *dem* føler. «Det var i de dage», fortalte en af dem, «da man hvert øieblik vented underretning om at freden mellem Rusland og Japan var undertegnet. Tilfældigvis kom underretningen lige efter at klokken havde slaaet tolv. Nu venter vi at der i regelen paa denne tid av dagen er en liden stans i de indløbende meddelelser, og klokken tolv gaar telegrafisten ud for at spise frokost, da man ikke venter at der nu er noget at gjøre en halv times tid. Ved dette tidspunkt havde ogsaa virkelig telegrafisten forladt kontoret, men tilfældigvis var der en ung mand tilstede som kunde forstaa telegrafen efter lyden, og han hørte tikkingen som sa ham at freden var sluttet. Han sprang da ud paa gaden og raabte: *freden er sluttet! freden er sluttet!* Dette raab gav signalet til jubel over hele landet over hvad der var sked. Naar det blev det sedvanlige at pressen paa denne maade gik i spidsen med at udtrykke sin fryd over hver seier fredstanken vandt, var det først som det skulde være og folk vilde efterhaanden faa et nyt syn paa krigen og — freden».

Og saa maa der komme istand et virkelig *verdensvenskab* mellem alle mennesker paa den hele jord. Det er jo ogsaa begyndt og vokser for hver dag gjennem det stadig tiltagende samkvem mellem nationerne. Det fremmes jo ogsaa ved bevidste bestræbelser fra fredsvennernes side paa mange maader. Men det mægtigste eksempel herpaa er sagtens det baand som gjennem de kristelige ynglingeforeninger og studenternes kristelige verdensforbund nu bogstavelig omslynger den hele jord. Schillers bekjendte

Seid umschlungen, millionen
Diesen Kuss der ganzen Welt

er virkelig gaat i opfyldelse. Dette sidstnævnte forbunds hovedleder *John Mott,* som i vinter besøgte Kristiania, var ogsaa tilstede i Lake Mohonk og gjorde der rede for hvorledes begge de nævnte organisationer virket og mere end noget andet *maatte* virke i fredens tjeneste. Ynglingeforeningen omfatter nær 1 million unge mænd i alle mulige livsstillinger forenet i 8000 foreninger i over 50 nationer. Studenternes verdensforbund omfatter allerede 120 tusen studenter og professorer. Hr. Mott har besøgt 42 forskjellige lande paa sine reiser og iagttaget hvorledes nationerne kan lære hinanden at kjende og smelte sammen. I 1907 deltog han i en sammenkomst, studenternes verdensforbund havde i *Tokio* med udsendinger i stort antal fra 25 nationer. *Det var det første verdensmøde i Østen.* Den keiserlige regjering i Japan og fremskudte mænd i det japanesiske folk bevidned mødet sin deltagelse. Andre religiøse samfund, navnlig det samtidige store buddhistmøde paa 3000 udsendinger, sendte deputationer, som forsikred de kristelige studenter om buddhisternes velvillie. *Det er vanskelig at overvurdere betydningen af en saadan* begivenhed som Tokio-mødet, dets betydning for verdensvenskabet og verdensfreden, for kulturen og religionen!

John Mott's omtale af sammenkomsten i Tokio var skikket til at gjøre indtryk paa deltagerne i Lake Mohonk-mødet. Vi ved nemlig at Amerika netop i disse sidste aar er begyndt at frygte for Japan og i Japan at se sin naturlige fiende. Ja et af foredragene paa mødet udtalte dette ligefrem og anførte det som grund til at Amerika maatte holde en sterk hær og en sterk flaade. Men da kom ogsaa det dybere frisind og den dybere fredstro tilsyne, idet en af forsamlingen straks reiste sig og sa: «Faar jeg lov at sige bare én ting. I omtrent 30 aar har jeg havt forbindelse med Japan. Jeg kjender folket, og jeg tror ikke vi har bedre venner paa den hele jord end japaneserne. Saavidt jeg forstaar, *er der lige saa lidt fare for en krig med Japan som for en krig med maanen*».

Tilslut skal nævnes noget som ogsaa var paa bane i Lake Mohonk. Sæt at to lande var blit uenige og de styrende fandt at striden ikke kunde afgjøres uden ved vaabenmagt, men at saa soldaterne i begge lande siger: nei, vi vil ikke krige — hvad da? Ja, hvis det bare er 10 eller 20 eller 100 som siger dette, saa skyder man dem en kugle for panden, men hvis det er 10 *tusen,* hvis det er 100 *tusen* — hvad da?

Hvis England ikke kan skaffe sig nok af hvervede tropper, og folket heller ikke vil indføre almindelig værnepligt, hvad da?

I 1905 slog arbeiderpartiet i Sverige paa at de ikke vilde gaa i krig mod Norge. Om det var blit krig og de svenske arbeidere havde gjennemført hvad de ialfald slog paa, hvad da?

Ved det i april afholdte socialistmøde paa Hamar fattedes en be-

stemmelse om at man skulde negte krigstjeneste i de nordiske lande hvis ikke først voldgift var tilbudt, i tvistigheder mellem disse lande. Hvad skal man sige om en saadan bestemmelse? Den er vel neppe helt lovlig, men den kunde være ret virksom til krigens afskaffelse.

Altsaa: hvorledes vil det gaa med krigen, naar ingen længere vil gaa i krig?

Man havde dette spørsmaal fremme ogsaa i Lake Mohonk. Der blev erindret om at arbeiderforeningerne i de forskjellige lande er kommet til at anse sig som et eneste broderskab, der nærer *en sterkere samfølelse for hinanden indbyrdes end for sine landsmænd*. Paa grund deraf nærer de en ganske særegen uvillie mod krigen. Arbeiderne er, som saadanne, selvsagte fredsvenner, og vi har al grund til at haabe meget af deres indflydelse, i fredsbevægelsen. Om socialisterne gjælder det samme. Nu er socialisterne vistnok just ikke fredsmennesker. De vil ha fred mellem folkene for at kunne begynde krig — blodig eller ublodig — mellem samfundsklasserne, og i en saadan krig kunde snart «det sidste bli værre end det første», men ogsaa spændingen mellem samfundsklasserne skal forhaabentlig bli mildnet og efterhaanden udjævnet ved den stigende freds- og retfærdighedssans som fredsarbeidet uvilkaarlig maa frembringe.

Er Kræft helbredelig.

I «McClure's Magazine» skriver Burton J. Hendrick en artikel «Hvad vi ved om kræft». Denne sygdom er mest udbredt blandt de høit civiliserede folk og mere udbredt i De forenede stater end andre steder. I England dør hver ottende af alle kvinder over fem og tredive aar af kræft, hver ellevte af alle mænd i samme alder. En af de underligste eiendommeligheder ved denne frygtede sygdom er at den som regel bare angriber de sterkeste. I fængsler, arbeidshuse og sindssygeasyler er den meget sjelden; drankere faar den ikke, prostituerede meget sjelden. Gifte kvinder faar den hyppigere end ugifte, og kvinder som har havt børn hyppigere end børnløse.

Alle dyr, saavidt man ved, lider af denne sygdom, med undtagelse af krybdyr, og der er ikke givet noget absolut bevis for at disse ikke kan faa den. Husdyr lider i høi grad af den. Det eneste middel mod kræft er immunisering ved inokulation; men skjønt man af eksperimenter ved hvorledes man skal gjøre dyr uimodtagelige, har man endnu ikke lært det med mennesker.

Det er dog fastslaaet, at kræft ikke er en uhelbredelig sygdom. Dyr kommer sig af den og kan aldrig bli angrebet igjen; ja de kan nu faktisk vakcineres mod den. Kanske har de fleste af os havt kræft i en eller anden form, men ikke i saa sterk grad at den gjorde os nogen skade; den forsvandt igjen. Og skjønt vi ikke kan helbrede kræft hos mennesker, kan vi helbrede den hos hunde. Vi kan derfor tro at vi nu er paa vei til at opdage, hvorledes vi skal helbrede denne lidelse, den værste af alle sygdomme.

Havde Urmennesket Religion?

Efter *Edward Clodd* i «The Fortnightly Review».

Naar videnskabsmænd før i tiden søgte at granske menneskets første historie, stillede den traditionelle tidsregning sig som en uoverstigelig hindring i veien. Man veg med sky tilbage for de kjendsgjerninger som pegte paa, at man maa søge vore stamfædre hundrede tusinder af aar tilbage i tiden.

Lige til langt ind i forrige aarhundrede antog man stiltiende erkebiskop Usher's beregning, at verden blev skabt aar 4004 f. Kr. En professor ved Cambridge universitet fulgte i detaljer samme metode og stillede sig selv og sin tid tilfreds med, at mennesket blev skabt af treenigheden den 23de oktober 4004 f. Kr. kl. 9 morgen.

At de andre videnskaber stemte helt med theologien, naar det gjaldt at fastsætte tiden for menneskets tilblivelse, kan man se af David Hartley's «Bemerkninger om mennesket» (1749). Denne forløber for antropologerne udtaler her, at naar hensyn tages til den korte tid, som var gaaet siden syndfloden, maatte man betegne baade sprog og skrift som resultater af et under.

150 aar senere udtaler professor Max Müller praktisk talt det samme i sine «Forelæsninger over sprogvidenskab». Filosofer som tror, at det første menneske gradvis vilde ha hævet sig fra umælenhed og opfundet ord for hvert nyt begreb, som fremstillede sig for ham, glemmer at mennesket umulig ved egen hjælp har kunnet erhverve sig taleevnen, som jo er det der danner det afgjørende skille mellem mennesker og dyr.

Den moderne fysiologi har helt forandret denne opfatning, især ved opdagelsen af cortex cerebri eller det lag af graa substans, som dækker den store hjerne. I dette organ har man fundet sædet for tænkning baade hos høierestaaende dyr og mennesket. I dette organ har man ogsaa fundet de psykiske centrer, blandt dem centret for artikuleret tale. I hjernen paa et nyfødt barn findes dette centrum kun som en første mulighed.

Den opfatning som uden afslag gjorde fordring paa en undtagelsesstilling for mennesket, forklarer hvorfor Darwin i slutten af «Arternes oprindelse» bare vovede at antyde, hvorledes theorien om det naturlige udvalg vil kaste lys over menneskets tilblivelse og første historie.

Da han 12 aar senere udgav «Menneskets afstamning», indrømmede han at hans taushed i 1859 skyldtes ønsket om ikke at indgi folk fordom mod hans synsmaader. Og da Huxley i 1863 trak de uundgaaelige konsekvenser af evolutionslæren og udgav sin bog om «Menneskets plads i naturen», saa skedde dette tvertimod de raad hans venner gav ham om ikke at ødelægge sine udsigter ved et saa uoverlagt skridt. En af dem havde selv skrevet en afhandling om menneskets fysiologi, zoologi og naturhistorie, som af tidens theologer blev opfattet som et forsøg paa at undergrave religionens grundsætninger.

Alfred Russel Wallace, som har været med at danne theorien om det naturlige udvalg, skuffede Darwin ved at hævde — som han hæv-

der den dag idag — at for menneskets aandelige og intellektuelle natur kan man ikke finde tilstrækkelig forklaring uden i aandens ukjendte verden.

Men beviserne fra sammenlignende anatomi og forhistorisk arkæologi er blit for sterke for obskurantismen. Den sammenlignende anatomi har paavist den fundamentale lighed i legemsbygning mellem de høiere pattedyr og mennesket. Den har vist, at medens forskjellen mellem mennesket og en gorilla eller chimpance er umaadelig stor, er den alligevel mindre end forskjellen mellem gorillaen og de lavere abearter. Ligeledes har man fundet, at der er større forskjel paa hjerneevnen hos det høiest og lavest udviklede menneske end mellem de laveste menneskeracer og de mest udviklede aber.

I sin «Naturforskers dagbog under en reise rundt jorden» taler Darwin om de indfødte i Ildlandet og siger i den anledning: «Jeg kunde aldrig ha tænkt, at forskjellen mellem det vilde og det civiliserede menneske var saa stor. Den er større end forskjellen mellem vilde og tamme dyr».

Arkæologien har ført frem sin store vidneskare, som fører bevis for, hvor uhyre gammel menneskeslegten er, og fortæller os om, hvilket overmaade lavt kulturtrin urmennesket stod paa.

Men vægtigst af alt er det bevis, som den sammenlignende psykologi gir os, og som ikke længer kan modsiges.

Huxley siger at det ikke lader sig gjøre at trække skarpe psykiske grænser. Selv de høieste ytringsformer for tanke og følelse findes i sin første begyndelse hos de lavere former af skabningen.

Den sammenlignende anatomi lærer os, at der i det menneskelige legeme er omtrent 80 rudimentære organer, som hver især er et minde om organer der hos vore stammefædre var fuldt udviklede, men som siden ved tillempning er blit overflødige og i nogle tilfælde skadelige.

I vort sjæleliv har vi beholdt evner, som i modsætning til de fysiske rudimentærorganer aldrig har været uvirksomme. Udviklingen af sjælelivet har foregaaet efter bestemte veie, ved tillempning af følelses- og nervelivet. Det er derfor noget mindre vanskeligt at følge denne udvikling end de mere divergerende linjer i den fysiske udvikling.

I sit nylig udgivne verk om «Insekters sanser» siger Forel, at ingen psykologi kan tænkes uden sammenlignende psykologi. Og professor Baldwin slutter sig helt til denne opfatning og siger at evolutionstheorien lærer os, at der ikke findes noget absolut skille mellem mennesket og de høiere dyr naar det gjælder sjælelige evner. De forskjelligheder som er, maa være resultatet af udvikling. Jo mer fuldkommen videnskaben om menneskets sjæleliv er blit, des sikrere er det blit, at mennesket selv er mere af en maskine, end man før havde tænkt sig. Det vokser efter bestemte love; dets fremskridt er betinget af de fysiske og sociale omgivelser, det lever under; dets sjæleliv er en del af et naturligt system.

Ligesaa hos dyret. Det har ogsaa sine fysiske og sociale omgivelser, arbeider efter de samme love for vekst og udvikling som mennesket; dets sjæleliv viser væsentlig de samme fænomener som menneskets paa et tidligt alderstrin. Det vil sige, at dyret har samme ret til at betragtes som et væsen med sjæleliv som barnet. Heraf kan man ogsaa slutte at sjælelivet, slig som det artede sig paa de tidligste trin af menneskets udvikling, blir fuldstændig belyst ved sammenligning med dyret,

At ville studere mennesket som et væsen for sig selv er derfor en misopfatning af dets stilling. Det vilde være det samme som at gi afkald paa den hovednøkel, som lukker op for historien om menneskets udvikling fra de tidligste tider. Det burde i vore dage være overflødigt at hævde dette. Men det er nødvendigt, saa længe som vi hos dyrene kalder de samme fænomener refleks og instinkt, som vi hos mennesket kalder tanke og fornuft.

Men paa samme tid som vi saa at sige stiller mennesket paa dyrenes standpunkt, maa vi vogte os for den yderlighed at stille dyrene paa menneskets standpunkt.

En høi autoritet, Mc. Cook, fortæller saaledes om visse myrearter, at de behandler sine egne døde med tilsyneladende ærefrygt og endog gir dem en slags begravelse, mens de suger saften ud af døde fra andre myrekolonier og kaster de døde kroppe et eller andet sted langt borte fra sin myretue. Men vi bør ikke paa dette bygge den theori, at myrerne har gjort forskjel paa indviet og uindviet jord. Evnen til at skjelne mellem slægtninge og fremmede ligger i de vidunderlig skarpt udviklede følehorn, som i mange henseender er mer vidunderlig indrettet end selve den menneskelige hjerne.

Vi skal ikke her gaa nærmere ind paa de mange forskjelligheder mellem mennesker og dyr, som kommer af dyrenes mangel paa taleredskaber og i sammenhæng dermed deres mangel paa evne til at meddele sig, men beskjæftige os med det fundamentale slægtskab som bevislig bestaar mellem dem.

Indrømmer vi en sammenhængende udvikling ogsaa i sjælelivet, blir spørgsmaalet: Findes der et trin hvor man kan sige: Her viser de høiere pattedyr og mennesket fælles egenskaber, hvor de mulige spirer til religion er tilstede.

Bare ved sandsynlighedsslutninger kan man kaste lys over dette. Det tidligste urmenneske vi kjender, pithecanthropus erectus, har ikke efterladt nogen nøkel til sine taagede, uordnede forestillinger. Af de skeletlevninger som man fandt efter dette urtidens abemenneske i et pliocent lag paa Java, har man sluttet sig til den theori at han repræsenterer et stadium, som gaar lige forud for det udpræget menneskelige, men paa samme tid tilhører et høiere trin end aberne.

Heller ikke fra de talrige levninger efter urmenneskets mere umiddelbare efterkommer, stenalderens menneske, kan man slutte sig til de vage anelser hos skabninger som bevæger sig omkring i en verden, som de ikke fatter. Dette trin ligger tusender af aar forud for den tid, da mennesket begyndte at bygge gravhøie og templer og forfatte hellige skrifter.

Vi maa nødvendigvis tilbage til dyrene. Vore slutninger om hvad som rører sig i deres sjæleliv, er ligesom vore slutninger om medmenneskers sjæleliv bygget paa deres maade at være paa. Hvad enten vi iagttager det vilde eller det tamme dyrs livsvaner, kan vi bare da tolke dem rigtig, naar vi indrømmer, at der ingen væsensforskjel er mellem dem og os. «Jo mere», siger Darwin, «man lever sammen med et dyr, des flere ting blir man tilbøielig til at henføre til tanke og fornuft og des færre til tankeløst instinkt».

Men vi maa ikke overse, at værdien af vore slutninger i høi grad forringes ved at det tamme dyr i umindelige tider har levet sammen med mennesket, og dets naturlige list og kløgt er blit sløvet ved dets afhængighed af mennesket. Eksempler paa tamme dyrs saakaldte kløgt

finder man masser af i anekdotesamlinger, og der findes vel neppe *en* iblandt os, som ikke kan fortælle sandfærdige historier om vore husdyrs, særlig da hundens intelligens. Men disse historier mister for en stor del sin betydning, naar man husker, hvordan dyrene ofte blir specielt trænet til at udføre kunster, og hvorledes vor iagttagelsesevne ofte er daarlig og paavirket af forudfattede meninger.

Et fremskridt betegner det, naar anekdotemetoden afløses af eksperimenter, hvorved de enkelte evner som f. eks. evnen til at lempe sig efter omgivelserne bringes under almindelige love, idet vi altid har for os det faktum, at al psykisk tolkning af dyrs opførsel maa være i analogi med menneskelig erfaring.

Men selv da blir der den uheldige omstændighed tilbage, at de skabninger man iagttager er «tamme stakler, dumme slaver» — for at citere et brev fra præsident Roosevelt, som har iagttaget paa nært hold og kjender nøie til Indiens vilde fauna — i modsætning til deres utæmmede slægtninge. For disse er kløgt og agtpaagivenhed en livsbetingelse, og nødvendigheden har skjærpet deres evner. Af erfaring har de lært hvad de skal spise og drikke, og hvad de skal undgaa. Fremfor alt har de lært at afpasse sine evner efter behovet som andre forstandige væsener.

Heraf de vildes tro paa fællesskab i liv og bestemmelse mellem menneske og dyr. Heri bunder ogsaa de vildes stilling til alle lavere væsener, og her har man oprindelsen til fabler og anden folkedigtning. De vilde er i sin barnlige enfold kommet sandheden nærmere end de forskjellige tiders vismænd.

Vi kan tage som en kjendsgjerning, at hos mennesket i dets vorden — mennesket som mellemled mellem pithecanthropus erectus og homo sapiens — og de høiere pattedyr fra samme periode var de sanseindtryk de modtog fra verden omkring dem, de samme. Den ydre verden, som var fuld af bevægelse, syner og lyd, hvis natur og betydning hverken menneske eller dyr kunde forstaa, var det eneste som fremkaldte sindsbevægelser, og her maatte frygten indtage første plads. Dyret, barnet og den uvidende og derfor overtroiske voksne skjælver i lige høi grad foran det ukjendte og ualmindelige. De frygter, men ved ikke hvad eller hvorfor. I sin uvidenhed griber de til en mystisk forklaring, og i det mystiske ligger spiren til al religion.

Paa dette tidlige stadium opfattede menneskene endnu ikke fænomenerne som delt i naturlige og overnaturlige. Heller ikke skjelnede de mellem materielle og aandelige elementer hos sig selv. De havde bare en gryende følelse af magter, som omgav dem, og af egen magtesløshed ligeoverfor disse. Deraf kom en følelse af underlegenhed og afhængighed.

Samtidig tvang naturvæsenets grundinstinkter, begjær og sult, mennesket til stadig at være paa sin post for at overliste medbeilere og fiender. Disse tilstande kan defineres bare vagt. Det er et kulturtrin, da det upersonlige og navnløse endnu ikke er naaet frem til personlighed og bestemte begreber.

Nogen hjælp kan vi faa ved at betragte de bestaaende lavere kulturer. Da den psykiske enhed hos mennesket er bevist, er det klart, at jo nærmere vi kan sætte os den vildes sjælelige standpunkt, des nærmere kommer vi ogsaa urmenneskets sjæleliv. Paa denne maade vil vi kunne følge sporene af høiere sjæleliv paa de lavere stadier og bli istand

til at fastsætte, at der er visse grundspirer til sjæleliv, som findes paa alle stadier.

Paa denne maade naar vi helt tilbage til et udviklingstrin som endnu ikke er naaet frem til troen paa aander og overnaturlige væsener — den tro hvoraf igjen guder i menneskeskikkelse har udviklet sig.

Grundidéen i dette tidligere stadium er anelsen om en kraft, som overalt er tilstede, som bor i naturgjenstande og naturfænomener, men som endnu ikke har faaet overnaturlige og personlige attributer. Dette kan man finde overordentlig oplysende eksempler paa i de aller laveste folks religion.

Sir Henry, som har forsøgt at udfinde, hvad de indfødte i jungelen i Chutia Nagpur virkelig tror, siger at han kom til den negative slutning, at i de fleste tilfælde er det ubestemte noget som de frygter og søger at forsone, slet ikke en person i nogensomhelst betydning af ordet. «Skulde jeg definere tingen i positive udtryk, vilde jeg sige at den idé som ligger til grund for deres religion, er idéen om en magt eller rettere sagt mange magter. Det som mennesket paa det tidligste kulturtrin af al magt søger at forsone, er den skiftende og ubestemte samling af ukjendte magter, som snarere har ondt end godt isinde, som bor i utilgjængelige skoge, i hensmuldrende klipper, i de brusende floder, i træets vide krone, som giver tigeren dens kraft og slangen dens gift, som avler junglefeberen og breder sig over landet i form af kolera, kopper og kvægpest. Han forsøger ikke nærmere at definere det væsen som han bringer sit offer — det er en eller anden magt og det er nok for ham. Over hele Chutia Nagpur findes hellige lunde, opholdssteder for helt ubestemte væsener, som ikke fremstilles ved noget symbol, og om hvis form og væsen ingen kan gi nogen tilfredsstillende forklaring. De har endnu ikke faaet individuelle kjendemerker, men blir staaende som levninger fra det upersonlige trin i religionen».

Det synes, som om stammerne i Chutia Nagpur ikke har noget navn for disse ubestemte magter. Blandt indianerne derimod har de faaet navne, men øiensynlig uden fordring paa personlighed, da betydningen er helt abstrakt.

Slige eksempler har man i Algonkin-stammens *manitou,* irokesernes *oki* eller *orenda* og Dakota-stammernes wakanda.

Ifølge Mc. Gee, en autoritet i Dakotasproget, er solen wakanda, maane, stjerner, torden, lynild, ja selv en mand, hvis han er medicinmand, er alle sammen wakanda. Ordet kan kanske oversættes med mysterium, og alligevel er denne gjengivelse for snever, da wakanda ogsaa har en vag betydning af magt, hellig, levende, udødelig.

En anden autoritet fortæller, at Omaha-stammen troede, at alt baade levende og livløst er gjennemtrængt af en fælles livskraft. Spørgsmaalet blir da: Ansaa Omaha-indianeren wakanda som et høieste væsen?

Der er ingen sandsynlighed for, at han gjorde det. Ordet wakanda synes at ha udtrykt indianerens idé om iboende liv, som ytrer sig i alle ting omkring ham.

En lignende betydning synes at ha knyttet sig til *manitou* og *orenda.* Manitou anvendes om hvilkensomhelst ytring af ekstraordinær kraft eller om hvilkensomhelst person, som man tror besidder denne kraft.

Mere kjendt fra dr. Codrington's klassiske verk er melanesiernes *mana,* den overnaturlige kraft eller paavirkning, som bevirker alt det som gaar over menneskelig magt. Det er tilstede i atmosfæren som omgir en,

knytter sig til personer og ting og ytrer sig i alt det som ikke kan forklares eller umiddelbart forstaaes. Det er ikke fæstet til bestemte gjenstande, men kan overføres til omtrent hvadsomhelst. Hele melanesiernes religion bestaar i at forsøge at opnaa mana eller bli delagtig i manas goder.

I maoriernes gamle tro ytrede krigsgudens mana sig i tordenen. Visse vaaben som besad mana havde magt til at forudsige resultatet af en kamp. Ved hjælp af træets mana vilde den kvinde, som omfavnede det, undfange.

Tilsvarende til dette har øboerne i Torresstrædet sin *agud*. De bruger ordet om alt som forekommer dem forunderligt og mystisk, og ligesom indianerne i Nordamerika anvender de det ogsaa om sine medicinmænd. Lignende eksempler berettes af en hel del andre reisende, som er kommet i nøiere berøring med de laveststaaende folkeslag.

Joseph Thomson siger i sin «Gjennem Masailand», at alt som slog en masai som fremmedartet og uforklarligt var *en-gai*, og da de ogsaa beder til *en-gai* som til en bestemt personlighed, er dr. Hollis af den mening, at i *en-gai* har vi den oprindelige og endnu ikke udviklede religiøse følelse, hvor guddommens person neppe adskilles fra iøinefaldende naturfænomener.

Den hypotese, at den tidligste begyndelse til vilde folkeslags religion maa søges i erkjendelsen af kræfter, som fra først af ikke personliggjøres, kan kanske forklare et problem, som har været gjenstand for mange undersøgelser i den senere tid — oprindelsen til de ørkesløse, ikke dyrkede høieste væsener, som findes i vilde folks mythologi næsten hele verden over.

Hypotesen forudsætter, at urmenneskets første berøring med dets omgivelser gav ham idéen om magter og kræfter udenfor ham selv og forskjellige fra ham selv, magter under hvis indflydelse han stod.

Vi kan ogsaa nævne klassiske eksempler. I tidlig græsk religion er Zeus tordenen, før han blir tordneren. I den romerske mytholoi er den tidligste karakteristiske benævnelse paa guddommen ikke *deus* (gud) men snarere *numen* (magt).

Deus blir guddommen først naar han faar et bestemt navn og saaledes er paa vei til at faa en udpræget personlighed.

En lignende opfatning herskede blandt vore germanske forfædre, som i lunde — templer som ikke var bygget af hænder — dyrkede det hellige, som de saa bare med troens øie.

Bragt paa vildspor ved forhaandsteorier om en oprindelig monoteisme har missionærer og endog videnskabsmænd feilagtig oversat ord med vag betydning som manitou o. l. med *Gud* og beslegtede begreber og saaledes udbredt den opfatning, at indianere, australnegere og andre primitive folk tror paa en alfader eller høieste aand.

Tvertimod — jo mer vi kan sætte os ind i de laveste folks tænkesæt, desto sikrere kommer vi til det resultat, at udviklingen af gudsbegrebet sker ved en gradvis overgang fra en vag naturisme til en bestemt konkret animisme ɔ: troen paa aander og væsener, som ytrer sig i de forskjellige fænomener omkring os. Denne animisme suger da igjen næring fra forskjellige kilder. Blandt disse er efter Hobbes de fire vigtigste: spøgelsestro, uvidenhed om aarsager, menneskets tilbøielighed til at tilbede det han frygter og at opfatte tilfældigheder som varsler om fremtiden. I disse aarsager ligger spiren til al religion.

Intet bryder pludselig frem; der

er ingen sprang hverken i psykisk eller fysisk udvikling, og disse famlende idéer hos mennesket er ligesom de raa eolither man har fundet paa plateauet i Kent, i hvilke man dog tydelig kan se forbillederne til de noget mer symmetriske palæolither, som man har fundet i flodleier og huler.

Selv om man kunde bevise, at monotheismen betegnede et oprindeligere standpunkt end polytheismen, blir dog dens betydning i religionsudviklingen mindre. Thi de store guddomme er stadig blit fortrængt af en skare smaaguder, som mennesket har dyrket som dem der raader for godt og ondt, og som det derfor har forsøgt at formilde ved offere og bønner.

Indra, den gamle vediske veirgud, som blev puffet ud af vedernes mythologi af lokale regnguder, er en type paa de høie naturguder, som mennesket ikke kjender, men alligevel bøier sig for, som nok styrer, men ikke griber aktivt ind.

Man kan ikke gi noget tilfredsstillende svar paa den indvending, som enkelte vil gjøre, at hypothesen om præanimistiske[1]) trin i religionens udvikling hviler paa antagelser, som ikke støtter sig paa faktiske eksempler.

Slige eksempler maa nødvendigvis mangle fra den tid man kunde vente at finde dem; men desto høiere er værdien af de historiske eksempler, som vi har nævnt, fordi tilstedeværelsen af idéer om navnløse og billedløse guder, som de bevarer, vidner om deres oprindelighed.

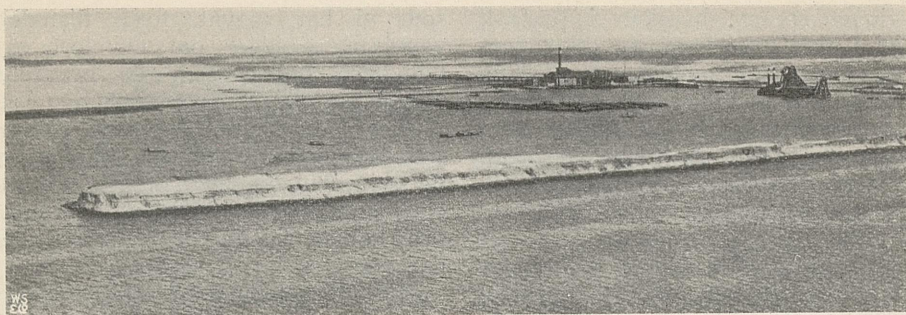
Disse idéers karakter betegner dem som levninger af tidligere kulturtrin; de vidner til og med om en enhed og sammenhæng i aandens verden, som har sit sidestykke i det fysiske univers.

Hvis de synspunkter som her er fremholdt, ikke i det væsentlige kan modbevises, kan kanske dette foredrag bidrage sit til at overbevise om, hvor lidet nyttigt det er at spekulere videre over religionens oprindelse. De forskjellige theorier, hvad de nu støtter sig til, naturdyrkelse, dyredyrkelse, dyrkelse af de afdødes aander etc., retfærdiggjør sin eksistens bare som sekundære faktorer.

Den opfatning som ligger til grund for dem alle, antagelsen af et ikkereligiøst trin før det religiøse i menneskets udvikling, vil forsvinde. Thi religionerne er blit til lidt efter lidt som en spire der findes allerede paa overgangsstadiet mellem dyr og menneske — i en tid da dogmer og bekjendelser endnu ikke var formuleret, da ingen ordstrid delte menneskeheden i modsatte leire med appel til sverdet for at beseire modstandere eller til kjætterbaalet for at bringe dem til taushed.

Den vilde og filosofen mødes i en følelse af et uopklaret mysterium, som hverken aabenbares for den umyndige eller den vise.

[1]) Præanimistisk kaldes det trin som tænkes at ligge forud for det bevidste sjæleliv.

Indseilingen til Suezkanalen ved Port Said.

Udvidelse af Suezkanalen.

Efter *Arthur Hamilton* i «World's Work».

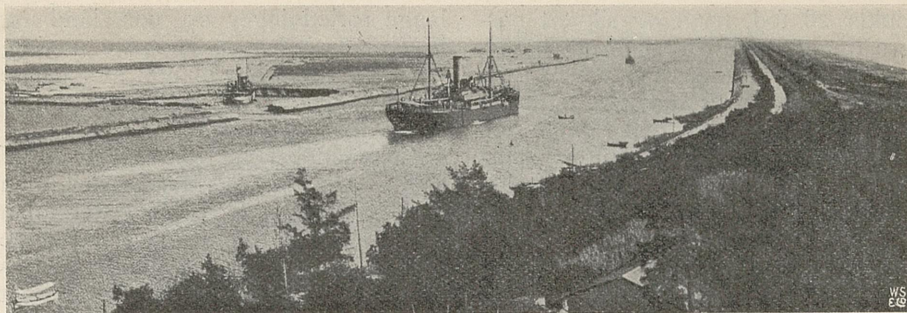
Da Ferdinand Lesseps grov sig frem gjennem den smale landtange, som forbandt Asien med Afrika, saa at Middelhavets vande blandede sig med det Røde hav, og derved aabnede en ny og kortere vei til Østen, anede han neppe at om knapt et halvt aarhundrede, vilde skibsbygningen ha gjort saa store fremskridt, at hans verk vilde vise sig helt utilstrækkeligt.

Rigtignok gaar der endnu ingen kjæmpedampere som Lusitania eller Deutschland mellem Europa og Orienten; men for hvert aar som gaar, vokser tonnagen og dimensionerne af de baade, som gaar i rute mellem de to verdensdele. De krav som stilles for at møde den voksende trafik, blir større for hver dag som gaar. Resultatet er, at de ingeniører, som er ansvarlige for vedligeholdet af denne smale vandvei, har vanskelig for at skaffe skibene en bekvem og hurtig passage.

Da kanalen blev aabnet i 1869 var den ved vandfladen 150—300 fod bred og smalnede af til en bredde af 72 fod ved bunden med en gjennemsnitsdybde af 26 fod. Men mindre end et kvart aarhundrede var tilstrækkelig til at vise, hvor altfor smaa disse dimensioner var for fremtidens behov.

De ansvarlige autoriteter skjønte snart, at de vilde bli nødt til at følge med sin tid og tage de nødvendige skridt for at holde kanalen i en saadan stand, at de største fartøier til enhver tid let og sikkert kunde seile gjennem den.

Suez-kanal-kompaniet slog da med en gang ind paa en dristig og foretagsom politik. Trafikken fordrede, at kanalen udvidedes — og udvides skulde den, ikke paa slump, men efter en vel udtænkt plan og i hele dens længde, som er 100 eng. mil. En sagkyndig kommission af ingeniører fik i opdrag at drøfte spørsmaalet i alle dets faser. Det var ikke et lidet arbeide det gjaldt. For der trænges herkuliske anstrengelser bare til at holde kanalen aaben til enhver tid. Flyvesandet som fyger

Dok for petroleums- og kulbaade.

gjennem den ilde berygtede arabiske ørken, sopes af voldsomme sandstorme ud i kanalen, og var ikke ingeniørerne stadig paa sin post, vilde den hurtig fyldes.

Vældige muddermaskiner arbeider nat og dag med at fjerne sandet, som ørkenens tørre samum fører med sig — en seig kamp mod naturen.

Resultatet af kommissionens arbeide blev et forslag om at udvide kanalen til det dobbelte af den bredde den før havde, baade ved vandfladen og bunden. Samtidig maatte den uddybes betydelig. For at undgaa trafikhindringer under arbeidet, maatte man træffe særlige forholdsregler, udføre arbeidet i flere afdelinger og drive det efter en saadan maalestok, at udvidelsen kunde være færdig 9 aar efter at man var gaaet igang med arbeidet.

Det var et dristigt foretagende og praktisk talt det samme som at anlægge en ny kanal. Direktørerne var imidlertid enige med kommissionen og bestemte sig i 1901 til at sætte arbeidet igang. En sum af 1 000 000 pund blev bevilget til første del af arbeidet, og i løbet af nogle faa uger havde man taget de foreløbige skridt.

For at kunne drive arbeidet med kraft maatte man ha et udsøgt materiel af helt moderne konstruktion. Først og fremst maatte man ha førsterangs mudrings- og gravemaskiner, deriblandt en kraftig bundskraber med tilhørende legtere og 5 transportbaade, som hver maatte rumme 520 kubikyards, dernæst rørledninger, gjennem hvilke den udgravede sand kunde pumpes op og anbringes paa de lave bredder for at bygge den op; en 12 tons flydekran; specielle apparater til at bryde fast berg og letvindt skaffe stenene bort; milevis af jernbaneskinner; en smalsporet jernbane til at føre bort udgravet grus; hjorder af kameler og en flydedok paa 3000 tons for at undgaa at sende noget af det flydende materiel, som maatte trænge reparation, til tørdok i Suez.

Saa hurtig gik arbeidet fra haanden, at i 1904 havde man paa hele strækningen mellem Port Said og Suez opnaaet et minimumsdybde af 28 fod, saa at skibe der stak 26 fod trygt kunde passere fra det ene hav til det andet. Bredden af kanalen var blit øget med 50 fod, og 12 nye krydsesteder, hvor skibe kunde passere hverandre, havde man anlagt. Samtidig blev der planlagt 21 nye krydsesteder, og det blev bestemt, at kanalen skulde uddybes til 34½ fod. I begyndelsen af januar 1908 blev man færdig med denne sidste del af programmet, og nu kan skibe som

stikker 28 fod, trygt og sikkert passere fra det Røde Hav til Middelhavet.

Den metode man anvender for at udvide kanalen, er at hugge terrasser paa bredderne, den ene over den anden, og paa disse anlægges smaa jernbaner, paa hvilket det opgravede mudder fjernes.

Store muddermaskiner stikker snuden ind i strandbredden og æder sig frem til den ønskede grænse, idet de enten kaster det udgravede sand og grus i prammer, som ligger ved siden af, eller driver det gjennem lange rørledninger op paa land og bygger saaledes op en fast dæmning, som der siden blir plantet forskjellige vækster paa for at holde den smuldrende jord sammen.

Grunden bestaar for det meste af sand. Men hist og her støder man paa fast berg, og da benytter man den saakaldte Lobnitz-maskine. Lange bjelker med sterke staalhoder reises perpendikulært og blir derefter sluppet ret ned paa bergmassen, som under den stadige hamring knuses til smaasten, som letvindt fjernes ved mud-

Udgravningsarbeide ved den nordlige del af kanalen.

dermaskiner. Denne maskine er overordentlig nyttig for ingeniørerne og sætter dem istand til at overvinde vanskeligheder paa en billig og hurtig maade.

Kompaniet øgede nylig sin flaade af den slags fartøier ved at anskaffe et tredje, som er det største og sterkeste fartøi i sit slags i hele verden.

En del andre planer, som ikke direkte kommer ind under kanalarbeidet, men som vil bidrage i høi grad til at sikre foretagendet økonomisk, er allerede sat igang. Man har bygget en svær dok i Port Said, saa at skibe nu kan losse paa kaier istedenfor i legtere, som de før var nødt til. Skulde dette fremskridt vise sig heldigt, skal der bygges to dokker til af samme slags.

Desuden holder man paa med at bygge svære dokker paa den ægyptiske side i anledning af den nye jernbane mellem Port Said og Kairo. Den ægyptiske regjering har afstaaet ikke mindre end 358 acres land til disse anlæg.

Bare til dette dokanlæg vil der trænges en udgravning af 4 millioner kubikyards grus.

Det er meningen, at man tilslut skal ha krydsesteder paa hver 3dje eng. mil. Dette at skibene letvindt

og hurtig kan passere hverandre, betyder et stort plus i kanalens praktiske brugbarhed. Krydsestederne har en længde af 3000 fod og ved disse stationer har bunden en vidde af 150 fod. Krumninger i kanalen er ogsaa blit rettet ud, da disse hindrer en hurtig passage ligesom kurver paa en jernbanelinje.

I forbindelse med kanalarbeidet har man vundet ind et stort stykke land fra indsjøen Menzaleh. En stor mængde grus fra bunden af kanalen er blit styrtet i den. Samtidig har man gravet en bred og dyb rende tvers over sjøen for at gjøre færgeforbindelse mulig mellem Port Said og Matarich, som ligger paa østgrænsen af det frugtbare Mansourahland. Senere vil denne færgekanal bli sat i forbindelse med hovedkanalen ved hjælp af en sluse.

Man kan allerede med sikkerhed paavise de fordele man har af, at kanalen er udvidet. Paa den ene side er den tid man bruger for at passere kanalen reduceret fra 48 til 17 timer. Flere skibe end før kan gaa gjennem den trange kanal. I 1908 passerte der 3795 skibe med en samlet tonnage af 19 millioner tons.

Det at kanalen er blit bredere har ogsaa i høi grad mindsket de trafikhindringer, som har sin grund i ulykkestilfælder. For 25 aar siden var procenttallet af skibe som forliste eller gik tilbunds i dette trange farvand 4,3 pct.; nu er det bare omkring 1 pct.

Det har imidlertid hændt at kanalautoriteterne har havt haarde nødder at knække Saaledes hændte det i 1905, at dampskibet Chatham lastet med eksplosive stoffe kolliderede og sank midt i kanalen. I flere dage blev al trafik stanset og der samlede sig en svær skibsflaade ved begge ender af kanalen. Da vraget omsider var blit fjernet, ekspederede autoriteterne ikke mindre end 109 fartøier paa fire dage — 56 paa sydgaaende og 53 paa nordgaaende — og det var godt gjort.

Kompaniet har ogsaa gjort meget for at forbedre sundhedsforholdene i det land, som gjennemskjæres af kanalen. Før i tiden havde landet et overmaade slet ry. Selv de indfødte, som dog skulde være akklimatiserede, var plagede af pest og alle slags sygdomme. Moskitoen herskede enevældig, og epidemier herjede landet. Men man har kjæmpet med held mod disse ulemper, landet er nu saa sundt, som en videnskabelig hygiene kan gjøre det. Man har oprettet et moderne sundhedsvæsen, som vedligeholdes af kanalautoriteterne og den ægyptiske regjering i fællesskab.

I Ismalia er der oprettet et stort hospital med tilhørende apotek. Her kan de syge fra omegnen faa fri lægehjælp, noget som de indfødte, som før var helt hjælpeløse, sætter stor pris paa.

Som bekjendt er det en af de sikreste og fordelagtigste maader at anbringe penge paa at sætte dem i Suez-kanalen. Da den først blev aabnet blev der paalagt skibene en afgift af 8 sh. pr. ton.

I 1870 passerte omtrent 1500 skibe kanalen. Nu passerer der aarlig 5000 skibe. Medens afgiften for passagerbaade er de samme som før, er taksterne for andre fartøier nedsat med 25 pct.

Til udgangen af 1906 var henimod 25 millioner pund anvendt paa arbeidet med kanalen. Indtægterne steg fra ca. $1^1/_4$ million pund i 1876 til ca. $4^1/_2$ i 1906. Antallet af skibe som i 1906 passerte kanalen var 3975 med en samlet tonnage af 13 445 594 tons.

Disse tal gir os en forestilling om den overordentlig store trafik, som gaar gjennem denne smale pulsaare,

og den overordentlige indflydelse kanalen har havt paa handelen mellem Østen og Vesten.

Kanalkompaniets reservefond dreier sig om en sum af 1 million pund, medens det specielle fond, af hvilket udgifter til nyt materiel tages, beløber sig til en lignende sum.

Teatret i Asien.

Asiens store kulturfolk har den samme glæde af teater som Europas nationer. Dog kan det ikke negtes, at deres dramatiske kunst, naar vi bortser fra Japan, for tiden staar dybt under Europas.

Den tid da Indiens digtning skabte et drama som Sakuntala og Kinas et som Hueilanki, er længst forbi. Ikke store sjælekonflikter, ikke heltenes kamp mod skjæbnen, men melodramatiske fremstillinger af det ophidsende eller prangende i dagliglivet behersker Indiens og Kinas scener.

I det første af disse lande gjør sig gjældende en sterk europæisk indflydelse; men ved siden af har den nationale bevægelse ført til en voksende interesse for den gamle nationale kunst. Unge digtere stræber efter at vende tilbage til traditionerne fra Kalidasas tid, og kanske vil en nær fremtid kunne fortælle os om en renæssance i Indiens dramatiske kunst.

Kina har endnu bevaret en dramatisk produktion som paa en vis maade er betydelig, og interessant ved sin realisme. Dets teater afspeiler livet, og selv om dette liv er fattigt paa store konflikter og ofte bare bevæger sig mellem modsætningerne ærlighed og bedrag, saa kan der ved sterkere strømninger i livet ogsaa komme bedre dage for kunsten. Hvis den revolutionære bevægelse, som nu skjælver under Kina, fører til store nationale konflikter, saa kan ogsaa teatret i Kina opleve en heroisk epoke.

Den dramatiske kunst i Siam forener paa en maade kinesisk realisme og Indiens gammelreligiøse kunst, ja denne sidste har kanske holdt sig bedre i Siam end i moderlandet.

Med det nationale opsving aabner der sig betydelige dramatiske muligheder hos disse tropefolk.

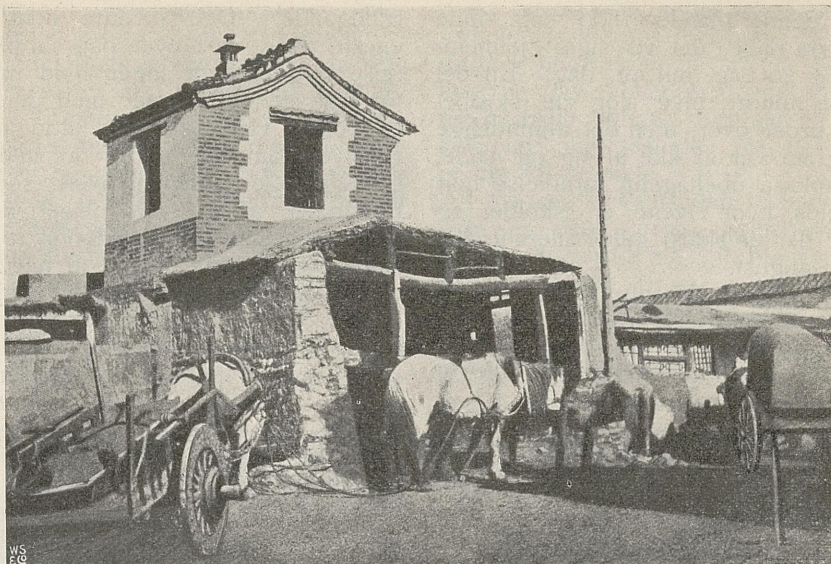
I Korea faar teatret et egenartet præg af musiken. Naar engang den moderne aand i japansk dragt vækker dette folk af dets søvn, saa bør vore musikere lytte opmerksomt.

Høit op over disse lande rager Japans dramatiske kunst. De lidenskabelige konflikter som behersker dette folks sjæl og ydre liv, afspeiler sig paa dets teater. Personligheder og livsanskuelser støder mod hverandre, men især de store magter elskov og ære blir ført frem i altid nye former af kamp.

Fremforalt er det geishaens rørende skikkelse, som gir lys til det japanske teater — den unge pige som ved forældrenes bud er dømt til et liv i skjændsel, men som, naar hendes længsel har fundet et maal, med hele sin sjæl, ja med en frivillig offerdød vier sig til den elskede.

Den store modsætning mellem sand indre sædelighed og konventionel samfundsmoral træder ofte klart i dagen i disse dramaer. Men ogsaa modsætningerne i nutidens sociale liv blir mere og mere brugt som motiver i den dramatiske digtning.

Naar disse teaterstykker engang mere end nu blir oversat til de europæiske sprog, saa vil man se, at følemaade og poesi hos denne race og i denne kultur, som synes saa forskjellig fra vor, trods alt staar vor egen race og vor egen kultur nær.

Gjestgiveri i Kung-Kits-Chang i Manchuriet.

Paa Jagt efter Nytteplanter i Østasien.

Efter *Owen Wilson* i «World's Work».

Landbrugsdepartementet i de Forenede Stater har havt den heldige idé at sende en videnskabsmand, Frank N. Meyer til de ukjendte egne af Kina og Manchuriet, strøg hvor før ham ingen hvid mand har sat sin fod.

Meyer har brugt tre aar til denne reise, hvis formaal var at undersøge, om der i disse egne, som delvis ligger temmelig høit og har streng vinter og et haardt klima, der har meget tilfælles med de Forenede Staters, findes nyttevekster, som vilde egne sig for jordbunden og klimaet i hans eget land. Han besøgte de centrale dele af Kina saa langt syd som til Kin-kiang ved Yang-tse-kiang og kom saa langt nord som til Thabarowsk i det nordlige Manchuri.

Han fandt paa sin reise mange frugter, grønsager og andre planter, som kanske vilde egne sig godt for hans hjemland, saaledes en art valnød med ganske tyndt skal, som man let kan knække mellem fingrene, nye haardføre kaalsorter og kornarter etc.

Paa størstedelen af sin reise kunde han benytte jernbane eller vandveien paa de store floder. Men stykket mellem Mukden og Liao-yang maatte Meyer og hans syv mænd tilbagelægge tilfods. Gjennem vilde og ukjendte bjergegne tilbagelagde de

paa denne maade 1800 eng. mile paa 90 dage, det vil sige gjennemsnitlig 20 eng. mil pr. dag. En del af de mindre elve slog de skrøbelige broer over, men det almindelige program var at klæ af sig og vade, en noksaa ubehagelig fornøielse høit tilfjelds, hvor elvene er iskolde, og hvor der er skarp kulde allerede den 21de august.

En ting til, der ofte gjorde reisen yderst ubehagelig, var de elendige gjestgiverier, som var urenslige over al beskrivelse og fulde af utøi. I de kinesiske vertshuse maatte Meyer anbringe skaaler med kulolje under sengebenene for at holde sig fri for utøi nedenfra. Over sengen anbragte han et moskitonet mod utøi, som faldt fra taget. I Manchuriet var forholdene endnu mere primitive. Der fandtes ikke engang senge. Alle maatte sove paa den bare jord i samme rum som hestene, der i regelen var vilde og biske. En eiendommelighed ved hestestellet i disse egne var, at man altid fodrede dyrene med kogt mad, saasom kogte poteter og bønner og kogt hø.

For at sætte kronen paa verket var vertshusene i regelen fulde af røg. I den ene ende af bygningen var der et ildsted, og fra dette blev røgen ledet gjennem rør langs jorden. Disse rør lækkede altid og fyldte værelset, og det vil i dette tilfælde sige hele huset, med røg. For der var som regel ikke vægge mellem de forskjellige rum, og var der nogen, var de ikke engang mandshøie. Ikke et eneste vertshus var forsynet med borde, stole eller lamper.

Et sted oppe i bjergene kunde selskabet ikke finde mad og maatte i 14 dage leve paa kogt havre, en noksaa smal kost for folk som hver dag tilbagelagde 20 eng. mil tilfods i et uveisomt land.

Befolkningen var imidlertid venlig om end noget nysgjerrig og paatrængende. Det hændte ikke en eneste gang, at Meyer paa sin lange reise i egne, hvor ingen hvid mand før var seet, blev truet med personlig vold. Han gik dog altid med revolver paa sig, særlig af hensyn til de farlige landeveisrøvere som i hundreder af aar har plaget disse egne. Ligesom middelalderens røverriddere kræver de tribut af handelsmænd og fredelige reisende. Skjønt Meyer og hans følge ikke blev antastet af røvere, var der dog saa mange vanskeligheder at overvinde, at Meyer udtalte: «I dette land maa hver mand være sin egen djævel, sin egen gud, sin egen læge og sin egen forsvarer».

Fjeldegnene i det nordlige Korea har noksaa sparsom vegetation. Dog vokser der ikke saa lidet skog. Turen var alligevel lønsom. Meyer fandt haardføre hvedesorter og sukkerrør som trives i et temmelig koldt klima 5000 fod over havet.

I Liao-yang-distriktet i Manchuriet i nærheden af Koreas grænser sikrede han sig aflæggere eller frø af mange fine frugter, blandt andre den saftige og velsmagende vandpære.

I Khabarovsk, det nordligste sted hvor Meyer var, sank thermometret ofte til 45^0 under nul. Dette kolde klima var i en henseende en fordel for Meyer. Han kunde gaa ud fra at kornsorter som trivedes her, ogsaa maatte kunne dyrkes i de koldeste egne af de Forenede Stater og Kanada.

Fra disse egne tog han ogsaa med sig aflæggere af vakre bartrær som egnede sig som prydplanter. Ligeledes fandt han haardføre pære- og plommearter.

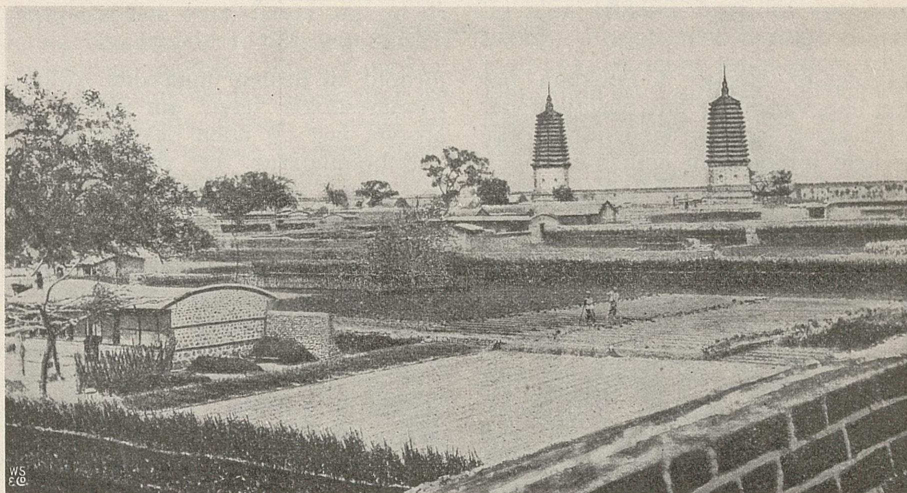
Da han igjen var kommet indenfor Kinas grænser, fik han erfaring for, hvor mistænksomme de kinesiske embedsmænd er. Det hændte, at han maatte vise frem sit pas flere gange pr. dag. De bedste have-

dyrkere i disse egne var de buddhistiske prester. Ligesom munkene i middelalderens Europa har de stor interesse for og kyndighed i havestel. I tempelhaverne fandt vor reisende mønsteranlæg med udsøgte frugter og grønsager, som ellers ikke voksede i landet. Men bare ved overtalelse og bestikkelser og altid under taushedsløfte fik han bevæget presterne til at afstaa frø og aflæggere.

I provinsen Shan-si fandt Meyer en vidunderlig vakker gul rose, som vokser vild i bjergene der.

At reise i det indre af Kina er forholdsvis billigt. To pund pr. dag dækker udgifterne til mænd, heste, kost og logi Især er levnetsmidler merkværdig billige. Tre æg og lidt salt faar man saaledes for en halv penny (3—4 øre).

I Tsi-nau, hovedstaden i Chantung, som er den rigeste agerdyrkende provins i Nord-Kina, gik Meyer hver dag paa torvet for at se paa frugter og grønsager. Naar han fandt noget som han troede passede for sig, spurgte han altid hvor det var kommet

Haver i byen Kuang-Kung, Manchuriet.

fra. Hvis da en enkelt mand fortalte ham, at frugten var kommet fra et bestemt sted, gik han ud fra, at det ikke var helt umulig, at det forholdt sig saa. Hvis to fortalte det samme, tænkte han, at det var en vis sandsynlighed for at det var sandt. Fortalte tre det samme, troede han det. Og hvis fire eller fem gav samme besked, bestemte han sig til at undersøge sagen.

Mange forgjæves vandringer havde lært ham denne fremgangsmaade. I Shan-tung havde han imidlertid lykken med sig. Han opdagede nye arter af æbler, pærer og vandmeloner og desuden en art store hvide kaalhoder, som kunde veie op til 40 pund.

Den fineste og mest karakteristiske frugt i disse egne er imidlertid Weiferskener, som hvert aar sendes i mængde til hoffet i Peking. Wei er en liden by lige i nærheden af Tsinau, hvor befolkningen i hundreder af aar har dyrket ferskener.

Da jordbund og klima er særlig gunstige, har ferskenerne her naaet en størrelse og velsmag som intet andet sted i verden.

Paa sin reise samlede Meyer og sendte hjem frø eller aflæggere af ca. 2000 forskjellige varieteter af trær og vekster.

Mange af dem kommer kanske til at faa stor betydning baade for de Forenede Stater og for andre lande med lignende klimatiske forholde. Man har her gjort et interessant forsøg paa methodisk og videnskabelig at udfinde vekster som med held kan overføres fra et land til et andet. Før har det jo i regelen været et slumpetræf om man har fundet de rigtige arter for de rigtige forholde.

Flod og Ebbe i den faste Jordskorpe.

(Efter «*Naturen*»).

Professor Hecker i Potsdam har efter langvarige og fine observationer konstateret, at den faste jordskorpe og hele jorden som helhed er underkastet virkningerne af flod og ebbe ligesom oceanerne. Han har paavist, at jordskorpen under solens og maanens forenede indflydelse stiger og synker lidt to gange hver dag, paa en vis maade som brystet paa en sovende person.

For at paavise en bevægelse maa man have faste merker. Tidevandsbevægelsen i havet paavises ved merker paa kysterne, der er forholdsvis stabile. Skal man derimod paavise saadanne bevægelser i den faste jord, har man ingen faste punkter. Ligeoverfor disse bevægelser er mennesket ligesom fiskeren i sin baad ude paa det aabne hav, hvor tidevandsbølgen passerer forbi absolut uformerket. Flod og ebbe i den faste jord kan altsaa kun konstateres indirekte. Det gjøres ved hvert øieblik at iagttage en lodsnor. Man sammenligner lodsnorens stilling i forhold til jorden med den stilling, snoren skulde havt, om jorden var absolut fast og uden bevægelse.

Atbøiningerne er yderlig smaa. Det dreier sig om nogle tusendele af et buesekund. De er saa smaa, at flere lærde f. eks. lord Kelvin og G. H. Darwin har anseet maalingerne for praktisk umulige. Problemet er alligevel fuldstændig løst af prof. Hecker og det med glans. I løbet af 5 aar har han ved det geodætiske institut i Potsdam fotografisk registreret bevægelserne af to horizontalpendler, opstillet 25 meter under jorden i et rum, hvor baade temperatur og fugtighed var fuldkommen konstant. Paa denne maade har han kunnet paavise daglige og halvdaglige tidevandsbevægelser i jordskorpen skrivende sig fra solen og maanen. Svingningerne er ikke saa ganske smaa. De beløber sig til 20—25 cm. op og ned.

Jordens diameter forøges og formindskes altsaa afvekslende med 40—50 cm. eftersom man har flod eller fjære.

De hjemvendte Emigranter.

Efter *Edward A. Steiner* i «American Review of Reviews».

Nedenstaaende artikel vil interessere ved det indblik den gir i en amerikaners opfatning af emigrationen, særlig de «hjemvendte emigranter».

*

I lang tid har forfatteren havt interesse af at følge den vestgaaende emigrationsstrøm over havet og ad de forskjellige kanaler til det økonomiske, sociale og politiske liv i Amerika. Altid har han fundet, at frygten for denne ukjendte masse er veget for en mere eller mindre klarsynt interesse. Man tænker fremfor alt paa, hvorledes det store, fremmede element skal gaa op i vort folk. Jo mindre udviklet og kultiveret det er, des lettere er opgaven for os.

Indvandringen i de femten-tyve sidste aar har, kan man trygt sige, ikke paavirket vort sociale liv i nogen udpræget grad. Selv den kosmopolitiske karakter af vore byer skyldes ikke saa meget, at de er fyldt af emigranter, som den virkning europæisk liv har havt paa den store mængde af vore landsmænd, for hvem en reise til den gamle verden er en del af det aarlige program. De fremmede restauranter og «rathskeller» paa denne side af Atlanteren, med al deres virkning paa drikke- og spiseskikkene hos vort folk, er ikke blit oprettet for emigranterne, men for amerikanerne selv, og fra dem er det, at de fleste og bedste kunder kommer.

Paa den anden side har vor indflydelse paa den grovere klasse af emigranter været meget betydelig. Da i aaret 1907 næsten 800 000 af dem reiste hjem igjen, blev det et interessant spørgsmaal, i hvor høi grad de vilde paavirke de lande, de vendte tilbage til.

Nogle af dem som studerte dette temmelig merkelige fænomen som hændte i en sterk økonomisk nedgangstid, har nøiet sig med at beregne de pengesummer som pludselig blev trukket bort fra vore markeder. Forfatterens hensigt er derimod at følge denne østgaaende strøm. Han vilde se hvorledes bondelandet, især i det østlige Europa, blev paavirket af denne pludselige indstrømning af mennesker, som i aarevis havde været i berøring med et liv, der paa mange maader var aldeles modsat det de før havde levet.

Dette spørgsmaal var det som drog forfatteren over havet. Det første fænomen han lagde merke til, var den kjendsgjerning, at der neppe er en by eller landsby mellem Neapel i Italien og Warschau i Rusland — hans iagttagelsesfelt — hvor der ikke var vendt tilbage en større eller mindre flok af emigranter.

Der trængtes ikke lang undersøgelse for at opdage dette; for overalt var der en tydelig modsætning mellem de hjemvendte emigranter og de folk som var blit hjemme. Dette viste sig mest slaaende der hvor kulturudviklingen havde været lavest, og hvor stat og kirke havde gjort mindst for masserne.

Et andet merkeligt fænomen, som dog var let at forklare, er dette: Den hjemvendte emigrant fremhæver med hensigt den forskjel som der er mellem ham og dem som var blit igjen hjemme. Han gjør alt han

kan, i væsen og klædedragt, for at ligne en amerikaner, selv om han i De forenede stater knapt havde været sammen med andre end landsmænd eller kommet i berøring med vor civilisation. Mændene bærer med stolthed vore klær, indbefattet skotøi og stive kraver. Er man i tvil om en mands forhold til vort liv, behøver man bare at kaste et blik paa hans fødder. Med en forandring af det gamle ord: «Paa deres *sko* skal I kjende dem.»

Man kan beklage at bondelivet i Europa derved blir mindre malerisk; men der ligger virkelig en stor etisk betydning i deres amerikanske klær.

Den polske bonde er i sine hjemlige forhold en af de dovneste af de europæiske arbeidere Sommer og vinter er han indtullet i sin faareskinds trøie; den største del af aaret gaar han barfodet, om vinteren drar han sig frem i klumpede, tunge støvler; dette er de klær som passer til hans sindelag. De er tunge, billige, blir aldrig skiftet, trænger sjelden at bli fornyet. De amerikanske klær, som han bærer, naar han har været i dette land, er et symbol paa forandringen af hans karakter. De betyder et nyt livsniveau, ligesom de betyder et nyt arbeidsniveau.

I Amerika har den polske arbeider mistet sin oprindelige træghed. Selve reisen har rystet ham ud av hans letargi. Farten i vort industriliv, arbeidspresset fra hans amerikanske formand, hele atmosfæren i vort liv med dens styrkende ozon, og saa den ting at alle mennesker, idetmindste i det industrielle samfund, arbeider haardt, dette har paa nogle faa aar forvandlet hans karakter.

Slaverne og latinerne er tilbøielige til at føre et letvindt liv. Emigrationen viser sig at ha en varig indflydelse paa dem; for de hjemvendte emigranter virker smittende paa sine omgivelser. Uhildede godseiere og fabrikanter har fortalt forfatteren, at vi har lært deres arbeidere at være flittige og sat fart i deres tanker. Medens lønnen i næsten alle arbeidsgrene er vokset med 60 pct., er arbeidernes dygtighed øget i tilsvarende grad og tydeligst der, hvor der er flest af hjemvendte emigranter i arbeidet.

De slaviske bønder baade i Ungarn og i Polen holdt paa lidt efter lidt at miste sin jord, og gik socialt og fysisk tilbage, før bevægelsen til Amerika begyndte. Sløvhed ved siden af drikfældighed kasted dem i hænderne paa aagerkarle, og de sank ned i den jordløse klasse. De blev afhængige af tilfældigt arbeide.

Emigranterne som kom hjem igjen, begyndte at kjøbe jord, som de store godseiere ofte var tvunget til at sælge, fordi arbeidslønnen var steget abnormt og arbeidere ofte ikke til at faa for nogen pris. I de fire aar mellem 1899 og 1905 øged i nogle distrikter det land som eiedes af bønder hele 418 pct. Tager man udvandringsdistrikterne i Østerrig-Ungarn og russisk Polen sammen, saa naadde tilveksten i fire aar det næsten utrolige tal 173 pct.

I tre distrikter i russisk Polen kjøbte bønderne paa disse fire aar 14 694 acres dyrket jord. Dette betyder naturligvis ikke bare, at der var bragt penge med hjem fra Amerika, men at bønderne hjemme var blit mere foretagsomme, om end ikke altid mere maadeholdne og sparsommelige.

Den lille by Kochanovcze, i distriktet Trenczin i Ungarn, hvor bare nogle faa havde udvandret til Amerika og bare nogle faa familier vendt tilbage, har under denne nye økonomiske impuls kjøbt den jord, hvor deres forfædre var livegne og de selv havde arbeidet under indhøstningen for 20 cents om dagen. Beboerne kjøbte hele eiendommen, indbefattet slottet, og gav

pant for den største del af kjøbesummen. De er nu eiere af et af de fineste godser i Ungarn, og panteheftelsen faar dem til at arbeide som de aldrig har arbeidet før.

Den samme impuls har rørt distriktet Nyitra, hvor jorden næsten ganske var gaaet ud af bøndernes hænder, tabt af samme aarsager, drikfældighed og sløvhed.

I de sidste fem aar har forandringen været næsten utrolig. Aagerkarlene gjør ingen forretninger mer, og bondehusene har sluttet at være lerhytter med halmtag. Denne bygningstype er nu fordømt gjennem lovgivningen, efter initiativ af hjemvendte emigranter.

Kjøbmændene over hele udvandringslandet glæder sig. Deres lager er nu forsynet med mange slags nye varer. Bonden ønsker nu det bedste som findes paa markedet, rigtignok ofte unyttig luxus. Men lad være at han vil bruge penge til andet end den skjære nødvendighed. Hovedsagen er at han vil ha penge at bruge, og det betyder arbeide. Som race trænger slaverne ikke mere end dette for at reddes socialt og politisk.

Deres fremskridt blir slaaende illustreret af følgende exempler. Brødrene B. i Wien er fabrikanter af slips. Paa et besøg i deres forretning mødte jeg nogle kunder fra Ungarn. Man lagde frem for dem slige varer som de havde pleiet at kjøbe, brogede, stive sløifer af billig bomuld. En af dem sa: «Vi bruger ikke sligt juks. Dette er det vi vil ha.» Og han trak frem et amerikansk slips af temmelig fin kvalitet og sidste mønster. Forfatteren maatte love firmaets chef at sætte ham i forbindelse med en amerikansk journal, saa han kunde holde sig underrettet om vore moder.

Stor etisk betydning har det guld, som den hjemvendte emigrant bærer med sig — ikke bare i lommen, men i tænderne. Jeg har aldrig rigtig forstaaet tandlægens sociale og etiske betydning, før jeg saa modsætningen mellem den hjemvendte emigrant, især mellem hans kone og datter og de kvinder som var blit hjemme.

Den kvinde som har udvandret, har opdaget at guld i tænderne holder en ung, at det bevarer ens charme og hjælper til at gjøre tilbedere og egtemænd trofaste. Husmødre i Amerika ved, hvor villige deres fremmede tjenere er til at ofre sin løn paa tandlægens alter.

Tandlægekunsten holder ikke bare kvinderne unge og deres tilbedere trofaste, den holder ogsaa mændene i god helbred og øger deres selvagtelse. Tandbørste og tandpulver er nu indført i store landsdele, hvor de hidtil ikke havde faaet øve sin lykkebringende virksomhed.

Den hjemvendte emigrant kan let kjendes paa sine sko og paa guldet i sine tænder. Hans hus kan hurtig opdages paa at det dag og nat staar aabent for frisk luft. Og kanske endnu vigtigere end den amerikanske økonomiske læresætning om den «aabne dør» er den amerikanske fysiologiske læresætning om det aabne vindu.

Jeg spurgte pastor Holubek i Bosacz i Ungarn, hvad indflydelse de hjemvendte emigranter havde paa hans sognebørn. «En god indflydelse», svarte han. «Den hjemvendte emigrant er et nyt menneske. Han fører sig paa en anden maade, han behandler sin kone bedre, og han holder vinduerne i sit hus aabne.» De sidste to ting er særlig vigtige, og mine iagttagelser bekræfter hans udsagn. Hvorsomhelst jeg om aftenen opdaged et aabent vindu, kunde jeg med største vished aabne døren og hilse: «How do you do?» Jeg kunde være sikker paa at bli mødt med et endnu mere eftertrykkeligt og venligt: «How do you do?»

Af en eller anden uforklarlig grund

har europæere af alle klasser modvilje for at lufte i soveværelser, især om natten. Natteluft er fuld af farer, tror man, og selv lægestanden, fremskreden, som den er, har endnu ikke gjort sig ganske fri for denne overtro.

Ofte har jeg hos hjemvendte emigranter opdaget en skjærpning af den moralske sans, især hos mænd som havde været i berøring med den bedre klasse af amerikanske haandverkere, og denne opdagelse var ligesaa velkommen som uventet.

Det var paa en søndagstur mellem landsbyerne i Waagdalen. Maleriske grupper bevæged sig paa landeveien til og fra kirke, ind og ud af landsbyen. Tilsynekomsten af mine ledsagere og mig selv vakte altid stor opsigt, og aldrig mere end paa søndagen, naar bønderne var ledige. Det var en oplevelse for dem at faa se «rigtige amerikanere», og de som havde været herover skyndte sig frem paa skuepladsen for at lufte sit engelsk og vise at de var fortrolige med vor genre. Det var en gjensidig glæde; for det var ligesom et pust fra hjemmet at høre folk tale forstandig om Hazleton, Pittsburg, Scranton og Wilkes-Barre. Desuden gav det os en udmerket leilighed til at prøve den virkning, vor kultur havde øvet paa dem.

I en landsby kom mand og kone og to børn ud af sit hus. Vi kunde næsten indbilde os at vi var i Amerika; for hele familien saa ud som om den netop var kommet ud fra et af vore varehuse. Men det som syntes os glædeligst, var den maade manden talte om sin kone paa; ingen amerikaner kunde ha været mere hensynsfuld. Alt dette var en slaaende modsætning til bønderne ellers; hos dem er kvinden endnu et lavere væsen.

I samtalen med bønderne tog jeg den hjemvendte emigrant som emne, og jeg fortalte dem noget om forholdet mellem mand og kone hos os. En af bønderne svarte med en meget hæslig og realistisk historie for at vise, hvad han tænkte om kvinderne. Da hændte det uventede. Min emigrantven rødmed — ja, rødmed — og sa: «Bryd Dem ikke om ham. Han har en skidden mund. Men han kan alligevel ha et rent hjerte.» Den mand som rødmed, havde været flere aar i — Pittsburg.

Saa langt mine iagttagelser gaar, er jeg sikker paa at emigrationen baade økonomisk og etisk har været af umaadelig betydning for de tre lande, som det her særlig gjælder, nemlig Italien, Østerrig-Ungarn og Rusland. Den har trukket bort daarlige arbeidere og har sendt en del af dem dygtigere tilbage. Den har løftet bondestandens stilling til en høide, som ellers ikke kunde være naaet, selv ved en revolution. Den har opdraget de forsømte masser, har løftet dem til et høiere livsniveau og har indplantet i dem nye og frugtbare idealer.

Saa langt det gjælder emigranten selv som individ, har jeg ikke seet nogen som, hvis han slap fra farerne i vort industriliv, ikke blev bedre ved sin berøring med os.

Kapital og Arbeide.

Af *Andrew Carnegie.*

Hvis Gud havde skabt mennesket som et fuldkomment væsen og lagt ind i det kimen til at synke ned fra dets oprindelige høide, saa vilde der ikke være noget underligt ved længslen tilbage til svundne tilstande. Men nu ved vi at mennesket er det sidste trin af en udvikling fra lavere livsformer. Vi ved at det har en trang i sig til at vende sit ansigt mod solen, til altid at gribe efter det bedste, til at ryste alt som skader eller hindrer af sig. Derfor synes det socialistiske raab «tilbage til kommunismens tid» mig meget underligt.

Hvorhen vi ser, aldrig finder vi en menneskelig livsform som ikke betyder et fremskridt fra dens tidligere tilstand. Aldrig har medfølelse, gjensidig hjælp vist sin magt saa sterkt som i vor tid. I de høiere klasser findes der neppe én familie, hvor ikke i det mindste ét medlem vier sine kræfter til praktisk velgjørenhed, ikke bare yder penge, men ofrer sig selv for at sprede solskin og glæde i mindre lykkelige medmenneskers liv.

Ikke den store mængde har skabt fremskridtet, men de faa undtagelsesnaturer, ligedan som i plante- og dyreriget bare særegne arter udvikles videre. Af det sure vildæble er opstaaet vort aromatiske rainetteæble, og af ulven vor hund. I industrilivet har ogsaa arbeideren taget del i arbeidsherrernes fremskridt; der er en uhyre forskjel mellem før og nu. Først gjorde bare slaven tungt kropsarbeide. Saa var han livegen. Indtil for et hundrede aar siden kunde han sælges med eiendommen, med bjergverket. Han kunde ikke forlade stedet uden eierens samtykke Helt til den seneste tid fik han sin løn i naturalier. Nu er han en fri mand. Han sælger sin arbeidskraft; arbeidsherren kjøber den; begge staar med lige ret overfor hverandre.

I min hjemby, Dunfermline, gik jeg for en tid siden sammen med sekretæren i havedyrkningsselskabet, en kulbjergmand, og saa paa hushaverne. Han fortalte mig, at der samme dag blev holdt en lønstarifkonference mellem grubeeierne og bjergfolkene. Jeg spurgte ham: «Hvad vilde De gjøre, hvis grubeeierne vilde vende tilbage til stavnsbaandet i den gode gamle tid?» Aldrig skal jeg glemme blinket i hans øine eller hans stemme da han svarte: «Det hører der da vel to til, tænker jeg.»

Om fagforeningsbevægelsen og dens indflydelse paa forholdet mellem arbeidsherrer og arbeidere er der allerede skrevet og talt meget. I Amerika har nogle industrielle foretagender negtet sine arbeidere ret til at slutte sig sammen; men det er bare en overgangs-foreteelse. Arbeidernes ret til at slutte sig sammen i fagforeninger er ikke mindre hellig end de industrielles ret til at bli enige f. eks om ens priser.

Efter min overbevisning og erfaring har fagforeningerne havt betydning til det gode saavel for arbeide som for kapital. Arbeiderne har de opdraget og git dem en forestilling om forholdet mellem arbeide og kapital som de ikke kunde tilegnet sig paa anden maade. Det er de bedste og

dygtigste som staar i spidsen for disse organisationer, og det kan gjælde som en regel, at jo intelligentere arbeiderstanden er, des færre misforstaaelser blir der med arbeidsherrerne.

Nu er det ikke bare den intelligente arbeider, som ved, at arbeide er hjælpeløs uden sin broder kapital. Dette begynder ogsaa lidt efter lidt at gaa op for den efterplaprende, uvidende pøbel, som ser sin naturlige fiende i rigdommen, den pøbel som altid giver den første aarsag til rivninger mellem arbeidsgivere og arbeidere.

Jo intelligentere en arbeider er, des mer maa man tage hensyn til hans rettigheder, hans anskuelser, ja endog til hans fordomme, og des høiere maa ogsaa hans gevinstandel være i tider med gode konjunkturer. Ham kan man ikke saa let tage ved næsen. Paa den anden side vil netop den intelligente arbeider lettest finde sig i lønsnedslag, naar det er daarlige tider. For kapitalen er det altsaa altid fordelagtigst, naar den blir tjent af intelligens, naar den har at gjøre med folk som ved hvad de skylder den, og hvad de kan kræve af den.

Derfor ser jeg i fagforeninger — eller endnu bedre i organisationer, som er sammensat fra arbeiderstokken i hvert foretagende, og som vælger repræsentanter til at føre forhandlingerne i alles navn — derfor ser jeg i dem ikke en kilde til splid og gjensidig forbitrelse, men et middel til at bedre forholdet mellem arbeidsgiver og arbeider.

Ofte viser det sig ved disse gjensidige udtalelser, at selv en liden imødekommenhed fra arbeidsherrernes side kan være en stor velgjerning for arbeiderne.

Jeg husker et eksempel fra en saadan forhandling. Arbeidernes ordfører forebragte, at det var en stor byrde for arbeiderne at være nødt til at tage varer paa kredit i butikerne. De fik sin løn udbetalt maanedlig, og da de vanskelig kunde faa pengene til at vare tiden ud, var de tvunget til at betale mere for alting end ved kontantbetaling. «Vel», sagde jeg, «saa skal vi betale lønnen hver fjortende dag». Ordføreren svarede mig, at de længe havde tænkt paa at bede om det, men ikke havde villet gjøre os bryderier; denne betalingsmaade, sagde han, var ligt med en lønsforhøielse paa mindst 5 pct. En anden af arbeiderne bemerkede, at de for kul maatte betale kjøbmanden dobbelt saa meget som det, de bedste kul kostede gruben selv — og de boede endda midt i et kuldistrikt. Hvor let var det ikke for grubeeierne at levere sine arbeidere kullene til indkjøbspris; det betydde ikke en øres tab for dem og var en stor velgjerning mod arbeiderne.

Slige tilskyndelser som aldrig vilde komme arbeidsgiverne i tanke, og som arbeiderne vel ikke kunde forebragt uden disse anledninger, har jeg ofte faaet i saadanne møder. Derfor tilskriver jeg arbeiderorganisationerne den største betydning.

En forretningsleder kan være saa dygtig han vil, der er alligevel mange smaa forbedringer, som en dygtig arbeider kan gjøre ham opmerksom paa. Den driftsleder, som ikke kan glæde sig ved tiltro og ubegrænset agtelse hos sine folk, han er ikke nogen virkelig kraft.

Hvad fremtiden saa endnu gjemmer i sit skjød, saa vil en tilhænger af udviklingslæren, en som ser fremskridt og udvikling i alt, han vil aldrig prøve at sætte grænser for arbeiderbevægelsens landvindinger, ja ikke engang, om der skulde danne sig et stort, alt omfattende, alment industrielt interessefællesskab. Og did maa det komme en dag, tror jeg.

I seksogtyve aar har jeg arbeidet

sammen med arbeidere, og jo bedre jeg lærte dem at kjende, des mere lærte jeg ogsaa at sætte pris paa dem. Mangen gang blev de ført vild af yderliggaaende elementer; men de aller fleste af dem var som regel forstandige og rimelige. Streik eller lock-out er efter min mening stor uforstand. Hvem der saa blir seirherre, hans ret har alligevel ikke faaet det mindste bevis, ligesom i en krig seiren ikke altid kroner retfærdigheden. I begge tilfælde gjælder det, hvem som har flest midler, hvem som holder længst ud.

Blandt midlerne til at hidføre en bedre forstaaelse maa tanken om venskabeligt samarbeide staa i første række. Arbeiderne skal ha part i det foretagende de arbeider i, og andel i overskuddet. Bevidstheden om at eie noget øger selvagtelsen hos en mand, og han føler sig paa en ganske anden maade som statsborger, end den eiendomsløse gjør.

Skjønt allerede den almindelige opfatning med rette fordømmer aaben magt, ogsaa den form som maa siges at være mest berettiget, saa vil jeg dog endnu henlede opmerksomheden paa den frygtelige fristelse, som arbeiderne ofte er udsat for ved en *streik*. Man kan ikke vente, at nogen, som er aldeles afhængig af lønnen for sine hænders arbeide, rolig skal se paa, at en anden blir sat ind paa hans plads. Det var for meget forlangt.

Den stakkars mand trænger kanske læge til et sygt barn, maa skaffe mad til sin svagelige kone, og det kan han bare gjøre, naar hans stilling er sikret.

Det er vel bare meget faa bedrifter, hvor det ikke er høist unødvendigt at kaste en saadan prøvelse over menneskene. Hver arbeidsgiver ved at det er klogere af ham at lade sine verksteder staa stille end at ansætte andre folk, som kan forene med sin samvittighed at arbeide videre der, hvor andre har nedlagt arbeidet. Hverken som arbeidere eller som mennesker vil slige folk vise sig som de bedste. Hver ordentlig arbeider holder sig til det uskrevne bud: «Du skal ikke tage din næstes anledning til arbeide fra ham!» Saa let vil en driftsleder heller ikke lade sine gamle arbeidere gaa; for kjendskab til bedriften tæller ogsaa endel med.

Først naar alle baand er sønderrevet, skulde man gribe til fremmede arbeidere. Jeg har aldrig gjort det. Efter min mening ligger aarsagen til streiker ikke saa meget i stridigheder om lønnen, som i at parterne ikke forstaar hverandre. Arbeidsherren ved ikke hvor det er hans folk føler skoen trykke, og hans folk skjønner ikke ham. Ofte forstaar han ikke at behandle folkene, og disse gjør sig heller ikke den møie at tænke sig ind i hans stilling. Enhver ser bare sin side.

Men vilde lederen betragte arbeiderne som fuldværdige medarbeidere, saa blev der færre stridigheder. — Hvorfor er der i husene mindre splid mellem herskab og tjenere? Fordi de kjender hverandre bedre og tar hensyn til hverandres egenheder.

Ovenfor har jeg sagt, at ogsaa arbeiderne har draget fordel af det almindelige fremskridt Dermed vil jeg dog ikke sige, at arbeidsforholdene nu er tilfredsstillende i enhver henseende. Jeg tror at de vil bli langt bedre i fremtiden. Formen af aktieforetagende gjør det muligt ogsaa for *arbeideren* at deltage som *aktionær*, som entreprenør. Her ligger efter min mening løsningen paa hele arbeiderspørgsmaalet.

«Carnegie Steel Company» har gjort begyndelsen med det og i tidens løb gjort over firti funktionærer til parthavere. Af dem var bare én beslegtet med de oprindelige grundlæggere; alle de andre blev udvalgt paa grund

af sit mangeaarige arbeide eller sine særlige fortjenester. Ingen af dem har indskudt en øre. Især passede man paa at hæve teknisk uddanede kræfter til parthavere, et moment som hidtil var blit ganske forsømt i andre foretagender. Første gang det hændte at en ingeniør ved et Carnegieverk blev gjort til parthaver, vakte det almindelig opsigt; men da vi fortsatte med at tage ind som medindehavere folk som havde arbeidet sig op nedenfra, da merked ogsaa de andre den fordel som ligger i dette system.

Nu sad den tekniske leder i et kontor sammen med de tidligere eiere. Yngre folk i underordnede stillinger fik for fremragende ydelser aarlig tantieme, og disse folk havde følelsen af, at de stod paa stigen til det høieste trin, at bli parthavere. Hver «ansat aktieindehaver» vil hjælpe med til at slaa bro over modsætningerne mellem kapital og arbeide.

Hvert aktieselskab skulde forsøge at gjøre aktier tilgjængelige for sine dygtige og sparsommelige arbeidere, det skulde indrømme dem en vis fortrinsret, skulde i krisetider tage aktierne tilbage til kjøbekurs, ligesom nu arbeidsløn gaar foran alle andre krav. Dette skylder man arbeideren, fordi han naturligvis ikke har en forretningsmands overblik og ikke kjøber aktierne bare i sin egen interesse, men ogsaa i selskabets. Dette standpunkt har U. S. S. C. indtaget, og arbeidernes aktier er beskyttet mod store kursfald. Af «lønsslaven» er paa den maade blit en fuldstændig uafhængig arbeider.

Naar jeg lader mit blik svæve ud i fremtiden, saa ser jeg den dag nærme sig, da arbeideren sidder som medeier ved siden af kapitalisten. Den ene bringer sit forretningstalent, den anden sine særlige fagkundskaber og sin dygtighed. Begge er eiere, de deler utbyttet af sit aktieforetagende; hver af dem er uundværlig for den anden, hver af dem ved at han er nødvendig for det hele.

Kanske vil man indvende mod mig, at jeg ser for sangvinsk, og at denne drøm aldrig vil gaa i opfyldelse. Dog kan jeg ud af min erfaring sige, at der er intet jeg er saa sterkt overtydet om, som at selv et kjæmpeforetagende ikke i længden kan konkurrere med held med de foretagender, som har indført systemet deling og tantiéme. Ved det udbytte, som en funktionær har af sine aktier, føler han sig ligesaa interesseret i forretningen, som om han var stor parthaver.

Alle forretningsledere maa tilslut gribe til dette eller et lignende system, og de vil finde at den arbeider som eier aktier, er dem til større fordel end den arbeider som ikke har nogen saadan interesse. Men med denne andelsret maa følge sikkerhed mod kurstab; lederne af store foretagender kan ikke med god samvittighed lade sine arbeidere og funktionærer tro, at deres aktier er ligesaa sikre som sparebanken. Det er saa faa foretagender som kan glæde sig ved en uafbrudt god forretningsgang.

Mig synes det utvilsomt, at de to faktorer kapital og arbeide engang vil arbeide sammen i fuld harmoni. Dagens brændende spørgsmaal, disse siamesiske tvillingers skjæbne, vil sikkert bli løst paa den maade, at de staar og falder med hverandre.

I aaret 1908 tilbød U. S. S. C. sine folk aktier for $2^1/_2$ million dollars og fandt kunder til alle. Over 25 000 arbeidere havde andraget om aktier, de fleste bare om en, og de blev alle tilfredsstillet; næsten 100 000 arbeidere er nu aktieindehavere i den bedrift hvor de arbeider, d. e. de er medeiere og har ret til at stemme sammen med storkapitalisterne og til at faa del i gevinsten. Mange af

disse folk vil bringe det endnu længer. De vil spare og skyde ind mere og mere kapital. Her er svaret paa de pessimistiske og revolutionære klager fra vore socialistiske medborgere, som ikke skulde overse, at dette er resultatet af en fredelig udvikling af de givne forhold.

Hvergang jeg ser en fiskerflaade maa jeg tænke paa, at man der ser det ideale forhold mellem kapital og arbeide som levende virkelighed, det forhold som engang skal bli almindeligt. Hver mand paa fiskerbaaden, fra kaptein til gut, er parthaver og blir lønnet med saa stor del af fangsten som svarer til hans arbeide. Det nye system er overordentlig udviklingsdygtigt. Dog maa der altid garanteres arbeiderne et vist minimum, stort nok til at bestride den enkle husholdning hos en sparsommelig arbeiderfamilie, og dette krav vil enhver forretningsleder, som ikke er kortsynt, gjerne gaa med paa.

Jeg behøver vel ikke at nævne, at de skildrede ideer ikke er udtryk for et pludseligt indfald. En god del af mit liv har jeg maattet beskjæftige mig med arbeidets problem og jeg har ofte tænkt over det. Det kommunistiske ideal vil ikke paa meget lang tid nærme sig til at bli virkelighed; endnu er egeninteressen hoveddrivtjæren for al menneskelig virksomhed, og den giver ikke plads til andres interesse. Og der er ingen som har kastet et blik ud i fremtiden, ingen som kan skrive lovene for den ganske ukjendte fremtid.

For mig er det ikke tvilsomt, at veien til bedre arbeidsforhold paa det industrielle omraade fører til aktie- og udbyttedelingsprincipet, hvor hver arbeider faar en eiendomsandel paa sit arbeidsfelt. Engang fik slaverne og de livegne tag over hovedet, mad og klæder for sit arbeide. Senere fik de anvisninger paa livsfornødenheder i varelageret og senere igjen kontant betaling for et bestemt ydet arbeide. Dette har hvergang været et skridt fremad. Et ligesaa vældigt skridt vil det være til betalingsformen i fremtiden, da hver arbeider faar aarsregnskab over driften, og da han har sæde og stemme i opsynsraadet og direktionen.

Som et af de største fremskridt vilde jeg betragte det, naar der kom et nærmere samkvem mellem lederen og de ledede, naar man lærte at sætte pris paa hverandre, lærte at kjende de forskjellige fortrin hos hverandre. At hver har sine særegne fortrin, det kan jeg bedst vide, for jeg kjender begge parter. Der ligger stor sandhed i det gamle ordsprog: «Hvad man ikke kjender, liker man ikke». I en stor bedrift kan det vel være vanskeligt for arbeider og leder at træde hverandre nærmere; men naar den ene er parthaver lige saa vel som den anden, da vil der snart komme anledninger til meningsudveksling.

At faa sæde i opsynsraadet vil gi funktionærerne en høiere selvbevidsthed. Paa den anden side vil de ved nøie kjendskab til forretningsbegivenhederne, til de vanskelige tider som kan komme for ethvert firma, kunne forstaa direktørernes og kapitalisternes standpunkt. Da først vil de se, i hvor høi grad arbeide og kapital er henvist til hverandre, og at begges interesser gaar haand i haand.

Vi er pionererne som baner veien for den nye bevægelse for at den skal holde følge med de andre fremskridt i civilisation. Jeg drages ikke mere til aktiv virksomhed i forretningslivet; men hvis nogetsomhelst skulde bevæge mig til igjen at styrte mig ud i hvirvelen, saa var det ønsket om at gjøre mit ideal til virkelighed. Det vilde være en stor glæde for mig at kunne tiltale de tusinder af arbeidere som mine kolleger. Engang i dage som var mig kjære, kunde

jeg ved mit bord se over firti kompagnons, dels venner fra yngre aar, dels saadanne som jeg i den senere tid havde fundet — og med undtagelse af to har ingen af dem sat saa meget som en dollar af egen formue ind i mit foretagende. En række af dem var simple arbeidere, og bare deres fremragende dygtighed havde stillet dem paa denne høie plads. Nu er de alle rige folk, flere af dem endog mangemillionærer.

Ovenstaaende betragtninger var allerede nedskrevet, da jeg i *John Stuart Mills* «Politisk økonomi» stødte paa følgende sætning: «Den form af fællesskab, som, hvis mennesket fortsætter med at udvikle sig høiere, tilslut vil herske overalt, den vil ikke være slig, at kapitalisten som leder har alt at sige og arbeiderne intet. Men den vil bygges op paa principet om fuldstændig ligeberettigelse med kapitalen som fælleseiendom og med frit valg af driftslederne». Det er en grund mere til opmuntring til at gaa videre paa denne vei, naar en saa stor autoritet som Mill forudsaa, at idealtilstanden i fremtiden ikke vilde være statsdrift, ikke lige løn for alle arbeidere, ikke afskaffelse af privatkapitalen som socialisterne kræver, men *forening af arbeide og kapital i en og samme person.*

Statssocialismen i Australien.

Efter *John Hutchinson*[1]) i «Dokumente des Fortschritts».

Siden de engelske nybygger i Australien traadte ind i den moderne industrielle udvikling, er de gaaet en anden vei end de andre engelske kolonier og end moderlandet. Medens ellers det industrielle liv er overladt til uindskrænket privatinitiativ, har Australien begunstiget statsvirksomhed og søger mere og mere at lægge industri, handel og jordbrug over i statens hænder. Til en viss grad er alle partier enige om dette. Helt gjennemført statsdrift kræves bare af det socialistiske arbeiderparti, som dog har en overordentlig indflydelsesrig stilling i begge parlamentets huse og i forbund med de liberale har magten. Partiets voksende indflydelse borger for, at man maalbevidst vil fortsætte den begyndte statsvirksomhed.

Allerede i flere aartier har næsten alle jernbaner været drevet af staten. For tiden udgjør hele landets banenet 24000 kilometer; af dette er bare 1000 i privateie; 23000 km. eies af staten. I forrige aar gav statsbanerne et nettoudbytte af 18 millioner kroner. Efter den almindelige mening er bekvemmelighederne for passagererne og vilkaarene for befragterne ulige meget gunstigere paa statsbanerne end paa privatbanerne; desuden er tarifen paa statsbanerne adskillig lavere. Paa privatbanelinjen Deniliquin-Moama f. eks. er prisen for tur-retur paa anden klasse ca. 8 kroner for 75 kilometer, medens den paa den statsbane som fortsætter denne linje bare er ca.

---

[1]) Forfatteren er medlem af det australske parlament.

4 kroner for samme distance. Paa Tasmanien forlanger privatbanerne ca. 20 kroner for 143 kilometer tur, statsbanerne for samme distance bare ca. 8 kroner. Jernbanevogne og lokomotiver blir arbeidet langt billigere paa statens verksteder end af den private industri.

Sporveiene i byen Sydney eies af staten Ny Syd Wales, medens sporveiene i Melbourne tildels endnu tilhører private selskaber. Paa de første er kjøreprisen for en distance af 4 kilometer 7½ øre, paa de sidste betydelig høiere. Desuden er arbeidstiden for statens funktionærer kortere og lønnen høiere end ved privat-sporveiene. Statens sporveie i Sydney gav i aaret 1907 er overskud paa henimod en million kroner.

Forbundsregjeringen driver post-, telegraf- og telefonvæsenet. Vandforsyningen hører i alle byer under staten med undtagelse af bjergverksbyen Broken Hill, hvor den er i hænderne paa et privatselskab. Men der er vandet saa dyrt og saa farligt for sundheden, at staten sandsynligvis vil gribe ind og overtage vandforsyningen. I Sydaustralien blir vandrørene fabrikeret i statens verksteder, og staten har der indrettet vanddepots ved alle landeveie gjennem det tørre indre af landet, hvor kvæget blir drevet fra beiterne ned til kysten.

I nærheden af byerne driver staten blomstrende jordbrug, og bykloakerne udnyttes til gjødning Eksporten af jordbrugsprodukter blir overalt ledet af statsanstalter. Gaardbrugerne kan sende til dem hvor meget eller hvor lidet de producerer af smør, ost, frugt, honning, høns, æg o. s. v. De nævnte statsanstalter besørger transporten og salget paa markederne i England. Rundelige forskud blir altid bevilget, og bare de virkelige driftsomkostninger ført gaardbrugerne i regning. Hundredtusinder af lam blir slagtet i disse anstalter, derefter kjølet til transport og saa udført. Sydaustralien har desuden oprettet en smørfabrik, som faar melken fra gaardene og sælger smørret i landet selv, paa markederne i byen Adelaide.

Resultatet af disse statsforetagender i Sydaustralien var saa fordelagtigt, at man nu holder paa at bygge nye fabriker til en værdi af 1 250 000 kroner. Det maa bemerkes, at det her ikke bare som overalt ellers er arbeiderne som sætter disse statssocialistiske foretagender igjennem, men ogsaa gaardbrugerne som har den første og største fordel af dem. Det liberale parti som overveiende rekruteres fra farmerne, arbeider energisk paa at statens befatning med jordbruget og handelen med jordbrugsprodukter skal udvides.

Den værste fiende af jordbruget i Australien er kaninerne, som overalt har formeret sig i utrolig grad. Som den bedste beskyttelse mod dem regnes at omhegne akeren med staaltraadgjerder, og igjen er det staten som leverer gaardbrugeren det nødvendige materiale til indkjøbspris. Statsbanker gir laan indtil $^{3}/_{5}$ af værdien paa alle slags jordeiendomme; renterne er meget lave, og tilbagebetalingen sker i løbet af 42 aar. Jordbrugsskoler er overalt oprettet af staten, og denne driver ogsaa mønsterfarme for at vise farmerne, hvad der er de bedste kornvarieteter, og hvorledes dyrkningen bør foregaa. Ligeledes sender staten fagmænd til alle jordbrugsdistrikter for at lære folk de bedste metoder i kvæg- og fjærkræavl, stel med frugttrær og udryddelse af insekter. Statens planteskoler udleverer hvert aar store mængder af planter. Desuden sørger staten saa meget som muligt at udvide sine egne jordeiendomme ved kjøb og forpagter igjen ud til nye kolonister paa lette vilkaar, idet den

dog forbeholder sig overopsyn med driften.

Resultatet af alle disse foranstaltninger er, at eksporten af australske jordbrugsprodukter har taget et vældigt opsving. Australien staar nu øverst af alle lande paa jorden i gjennemsnitlig indtægt pr. individ.

Forbundsregjeringen har for kort tid siden besluttet at bygge en dampbaad til fiskeri. Den skal søge efter gode fiskepladse ved kysterne og vise dem til alle interesserede. I budgettet for dette aar er opført det nødvendige beløb til statsfabriker for vaaben og uniformer. Paa Cockatoo Island (Ny Syd Wales) er der statsdokker til at foretage skibsreparationer; havneanlæggene eies overalt af staten. I Vestaustralien har man prøvet at lægge vertshusene under statens styre og med godt resultat; det synes som om drikkeriet hæmmes og befolkningen løftes moralsk.

Folkeskoleundervisningen er gratis, obligatorisk, fri for al religiøs undervisning. Der er statsstipendier for begavede elever til hele deres studieophold ved folke-, middel- og høiskoler. Frie tekniske skoler, offentlige biblioteker, malerisamlinger og museer staar i alle byer til raadighed for befolkningen. I Victoria og Ny Syd Wales, som tilsammen omfatter to tredjedele af befolkningen, gives der alderdomspensioner til personer af alle trængende folkeklasser (arbeidere, farmere og haandverkere). De udgjør ca. 9 kroner om ugen for alle personer over 65 aar; i Victoria uddeles de ogsaa til yngre personer som paa grund af farligt eller usundt arbeide er blit arbeidsudygtige før tiden. For at sikre befolkningen ogsaa i de andre stater fordelene ved alderdomsforsørgelse, tænker man nu paa at gjennemføre en forsikring som skal bekostes af forbundsregjeringen.

Ogsaa paa den private industri har staten sikret sig en vidtgaaende indflydelse. Fabriklove, voldgiftsdomstole og lønskommissioner fastsætter arbeidstid, løn og almindelige arbeidsbetingelser. I denne retning har vel lønskommissionerne i staten Victoria staaet sin prøve bedst; i hver industrigren blir de sammensat af fem delegerede for arbeiderne, fem delegerede for arbeidsgiverne og en præsident som vælges af regjeringen Paa andragende fra et af de to partier skal de undersøge og afgjøre hvert tvistemaal. Streiker er dermed udelukket i det australske industriliv, og alle partier er enige om det store fremskridt, som dette betyder i samfundslivet.

Loven har sat arbeidstiden for børn og kvinder til høist 48 timer om ugen; dog har i flere aartier heller ikke de voksne mandlige arbeidere arbeidet mere end 48 timer, i mange tilfælde endog bare 44 timer om ugen, idet søndagshvilen efter angelsaksisk skik begynder allerede lørdag middag. Fabrikloven bestemmer omhyggelig, hvor mange kubikmeter luft der skal være for hver arbeider, og gir indgaaende forskrifter om vaskerum o. s. v.

I de senere aar har Australien gjentagne gange været truet af den billige import fra forskjellige amerikanske trusts, som søgte at afsætte i udlandet sin overproduktion under fabrikationspris. Dette var en stor fare for enkelte australske industrigrene, som derved ikke kunde opretholde de tidligere gunstige arbeidsbetingelser. I aaret 1906 blev der derfor vedtaget en lov, som skulde hindre import af varer under slige forhold i fremtiden. En anden lov lagde en særskat paa de australske fabrikanter som ikke vilde beholde landets vanlige gode arbeidsbetingelser og derved traadte i illoyal konkurrence mod de gode arbeidsgivere. Spørsmaalet, om denne lov ikke strider

mod den australske konstitution, beskjæftiger netop (medens denne artikel blev skrevet) landets øverste domstol.

For en række industrigrene som drager fordel af beskyttelsestolden, blev salgspriserne fastslaaet af staten, især for landbrugsmaskiner som er saa overordentlig vigtige for jordbrugets trivsel

Arbeiderpartiet gaar i sine bestræbelser langt ud over det som hidtil er opnaaet. De kræver at staten i den nærmeste fremtid skal overtage al saadan industri, som ved den naturlige udvikling har faaet en privat monopolstilling, især sukker- og tobaksindustrien og skibsfarten paa Europa. Specialkommissioner i begge parlamentets huse har i den sidste tid undersøgt dette spørsmaal; dog er man endnu ikke kommet til nogen afgjørelse Paa arbeiderpartiets program staar at staten længer frem i tiden lidt efter lidt skal overtage al industri, og det kapitalistiske lønssystem skulde da erstattes med en socialistisk ordning.

I kommunerne er socialismen mindre udviklet end i staten. Dette kommer paa den ene side af at mange bedrifter, f. eks sporveie, som ellers hører ind under kommunerne, i Australien allerede styres af staten. Paa den anden side gjælder endnu mange steder den gamle stemmeret, som gir de bemidlede klasser en overveiende indflydelse paa sammensætningen af bystyret. Dog har nogle byer bygget arbeiderboliger, slagtehuse og vandverker, indrettet kommunale bad og idrætspladse, foranstalter koncerter o. s. v. Længst gaar vel Adelaide, hovedstaden i Sydaustralien, som har bygget et eget bykvartal for gamle arbeidere; her kan disse faa bo i sunde og gode huse for en lav leie, og dernæst kan de mod en liden afgift faa et stykke jord til have. Dermed er der git dem en mulighed for en sund og ikke altfor anstrengende virksomhed i deres sidste leveaar.

De fleste af disse reformer i stat og kirke har allerede vist sin store betydning for samfundet, saa selv de konservative partier i landet for ingen pris nu vilde undvære dem. De fremskridtsvenlige kredse er paa sin side besluttet paa at gaa videre paa den vei som engang er betraadt; de vil bevare Australien for alle onder ved en utøilet kapitalistisk udvikling. Ved sit eksempel vil de vise verden den store fordel, baade materielt og moralsk, som ligger i at udvide statens ingflydelsessfære til hele det industrielle liv — i at bytte det planløse og anarkiske private initiativ med den indsigtsfulde vilje hos det samlede folk.

Kampen mod Opium.

Hvad alkoholismen er for europæerne, er opiumslasten for østasiaterne: en folkesygdom som ødelægger den sjælelige og fysiske sundhed hos masserne. Men i Østen gaar man mere energisk frem end i Vesten. Kina har indledet en vidtrækkende kamp for at undertrykke opiumsrøgningen, og for kort tid siden har den franske regjering optaget den samme kamp i Indokina.

Først blev det bestemt, at der ikke maatte aabnes nye opiumshuse, at opiumsprisen skulde forhøies, og at statsfunktionærer som hengav sig til denne last skulde afskediges. Lidt efter lidt skulde man saa prøve at undertrykke opiumsrøgningen fuldstændig. Denne energi er ihvertfald et godt eksempel for Europa, som er saa sløv i kampen mod drikkesygen.

Ekstatiske Tilstande.

Af *Christian Claussen.*

«Im Grenzenlosen sich zu finden
Wird gern der Einzelne verschwinden.»
Goethe.

Det norske folk er ikke særlig anlagt for begeistrede og opskruede sindstilstande. Ekstaser i sin mer udprægede form er derfor en næsten ukjendt ting blandt os. Skjønt, det kan nok være, at en eller anden ekstatisk disponeret natur fører en skjult tilværelse midt blandt os, enten i storbyens vrimmel eller i en afstængt fjeldbygd. I regelen er det dog kun naar noget særligt opskaker sindene, at slige tilstande kommer til almindelig kundskab. Naar det sker er de næsten altid af religiøs (og epidemisk) natur.

Saaledes er det den saakaldte «Barratske vækkelse», som hos os har bragt temaet paa bane i den sidste tid. Da den har været af temmelig hysterisk natur, har den dog neppe været særlig egnet til at vise os de egentlige ekstatiske tilstande i nogenlunde ren form. Vi lærer dem bedst at kjende hos den enkelte, legemligt friske ekstatiker.

Slige sjælstilstande har været kjendt fra de ældste tider og forekommer — enkeltvis eller som folkebevægelser — hos alle nationer blandt de høiest- som blandt de lavest-staaende. De kan ikke i det store set betragtes som afgjort sygelige fremtoninger i samfundslivet. Tvertimod synes de i sine forskjellige afskygninger at være et nødvendigt led i den kulturelle og moralske udvikling, — en udladning af opsamlet nervekraft, som har sat sterke spor i nationernes historie. Særlig gjælder dette ligeoverfor religiøse foregangsmænd og mange af de store digtere, kunstnere og videnskabsmænd.

De mer omsiggribende bevægelser med ekstatisk præg maa derimod næsten bestandig betegnes enten som aandelige farsoter paa nervøs og hysterisk jordbund eller som tegn paa et folks lave kulturtrin.

Omend de ekstatiske tilstande altsaa ikke behøver at være af direkte sygelig natur, saa kræver de dog et følsomt nervesystem og et rigt fantasi- og følelsesliv. Og det kan ikke negtes, at visse sygdomme disponerer for dem; særlig hysteri og epilepsi med deres mellemformer (epileptisk neurose). Mænd som Muhamed, Visknut, vistnok ogsaa Swedenborg og mange andre bekjendte ekstatikere vides at ha lidt af saadanne sygdomme. De har ogsaa været paafaldende hyppige hos de store genier (Cæsar, Carl V, Napoleon). Men det kommer her an paa ekstasens art og særegne indhold, om den, trods det legemlige grundlag, skal betegnes som syg eller sund. Legemlig svaghed og sygdom betinger ikke en tilsvarende sjælelig abnormitet. Og ikke alt, som afviger fra det almindelige aandslivs vedtægter, er heller derfor abnormt. Da havde vi maattet udelukke mange, kanske de fleste af verdens store aander og gaaet glip af de aandsværdier, de har sat ind i verden. Thi netop blandt disse finder vi en lang række mer eller mindre udprægede estatikere.

Man maa da ogsaa være opmerksom paa, at netop de «store aander» har lettest for at ta skade paa sit

hjerneliv, fordi der hos dem stilles enormt store krav til det, og fordi den slags impulsive naturer ikke formaar at arbeide jevnt og fornuftigt, som «spidsborgeren» kan det.

Ekstasens ytringstilstande.

Ved ekstase forstaar man en tilstand, hvori et menneske synes at være rykket med sin bevidsthed bort fra denne verden; det ser ikke, hører ikke, sover dog ikke og er ikke egentlig bevidstløst. I disse henseender er der lighed med den hypnotiske søvn.

Fra det normale liv til de udprægede former af ekstase er der en række overgangsstadier. Fælles for dem alle er en sterk optagethed af sindet. Tanker og følelser koncentreres om et bestemt punkt, en bestemt forestilling, — noget som i længere tid sterkt har optat sindet, indtil det i et beleiligt øieblik stormende og uimodstaaeligt tar ledelsen. I samme grad som sjælslivet saaledes koncentreres indad, formindskes bevidstheden baade om ens eget jeg og om omgivelserne. Livssammenhængen forstyrres, tid og rum forsvinder — «fortid og fremtid blir en evig nutid». Tankerne udviskes mer og mer indtil de tilsidst ophører, «staar stille», og gir plads for en slags henførelse, henrykkelse eller beskuelse, hvad man vil kalde det. Da lader tilstanden sig selvfølgelig ikke længer beskrive med ord, den er tom og dog fyldt, den er «nirvana».

Psykologisk seet er ekstasen en rus og har som saadan mange ligheder baade med alkoholrusen og endda mer med æther- og opiumsrusen; ligeledes med visse sindsforstyrrelser, særlig de maniske med sine sterke sindsbevægelser, sine glade og triste stemninger og med de paranoiske vrangforestillinger og hallucinationer. Thi ekstaserne er ikke bare en sjælelig indadvendt tilstand, der følger næsten altid ydre foreteelser med, forskjellige efter maaden, den er opstaaet paa, og efter dens indhold.

Den er sædvanlig, hvor det ikke gjælder de specielle, saakaldte besættelser og frygtekstaser, en følelse af stor legemlig styrke og en glad, «løftet» stemning. I de sterkere grader synes vedkommende at tyngdekraften er ophævet, han svæver. Armene er løftet iveiret, hovedet og hele kroppen strækker sig opad. Filosofen Jamblichos (død 333 e. C.) fortæller, at han under sin bøn var hævet mer end 10 alen over jorden og hans klæder havde en gylden glans. Efter bønnen sank kroppen atter ned. Disse fornemmelser bestyrkede de gamle folkeslag (særlig grækerne) i deres tro paa, at sjælen kunde forlade legemet og at aander (dæmoner), gode eller onde, midlertidigt kunde tage dens plads eller ogsaa bo sammen med den. Under de religiøse ekstaser var saaledes sjælene paa udflugt til de himmelske boliger. (Ekstasis betyder en udtrædelse af sjælen fra legemet). Paulus udtaler denne tanke, naar han fortæller om, at han var henrykket til den tredie himmel, idet han tilføier: «Om jeg var i legemet, eller udenfor legemet, ved jeg ikke.»

Den indre spænding viser sig dog næsten altid mere udpræget i det ydre. Enten som kramper: stivkrampe (katalepsi), hvor den henrykkede kan ligge som død, eller voldsomme muskeltrækninger (konvulsioner, rystelser) — i svagere grad som skjælvinger og sitringer. Hos de gamle var da stivkrampen et bevis for, at sjælen var paa vandring, medens de voldsomme udslag var tegn paa, at onde eller gode dæmoner havde tat bolig i kroppen og havde den besatte i sin magt.

Paa grund af ligheden med visse sindssygdomme og epilepsi blev ekstasen slaaet sammen med disse. Det ene som det andet blev betragtet som en særlig benaadet tilstand, hvorigjennem guderne aabenbarede sig. «Alt det største er skeet gjennem vanvid, men vanvid er gudernes gave», siger Sokrates hos Plato, sandsynligvis nærmest med tanken paa oraklerne, hvorigjennem gudernes vilje aabenbaredes. Plato omtaler filosofens (ekstatikerens) stilling saaledes: «Mængden peger fingre ad ham og raaber: han er en nar! se en nar! thi mængden ved ikke, at Gud har henrykket ham.» Den berømte læge Galen (født 131 e. C.) har samme opfatning: «Ekstasen er et forbigaaende vanvid, ligesom vanvidet er en vedvarende ekstase.»

Samtidig med disse, uden vedkommendes egen medvirken frembragte ydre tilstande hemmes gjerne de indre livsfunktioner i deres virksomhed. Hjerteslaget blir langsommere, ligeledes aandedrættet. Hos enkelte synes det ganske at ophøre for en tid. De indiske yogas opnaar dette ved lang øvelse. Hos den berømte svenske videnskabsmand og «seer» Emanuel Swedenborg ser det ud som om denne evne var ham medfødt. Han kunde ligge i en slags kataleptisk tilstand lange tider (ofte dagevis?) uden merkbart aandedræt, men heller ikke skindød.

Sanseorganerne kommer nu i virksomhed ved en indre pirring uden at staa under den bevidste viljes ledelse og uden at staa i rapport med omverdenen. Der opstaar syns- og hørselsfornemmelser; øiet ser ikke længer det som foregaar udenom, men der opstaar ofte en meget intens lysning, som kan gaa over i syner (visioner). Derefter kommer gjerne hørselshallucinationer, alslags lyd eller deilig musik, tilsidst stemmer som udtaler tydelige ord. Paa disse slags sansebedrag har man utallige eksempler, særlig paa det religiøse omraade; de forekommer ofte i Bibelen og senere gjennem kirkens historie.

Om pigen fra Orleans (Jeanne d'Arc) fortælles det, at hun allerede i 13 aars alderen havde denslags aabenbarelser. En dag, hun gik i haven, hørte hun en stemme og saa et sterkt lys; siden saa hun ofte skikkelser og hørte stemmer; det var den hellige Mikael som altid gav hende raad og ledede hendes foretagender. Tre dage før Polykarp blev fængslet, saa han pludselig, medens han var hensunken i bøn, sin hovedpude staa i lys lue og brænde op. Han tog det som et varsel om sin martyrdød. Swedenborg, hvis liv og virksomhed desværre endnu er saa lidet kjendt hos os[1]), saa ofte syner og hørte stemmer. Ofte var det bekjendte afdøde, han talte med, samtaler som kunde vare i dagevis og hvorunder de religiøse sandheder blev aabenbaret ham. Noget lignende var tilfældet med den navngjetne, for ikke saa længe siden afdøde «Visknut» i Gudbrandsdalen.

Ofte tages ogsaa taleorganerne i brug ganske automatisk, saa den talende ikke har begreb om hvad han siger. Det kan være uartikulerede lyd udstødt i ekstatisk raseri som det antagelig var tilfældet med de græske orakler, eller en roligere uforstaaelig lalling, lydsammensætninger uden mening. Det kan ogsaa være forstaaelig tale, bøn eller sang i begeistret, eksalteret form uden fuld bevidsthed, men i slige ordelag og paa et sprog, der i normal bevidsthedstilstand ligger udenfor individets rækkevidde.

Sjelden opstaar lugt- og smagsfornemmelser. Hos de katolske helgeninder og hos enkelte mænd er der dog tale om en liflig lugt og smag.

---

[1]) Se min artikel om Swedenborg i «For kirke og kultur» nr. 8, forr. aar.

Der er ogsaa en mer filosofisk og indadvendt (kontemplativ) form, som man kan kalde den rene ekstase; den er i regelen ikke ledsaget af hallucinationer eller voldsomme ydre virkninger. Den bestaar i en indre «beskuelse» og fordybelse, hvor tanker og følelser af filosofisk og religiøs art fører til en tilbedelsens koncentration, en henrykken og opgaaen i det guddommelige. Vi finder denne kontemplative ekstase saavel hos de indiske yogas (yoga betyder sindets bortvenden fra verden) som hos de katolske mystikere og hos senere tiders filosofer. Indernes «Nirvana» er udentvil betegnelse for en slig kontemplativ tilstand og ikke, som man tidligere har antaget, ensbetydende med tilintetgjørelse.

Buddha var efter beretningerne selv ekstatiker og de buddhistiske filosofer eller rettere mystikere oplæres systematisk i den indre beskuelse. Denne har ifølge indiske skrifter 4 trin: 1. Dyb lykkefølelse over at være naaet til erkjendelse af tingenes væsen. Har kun længselen efter nirvana tilbage, tænker og dømmer dog endnu fornuftmæssig, men fristes ikke længer til synd. 2. Den fornuftmæssige tænkning er opgivet, forstanden beskjæftiger sig kun med nirvana og ønsker kun indre befrielse. 3. Denne længsel efter befrielse er forsvunden, der er kun en svag bevidsthed om jeget og en ubestemt følelse af velbefindende. 4. Ogsaa denne følelse er nu forsvunden, ligeledes enhver erindring og enhver følelse af lyst eller smerte; han er naaet til en tilstand af ufølsomhed, der staar nirvana saa nær, som det er muligt i den jordiske tilværelse.

Paa lignende maade beskriver middelalderens mystikere saavelsom senere tiders ekstatikere denne tilstand. Mystikeren mester Eckhardt skriver: Gud løfter sjælen op over alle forestillinger om materielle og forgjængelige ting. Sjælen har ingen kommen eller gaaen, ingen lyst eller plage af nogen ting, den har alle ting i det evige utilhyllede nu i evigheden, som er Gud selv. Den befinder sig i en tilstand af forglemmelse af sig selv og alt, som ikke er Gud».

En filosof i nutiden beskriver (ifølge prof. Ribot) tilstanden paa lignende vis, udtrykt i filosofisk sprog: «jeg føler mig som et navnløst og upersonligt noget, mit øie er sløvt som en døds og min aand ubestemt og altomfattende som et intet eller et absolut. Jeg svæver i det tomme og tror ikke at eksistere. Det bør dog ikke betegnes som en dump lammelse, det er megetmer en tilstand af rent aandelig betragtning, som hverken er smertelig, sørgmodig eller lykkelig; den staar udenfor enhver speciel følelse og enhver endelig tanke. Den er bevidstheden om at være.»

Vi ser saaledes, at ekstasens karakter har været omtrent ens til alle tider og hos de forskjelligste folkeslag.

Beslægtede tilstande.

Der findes indenfor det saakaldte normale livs ramme adskillige foreteelser, som nærmer sig ekstasens natur og egentlig kun i graden er forskjellig fra den. I en tilstand af raseri («sinne») saavelsom under en voldsom glædesparoxysme sanser man ikke andet end det, som har været anledning til sindsoprøret. Under et slag er soldaterne andre mennesker, de frygter ikke længere, der er en vis lyst og glæde ved at gaa paa og dræbe for fode. Smerten ænses ikke længer. Noget lignende er tilfældet med «panisk» skræk. Den seksuelle lidenskab er i særlig grad ekstatisk. Den var vel den første henrykkelsestilstand, menneskene lærte at kjende,

og hvad der hørte til slægtslivet har hos primitive folkeslag til alle tider været gjenstand for en religiøs dyrkelse, f. eks. Phallusdyrkelsen og den græske kjønskultus, Schamankultusen i Nordasien o. s. v. Betegnende er ogsaa det franske udtryk «vertige» (svimmelhed). Som vel kjendt bestaar der ogsaa en nær forbindelse mellem de religiøse og de erotiske følelser, noget som særdeles ofte kommer tilsyne hos ekstatikere og som i middelalderen gav sig sterke udtryk, særlig hos kvindelige, ofte hysteriske helgeninder, saavelsom hos enkelte mænd (f. eks. Bernhard af Clairvaux). Katharina af Sienna beskriver sine religiøse følelser under henrykkelsen saaledes: «Kristus tog min sjæl i sine arme og lagde min mund til saaret i sin side og min sjæl trængte i stor attraa ganske ind i hans side og fandt der hans guddommelige kundskab og sødme. Naar I forstaar dette, vil det undre eder, at mit hjerte ikke brast for denne kjærligheds styrke, og studse over, at jeg endnu kan leve dette liv med et saadant overmaal af kjærlighedsglød » Andre skildringer er endnu meget mer drastiske.

Enkelte former af «vaagent drømmeliv» har ogsaa en vis lighed. Et menneske, som er optaget af en dyb følelse eller en fortærende længsel, som f. eks én, der nylig har mistet en af sine kjære, kan paa den maade leve sig ind i en uvirkelig verden med sine egne aabenbaringer, medens virkeligheden for ham blir det uvirkelige.

Hos mange store aander gjennem tiderne, særlig den «skabende» fantasis mænd, digtere, tænkere og kunstnere, finder vi antydninger til denne ekstaselignende tilstand, hvorunder de yder sine bedste frembringelser. Det er «underbevidsthedens» arbeide, som uden den almindelige bevidstheds medvirken er formet i al stilhed i «sjælens dyb» og nu bringes for dagen under den eksalterede sjælsvirksomhed. Hos Dickens var hans aandsfostre saa virkelige, at han troede at have dem i sin nærhed og underholdt sig med dem. Goethe fortæller paa flere steder om denne overspendte tilstand; saaledes om digtet «Elegie von Marienbad»: «den er produktet af en høist lidenskabelig tilstand, medens jeg var optaget heraf havde jeg ikke trods alt i verden kunnet afstaa derfra.» Nietzsche følte sig som et viljeløst medium under «Zarathustra»s tilblivelse. Carlyle siger om 1ste bind af revolutionshistorien, at han skrev den i en tilstand af «besathed», han gik som i feberdrømme og verden blev som uvirkelig for ham.

Om musikere berettes det samme; kanske særlig om violinister, fordi deres spil kræver den største personlige hengivelse. Paganini var «en i høi grad dæmonisk natur», fortæller Goethe; naar han spillede, viste han en forbausende kraft, men straks han sluttede, faldt han sammen omtrent som efter et epileptisk anfald og det kunde vare dage, før han kom sig. «Møllergutten», vor Paganini (han fortjener vist dette navn bedre end Ole Bull, som ikke var nær saa meget en «dæmonisk natur»), havde det paa lignende maade. Kom han i aande kunde han spille nat og dag itræk uden ophold, saa man maatte tage felen fra ham med magt. Først da faldt han sammen Forskjellige berusende og bedøvende (narkotiske) stoffer synes at ha samme virkninger som ekstasen og bruges jevnlig til at fremkalde eller forsterke denne. Saadanne stoffer er æther, kvælstofoxydgas (lystgas), indisk hamp (haschisch), fluesop, opium og flere, som hos disponerede personer fremkalder de forskjelligste «drømmetilstande». Professor Baeltz (Stuttgart) beskriver virkningerne af en dosis opium, som

han tog mod et sterkt kolikanfald: «istedetfor smerte indtraadte en stadig voksende følelse af uendeligt velbehag og lykke. Al tyngde var forsvunden og jeg var frisk og lykkelig, vandrede som svævende hen over jorden og følte mig løftet høiere op i den blaa æther, indtil jeg befandt mig blandt de salige. Jeg hørte musik, slig jeg aldrig havde holdt for mulig («sfærernes musik»!)» Derefter saa han i et straalehav en skikkelse, øiet ikke taalte at betragte; en engel sagde ham, det var Gud. «Pludselig forsvandt visionen, jeg havde følelsen af et dybt fald og vaagnede». Professor W. James, som har prøvet ætherindaanding, antyder de forunderligste oplevelser under narkosen. En mediciner fortæller om virkningen af hamp: han følte sig pludselig høist eksalteret og forekom sig selv uendelig vigtig, ædel og skjøn; han pralede af sine mægtige muskler og fandt andre mennesker latterlig smaa og komiske. Hans hus var blit et herligt palads og hans hustru en fyrstelig dame. Tiden udvidede sig enormt; for at trække sit uhr brugte han en evighed og at gaa op trappen var en uendelig lang reise. Disse erfaringer viser en paafaldende lighed baade med de ekstatiske følelser og med de paranoiske vrangforestillinger.

(Forts.)

«Det vandrende Blad.»

I det engelske tidsskrift «Nature» beretter japaneren Kumagusu Minakata om en gammel kinesisk beskrivelse af «det vandrende blad» (Phyllium): «Yuen-kien-lui-Han», en i 1703 fuldendt kinesisk encyclopædi, indeholder fra den i det 9de aarhundrede skrevne «Tau-hwang-tsah-luh» følgende citat: «I Nan-hai lever paa Kan-lantræet (Canarium pimela eller album) en eiendommelig art bier eller hvepse. Det ser ud som om træets blade var bevoksede med arme og ben, hvormed de griber fat i grenene og trykker dem saa fast til sig, at de ikke kan adskilles fra træets bladverk. For derfor at kunne indsamle dem pleier de sydlige folk først at fælde træet og at afvente løvets visnen og affalden. Kun paa denne maade er de istand til at finde og tage insekterne, som anvendes til en kjærlighedsdrik.» Nan-hai, ordret oversat «sydlig sjø», var fordum navnet paa den provins, som nu heder Kwangtung. Navnet blev dog ogsaa anvendt paa det indiske archipel De dyr, som her omtales, er ikke bier og hvepse, men det mimicrerende insekt, som gaar under navnet «Det vandrende blad» (Phyllium). Sandsynligvis har vi her for os en meget gammel, om ikke den ældste beskrivelse af dette netvingede insekt.

Hr. Jon til Indviken.

En mand, hvis historie giver mærkelige bidrag til norsk kulturhistorie omkring 1600, — hvis navn lever i gamle sagn, og som viser os et af de mange eksempler paa, hvorledes folketraditionen og folkesagnene gaar sine egne veie og kommer til sine egne slutninger, uafhængige af historiens fakta og domme.

Historien om hr. Jon vil man finde i «Monumenta hist. Daniæ», i «Kirkehistoriske samlinger», i *Lampes* personalhistoriske skrifter, ligesom rektor *Erichsen* i sin fortræffelige «*Bergens kathedralskoles historie*» har indgaaende behandlet hr. Jons meriter under hans virketid ved denne lærde skole — *Sagnene* om ham har biskop *Neumann* optegnet, i sine fornøielige «bemærkninger paa en reise i Søndmør og Nordfjord 1824», — og et enkelt af dem er optegnet af *Henrik Ibsen*, som meddeler det i «Illustreret Nyhedsblad» i den form, han under sin bekjendte stipendiereise fik det fortalt af en gammel bondemand i Indviken.

*

Hr. *Jon Mogenssøn Skanke* var saavidt man ved født i Jemteland, — *naar* vides ikke; en urolig sjæl har han været, man har vistnok i ham en fuldblods type paa de vandrende skolarer, som i slutningen af det 16de aarhundrede fôr landene om, tiggede sig fra universitet til universitet, sankede sig lærdom overalt, drev alskens kunster for at skaffe sig brødet, og erhvervede sig landseknægtens og landeveisridderens moral. I 1590 træffer vi ham i Helmstädt, i 1593 indskreves han i Rostock, sagnene vil ogsaa anbringe ham i Wittenberg. I Rostock tog han magistergraden. Umiddelbart derefter blev han *rektor i Bergen*.

Blandt hans mange færdigheder var ogsaa hans usædvanlige kjendskab til *oldnorsk*. Man har fra hans haand endnu bevarede afskrifter af gamle diplomer, — en kjender som professor Oluf Rygh har erklæret dem for fortrinlige. Den gamle norske landslov oversatte han efter et haandskrift fra det 14de aarhundrede, den oversættelse findes og beundres endnu.

Men saa begyndte hans utøilede lidenskab at løbe af med ham. Ganske vist havde han bundet sig i et godt gifte — hans hustru var *biskop Anders Foss*' datter Magdalena, — men god ægtemand var noget af det sidste, denne lærde landseknægt egnede sig til at være. Han mishandlede sin hustru paa den brutaleste maade, bankede hende, bandede og skjældte hende, og jog hende ud af huset. Det arme menneske flygtede ud paa slottet, til lehnsherrens frue; hun turde ikke ty til sin fars hus, da hun var bange for, at manden skulde bryde dørene op og fare voldelig frem baade mod hende og hendes forældre.

Hvad hun havde god grund til at befrygte; thi hr. rektoren havde allerede før begaaet den slags selvtægt: Hun havde engang tidligere efter et ægteskabeligt stormveir flygtet til sit fædrenehjem, men da havde hendes ægteherre, *assisteret af 6 af sine ældste disciple,* stormet ind i bispegaarden, bemægtiget sig bispens hustru og Magdalena og

slæbt dem i rendestenen! Man kan ikke undres over, at Magdalena søger skilsmisse fra denne gemal: «Hun vil meget heller lade sit liv end ydermere være hos ham», skriver hun. Heller ikke kan man undres over, at skolen søger at befri sig fra denne rektor, der kommanderer sine elever til at «gjøre gaardgang» i bispens hus. Efter skandaløse forhandlinger blev magister Jon afsat som rektor. Det var i 1596.

Men hr. Jon mistede ikke pusten. Allerede samme aar begyndte hans hævn: Da skulde en af skolens disciple afgaa til universitetet, og skjønt Jon var afsat, medgav han den unge mand et testimonium, hvis hovedindhold var en række grove sigtelser mod bispen og Bergens øvrige geistlighed. I dette «testimonium» stod, at Bergens skole ødelagdes formedelst bispens hadefulde, hensynsløse og tyranniske indgreb.

Sagen kom for konsistoriet i Kjøbenhavn, — der mødte baade hr. Jon, bispen og bispinden. Og der fremkom en række afsløringer af hr. Jons færd baade som skolemand og som ægtemand, alt belagt med uomstødelige beviser. Rask i vendingen opgav hr. Jon defensiven og mødte freidigen anklagen med — nye sigtelser mod bispen! Anklagede bispen Jon for, at *han* havde ført sine disciple til angreb paa bispens gaard, saa slyngede hr. Jon bispen i hovedet, at bispen havde tilladt sig den utrolige uforskammethed at «fange» et par af disse unge skolepersoner, føre dem med sig til raadstuen, «ja endog holde dem indelukkede udi byens hecte», medens raadsherrerne og bispen forhandlede.

Men trods al sin frækhed, han kunde ikke greie det i længden, — og da regjeringen ønskede mindst mulig skandale, og foreslog forlig mellem parterne, slog hr. Jon pludselig om. Han lagde sin rent galgenhumoristiske kjæphøihed tilside og lavede den skjønneste afbigt Lovede omvendelse i alle dele, sømmelig adfærd mod svigerforældre og troskab mod sin hustru; «han vilde agte hende som han bør sin dannequinde agte». Og der var rørelse og haandslag over hele linjen.

I et helt aar opholdt han sig i Kjøbenhavn og spillede sine kort fortræffelig Rektorembedet kunde han ganske vist ikke faa tilbage, — men som plaster paa saaret fik han kald som sognepræst i Indviken i Nordfjord. I de første aar holdt han sig nogenlunde i tømme. Ja han blev endogsaa provst — men saa tog hans gamle Adam fat i ham igjen. Han bar sig slig, at skandalen blev for drøi selv for de tiders opfatning, — og man tøiede sig saare langt i de dage, før man fandt en præstemand uværdig til at bære kappe og krave. Af konsistoriets protokol fremgaar det, at han først var bleven anklaget for en række mindre forgaaelser, men han klarte sig seierrig ud af disse forpostfægtninger. Saa stod midlertid hovedslaget i 1617. Da tog ogsaa kongens foged affærer, og med uforkastelige vidnesbyrd blev det slaaet fast, at hr Jon havde mishandlet sin hustru Magdalena ud over al hustugtens maal og maade — «thi var hun end en slem kvinde, saa var han en ikke mindre slem mand». Han havde staaet i utilladeligt forhold til tre af menighedens ugifte kvinder, — i et tilfælde havde han ogsaa begaaet fosterfordrivelse. For at skaffe sig en art undskyldning baade for sin grusomhed mod sin hustru og sin skamløse utroskab, havde han ved mangfoldig løgn og skjændige praktiker prøvet at paalyve en ung karl ulovlig omgang med præstefruen. Foruden disse forgaaelser som menneske havde han ogsaa begaaet diverse, der særlig kompromitterede

ham som præst: Folk, hvem han havde noget udestaaende med, havde han glatvæk negtet adgang til nadverden, andre havde han negtet at vie.

Hr. Jon gjorde intet forsøg paa at imødegaa disse anklager «paa saadan vis som det sig en kirkens person anstaar». Han tog sin tilflugt til skjældsord, og skjældte det ganske konsistorium slig ud, at de herrer forstummede. Da han ikke havde flere ukvemsord igjen, bad han dem gaa en vis mand i vold, hvorefter han selv absenterede sig, — forsvandt, man vidste ikke hvorhen.

Han blev selvfølgelig dømt fra sit embede, og hans ægteskab ophævet. Da der imidlertid under sagens behandling var fremkommet bevis for en række forbrydelser, som ikke laa ind under den geistlige domstol, — konsistoriets protokol specialiserer dem ikke, -- blev hans sag overgivet til den verdslige øvrighed til nærmere paakjendelse.

Og hr. Jon blev dømt til at have *sit liv forbrudt.*

Man fik tag i ham. — Lige nedenfor Indvikens præstegaard blev skafottet reist, og i 1619 blev *hr. Jon Mogenssøn Skanke henrettet.*

Hermed ender *historien* om denne uhyggelige, men derfor ikke mindre fængslende personlighed, hos hvem al middelalderens tøilesløshed og ublufærdige raaskab fandtes i fuld blomst, men som samtidig eiede en begavelse, der hævede ham langt over det vanlige niveau, en usædvanlig lærdom og en ukuelig freidighed, der tillod ham at lege himmelspræt med de høieste autoriteter.

At skjæbnen havde stukket ham i præstekjole istedetfor i landseknægtens vams, gjør hans billede endnu mere eiendommeligt.

*

Men er end *historien* færdig med hr. Jon, der hans hoved falder paa skafottet, *sagnene* er ikke færdige. Med alle sine forbrydelser var Indvikspræsten saa klog og stærk en mand, at han maatte imponere bønderne.

Først gjorde man ham *troldkyndig.*

Det kan næsten opstilles som en regel, at har en præst i hine tider været en magt i sin bygd, da giver sagnet ham troldkyndigheden som hædersgave. «Mer end sit fadervor» forstod baade hr. Peder Dass, hr. Søren til Bjelland, hr. Peder til Borgund, — og hvad de hed, alle de mest dugende. Det synes udenfor al tvil at hr. Jon har været «saare forfaren udi chymien», *det* har hjulpet mægtig til troen paa hans overnaturlige evner, — og sagnene har da slaaet fast, at hr. Jon havde gaaet paa præsteskolen i Wittenberg, først fem aar i lære for at bli præst, saa fem aar til for at lære *svartebogen.* Da tiden var omme, kom Gamle-Erik og vilde have Jon fat. Men Jon stængte stuedøren, satte en tollekniv i hvert hjørne, læste over dem, saa at naar Gamle-Erik raabte udenfor, svarede de 4 knive og holdt styggen op med snak, indtil Jon kom sig ud gjennem skorstenspiben. Da Gamle-Erik tilsidst anede uraad og fôr efter Jon, fik han bare tag i støvlen hans, som han rev hælen af.

Saa vellært var den mand, Indvikingerne fik til præst, og en frygtet mand var han derinde, denne hr. Jon, som var navngjeten over alle kongens lande for dugelighed paa stolen og magt over aanderne.

I mange aar havde han været provst og præst i Indviken, da ulykken kom over ham, -- og den sag, der fældte ham, fremstiller bygdesagnene saaledes:

Hans onde hustru «Malene» anklagede ham hos kongen for trolddom og ulovlig omgang med en bondepige. An-

klagen var *falsk*, hævder sagnet. Malene fremkom med den for at blive sin mand kvit, thi selv stod hun i forhold til en «herre» i bygden.

Klagen blev nøie grandsket i Kjøbenhavn. Medens sagen stod paa, skulde hr. Jon forrette i Opstryens kirke. Han red og havde skydsgut med. Da kom der en stor orm, lagde sig midt i veien for ham og blæste høit. Præsten holdt stille, blev tankefuld, saa paa ormen og sagde: «Ved *du* det ogsaa?» Skydsgutten spurgte, hvad ormen havde sagt. Præsten svarede: «Den siger, at det er sidste gang, jeg reiser her.»

Saa blev det ogsaa Hr. Jon blev dømt til at halshugges. Han bad kongen om naade, men der kom intet svar paa hans ansøgning, og saa blev da skafottet reist. Men samme dag som henrettelsen skulde foregaa, kom der endelig svar: Hr. Jon var benaadet. Dog, den som i embeds medfør havde modtaget dette kongens bud, var netop den «høie herre», som var Malenes elsker. Han var den, som havde befordret hendes klage, han var den som havde besørget hendes breve til kongen om, at hr. Jon ingen naade fortjente, — og nu dulgte han «pardonen», indtil henrettelsen var forbi. Malene vidste det og tilskyndede ham til det.

Endnu flere eksempler paa Malenes grusomhed ved sagnet at berette: Hr. Jon stod ved retterstedet og begjærede en draabe vin at vederkvæge sig med, og en af tjenestepigerne løb for at hente den. Da mødte Malene pigen, rev vinflasken fra hende og slog den i marken med de ord: «Den hund kan drikke vand.»

Da hr. Jon skulde lægge sit hoved paa blokken, sagde han: «Hvis jeg er uskyldig, skal mit blod rinde opover bakke!» Og da præsten var rettet, randt blodet opover, som han havde sagt. Og paa det sted kunde siden efter ikke gro græs.

Dette «opoverrindende blod», denne stadig mere og mere sortnende jord var for almuen usvigelige tegn paa, at her var en uskyldig dømt.

Og at ikke alene almuen heldede til denne anskuelse, men ogsaa øvrigheden, skulde synes at fremgaa af følgende: Jons lig blev — som rettede misdæderes altid blev — begravet *udenfor* kirkegaarden. Hans eftermand i kaldet, hr. Peder Gabelsen, kunde selvfølgelig ikke ved at flytte graven protestere mod den fældte dom; men han fandt dog en udvei: Han *udvidede kirkegaarden*, saa hr. Jon kom til at hvile i viet jord.

Men endnu et jærtegn ved sagnene at berette som bevis paa hr. Jons skyldfrihed:

Paa retterstedet havde han spaaet sin onde hustru en *endeløs* og *elendig alderdom*, og den fik hun ogsaa tilgavns.

Straks efter mandens død slog hendes høie galan haanden af hende, og hun, som havde tænkt at faa flytte ind som stolt husfrue paa herremandens gaard, maatte ty hen til det ufjælge enkesæde, Indviken havde bygget for sine præsteenker. Stuen, der kaldtes «skaaddestuen», var tømret af egebjælker, rummet to værelser og kjøkken. Skummel var skaaddestuen, den laa lige ved skogen, som omgav retterstedet — og den skulde ikke blive mindre skummel ved, at bønderne nu gav skogen navnet «*Mordskogen*».

Her sad da Malene aar efter aar, ganske ensom, ingen voved sig til hende, og hun gik aldrig ud. End ikke til kirken kom hun. Armod og sygdom kom til, men dø kunde hun ikke. Hun krognede sammen, saa hun hverken kunde gaa eller staa; man kunde tilsidst ikke lade hende

være længer alene derborte i skaaddestuen, saa maatte hun bringes som lægdslem om fra gaard til gaard. Men da var hun bleven saa liden, at de maatte bære *hende i en kurv*, *Utro-Malene* kaldte de hende. Ingen vidste, hvor gammel hun var, da hun endelig sluknede.

I sine skildringer fra Vestlandet fortæller *Elisabeth Welhaven* om et besøg, hun engang aflagde i Indviken. Hun ved ogsaa at berette om skaaddestuen og om den «uskyldig dømte præst», hvis navn hun dog ikke synes at kjende, ligesaa lidt som hun synes at kjende navnet paa den ulykkelige præsteenke Men hun fik vide, at i skaaddestuen spøgte det fælt, — det var den utro præstekone, som gik igjen, — og hun ved tillige at fortælle, at paa det sted, hvor hr. Jons blod randt, havde der i sin tid staaet nedrammet en egestøtte med denne indskrift:

«Bekræftes skal af alle munde,
at denne præst led dødens vunde
uskyldig som et lam i ulveklør».

Saaledes har *sagnet* renvasket den mand, der i *historien* staar som en ravn med saare faa hvide fjær i vingerne.

H. W-J.

Englands Kornindførsel.

(«Morgen»).

I aaret 1851 kom der i England og Wales paa 1000 mennesker bare 106, som var beskjæftiget i landbruget. Men i 1901 var det bare 30 af tusind. Dette svarer til en uophørlig tilbagegang i det engelske landbrug og en ligesaa uophørlig tilvekst i indførselen af udenlandsk korn. I tidsrummet 1861—1865 indførte England gjennemsnitlig 35 millioner centner hvede om aaret. Firti aar efter, i femaaret 1901 - 1905, udgjorde indførselen næsten 112 millioner centner.

Englands befolkning tiltog i disse 40 aar fra 29 til 42 millioner, en tilvekst af 45 procent, medens stigningen i hvedeindførselen var 222 procent. Og denne tilbagegang i det engelske landbrug har været hurtigst i de sidste aar. Medens i 1888 endnu en tredjedel af befolkningen kunde ernære sig af hjemmeavlet korn, var dette i 1906 muligt bare for en femtedel.

Det er klart, at disse forhold i en krig vilde sætte landet i en vanskelig stilling; men selv i fredstid har de mange uheldige følger. Man behøver bare at tænke paa den pudselige stigning i kornpriserne for to aar siden paa grund af en utilstrækkelig verdensavling.

Og det er ikke bare korn, som England maa indføre i store mængder. Hvad kjød angaar, er landet blit saa afhængigt af De forenede stater, at kjødpriserne kontrolleres, man kan næsten sige dikteres, af kapitalister i Chicago. England betaler derved en høi told paa kjød til den nordamerikanske union.

For et rige som Storbritannien er dette i grunden en uværdig tilstand. Men saa længe har man gledet nedad skraaplanet, at selv en radikal tarifreform ikke vilde øve andet end en bremsende virkning.

Myten om Pavinde Johanne.

En af de besynderligste blandt de mange besynderlige myter fra middelalderen er unegtelig den om pavinde Johanne, skriver en forfatter i «G. H. & S.»

Den 17de juli 855 døde pave Leo IV og efterfulgtes af Benedikt III, som i 2 aar, 6 maaneder og 10 dage beklædte pavestolen.

Myten har i Benedikt III's sted ladet en pavinde følge som Kristi statholder paa jorden. Denne pavindes navn varierer: først hed hun Agnese, saa Giliberta og endelig Johanne.

Ifølge sagnet skulde hun være født i Inghilterra (England). I Mainz lod hun sig optage i Benediktinerordenen og studerede derefter i Athen, hvor hun erhvervede sig en slig lærdom, at hun kunde aabne en skole i Rom.

Da pave Leo IV døde, ansaaes hun af alle værdig til at bestige pavestolen. I denne stilling havde hun imidlertid ikke kunnet modstaa fristelsen, og under en procession til Lateranet havde hun paa gaden i nærheden af San Clemente født et barn. Det fortælles at hun døde i samme øieblik og blev begravet paa det selvsamme sted. Efter en anden version skal hun efter den tid ha levet i fuldstændig tilbagetrukkenhed.

Paa grund af denne tildragelse maatte ved hvert følgende pavevalg den nyvalgte pave i forsalen til Scala sancta eller i Lateranet tage plads paa en gjennemhullet stol for at vise, at han var af mandkjøn, og desuden gjorde man ved alle processioner en stor omvei for at undgaa den del af gaden San Giovanni, hvor den beklagelige begivenhed indtraf, og hvor man til minde derom havde reist en billedstøtte af pavinden og hendes barn.

Denne historie nød almindelig tiltro langt ind i den nyere tid. Saaledes anvendte t. eks. Huss den paa konciliet i Konstanz for derigjennem at komme pavedømmet tillivs, og Pius den II gav endog sit samtykke til, at pavinde Johannes portræt indlemmedes i paveportrætgaleriet i domkirken i Siena, et portræt som først fjernedes aar 1600 og da erstattedes af et billede af den i den hensigt opfundne pave Zakarias.

Det er imidlertid let at paavise, at nogen pavinde Johanne aldrig har eksisteret.

For det første har man ikke hørt tale om hende før omkring aar 1300, og havde der ligget noget til grund for historien, vilde sikkerlig grækerne i sit had mod Rom have berettet om den.

Endvidere er det et godt bevis paa, at det hele er en myte, at navnet varierer, da rygtet omkring aar 1300 dukker op.

Og endelig foreligger der kjendsgjerninger, som direkte beviser at Leo IV's efterfølger Benedikt III valgtes til pave den 7de oktober 855, altsaa umiddelbart efter Leo IV's død.

Hvorledes har nu denne sindssvage myte kunnet opstaa og vinde almindelig tiltro?

Ligesom saa mange andre lignende legender er ogsaa denne dannet som en forklaring af et par fakta, som har forekommet folket i Rom mystiske.

Det heder udtrykkelig i myten, at man til erindring opreiste et billede af pavinde Johanne og hendes barn

paa Via San Giovanni, og at de kirkelige processioner gjorde en lang omvei for at undgaa dette sted. Endvidere heder det, at der under billedet fandtes seks P'er, som udlagdes og fortolkedes saaledes:

«Parce pater patrum papissæ prodere partum»[1]).

Nu er det jo aldeles indlysende, at om en begivenhed som den i myten om pavinde Johanne virkelig havde fundet sted, vilde man selvfølgelig ikke ha reist noget mindesmerke over en for pavedømmet saa bedrøvelig tildragelse.

En italiensk forsker Tomassetti, som har viet historien om pavinde Johanne en grundig undersøgelse, udtaler at den omtalte billedstøtte maa have forestillet en Juno med Herkulesbarnet ved sit bryst, og gjennem en række skarpsindige slutninger kommer han til det resultat, at det er den bekjendte Juno-staty i Museo Charamonti i Vatikanet. Denne staty har et yderst værdigt udseende, og det uvidende folk kunde netop paa grund heraf tage den for en pavinde, — paven var jo for middelalderens mennesker det høieste paa jorden.

Men statyen alene er ikke nok til at forklare den haardnakkethed, hvormed traditionen har bevaret fortællingen om pavinde Johanne. Man skulde tro, at det var pavedømmets fiender, som havde opfundet og bevaret den, men dette er aldeles ikke tilfældet. Blandt de halvhundrede forfattere fra middelalderen, som beretter om pavinde Johanne og hendes ulykke, findes ikke en eneste modstander af pavedømmet. Det er prester og munke, som omtaler begivenheden paa samme tørre maade, som de nedtegner andre tildragelser, der har forekommet dem mærkværdige, mystiske, rædselsfulde eller overhovedet værd at omtale.

For at finde en forklaring til, at myten saa ensidig og haardnakket har holdt sig, kræves der derfor noget mere.

Forklaringen ligger deri, at de pavelige processioner i Rom gjennem aarhundreder ved San Clemente virkelig bøiede af fra den direkte til Lateranet førende gade San Giovanni for ad en omvei at naa frem til sit bestemmelsessted, samt at de nyvalgte paver faktisk i lange tider havde maattet underkaste sig den hævdvundne skik at sætte sig paa den foran omtalte gjennemhullede stol.

Angaaende det første punkt er forklaringen enkel nok. Gaden San Giovanni befandt sig i en saa frygtelig tilstand, at paverne foretrak at gjøre en lang omvei fremfor at udsætte sig for at sidde fast i sølen.

Det var først, efterat Sixtus V havde gjort gaden istand, at processionerne gik den lige vei langs Via San Giovanni til Lateranet.

Endnu i begyndelsen af det 18de aarhundrede var Roms gader i en miserabel forfatning; bl. a. berettes det, at under en tysk landgreves reise væltede en af hans vogne i det alendybe mudder ved Porta San Giovanni.

Det andet punkt, at paven umiddelbart efter valget maatte tage plads paa en gjennemhullet stol for at vise, at han var af mandkjøn, beror naturligvis paa en misforstaaelse.

I Lateranet, hvor der i middelalderen opbevaredes en mængde gamle sager, fandtes der ogsaa et par antike badestole af marmor med aabning i sædet. Den ene af disse marmorstole findes endnu i det vatikanske museum i Rom, den anden tog Napoleon med sig til Paris. Under en vis del af det ritual, som brugtes

[1]) «Fader vær barmhjertig og lad ikke paven bli moder!»

ved de nyvalgte pavers indvielse, maatte paven et øieblik sætte sig paa den ene af disse stole. Denne skik holdt sig helt til Leo X. Hans efterfølger Adrian VI erklærede imidlertid, at han ikke agtede at rette sig efter den gamle skik, som derefter ophørte, dog ikke uden at denne afvigelse fra gamle traditioner mødtes af protester og spot.

Første gang man hører tale om denne ceremoni med stolene er forøvrigt aar 1099, altsaa 244 aar efter at pavinde Johanne skulde ha regjeret.

Disse to kjendsgjerninger, som i og for sig ikke har noget at gjøre med pavinde Johanne, men som ved en mærkelig tilfældighed er traadt i den intimeste forbindelse med hende, tør saaledes antas at være grunden til, at historien fandt tiltro selv blandt pavekirkens ivrigste tilhængere.

Med udgangspunkt i den staty, som man antog forestillede pavinde Johanne, er myten først optraadt hos befolkningens lavere lag, derfra er den overført til de mere dannede, hvor den udstyredes med de ovenfor antydede bevisende biomstændigheder, og er saa atter i denne nye skikkelse vandret tilbage til folket, som til trods for dens usandsynlighed har holdt fast ved og troet paa den i aarhundreder.

Med Automobil.

Efter *P. Schultze* i «Technisches Magazin».

At automobilfart bringer nye værdier, er noget som mængden endnu ikke har forstaaet. De fleste ser i det nye kjøretøi bare en maskine til at rase uden mening eller fornuft frem over landeveiene. Og vel er det sandt, at den hurtige bevægelse gir en følelse af høi glæde, som kanske kan sammenlignes med fuglenes frie flugt. Men til dette er automobilens formaal sandelig ikke begrænset. Jeg vil ikke tale om brugen af den i krig, til brandsluknings- eller samaritantjeneste, heller ikke om det dyreplageri ved tung transport, som den kan gjøre ende paa. Her vil jeg bare tale om den som et hjælpemiddel til æstetisk nydelse, som reisevogn.

Først ved automobilen er drømmen om en ideal maade at reise paa blit virkelighed. Hvem kan igrunden føle en jernbanetur som nydelse? Jernbanen i sin nuværende form er et transportmiddel; automobilfart er, saalænge vi ikke har faaet luftskibe, den herligste maade at bevæge sig gjennem rummet.

Hvad jernbanen er for et marterinstrument, blir man sig først rigtig bevidst, naar man efter en længere autoreise igjen sidder i jernbanevognen. Selv i den komfortableste første klasses kupé er man indespærret i en trang æske, som man maa dele med andre reisende, man ikke engang kjender. Hverken udgangs- eller endepunkt kan den reisende bestemme; over det som sker paa farten, har han ingen indflydelse. Udsigten gjennem vinduet er kjedsommelig begrænset; altid ser man bare et brudstykke af landskabet gaa forbi, og altid ser man det fra siden.

Aldrig ser man det som kommer ret i ansigtet; aldrig kan det disige fjerne udfolde sig til landskabets pragt for en. Forestillingen om det landskab man har ilet igjennem, runder sig aldrig til et plastisk billede, altid blir den en flade, et stykverk af flader. Paa jernbanen farer man altid bent frem, lige fra man stiger ind i Berlin, til man stiger ud i Rom. Hvem har i en jernbanevogn følt med øiet, at reiseveien bøier af til høire og til venstre!

Vel iagttager man paa St. Gotthardbanen tunnelhullerne over hverandre og kan konstatere, at man maa ha gjort store sløifer. Men har man dermed grebet den vældige opstigning af fjeldet, er det blit en oplevelse? Hvem er idethele istand til længe itræk at se uafbrudt mod samme side uden at trættes? Tænk bare paa telegraftraadenes dans forbi øiet! Føler man det ikke snart som hvile at se paa kupévæggen eller — at ta en bog frem!

Og det som raser sidelængs forbi, det naar man jo aldrig. Man aner herligheder, men kommer dem aldrig nærmere. Man kan bestemme sig til at stige ud næste gang og opsøge de steder man særlig har lagt merke til. Men det blir med ønsket. Næste gang sidder man alligevel i sin kupé og farer forbi paa samme maade.

Paa jernbanen har man altid den følelse, at man ikke reiser gjennem landet for at se paa det, men at man er en transportgjenstand. Banen har bare paataget sig den forpligtelse at sætte den af i god behold paa en bestemt station, eller hvis gjenstanden er gaaet istykker underveis, at lade den reparere.

At den reisende gjerne vil se noget paa veien, tar jernbanen ikke hensyn til. Det forstaar man bedst, naar man kommer forbi en gammel by, og man ser godshusene foran den. Eller naar man iler langs en deilig sjø, og der kommer en dyb skjæring. Eller man suser ind i en tunnel, netop som man vil se ned i dalen. Eller man krydser paa de vakreste steder et andet tog som stænger udsigten, og det er altid et uendelig langt godstog. Og hvis ikke noget andet kommer iveien, saa lægger røgen fra ens eget lokomotiv et slør for øinene.

Saa er det anderledes i automobil. Man er herre over veien, herre over afgangstiden, herre over stationer og ophold. Hver lokkende afstikker, som landskabet indbyder til, kan man gjøre i samme øieblik. Ingenting vakkert er man tvunget til at fare forbi. Alt dette har ogsaa en vandringsmand, kan man sige. Men hvem som ikke mere er ung, hvem selv af de unge har tid til at gaa paa sine ben gjennem Tyskland og et par nabolande? Her og der kunde man gjøre et lidet udsnit til sit eget; men at reise tilfods gjennem hele landet, det er i vore dage et umuligt ønske. Det vilde være for dyrt, hvor paradoxalt det end lyder. Selv tilhest eller tilvogns vilde aktionsradien være for liden, og dyreplageriet vilde forbitre mangen nydelse for en.

Sine 28 H.K. har man ingen medlidenhed med. Man betænker sig ikke paa at lade dem galoppere i timevis paa jevne veie eller jage opover bratte bakker. Og disse «hestekræfter» er lydige, de kan ogsaa løbe i sagte trav, og bare den som ikke forstaar kunsten at reise, sætter altid fuld fart paa. Mange lange mil har jeg sneglet mig frem til stor ærgrelse for min chauffør, som synes at 8 kilometer i timen er en uafrystelig skam, slig at han næsten gjemte sig for folk vi mødte. Han vaagned først til liv igjen, naar han fik lov til at «æde» en lang øde strækning eller kunde svinge susende op i fjeldene.

Og altid er man hjemme hos sig

selv; det er et stykke af ens hus som følger med. Ofte gaar man fra vognen for at klatre op paa en høide eller stige ned i en dal, besøge en afsides bondegaard eller slaa sig til ro ved en bæk. Reisehuset staar taalmodig og venter paa veien; det modtager en med puder, hvor man hviler ud efter vandringen, og saa flyver man mod nye herligheder.

Altid har man sin bagage hos sig, selv om den er stor. Hvad man har lyst paa, kan man straks finde frem. Blir himmelen mørkt overskyet, saa behøver man ikke af den grund at føle sig ubehagelig tilmode. Paa et halvt minut er der slaaet tag over vognen, og gjennem glasskiven kan man se ud i regnet.

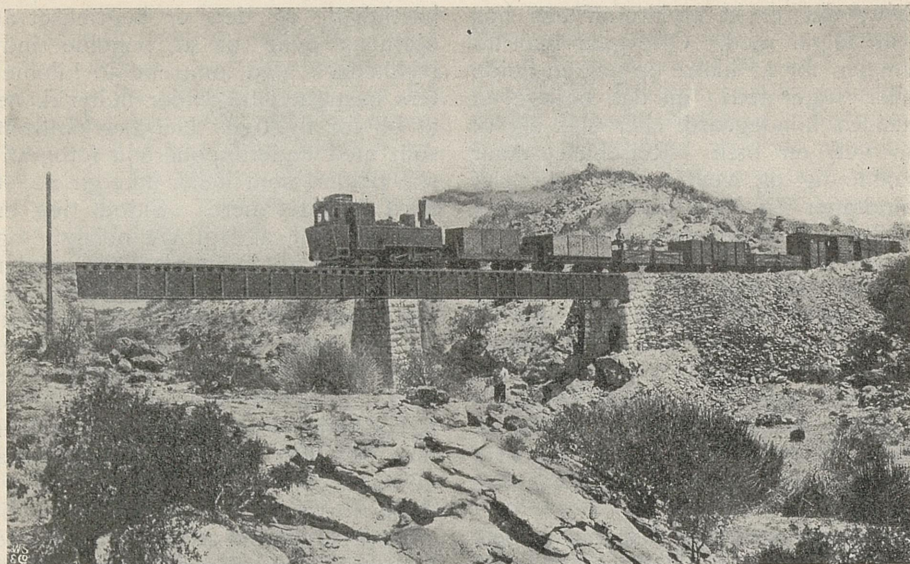
Findes der virkelig folk som simpelthen vil benegte al denne herlighed af at reise, se, iagttage og samle, og som kalder automobilismen bare et uvæsen! Det er for komisk med snakken om de «raa automobilister». Den er der mange flere af i avisspalterne end i virkeligheden. —

En sand skræk for automobilisterne er børnene paa veien. De har indført den leg at springe forbi foran automobilen. Til at begynde med stiller de sig uskyldig op ved veikanten, og med det samme vognen kommer, springer de pludselig over veien. Legen er ligefrem forfærdelig; for medens de flinke kommer sig over, blir de rædde midt i løbet grebet af angst, de vil vende om, betænker sig og vil alligevel springe forbi; saa blir de tilslut staaende midt paa veien og ved ikke hvad de skal gjøre. Selv om automobilen da ikke gaar med stor fart, kan det ofte knibe med at faa stanset den i tide.

Vil man ha nydelse af at reise, maa man ikke overskride en viss hastighed, og den er begrænset af hjernens evne til at beholde indtrykkene. Ved omtrent 50 kilometers hastighed begynder indtrykkene at bli for flygtige. Det gaar omtrent som med underexponerede fotografiske plader, som heller ikke gir noget klart billede mere. Skjønt jeg er «trænet» til at iagttage nøiagtig og hurtig, har jeg ingen plastiske minder igjen fra reisestrækninger, hvor jeg har kjørt med en fart af 60 kilometer og over det. Naturligvis kan man ikke selv styre vognen, hvis man vil se sig om; det var altfor farligt ved større hastigheder. Kjører man saa fort som 70 kilometer, saa vil selve lufttrækket ødelægge al nydelse for en. At «rase» frem vil sikkert slutte med at være tillokkende for de reisende, naar først glæden ved at beherske rummet er blit en vane.

Naar luftreisernes tid engang kommer, saa vil det naturligvis være muligt selv ved større hastigheder at faa klare indtryk af landskabet. Der er man jo længere borte fra gjenstandene, og man blir ikke forstyrret af de nære ting som hvirvler forbi, eller af ujevnheder i veien. Vel kan man ikke da iagttage enkelthederne saa godt; men det blir kanske udjevnet ved en bedre opfatning af hele landskabets form.

I fremtiden vil man finde endnu hurtigere bevægelsesmidler; det kan ikke hindres; at skjælde over en kjendsgjerning forekommer mig unyttigt. Vigtigere er det at pege paa, hvorledes den nye teknik kan udnyttes bedst, og hvor grænserne maa sættes, forat den skal betyde en ny rigdom og ikke ved misbrug bli til skade.

Jernbaneanlæg i tysk Sydvestafrika.

Afrika som Turistland.

Teksten efter *World's Work.*

I løbet af de sidste tiaar er Afrika blit udforsket, ialfald i sine store træk. Dog kan videnskaben endnu vente en rig høst.

Endnu staar den opgave tilbage at løse, som altid har lokket geografernes og de opdagelsesreisendes fantasi: at finde Nilens egentlige og første kilder. Vel kan man sige, at disse strøg allerede er befaret af hvide. Vel har opdagere været langt paa vei op langs den strøm, som paa en maade kan kaldes Nilens udspring; men hverken engelskmænd, tyskere eller belgiere har toet sine hænder og læsket sin' tørst ved den allerinderste kilde i Maanebjergene.

Dette er saa at sige det sidste hovedpunkt i fastlandets geografi, som endnu ikke er bestemt. Menneskene har gjennemreist landet fra syd til nord og fra øst til vest og i alle fire diagonaler; to gange har pygmæer besøgt Europa og Amerika; fjeldene Kilimandjaro, Kenia og Ruwenzori er besteget; den store urskog har man trængt gjennem; den sidste store indsjø er fundet; men ingen har endnu trængt tilbunds i Nilens mysterium.

Der findes i det hele fire hovedveie, af hvilke man kan naa Nilens kilder.

Der er Kairo-Kap ruten. Den er storartet, men altfor lang, altfor meget befærdet og fører den reisende næsten bare gjennem britisk Afrika; dertil maa man befare den øvre Nil

med dampskib; dette er sent og kjedsommeligt.

Saa har vi den samme rute i modsat retning, fra Kap til Kairo. Her møder man de samme ulemper med undtagelse af, at man reiser hurtigere nedover end opover Nilen Den som søger et rigt jagtgebet, bør ikke reise denne vei.

Veien over Matadi og Kongos munding blir ogsaa altfor sen og besværlig paa grund af den maanedlange reise opad Kongofloden.

Den bedste rute er at reise gjennem Suez til Mombasa, derfra til de store sjøer, saa nedover langs Aruwimi og til Stanleyfaldene og nedover Kongo til Atlanterhavet.

Denne rute byder paa mange fordele; den er absolut den hurtigste og bekvemmeste, idet man kan benytte damp den største del af veien. Mombasajernbanen fører en til Victoria Nyanza, hvor dampskibet venter. Fra sjøens anden bred til det sted, hvor man igjen kan bruge damp, er bare 700 engelske mil. Ønsker man at tage en sviptur til nilkilderne, er dette bare ca. 300 eng. miles vei.

Ad denne vei kan man reise tvers igjennem Afrika paa fire maaneder, idet man beregner en maaned til jagt, en maaned til en tur til nilkilderne og Tanganika og de resterende to til reisen fra kyst til kyst.

Ligesaa faar man her bedst indblik i afrikansk kolonisation; man kommer nemlig gjennem baade britisk og tysk Østafrika, Rhodesia, fransk Kongo, belgisk Kongo og portugisisk Vestafrika. Man kan ikke ad nogen anden rute komme gjennem saa mange forskjellige europæiske kolonier paa saa kort tid.

Videre findes her verdens bedste jagtfelter for stort vildt. Vegetationen i denne del af Afrika er overordentlig rig og varierende fra alluvialkysterne ved Mombasa og Banana til Ruwenzoris sneklædte toppe. Man faar se landskaber af stor skjønhed og særegen karakter.

Tilslut maa nævnes, at man, naar man reiser denne vei, faar et godt indblik i de kommercielle og industrielle muligheder. Man faar anledning til paa nært hold at betragte gummi- og elfenbenshandelen og alle de utrolige rigdomme, som er gjemt i de uhyre tropeskoge og de endeløse høifjeldssletter.

Man seiler gjennem Bab-el-Mandebstrædet til Zanzibar. Her var det at Stanley started paa to af sine store ekspeditioner og hid kom han tilbage fra den tredje; her faldt Emin Pasha ud af vinduet og havde nær brukket nakken, da han blev fuld af champagne i major Wissmanns middag; her florerte slavehandelen i tusen aar. Og ved Mombasa, paa fastlandet tvers indenfor Zanzibar, begynder den britiske jernbane til Victoria Nyanza.

Reisen med Mombasajernbanen frembyder et meget vekslende naturpanorama og klima. Først reiser man gjennem den ca. 200 mil lange flade kyststrækning, kommer saa lidt efter lidt opover et høideplateau og henover dette til Victoria Nyanza. Sjøen ligger i en høide af 3000 fod; middeltemperaturen er 71^{0} fahrenheit, nedbøren 47 tommer om aaret. Paa den anden side fortsætter man over et ujevnt høitjeld, selve rygbenet af det store fastland, tilAlbertsjøen, har saa en besværlig marsch til Aruwimis kilder, og følger derefter denne elv fire hundrede mil, til den forener sig med Kongo. Saa er det tusen mil nedover til Stanley Pool, hvor Krystalbjergene skyder sig mægtig frem. Herfra tager man med jernbanen de to hundrede og femti mil til Mtadi, som anløbes af oceanbaadene, et hundrede og tyve mil ovenfor flodens munding.

Disse afstande er praktisk talt regnet i rette linjer, og man maa

Landskab ved Ruwenzori.

lægge til for de mange bugter paa vei, elv og jernbane. Hele distancen er omtrent to tusen seks hundrede mil; men man vil ha tilbagelagt sikkert tre tusen mil, naar reisen er gjort.

Rutens høieste punkt er Ruwenzori, omkring tyve tusen fod over havfladen. Det høifjeld, som strækker sig fra den østlige rand af fjeldmassen og til Aruwimisletterne, er ca. syv hundrede mile bredt.

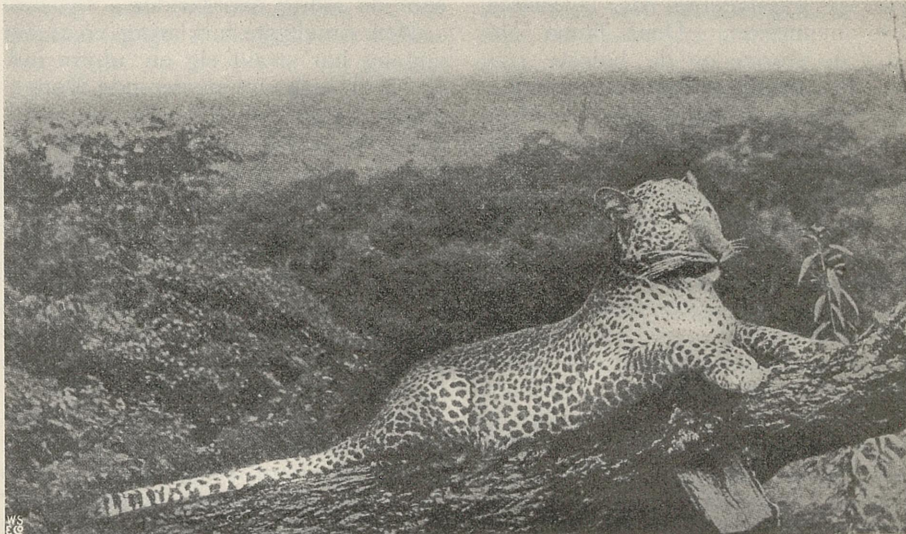
Denne fjeldkjæde er et led i den uhyre bjergmasse, som strækker sig fra det nordøstlige Europas øverste hjørne til Kap. Den begynder med Ural og Kaukasus, gaar over i Lilleasiens bjergland med Ararat, Libanon og Sinai, gjennem Abyssiniens bjerge sydover gjennem Centralafrika til Kap, hvor den møder de sydligste rygge af den vestlige kjæde.

Paa samme maade er Krystalbjergene et led i den mægtige kjæde, som begynder i den skandinaviske halvø, strækker sig mod syd gjennem Tyskland, over Alperne og Apenninerne. Den kommer atter tilsyne i Atlashøiderne og Kongbjergene og ender omsider i Kap. Disse to vældige bjergkjæder danner en kjæmpemæssig V paa jordens overflade med spidsen i Kap og vingerne i Europas nordligste hjørner.

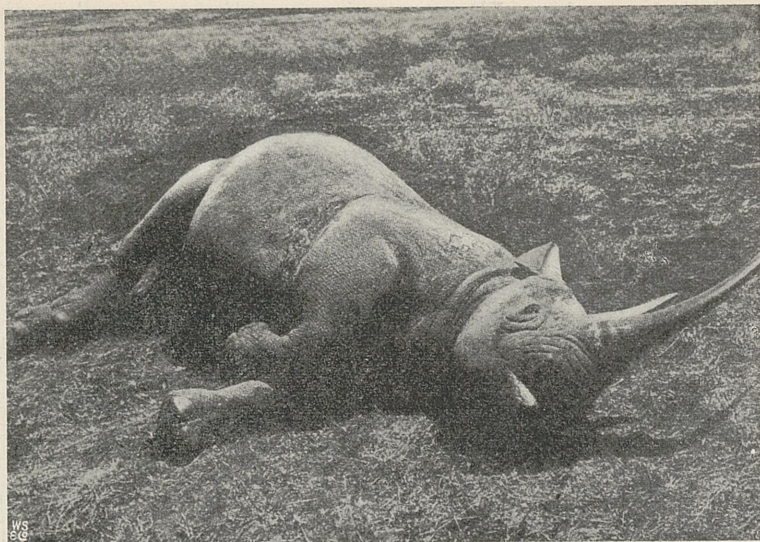
Gjennem hele Midtafrika langs ækvator strækker sig en eneste vældig urskog, som er stor nok til at dække hele Kalifornien, og som byder naturforskeren en verden at undersøge.

Der er træerne, akacia, mahogny, teak, en mængde forskjellige palmearter, mimoser, laurbærtrær, bregner og slyngplanter. Her finder man konvolvulus, som slynger sig om kjæmpetrærne og kvæler dem; her vokser mange slags rørvekster, og de sumpige lysninger er overgroet af liljer og orkideer.

Saa er det insekterne — myrer, moskitos, tsetse- og andre fluer, sommerfugle i hele hære. Kolibrierne jager sværmene af smaa insekter. Der er vældige goliathbiller, underlige insekter som ligner træstykker og ofte blir taget for slige. Der er fiske som graver sig ned i mudderet i tørre elveleier og kan holde sig ilive der i maanedsvis. Af fuglene kan nævnes perlehønen, pepperfuglen,

Snap-shot af en leopard.

Næshorn, skudt paa en jagttur i Østafrika.

kirsebærfuglen, vagtelen, heiren, flamingoen, tranen, ibisen.

Denne skog gjemmer gorillaen og chimpansen, de høieststaaende af alle dyr, og pygmæerne, de laveststaaende mennesker. Dens fauna omfatter de største og de høieste dyr, den afrikanske elefant og giraffen. Den sødeste af sangfuglene, nattergalen, har sit vinterhjem her. Her er den rødhalede, graa papegøie, som af alle fugle er flinkest til at tale. Her er nogle af de giftigste slangearter som findes og en af de største, pythonen. I elvene lever de dyr, som sagnet har digtet mest om. Her er et fabelland.

Der er en underlighed ved denne fauna, et uløst problem. Gorillaen findes bare i den vestlige del af denne landstrækning, nær Atlanterhavet, og er ikke set syd for Kongo. Giraffen viser sig ikke vestenfor Lualaba, kanske ikke vestenfor hele fjeldkjeden fra Ruwenzori. Næshornet lever væsentlig i Syd- og Østafrika. Zebraen kommer angivelig ikke vest for Lualaba. Det ser ud som om mange af dyrene i Centralafrika har sat sig sine landegrænser, som de aldrig overskrider.

Den rimeligste forklaring er at der engang har strakt sig en uhyre indsjø over hele det nuværende Kongobassin, langt ind i Sudan og sandsynligvis endog ind i det nuværende Sahara. Denne indsjø skilte mellem Øst- og Vestafrika, og paa den maade kunde der udvikle sig en særegen fauna i hver del af det store fastland. Da sjøen var sunket og udtørret, begyndte en krydsning mellem disse dyr; men det er en langsom proces, som øiensynlig endnu ikke er kommet langt.

Denne hypotese er dog ikke helt tilfredsstillende. Hvorfor gorillaen holder sig bare i Vestafrika, mens dens bror chimpansen er spredt over hele fastlandet, det er en gaade, som kan lokke den skarpsindigste zoolog.

Den som reiser denne rute, vil

ofte paa veien blive mindet om mangen dramatisk hændelse i den moderne historie. Fra Zanzibar udgik de fleste store opdagelsesekspeditioner; Burton og Speke started der paa deres reise til Tanganika og Victoria Nyanza, og did blev David Livingstones lig baaret af hans trofaste, sorte tjenere, da den heltemodige forsker var død ved bredden af Bangweolo.

Saa er det veien fra Victoria Nyanza til Albertsjøen, den som Stanley gjorde berømt ved sin undsætningsekspedition til Emin Pasha. Og saa er det den lange reise nedad floden. Hvor Stanley og hans folk engang slæbte sig frem i lange maaneder, bruger man nu en uge paa komfortable dampbaade. Og derefter er det jernbane gjennem de passer, hvor Stanley med uhyre møie drog sine kanoer over.

De mest lønnende afstikkere paa denne lange reise er først en elefantjagt ved foden af Kilimandjaro, derefter jagt paa antiloper og andet vildt ved Athis kilder i Kikuegu, en løvejagt nær ved Tanganika og en chimpansejagt i skogene ved Aruwimi og langs Kongos bredder. Ved Aruwimi kan man studere pygmæerne. De findes ogsaa i samme egne som gorillaen, i Kongo-Ogowe vandskillet i fransk Vestafrika.

Der trænges en reform i Afrika, og det er fredning for at hindre at vildtet udryddes. Vel er der gjort meget «paa papiret» for denne sag; men i virkeligheden foregaar nedslagtningen med uhyggelig fart.

Der er dog andre ting, som er vigtigere at rette paa i Afrika, det mørke fastland. I navnet er vistnok slavehandelen ophørt og der er sat en stopper for udførsel; men i Afrika selv florerer trafiken som før. Det er afrikanerne selv som holder slaver. At befri disse mennesker er en opgave af stor vigtighed, men det vil være forbundet med uhyre vanskeligheder at løse den.

Omkostningerne ved en slig tur gjennem Afrika er naturligvis høist forskjellige for de forskjellige mennesker; dog skal fem hvide mænd med et hundrede bærere og hjælpere godt kunne klare sig med 36 000 kroner (£ 2 000), saafremt turen ikke tager mere end seks maaneder.

Søndagshvilen i England.

Af *W. T. Stead.*

Jeg begynder med troesbekjendelsen. Jeg tror paa den engelske søndag. Jeg tror at den ligesom den engelske forfatning er istand til ubegrænset omformning, saa den kan tilpasse sig efter det vekslende behov hos samfundet som stadig forandres. Og jeg tror at grundsætningerne for den engelske søndag mere og mere blir optaget paa fastlandet, medens udveksterne af den som har bragt selve principerne i miskredit, lidt efter lidt forsvinder i England selv.

Hvad er disse fundamentale grundsætninger? I de store omrids følgende: En dag af syv skal disse ting reddes fra arbeidets dræbende trædemølle og være sikret for hele folket, rig og fattig, gammel og ung:

1. Frihed til at hvile.
2. Offentlig og privat mulighed til gudstjeneste.
3. Rundelig tid til at spise, drikke og være glad.

Hvad der nu i alle tider er blit sagt mod den engelske søndag, saa er det dog i aarhundreder lykkedes at bevare denne dag til hvile, religiøs opbyggelse og festglæde for hele folket i de forenede kongeriger. Andre nationer prøver ved en forsinket lovgivning at sikre sig nogle af fordelene ved den engelske søndag, de som vort folk har havt i umindelige tider. I Belgien tilskriver man det klerikale partis indflydelse, at varetrafiken er blit indstillet om søndagen, og at der er udgivet egne frimerker for breve som ikke ønskes udleveret om søndagen. Men dette motiv gjælder ikke for Frankrige, hvor man ligeledes i de sidste aar har gjort store anstrengelser for at afskaffe søndagsarbeidet.

Fastlandets samvittighed vaagner lidt efter lidt til den erkjendelse, at den engelske søndag har væet en arbeidets «magna charta», som har sikret de overtrætte arbeidere en umistelig ret til mindst 14 pct. af deres jordiske liv. «Seks dage skal du arbeide og udrette alle dine pligter; men søndagen er din egen, selv om du er træl». I kong Lua, konge af Vest-Sachsen's love er det høitidelig utalt, at den træl som blev tvunget til at arbeide om søndagen, skulde være fri mand. Søndagen var trællenes fridag, og slig magt havde denne lov i folkets bevidsthed, at eieren af en træl ikke kunde sætte ham til at arbeide paa den dag uden fare for at miste eiendomsretten til ham.

Undertiden blir det paastaaet, at fordelen ved en hviledag om ugen ogsaa kunde være opnaaet uden religiøs sanktion. Paa dette kan man svare, at menneskeheden aldrig har havt en saadan hviledag uden gjennem religiøst tryk. Og hvad der har endnu større betydning, principet er ikke blit opretholdt med samme strenghed — ikke engang i England — siden den religiøse autoritet begyndte at miste sin magt over folket.

Den franske regjering som afskaffed søndagen, voved bare at fastsætte som erstatning en hviledag af ti dage. Menneskerettighederne som var blit anerkjendt af revolutionen, tilbød bare 10 pct. frihed mod de 14 pct. som religionen havde git. Og i vore dage finder vi, at de store offentlige institutioner som har ud-

viklet sig i de sidste femti aar, ikke gir funktionærerne saa meget som en hviledag af syv dage.

Hverken ved jernbaner eller sporveie, post- eller politivæsen, aviser, gas- og vandverker faar funktionærerne hvile hver syvende dag. Man antager at en dag af 10, 12 eller 14 er nok. Og naar dette er muligt nu, da de arbeidende klassers organisationer saa energisk stræber for en indskrænkning af den daglige arbeidstid, saa kan man let forestille sig, hvor daarlig det i gamle dage har staaet til med hvilen den syvende dag — dengang da slaveriet lidt efter lidt forvandled sig til hoveri, og hoveriet først lidt efter lidt blev til frit arbeide.

Det er let at spotte over vor engelske søndag; men der ligger noget overjordisk i den stilhed, som indhyller London hver søndags morgen. Ligesom Wordsworth paa London Bridge kunde man udraabe:

«Almægtige, selv husene synes at sove,
og stille ligger byens store hjerte».

Det møisomme arbeide som ellers foregaar i morgentimerne fra mandag til lørdag, det hviler nu i rolig søvn, glad ved at kunne hvile frit ud idetmindste en gang om ugen. «Søvnen, den bedste fornyer af den trætte natur», gir sine lægende kræfter til millioner af trætte legemer. Storbyens nervesystem blir ligesom et urverk trukket op af dens fingre. Englænderne er et ur med syvdagligt hjulverk, og blir han ikke trukket op den syvende dag, saa gaar maskinen istaa. Paa den engelske søndag har hvilen den første rang; saa først kommer de religiøse pligter og saa familielivet, og det er ret.

To af de haardeste arbeidere jeg har kjendt, Gladstone og Benjamin Scott, har fortalt mig at de skyldte sit lange liv (de blev begge over otti og var aandskraftige til det sidste) den religiøse strenghed, hvormed de feired sabbaten. Benjamin Scott vægred sig — hvor sterkt man saa trængte ind paa ham — for at røre ved en pen eller læse en avis om søndagen. Gladstone var ikke saa streng; men selv i en ministerkrises virvar fandt han tid til at gaa tre gange i kirke om søndagen.

Det overtrætte nervesystem hos vor tids arbeidsmennesker trænger søndagen fremfor alt til hvile. Intet er usundere for dem end at bruge denne dag til en hvirvel af fornøielser og til det anstrengende arbeide, som heder selskabeligt natteliv.

Er det den engelske søndags første opgave at sikre hvile, saa er det den anden at gi hver mand, hver kvinde og hvert barn tid til at tænke. I det brusende moderne liv har vi ikke tid til at tænke over vore pligter mod andre eller vore pligter mod vor egen sjæl.

Hvad Wordsworth siger om hjertet, gjælder med ligesaa stor betydning om sjælen «I har mistet eders sjæl», sa nylig en læge, «ligesom I kunde ha mistet et menneske i trængslen. Den er skilt fra eder, og i kvæles af jordluften. I har mistet eders sjæl og er ikke stort mere end en sindrig automat, hvis feberagtige bevægelser ikke har nogen virkelig betydning, nogen blivende værdi. Alt er hast og trængsel og forvirring, og eders sjæl gaar tabt; trængslen presser den ud af eders liv.»

Søndagen gir os en mulighed til at finde vor sjæl.

Vi faar i det mindste tid til at tænke, at læse, at mindes. Søndagen er en oase, som gjør det muligt for os at tænke over vort liv og hvad vi gjør det til. Den er en pause, og ingen af de tænkere, som nogensinde fik indflydelse paa menneskehedens udvikling, har undladt at pege paa, hvor nødvendigt det er at samle vore tanker, saa vi

kan overveie *hvorfra* og *hvorhen*. Ingen anden institution har sikret alle mennesker mindst 52 dage om aaret, da han kan tænke over livets pligter, tilskikkelser og muligheder.

Men den engelske søndag er ikke individualistisk; den er fremfor alt social. Den samler fattige og rige, for at de skal huske Herren, sin skaber. Kirkegangen kan udarte til en form; men endnu har menneskeheden ikke fundet nogen erstatning som har samme sociale værdi som kirken. Indenfor de fire vægge samles mennesker fra de forskjelligste kredse og livsforhold, mænd, kvinder og børn, alle i sine søndagsklær, for at bede og opbygges sammen paa grundlaget af fuldstændig lighed, for at høre de mest ophøiede brudstykker af en fremmed races literatur, og lytte til ord som altid sigter paa at formane til et rent liv. Kirken er endnu som paa Voltaires tid «den fattige mands opera». Den er ogsaa forsamlingsstedet, hvor al social forskjel forsvinder, i det mindste i teorien, og hvor alle er tvunget til at høre de ord som forkynder lighed mellem alle dødelige, hvad enten de tilhører syndernes samfund i skyld eller de helliges samfund i herlighed.

Loven om den engelske søndagshvile findes i den 13de kanon af den Elisabeth'ske kanon fra 1603. Den lyder saa: «Hver klasse af mennesker i den engelske kirke skal hellige Herrens dag, kaldet søndag, efter den hellige vilje og til Guds glæde og efter den engelske kirkes bud, som foreskriver at den skal bruges til at høre Guds ord i lære og prædiken, til personlig eller offentlig bøn, til at bekjende sin synd mod Gud og gjøre bod for den, til at forsone sig med sine naboer naar der har været ufred, til hyppig at modtage vor frelsers kjød og blod gjennem kommunionen, til at besøge fattige og syge, til hellig og alvorlig samtale.»

Det ideal som her kræves, er meget høit med hensyn til menneskelige pligter. Har menneskeaanden hidtil fundet nogensomhelst erstatning, som kunde rette en saa ligefrem og indtrængende opfordring til menneskehedens hjerte og samvittighed, som det her er udtalt i den engelske søndag.

For det tredje er den engelske søndag familielivets dag. Det er den dag, da faren lever for sine børn, det er den dag, da de fattige nyder sit ugentlige festmaaltid, denne berømte nationalinstitution. Man skal ikke foragte disse bordets glæder; søndagsmaaltidet er familiesakramentet for de fattige. At søndagen er tiden til at spise, drikke og være glad, det er en sandhed som kan bare skygges af drukkenskaben, som formørker idealet. Men selv i den sorteste tid af reaktion som fulgte efter kavalertidens udsvævelser, selv da glemte englænderne aldrig, at søndagen skal være en festdag og aldrig en fastedag.

Japans øverste delegerede ved Haagerkonferencen talte til mig om sin misbilligelse af nedgangen i England. Som tegn paa den betragted han søndagskoncerterne i «Carlton» og andre steder med forgyldt luxus. For den filosofiske vantro syntes dette et stygt symptom paa det kommende forfald, som bare en herjende krig kan bevare os fra. Naar søndagen blir en fornøielsernes dag for de faa velhavende, blir den en nødens dag for mængden. Og det er flere som nu gaar i vertshus om søndagen, end der gaar i kirke. Men hvis den engelske søndag nu blev afskaffet, saa vilde der gaa flere, ikke færre til vertshusene.

«Ingen skal opholde sig ved det triste indtryk af en londoner-søndag sammenlignet med en pariser-søndag», skriver Hazlett. «Den er en del af vor politik og vor religion. Det hø-

rer til vor karakter bare at gjøre en ting ad gangen, og ikke i et aandedrag ligge paa knæ og danse jig.»

Perseren Jadi fortæller historien om en from mand, som paa en nat kunde ta til sig ti pund føde og allerede før daggry havde endt sine religiøse øvelser efter koranen. En from mand som hørte dette, sa: «Hvis han havde spist bare halvparten og sovet i stedet for, saa havde det været mere fortjenstfuldt.» Den fortælling er et sidestykke til vor engelske søndag med dens blanding af fromhed og graadighed. Men der vilde ikke bli mindre graadighed, om der var mindre religion, og i hvertfald sover da folk den engelske søndag.

Den engelske søndag blir unødig skjærpet ved lukning af de offentlige biblioteker, museer, malerisamlinger og bade.

Det er rosværdigt, at man vogter saa strengt over, at de underordnede i offentlig tjeneste faar sin hele søndagshvile. Ingen offentlig institution skulde kræve mere end seks arbeidsdage af sine folk. Hver underordnet som ikke faar den ugentlige, uafbrudte fire og tyve timers hvile, skulde søge hjælp mod det gjennem loven.

Indtil retten til søndagshvile er sikret gjennem loven, vil strengheden i den engelske søndag kun langsomt gjøres menneskeligere Men naar de lovlige rettigheder er sikret, saa kan man uden betænkning aabne kunstens, videnskabens og literaturens skatkammere for millionerne den ene dag om ugen, da de har tid til at besøge og nyde dem.

Gammel og ny Kunst i Japan.

Den europæiske kunst har som bekjendt faaet sterke tilskyndelser fra den japanske, og især kan den impressionistiske retning i det europæiske maleri føres tilbage til indflydelse fra Japan. Des underligere synes det at der i Japan selv findes en gruppe af unge kunstnere, som forlader sit folks gamle kunsttraditioner og vil indføre den europæiske maleteknik.

I Kioto og Tokio blir der foranstaltet udstillinger, hvor man kan betragte billeder i olje og akvarel, helt igjennem malet paa europæisk vis og i europæisk aand. Hvis denne retning seirer, saa vil den gammeljapanske kunst gaa til grunde, og det betyder et stort tab i menneskehedens kultureie. Men kanske bør man alligevel ikke dømme saa strengt om en retning, som vil hidføre en sammensmeltning af japansk og europæisk maleteknik.

Disse kunstnere holder i det væsentlige fast paa de tekniske metoder hos sit folk, men søger at smelte europæisk realisme og virkelighedssans sammen med dem. Man kan da nu se virkelig realistiske japanske malerier, og det har de ikke før været i Japans rent idealistiske kunstliv.

Kringsjaa.

Ved *K. E.*

Bismarcks afgang som *rikskansler* i 1890 er en af de begivenheder, som historien atter og atter vil vende tilbage til. Den store kanslers afgang betød, at denne storslagne, robuste vilje, som saa længe havde været den hensynsløst eneraadige i tysk politik, blev afløst af den keiserlige ikke mindre selvsikre, ikke mindre ærgjerrige vilje. Bismarck tumlet med kjendsgjerninger, han var en fuldkommen udogmatisk aand. Keiseren har sine høie, keiserlige dogmer, og hans realisme forbyder ham ikke at opføre et stykke middelalder, en jerusalemfærd eller en flammende tale til hæren eller til hvem som helst, som vil høre paa ham, taler, forfriskende ved sin aabenhjertighed, forfærdende for alle Tysklands diplomater.

Lidt efter lidt har keiserens vilje faaet anvist sine grænser af det voksende folkestyre. Keiserens dristige taler følges gjerne af lange og alvorlige anfald af hans gamle halseonde, et onde som tvinger ham til at være taus i lange tider. Men længer er alligevel ikke parlamentarismen kommet i Tyskland, end at da nu rigsdagens flertal tvang fyrst Bülow til at gaa af, blev dog regjeringen forøvrig siddende, og den nye kansler blev valgt af dens midte.

Det var i 1900, at Bülow fulgte fyrst Hohenlohe som kansler. Fyrst Bülow har altid staat keiseren nær, har altid været ham en villig og tro tjener. Med keiseren har han utrættelig kjæmpet for at faa bevilgningerne til flaaden forhøiet; den toldlov, som han i 1902 satte igjennem, og som fordyret de vigtigste levnetsmidler, havde sit vigtigste formaal i at lokke landbefolkningen med paa de store flaadebevilgninger.

Kanslerskiftet betyder intet systemskifte. Den nye rigskansler, Bethmann-Hollweg, staar ogsaa keiseren nær. Som politisk personlighed antages han ikke at naa Bülow, som var en fremragende statsmand og en glimrende skarp debatant. Den nye kansler er mindre kjendt, og hans udnævnelse er ikke fra nogen kant hilset med glæde. Fremforalt er man i Tyskland bange for, at hans ubekjendtskab til udenrigspolitiken igjen skal kalde keiseren frem som aktiv politiker i første række.

*

Oprøret i Persien er endt med, at shahen har abdiceret. En regent for kronprinsen er udnævnt og en ny regjering dannet, hvori Siphadar, oprørernes fører, overtar krigsministeriet.

Længe og uafbrudt energisk har nationalisternes kamp og arbeide varet, før de har naaet sin seier. Særlig fart tog oprøret først efter omvæltningen i Tyrkiet og Abdul Hamids afsættelse. Men efter seiren følger den større opgave, at skabe et nyt Persien, samtidig nationalt og dog moderne, slig som det er lykkes for Japan at forene det nationale og det moderne. Persiens stilling er meget udsat, England truer det fra syd, fra nord Rusland. Spørsmaalet er, om oprøret er bare en overklassebevægelse, eller om selve det store persiske folk er vaagent og med, og

hvad dette folk eier af udviklingsmuligheder under et frit og nationalt styre.

*

Den 10de juli var det firehundredeaarsdagen, siden *Calvin* blev født. Lige skarp og tydelig staar denne mand i historien, intet træk er blegnet eller forvitret. Urokkelig helstøbt, kold i sind og brændende af aand og nidkjærhed, usympatisk og imponerende, retfærdig og grusom, — fremforalt konsekvent, altid arbeidende for at gjennemføre sin eneste store tanke: Alt til Guds ære. Ud fra den tanke reformerte han det religiøse og det borgerlige liv i Genf, religion og politik var ham et, alt til Guds ære. Den personlige frihed kjendte han ikke, mennesket var intet selvstændig, det var bare et redskab for Gud, og hvert menneskes kald her i livet var at bli et saa rent og værdigt men ydmygt redskab som mulig. Derfor maatte der vaages over hvert menneskes liv og færden. Calvin oprettede et kollegium af prester og lægfolk, som skulde værne om kirketugten og passe paa borgernes liv. Med strenge love greb han ind i hvert enkelt menneskes liv, alt hvad som nærmed sig forlystelser og luksus var forbudt. Glæden var ikke af det gode. I gudstjenesten blev alle ceremonier afskaffet. Øvrigheden var indsat til at værge for Guds ære. Overtrædelse af, hvad Calvin forstod ved Guds lov, enten det var overtrædelse i liv eller lære, straffedes som i den katolske kirke med baal og brand! Calvin var ubøielig og kunde være grusom til Guds ære. Det var ikke hans mening med sin reformatoriske virken at skaffe raaderum for større og friere tanker end før. Intet var ham fjernere. Men ved den aandens inderlighed og begeistring, reformationen førte med sig, og fremforalt ved at omstøde den pavelige autoritet og vise, at ogsaa autoriteter kunde falde, og ved at gjenindsætte mennesket og borgeren i sin naturlige, ydmyge værdighed, grodde frie tanker i dens spor, tanker, som Calvin vilde ha været den første til at fordømme.

*

Den svenske digter *Werner von Heidenstam* fyldte den 6te juli sit 50de aar. Heidenstam er den svenske nationale aands sanger. Han eier en begeistret tro paa, at den svenske nation er Nordens første, Sverige er lederen, føreren. Hans digtning har de samme egenskaber, som kjendetegner den svenske nation, storslagenhed, ridderlighed, eventyrlyst. Ogsaa noget af den store gestus, men mere af det store mod.

Det er ikke med vaabenmagt, Heidenstam vil, at Sverige skal befæste sin ledende stilling. Det er den nationale, svenske aand, som i kunst, i videnskab, i arbeide, overalt skal svinge sig foran, seire og føre.

Heidenstams mest kjendte verk er hans bog om «Karolinerna». Det er aanden fra Karl den tolvtes dage, han vil vække tillive igjen hos det svenske folk, den vidtfarende, eventyrrige aand fra Sveriges storhedstid.

*

Ministeriet Clemenceau er styrtet. Gang paa gang har det været spaad, at Clemenceau vilde være nødt til at trække sig tilbage, nu kunde han ikke klare vanskelighederne længere. Men han klarte dem med en utrolig smidighed og et sikkert blik for, hvad der var det vigtigste i enhver situation. Og saa falder han — pludselig, overraskende — et fald fremkaldt ved en tilsyneladende uforsigtig og over-

ilet handling, et pludselig angreb paa en mægtig politisk modstander — Delcassé —, og ministeriet faar mistillidsvotum og gaar. En tilfældig omstændighed spiller muligens ind — en række af ministeriets venner i kammeret er fraværende, saaledes fredsgruppen paa reise i Norden. Det er som Clemenceau har villet dette fald. Det er ham personlig nederlaget rammer, det er ikke ministeriet som helhed; regjeringen blir rimeligvis rekonstrueret med færrest mulige personforandringer og — muligens — med den radikale justisminister Briand som chef.

Ministeriet Clemenceau — det var radikaleren, ministerstyrteren, oppositionsmanden som ministerchef. Fra angrebets nedriven skulde han gaa over til at bygge op og videre. Det blev spaad, at ministeriet Clemenceau skulde ikke bli gammelt. Det var feil beregnet, — ministeriet holdt sig længere end noget andet paa lange tider i Frankrige.

Clemenceau viste som ministerchef de samme overordentlige egenskaber, som havde gjort ham berømt som oppositionsleder. Han var lige fremragende som den regjerende og skabende, som han havde været som ministerstyrter. Men det er sandt — Clemenceau som minister var ulige mere forsigtig end oppositionslederen Clemenceau havde været. Han fik tidt og ofte høre, at han havde sveget sine tidligere fæller; men Clemenceau lod sig ikke skræmme. Han gjennemførte de store reformer, han fandt modne til at gjennemføres, de andre lod han vente.

Man kan forudsætte, at efter sin afgang som minister vil den gamle radikaler ikke længere være den ledende i Frankriges politik — hverken blandt de regjeringsvenlige eller for den socialradikale opposition. Clemenceaus førerdage er antagelig forbi.

Clemenceau er en af det moderne Frankriges ypperste mænd, den dristigste, mest glimrende og vidtskuende politiker landet eier. Han har igjen gjort Frankrige politisk mægtig, Europa maa igjen i første række regne med dets vilje. — Det politiske liv, den lange løbebane som politiker har ikke angrebet Clemenceaus karakter og har ikke forfladet hans sind, det har bevaret sin friske originalitet. Hans brændende, ukuelige frisind var altid det samme — enten han var oppositionsmand eller minister. Ministeriets navn vil til alle tider være knyttet til gjennemførelsen af adskillelsen mellem stat og kirke.

23—7—09.

Redaktionen træffes i Steen'ske Bogtrykkeri, Raadhusg. 30 B, hver torsdag kl. 11—12. (Tel. 242).

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer optagne i originale artikler eller i de fra udlandets tidsskrift-presse hentede opsæt. Den medtager alt der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA.

KRINGSJAA

8. HEFTE AUGUST 1909 17. AARG.

Nordmændene paa Spitsbergen.

(Af skoleinspektør *Einar Sigmund*).

I det 17de aarhundrede havde Spitsbergen sin guldalder, — dengang da engelskmænd, hollænder, dansker, tysker, basker og flere nationer kappedes om at tilgodegjøre sig de — som det syntes — uudtømmelige rigdomme, som hvalfangsten deroppe bød paa, — dengang da den hollandske station *Smeerenberg* i økonomisk henseende sidestilledes med *Batavia*, og Spitsbergen i den korte, karrige sommertid kunde befolkes med 10—12 000 mennesker, for saa i den lange stormende vinter med den fire maaneder lange nat at ligge ensom og forladt, knuget af is og mørke.

I vore dage ser det imidlertid ud til, at Spitsbergen skal faa en ny blomstringsperiode, efter en lang økonomisk stilstand.

Altid har der været dem, som har interesseret sig for landet. Videnskaben spørger ikke om økonomiske forhold og har bestandig fundet et rigt felt for sit arbeide deroppe. Norske fangstexpeditioner har ofte havt Spitsbergen og havet deromkring til maal, — i de senere aar har turisterne faaet øinene op for, at øerne byder paa herligheder, som man ellers ikke ser magen til, og endelig har den forretningsmæssige udnyttelse af Spitsbergens kulleier i høi grad øget interessen for øerne, — i saa høi grad endog, at man har anseet det nødvendig at regulere forholdene paa dette herreløse land, hvorfor der — som bekjendt — i vinter sandsynligvis vil bli sammenkaldt en europæisk konference i Kristiania for at drøfte landets statsretslige forhold.

Spitsbergen er altsaa aktuelt for tiden.

For os nordmænd har den ogsaa sin særskilte interesse. I flere henseender er vi — eller har vi været — knyttet til landet.

Geografisk seet kan man si, at Spitsbergen er en del af Norge, idet det er forbundet med samme ved en lang undersjøisk fjeldryg. Hvis denne fjeldryg hæved sig et par hundrede fod, vilde Norge og Spitsbergen bli landfaste.

Det er sandsynligt, at de gamle nordmænd paa sine reiser i det nordlige Atlanterhav ogsaa har besøgt Spitsbergen eller *Svalbard* (landet med de kolde kyster), som de kaldte det. Men denne opdagelse gik i glemmebogen som saa mange andre, og hollænderen Willem Barendszoon (*William Barentz*) regnes derfor i almindelighed som opdageren af Spitsbergen (1596).

I de første aarhundreder efter opdagelsen var der ikke mange nordmænd, som færdedes paa Spitsbergen. Da raadet de ovenfor nævnte nationer grunden. Men ombord paa de danske skibe, som hvert aar besøgte landet, har der vel altid været nordmænd.

Det 17de aarhundrede var — som sagt — Spitsbergens guldalder. Da hvalen, hvalrossen og sælen imidlertid enten var omtrent udryddet eller havde trukket sig tilbage til de mere utilgjængelige nordøstlige dele af Spitsbergen, trak hollænderne, som tilsidst var omtrent eneraaadende deroppe, sig ogsaa tilbage fra øerne.

I nogen tid laa da Spitsbergen omtrent øde, de store hollandske etablissementer forfaldt, og kun de talrige grave viste at her havde der været liv og trafik.

Men Spitsbergen bød endnu paa altfor store rigdomme til at øerne for altid skulde bli upaaagtet. Dennegang var det imidlertid russerne, som meldte sig, og de haardføre russiske fangstmænd fra rigets nordlige landsdele var jo ogsaa i særlig grad skikket til at opta kampen med den karrige natur og det haarde klima.

I russernes fodspor fulgte nordmændene, — fangstmænd fra Finmarkens og Tromsø amter, opmuntret ved de præmier som ved kgl. plakat af 1784 var opsat for at fremme ishavsfangsten. Brødrene *Buck* var de første, som drog afsted. Det var i 1790 og 1795. Udbyttet var rigtignok daarligt, men begyndelsen var da gjort, og omkring 1800 begynder flere nordmænd at bygge fangsstationer paa Spitsbergen, især omkring Storfjorden. Her forsøgte de ogsaa at overvintre, men med daarligt resultat; skjørbugen var en farlig fiende, og saltmad er daarlig kost, naar en først har faaet den gjæst i hytten. — Trods alt tog dog Spitsbergenfangsten opsving og fra 1813 kan en regne med den som en fast næringskilde. I første række gjaldt det vel jagt paa hval, hvalros og sæl, men ogsaa rævejagt og jagt paa isbjørn har indbragt mangen vakker sum. — I de allersidste aar har fangsekspeditionerne maattet søge længer vest og nord, bortover mod Grønland, men der bestaar da fremdeles faste trankogerier paa Spitsbergen, f. eks. i Green Harbour, og de flydende trankogerier søger ligeledes ofte ind til øerne.

Medens nordmændenes fangsteksspeditioner paa Spitsbergen saaledes er af temmelig gammel datum, er deres udnyttelse af øernes øvrige næringskilder forholdsvis ny.

Særlig gjælder dette grubedriften, eller nærmere bestemt: kuldriften.

Man har rigtignok længe vidst, at der var kul paa Spitsbergen, og enkelte sangvinikere talte allerede for et halvt hundrede aar siden om, at Norge burde kunne «kulføde» sig fra denne nordlige kilde; men tekniken og kommunikationerne var vel ikke langt nok fremskredne og kapitalen ikke tilstrækkelig forhaanden til, at denne drøm kunde virkeliggjøres. Og nogen aartier maatte gaa, før verden fik se de første tiltag i denne sag. Det var tromsøværingen *Søren Zachariasen,* som fra først af fik fart i tingen, og da tiltaget først var gjort, gik det. Det er en svær udvikling, som har fundet sted i kuldriften paa Spitsbergen de sidste 15 aar. To selskaber arbeider nu med at skaffe de «sorte diamanter» frem i dagen, — et bergensk amerikansk og et trøndersk-amerikansk. Begge har bygget sine «byer»; det er just ikke storstæder, men det førstnævnte selskabs *Advent City* talte da ifjor 13 hus med et samlet indbyggerantal paa vel 100 mennesker, — omtrent udelukkende mænd. Den yngre konkurrent *Longyear City* var noget mindre. Befolkningen er væsentlig nordmænd, mest fra de nordlige amter, men endel af ingeniørerne er amerikanere. Der er i det hele en duft af Amerika over kuldriften paa Spitsbergen med «byernes» raske vækst, det moderne maskineri, energien i ledelsen og tempoet i det hele. — Og en tør vist spaa, at det blir

flere end de to selskaber, som kommer til at drive kuldrift deroppe. Kul er der og plads ogsaa, og et marked kan oparbeides. Det kan vel være kapital, det kan komme til at staa paa.

Foruden kuldriften er der ogsaa en anden ny næringskilde, som nordmændene har vidst at udnytte, nemlig turisttrafiken. Turisternes pionerer fandt snart, at Spitsbergen i mange henseender maatte være et Eldorado: storslagne udsigter, isbræer og høie fjeld, eiendommelige naturforhold, god anledning til jagt, dertil en glimrende, omtrent bakteriefri luft og saa endelig et sted, hvor ikke hvermand kunde komme. Adkomsten var nemlig besværlig. Det var derfor et skridt i rette tid, da der midt i 90-aarene blev sendt de første turistdampere til Spitsbergen. Det var Vesteraalens dampskibsselskab, som gjorde begyndelsen. Dette lod ogsaa bygge et turisthotel ved Adventbugten, hvor der blev oprettet et norsk postkontor for sæsonen, — ja nogen somre udgik der herfra endog en «Spitsbergen Gazette» under norsk redaktion. Avisen gik dog ind, turisthotellet blev i 1907 solgt til ingeniørbolig for et af grubeselskaberne, og ruten paa Spitsbergen opretholdes nu af Bergenske og Nordenfjeldske Dampskibsselskaber, som omtænksomt nok altid sender to af sine store og velindredede skibe samtidig i denne rute. Disse flydende hoteller har gjort det tidligere turisthotel overflødig, og den sterke søgning, denne rute har, viser, at norsk foretagsomhed her har gjort et godt greb.

Vender vi os nu fra næringslivet til videnskaben, finder vi, at nordmændene ogsaa paa dette omraade først i de sidste halv hundrede aar har ydet noget bemerkelsesværdigt til Spitsbergens udforskning. Rigtignok foretog den norske geolog, professor *Keilhau,* en reise didop allerede i 1827, men saa møder vi ikke noget norsk navn før i 60-aarene. Da foretog norske fangstmænd flere interessante reiser til Spitsbergen, reiser som i høi grad bidrog til at øge vort kjendskab til øernes geografi, særlig deres udstrækning. Den bekjendte tromsøskipper *Carlsen* omseiled saaledes Spitsbergen for første gang i 1863 og nogen aar efter opdaged han den store østlige øgruppe, som nu heder Kong Karls land. I 80-aarene naaede to andre norske fangstskippere østpynten af denne øgruppe og opdaged desuden en hidtil ukjendt ø, Nyøen.

I dette aarhundrede er nordmændenes videnskabelige arbeide paa Spitsbergen særlig knyttet til ritmester *Gunnar Isachsens* navn. Hjemkommen fra den 2den Fram-ekspedition, hvor han deltog som kartograf og hvorunder det lykkedes at kartlægge svære strækninger med hidtil ukjendt land, fæsted han sin opmerksomhed paa Spitsbergens indre. Dette var omtrent terra nova, idet der kun var foretaget et par kortere færder (bl. a. af *Nordenskjøld)* indover landet, og kartlagt var det indre aldeles ikke. — Isachsen beslutted sig til at undersøge det ukjendte indre af det nordvestlige Spitsbergen, men fandt ikke den nødvendige økonomiske støtte for sine planer her hjemme. En saadan fandt han derimod hos *fyrsten af Monaco,* der nærer sterk videnskabelig, særlig oceanografisk interesse, og som fyrstens gjæst foretog han da med norske folk i 1906 og 1907 sine karttegningsekspeditioner til Spitsbergen. Han havde udmerkede resultater at opvise, og naar han iaar atter leder en ekspedition til Spitsbergen, er det med støtte af den norske stat, som foruden et pengebidrag ogsaa har stillet marinens transportfartøi «Farm» til ekspeditionens raadighed. Med Isachsen

har der fulgt forskjellige norske videnskabsmænd, deriblandt en kvindelig botaniker, — den første kvinde, som har bidraget til Spitsbergens videnskabelige udforskning.

Spitsbergen byder — som det vil sees — norsk energisk ungdom opgaver nok og det baade haandens og aandens arbeidere. Det mørke og nøgne land viser sig at eie rigdomme, som venter paa at bli udnyttet. Der er kul i fjeldet, som har vist sig brugbare, der svømmer hval og sæl i havet, som repræsenterer store værdier, og paa fjeldene hækker tusenvis af sjøfugle, som gir en værdifuld dun. Her er arbeide nok; men haardfør og energisk maa den være, som skal kunne udrette noget deroppe i de korte sommermaaneder eller kunne udholde strabadserne ved en overvintring i en 4 maaneder lang nat, mens stormene hyler og sneen driver, og øerne er knuget i isens haarde favntag.

Spitsbergen er kaldt et «no mans land», — herreløst land. I virkeligheden tilhører det den, som forstaar at udnytte det.

Reform-Buddhisme.

Selv de religioner som synes at være ganske stivnet, er med i udviklingen. I den siamesiske buddhisme foregaar en ikke uvigtig reformation. Kongerne i Siam har i sine omgivelser europæere, som har iagttaget og studeret Europas historiske udvikling. Ved denne fjerne overføring har de faaet en rigtig forstaaelse af den oprindelige buddhisme.

Vi har i Europa kristne reformatorer, som søger at føre kristendommen tilbage til dens oprindelige enkelhed. Saaledes har ogsaa kongerne i Siam ført den buddhistiske gudstjeneste tilbage til dens oprindelige renhed. De har afskaffet al den overtroiske gudstjeneste, alle biguder og alt det uvæsen som er opkommet i tidens løb. Ved deres indflydelse er buddhismen igjen blit det som den oprindelig har været, en rent moralsk religion som vender hjerte og sind mod det oversanselige og formaar at give hvile til det pinte, angstfulde menneskehjerte.

Ogsaa i Japan foregaar der en reformation i buddhismen, og fra disse to folk breder den reformatoriske bevægelse sig til andre folk, som er sunket ned i overtro.

I de buddhistiske lande i det yderste Østen merkes tydelig en religiøs bevægelse, som bare kan sammenlignes med den kristne reformation i det sekstende aarhundrede. Selv Tibet, dette citadel for ortodoxi og buddhistisk pavevælde, begynder at aabne sig for Japans reformatoriske indflydelse.

Kanske vil den buddhistiske katolicisme hurtigere og paa kortere tid end den kristne kotolicisme bli tilgjængelig for den moderne aand.

Shackletons rute mod Sydpolen.

Shackletons store Reise.

Efter *A. W. Greely*[1]) i «The Century».

Efter Mylius Erichsens forskninger i det nordøstlige Grønland og Sven Hedins store opdagelser i Tibet kommer nu den elektricerende nyhed om løitnant Ernest H. Shackletons overordentlige held i de antarktiske regioner.

Det gir en følelse af tilfredshed at beliggenheden af den magnetiske sydpol nu afgjørende er bestemt og den geografiske sydpol praktisk talt naaet,

[1]) Leder af den amerikanske nordpolsexpedition i 1881—84.

og denne følelse skygges ikke af bitterhed over ubehagelige eller ulykkelige hændelser. Uden forbehold kan man beundre den fuldkomne udrustning, lederens dygtighed, de underordnedes udholdenhed og fasthed. Alt dette tilsammen fortjente og gav succes. Det er klart nok at disse mænd blev ført frem af begeistring. Det held som fulgte deres næsten overmenneskelige anstrengelser, skal ikke vække misundelse, men bringe dem bifald fra hele den civiliserede verden.

Det er som det sig hør og bør, at de store antarktiske problemer løses af britisk manddom, siden den berømte kaptein James Cook først løfted mysteriets slør fra de ukjendte sydlige have. Man mindes nu igjen hans vidunderlige omseiling af det antarktiske hav, dengang han ved sin dygtighed og sit mod kom over seks hundrede mile længere syd end sine forgjængere.

Kaptein Scott var i 1902, da han naadde den høieste bredde, 82⁰ 17′, ledsaget af løitnant Shackleton. Dennes sygdom paa tilbageturen — skjørbug — vilde ha sat alles liv i fare, hvis den unge officer ikke havde vist et saa usædvanligt mandsmod. Imidlertid angreb strabadserne hans helbred saa sterkt, at han blev invalid og nødt til at forlade Scotts expedition i 1903.

Uden at lade sig nøie med den antarktiske rekord han havde naaet sammen med Scott, og uden at skræmmes af sine tidligere lidelser paa den store isbarriere, søgte Shackleton frygtløs den første leilighed til antarktisk tjeneste. Lykkeligvis blev han valgt til at lede den britiske antarktiske expedition, som seiled fra Lyttleton, Ny Zeeland, den 1. januar 1908.

De oprindelige planer gik ud paa at lægge udgangspunktet for de enkelte expeditioner paa Kong Edward VII's land, en ny kyst øst for isbarrieren, opdaget af Scott i 1902. Tiltrods for gjentagne forsøg var «Nimrod» ude af stand til at forcere isen foran denne kyst, og Shackleton blev tvunget til at gaa fem hundrede mil længer vest. I tolv dage fik «Nimrod» udholde en række af voldsomme storme, som gjorde det til en farlig og meget vanskelig sag at bringe expeditionen og udrustningen i land.

Stationen blev bygget ved Cape Royds, Ross Island, femten mil søndenfor «Discovery»s vinterkvarter i 1902—04. Shackleton blev altsaa til alt held nødsaget til at arbeide paa et omraade han kjendte.

Der var brugt den største omhu til at udstyre expeditionen, og udrustningen overgik alle tidligere expeditioners.

Trækdyrene var af høieste vigtighed. Paa den store reise i 1902 var hundene, nitten i alt, bukket under. Shackleton tog med sig fireogtyve eskimohunde; men han stolte især paa sine mansjuriske ponyer, en race som er kjendt for udholdenhed og nøisomhed. Desuden havde han en motorvogn med baade staal- og hickoryhjul, og med enslags meier til at bruge istedetfor forhjulene i blød sne.

Lette gode uldklær kom istedetfor de tunge skind hans forgjængere havde brugt, og provianten blev omhyggelig sammensat af prøvede og udvalgte fødemidler for at undgaa skjørbug, som havde svækket den forrige expedition.

Vinteren gik med flittigt arbeide. Specialisterne gjorde sine videnskabelige undersøgelser, de andre forberedte reisen til vaaren. En del af ponyerne døde; de overlevende og motorslæden blev med god nytte brugt til at lægge depoter af forraad paa ruterne sydover og til den magnetiske pol. Det vigtigste depot, bestaaende af korn og provisioner, blev lagt paa

den store isbarriere, paa 79° 36' bredde, omtrent 150 mil fra leiren og næsten halvveies til det sydligste punkt som var naaet i 1902. Dette depot gjorde det muligt for dem at trænge frem saa langt syd aaret efter.

Tidlig paa vaaren 1908 brød Shackleton op. Han forlod Cape Royds den 29. oktober, hvilket svarer til den 29. april paa den nordlige halvkugle. Hans store reise begyndte dog i virkeligheden den 9. november paa White Island. Da vendte hjælpe-expeditionen tilbage til leiren, medens de fire opdagere, Shackleton, Adams, Marshall og Wild med sine fire ponyer drog mod syd i snestorm over den blændende, bølgeformede overflade af den store isbarriere.

En beskrivelse af barrieren er nødvendig, forat man skal kunne forstaa Shackletons succes. Veien til polen ligger over den store isbarriere, som Ross opdaged i 1841, en af naturens mest storartede landeveie, mod hvilken menneskenes største verker er ubeskrivelig fattige. Barrieren er et tragtformet ishav — i virkeligheden en umaadelig iskappe — det eneste kjendte exempel som har overlevet istiden. Fra snesletterne omkring den antarktiske pol, 10 000 fod og vel det over havet, har store isbræer flydt ud i og helt fyldt den brede havbugt mellem de høie fjeld paa Kong Edward VII's land i øst og fjeldene paa Syd Victoria land i vest. Barrieren er vanskelig at beskrive nøiagtig; man kan forestille sig den som et umaadeligt isflag, omtrent 200 000 kvadratmil stort og gjennemsnitlig 1000 fod tykt.

Den jevne overflade af barrieren danner en ideel vei for polarfareren. Ved at reise over den satte Scott sin rekord i 1902, og ad den samme vei har Shackleton nu naaet nær polen.

Barrieren vokser ved de vældige isstrømme, som flyder fra det omgivende land gjennem hver cañon og dal. De danner isbræer som den Shackleton senere overskred, en iskappe med en overflade paa næsten 5000 kvadratmil. De taarnhøie isskrænter paa sjøsiden af barrieren, hvor voldsomme storme bryder paa forfra og isstrømmen presser uimodstaaelig bagfra, sender umaadelige og utallige isøer ud i det antarktiske hav. Paa den maade er der i de sidste seksti aar forsvundet 5000 kvadratmil og vel det af barrieren. Iskappen om sydpolen mindsker saaledes i tidens løb.

Om denne del af barrieren skriver Scott:

Himmelens og sneens overflade flyder sammen i et frygteligt, ensformig graat, som gjør det umuligt at se det sted hvor man skal sætte foden, og fald er derfor meget hyppige. De haarde, bølgeformede fonner, saakaldte «sastrugi», blir ofte til opdyngede hauge af sne med steile sider. I den blødere sne synker meierne fra tre til fire tommer og en mands fod til ankelen. Vanskeligst er kløfterne, fyldt med en kaotisk forvirring af isblokke, og sprækkerne som er skjult af skrøbelige snebroer.

Over denne vei med usikkert lys, med dens farlige sprækker marscherte Shackleton støt frem og kom paa fire dage frem til det før nævnte depot. Saa begyndte expeditionen paa den knappe polarreise-ration, som man regner holder livet saavidt oppe.

Idet han drog nytte af sine erfaringer i 1902, drog han ret mod syd, holdt sig vel ude paa barrieren og undgik Victoria land. Forskjellige vanskeligheder sinked reisen; men den nye rute var en saa stor forbedring, at expeditionen paa tretten dage naadde Scotts sydligste punkt i syd, det som han var kommet frem til efter firti dages møisommelig reise langs isskrænterne ved stranden.

Bortenfor dette punkt kom der

mange trængsler og satte expeditionens mod og opfindsomhed paa en haard prøve. Det var blød sne, sprækker, som voldte uheld, frygtelig kulde, sneblindhed hos dyrene. Alt dette sinked marschen, men kunde ikke hindre stadig avancering. Tre ponyer blev skudt, og for at skjøde paa rationerne paa tilbageturen blev der lagt depoter af kjødet ved 81° 4′ og 82° 45′.

De opdaged en ny rad fjelde som strakte sig mod sydøst, og kom saa til en bred, isfyldt dal med en umaadelig isbræ som havde en overflade paa næsten 5000 kvadratmil. Denne isbræ maatte de bestige, da den løb mod syd-sydost, og maatte overskride den for at komme til høisletten i nærheden af sydpolen.

Shackleton siger:

Vi begyndte at bestige isbræen ved en bredde af 83° 33′, længde 172° Ø. Isbræen var fuld af stygge sprækker som følge af det umaadelige tryk; det tog en hel dag at komme 600 alen frem. Den 7. december traadte den sidste pony, «Socks», gjennem en snebro og forsvandt i en spræk af ukjendt dybde. Da skjæken knækked, fik vi frelst Wild og slæden som var ødelagt. Paa veien opad isbræen, over den forræderske sne som skjulte sprækkerne, faldt vi ofte gjennem, men blev reddet af sæletøiet og trukket op med et alpetaug.

De reiste tolv dage under saadanne forhold, over isbræer som var fulde af sprækker, til de den 18. december naadde en høitslette, 6800 fod over havet, paa en bredde af 85° 10′. De lagde efter sig alt som de kunde undvære og indskrænked sin ration til tyve unzer om dagen. Under de største vanskeligheder drog de videre. Voldsomme snestorme pisked hen over sletten; temperaturen var fra nul til 38° under. Med de frygtelige sydlige snestorme i ansigtet paa sig, lidende dag og nat, pressed de sig endnu frem i over to uger. Tilslut kunde naturen ikke gjøre mere. De var nu paa en høide af 10 500 fod. Saa maatte de gi tabt overfor den udmattende virkning af den tynde luft, den utilstrækkelige næring og den sterke kulde.

Shackleton siger om deres sidste leir:

Snestormen varte i 60 timer, den 7.—9. januar (vor juli). Vinden blæste 70 mil i timen. Det var umuligt at røre sig, og nogle af os fik ofte forfrysninger i sine soveposer. . . Den geografiske sydpol ligger uden tvil paa en høislette, 10—11 000 fod over havet. Høiden af de nye fjelde gaar fra 3 000 til 12 000 fod. Den 9. januar forlod vi leiren og naadde 88° 23′ S., 162° Ø., det sydligste punkt som nogensinde er naaet. Vi heiste den Union Jack som Hendes Majestæt Dronningen havde git os. Fjeldene — de opdaged ialt otte kjæder og over et hundrede nye toppe — var synlige, og vi saa bare en slette mod syd.

Tilbageturen var et eneste frygteligt slid med blød sne, sen reise, flere gange proviantnød før de naadde et depot, hyppige snestorme og usædvanlig lav temperatur for aarstiden. Den sidste prøvelse var sygdom paa grund af utilstrækkelig og utjenlig næring, mest ponykjød. Engang blev de alle liggende i otte dage. De lod alt efter sig undtagen leirudstyr og geologiske prøver. Da de var mindre end en dags forceret marsch fra leiren, blev Shackleton nødt til at søge hjælp fra hjemmepartiet. Den kom heldigvis i tide til at bjerge dem alle frem til stationen.

Skjønt det har liden populær interesse, var det vigtigste videnskabelige resultat af expeditionen paavisningen af den magnetiske sydpols beliggenhed. Det blev gjort af professor Edworth Davis med fire assistenter.

Den magnetiske pol var aldrig før blit besøgt, og man kjendte den bare omtrentlig ved beregning.

Davis drog først med store anstrengelser over den ujevne havis. Han gjorde mange unyttige forsøg paa at bestige isbræerne som førte til indlandsisen. Voldsomme snestorme, hyppige uheld i sprækker, formindskede rationer nedslog modet hos opdagerne og trued en gang med fiasko; men de holdt ud. Efter to maaneders slid kom de tilslut opad en isbræ nær Terra Cotta Bay og naadde det isklædte plateau. Heroppe, i en høide af mere end 7 000 fod, fik de alvorlige snestorme og en antarktisk sommertemperatur paa ÷ 18°. Efter en reise paa 250 mil over iskappen naadde de den magnetiske pol og fastslog beliggenheden til 72° 25′ sydlig bredde og 154° østlig længde.

Deres lange fravær førte næsten til deres undergang. Da de paa tilbageveien kom til Drygalskibræen i Geikiebugten, uden provisioner i behold, fandt de at havisen var brudt op, saa de ikke kunde komme tilbage til leiren. Heldigvis skjød de nok af sæl og pingviner, indtil «Nimrod» kom, fik deres depotflag i sigte og bragte dem til stationen.

Leiren laa ikke langt fra den virksomme vulkan Mount Erebus, som er over 13 000 fod høi. Under bestigningen af denne vulkan hændte det eneste varige uheld paa expeditionen — en forfrossen taa maatte amputeres.

Paa «Nimrod»s tilbagereise blev der opdaget en østlig fortsættelse af kysten af Syd Victoria land. Den bestaar af fjeldkjæder, 5 000 til 7 000 fod høie; de strækker sig mod sydvest og saa mod vest til omtrent femogfirti mil vestenfor Cape North. Disse fjelde forbinder uden tvil Victoria land og Wilkes land — den forbindelse som Ross i 1844 og Scott i 1904 erklærte ikke fandtes.

Shackletons opdagelser er de vigtigste og mest udstrakte som nogensinde er gjort indenfor den antarktiske cirkel. Han har bestemt beliggenheden af den magnetiske pol, øget betydelig det kjendte areal af det sydlige kontinent, praktisk talt naaet sydpolen og ellers føiet meget til vor kundskab om disse regioner.

Nyhedsjaget i Literaturen.

Hvis Camille Mauclair taler sandhed i en interessant artikel som nylig stod i «La Revue», saa er der for tiden en krise over hele verden ikke bare i literatur, men ogsaa i maleri og musik.

Det er slet ikke fordi der mangler begavelser, siger han, at det ordinære tager overhaand i kunstens rige, men ene og alene fordi hver kunstner gjør sit yderste for at frembringe «noget nyt». Ideen om noget nyt er blit forvekslet med geni — i vor moderne skjødesløse maade at bruge ordene — og da enhver ønsker at bli betragtet som et geni gjør han sit bedste for at være ny. Det positive og uundgaaelige resultat er at det bare lykkes ham at producere det «gamle nye».

En høist eiendommelig, forlokkende og farlig ærgjerrighed har grebet vore samtidige, nemlig begjæret efter at frembringe det nye. Den som i vore dage higer efter berømmelse, vil skabe noget nyt eller slet ingenting. Han

vil ikke betragtes som elev af nogen forgjænger; hans arbeide skal ikke minde om nogen død og begravet kunster — af den simple grund at han bare bryr sig om sig selv og sit navn, ingenting om kunstens fremgang. I gamle dage vilde det ha været umuligt for en kunstner slig at søge noget nyt. Dengang saa kunstneren mere ydmygt paa sit arbeide. Hvis han bare kunde «gjøre det godt», var han tilfreds. Kunst var hans eneste interesse, at gjøre kunstnerisk arbeide hans høieste ærgierrighed. Han var fornøiet med bifald fra en liden kreds. Mængdens ros søgte han ikke.

Det virkelig «nye» kommer ikke spontant, ikke improviseret, men det er resultatet af langt og møisommeligt, hemmeligt arbeide. Det nye blir ikke gjenkjendt, forstaaet eller værdsat før i slige tider, da publikum har lært at forstaa hvorledes nyhedskræmmeren bærer sig ad med at vække folks opmerksomhed.

Det er derfor farligt at prøve at være virkelig ny, og desuden er det bare det falske nye, «gammelt nyt», som betaler sig ved at imponere publikum. Der er kunstnere som har geni, og deres skjæbne er oftest martyrdom. Ikke saa med gjennemsnitskunstneren i vore dage. Han vil gjøre indtryk for at drage fordel af det. Han lever jo i en tid med «bluff» og konkurrence, da ingen vil finde sig i at bli berøvet en eneste øre af den financielle værdi af sit arbeide. Man skal lægge merke til at kunstneren i vore dage ikke arbeider for sig selv eller sin kunst. Han skriver en novelle eller maler et billede til det og det magazin, den og den udstilling, ligesom man skriver et stykke eller en rolle for en bestemt skuespillerinde.

Kunstneren i vore dage bruger alt som kan hjælpe ham. Han finder sig gjerne i at bli gjort nar af, hvis det kan være reklame for ham. Han maa bli diskuteret; taushed er det han frygter mest. Siger man om en musiker at han spiller falsk, tror De han tar sig nær af det? Langtfra. Det fryder ham at han blir omtalt. «Man diskuterer mig,» raaber han, «derfor er jeg. Jeg existerer.»

Naar en mand ikke har geni, men bare talent, og altsaa ikke kan bekvemme sig til en lang læretid, gaar han til en eller anden skole som allerede har opfundet en formel for noget «nyt». Om nyhedsjægerne ikke er enig i denne særegne formel, gjør ingenting. Nu kan han være sikker paa støtte af visse kritikere — et ord som ikke betyder noget længer siden de betalte reklamer har ødelagt den virkelige kritik. Den literære kritik i Frankrige f. eks. staar langt under kritiken i Belgien og Schweiz, hvad ægthed angaar. Den moderne kritik er delt mellem folk som staar fiendtlige overfor alt nyt, og folk som tror at det er deres kald at «opdage» det nye. Mellem paverne og opdagerne kvæles saa det ægte og taalmodige talent.

Resultatet er at ærlige og dygtige kunstnere nu ikke længer tragter efter ros af kritiken. De bryr sig ikke om at deres arbeide viser merker af «paavirkning» eller mangel paa personlighed, forudsat at det er godt.

Nyhedsjaget holder paa at dræbe den moderne kunst. Den er altid i skynding. Det er aldrig virkelig kunst.

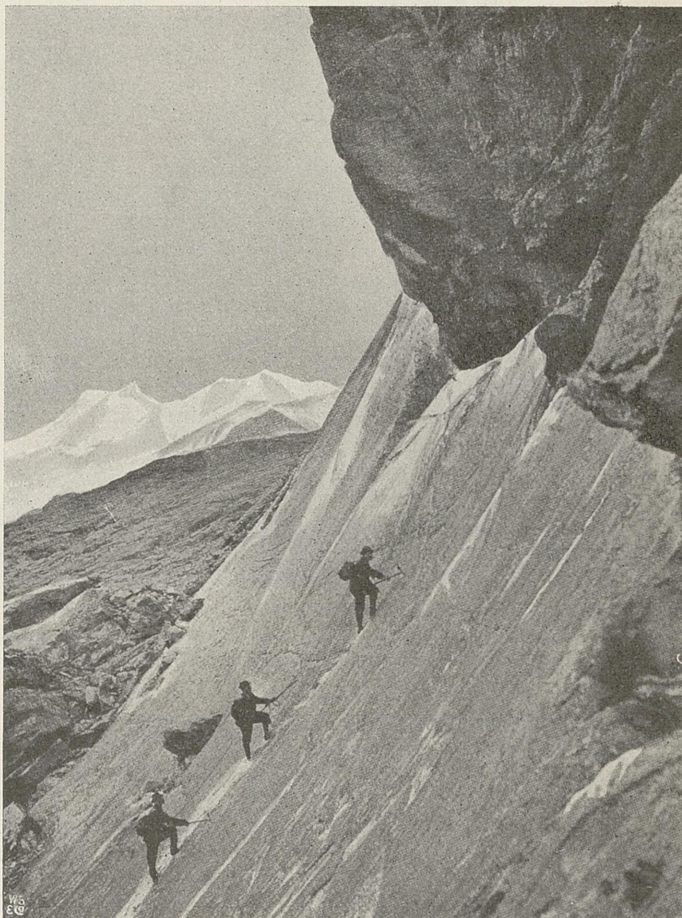
Tindebestigning i Alperne.

Efter *Friherre v. Ompteda* i «Velhagen & Klasings Monatshefte».

Næsten al sport forudsætter et publikum. Et væddeløb rider man ikke alene, men foran tribunerne. Der er tennisturneringer, cykleløb, footballmatcher, altsammen for et publikum. Men ved tindebestigning er man alene. I timer og dage er man fjernet fra menneskenes hverdagsliv. Man lader bag sig den kultur som ophidser en, gjør en nervøs og syg. Al den uro som har tæret paa nerverne, ligger bag en. I den store, ensomme natur kan hjerte og sjæl finde sig selv, der hviler hjernen ud.

I den uendelige stilhed, ensomhed og storhed glemmer man arbeidsaarets slid, glemmer sine sorger, glemmer alt som har pint og trættet. I denne ensomhed, hvor ingen hjælper en, sættes karakteren paa prøve, nerverne styrkes, mandsmodet staalsættes.

Opstigning paa is. Den forreste hugger trin; de andre forankrer sig.

Fjeldture opdrager en til enkelhed. Alle krav til luksus mindsker for hver meter man nærmer sig skyerne. Det er sundt at taale savn og at sætte sig paa prøve, enten det er at ens mave knurrer, eller at

man er nødt til at tilbringe en nat ude, mens temperaturen gaar langt ned under nul. Samkvemmet med folkene i høitjeldet kan lære en at forstaa enkle mennesker. Klassefølelsen forsvinder. Jeg kjender mænd med den høieste kultur som staar i nært venskab til førere i høialperne.

Enhver som har gjort endel fjeldture, har bevidst eller ubevidst været i livsfare. Det gjælder da at være rustet. Legemlig seet maa man kunne stole paa sig selv, naar man skal frem i vanskeligt fjeld eller over styg is. Man maa være rustet ved erfaring og ved studium. Man maa ha hjertet paa rette sted. Saa er det en triumf at overvinde faren, ikke ved at kaste sig letsindig ud i den, men ved at kjæmpe mod den med eftertanke og kraft. Og denne triumf er vel den høieste nydelse man har af tindebestigning.

Der er to forskjellige slags fare; man kan kalde dem den subjektive og den objektive. Den første ligger i os selv, den anden staar udenfor vore kræfter og vor beregning.

Subjektiv fare er alt som hænder paa grund af ens manglende dygtighed, at man snubler eller glider, at man træder feil, at man slipper taget under klatring, med ét ord alt som hænder den daarlige tindebestiger og ikke den flinke.

Objektiv fare er alleslags naturhændelser, veiromslag, snestorm, stenfald, laviner o. s. v. Men ogsaa i slige tilfælde kan flinke folk værge sig til en viss grad. Lang erfaring lærer en at bedømme sneen, om der er trygt for skred, at forstaa hvor der kan komme stensprang, at bruge den yderste forsigtighed i hvert greb og hvert trin hvor fjeldet er skjørt, at vogte paa alle veirvarsler

Ganske vist har mange berømte tindebestigere fundet sin død i fjeldene. Men katastroferne kan altid forklares paa en eller anden maade. Meget ofte er det ærgjerrighed efter at udrette noget usædvanligt, som har drevet de ulykkelige til at vove for meget.

Men de allerfleste ulykkestilfælde kommer af letsindighed eller dumdristighed hos folk, som ikke forstaar den fare de udsætter sig for. I lave sko gaar de og plukker edelweiss paa steder, hvor gamle tindebestigere bare bevæger sig med største forsigtighed. Bevæbnet med paraply vandrer mennesker som aldrig før i sit liv har seet et fjeld, ud paa gletscherne. Saa falder de som fluer om høsten. Men slige ulykkestilfælde kan man ikke lægge selve sporten tillast.

*

Ulykkestilfældene er et alvorligt lærematериale som er strøet over hele Alperne. Det forbausende er at de fleste katastrofer er hændt ikke paa de farligste, men paa lettere steder.

Forklaringen ligger nær. Paa meget vanskelige steder er man dobbelt forsigtig. Man anspænder alle sine kræfter, gaar meget langsomt, bruger taug. Naar den største vanskelighed er forbi, blir mangen tindebestiger mindre forsigtig. Men jeg har gjort den iagttagelse, at fremragende dygtige førere altid og overalt gaar forsigtig.

Ulykkestilfælde hænder efter gammel erfaring meget hyppigere under nedstigning end under opstigning. Det er ikke saa underligt; for det er altid meget lettere at komme op end ned, baade over fjeld og is. Desuden er man trættere, naar man skal ned. Kanske truer det ogsaa med omslag i veiret, eller det blir sent paa dag. Saa skal man skynde sig, og saa er ulykken der.

I fjeldet ligger faren ikke saa meget i svimmelhed. En mand som har den mindste tilbøielighed til at

bli svimmel, kan selvfølgelig slet ikke deltage i vanskelige bestigninger.

Den største fare er at glide eller slippe taget. Man søger at sikre sig ved at bruge taug. At det ofte ikke hjælper som det skal, kommer af de forskjelligste omstændigheder. Paa meget vanskelige steder maa bare én klatre. Skulde saa han miste fæstet, kan den anden i almindelighed gjøre faldet lettere og holde ham oppe. For den som ikke klatrer, gjælder det derfor at passe paa, at tauget ikke hænger slapt. Sker faldet bare ikke fra en saa stor høide, at tauget brister, vil den nedstyrtede

Klatring opad en is- og snekam (Piz Rosegg). Tilhøire for de opstigende ser man at kammen hænger udover. Der er stor fare for at den kan knækkes.

bli hængende. I alle tilfælde gir tauget større tillid, og det gjør ofte undere.

Den udmerkede tindebestiger Normann-Neruda forulykked i den berygtede, overordentlig vanskelige Schmitt-Kamin i Femfingertoppen. Han klatred foran. Hans frue og en anden af følget stod under ham, bundet fast til ham med tauget. Saa glap taget for Normann-Neruda, og han faldt. Tauget holdt. Den nedstyrtede blev liggende paa en afsats under det sted hvor hans kone og ven stod. Men høiden af faldet var stor, og han var derfor blit saa haardt saaret, at han døde under transporten.

En katastrofe, da tauget brast, hændte under den første bestigning

af Matterhorn den 14. juli 1865. Den vakte i sin tid uhyre opsigt, fordi Matterhorn var den sidste af kjæmpetoppene i Alperne som modstod bestigernes angreb, fordi ulykken hændte netop ved den første erobring, og fordi den kosted mange mennesker livet. En af deltagerne, Hadow, som idethele var uerfaren og gik daarlig, gled under nedstigningen ikke langt fra toppen og rev to andre med. Den berømte fører Michel Croz søgte forgjæves at stanse faldet. Han blev revet med, efterat han af al sin magt havde prøvet at holde tauget. Med raabet «umuligt» faldt han efter dem. De to førere Taugwalder og den egentlige leder af bestigningen, Eduard Whymper, blev reddet bare ved at tauget brast mellem dem og de nedstyrtede. Man har paastaaet, at den gamle Taugwalder i den høieste nød skar tauget over for at skille sig selv og de to andre fra de uhjælpelig fortabte som hang i luften. Denne beskyldning fik ham til at udvandre til Amerika og laa til hans dødsdag som ubevist skam paa ham. Mod denne paastand staar Whympers erklæring som gaar ud paa, at der ved en skjødesløshed var taget et altfor tyndt taug med.

Som jeg nævnte, maa ved klatring i vanskeligt fjeld bare en mand ad gangen være i bevægelse; de andre maa sikre ham. Et brud paa denne regel var aarsagen til en anden ulykke i Femfingertoppen i Dolomiterne. Der styrted paa et sted som ellers ikke regnes for særlig farligt, den dygtige fører Josef Innerkloster ned med en turist. Hvorledes ulykken hændte, ved man ikke sikkert. Man fandt bare de to lig nedenfor. Men man kan gaa ud fra, at den udmerkede fører ikke er faldt; sandsynligvis har turisten mod forbudet ikke ventet, men klatret paa samme tid som han, er saa gledet og har revet den anden med.

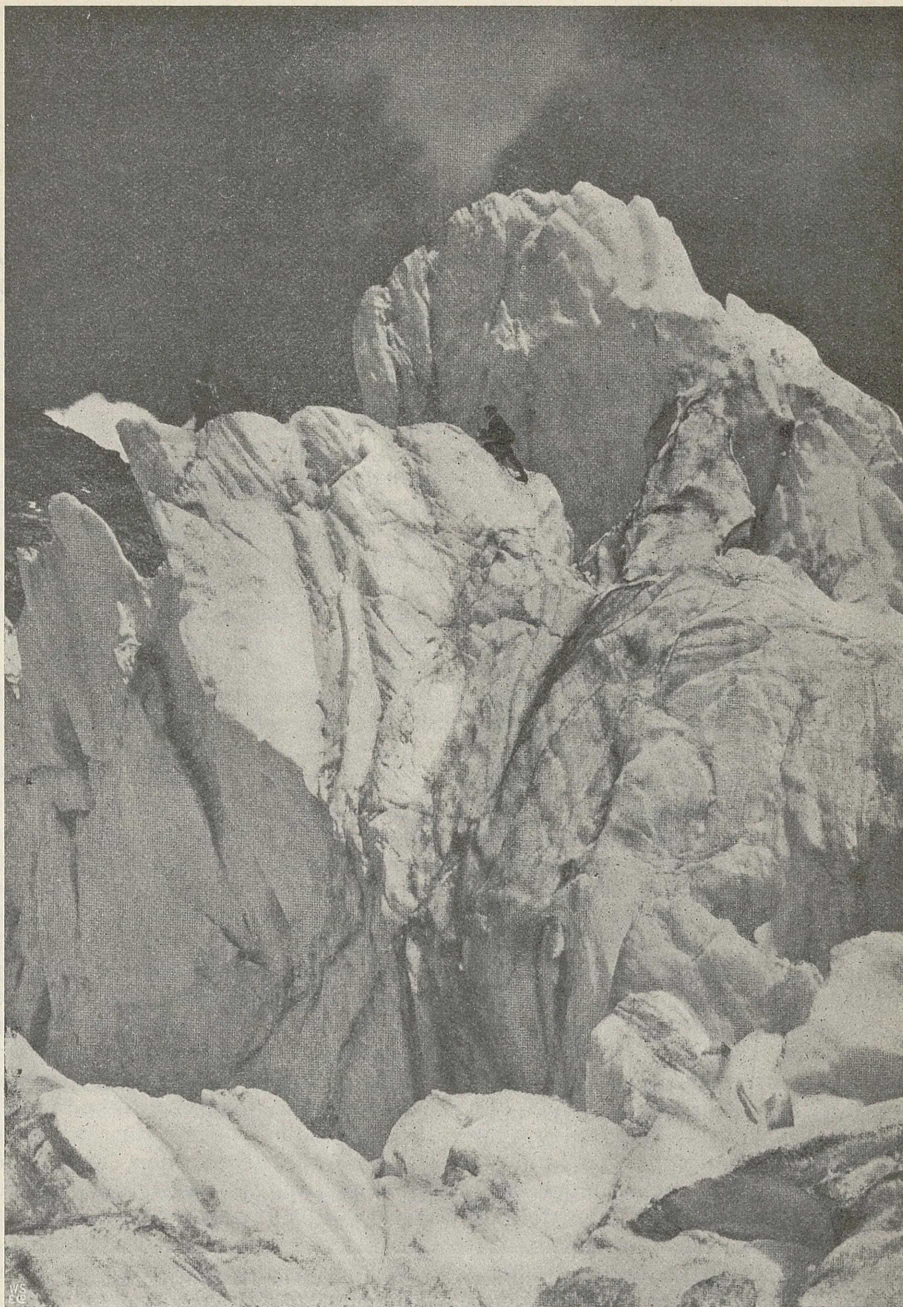
De fleste ulykkestilfælde i fjeld kommer af løshed i stenen. Den gode klatrer vil overalt i vanskeligt eller farligt fjeld først prøve hvert greb og hvert trin ved at føle og ruske med hænderne. Mange fjeld er saa morskne — af sol, smeltende is eller sne, regn — at der hvor man slaar paa det, flyver hele salver af sten og løsner store flader. Der er fjeld, hvor stenen er skjør fra toppen til foden. Da kan man ikke vige unda, da er der ingen bedre vei. Den eneste mulighed som saa staar tilbage, er at opgive bestigningen. Men et saadant fjeld behøver paa ingen maade at være særlig vanskeligt. Den usagkyndige kan nok finde det selvmodsigende, at der er fjelde, som ikke er vanskelige, men alligevel farlige.

*

At bevæge sig i alslags terræn lærer man først med aarene. En god klatrer glider formelig hen over fjeldet. Han vil aldrig stole paa ét støttepunkt. Han søger at fordele legemsvegten paa mindst tre punkter, f. eks. paa begge fødder og den ene haand, medens han griber længer frem med den anden haand. Under dette søger han at gjøre friktionen saa stor som muligt, ved at han smyger sig ind mod alle ujevnheder i fjeldet.

Den daarlige klatrer hænger sig derimod af al magt f. eks. paa en arm eller træder med al sin kraft paa et lidet fremspring; hvis da dette løsner, mister han ligevegten. Under ellers lige omstændigheder forulykker den daarlige klatrer, og den gode klarer sig.

Men ofte strækker selv den største dygtighed ikke til. Fjeldene forandrer sig fra aar til aar. Forvitringen i en eneste vinter kan øde-

Over en iskegle i Morteratschgletscheren.

lægge en opstigningslinje, som forrige sommer var tryg. Ofte hænder det at man maa frem over et utrygt sted; der er ingen anden vei. Og da kan ulykken være ude trods al forsigtighed.

Paa Dreischustertoppen i Dolomiterne forulykked en udmerket turist, Buchenberg fra Landshut. Sammen med en ven, dr. Naager, steg han op fra Innerfeld, en af de mest storartede fjeldture som findes. Jeg sad dengang med en ven allerede paa den smale top, som bare er en fodbred kam. De to herrer klatred under os. De var bundet sammen med tauget. Buchenberg gik foran som den mest øvede. Da hørtes pludselig en frygtelig larm. Et fjeldstykke var brudt af under Buchenbergs hænder, og han styrted ned med det. Naager blev revet med. Tauget spændte sig mellem dem i faldet, og de to legemer slog rundt og rundt over hverandre. Der hørtes ikke noget saadant forfærdeligt skrig, som man tror der altid kommer fra folk som styrter ned. — Ved denne ulykke klatred Naager vistnok paa samme tid som Buchenberg. Ellers havde han kunnet stanse sin ven med tauget. Først den tredje dag fandt vi ligene.

Ved saadanne ulykkestilfælde er det en trøst, at de forulykkede ikke pines længe. Døden pleier at komme straks.

En anden «subjektiv» fare som har krævet mange offere, er at gi slip naar man heiser sig ned. Som jeg før har sagt, kan man ofte komme op ad et fjeld, men ikke ned igjen. Man søger da at fæste en taugslynge et eller andet sted, eller man lader tauget løbe dobbelt over en fjeldnæse, en afsats, og klatrer saa nedad dette dobbelte taug. Det kræver betydelige legemskræfter, naar stedet er langt. Løber nu tauget for hurtig gjennem den klamme, trætte haand, saa opstaar en brændende følelse; smerten kan bli saa utaalelig, saa rasende, at man gir slip paa tauget og falder.

Den største «objektive» fare, en tindebestiger er udsat for i fjeld, er stensprang. Naturligvis kan dette ogsaa forekomme paa bræerne, men det er fra fjeldet stenene kommer ned. Den som engang har staaet midt i et regn af hvinende og susende sten og klippestykker, afmægtig, bare ventende paa, om man skal bli rammet eller ei, han vil huske disse øieblikke som de hvasseste i sit liv.

Engang hændte det mig, at formelig hele fjeldvæggen raste ud. Jeg fik saavidt tid til at springe tilside, skjønt stedet ikke netop var egnet til danseøvelser. Men min fører — vi havde ikke taug — blev truffet i ryggen og slynget til kanten af stupet. Hvorledes han blev hængende der, det ved ingen af os.

En anden gang blev tauget skaaret gjennem af faldende sten.

Forholdsvis mere harmløst, men dog aarsagen til nogle ulykkestilfælde, er sten som sparkes løs over en af gjeder, faar og gemser. For de klatrende er det ligefrem en prøve paa deres dygtighed, om de til unytte sætter stene i bevægelse eller ikke.

Faren for stensprang er naturligvis størst, hvor fjeldet er skjørt. En erfaren turist kan af fjeldets hele udseende se om der er fare for stensprang. Men de forekommer ogsaa mange steder, hvor man ikke tænker sig det muligt. Sten kan jo sættes i bevægelse af stormen, som ofte kan rase slig at en sletteboer ikke kan gjøre sig nogen forestilling om det.

Naar solen rækker over en kam, skinner paa en væg, saa begynder med et bjergets underlige, hemmelighedsfulde liv. Det er ligesom

kjæmpen vaagner. Der ligger løse sten frosset ind i sne og is. Nu smelter solen dem løs, de mister ligevegten og styrter ned. Naar de kommer fra stor høide, har de hastighed og kraft som granatild.

I morskent fjeld sætter der sig sne i revnerne, den fryser til is. Derved sprænges fjeldet, og naar isen tiner, kan der suse ned blokke, store som hus.

Fra Matterhornhytten saa jeg med blotte øine blokke i hundredevis fare gjennem luften tæt under toppen, og derefter røg fjeldet i flere minutter som en vulkan. Engang opleved jeg ved Zermatt en stenregn som jeg forhaabentlig ikke faar se magen til i mit liv. Tre gange kom kjæmpeblokke styrtende ned mod os. De slog mod fjeldet, sprang istykker, suste og hylte gjennem luften, fór som vældige roterende skiver over vore hoder og paa begge sider af os, og vi stod hjælpeløse, ganske uden beskyttelse midt i kanonaden.

*

Paa is er farerne af noget anden natur. I brat sne eller is træder man trin eller hugger dem med spidshakken. For at spare paa sine kræfter og paa grund af liden tid kan man ofte bare gjøre disse trin ganske smaa. Det gjælder da at træde sikkert, at ha øvelse og erfaring.

En stor fare ligger i muligheden for at bryde gjennem en sne-afsats. Ved kammen hænger der ofte sne eller is udover, det er formelig balkoner af is, som skyldes vinden. Mange steder kan de sees med blotte øine fra dalen. De omrander kammen og toppen og hænger frit ud fra væggen. Træder man paa dem, saa er der en mulighed for at vegten er for stor og at de brydes af.

Paa slige steder pleier man gjerne at bruge et meget langt taug, saa bare en ad gangen vover sig ud paa, og saa de andre kan holde ham fra at falde, hvis isen knækker. Eller man kan gjøre som den berømte fører Hans Grasz fra Pontresina. Paa Piz Rosegg hændte det at hans parti styrted ned paa den ene side med isbroen. I samme øieblik kasted han sig som modvegt ud i sluget paa den anden side. Der blev de alle hængende i tauget over fjeldryggen.

Der er et klassisk eksempel paa en nedstyrtning med en saadan iskam. Nordpolfareren Julius von Payer var engang som ung officer beskjæftiget med at kartlægge Ortlergruppen. Han gik med føreren Josef Pinggera paa isryggen fra Piz Tresero til Punta di san Matteo. De var ikke bundet sammen med taug. Allerede en gang var iskanten brukket under Pinggeras fødder. Men han klamred sig fast og klatred videre. Paany holdt Pinggera sig for langt udpaa. Payer gjorde ham opmerksom paa det; men han svarte: «Bedre for langt til høire end for langt til venstre; for falder vi ned over fjeldet, saa blir vi knust som glasflasker.» I samme øieblik brast isen, og de styrted begge ned paa Fornogletscheren. Et fald paa næsten 300 meter. Og det utrolige hændte! De faldt i en tilsneet spræk og saa lykkelig og blødt, at Payer kunde arbeide sig ud igjen. Han saa sig om efter sin trofaste fører. Men denne var ikke at se. Han er borte, tænkte Payer. Men da stak pludselig Pinggeras hoved op af sneen, det saa sig omkring og raabte: «Pokkern, min pibe er væk!»

Farligst er sprækkerne i gletscheren. Tauget er her altid det bedste middel til at undgaa en katastrofe. Men det maa bruges rigtig. Afstanden mellem de enkelte som er bundet sammen, maa ikke være mindre

end fem meter. Man bør ikke være mindre end tre i følge; en mand kan ikke alene trække op sin ledsager, om denne skulde falde gjennem en spræk.

Det er dumdristighed at gaa over tilsneede gletschere. Den som da falder gjennem en spræk, er næsten uhjælpelig fortabt. Det har noget hemmelighedsfuldt lokkende, næsten uhyggeligt at gaa over en gletscher fuld af sprækker. Dernede risler og bruser det, det er et sælsomt liv i dybet; det fortæller os at der findes kløfter og strømme, ja kanske smaa sjøer. Der lurer fare og død paa fjeldvandreren.

Engang har jeg om natten steget ned over Furggengletscheren, ikke af frit valg, men af nødvendighed. Vi havde været over tyve timer underveis og havde ikke proviant. Stormen blæste hvert øieblik lygterne ud, saa vi snart havde brugt op alle fyrstikker. Nu gik vi i mørke. Paa grund af uveiret turde vi ikke vente til dag. Vi saa ingenting. Vi famled, vi ante bare. Vi gik langt fra hverandre med tauget stramt spændt. Spidshakkerne holdt vi som balancestænger, det kunde jo hænde, om vi faldt gjennem en spræk, at de da lagde sig tvers over den. Hele tiden tænkte jeg paa en gribende historie, jeg kunde ikke slippe den; min fantasi var ophidset. En turist som var styrtet redningsløst gjennem en spræk, havde der skrevet ganske rolig, uden sentimentalitet, et juridisk gyldigt

Femfingertoppen i Dolomiterne.

testamente og et farvel til sine kjære. Men det gik os bedre end denne stakkars tapre mand. Vi kom frem til den skidne, men trygge moræne.

Af de «objektive» farer i sne og is staar lavinerne øverst i rang. Virkningerne af en lavine kjender vel enhver, som har været i Alperne. Det interessanteste synes jeg, er ikke deres seng, hvor alt er jevnt og glat, men virkningerne af vindtrykket paa den modsatte dalside. For nogle aar siden saa jeg ved Schluderbach, hvorledes der tvers overfor en lavine laa knækket som fyrstikker en hel skog paa hundreder af mandstykke trær.

Siden vintersporten er kommet op, er tallet paa de ulykker som laviner er skyld i, steget sterkt.

*

Den sidste fare, som jeg her skal tale om, truer os fra himmelen. Det er lynet. Udladningen af elektricitet mellem skyerne og jorden er meget betydelig paa fjeldtoppene. Jeg kjender tinder som ligefrem er splintret; jeg har seet steder med smeltet sten, det ligner slaggerne fra en porcelænsovn.

Ofte er hele følger blit truffet af lynet. Naar spidshakkerne begynder at summe, naar vi ser St. Elmsild paa hattene, saa faar selv den kjækkeste mand en følelse af —: «nu nedover!» — og det er ogsaa den eneste redning. Da gjælder det at lægge fra sig alt metal. Bort med kniv, ur, sko, spidshakke. Saa faar man krybe nedover og vente til himmelen er kommet i ro.

Men hvis tordenveiret fortætter sig til snestorm, saa faar man regne det som en naade, hvis man kommer ned fra høiden til den trygge dal. Der er bjerge som i elementernes raseri har slugt hele følger. Saaledes Mont Blanc, som ad den almindelige vei ellers slet ikke er vanskelig, om end meget tung. Det er «menneskeæderen», som ofte har krævet indtil et dusin offere paa en gang.

Jeg har ovenfor nævnt, at det «vilde skrig» fra mennesker som styrter ned, maa henvises til sagnets omraade. En anden almindelig tro er det, at man kvæles under faldet, før man slaar mod jorden. Men heller ikke dette er korrekt.

En af de dristigste tindebestigere som kjendes, en mand som gjorde de utroligste ting, markgrev Palavicini, styrted ned omtrent 400 meter fra Glockner-Wand. Hans to førere døde øieblikkelig af de frygtelige lemlæstelser. Men han selv, som man altsaa skulde tro maatte være kvalt, slæbte sig videre paa gletscheren trods sine forfærdelige saar. Blodsporene og findestedet beviste det.

Man tror ogsaa at selve faldet kjendes frygteligt for den som styrter ned. Men folk som er kommet fra det med livet, fortæller at det slet ikke er saa De siger at de havde en følelse af lethed, af fred, «nu er alt forbi». De trodde at de faldt ind i en deilig blaa himmel. Næsten altid saa de hele sit liv fare forbi, og de tænkte paa det med rolige tanker, indtil stødet mod fjeldet tog sans og samling fra dem.

Men alle disse ulykker er undtagelser. De fordeler sig paa uendelig mange bestigninger. At foretage en sjøreise synes næsten farligere end en fjeldtur med gode førere og god udrustning under gunstige omstændigheder.

Ekstatiske Tilstande.

Af *Christian Claussen.*

(Slutn.)

Ekstasernes opstaaen.

Aarsagerne til ekstasen saavelsom midlerne til at fremkalde den kan altsaa være af forskjellig natur. Ved de rolige, religiøs-filosofiske former synes selve tankernes og følelsernes fortætning, deres indre kraft tilstrækkelig til at fremkalde tilstanden. Der kræves dog gjerne visse ydre foranstaltninger for at den kan udvikle sig uforstyrret: ensomhed, faste o. s. v. De græsk-katholske munke paa Athos (14de aarh.) havde følgende forskrifter: «Luk din dør og hæv din aand fra alt forgjængeligt og forfængeligt. Bøi dit ansigt ned mod dit bryst og ret dit øie med hele din sjæl mod midten af legemet. Pres luftrøret sammen for ikke at aande for let; beflit dig paa at finde det sted, hvor hjertet sidder, der hvor alle psykiske kræfter bor. Først vil du finde mørke og dyb dunkelhed, men holder du ved dag og nat, saa vil du — o under! — nyde uudsigelig fryd, aanden ser da, hvad den aldrig før har erkjendt; den ser luften mellem sig og hjertet ganske straalende.» Denne ekstase synes heltigjennem at være kunstig fremkaldt ved de simple midler som erfaringen havde lært dem at bruge og som fra umindelige tider havde været brugt f. eks. i Indien af de buddhistiske hellige. Ved bøining af hovedet mod brystet og stirringen mod hjertet eller navlen frembragtes en slags selvhypnose. Tilbageholdelse af aandedrættet forbundet med langsommere hjerteslag vilde bevirke en opsamling i blodet af kuloxyder, som har en bedøvende virkning. Hertil den længre tids faste. «Den altid fyldte mave kan ingen hemmelige ting se» skal det hede hos zuluerne.

Ofte bruges der dog sterkere midler særlig blandt de primitive folkeslag og naar en hel flok mennesker skal paavirkes samtidig. Almindeligst er larmende musik, voldsom dans og vilde, ophidsende bevægelser. Dansen er særegen for visse kredse eller troessamfund, f. eks. de dansende dervischer i Indien, schamanerne i Nordasien, og er bekjendt fra visse religiøse bevægelser (epidemier) især i middelalderen, kjendt som Johannesdansen, St. Veitsdans m. fl.

Beskrivelsen af Dionysosdyrkelsen i Grækenland er karakteristisk for en raa form af ekstatisk gudsdyrkelse; som ved de fleste masseekstaser var den nær forbunden med kjønslige udskeielser. Deltagerne, flest kvinder, samledes paa bjerghøiderne om natten ved det svage lys af fakler. Larmende musik af bækkener og store pauker vekslede med «den til vanvid lokkende enklang af den primitive fløite». «Ophidsede af den vilde musik danser skaren med vilde begeistringsraab; i rasende hvirveldans styrter de afsted indover bjerghøiderne.»

Som ophidsende midler brugte de gamle grækere især vin og haschisch, den sidste enten som røgelse eller som drik. Paa grund af deres virkning troede de, at rusdrikkene bragte dem i forbindelse med guderne (gudedrik). Hos de pytiske prestinder frembragtes ekstasen ved udstrømningen af bedøvende gasarter. Dertil drak de vand af en begeistringskilde og tyggede laurbærblade. «Med rasende

mund», som det heder, gav da prestinden meddelelser fra gudernes rige, idet presterne maatte tolke den uforstaaelige «tungetale».

En hel del andre plantestoffer bruges ogsaa. Tobakssaft bruges tildels i Indien; i Sibirien bruges som bekjendt fluesop, som sætter mændene i ekstatisk raseri. Vore forfædres og andre germaners berserkergang havde rimeligvis en lignende aarsag. De gamle munke kjendte forskjellige giftige planter (pigæble, belladonna, bulmurt m. fl.), hvoraf de lavede baade en troldomsdrik og en salve, som havde mystiske virkninger (heksesalve). Disse sager har rimeligvis været anvendt ogsaa her hos os, baade som medicin og til andet brug. Ialfald er det sikkert intet tilfælde, at flere af de nævnte, oprindelig fremmede planter, særlig er at finde paa gamle kirkegaarde og ved klosterruiner (f. eks. Hovedøen). Spirituosa har tildels en ekstatisk virkning. «Møllergutten» spilte bedst, naar han havde drukket, og spillet blev vildere og originalere jo mer beruset han blev. Rusen er ligesom ekstasen et «forbigaaende vanvid» (Galen).

Medens ekstase ofte bringer følelsesløshed mod smerte med sig, saa synes smerten paa den anden side at kunne fremkalde eller dog forsterke en ekstase. Hos martyrerne har man talrige eksempler herpaa. Polykarp beretter om martyrerne: «de blev sønderflænget med piske, saa legemets indre var synligt helt ind til de inderste blodkar. Tiltrods herfor holdt de stand. Nogle havde saa stor mandhaftighed, at de ikke udstødte et smertesskrig eller sukkede, idet de herigjennem viste os, at de i hine smertens stunder var fraværende fra legemet, eller megetmer, Herren var nærværende og talte med dem.»

Som stimulerende midler maa ogsaa nævnes paa det religiøse omraade, særlig i nutiden: salmesang, ensformig med uendelige gjentagelser, brændende bønner og lidenskabelige udraab; vi kommer hermed over til den mest omfattende form:

den religiøse ekstase.

Det religiøse omraade er ekstasernes egentligste virkefelt. De forekommer her saa almindelig og saa udpræget, at de synes at være en nødvendig faktor i de forskjelligste former af gudsdyrkelse. Hos religionsstifterne saavelsom hos de mest fremragende personer inden de forskjellige religioner indtil vor tid kan der paavises ekstatiske tilstande. De var en vigtig bestanddel af egypternes, grækernes og indernes gudsdyrkelse og forekommer hos de fleste vilde folkeslag. Buddha havde ifølge beretningerne selv ekstatiske aabenbaringer og i hans religion indgik læren om de beskuende tilstande med sin afslutning i nirvana. De gamle profeter talte i ekstatisk begeistring, Moses, Elias, Esajas mødtes med Jahve og fik hans vilje direkte at kjende. Mohamed fik sin religion ved aabenbarelse, og der er vist ingen tvil om, at han handlede i god tro. Han begyndte tidlig at gruble og søge ensomhed og opholdt sig ofte paa et øde, vildt bjerg. Her fik han sin første aabenbaring, hvorom der berettes: «han faldt i afmagt, hans øine lukkedes, hans mund fraadede» (et hystero-epileptisk anfald?). Siden havde han ofte hallucinationer og omgikkes «erkeengelen Mikael». «Jeg hører en lyd og ser et lys, jeg er bange for, at der er aander i mig.» I en senere aabenbaring fik han bekræftelse paa, at han var den af Gud udkaarede profet, som skulde lære sit folk at kjende Gud. «Den almægtige Gud har befalet mig at kalde eder til sin tjeneste», — og i troen paa denne aabenbarelse førte han sin sag igjennem. I ekstaserne blev ko-

ranen dikteret ham, derfor betragtede han den ogsaa som direkte skrevet af Gud.

Den samme betydning synes de ekstatiske erfaringer at ha i den kristelige religion. Og det er ganske naturligt, at disse uforstaaelige foreteelser med det særegne indhold maatte synes at stamme fra en høiere verden. Meget tyder paa, at Kristus selv var fortrolig med disse tilstande, og Paulus beskriver meget tydelig sine egne ekstatiske oplevelser, som han ofte kommer tilbage til. Midt paa dagen saa han pludselig en sterk lysning omkring sig og faldt til jorden, derefter hørte han en røst. Det var Jesus som talte til ham. Da han skulde staa op, havde han mistet synet og denne blindhed varede i 3 dage. Derefter havde han andre, endnu dybere henrykkelser, til «paradiset» og «til den 3dje himmel», hvor han hørte «uudsigelige ord, som det ikke er et menneske tilladt at udtale». Ifølge datidens opfatning af sjælens forhold til legemet stod det uvist for ham, enten han var «i eller udenfor legemet». Altsammen en nøiagtig beskrivelse af en speciel form af ekstase.

Senere i kirkens historie er der fuldtop af beretninger fra de mest fremragende mænds og kvinders liv om henrykkelsestilstande med syner og aabenbarelser. Til sine tider, særlig i middelalderen optræder ekstaserne epidemisk, — de forskjellige besættelses- og danseepidemier, ledsaget af alslags hysteriske symptomer og erotiske udskeielser. Den indadvendte, kontemplative form træffes mest udpræget hos mystikerne.

«Johannes' aabenbaring» maa betragtes som en række visioner. Beretteren taler om at være «henrykket», han saa syner og hørte røster, som befalede ham at skrive og tillige forklarede ham meningen af, hvad han saa.

Ekstaserne synes saaledes fra kirkens første tid af at ha været i anseelse som en særegen aandsmeddelelse og i det 3dje aarh. satte montanisterne, hvoriblandt stifteren Montan og Tertullian er de mest bekjendte, ekstasen i system som et uundværligt led i gudsdyrkelsen. Gjennem dem fik de sine profetier. «De rene ser visioner og med ansigtet nedbøiet hører de ogsaa tydelige ord, saavel gavnlige som skjulte». De første mystikere i 12te aarh. hyldede en kontemplativ ekstase (Bernh. af Clairvaux, Thomas Aquina, Bonaventura) og ligesaa de senere mystikere i det 16de aarh., f. eks. mester Eckhard og Jacob Böhme. Den sidste var allerede som ung, vandrende haandverkssvend «gjennem Faderens dragelse til Sønnen ved Aanden bleven hensat i sjælens hellige sabbat og har, idet han var omstraalet af det guddommelige lys, i hele syv dage skuet ind i den guddommelige herlighed».

Om Luther berettes det, at medens han var i kloster maatte brødrene engang bryde døren op til hans celle, hvor han havde ligget flere dage i en tilstand, «som ikke var langt fra vanvid»; som det synes har han ogsaa senere havt visioner (blækhuset som kastedes mod djævelen paa Wartburg), i ethvert fald taler han ofte om djævelens og de onde magters indflydelse.

Jesuiterordenens stifter, Ignatius Loyola (15de aarh.), en glødende fantast, havde syner og aabenbarelser og udgav et skrift «til opøvelse i at faa hellige syner». Flere af hans fornemste tilhængere var ogsaa ekstatikere. Georg Fox (17de aarh.), kvækernes apostel, havde, saavelsom hans tilhængere, aabenbarelser. Idethele synes det som overhovedet de fleste religionsstiftere og reformatorer har kjendt de ekstatiske tilstande.

Hos os har vi et eksempel i Hans Nilsen Hauge, der ogsaa fik indvielsen til sin reformatoriske gjerning under en henrykkelsestilstand. Det var dog kun forbigaaende og man hører ikke senere i hans liv nogen antydning til lignende hændelser, ligesom han var en heltigjennem sund natur. Han havde fra sin tidligste ungdom mange sterke sjælelige kampe og havde flere gange været i dødsfare. En dag, han var da ude i 20-aarene, som han holdt paa med jordarbeide paa sin fars gaard og sang salmen: «Jesu din søde forening at smage» (netop en ekstasesalme!) kom han i en opløftet sindsstemning. Han skriver selv herom: «mit sind blev saa opløftet til Gud, at jeg ikke sansede mig, eller kan udsige, hvad der foregik i mig, thi jeg var udenfor mig selv». I 14 dage gik han i en meget eksalteret sindstilstand og fra denne oplevelse regner han sin kaldelse til det storverk, han fik udføre.

En af de merkeligste ekstatikere er den før nævnte Swedenborg. Han kunde ligge i dagevis i en halv bevidstløs tilstand og havde herunder samtaler med «englene», som oftest afdøde menneskers aander, fra hvem han fik aabenbarelser om de religiøse og himmelske sandheder. Alle de omfangsrige religiøse verker, han har skrevet, betragtede han derfor som direkte inspireret fra Gud. Noget lignende var tilfældet med «Visknut» (død 1876). Under sine epileptiforme anfald rimede han lange salmer som han «fik» ved at «høre en lyd for sine øren», ofte baade tekst og melodi, som han huskede godt efterpaa.

«Tungetale»

er en af de mest paaagtede religiøsekstatiske fænomener. Taleorganerne sættes i virksomhed uden at være underkastet menneskets bevidste viljeliv og derfor fremstaar som noget mystisk, overnaturligt. Ogsaa hos os har den i den sidste tid, som naturlig kan være, vakt opsigt.

Den kristne kirke indviedes saatsige ved tungetale (glossolali). Paa det store møde, man har givet navnet pinsefesten, begyndte disciplene pludselig at tale paa «fremmede tungemaal», saa de forsamlede, der alle var af forskjellige stammer med forskjellig sprog, hørte hver sit maal. Det synes tydelig at fremgaa af beretningen, at de talende sig selv uafvidende brugte gloser af sprog (dialekter) som de vel ofte havde hørt, men ikke tilegnet sig som forstaaeligt sprog; i ekstasen dukkede da de skjulte erindringer op til største forbauselse for dem selv og tilhørerne. I almindelighed var det dog vistnok meningsløse lydforbindelser og uforstaaelige ordsammensætninger; i enkelte tilfælder ogsaa formet som sang med improviserede melodier. I de første kristne menigheder lader det til, at tungetalen har været almindelig, og senere træffes den ofte gjennem tiderne, baade hos de enkelte og som en fælles «menighedsgave» under sterke religiøse bevægelser.

Den var saaledes høit udviklet hos montanisterne og i de middelalderske religiøs-hysteriske epidemier. Hos de sidste blev tungetalen, fordi den ofte var af en ukirkelig og bespottelig art, regnet som besættelse og tilskrevet djævelen og hans dæmoner. Hos camisarderne i Sevennerne, en protestantisk sekt i det 18de aarh., var den forbundet med nervøse muskelsitringer, hos irvingianerne i forrige aarhundrede hørte den ogsaa med til naadegaverne. Af voldsom natur var den læstadianske bevægelse i det nordlige Sverige, som ogsaa forplantede sig til Norge, ligeledes «prædikarsjukan» i Smaaland i 40-aarene.

I de sidste aar har to omfattende

religiøse bevægelser med tungetale vakt almindelig opmerksomhed, nemlig vækkelsen i Wales («the Welsh Revival») og «Los Angelos-bevægelsen», som begyndte i Amerika og hos os gjerne kaldes den «Barrat'ske bevægelse».

Ved vækkelsen i Wales ytrede tungetalen sig i den første tid i form af begeistrede, ufrivillige bønner eller taler. Evans var allerede tidligere en passioneret beder. «En aften medens jeg bad», fortæller han selv, «blev jeg taget op i en stor henrykkelse (expanse) uden tid eller rum». Efterpaa blev han, der før havde sovet som en sten, «hver nat taget op i guddommeligt samfund i omkring 4 timer». Nu fik han ogsaa nervøse rykninger og hørte stemmer som befalede ham gaa did eller did og prædike. Et stort antal unge mennesker fik det paa samme maade, og deres flydende taler og bønner vakte stor opsigt. Thi de var som Evans udannede og ulærde folk, som aldrig havde vist nogen slig evne til at beherske sproget. Indholdet bestod mest af bibelsprog og citater fra religiøse bøger «saaledes arrangeret, at de dannede sammenhængende og smukke bønner». En af mændene siger herom: «jeg har dem ikke nogetsteds fra, de kommer til mig i øieblikket, jeg kan ikke lade være at bede». De begyndte nu ogsaa at se lysninger og skikkelser og høre befalende røster.

Paa lignende vis forholder det sig med tungetalebevægelsen hos os. Pastor Barrat bragte ideen om «aandsdaaben» (den ekstatiske eksaltation) med sig fra Amerika, hvor han selv havde faaet den. Da han derover efter mange skuffelser befandt sig i en tilstand af stor nedstemthed med svære sjælekampe, besluttede han at søge aandsdaaben. Han fik den saa sterkt, at den rystede hele hans legeme. «En ild brændte i mit indre»; men først 5 uger efter fik han ilddaaben og gaven til at tale i tunger. Det var paa et møde, hvor han «forstod, at der vilde ske noget merkeligt». En lagde sin haand paa hans hoved og bad for ham, — «da følte jeg saa sterk en kraft, at jeg lagde mig bent ned paa gulvet, . . . saa begyndte mine kjæveben at arbeide for egen regning, ligesaa min tunge». De som bad for ham saa et lys over hans hoved, det formede sig til en ildkrone og foran en ildtunge. «Og da følte jeg en eiendommelig kraft og jeg begyndte at tale i et fremmed sprog. Fra min liggende stilling reiste jeg mig med smaa mellemrum og talte stadig i nye (mindst 8) sprog. . . . Kraften tog kjævebenet mit og tungen og drev sprogene frem, klart og distinkt». Og han sang, «de sagde, det var ikke mig, som sang den nat. Jeg følte mig taget i struben. Vakrere melodi har jeg aldrig hørt, der var rim og deilige vers» («Aftenposten»s referat). Straks begyndte ogsaa en hel del andre at tale i «fremmede sprog»; de troede selv det var virkelige, levende sprog, de talte; snart gik det dog over til den almindelige, uforstaaelige glossolali, som krævede «profetisk udlægning», og denne gave viste sig da ogsaa at være tilstede.

Bevægelsen greb som man ved sterkt om sig i den første tid baade i hovedstaden og mangesteds ellers i byer og paa landet og har endnu en del arnesteder rundt om. Desværre affødte den, eksalteret og hysterisk præget som den var, sørgelige udskeielser, som har kostet flere menneskeliv. Havde kundskaberne om vort sjælsliv og dets eiendommelige ytringsformer ikke været saa sørgelig liden blandt os, kunde kanske sligt for en stor del været undgaaet.

Bevægelsen bredte sig fra Amerika ud over snartsagt alle verdensdele, livlig som forbindelserne nu er og

begeistrede som tilhængerne overalt var. Som bekjendt har pastor Barrat foretaget en reise til Indien og overalt paa sin vei melder han om den samme vækkelse og overalt er tungetalen det store tegn paa den rette aandsdaab. Her og der, saaledes nede i Tyskland, forekommer dog ogsaa «falske tunger» — onde dæmoners besættelse. Det europæiske hovedkvarter synes at være i Sunderland i Skotland, hvor en pastor Boddy er leder. Efter hans overslag skulde 20 000 menesker, fordelt over hele verden, nu være «saa fyldt med den helligaand, at de taler i tunger».

Overalt er fænomenerne væsentlig de samme og i overensstemmelse med den beskrivelse af ekstaserne, som foran er givet. En mand i Danmark beretter sin oplevelse saaledes: «jeg laa og læste et stykke fra St. Paul om helbredelsens tegn . . . . da jeg var færdig lagde jeg venstre haand over mit ansigt og sagde: Jesus, jeg faar vente paa dig. Ikke ret lang tid derefter viste der sig som et ildhav for mit aasyn, en usynlig magt drog haanden bort fra ansigtet og min mund tog til at bevæges saa underligt . . . saa sang jeg i tunger i flere forskjellige sprog eller i ulige retninger (?). Jeg var over al maade lykkelig og det skal evig vare ved; det blev ved til klokken 3 om morgenen.»

Med saadanne baade indre og ydre erfaringer er det jo ikke underligt, at denne og lignende bevægelsers tilhængere tror sig at være paa sikker grund. De mener bestemt, at pinseunderet gjentager sig blandt dem, og det med god grund; thi psykologisk seet er det ganske vist den samme bevægelse og den samme slags tungetale Hvorvidt der er en væsentlig religiøs forskjel hører ikke hid.

Spørges der nu, hvordan disse fænomener opstaar og hvilken forklaring man kan give, saa maa man svare: de henhører under den saakaldte «underbevidste sjælsvirksomhed» (se artikelen i «Kringsjaa» 32te bind, side 24). De sidste aartiers undersøgelser af sjælslivet paa erfaringsmæssig grund har kastet meget lys over disse eiendommelige forhold. Uanet af os selv, under bevidsthedens tærskel er der kræfter i virksomhed, udgaar der impulser og foregaar der omdannelser, som ved gunstige anledninger giver sig tilkjende til stor forundring for os selv. Der er ogsaa de sterkeste religiøse følelsers sæde. Ekstasen er da netop en saadan gunstig anledning for det, som laa dybest skjult til at dukke frem. Eftersom den ydre verden taber sin indflydelse, dukker de indre kræfter op og tager ledelsen. Sanseorganerne sættes i virksomhed uden ydre sansepaavirkning: man ser og hører, uden at der er noget materielt at se eller høre. Det faar derfor en fremmed karakter, det maa være aander, gode eller onde, eller endog Gud eller djævelen selv. De ser ogsaa skikkelserne og faar derved klarhed over, hvad det er. Det hele er noget fremmed, som synes at trænge sig paa én udenfra, tankerne er ogsaa fremmede. Naar saa hertil kommer ufrivillige bevægelser, saa selv tungen sættes igang uden éns egen vilje, saa er det ikke underligt, at det hele faar en overnaturlig tydning. Hertil kommer de følelser, som løses og fremkalder enten en salig henrykkelsesstemning eller en besathedens rædsel. Men at ikke alle er modtagelige for disse tilstande er let forklarligt ved, at de selvsagt maa være mennesker med rig fantasi og et sterkt følelsesliv og hvis religiøse liv paa en naiv umiddelbar maade kun dreier sig om ét centrum. De kritiske og skeptiske naturer med «koldt hoved» og «klar hjerne» er, — ialfald i den heromhandlede betydning — ikke «religiøst anlagte».

Forøvrig blir alle forklaringer kun billedlige antydninger, nogen egentlig forklaring af sjælslivet maa vi nok for alle tider renoncere paa. Vi kan kun sige med en omskrivning af Hamlets ord: «der bor mer i sjælslivets dyb, end filosoferne har drømt om».

Et Fjeld forvandlet til en Dal.

I «Pall Mall Magazine» fortæller William Archer om et besøg ved Panamakanalen. Det interessanteste i hans artikel er beskrivelsen af Culebra-skjæringen.

Denne skjæring er vidunderlig at se, siger han. Den er et imponerende exempel paa menneskelig og mekanisk kraft. Det er simpelthen et fjeld som forvandles til en dal. Forestil Dem de største jernbaneskjæringer, De nogensinde har seet, lagt som trin i en kjæmpemæssig trappe langs de to sider af en stor prismeformet dal, og forestil Dem at alle disse trin for hver dag og hver time blir sænket ved arbeide af en hær af maskiner og mænd. Det er en umaadelig udfoldelse af kraft. Her er der hele kompanier af forskjellige slags drilbor, som graver huller til dynamit i fjeldet. Lidt længer frem stanser vi paa et givet signal, og straks efter kommer fem- seks knald, det ene efter det andet som en skarp artillerisalve.

I almindelighed er ladningen omtrent tre hundrede pund; men ved en leilighed blev der brugt treogtyve tons til en eneste explosion for at sprænge bort en hel fjeldskraaning. Naar grunden er løsnet, kommer den vældige jordæder, dampskovlen, med sit følge af lastevogne. Den sætter sine skinnende staaltænder ind i fjeldsiden og mauler den med en appetit af fem kubikalen i hver bid. Den tømmer det saa ud i de flade vogne paa sporet. Fem—seks mundfulde er en hel vognladning. Paa den maade gaar det til i hele skjæringen. Saa kan en nok forstaa, at amerikanerne tænker at bli færdige med kanalen i 1915.

Folkemængden i Kina.

Ifølge den officielle census for 1902 skulde Kina have ca. 430 mill. indb. paa et fladeindhold af ca. 11 081 000 km.^{2}. Folkemængden er imidlertid høist ujevnt fordelt som følge af jordbundens og klimatets høist forskjellige beskaffenhed. Medens saaledes det egentlige Kina paa et areal af ca. 3 967 000 km.^{2} har en befolkning af ca. 410 000 000 indb., har Manschuriet med ca. 942 000 km.^{2} ca. 8 500 000 indb., Mongoliet med ca. 3 542 000 km.^{2} ca. 2 580 000 indb., kinesisk Turkestan med ca. 1 429 000 km.^{2} ca. 1 200 000 indb. og Tibet med ca. 1 197 000 km.^{2} ca. 6 430 000 indb. Manschuriet er et bjergland med stærke klimatiske modsætninger mellem de forskjellige aarstider. Ogsaa i Mongoliet og Turkestan er der en stor forskjel mellem aarstiderne tilligemed hyppige sandstorme, og disse landsdeles frugtbarhed skal heller ikke tiltrække nogen talrigere befolkning. Derimod bestaar det egentlige Kinas 18 provinser gjennemgaaende af fladeland, har et behageligt klima og har i det hele taget betingelser for at tiltrække en talrig befolkning.

Nyt Lys over Kvindesagen.

Efter *L. Vernon* i «La Revue».

Kvindesagen feirer i vore dage glimrende triumfer, takket være udholdenheden hos de kjæmpende kvinder og den støtte de finder hos de forstaaelsesfulde af det andet kjøn.

Men den reform i kvindens sociale stilling, som foregaar med rivende fart for vore øine, vil ikke bringe den endelige løsning paa kvindesagsproblemet. Dette problem indbefatter nemlig en hel del hensyn, som i grunden intet har at gjøre med den egentlige kvindebevægelse, men alligevel er af den allerstørste betydning for fremtiden.

Foruden sin saa at sige materielle frigjørelse maa kvinden tilkjæmpe sig en anden, som er ulige vanskeligere at opnaa. Jeg sigter til hendes moralske og intellektuelle frigjørelse.

Det har ogsaa tidligere mangfoldige gange været udtalt, hvor nødvendig det er at se sagen fra dette synspunkt. Det blev imidlertid en tysk filosof Otto Weininger, som fik hovedfortjenesten af at ha udredet dette spørgsmaal i sin bog «Geschlecht und Charakter» som blev en afgjort og glimrende succes.

Skjønt bogen i sit anlæg er helt igjennem videnskabelig og bare delvis tilgjængelig for det store publikum, har den siden 1903 allerede oplevet 11 oplag. Denne vedblivende interesse skyldes visselig dybe aarsager. Bogen udkom som et talende bevis paa den uro som kvindespørgsmaalet, slig som det viser sig i sin historiske udvikling lige til vore dage, sætter os i.

Striden om Weiningers bog har været hidsig og føres fremdeles. Enkelte har villet se et skrækkeligt smædeskrift mod kvinden i den. Intet er mere feilagtigt end denne dom. Weininger har vistnok let for at overdrive og gaa til yderligheder. Det hænder ogsaa at han paa feilagtig basis bygger en slutningsrække, som i og for sig er helt logisk De endelige resultater han kommer til er helt anti-sociale. Ved nærmere kritik viser det sig ogsaa at ikke alt i hans bog er nyt.

Slig som imidlertid hans verk er med sin feil og sin begrænsning, maa man indrømme, at det er et meget interessant forsøg paa at analysere de intellektuelle og psykologiske forskjelligheder mellem de to kjøn. Samtidig paapeger det den fare, som truer kvinden, fordi hendes natur er sammensat af de grundelementer, som filosofien karakteriserer som feminine.

Da bogen er anlagt efter en meget bred plan, er det ikke let at gjengi den i en kort sum. Weininger har villet omspænde alle sider af det emne som interesserer ham. Man maatte derfor næsten følge bogen fra kapitel til kapitel for at kunne gi et nogenlunde nøiagtig begreb om hans verk. Her skal vi imidlertid nøie os med at forsøge at gi en rent skematisk fremstilling af hans idéer.

Den ideale mands- og kvindetype. Mellemformer.

Det vi først og fremst maa lægge merke til, naar vi gir os ikast med «Geschlecht und Charakter», er at naar Weininger taler om de eiendommeligheder, som er særegne for hvert af de to kjøn, har han altid for øie den

absolute mand og den absolute kvinde, d. v. s. fuldendte typer af arten, som naturen aldrig frembringer. Naar man tager i betragtning de psykologiske eiendommeligheder blir forskjellen mellem kjønnene aldrig fuldstændig. Manden og kvinden i ordets egentlige forstand: den helt igjennem maskuline mand og den udelukkende feminine kvinde findes ikke i virkeligheden. Hos hvert levende væsen er det mandlige og det kvindelige element forbundet i vekslende og uendelig varieret forhold. Vor klode er kort sagt befolket med bare mellemformer med overvægt til den ene eller den anden side. Dette forhold, som man kan paavise paa det psykologiske omraade, gjenfinder vi ogsaa paa de intellektuelle og moralske omraader.

Vi vil med en gang understrege denne opfatning hos forfatteren, da den for en stor del tager brodden bort fra de beskyldninger, som han først og fremst retter mod den fuldstændige feminisme, den altsaa som aldrig findes i virkeligheden.

Ifølge Weininger er mand og kvinde underkastede en tiltrækningens lov, som er absolut, og som han vil ha udtrykt omtrent saaledes: To individer af forskjelligt kjøn tiltrækkes gjensidig, naar de tilsammen udgjør en fuldstændig mand og en fuldstændig kvinde. Det vil sige: en mand, som besidder $^3/_4$ maskulinitet og $^1/_4$ femininitet, vil finde sin udfyldning i en kvinde, hos hvem de to egenskaber er fordelte i omvendt orden ɔ: $^1/_4$ maskulinitet og $^3/_4$ femininitet.

Det er indlysende at de to elementer aldrig vil findes i nøiagtig samme forhold hos to individer. Antallet af kombinationer varierer i det uendelige, og vi kan trygt slutte, at for hver mand findes der ikke mer end *en* kvinde som helt udfylder ham.

Vi kan her minde om den mandhaftige George Sand, som var lidenskabelig forelsket i Musset, den mest feminine af franske lyrikere, og i Chopin, som kanske er den eneste komponist med helt kvindeligt temperament.

Hvad er det som hindrer kvindens frigjørelse?

Efter Weininger har bare de kvinder, som i udpræget grad besidder maskuline egenskaber, betingelser for at emancipere sig. Og for ikke at gi anledning til misforstaaelse fastsætter han straks i begyndelsen, at ved emancipation forstaar han ene og alene en kvindes vilje til at bli lig manden i tænkemaade, at naa hans moralske og intellektuelle uafhængighed og hans skabende evne.

Denne vilje er ikke tilstede hos den absolute kvinde, som ikke føler nogen trang til at emancipere sig, og som heller ikke vilde kunne gjøre det. Alle de kvinder som virkelig har trang til at frigjøre sig, og som har naaet et vist ry for sine talenter, røber talrige maskuline træk saavel i sin karakter som i sit ydre.

Til støtte for denne paastand nævner forfatteren blandt mange andre George Eliot, Rosa Bonheur og Annette von Droste Hülshoff, den tyske digterinde, hvis ansigt saa sterkt mindede om Dante.

Der findes imidlertid berømte kvinder, som ikke røber spor af mandhaftighed. Weininger forsikrer os, at nøiagtigere undersøgelser uden tvil vilde lære os, at de var blit puffet ind paa emancipationens vei af omstændigheder mere end efter eget ønske eller personlige tendenser. I andre tilfælde er det tale om et familietalent.

Hysteri og koketteri saavel som dilettantisme bestemmer ogsaa temmelig ofte kvinden til at vælge maskulin beskjæftigelse.

Men den brændende tørst efter

aandelig frigjørelse næres bare af maskuline kvinder, hos hvem det mandlige element paa denne maade søger at frigjøre sig. Naar saaledes kvinder som sysler med litteratur, antager mandligt pseudonym, adlyder de i virkeligheden dybere motiver, end man i regelen forestiller sig. De føler sig næsten som mænd. Thi hvis de bare havde egen fordel i sigte, vilde de netop forsøge at drage fordel af sit kvindenavn, som straks vilde trække velvillig opmerksomhed paa sig og resultere i en gunstigere kritik fra publikums side, end den som blir mandlige forfattere og kunstnere til del.

Dette er kanske noget mindre tilfældet i vore dage end før. Men det gaar ikke an at lægge skjul paa det: kvindens bidrag paa kunstens, videnskabens og litteraturens omraade har altid været for velvillig bedømt, sammenlignet med den skjæbne, som har rammet mænds verker af langt større værdi.

Ikke paa et eneste omraade af videnskab eller kunst har kvinden endnu skabt noget, som er jevnbyrdigt med det bedste som mænd har frembragt. Efter Darwins eksempel sammenligner Weininger «det bedste med det bedste», og denne sammenligning falder helt ugunstig ud for kvinden. Grunden er, siger Weininger, at det mandlige element hos kvinden vanskelig kan hæve sig over 50 pct., medens manden derimod sterkt kan nærme sig den ideale mandstype og besidder som følge deraf meget større skabemuligheder.

W. forudser de indvendinger, som kvindesagens forkjæmpere ikke vil undlade at rette mod hans paastand. Kvindens udvikling er, siger de, blit hemmet lige til vore dage af altfor mange hindringer. Retfærdigheden fordrer altsaa, at vi venter, før vi beder om afgjørende beviser.

Disse argumenter er ikke holdbare. Til alle tider har der været emanciperede kvinder, kvindespørgsmaal og kvindebevægelse, som til de forskjellige tider har ytret sig med forskjellig styrke. Kvindesagens forkjæmpere synes at glemme disse kjendsgjerninger i sin lyst til at overdrive de vanskeligheder, som kvinderne har stødt paa og altid vil støde paa.

I renaissancetiden havde de saaledes rig anledning til at udvikle sin skabertrang og sine aandsevner. Kvinden ansaaes dengang skikket til at erhverve sig i samme grad som manden den allerhøieste dannelse. Det var den tid, da Thomas Morus (1478-1535) fordrede for kvinden de samme rettigheder som for manden, da Agrippa (1486-1535) von Nettesheim endog satte hende høiere end manden.

Men disse straalende triumfer blev ikke varige. Emancipationstendenserne blev for en stor del forladt af de følgende generationer for ikke at vise sig igjen før i det 19de aarhundrede. Denne uafhængighedstrang hos kvinden gjentager sig for resten særlig kraftig i visse temmelig regelmæssige perioder, saaledes i det 10de, i det 15de og 16de aarhundrede og saa atter i vore dage med fornyet kraft.

W. mener, at disse perioder har sin aarsag i at der netop da forekommer et stort antal af disse mellemtyper, som vi gir navn af maskuline kvinder. Dette fænomen ledsages da af et forøget antal mænd med sterkt kvindelige tilbøieligheder. For bare at nævne vor egen tid maa vi indrømme at typen er særdeles hyppig.

Men hvis trangen til at emancipere sig bare forekommer hos maskuline kvinder — hvis kvinden som saadan ikke kjender den, da er tydeligvis enhver propaganda for at skabe en kvindebevægelse unyttig.

Helt feilagtig vilde det ogsaa være at betragte tilstrømningen af kvinder

til fabrikerne og det kvindelige arbeide i de forskjellige industrigrene som udslag af denne bevægelse. Disse fænomener har bare økonomiske aarsager og har intet at gjøre med den bevidste stræben hos kvinden for at hæve sig til uafhængighed.

Kampen for frigjørelse, siger Weininger, kan ikke iverksættes ved ydre foranstaltninger. Hvert individ maa kjæmpe alene for at vinde den. Mod hvem? Mod hvad? — Jo mod alt det, som i kvindens egen natur hindrer hendes frigjørelse. Den største, ja den eneste fiende af kvindens emancipation er kvinden selv.

Det mandlige og det kvindelige instinkt.

Hvad er det da som berettiger os til at paastaa at en mere ophøiet moral (ifølge Weininger *al* moralfølelse) saavel som en høiere intellektuel udvikling og skabende evne er knyttet til det mandlige element og ikke blir tilgjængelig for andre kvinder end dem, som er udstyret med en tilstrækkelig portion maskulinitet?

W. vil finde aarsagerne ved en nøiagtig analyse af de to kjøns intellektuelle og psykiske forskjelligheder. Han begynder med en undersøgelse af deres sanselighed og indtager her straks et helt modsat standpunkt af det almindelige antagne.

Kjønslivet spiller en meget større rolle i kvindens tankeverden end i mandens. Tilværelsen begynder hos hende først i det øieblik hun blir moden kvinde; derfor tænker hun sjelden tilbage til sine barneaar. Endnu mindre liker hun at staa ansigt til ansigt med alderdommen. Bare det afsnit af sit liv finder hun betydningsfuldt som spiller en rolle i hendes kjønsliv.

Hos manden finder vi endnu noget andet udenfor sanseligheden. Denne ytrer sig forøvrigt hos ham bare periodisk — eruptiv — ifølge W.s udtryk. Han er istand til at tæmme den og lede den, saasnart han har gjort sig fri fra dens øieblikkelige indflydelse. Det er grunden til at han kan interessere sig dybt for livets store spørgsmaal, for alt det som paa tankens forskjellige felter skaber menneskehedens moralske og intellektuelle udvikling.

Kvinden derimod laaner paa faa undtagelser nær disse ting bare en begrænset og flygtig opmerksomhed — og som regel for den mands skyld, som hun elsker eller gjerne vil elskes af.

W.s theori er altsaa i en kort sum: Manden besidder den dobbelthed, som gjør det muligt for ham at sætte sig saa at sige udenfor sig selv, saasnart han ophører at staa under direkte indflydelse af sanseligheden, og da at leve i idéernes og den rene tankes verden, som er helt fri for sanselighed. Alt som angaar kjønslivet blir ham ofte endog modbydeligt i disse perioder, som er viet et høiere aandsliv.

Kjendsgjerningerne synes ofte i vore dage at slaa Weiningers theorier ihjel. Grunden er, siger han, at vore sociale vedtægter, de ethiske love og de økonomiske forhold har vendt op ned paa de naturlige tendenser hos de to kjøn. Den kvinde, som bryder den gjængse morals forskrifter, maa sone haardt for sit fald. Derfor modstaar hun ogsaa ofte fristelsen, medens manden gir sig frit hen.

Intellektuelle forskjelligheder.

Kvindens mangel paa dobbelthed, fremholder W. videre, berøver hende evnen til at iagttage sine egne psykiske processer. Hun formaar heller ikke at komme til klar bevidsthed om sin egen seksualitet. W. støtter her sin udvikling paa Avenarius's*) theori om de to erkjendelsesprinciper,

*) 1843–1896, prof. i filosofi i Zürich, forf. av „Kritik der reinen Erfahrung."

som udgjør grundelementet i karaktererne.

Baade gjenstande, som vi opdager langt borte, og problemerne i det moralske og aandelige liv fremstiller sig først for vor bevidsthed som et vagt og flydende indtryk. Paa dette tidlige stadium er disse to erkjendelsesprinciper blandet sammen i vor opfatning. Først senere foregaar en udskillen.

W. kalder dette første stadium af forvirret og taaget opfatning *henidisk*. Hver kunstfrembringelse og hver videnskabelig opdagelse fremstiller sig for den undfangende aand i henidisk skikkelse, før den blir til virkelighed. Det er en slags forudanelse af de billeder og idéer, som siden vil fæste sig med større klarhed og bestemthed. Denne proces, som udvikler detaljerne en for en og omsider forvandler de taagede omrids til klare linjer, foregaar ligesaa vel hos individet som hos samfundet.

Mange theorier som er godkjendte af den moderne videnskab, har eksisteret hundreder af aar i henidisk tilstand Saaledes er det ogsaa tingene opfattes af barn i en tidlig alder. De tænker bare henidemæssig. Slig er ogsaa i mer eller mindre grad kvindens maade at tænke paa. Hun er udygtig til at danne sig klare og bestemte domme om livets fænomener. Videnskaben kan nok til en vis grad indpode hende dem. Men hun er selv uskikket til at udlede dem og venter af manden forklaring paa sine henider. Det er mandens opgave at lede kvinden til klar erkjendelse, at gjøre det ubevidste bevidst.

Weiningers slutninger knytter sig, maa vi huske, altid til ydertyperne, som ikke findes. I virkeligheden er kvindens tanke aldrig helt henidisk, ligesaalidt som den hos manden nogensinde er helt bevidst.

De slutninger som W. udleder af sine definitioner af den bevidste og ubevidste tanke, leder ham til kategorisk at negte muligheden af kvindeligt geni. Hvad er geni i virkeligheden andet end den høieste grad af klar erkjendelse, den altsaa som i et og alt er forskjellig fra kvindens henidiske erkjendelse.

Geniet er personliggjørelsen af den høieste menneskelighed, og det vilde være helt feilagtigt at betragte det som det høieste udtryk for talent. Geniet er altid universelt, om det end ytrer sig som skabende kraft bare paa et enkelt omraade. Talentet derimod er specialiseret. Geniet er individuelt og skabende, medens talentet kan være et arveligt gode, som forplantes fra slegt til slegt, og som undertiden udstrækker sig til alle medlemmer af en familie, kvinder som mænd.

Geniet er endelig mangfoldigt og sammensat og besidder et overordentlig klarsyn. Det bærer i sig alle muligheder og har i høieste grad evnen til selviagttagelse. Det blir saaledes det mest fuldkomne eksempel paa den dobbelthed, som er kvinden negtet.

Der er endnu et træk, som afgjort karakteriserer geniet. Det er hukommelsen. Ikke den mekaniske hukommelse af ting man har lært, og som ofte er helt fremmed for vore anlæg og for vort væsens inderste behov, men den nøiagtige og bevidste erindring om det vi har oplevet — en erindring som man bare kan tænke sig der hvor erkjendelsen er fuldkommen klar. Hos kvinden, som opfatter henidisk, kan den altsaa ikke tænkes.

Denne bevidste hukommelse, som viser os begivenheder og handlinger i reflexionens klare lys, er den kilde, af hvilken den skabende filosofiske eller kunstneriske fantasi nærer sig og øser sin kraft. Derfor vil ogsaa Weininger gjøre oprør mod den nokså udbredte mening, at ogsaa kvinder

kan besidde denne egenskab. Hendes fantasi viser sig tvertimod altid steril og overfladisk.

Lad os bare nævne musiken hvor kvinden altid har havt anledning til at udvikle sine evner, da hun altid har været opmuntret til at dyrke den. Men der findes ikke en eneste kvindelig komponist — og hvorfor? Fordi den musikalske produktion, som bare har lidet at gjøre med erfaring og virkelighed, fordrer en dybere fantasi, end den mest maskuline kvinde kan opvise.

I arkitekturen, som i visse hensender er nær beslegtet med musiken, vil hun gjøre en ligesaa ynkelig figur. Og hun vil ikke naa høiere end til det middelmaadige paa noget af de omraader, hvor der fordres en harmonisk forbindelse af klarhed og skaberkraft, saaledes først og fremst i plastisk kunst og i filosofi.

Hun har bedre chancer i poesi og malerkunst, i mystik og theosofi, hvor de vage følelser og sjælstilstande ikke skader, men tvertimod kan gavne. I malerkunsten vil kvinden let kunne gribe farveelementet, da hun kan opfatte dette direkte gjennem sanserne; men de fuldendte linjer er mindre tilgjængelige for hende. Der forekommer ikke og kan ikke blandt kvinder forekomme en helt første rangs tegner.

Den geniale mand, som i høieste grad besidder evnen til at gjenkalde for sig de indtryk han har oplevet, er paa samme tid mere skikket end nogen anden til at se sit eget liv som et sammenhængende hele. Denne egenskab er til en vis grad fælles for mænd. Begivenhederne i hans liv fremstiller sig ikke for ham som løsrevne fakta, men viser sig for ham i sin logiske rækkefølge og i nær forbindelse med hver enkelt fase i hans udvikling.

Der hvor den henidiske maade at opfatte paa hersker, er denne følelse af sammenhæng ikke tilstede. — Naar kvinden derfor i aanden gjennemlever sin fortid, ser hun den ikke som noget sammenhængende. Bare det som knytter sig til hendes kjønsliv og moderfunktioner er det hun bevarer i erindringen. Hun interesserer sig forøvrigt ikke for sin egen individualitet. Der findes ikke psykologiske kvinder eller kvindepsykologi skrevet af en kvinde. Mandens stræben for at finde sammenhængen paa alle trin af sin udvikling er fuldstændig ukjendt for det andet kjøn.

Det at kvinden ikke eier bevidst reflekteret hukommelse, fører nødvendig med sig mangel paa den overlegne logik, som finder sit udtryk i en ubændig trang til at sætte alle begivenheder i vort liv i fuld overensstemmelse med vort eget jeg. Denne logik, som hører hjemme hos den ideelle mandstype, findes ikke hos kvinden, som nok kan ræsonnere helt logisk i de specielle tilfælde, men ikke føler nogen indre nødvendighed af at leve i overensstemmelse med sit inderste væsen.

Jeg vil ikke paastaa, at Weiningers smukke udvikling af den nære forbindelse mellem logik og ethik holder stik.

Begge adlyder, mener han, samme love og er i grunden intet andet end vore pligter mod os selv. Vi opfylder ethikens høie bud, idet vi bøier os for vor egen klare erkjendelses grunde. Det er denne erkjendelse vi skylder følelsen af moralsk ansvar.

Denne ansvarsfølelse kan ikke ytre sig hos væsener, som ikke besidder den bevidste hukommelse. Hos kvinden kan vi derfor iagttage netop de fænomener, som hænger sammen med denne mangel, saasom glemsomhed og dens direkte følge, løgnen, en saa at sige organisk løgn, fordi den er ubevidst. Denne form af løgn karakteriserer i høieste grad kvinden, og forfatteren stiller i mod-

sætning til den den bevidste løgn, som er af høiere art, fordi den dog bærer i sig muligheden af anger og forbedring.

Da den absolute kvinde ikke kjender begrebet selvbevidsthed, er hun nødvendigvis blottet for individualitet og vil, naar hun reflekterer over sig selv, aldrig sigte paa andet end sit ydre. Hendes tanke opererer paa samme maade, naar det gjælder hendes omgivelser. Den streifer i regelen bare overfladen og interesserer sig bare for de smaa ting, som mænd skjænker liden eller ingen opmerksomhed. Da hun mangler det gjennemtrængende klarsyn, kan hun ikke formulere domme. Hun opfatter også denne evne som karakteristisk for manden og fordrer den hos ham i samme grad, som hun af ham vil fordre vilje og energi.

Den mangel paa logik, som karakteriserer den absolute kvinde og berøver hende følelsen for sandhed, fører med sig en mangel paa moralsk sans. Kvinden er for Weininger ikke antimoralsk, men hun er helt fri for moral, og det til trods for kriminalstatistikens vidnesbyrd, som viser et større antal forbrydere blandt mænd end blandt kvinder.

Man vil i regelen paastaa at kvinden har kyskhedsfølelse, uden at man dog spørger sig selv, hvorledes hun kan forsone denne med sin lidenskabelige hang til at vise sig i dybt nedringede kjoler, hver gang de sociale vedtægter tillader det. Det tyder heller ikke paa blufærdighed, at hun stadig betror sine elskovsoplevelser til sine veninder for at vække deres skinsyge.

Da kvinden mangler personlighed og derfor ikke har selvstændig værd, forsøger hun at opnaa dette ved mandens hjælp. Istedenfor i hans kjærlighed at søge den rette vurderen af sit eget inderste væsen, fordrer hun bare af ham, at han skal sætte pris paa hendes ydre fortrin og derved gi dem det værd, som hun selv mangler.

Da hun ikke har en udpræget moralsk personlighed, har hun ikke følelse af eiendomsret hverken naar det gjælder hendes eget eller andres gode. Derfor findes der oftere tyvetilbøieligheder hos kvinden end hos manden. Kleptomani florerer næsten udelukkende blandt kvinder.

Endnu mere end til vor eiendom føler vi os bundet til vort navn, som saa at sige er et symbol paa vor individualitet. Kvinden eier ikke denne vedhængen ved navnet og skiller sig let og gjerne af med det for at antage sin ægtefælles, selv om han er hende ligegyldig eller forhadt, og selv om hun i andre henseender lider ved at være knyttet til ham.

To sider af kvindetypen.

Kvindetypen er altid en og den samme, og det som karakteriserer den, er de nævnte træk og flere andre som Weininger med stor skarpsindighed paaviser. Han vil imidlertid fastsætte en hovedforskjel mellem typens to yderpunkter, efter hvilke alle mellemformer kan indordnes.

Hans undersøgelse indbefatter paa den ene side «moderen» og paa den anden side den «prostituerede kvinde». Den absolute kvinde er af naturen mor eller prostitueret. Mellem disse to teoretiske yderligheder viser livet os den virkelige kvinde, som altid besidder en liden del — om det er aldrig saa lidet — af postitueret, til trods for den energiske protest, som flerheden af kvinder vil nedlægge mod denne paastand.

Den postituerede holder sig udelukkende til manden, den absolute modertype til barnet. En kvinde viser sig i sandhed som moder, naar hun altid er oprigtig lykkelig over sin datters lykke og ikke et øieblik misunder hende hendes skjønhed og

ungdom. En prostitueret ser endog i sin søn først og fremst manden. En mor omfatter endog sin mand eller elsker med moderlig ømhed. Hun er den prestinde som vaager over artens bestaaen og med stadig paapasselighed sørger for de kommende slegter. Bevidstheden om denne rolle fylder hende med en stolthed og en selvsikkerhed, som den prostituerede mangler.

Hendes kjærlighed til barnet er dog paa mere end et punkt tilgjængelig for kritik. Hun sørger for at udvikle dets legeme, men ikke dets aand. Det er ogsaa en helt fysisk hengivenhed hun nærer for barnet og forlanger af det igjen. Barnets individualitet interesserer hende ikke.

*

Vi skal her ikke gaa ind paa Weiningers theorier om den sanselige og den platoniske kjærlighed. Den sidstnævnte, som ifølge W. er den eneste moralske, findes aldrig hos kvinden. Vi skal heller ikke opholde os ved kapitlet om kvindens rolle i universet. Det vilde byde læseren mange overraskelser. W. finder hos hver eneste kvinde tendens i retning af koblerske, og det lige fra hendes tidligste alder, idet hun først er interesseret medskyldig i sine brødres og søstres kjærlighedsaffærer og siden hele livet igjennem gaar svanger med ægteskabsplaner, først for sig selv og senere for sine børn. I hendes alderdom blir endelig trangen til at koble folk sammen en fiks idé hos hende. Denne trang har en dyb hovedaarsag som igjen hænger sammen med mange biaarsager. Da hun barei og ved manden faar sit værd, søger kvinden at knytte sig til ham. Paa den anden side vil hun nære det sexuelle instinkt hos ham — det som drager ham bort fra hans stræben mod et høiere liv for at føre ham ind i det sanselige livs sfære.

Weiningers yderligere slutninger er byggede paa et vaklende grundlag. Den uklarhed, han dadler hos kvinden, findes ofte hos forfatteren selv.

Hvor sterke imidlertid de indvendinger er, som reiser sig og maa reises mod hans bog, saa kan vi ikke negte, at den virkelig viser os gjenskinnet af vor egen usikkerhed og vore tvil og opklarer dem paa mere end et punkt ved at kaste nyt lys over dem.

Det er ogsaa af liden betydning hvad navn vi gir de principer som hersker hos hvert af de to kjøn. Det eneste som har betydning, er at paapege visse negative fænomener paa det moralske og psykiske omraade. For at faa dem bort foreslaar Weininger en løsning som er antisocial. Da sanseligheden er stik imod universets høieste lov, moralen, vil han udrydde den ved at undertrykke de to kjøns fysiske forbindelser.

Det er mandens pligt at se i kvinden mennesket, ikke hunnen, og følgelig indtage ligeoverfor hende en holdning, som stemmer med moralens idé og ikke med hans sanselige lyster.

Menneskehedens moralske frigjørelse kan ikke gaa haand i haand med omsorgen for slegtens bestaaen. Det etiske problem vil ikke kunne løses, saalænge som manden hos kvinden søger kjønslig tilfredsstillelse. Han maa tvertimod hjælpe hende til at frigjøre sig og udvikle sine maskuline egenskaber.

Uden at følge Weininger i hans helt Schopenhauerske slutninger, som vilde resultere i menneskeslegtens uddøen (en eventualitet, som han for resten ikke viger tilbage for), kan vi ikke andet end dele hans ønske om at hæve kvinden moralsk og intellektuelt. Problemet kvindens frigjørelse er nøie forbundet med problemet menneskehedens frigjørelse. Og jeg

vil her gjentage forfatterens ord: «Hvad enten manden hjælper hende eller ikke, vil kvinden løse dette problem, den dag hun kan overvinde det som i hendes eget sind staar hendes frigjørelse i veien.»

Saavidt den franske forfatter i «La Revue». Otto Weiningers bog vakte i sin tid sterk opsigt. Dens paastande gaar igjen i mange menneskers livsopfatning. Selve bogen er der ikke saa mange som har læst. Det kan da ha sin interesse at bringe et saa dygtigt referat af den som dette der er hentet fra det udmerkede franske tidsskrift. Saa kan læseren gjøre sig et begreb om de uhyrlige paradoxer i bogen. «Geschlecht und Charakter» er i langt høiere grad end forfatteren i «La Revue» nævner, opfyldt af daarlig tysk filosofi. Det som har værd i den, er en del skarpe og gode iagttagelser. Og saa er der den berømte teori om, at der i hvert menneske er baade et mandligt og et kvindeligt element.

Men paa de fleste modne læsere vil bogen alligevel i sin helhed virke frastødende, ja modbydelig. Ikke netop fordi den er dristig og bryder med den almindelige opfatning af kvindernes natur. Om en forfatter gjør kvinderne til engle eller til djævle, er forholdsvis ligegyldigt, bare han gjør det morsomt, kan man næsten sige. Vi dømmer jo alligevel menneskene efter dem vi selv kjender. Det som vi ikke forstaar hos kvinder, det typisk kvindelige, holder vi kanske mest af. Vi smiler lidt ironisk baade af kvindehadere og kvindetilbedere. Vi synes at kvinder er anderledes end mænd, men paa sin vis lige gode eller lige daarlige. Om en forfatter skjælder «kvinden» ud, saa tænker vi: ja ja, han har vel kjedet hende. — Men denne filosof!

Weininger er en pedant, det er sagen. Man lar gjerne en mand være pedant, bare han holder sig i ro inde i sit bogstøv. Men han skal ha mundkurv, hvis han forgriber sig paa livet. Weininger sætter sommerfuglene paa naale, han tørrer blomster til et herbarium, han kan astronomi, men han har aldrig elsket sommerfugle, blomster og stjerner. Naar han ser en ung kvinde, fuld af luner og indfald, saa smiler han ikke af hende og morer sig over hende. Nei, han staar som den pedant han er, og grubler over om hun er født til skjøge eller til mor. Naar han ser en mor lege med sit barn, saa gaar han til hende og holder en lang tale om aandelig frigjørelse.

Han tror at den høieste livsform er den bevidste tanke, og som alle pedanter af hans type laver han teorier om geniet og talentet. Nu siger rigtignok andre psykologer, at bevidst tænkning er gold, at der aldrig skabes noget af reflektion, og at f. eks. selviagttagelse fører til splittelse i personligheden. Det kan nu være det samme. Kvinderne, stakkar, mangler evnen til logisk tænkning — alle unge pedanter siger det samme — og for at bli til noget, maa de først gjøre sig til mænd og tænke abstrakt.

Men hvorfor skal nu endelig livet gaa i en ret linje! Hvorfor skal arabeskerne fordømmes! Hvorfor skal modsætningerne udjevnes!

Er det saa sikkert, at det bevidste liv staar høiere i rang end det ubevidste! Det er en ganske vilkaarlig vurdering. — Den absolute mandstype har al moralfølelse, den absolute kvindetype ingen. Mændene skriver de bedste bøger og maler de bedste billeder. Naa, om alt dette er sandt — og det kan nok være at det er sandt — saa mangler vi endnu beviset for at det betyder overlegenhed hos manden. Skulde naturen som ellers pleier at sørge for ligevegt, ha glemt det her!

La os se! Manden har trang til at være i bevidst overensstemmelse med sig selv. Det har ikke kvinden; for hun er ikke en ung tysk filosof. Men kvinden har en besynderlig evne til altid at handle ud af sig selv. Hun er ikke paa kant med sig selv paa den maade som manden ofte er. Det var da ingen sag at lave en teori om kvindens overlegenhed. Altsammen afhænger af, fra hvilken side man ser det.

Mandfolkene skriver bøgerne, kvinderne skriver bare med de procent maskulinitet som der er i dem. Nuvel, man kan ogsaa sige, at kvinderne *har* poesien, saa de behøver ikke stræbe efter den. Se en ung mor! Er det ikke en latterlig tanke, at hun skulde sætte sig til at skrive og faa blækklatter paa fingrene! Det er kvinderne som føder børn, og derfor skal de ikke *snakke* filosofi, før de blir gamle. Hør paa kvinder hvor umaadelig usikre de fleste af dem er, naar de skal dømme om noget og lave teori! Men er de derfor underlegne? Weininger siger det; for han er en pedant. Vi andre ved at kvinderne er os uhyre overlegne, saasnart det gjælder at forstaa en stemning eller en følelse. Og vi siger at en liden vakker følelse har større værd i livet end en sædvanlig blæk- og støvteori. Er det ikke besynderligt at mange genier i sin ungdom stræber efter en omfattende livserkjendelse, men i sine senere aar bare prøver at forstaa livets hverdagsskrift!

Hele den tykke «Geschlecht und Charakter» falder sammen som et korthus, naar man ser paa manden selv. Han hører til den type af unge mænd vi alle kjender saa godt. De er teoretikere og logikere; for de har ikke agtelse for livet. De diskuterer kvinders logik. De er snart sentimentale og snart kyniske, snart levemænd og snart asketer. De kan ikke elske en stemning som farer forbi, ikke de smaa glimt af skjønhed som de burde huske og gjemme, ikke de sprudlende luner som er meget morsommere end graa bravhed hos kvinder. Pedanter er de hvor de kommer, og hvis ikke kvinder tar dem i skole, blir de pedanter hele sit liv.

Det er slige unge mænd som bare vil ha den rette linje. Alt gjør de retlinjet og kjedeligt. Hvad poesi i liv og i kunst er for noget, det aner de ikke.

Otto Weininger er en slig ung mand som hader livet. Ganske konsekvent siger han at sanselighed er imod universets høieste lov, moralen, og han vil undertrykke den fysiske forbindelse mellem de to kjøn. Og ligesaa konsekvent skyder han sig en kugle for panden, 24 aar gammel.

Og en slig Erasmus Montanus gaar folk hen og tar alvorlig. Stakkars unge fyr. Der har han siddet i sit bogstøv og strævet med at sætte alle livets sommerfugle paa naale. Af kvinder har han vist bare kjendt slige man ikke bør kjende. Forelsket — nei, Otto Weininger kan ikke ha været forelsket. Men kanske nogen kvinder har leet af slig en pedant. Og saa har han stridt med sin sanselighed og stræbet mod en høiere erkjendelse. Livshad, gold og pedantisk idealisme.

En ting er der som kvinder kunde lære af hans tykke, lærde, dumme bog, og det er at vogte sig for teorier. De duer ikke til abstrakt tænkning, siger Weininger, og det har han visst lidt ret i.

«Frigjort» blir kvinderne nok, baade moralsk og intellektuelt. Men det vilde bli meget kjedeligt her paa jorden, om de blev frigjort slig som Weininger ønsker det. En ting kan han ha ret i: at den største hindring

for emancipationen er kvindernes egen natur. Og det er mange mænd som svarer: heldigvis!

For mænd skal være mænd og kvinder kvinder. Man kan være sikker paa at naturen har sørget for ligevegt. Nu er det en periode, heder det, da mændene blir mere kvindagtige og kvinderne mere mandhaftige. Derfor skal kvinderne nu ha stemmeret, derfor skal de bli lærde og skrive bøger omkap med mænd.

Kanske er det gammeldags; men en kan nok ønske: gid baade mænd og kvinder vilde bryde sig mindre om politik og forretninger og aviser og kjævl. Sligt er det som betyder «klar erkjendelse» for folk flest. Gid de heller vilde leve mere primitivt! For det er ogsaa en bølge i livet, at naar sindene er udslidt af hastigt, udvendigt liv, naar tilværelsen blir gold af lutter offentlighed, saa søger menneskene tilbage til jorden, til enkelhed, til de store, primitive følelser. At manden skal arbeide paa sin mark og kvinden ordne hans hus og føde børn, det er af de sandheder som altid blir nye igjen. Weininger taler meget om at være i overensstemmelse med sig selv; dette udtryk kan udvides til overensstemmelse med livet. Man lever sig til frigjørelse, man tænker sig ikke til det. Den glæde som kommer flyvende en solskinsdag, hvert godt og venligt ord mellem mand og kone, det er frigjørelse, baade moralsk og intellektuelt og paa alle andre maader. Det som lever og gror, det har værd. Og saa kan alle unge pedanter kvæles af sit bogstøv.

Altsammen afhænger af, fra hvilken side man ser det. Hver kvinde er en koblerske, siger Weininger, og det høres forfærdelig ud. Er det saa forfærdeligt? Lad hver læser granske hjerte og nyrer! Synes De ikke at det kan være rørende at se paa et par forelskede unge mennesker? Hjælper De dem ikke til at mødes, om galt skal være? Denne forelskelse, den er kanske en illusion. Hvem ved om det blir til egteskab, og om egteskabet blir lykkeligt. Men skal de ikke faa lov til at være forelsket de to, i sine unge, glade, sørgmodige aar. Hører ikke de smaa daarskaber og vildfarelser til i vort liv, forat vi bagefter skal tænke paa dem med et smil. Skal en ung pedant faa lov til at skjælde Dem ud for koblerske, ærede lærerinde, om De hjælper et par unge til et lidet stevnemøde.

Weininger vil ha sanseligheden væk. Han ved ingenting. Han ofrer hele menneskeheden, bare fordi vi ikke allesammen vil være pedanter og leve af støv. Han ved ikke at livsglæde, arbeidskraft, sundhed og karakter altsammen gror op af den kjærlighed han foragter. Han ved ingenting om den legemlige og sjælelige sympati mellem to mennesker som elsker hverandre. Han ved ingenting om den trofasthed og hengivenhed som binder dem sammen i gode og onde dage! Weininger har nok ikke engang gaaet og seet en ung pige paa gaden og saa skrevet vers, fordi han ikke kunde lade det være, lange vers om solskin og øine og smil. Havde han bare gjort det, saa vilde han leet af sig selv og brændt sin dumme bog.

Vi andre kan gjøre det for ham, brænde baade den bog og alle andre pedantiske bøger.

A. H.

Lloyd-George og det britiske Budget.

Efter *W. T. Stead* i «American Review of Reviews».

Dette er ikke et budget,» sa Lord Rosebery, «det er en revolution.» Lord Roseberys udtalelser er blit kritiseret som en overdrivelse. Jeg tror ikke at Lloyd-George vilde være enig i denne kritik. Han affatted sit budget med den bestemte hensigt at det ikke bare skulde fylde kassen for de løbende tolv maaneder, men fuldstændig omdanne de sociale og politiske livsforhold i Storbritannien.

Da jeg læste den tale hvormed han forelagde budgettet, blev jeg sterkt mindet om en samtale jeg havde med Lloyd-George straks efter at han havde forladt handelsministeriet og var blit skatkammerkansler. Jeg beklaged at overhuset havde tilrevet sig et virkeligt diktatur i alle lovgivningsspørgsmaal.

«Ja,» svarte Lloyd-George. «Der er for tiden bare et departement hvor overhuset er uden magt — finanserne. Derfor er jeg kommet til finansministeriet. Bare her har underhuset frihed til at gjøre alt. Jeg haaber at gjøre noget.»

Han har gjort eller rettere han prøver at gjøre noget, saa det forslaar. I sit budget har han fremsat et vidtrækkende forslag til reform af landlovene og brændevinslovene. En af kritikerne bemerker bittert: «Det indfører mange revolutionære forandringer som ikke er blit tilstrækkelig overveiet eller diskuteret. Det ligner mere et politisk program som skal gjennemføres i en lang aarrække, end en finans bill som skal tilveiebringe de løbende udgifter i ét aar.»

Et andet vigtigt træk ved dette budget er den maade hvorpaa Lloyd-George, ikke tilfreds med at sørge for kravene i de tolv maaneder, sørger for en fjern fremtid. «En af de skatter som er foreslaaet, skal ikke opkræves før 1924 og derefter bare hvert femtende aar. En anden skat skal opkræves hvert femte aar.» Og dette er ikke alt. Budgettet er formet paa den maade at det «tilslut» skal indbringe mange flere penge end der kræves iaar.

Den nye arveafgift vil give £ 2 800 000 i 1909—10. Den er anslaaet til tilslut at indbringe £ 7 425 000. Forhøielsen af indtægtsskatten vil iaar give £ 3 500 000, tilslut £ 6 720 000. Ved disse to poster alene greb Lloyd-George den anledning, som var skabt af den nødvendighed at der nu maatte skaffes £ 6 300 000, til at sikre finansdepartementet en øget indtægt af £ 15 145 000 i senere aar.

Da hele denne sum er taget fra de velstaaende, og da mindst £ 10 000 000 vil bli brugt til alderdomspensioner for de fattige, er det let at forstaa at Lord Rosebery havde ret: «Det er ikke et budget. Det er en revolution». For det betegner begyndelsen af den æra af demokratisk finansstyre, som længe har været spaaet, da de utallige eiendomsløse vil bruge sin overvældende majoritet til at tvinge de eiendomsbesiddende til at dele sin rigdom med sine fattige medmennesker.

Carnegies ideal.

Selv om Carnegie ikke er den oprindelige forfatter af budgettet, har han sikkert hjulpet med til at

inspirere forfatteren, og han har skrevet til støtte for dets ledende ideer. Sandsynligvis er der ikke to mænd i Storbritannien som er saa forskjellige i temperament og stilling som Carnegie og Lloyd-George. Det er sandt nok at de begge har omtrent samme legemsbygning. Begge er smaa; men Carnegie er skotten, med blaagraa øine, lyst haar og med en stor evne til rolig monolog. Lloyd-George er en valliser, med mørkt haar og hvasse øine, fuld af liv og glød.

Men de to mænd deler den mening at skattebyrden for den største del bør lægges paa de riges skuldre. Carnegies sidste artikler om de rette skattemetoder kunde ha tjent som tekstbog for skatkammerkansleren. At undgaa skat paa nødvendighedsartikler, at reise penge paa luksus og overflødigheder og som finansiel støtte kræve arveafgift af store formuer, alle disse principer som er fremsat af Andrew Carnegie, er trofast gjennemført af Lloyd-George. Carnegie bifalder en saa stor arveafgift som 50 procent af store formuer. Lloyd-George har ikke vovet sig saa langt; men den følgende sammenlignende tabel over budgettets virkning paa store indtægter og store formuer viser at han følger med hurtige skridt i Carnegies spor:

Indtægtsskat og arveafgift i 1894 og 1909.

Formue.	Gir efter 4 procent i indtægt.	Skal nu betale indtægtsskat (medregnet overskat).			I 1894 blev betalt i skat.			Arveafgift nu.	Arveafgift i 1894.
£	£	£	s.	d.	£	s.	d.	£	£
5 001	200	*2	6	8	*4	0	0	200	200
10 001	400	*14	0	0	*9	6	8	500	500
20 001	800	46	13	4	26	13	4	1 400	1 000
25 001	1 000	58	6	8	33	6	8	1 750	1 375
50 001	2 000	116	13	4	66	13	4	4 000	3 000
100 001	4 000	233	6	8	133	6	8	10 000	7 000
125 001	5 000	291	13	4	166	13	4	12 500	8 750
[125 025	5 001	†341	15	0	166	14	0]		
150 001	6 000	425	0	0	200	0	0	16 500	11 250
200 001	8 000	591	13	4	266	13	4	24 000	15 000
300 001	12 000	925	0	0	400	0	0	36 000	24 000
400 001	16 000	1 258	6	8	533	6	8	52 000	32 000
500 001	20 000	1 591	13	4	666	13	4	65 000	42 500
600 001	24 000	1 925	0	0	800	0	0	84 000	51 000
700 001	28 000	2 258	6	8	933	6	8	98 000	59 500
800 001	32 000	2 591	13	4	1 066	13	4	120 000	68 000
900 001	36 000	2 925	0	0	1 200	0	0	135 000	76 500
1 000 001	40 000	3 258	6	8	1 333	6	8	160 000	90 000
2 000 001	80 000	6 591	13	4	2 666	13	4	320 000	180 000
3 000 001	120 000	9 925	0	0	4 000	0	0	480 000	270 000
10 000 001	400 000	33 258	6	8	23 333	6	8	1 600 000	900 000

Arveafgiften har i de to sidste aar aarlig indbragt £ 18 200 000. I fremtiden vil den indbringe £ 25 000 000. Den kapital som har at erlægge arveafgift, varierer fra £ 250 000 000 til £ 300 000 000 om aaret. Forhøielsen af skatten er størst for de største formuer. Summen af formuer paa en million pund og mere hvoraf der er betalt arveafgift, har varieret

*) Reduktion kan indrømmes. †) Se virkningerne af overskatten ved formuer over £ 5000.

fra et minimum paa £ 6 000 000 i 1904 til et maksimum paa £ 38 000 000 i 1901. Under 10 procent, det er langt tilbage for Carnegies ideal 50 procent; men, som Lloyd-Georges socialist-støtter tænker, «det vil ikke være vanskeligt at naa op til Carnegies maalestok i de aar som kommer».

Lloyd-George.

Lloyd-George, manden for dette revolutionære budget, er søn af en unitarisk skolelærer i Liverpool. Om unitarisme hørte dog Lloyd-George ikke meget; hans far døde i 1865, da gutten bare var to aar gammel. Hans mor som var datter af en vallisisk baptistprest, tog børnene med hjem til Wales, hvor de blev opdraget under tilsyn og støtte af hendes bror som var skomager i landsbyen Llanystumdwy i Syd Carnarvon.

Butiken var landsbyens midtpunkt, det sted hvor folk mødtes for at diskutere alle ting her og hisset. Som man kan tænke sig var det et drivhus for radikalisme. Egnen omkring hørte til tory-squires, som holdt sine eiendomme fredet til vildt. Der vrimled af krybskytter som gik paa jagt med fare for liv og frihed. Lloyd-George synes — ulig Shakespeare — ikke at ha været nogen krybskytte i sin ungdom. Hans togter paa forbuden jord var indskrænket til plyndring af nødder og vilde bær — som smagte des sødere fordi eieren kunde være saa truende nær.

Livet var en alvorlig sag for den unge George, og han var en flittig student. Han havde ærgjerrighed efter at lære fransk; saa satte hans onkel, baptistskomageren, sig til at lære sproget ved hjælp af leksikon og grammatik forat han kunde hjælpe gutten. Som mange vallisere havde onkelen passion for undervisning, og da han var ugift brugte han al sin tid og sine midler til at opdrage og undervise sine nevøer og niecer. Han gjorde mere end at gi dem skolegang. Han indplanted i deres sind den lyst til at læse gode bøger som er en af de største velsignelser i livet.

Den bog som virked mest paa George i hans første ungdom, var «Sartor Resartus». Gutten havde tidlig forladt sine ortodoxe fortøininger og var paa aaben sjø, da Carlyles aandfulde epos i prosa i en lykkelig time kom til ham. Det var straks en aabenbaring og en inspiration.

Seksten aar gammel forlod han skolen og var saa hjemme et aar eller to og læste. Saa fik han plads som kontorist hos en advokat i Portmadoc, og blev der til han var enogtyve. Han tog sin eksamen og begyndte at praktisere som advokat i Portmadoc. Han gik i kompani med sin bror og kunde derved modtage opfordringen fra de liberale til at stille sig i kredsen Carnarvon.

Hans modstander var squiren i Llanystumdwy. Det blev en haard kamp, men i april 1890 kom Lloyd ind i underhuset; med en majoritet af bare atten stemmer havde han vundet sædet fra toryerne.

Snart gjorde han sig bemerket som en dygtig taler, en slagfærdig debattant, en mand som havde en fremtid. Den sydafrikanske krig bragte ham i første række. Han var det eneste liberale medlem som voved at træde i skranken mod Chamberlain. Partilidenskaben bølged meget høit paa den tid, og Lloyd-George fik føle det. En rasende «patriot» som mødte i Bangors gader, slog ham til jorden, saa «pro-boeren» laa sanseløs. Et par aar efter blev der gjort forsøg paa at dræbe ham i Birmingham.

Efter boerkrigen gav undervisnings-

loven af 1902 ham hans første chance. Han organiserte nonkonformisterne i Wales til reisning mod loven, som gav den anglikanske kirke overtaget. Wales blev en enhed under hans inspirerende ledelse, og da den unionistiske regjering faldt, vendte Campbell-Bannerman sig straks til Lloyd-George og tilbød ham præsidiet for handelsministeriet.

Denne stilling klarte han med udmerkelse i et par aar. Fra først af blev han betragtet som det eneste feilgreb i kabinettet. Dette indtryk varte bare nogle maaneder. Han tog for alvor fat paa arbeidet, og snart opdaged enhver at Lloyd-George var en mand med usædvanlig dygtighed.

Lloyd-George er letvindt, fort, impulsiv og lidt tilbøielig til at være «ful». En skarp iagttager har for nogle aar siden beskrevet ham i ord som gjælder ligesaa godt den dag idag:

«Selv i privat samkvem viger ens første indtryk af manden øieblikkelig for en følelse af at der er noget ikke-almindeligt ved ham. Han taler med en bestemthed og sikkerhed som tyder paa overbevisning. Man føler at han har noget at sige som det er værd at høre paa — at han naar alt kommer til alt ikke er af mængden.

Han gjør ikke fordring paa at være finpoleret, men der er det ved ham som tiltrods for hans holdning og væsen gir et indtryk af autoritet og næsten af værdighed. Han har en selvbevidsthed og selvsikkerhed som peger ham ud i hvert selskab. Man kan ikke overse ham. Man ved altid at han er der.»

I udenrigspolitiken er han fredspartiets haab. Sammen med Winston Churchill modsatte han sig bygningen af otte Dreadnoughts iaar, og han gav bare efter for det uundgaaelige

Da det viste sig at alderdomspensionerne og flaadens krav vilde stille finansministeriet overfor et underskud paa mindst £ 12 000 000, saa Lloyd-George sin leilighed. Istedetfor at formindske underskuddet gjorde han sit yderste for at forstørre det. Som resultat fik han et kjæmpemæssigt deficit paa £ 15 862 000 paa en udgift af £ 104 152 000. Størrelsen af underskuddet gav ham en leilighed til et heroisk budget. Der blev sterk kamp om det i kabinettet; men tilslut fik Lloyd-George gjøre som han vilde.

Budgettet.

Lloyd-George begyndte med et deficit paa £ 15 862 000. Han øged det med £ 600 000 som han loved at bidrage til fondet for udbedring af veiene, og £ 300 000 til skogplantningsforsøg og andre formaal. Da han desuden vilde ha endnu en halv million til tilfældige udgifter, fik han et underskud paa £ 17 200 000; af det var alderdomspensionerne ansvarlig for £ 8 000 000 og flaaden for £ 3 000 000.

Hvorledes skulde han klare det? Der mangled ikke raadgivere som foreslog at han f. eks., da han trængte 12 procent større afgifter, simpelthen skulde lægge 12 procent paa alle skatter.

Lloyd begyndte med at reducere amortisationsfondet med £ 3 000 000 om aaret. Der blev endnu næsten syv millioner til afdrag foruden de 18 millioner i renter af statsgjælden, £ 696 000 000. Saa balancerte han budgettet ved disse nye eller forhøiede skatter:

Nye eller forhøiede skatter.	Antaget forøget udbytte. Iaar.	Næste aar.
	£	£
Paa motorvogne og motorcykler	260 000	260 000
Paa petroleum	340 000	375 000
Paa indtægter	3 500 000	6 300 000
Arveafgift, formuesskat etc.	2 850 000	6 320 000
Stempelafgift	650 000	1 450 000
Grundværdi, minerettigheder etc.	500 000	500 000
Spritafgift	1 600 000	1 600 000
Tobaksafgift	1 900 000	2 500 000
	14 200 000	21 655 000

Dette er budgettet reduceret til sine enkleste elementer. Det blev modtaget med stor begeistring af partiet, især af arbeiderrepræsentanterne. De irske nationalister harmedes over forhøielsen af whiskyskatten, men da finansbill'en kom til anden læsning, viste afgjørelsen en majoritet for regjeringen af 157. Den normale majoritet over unionisterne og nationalisterne er 170.

Oppositionen mod budgettet.

Som man kunde vente, var der en meget sterk opposition mod budgettet, særlig blandt de formuende klasser. Som Anatole France siger i sin satire «Pingvinernes ø», de rige finder det altid rigtigt at nye byrder skal lægges paa ryggen af de fattige.

Ingen negter at pengene maa skaffes. Spørgsmaalet er bare om de skal reises ved skat paa eiendom, paa tobak, paa alkohol, eller om de skal fordyre de fattiges daglige brød. Frihandlerne veg naturligvis tilbage for enhver skat som vilde lægge en større byrde paa konsumenterne end den indtægt som vilde flyde ind i skatkammeret. Der er indvendinger mod alle slags skatter. Det eneste spørgsmaal er, hvilken skat vil gi mest udbytte og gjøre mindst skade. For tiden holder Lloyd-Georges budget sig mod kritiken.

De nye skatter.

Af de nye jordskatter kan nævnes 20 procent af øget jordværdi og 1/2 penny af pundet paa kapitalværdien af udyrket jord og ubenyttede mineraler. Den sidste skat er anslaaet at gi £ 350 000.

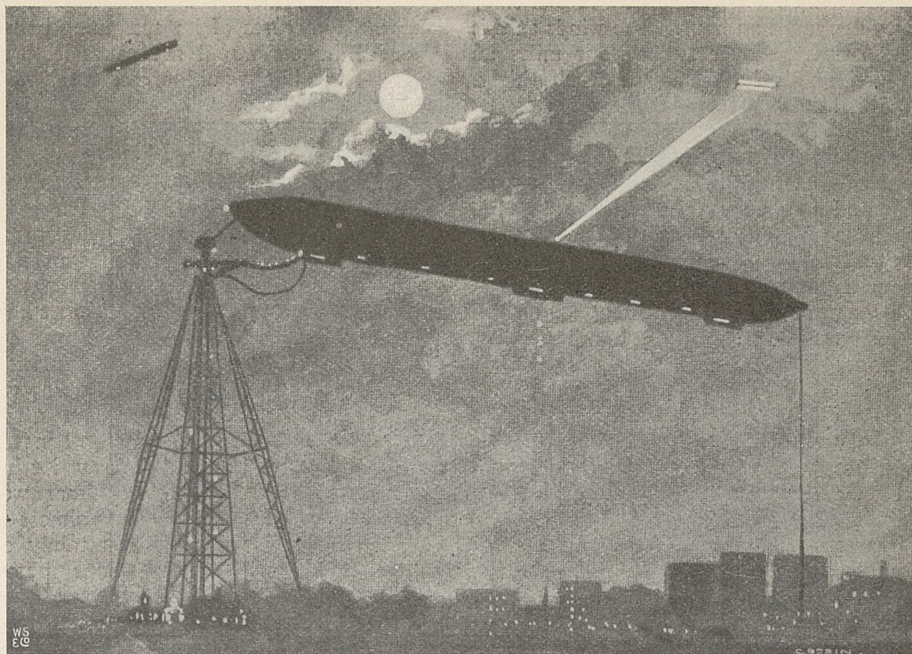
Naar markedsværdien af jord øger uden anstrengelse eller udgift for eieren, saa siger budgettet at han i nogen grad skal erstatte samfundet den vinding som dets fremskridt har bragt ham.

Indtægtsskatten er foreslaaet at være som før for indtægter til 3000 pund. For større indtægter er skatteprocenten stigende.

Arveafgiften er foreslaaet til 1, 2, 3 procent som nu af smaa formuer. Den stiger efterhvert og skal for formuer over £ 1 000 000 være 15 procent.

De eneste nye skatter for konsumenten er paa tobak og brændevin; forhøielsen er ikke synderlig stor. Skatten paa petroleum skal gaa til vedligehold af veie som bruges af motorvogne.

Alt i alt har Lloyd-George mødt et vanskeligt problem med mod og opfindsomhed. Han har en lang kamp for sig. Men det er underhuset som har kontrol over finanserne, og i underhuset har Lloyd-George et flertal paa næsten to mod en.

Luftskib for anker. Elevatorer fører passagerer op. En svær trosse holder agterenden fra at svinge.

Luft-Krigsskibe.

Efter *McClure's Magazine.*

Høsten 1908 blev det tredje luftskib som grev Zeppelin har bygget, kjøbt af den tyske regjering, officielt udrustet som krigsskib og git militært mandskab. Den 29., 30., 31. mai gjorde hans femte og sidste luftskib, Zeppelin II, uden at lande en reise paa seks og tredive timer, 850 eng. mil. Denne reise kunde ha ført det fra tysk jord til London, Paris, Wien eller Stockholm og tilbage igjen.

I hemmelige forsøg som den tyske regjering har gjort i løbet af mars iaar, blev der med fuldstændigt held affyret fra Zeppelin I's dæk en hurtigskydende kanon som er istand til at kaste næsten seksti 1,9 tommers granater i minuttet. Dette betyder at der om ti aar ikke vil findes nogen hære længer.

En vildmand vilde naturligvis mene at jernskibe var en fysisk umulighed. Han er bare vant til træflaader. De fleste af os tænker som han, naar det gjælder seilads i luften; vi kjender bare balloner. Men et zeppelinsk luftskib er ikke en ballon. Det er et virkeligt skib, som svarer nøiagtig til en oceandamper af jern. Det har et sterkt, stivt skrog; det holdes oppe ved at fortrænge mere end sin egen

vegt af luften; det vil ikke synke uden det lækker meget. Hverken luftskibet eller jerndamperen er i den mindste fare for at synke uden ved grundstødning eller kollision.

De to hovedprinciper i de nye luftskibe er fundet i de sidste seks aar. Helt til 1903 var det umuligt at gi styrbare balloner nogen nævneværdig fart med motorer. Hver forøgelse af kraft fik simpelthen skibet til at kaste sig op og ned og vende bredsiden frem. Oberst Charles Renard i den franske armé opfandt saa de stabilerende planer, store finner som sættes agter paa skibet ligesom fjærene paa en pil. Med disse planer kan et luftskib drives ret frem i hvilkensomhelst fart.

En vældig motor-pil.

I 1900 havde Zeppelin fuldført sit første stive luftskib, som var 384 fod langt. Det var en ufærdig tingest som steg op og ned ved hjælp af skiftende vegt og som bare havde liden fart. Han drog sig øieblikkelig Renards planer til nytte, da de i 1903 blev offentlig bekjendt; men han havde bygget tre af sine skibe, før han i sommeren 1907 opdaged hemmeligheden ved at styre dem op og ned.

Dette problem blev løst ved at placere to sæt af store planer paa hver side af skibet, et sæt forud og et agter. Siden da har han havt to vældige motor-pile, Zeppelin I og Zeppelin II, 446 fod lange. De kunde drives gjennem luften med en hastighed af femogtredive mil i timen og manøvreres saa hurtig og let ikke bare som en oceandamper, men som en automobil.

Intet kan være vidunderligere end kontrollen over disse store fartøier. De beskriver alleslags kurver, de gjør uregelmæssige bevægelser, saa en iagttager siger at «skibet danser i luften».

Et virkeligt skib — sterkt og stabilt.

Man maa straks skjelne mellem de zeppelinske luftskibe og de styrbare balloner som den franske, engelske og amerikanske regjering har antaget. De sidste er simpelthen motorballoner, de første er skibe ligesaavel som noget der flyder paa vandet. De beskyttes af grovt gummitøi som er strukket over aluminiumsringe og -ribber. Det hele blir i høi grad styrket ved gastrykket indenfra. Det er ligesaa sterkt til sit brug som en jerndamper til sit.

Luftskibet er aldrig udsat for rulling og stamping som damperen. Luften virker paa det som en strøm og ikke som bølger — akkurat som vandet virker paa en undervandsbaad. Følgelig flyver det paa fuldstændig lige kjøl, selv i en storm. Det bæres af fra seksten til tyve helt adskilte dele, trommeformede balloner.

Styrken og stabiliteten hos disse nye skibe existerer ikke bare i teorien, de er beviste kjendsgjerninger. Zeppelin I gjorde med sit militære mandskab mellem den 9. mars og 6. april nitten opstigninger i det bjergfulde land omkring Bodensjøen, som ligger 1300 fod over havet. Tre af disse opstigninger blev gjort i snestorm, en som varte syv og en halv time, i tordenveir. En anden gang fløi skibet i flere timer, landed og ankred trygt i en frygtelig storm.

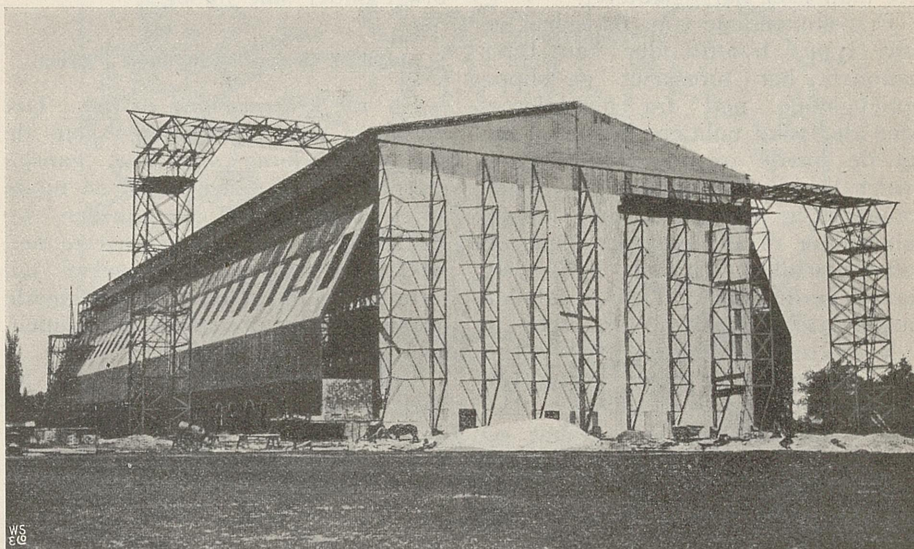
Zeppelin II knuste den 31. mai hele baugen under landing, blev foreløbig repareret og fløi saa med sine egne motorer de 50 mil tilbage til havnen i fuldstændig sikkerhed. Ingen oceandamper kunde ha gjort det bedre efter et saa alvorligt uheld.

Hele tiden har dette vældige fartøi — af størrelse som en Atlanter-

havsbaad — landet paa jorden uden særlige «brygger». En kaptein som vilde prøve at lægge til ved en strandbred uden brygge, vilde bli betragtet som gal.

Baade hurtighed og økonomi.

Her er virkelig et nyt redskab i kulturens tjeneste. Dets nytte kan sees klart og bestemt. Da vand er otte hundrede gange tungere end luft, vil luftskibe aldrig konkurrere med dampskibe i varetransport. Men netop af samme grund kan de faa dobbelt og tre gange saa stor hurtighed som skibe i vandet. Og dette vil de faa med maskiner som har bare to procent af damperens kraft. Det lette materiale i dem gjør, at

Luftskibsstationen i Metz, bygget til to zeppelinskibe.

de bygges for femten procent af hvad en førsteklasses oceandamper af samme længde koster. Zeppelin II som er 446 fod langt, det største luftskib som hidtil er bygget, koster mindre end 250 000 dollars. Det drives af to adskilte maskiner paa 200 hestekræfter tilsammen, mindre end motorerne paa to væddeløbsautomobiler.

Maskinerne paa disse skibe kan manøvrere dem til fuldkommenhed i storm, og der er ingen fare for at begge motorer skal gaa istykker. De nuværende luftskibe og endnu mere de som senere blir bygget vil klare sig mod elementerne ligesaa godt som andre skibe. Man vil opgive de haller som de nu trækkes ind i. De vil lægge til og bli fortøiet ved stilladser som er tilstrækkelig høie til, at agterenden af skibet kan vippe endel uden at det støder mod jorden. Fortøiet paa denne maade vil skibene ganske trygt ride af den haardeste storm.

Kortsagt, skjønt der hidtil er bygget bare fem af dem, har de allerede vist sin brugbarhed.

Tyskland konstruerer den første luftkanonbaad.

Fra begyndelsen af har det vist sig klart at den første vigtige brug af disse fartøier vilde bli som krigsskibe. Og deres nytte i krig er det man især har diskuteret.

Franskmændene som ikke har en stiv type, hvorfra der kan fyres kanoner, har foreslaaet at slippe sprængstoffe ned fra gondolerne. Men de tyske militære fagmænd fik, da de havde overtaget Zeppelin I, straks den idé at bruge hurtigskydende kanoner og opfordred sine kanonfabrikanter til at konstruere specielt luftskibsartilleri. Krupp havde sin kanon færdig iaar. Det er et let, meget kraftigt vaaben som siges at veie omtrent et hundrede og seksti pund; letheden er gjort mulig ved en særegen rekulmekanisme. Det skyder en 1,9 tommers granat og kan sende omtrent seksti i minuttet adskillige mil bort.

Disse granater er de samme som dem der bruges til de velkjendte bjergbatterier. Det er meget virkningsfulde projektiler. De springer istykker til en regn af smaa, skarpe fragmenter som dækker omtrent femti kvadratfod.

Luftskibets gondol viste sig i forsøgene som en udmerket kanonplatform, og den stive konstruktion med tyve tons vegt blir ikke paavirket af nogen rekul som denne slags kanoner kan gi.

For den populære opfatning ser det meget farlig ud at skyde med saadanne vaaben i nærheden af en saa stor vandstofmængde, som der er indesluttet i disse skibe. En lignende frygt havde man for flere aar siden for explosions-gasolinmotoren. Denne er dog i ti aar blit brugt til at drive styrbare balloner, og med undtagelse af to ulykker lige i begyndelsen, med absolut held. I zeppelinskibet er motoren ligesaa fuldstændig adskilt fra gasen som maskinrummet i en damper fra brændbare sager i lasten. Det er ogsaa let at beskytte luftskibet for flammen fra kanoner som fyres af, uden at man dog ved, hvilken fremgangsmaade tyskerne har brugt under sine forsøg.

Slagskibe en engelsk mil oppe i luften.

En ny krigsmaskine er det. Det vil bli et skib, ligesaa stort som de største moderne slagskibe, kanske større. Det vil kjæmpe fra en høide af en engelsk mil over jorden, og det vil under kampen manøvrere med en fart af seksti til femogseksti mil i timen. Vinden gaar i denne høide gjennemsnitlig fireogtyve mil i timen, i friskt veir ofte tredive.

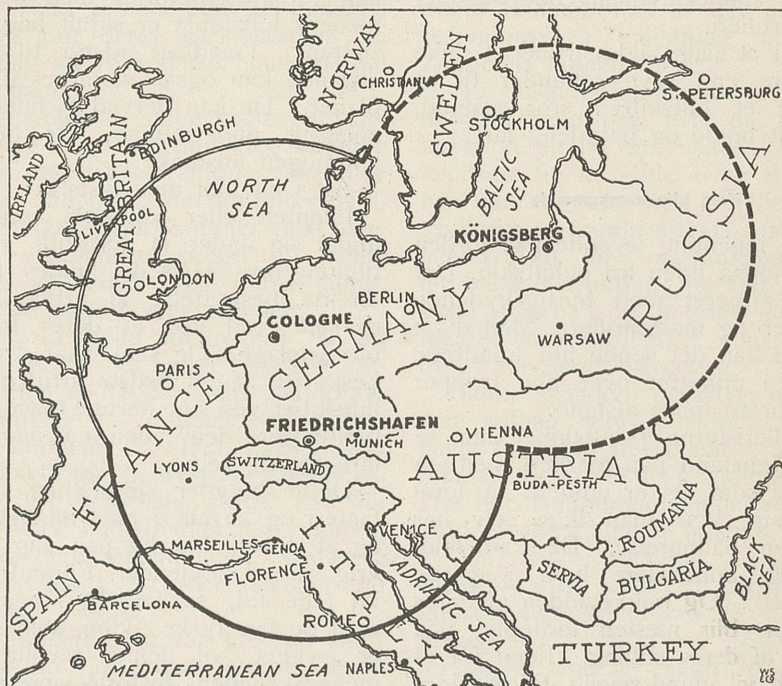
Luftskibene vil bevæge sig i luvart og stryge ned med vinden, naar de passerer over fienden. Derved kan de rette en absolut sikker ild mod jorden, medens de selv praktisk talt er udenfor fare.

Fagmændene har regnet ud en saakaldt «sikker zone»; det er omkring 1650 alen — paa det nærmeste en mil — over jorden. Heroppe er nemlig luftskibet udenfor rækkevidde af militærriflen som er den største fare. Hvis de bærende balloner blev punkteret af smaa kugler, saa vilde de vel ikke synke straks; men det vilde lække gjennem de smaa huller, og om en tid kunde skibet ikke holde sig oppe længer. Store hærafdelinger eller mange maskinkanoner vilde temmelig sikkert gjennemhulle skibet, hvis det kom indenfor rækkevidde. Det maa derfor holde sig ovenfor. Artilleriilden er da den eneste fare.

Men artilleriet er ikke gjort til at skyde op i luften med. Det høieste

punkt som moderne feltkanoner kan rettes mod, er knapt 1200 alen. Mundingerne kan ikke bevæges mere end syv grader til siden, for hjulenes skyld. Den længste tid, et zeppelinsk luftskib vilde bruge for at passere den farlige bue, vilde være tyve sekunder.

Kanonfabrikanterne arbeider allerede paa specielt artilleri som skal bruges mod luftskibe. Den bedste type er konstrueret af Krupp. Den kan skyde femogsytti grader op i luften. Men mange fagmænd tror at denne kanon af flere grunde vil være ubrugelig. Fæstningskanoner

Zeppelin II's aktionsradius.
Den distance som skibet tilbagelagde den 30.—31. mai, kunde række fra Köln til et stykke bortenfor Paris eller langt ind i England, fra Friedrichshafen til Rom og Wien, fra Königsberg til St. Petersburg eller Stockholm — og tilbage.

kunde da bedre konstrueres til brug mod luftskibe; men dette har lidet at betyde, for skibene vil ikke komme dem nær. Svære kanoner i marken kunde ogsaa skyde høit nok; men de vilde være for tungvindte at bruge mod en gjenstand som bevæged sig.

Men selv med de bedste greier kunde man neppe træffe disse luftskibe i den afstand de vilde ha under en kamp. Dette ser latterligt ud; maalet er jo 500 fod langt og 50 bredt. Men det er ikke latterligt, naar vi husker afstanden, farten og den skiftende bevægelse af dette maal.

De første kanonskud venter man aldrig skal ramme en gjenstand paa marken, selv i kjendt afstand. Det tar en række af prøveskud, før kanonen er indsigtet. Men dette

vilde jo være umuligt overfor balloner i luften. Baade i boerkrigen og den russisk-japanske krig blev der ofte brugt tøirede balloner (ballon captif); de blev sjelden rammet. Omhyggelige experimenter har vist, at der under selv de gunstigste omstændigheder kræves fra fem til tyve minutter for at ramme lavthængende balloner med artilleri.

Og i et slag vilde artilleriet ikke ha mere end tyve sekunder til at ramme et luftskib i stor afstand, ukjendt høide og betydelig fart!

Krig blir massemord.

Men ingenting levende paa jorden kan undgaa ilden fra et luftskib. Det vil bli armeret med hurtigskydende kanoner og maskinrifler. Med disse vaaben kan det sende fire hundrede kugler i minuttet over alle tropper indenfor to miles afstand.

Artilleristerne i luftskibet kan se hver gjenstand paa marken med en klarhed som det er umuligt at forestille sig, hvis man ikke selv har gjort en ballonreise. De kan fuldstændig kontrollere hvor kuglerne slaar ned. Og rækkevidden af deres kanoner blir næsten fordoblet paa grund af deres stilling. Ilden fra et luftskib vil uundgaaelig tilintetgjøre alt infanteri og kavalleri under det.

Luftskibet vil selv ikke være i alvorlig fare. Bare artilleri som staar færdigt, kan kanske ramme det. Men derfor vil luftskibet bare angribe naar artilleriet ikke er forberedt.

Det vil i lav høide arbeide sig op til luvart, saa stige til den «sikre zone» og stryge henover ubeskyttede hærafdelinger med fart som et expresstog. Eller det vil om natten sende søgelys hundreder af fod under sin gondol og fyre fra mørket ned paa en belyst mark. Manøvrering vil spille den største rolle i dets udvikling som kampmaskine.

Og her faar aeroplanerne stor betydning. De vil ha tyve mil større hastighed end skibet. Med sin ringe størrelse og sine hurtige bevægelser vil de være absolut sikre for kanonild, og naar de er fuldt udviklet kan de bære mindst to mand og et maskingevær. Speidende aeroplaner kan komme i berøring med fienden, medens luftskibet er skjult bag horizonten. Traadløst udstyr til korte afstande kan ogsaa medføres af aeroplaner. De kan derved gi luftskibet nøiagtig underretning, før fienden har nogen mistanke.

Alt i alt kan man fastslaa:

Infanteri eller kavalleri som befinder sig under et luftskib, vil bli tilintetgjort. Hvis de holdes under direkte beskyttelse af artilleri, kan de sultes ud ved at deres forraad blir ødelagt. Og selv naar tropper beskyttes af det bedste artilleri, kan luftskibet ved sine hurtige bevægelser tilintetgjøre dem uden nævneværdig fare for sig selv.

Dette betyder simpelthen at infanteri og kavalleri maa bli afskaffet, og at det vil bli slut paa slig landkrig som vi nu kjender. Forandringen vil tage tid, selvfølgelig, men selv med de faa tyske skibe som hidtil er bygget, vil denne revolution i menneskehedens historie være meget nærmere end man tænker sig.

Zeppelin I og II's kampevne.

Zeppelin I som er overtaget af den tyske regjering, er 446 fod langt og 38 fod bredt. Saa tyndt som det forholdsvis er, har det liden bæreevne. Det kan dog bære ni mand over en radius paa trehundrede mil og tilbage, det er fra den tyske grænse og til et hundrede mil bortenfor Paris. Hele tiden kan det flyve i den sikre zone, og det kan medføre to maskingeværer og nok ammunition til at skyde i tre kvart

time. Ingen troppeafdeling kunde modstaa denne ild i femten minutter.

Zeppelin II er ogsaa 446 fod langt, men 44 fod vidt, og dets bæreevne er derfor en fjerdedel større end Zeppelin I's. Med samme mandskab og aktionsradius kunde det bære mindst fire gange saa meget ammunition. Naar skibene udnytter gunstige vinde, kan deres aktionsradius bli adskillig større end tre hundrede mil og tilbage.

Men disse to skibe viser naturligvis bare hvad krigsluftskibe vil være i den nærmeste fremtid. De blev bygget saa billig som omtrent muligt. De luftskibe som kommer til at følge efter, vil ganske sikkert bli baade større og sterkere, og deres kampevne vil øges meget betydelig.

Grev Zeppelin udtalte for en tid siden, at han let kunde bygge et luftskib med et deplacement paa 30 000 kubikmeter — dobbelt saa meget som Zeppelin II. Det siges ogsaa at det skib som nu bygges i Friedrichshafen, er betydelig større end de forrige. Et luftskib med 30 000 kubikmeters deplacement vilde bare være 510 fod langt, 15 procent længer end Zeppelin I og II.

Et luftskib som var 510 fod langt og 51 fod vidt, kunde bære et dusin mænd fem hundrede mil og tilbage, og det kunde medtage vaaben og ammunition til en vegt af mindst fem tons. Dette var det samme som ti maskingeværer med ammunition til en hel times ild og to maskinkanoner som dem der er bygget for Zeppelin I med to hundrede granater til hvert vaaben. To og en halv tons dynamittorpedoer kunde komme i stedet for halvparten af maskinkanonerne med ammunition, hvis man ønsked at angribe fæstninger eller byer.

Firti saadanne skibe kunde bygges og armeres for bekostningen af en eneste dreadnought. Og en saadan flaade kunde, hvis den ikke fandt modstand fra andre luftskibe, erobre det vestlige Europa. I det øieblik den er bygget, vil de staaende hære i Europa være en anakronisme.

En spaadom.

For lidt over et aar siden skrev major Baden-Powell af det engelske ballonkorps i anledning af grev Zeppelins luftskib dette:

«Et dusin dreadnoughts vilde være absolut hjælpeløse, hvis de fik det hverv at hindre en eskadre af luftkrydsere fra at glide over dem og naa den engelske kyst. Disse luftkrydsere vil sandsynligvis snart være istand til at føre maskinkanoner af lettere konstruktion; derved vil de være istand til at angribe uden at maatte bære projektiler som er for tunge for deres bæreevne.»

Denne spaadom beskriver nøiagtig den stilling som luftskibet nu har naaet i forhold til slagskibet — idetmindste forsaavidt det gjælder Europa. Det lille landomraade hvor krigsfaren altid er størst, ligger indenfor radien af de tyske luftskibe. Og disse skibe — med sin større fart og sit fuldstændige kjendskab til fiendens bevægelser — vil aldrig udsætte sig for nogen unødig risiko for at bli rammet af et krigsskibs kanoner. De har jo den frie, sikre luft. Og naar de engang er kommet ind i et land, kan de fra sin høie stilling beherske enhver befolkning som ikke selv er beskyttet af luftskibe.

Flaaderne blir saaledes straks sat i en ny og underlegen stilling. De vil forsvare havnene, og uden tvil vil de, indtil luftnavigationen er gaaet meget frem, tjene som basis for luftskibenes operationer. I mellemtiden er det ikke umuligt, at der kan komme en styrkeprøve mellem slagskibe og luftskibe. Luftskibe af den størrelse som man vil opnaa paa faa aar, har alle fordele i en saadan duel.

Lufttorpedoer.

Luftskibenes vaaben mod slagskibe vilde være store lufttorpedoer, fyldt med sterke sprængstoffe. Man tror almindelig at saadanne projektiler simpelthen kunde slippes fra luftskibet. Dette er latterligt. Ingenting kunde man opnaa ved at slippe bomber en mil ned gjennem luften med dens strømninger.

Lufttorpedoen vil bli afskudt fra et langt, let rør, ved komprimeret luft eller lignende midler, saa den faar nogen begyndelseshastighed og en rotation som kan hindre den fra at vende sig i luften. Den vil indeholde 150 à 200 pund af et sterkt sprængstof som maximit, som ikke springer ved rystelsen, men exploderer ved hjælp af et brandrør som rystelsen vil antænde. Den vil bære en staalhætte i enden. Torpedoen vil ha stor fart, naar den falder paa dækket af et skib. Den vil gaa gjennem de øvre dæk til panserdækket under; der vil den tilslut explodere. Den spidse staalhætte vil da drives gjennem panserdækket og rive bort det indre af skibet. Der er ingen grund til at dette vaaben ikke skal bli ligesaa farligt som undervandstorpedoen.

Slagskibet er — ligesom fæstningen paa landet – luftskibets farligste fiende. Det kan udstyres med særlig konstruerede kanoner som kan holdes i beredskab. Luftskibet maa jo for at affyre sine torpedoer gaa direkte over slagskibet. Men hvor gunstig situationen end er for slagskibet, saa er det dog næsten sikkert at et halvt dusin luftskibe — som ikke kosted fjerdedelen af én dreadnought — vilde faa ødelagt det. Selv med det bedste artilleri vilde det være umuligt at skyde dem alle ned. Og de kunde paa sin side gjøre alle slags pludselige og uventede angreb — om natten, i taage, paa dage med lavthængende skyer. Man har allerede vist at et luftskib kan styres elektrisk af en mand som hænger i en gondol hundred fod under det. Luftskibet kan derved holdes skjult i skyen, medens navigatøren leder dets bevægelser fra sin gondol.

Fremtidens luftskibe.

I det øieblik civiliserede nationer gir sig til at konstruere luftflaader, vil der begynde en heftig væddestrid i bygningen af store skibe. Luftskibet behøver ikke at være særlig stort for at kjæmpe mod fiender paa jorden. Men dets værdi i kamp mod andre luftskibe vil direkte bestemmes af dets bæreevne.

Luftslag vil vindes af de skibe som først rammer de andre. Det gjælder derfor at konstruere skibe som baade kan bære saa kraftigt artilleri som muligt og bevæge sig med den størst mulige hastighed. Mange af de kyndigste fagmænd tror at skibene om faa aar vil ha en størrelse af en fjerdedels engelsk mil — ca. 400 meter. Og teoretisk seet er der al grund til at vente dette.

Luftskibets kanoner maa kunne fyre i enhver mulig retning. De maa derfor placeres helt forud og helt agter. Lykkeligvis er dette de sterkeste dele af skibet. Desuden vil der utvilsomt være kanoner ved toppen af den lodrette passage gjennem skibet, der hvor navigatørerne paa Zeppelin II nu stiger op for at ta observationer. De fleste af maskinriflerne vil faa plads i gondolerne under skroget.

Skibene vil hovedsagelig bli udrustet til kamp mod andre luftskibe. For hvis fiendens luftkræfter er ødelagt, kan han ikke længer verge sig. Udrustningen vil væsentlig bestaa af langtrækkende kanoner, men desuden særlige kanoner til brug mod aeroplaner.

Aeroplanerne vil faa en lignende

betydning som torpedobaadene i sjøkrig nu. Luftskibet maa altid holde udkig efter dem. Det maa beskyttes af egne areoplaner, og om natten af sterke og langtrækkende søgelys.

Et luftskib af «Mauretanias» længde, 790 fod, kan sikkert ventes om faa aar. Det vilde ha et deplacement paa 125 tons. Det kunde krydse fra Tyskland til enhver del af Europa. Kanske kunde det holde sig en uge i luften uden at fornye sine forraad. Det kunde afse mindst tyve tons til vaaben og ammunition.

Hvad luftskibene vil udrette.

Luftflaader vil snart være en kjendsgjerning, ikke bare fordi de har saa stor kampværdi, men ogsaa fordi de er saa billige. Den tyske hær koster nu over 200 millioner dollars om aaret. Den har 600 000 mand i aktiv tjeneste og 1 200 000 i reserve. En flaade paa 500 luftskibe kunde holdes for 15 millioner dollars om aaret; 100 nye skibe om aaret vilde koste 25 millioner. Det vilde altsaa være en overordentlig besparelse at kunne erstatte store troppemasser med dette nye krigsredskab.

Ogsaa i en videre betydning er luftskibe et stort fremskridt i krigen. Helt til vore dage har krig været kamp mellem landenes befolkning. Nu kommer den til at bli en duel mellem kampmaskiner som styres af øvede fagmænd. Antallet af individer som deltog i krigen, blev sterkt formindsket med det moderne slagskib. Men med de nye maskiner vil det bli en forsvindende liden del af befolkningen.

Dette betyder at det vil bli slut paa den militære verden som vi nu lever i. Nationernes magt vil ikke længer bygges paa massen af kjæmpende mænd.

Rusland og Asien blir sat i en ny stilling, og den «gule fare» blir udsat i lange tider, kanske for altid.

Langs den franske og tyske grænse er der allerede tegn som man skal merke sig. Zeppelin I er stationeret i fæstningen i Metz, Zeppelin II er bestemt til Køln, og det næste luftskib som bygges skal til Mainz. De to franske militærballoner er ogsaa lige ved grænsen, La République i Verdun, $26^{1}/_{2}$ engelsk mil fra Zeppelin I, og Ville de Paris i Toul.

Tysklands luftskibsverft.

Tyskland har for nylig fuldført et luftskibsverft til halvanden million dollars ved Friedrichshafen og Manzell, to nabobyer ved Bodensjøen. Det er det tyske folks eiendom. Pengene blev subskriberet til Zeppelin.

Det rummer fire dokker og der skal bygges to til. I krigstid kunde disse dokker levere fra femti til seksti skibe om aaret. Materialet til luftskibene er meget let, og delene — motorer, klædning, aluminiumstellet — kan faaes fra forskjellige private verksteder over hele landet.

Om et aars tid er der formodentlig henimod tyve luftskibe. De første som bygges skal bruges til kommercielle formaal, til at føre passagerer fra den ene del af Tyskland til den anden. Men de kan som alle zeppelinskibe hurtig forvandles til krigsskibe.

I Frankrige og England staar man for øieblikket langt tilbage for Tyskland. Militærballonerne i disse lande kan ikke maale sig med de zeppelinske skibe.

At den nye krigsmaskine vil bevirke store forandringer i verdens historie, er sikkert nok — hvis luftkrig overhodet blir tilladt. Krig en mil over jorden, mellem artilleriafdelinger som fyrer ind i vældige balloner med brændbar gas — det er for rædselsfuldt at forestille sig. Vil civilisationen tillade det? Eller betyder denne nye maskine at det blir slut paa al krig!

Seri-Indianerne.

Efter *W. Woehlke* i «Über Land und Meer».

Ved den kaliforniske bugt lever en indianerstamme, hvis kvinder og børn fanger harer med hænderne. Gutterne maa bringe harerne levende med til leiren for at bevise at de har indhentet dem i ærligt kapløb.

De voksne krigere i denne merkelige stamme gir sig ikke af med harer. Antilopen, hjorten, det hurtige, halvvilde kvæg i kyststriben er byttet for dem. Paa de nøgne, stenede sletter indhenter de hjorten tilfods, jager den til leiren, ligesom bonden driver kalven ind i fjøset. De fanger dyret med hænderne og slæber det levende hen til løvhytterne. Den hurtigste hest kan ikke maale sig med dem. Blir de overrasket i tyveri af kvæg, saa kommer de bort med lethed; ingen cowboy paa sin hest kan naa dem ind.

Dette klinger utrolig; men det er uomstødelige kjendsgjerninger, som fremragende etnologer i den amerikanske regjerings tjeneste har iagttaget paa stedet.

Denne lille stamme, seri-indianerne, staar kanske lavest af alle de primitive menneskeracer. De er et produkt af det haarde land hvor de har boet i aartusinder, og som de har evnet at forsvare mod alle fremmede. De har skyet alt samkvem med andre stammer. I sin afsides krog af verden har de derfor uforstyrret beholdt sin kulturgrad fra urtiden og i legemsbygning, liv og skikke tilpasset sig efter sit ørkenland.

Neppe noget andet folk i verden viser saa klart virkningen af kampen for tilværelsen som denne lille stamme paa knapt 400 sjæle, som har holdt en landstrækning saa stor som Bayern i frygt og skræk.

Seriernes land ligger i den varmeste, tørreste, fattigste del af det nordamerikanske kontinent. Tiburonøen og en del af fastlandet tvers overfor — ved den kaliforniske bugt — er deres hjem. Fra mundingen af Coloradofloden til mundingen af Yaquifloden — en strækning paa 800 kilometer — flyder ikke en draabe ferskvand ud i golfen. Otte maaneder af aaret viser termometeret 43—47 ^{0} C. i skyggen og 70^0 i solen, saa man ikke kan ta i metal med blotte hænder. Men om natten synker termometeret selv midtsommers næsten ned til frysepunktet.

Den samme skarpe kontrast viser ogsaa regnfaldet. Nogle dage i januar og juli forvandler skybruddene sletterne til flomme af mudder som vælter sig milevidt og foddybt over saltørkenen og paa nogen timer tørker ganske bort igjen. Det eneste vasdrag, som paa nogen steder har aargangsvand, er Riv Bacuache. Fem dage om aaret kommer denne strøm Rhinen nær i størrelse for saa at forsvinde i en saltsænkning 60 kilometer fra kysten. De andre 300 dage er dens leie bare glødende varmt, tørt sand. Elleve maaneder af aaret er forraadet af drikkevand paa dette omraade 2400 til 4800 hektoliter daglig, et forraad som knapt vilde strække til for et middelsstort hotel. To tredjedele af denne vandmængde findes i en fjelddal i det indre af Tiburonøen. Resten er spredt i nogle faa vandhul og sænkninger over hele ørkenen. Den tornede, tykhudede, bladløse vegetation, mest kaktus, ligner vege-

tationen i Koloradoørkenen i Kalifornien. Men den er endnu mere sparsom, og da dyreverdenen er afhængig af planteverdenen, er ogsaa faunaen overordentlig fattig. Bare saadanne dyr kan holde sig i live, som i kampen for tilværelsen har afpasset sig efter omgivelserne.

Men ligesaa fattig landet er paa dyr og planter, ligesaa rigt og mangfoldigt er livet i golfens varme vand. Der er utallige kjæmpeskildpadder, fiske, østers, skjæl og krebsdyr, en sand overflod af mad for serierne. Paa de smaa øer jager de til visse tider af aaret masser af pelikaner, maager, vildænder og andre vandfugle.

«El Infiernillo», Helvedesveien, kalder spanierne den arm som strækker sig mellem Tiburonøen og fastlandet. Den fortjener sit navn. Der findes vist ikke noget sted paa jorden vildere og farligere farvand end El Infiernillo. Op gjennem den trange kaliforniske havbugt bruser to gange om dagen en flodbølge som er tre til ti meter høi. I det trange slug El Inferniello presses floden sammen, til den strømmer som en katarakt gjennem fjeldporten. Men ved den øvre ende kastes den tilbage af hovedbølgen som er gaaet rundt øen, og her taarner vandet sig op i skummende hvirvler. To gange om dagen fordobler og tredobler vandmassen sig i den trange arm. Naar det saa er storm som driver skum og vand foran sig, naar brændingen sprøiter femti fod opad fjeldet, ja naar selv i vindstille strømningerne kaster vandet i høie spiraler op i luften, saa forstaar man let navnet El Infiernillo. Men ud paa denne havarm gaar serierne i sine skrøbelige kanoer som er bundet sammen af siv!

Slig er seriernes hjem, den vildeste, tørreste, varmeste del af en af de sørgeligste ørkener i verden. Det er klart at dette land maa ha git menneskene et sterkt særpræg. Serierne er meget storbygget. Faa af dem er under seks fod høie. Brystet er dybt hvælvet, bredt og sterkt. Hodet svarer til legemsstørrelsen. Ansigtet er med sine forholdsvis lave kindben slet ikke frastødende. Hudfarven er meget mørkere end hos alle andre indianere. De tynde, muskuløse, senede lemmer er godt proportioneret; men hænder og fødder er usædvanlig store og har tykke negle. Ikke paa nogen seri er der spor af fedt.

Alle har bygning og holdning som rensdyr, det brede bryst, det indtrukne underliv, de lange tynde arme og ben og de staalhaarde muskler. Det er det samme som udmerker mynden. Men underligst er det hudlag som dækker fod og ben til knæet. Tyk, fast og haard som horn er denne hud et panser, som naturen i aartusindernes løb har git ørkenens børn for at lette dem kampen for tilværelsen. Beskyttet af dette hudpanser løber serien uden frygt gjennem det mest piggede kaktuskrat, hvor hverken hest, kvæg eller hund vover sig ind. Uden at stanse iler krigeren over lange strækninger med spidskantet kiselsten, hvor selv den letfodede kojote gjør en lang bue udenom.

I Serilandet faar vandet en betydning som man ikke kan forstaa i egne med tilstrækkelig nedbør. Uden ferskvand er et almindeligt menneske snart fortabt i denne ørken. Proviant gir havet i overflod; men drikkevand maa hentes tolv kilometer borte i det indre af øen over steile fjeld eller dobbelt saa langt borte inde paa fastlandet over brændende sand. Men det er barneleg for serikvinderne. Fra ranchoen Costa Rica til kysten er det femti kilometer. Denne vei gaar serikonerne paa en dag eller en nat, og det med et 15 liters lerfad som veier 33 pund paa hodet,

et spædbarn paa hoften og sine samtlige eiendele paa ryggen. Og denne marsch, skal man huske, hører til stammens daglige liv.

Men hvad disse kvinder kan gjøre i nødstilfælde, er endnu mere forbausende. En morgen red señor Encinas, eieren af ranchoen Costa Rica, med flere ledsagere afsted til Hermosillo. Det etaarige barn til en serikone som med nogle andre holdt til i nærheden af ranchoen, blev sygt ud paa dagen. Ved solnedgang gav konen sig paa vei med sit tunge, hjælpeløse barn for at hente ind señor Encinas og tigge medicin af ham. Ved solopgang tog hun de ridende igjen; det var 75 kilometer fra ranchoen. Og underveis havde hun trods sin byrde fanget en hare med hænderne for at gi den levende, som tak, til spanieren.

Det er gutterne som har med harefangsten at gjøre. De pleier at gaa tre sammen paa jagt. En af dem følger forholdsvis langsomt efter haren, medens de to andre gjør store buer til begge sider. Hvor haren saa snur sig hen, altid møder den en af gutterne, indtil det udtrættede dyr tilslut blir grebet i halsen eller ørerne.

Paa lignende maade tar de voksne krigere hjorten, antilopen og fjeldgjeden. De pleier at gaa fem sammen paa hjortefangst; dog kan i nødsfald en eneste løber klare det alene. Her skal man høre en paalidelig jagthistorie. Don Manuel, søn af ranchoens eier, havde forsøgt at vænne en af serierne omkring ranchoen til arbeide. En varm eftermiddag bad serien sig fri, da jagtlysten var kommet op i ham. Han fik fri paa den betingelse at han skulde bringe en hjort levende ind i korrallen. To timer efter at han var gaaet, viste løberen sig igjen i horizonten, drivende en stor hjort foran sig mod ranchoen. I vilde sprang prøved det rædde dyr — med jægeren bag sig og huset foran sig — at komme af veien; men altid var løberen der. Nærmere og nærmere kom dyr og jæger til huset, kortere og kortere blev hjortens flugtforsøg til siden, og tilslut hented serien den ind i et sidste flyvende løb, kasted den over skulderen og bar den ind i korrallen.

Og her er et kapløb mellem en hest og seri. Ifald hingsten blev indhentet af løberen før den var kommet 200 meter fra korrallen, skulde den tilhøre stammen. En vaquero jaged hesten frem og tilbage i den store indhegning, til den var kommet i fuld fart. Saa blev korraldøren slaaet op, og i rasende karriere fór hesten afsted. Men den var knapt naaet hundrede meter frem, da indianeren var i hælene paa den. Femti meter længer frem havde han svunget sig op paa ryggen af hesten, greb med sin ene haand manken mellem ørerne og med den anden mulen, og i næste øieblik laa dyret med brukket rygrad dirrende i sandet. Hylende styrted de ventende serier, mænd, kvinder og børn, sig over kadaveret, rev bughulen op med skarpe skjæl, slugte de dampende tarme paa stedet, medens ungdommen sloges om blodet, maven og løse stykker af kjødet. Saa slæbte de resten af kadaveret ind i leiren, hvor det paa nogle timer forsvandt med undtagelse af skindet og de største knokler.

Til den overordentlige hurtighed og udholdenhed, de store, kraftige hænder med sterke negle, til dette svarer en usigelig fattigdom paa redskaber og verktøi. Det er en fattigdom som trods seriernes høie legemlige udvikling gir dem den kulturelt laveste plads blandt de indfødte i Nordamerika.

Et af de ældste redskaber som er blit fremstillet af primitive mennesker, er kniven eller et knivlignende

skjærende redskab som først blev lavet af et skjæl, en dyretand eller af ben, saa af sten og tilslut af metal. Der findes neppe en historisk eller forhistorisk stamme, som ikke har havt etslags grovt skjæreverktøi. Men serierne som i firehundrede aar nu og da har været i berøring med den kaukasiske civilisation, mangler kniven fuldstændig. De har bare sine naturlige vaaben, de faste, tykke fingernegle og tænderne.

Skal de sønderlemme en skildpadde eller en hjort, saa river de huden op med et horn, en tand eller en kiselsten og fortsætter med sine negle og tænder.

Til at lave sine faa ting bruger de ikke noget verktøi. Den ting som kræver størst dygtighed, er deres kano, «balsa», som er sammensat af tre lange sivbundter og ligner en flaade. Den kan bedre end noget andet fartøi modstaa de vilde strømninger i El Infiernillo. Men de bruger bare hænderne til at bryde rørene af og binde dem sammen. Med en grov kile laver de sine buer og pile. Og deres vandkar af ler, «ollas», er lavet paa den simpleste maade af en lerklump uden nogen tilformning. Spidse ben, skarpe torne eller træstykker hjælper dem til at sammenhefte pelikanskindene og det stof som kvinderne med sine hænder laver af plantefibre.

Serierne har ikke andet verktøi end skjæl og haandkiler, og disse sidste er slibt til af sjøer og sand og bruges som de er. Serierne hverken skjærper eller spidser dem. Hvis der under brugen springer et stykke af stenen saa den faar en skarp kant, da blir den kastet som ubrugelig — et bevis paa stammens overordentlig lave kulturtrin.

Skjønt serierne kan skaffe sig ild, gir de sig lidet af med at koge. Jagtbyttet, enten det saa er vildt eller kvæg, skildpadder, fiske, firben, slanger, pelikaner eller kaktusfrugt, blir slugt raat paa stedet. Nu og da, naar forraadet er for stort til at fortæres straks, blir der gjort en begyndelse til at koge eller svie de haardeste dele for at faa dem møre, men aldrig ordentlig. I almindelighed foretrækker de at lade solen gjøre kjødet mørt. De store knokler og resterne af kjødet lægges i et skildpaddeskal paa løvhytterne, hvor de snart blir færdige i den glødende varme.

I mere end tre aarhundreder har serierne nu og da været i berøring med kaukasere. I femti aar har señor Encinas boet paa rancho de Costa Rica ved grænsen af deres omraade og har hele tiden prøvet at komme i nærmere forbindelse med dem. Jesuiter og franziskanere har grundet missioner, som serierne sværmed om for at tigge, før de ødelagde dem. Spaniere og mexikanere sendte gang paa gang expeditioner for at straffe dem for røveri. Men alligevel har intet kaukasisk øie set deres børn bli født, deres døde bli begravet.

Ingen fremmed har set dem lave sine lerkar eller farverne som de maler sit ansigt med — den eneste forsiring de kjender, skjelnemerket mellem de enkelte stammer. Ingen har været tilstede ved deres faa fester.

I seriernes aarer flyder ikke en draabe fremmed blod. Der findes ikke et eneste blandingsbarn af serierne og andre indianere eller hvide.

Den dag idag kan man høre om reisende som er forsvundet i serilandet. Efter paalidelige beretninger har i de sidste tolv aar mindst tredive hvide mistet livet der; blandt dem var to journalister fra San Francisco, en tysk naturforsker, to matroser og flere selskaber af guldsøgere.

To felttog har den mexikanske regjering i denne tid gjort mod serierne, begge uden nytte. Heste og muldyr blev siddende fast i sandet,

fartøierne drev af i stormen, landingsbaadene kantred i den vilde brænding, vandet forsvandt, og halvdøde af tørst og sult maatte soldaterne trække sig tilbage uden saa meget som at ha seet en seri.

Efter alle beretninger af de faa mexikanere som er undkommet fra indianernes overfald, er de ligesaa dyriske i kamp som paa jagt. De gjør sit angreb fra et baghold, og først naar de er sikre paa sin overmagt. De skyder først af sine pile, som er gjenemtrukket med et bryg af raadnende kjød, klapperslange- og skorpiongift, og styrter sig saa med blotte hænder eller bare bevæbnet med en sten paa sine offere. De raser af blodtørst. Øinene skinner grønt og rødt, tænderne griner mellem de fortrukne læber, haaret stritter paa hodet.

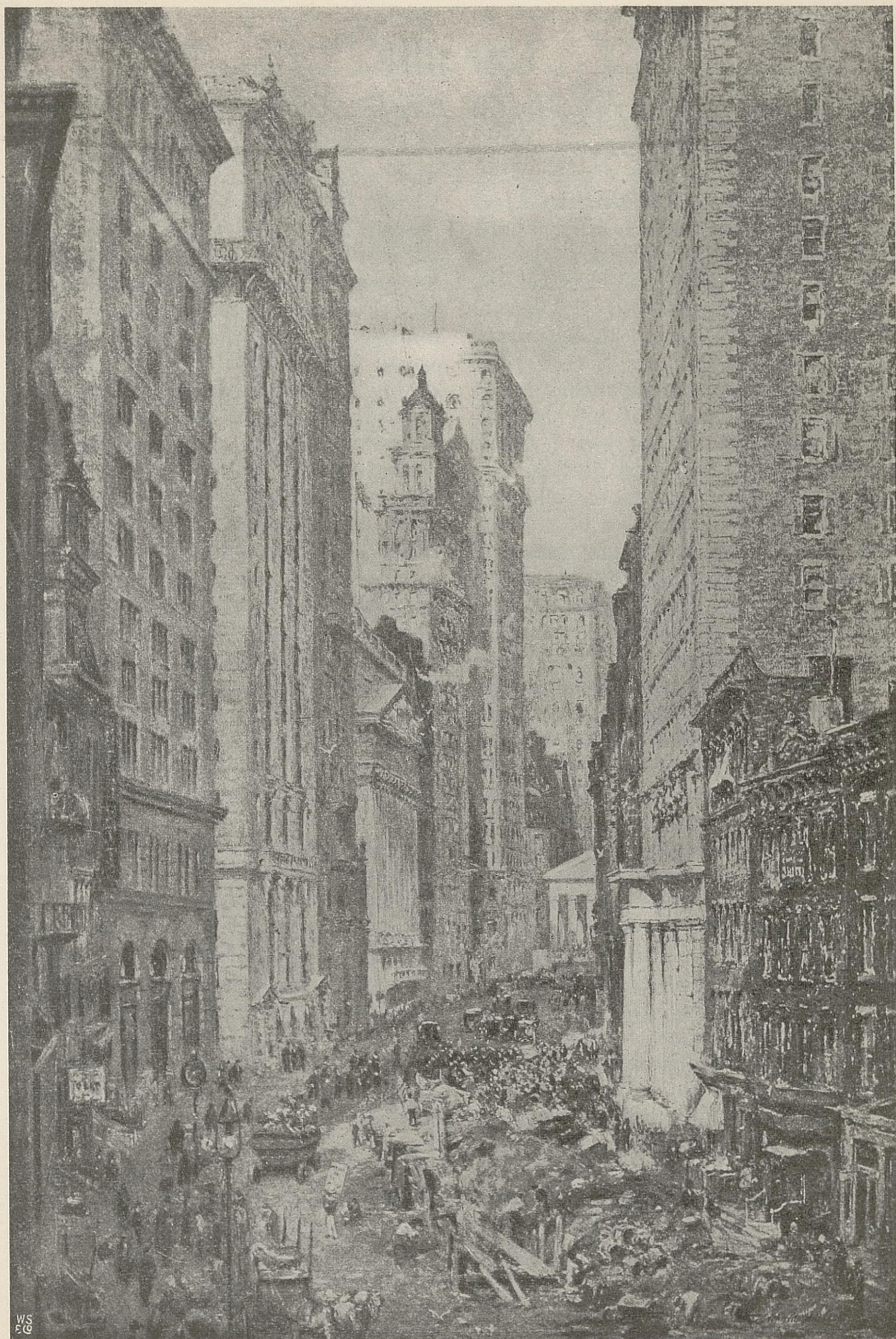
Ogsaa i dyb fred bærer serierne sig ad som rovdyr mod fremmede. De vover sig ikke nær dem alene. Kommer der besøgende til deres leir, saa slutter latter og tale straks, krigerne retter sig op med et tvungent grin og kvinder og børn forsvinder. Hvis den fremmede viser sig pludselig, saa kan han se, at mændenes muskler trækker sig sammen ligesom til sprang, øinene begynder at glimte, haaret reiser sig paa hodet og læberne trækker sig fra tænderne. En dyb ufrivillig strubelyd ligesom en hunds knurren naar den veirer ulven, fortæller om det slug som skiller denne primitive stamme fra alle medmennesker.

Jordbrug kjender serien ikke til, heller ikke kvægavl. Aldrig falder det ham ind at lade en hest bære hans sager eller hans vand paa lange marscher. At spare op proviant i de syv fede uger har han endnu ikke lært. Er han sulten, saa gaar han ud paa jagt eller fiske og sluger byttet paa stedet. Er han hverken sulten eller tørst, saa ligger han i timevis, i dagevis paa ryggen uden at røre paa sig, ubevægelig som en overmæt slange, ligesaa flegmatisk og doven som han paa jagten er hurtig og behændig. Saa træg er han i disse pauser at hans dovenskab endog er blit et ordsprog hos mexikanerne som dog paa ingen maade er flittige selv.

Hver del af stammens liv tyder paa, at serierne staar umaadelig lavt i den almindelige menneskelige udvikling, men at paa samme tid de særegne forhold som de lever under, har drevet enkelte evner frem til en udvikling som ikke har sin lige andet sted paa jorden. Serierne er sønner af sin hjemstavn, af ørkenen med dens modsætninger. Men fra menneskeheden er de skilt af et slug som der ikke kan bli slaaet nogen bro over.

Skyskrabere i Broad Street, New-York.

Fra det amerikanske tidsskrift «The Century» har vi hentet hosstaaende billede, som gir et glimrende indtryk af en moderne skyskrabergade. Forøvrigt henvises til en artikel om amerikanske skyskrabere i forrige aargang af «Kringsjaa».

Paradis.

Naturvidenskabeligt causeri af *W. Bölsche* i «Über Land und Meer».

I Londons zoologiske have er der nylig død en uhyre landskildpadde, hvis alder blev sat til 250 aar. Saadanne tal kan naturligvis ikke være sikre. De gaar tilbage til de tider, da de ensomme øer i verdenshavet som bare var beboet af saadanne skildpadder, første gang blev opdaget af mennesker. Men sikkert er det at der i denne underlige slegt findes patriarker, som kan se tilbage paa en hel række af menneskealdere.

Hvorledes blir man saa gammel? Vi som ved hvor stor værdi et betydeligt menneskes liv har, vi gjør dette spørgsmaal med en viss misundelse. Trænges det tilsvarende uhyre flegma hos en saadan skildpadde, det som allerede i levende liv gir den noget af en mumie, en forstening? Der er ogsaa noget andet som trænges. Man maa stamme fra paradiset — — —

Den gamle folkelegende fortæller os at i tidernes begyndelse var rovdyret endnu ikke opfundet; da laa løven fredelig ved lammets side. Geologen ved nu ikke meget at berette om denne fred. Saalangt vi kan se tilbage i jordens historie, har der været slemme røvere, og der synes at ha været flere jo længer vi gaar tilbage.

Man faar endog indtrykket af at mange dyreformer som nu er vergeløse, oprindelig har havt vaaben. Den berømte urfugl archæopteryx havde tænder i kjæverne. Skildpadderne selv havde engang tænder. Forfædrene til mange pattedyr uden tænder, f. eks. nebdyret og hvalfisken, var i samme stilling, som et flygtigt anlæg til en tandrække endnu viser hos fosteret. Men der er ogsaa utallige tilfælde af at dyr lever i fred og forstaaelse og bygger sine samfund paa principet om gjensidig hjælp. Ofte slutter de sig dog sammen for at verge sig mod en fælles fiende eller endog for at angribe i fællesskab.

Jorden er stor og de geologiske tidsrum endeløst lange. Uendelige muligheder er blit virkeliggjort i dem. Ogsaa «paradiset» har der nu og da igjen været plads til. Ikke det paradis hvor løven hvilte ved siden af lammet, men et paradis hvor der ikke fandtes løver, bare lam. Dyrearter som ellers stod i den hvasseste kamp for tilværelsen, kunde komme til afsides steder, fremfor alt øer, hvor deres angribere ikke fulgte med. Gjennem lange tider, i enkelte tilfælde sikkert millioner af aar, har saadanne skabninger der havt en fred og lykkelig sorgløshed, som satte et bestemt præg paa dem. Et øvet øie ser straks at det er en «paradiser».

Skildpadden som ikke er nogen padde, men et meget eiendommeligt krybdyr, har trods sit haarde panser ikke været nogen særlig lykkelig skabning der hvor kampen for tilværelsen raser i hele sin bitterhed. At pakke levende væsener i fragtkasser for at beskytte dem, dette solide, men ogsaa tunge og klodsede experiment af udviklingen er i længden en daarlig hjælp. Vi mennesker som har prøvet om igjen de fleste af naturens forsøg, vi gjorde os snart fri igjen af «harnisket». Længe før vi opfandt skydevaabnene, forstod rovdyrene at et smidigt sprang, sterke tænder og klør er en meget større

garanti end en tung panserskjorte. Beltedyret blandt pattedyrene var et spor som blev forladt ligesaa snart som skildpaddetypen blandt de senere krybdyr.

En skildpadde som kom ud for en jaguar eller tiger, vilde jo være uhjælpelig fortabt trods sit panser — ikke at tale om angreb fra mennesker. Noget bedre klarer den sig i vandet; men der er det den kjedelige omstændighed at alle vandskildpadder, selv de som holder sig paa aaben sjø, maa til land for at lægge sine æg. Saadanne svømmeskildpadder er da ogsaa meget forsigtige i valget af det land de nu og da maa besøge.

En enkelt gang har det lykkedes dem at lande paa «paradisets» kyst. De opdaged ganske ensomme øer i det blaa ocean, hvor der dels overhodet ikke fandtes andre store dyr, dels ihvertfald ingen rovdyr, derimod fed, let plantekost i overflod. Selv havskildpadderne tabte da lysten til at vende tilbage til det vaade element. Fødderne blev lidt efter lidt omformet, saa de kunde gjøre tjeneste paa land, og saa kom aartusinders paradisisk liv.

Mauritius, Aldabraøerne, Galapagosgruppen i det Indiske og det Stille hav har været saadanne skildpaddeasyler; men saa kom mennesket, det værste af alle rovdyr. I tidligere dage, i diluvialtiden, har ogsaa Malta været et saadant smuthul; for dengang leved ogsaa der vældige landskildpadder.

Det store er netop en følge af paradislivet. I den uforstyrrede fred kunde skildpadderne vokse til hele kjødbjerg under sin rustning. De kunde bli umaadelig gamle. Hvor utrolig gamle enkelte dyrearter, f. eks. rovfugle kan bli naar de er ganske fri for sorger, det kan man iagttage i vore kunstige paradiser, de zoologiske haver. Og i den senere tid har reisende kunnet fortælle os, hvor fabelagtig store langsomt voksende dyr som elefanterne kan bli, naar de faar leve sit liv ud.

Denne næsten ubegrænsede vekst som langt overskrider den oprindelige størrelse af arten, kan vi se ogsaa hos andre paradisdyr. Paa Mauritius var en due, den berømte dronte, svulmet op til størrelsen af en kalkun. Paa Australien, Ny Zeeland, Madagaskar, hvor der oprindelig ikke fandtes rovdyr, voksed der hønsefugle, som blev lige til fire meter høie strudselignende kolosser, moa- og aepyornisarterne.

Men rekorden i størrelse er vel sat af en skildpadde i Nordindien, kolossochelys, sem dog for længe siden er forsvundet; den blev henimod tyve fod lang. Slige kjæmper i sit tilsvarende tunge panser blev naturligvis mere og mere vergeløse. Denne vergeløshed er igjen en typisk egenskab hos alle paradisdyr. Dronte- og moafuglene havde sluttet med at flyve og derfor ogsaa i større eller mindre grad mistet vingerne. Ved randen af hele sydpolaromraadet hvor der hverken er isbjørne eller polarræve som i Norden, findes myriader af tildels kjæmpestore, yderst fede fugle, pingvinerne; de kan heller ikke flyve mere.

For fuglene gjælder det at de ofte maa stige fra træet ned paa jorden, og dette paafaldende venskab med jorden er ogsaa et karaktertræk hos «paradisere». Paa Ny Zeeland lever de vingeløse kiwifugle som ræve eller kaniner i jordhuler. I Sydamerika som i hele den ældre tertiærtid var fuldstændig isoleret og hvor der ikke var opstaaet nogen af de ægte rovdyr, gik dovendyrene som nu bare holder sig i trærne, store og groteske om paa sletterne.

Alle skildpadder er levninger fra en urgammel epoke, krybdyrudviklingen, som vi bare har smaa rester

tilbage af. Ogsaa ellers har der i paradiserne holdt sig mange interessante gamle dyreformer som ellers er udryddet i kampen mod nyere arter. I Australien er der det æglæggende nebdyr, paa Ny Zeeland den eneste endnu existerende ursaurier, den saakaldte brofirfissel, paa Madagaskar urstammen af aber, halvaberne. Ogsaa pingvinerne er urgamle; der har seet sine sydpolarkyster som et virkeligt, grønt paradis med yppige bøgeskoge.

En enkelt egenskab hos paradiserne leder man forgjæves efter netop hos skildpadderne. Deres kjærlighedsliv er som forresten alt hos de flegmatiske skildpadder temmelig kjedsommeligt. Men ellers kan man hos asyldyr finde en paafaldende stigning i kjærlighedslivet. Hvorledes skulde de ellers fordrive tiden i sit paradis? Livet er nød og kamp. Naar det ikke er slig mere, saa blir det enten sløvsind som hos skildpadderne, eller en viss høiere tilværelse.

Hos menneskene kunde vi da sige i udvidet mening: Livet træder i kjærlighedens tjeneste; fremfor alt kjærlighed til kunst, til forskning, til ren tænkning. Hos dyrene staar det erotiske i forgrunden; men for en luxus der da blir i deres erotik! De leger og synger, de glimrer i pragtfulde bryllupsklær.

Ved et tilfælde har den vakreste af alle fugle faaet navnet «paradisfugl». Dengang vidste man ikke at den virkelig var en asylbeboer. Alle pragtformerne af denne «paradiser» stammer fra Ny Guinea, kjæmpeøen, som efter Ny Zeeland af alle store øer er fattigst paa pattedyr. Der findes ikke et eneste større rovdyr, ingen aber eller halvaber; men de uigjennemtrængelige urskoge gir fuglene de gunstigste chancer. Paradisfuglens herlige fjær er bare til pynt, erotiske paradefjær som ikke skal beskytte. Visse arter bygger til sine bryllupsdanse kunstfærdige løvhytter, som de pynter med brogede stene, muslinger, blomster, røde bær og blaa fjær. Kunsten feirer der sande orgier.

Den som mener at ogsaa mennesket følger de almindelige udviklingslove, vil med interesse følge sporene af et tidligere paradisk liv hos mennesket. Der er mange tegn paa at der i dets udviklingshistorie kan ha været en tid, da kampen for tilværelsen var lettere end siden.

Ogsaa mennesket er en relativt meget stor form som af vane har vovet sig ned paa jorden, skjønt hænder og fødder endnu tydelig forraader at det oprindelig har været en træklatrer. Det kan da neppe ha levet paa steder hvor store rovdyr gjorde jorden farlig; mennesket mangler jo i modsætning til de forsvarsdygtige store abearter fuldstændig de fremspringende skarpe hjørnetænder som naturligt vaaben.

Man kunde vel tænke at menneskets verktøisteknik som gav det sten til vaaben, tidlig var blit en erstatning. Men brugen af verktøi forudsætter en menneskelig intelligens og denne intelligens en hjerneskalle som er udviklet paa bekostning af kjævepartiet.

Men man skal ogsaa huske hvor paafaldende tidlig dette menneske er gaaet over til rene luxusproduktioner. De ældste sikre spor af kultur dukker op i diluvialtiden, da Norden var dækket af den store is, og der i Syden var en fugtighedsperiode med syndflodslignende tilstande. Mennesket som i denne periode trængte frem mod Europa, leved vistnok ikke mere i et fredeligt asyl, det var forlængst igjen kastet ud i den vildeste kamp for tilværelsen; men det klarte sig netop med sine første store tekniske opdagelser, stenvaabnene og ilden.

Allerede i denne periode ser vi kunst hos mennesket. Det skjærer,

tegner, maler; især er det billeder af jagtdyrene, mammuten, vildhesten, bisonen, men ogsaa meget andet. Det spiller paa primitive instrumenter, det maler sit legeme.

Nylig har man i Frankrige fundet et menneske af den diluviale, saakaldte Neandertalrace som var regelret begravet og det paa en maade (med vaaben og proviant), som tyded paa at man trodde sjælen leved videre efter døden. Altsaa tænkte man allerede dengang paa tilværelses- og skjæbnespørgsmaalene.

Hvorledes kunde dette fantasi- og tankeliv ha blomstret op saa tidlig? Neppe i den haarde kamp for tilværelsen. Man tænker paa paradisfuglen og dens smykkefjær. Hos mennesket har disse ting snart taget en høiere og ædlere vei (gjennem hjernen!), da de først var kommet.

Men at de kom — — — var ikke det i paradiset?

Jordbruget i Kina.

De forenede Staters konsul i Nanking udtaler i en indberetning, at medens Kina for den tilfældige iagttager gir indtryk af at være uforholdsmæssig tæt befolket, vækker det dog stor forundring hos alle, som befarer Jangtsze-floden og andre dele af Kina, at man milevis til begge sider kan se dyrkbar og frugtbar jord, som henligger unyttet eller i det høieste anvendes til en lidet intensiv dyrkning med en eller anden simplere planteart.

Kina er i udpræget grad et jordbrugsland, og mere end to tredjedele af dets store befolkning er sysselsat med jordbruget, som imidlertid drives paa en meget gammeldags maade. Man søger ikke at opnaa en større avling gjennem anvendelse af mere fremskredne dyrkningsmaader eller moderne gjødningsmethoder; hvorvidt høstudbyttet skal bli større eller mindre afhænger alene af, om de klimatiske vilkaar stiller sig mere eller mindre gunstige. Man anvender endnu stadig de samme jordbrugsredskaber som for hundreder af aar tilbage, og bringes i enkelte tilfælde et moderne jordbrugsredskab i anvendelse, saa sker dette høist uvilligt.

Hvad Kina i høi grad trænger, er jordbrugs- og havebrugsskoler og andre lignende institutioner, hvorved der kunde udbredes nye ideer med hensyn til praktisk jordbrug blandt den jorddyrkende befolkning. Dette vil være det bedste botemiddel mod den med visse mellemrum stadig optrædende hungersnød som følge af daarlig rishøst. Denne skyldes enten for meget regn og flom eller en anden uforudseet omstændighed, der kunde ha været undgaaet, hvis jordbrugeren havde været fortrolig med de methoder, som kunde være bragt i anvendelse i de forskjellige tilfælde for at forhindre skade. Praktisk kundskab vilde fjerne faren for hungersnød og vilde være af en ganske anderledes vidtrækkende nytte for befolkningens legemlige behov end nogetsomhelst andet. Mange liv vilde saaledes have været sparede, om befolkningen havde lært at dyrke ogsaa andre arter sæd end ris, hvilke kunde anvendes, naar rishøsten slog feil.

Havedyrkning, risdyrkning og silkeavl er den hovedsagelige beskjæftigelse for befolkningen i det indre af landet; men den ved indsjøerne og floderne beliggende jord er næsten

helt uoptaget og udyrket. Den i det indre af landet avlede ris er det almindelige fødemiddel og varierer med hensyn til kvalitet og mængde efter de klimatiske forhold. Da befolkningen er helt afhængig af udbyttet af hvert aars rishøst, og da det medfører elendighed og død for mangfoldige, at høsten slaar feil, burde dette anspore til ogsaa at dyrke andre sædarter for saaledes at være beskyttet mod den stadig truende hungersnød. Der kan heller ingen tvil være om, at dyrkningen af hvede og andre kornsorter vilde bidrage til i høi grad at øge jordbrugets afkastning.

I enkelte dele af Kina avles vistnok vindruer, hvoraf der ogsaa laves en slags vin, men hverken kvantiteten eller kvaliteten heraf er bemerkelsesværdig. Det indenlandske brændevin, som er i høi grad berusende, fremstilles af ris og hirse med tilsætning af forskjellige ingredienser. Tekstilplanter er meget udbredte i Kina og omfatter hamp, kinagræs eller ramiefibre og bomuld. Papir forfærdiges af træmasse af bambustræet, hvis fibre anvendes til tauge og snorer. Olje udvindes af en indenlandsk træsort og kaldes træolje. Olje udvindes ogsaa af bomuldssæd og rapssæd, jordnødder o. s. v. Dyrkningen af opium er vistnok aftagende som følge af den af regjeringen paabudte indskrænkning af dyrkningen, men opium er dog endnu et vigtigt jordbrugsprodukt, som i betydning kan sidestilles med bomuld, the, sukkerrør og bambus.

Den kinesiske nationaldrik, the, er af høist forskjellig kvalitet. Ved den første høst erholdes den bedste og mest delikate thesort. Theen høstes tre gange om aaret, og bladene tilberedes som sort the, grøn the, «murstensthe» og «støvthe». Næsten al «murstensthe» exporteres til Rusland, Sibirien og Mongoliet; de andre sorter sendes hovedsagelig til De forenede Stater og Storbritannien. En stor del af theavlingen forbruges dog inden landet.

Det egentlige Kina er, naar bortsees fra de mere afsidesliggende dele af landet, et meget skogfattigt land. Træ maa derfor indføres ikke alene for at benyttes som bygningsmateriale, men ogsaa for at tjene til brændsel. Derimod forekommer der i Kina forskjellige træsorter, hvoraf der udvindes visse substanser, som er gjenstand for salg, saaledes, som nævnt, træoljetræet, gummilaktræet, talgtræet, vokstræet, kamfertræet, sæbetræet etc. Morbærtræet dyrkes for sine blade, hvorpaa silkeormen ernærer sig. Silkeavlen og silkeindustrien er af stor betydning for Kina.

Af særlig betydning for landet er dog bambustræet, som finder de mest forskjelligartede anvendelser. Der skal ialt være over seksti forskjellige arter af bambustræ, og det anvendes baade til husbrug, som salgsvare og til industriel brug. Dets unge skud ansees som en stor delikatesse og er en lækker og kostbar ret paa mandarinernes bord, rødderne anvendes til stokke, medens stammerne anvendes til master, stænger, borde, stole, krakker, spisepinder, piber, parasoller, vifter, musikalske instrumenter, bygninger etc.

Kinas frugttræer er fersken-, aprikos-, plomme-, æble-, jordbær-, appelsin-, banan-, jujubær-, ananas-, mango-, kastanje-, valnød- og persimontræer.

Kringsjaa.

Ved *K. E.*

Storstreiken. Rolig og stilfærdig som et schakspil udkjæmpes den store sociale og økonomiske kamp i Sverige. Ingen gadekampe, ingen hidsende veltalenhed, intet som minder om revolution. Hvert kamptræk, hver ny beslutning vidner om lange og sindige overveielser, klog prøven for og imod. Det minder om krigen — den moderne krig. Tropper rykker frem, nye kastes mod fienden, andre trækkes tilbage. Partierne har sine reserver og sine kjernetropper. Det er den stille krig, hvor ingen ser de faldne.

Stadig høres det slagord: Arbeiderne mod samfundet! Arbeidsgiverne har sendt ud parolen og alt for mange har taget den op. Det er ikke længer en lønskamp, siger man, arbeiderne angriber selve samfundet.

Hvor falsk parolen er, forstaaes bedst, naar man mindes streikens forløber: Lockouten! Da hørtes der intet om, at arbeidsgiverne angreb selve samfundet.

Samfundet omslutter alle partier og alle klasser. En kamp mellem klasserne er en kamp indenfor samfundet, og det er nødt til at anerkjende denne kamp, saalænge det ikke sidder inde med midler til at løse striden. Arbeidernes kamp i det hele har udviklet sig didhen, at den er ikke rettet mod samfundet som saadant, men vil omforme det, nyskabe det. Arbeidsgivere og arbeidere udgjør to partier med lige store rettigheder og lige krav paa samfundets beskyttelse. Blir hær, ridende og gaaende politi, regjering osv. en særbeskyttelse og tjenende aander for det ene parti — arbeidsgiverne og folk som mener at ha interesser fælles med dem, — saa er det arbeidsgiverne, som sprænger samfundet.

To ligeberettigede partier og to ligesterke. Her er ikke længer tale om de svages kamp mod magthaverne. Hvad arbeiderne mangler af kapital, det erstatter deres glimrende samhold og beundringsværdige disciplin. Saa sterke er de blit, at hvilket udfald striden end faar, som helt seirende er det udelukket, at arbeidsgiverne gaar ud af kampen.

Og hvordan udfaldet end blir, betydningen af selve kampen kan neppe overvurderes. Det er udviklingens egen pinefulde kamp, en begivenhed i verdenskampen for at bringe det som strider i balance. To partier, hvis interesser i virkeligheden falder sammen, strides, som de i umindelige tider har stridt mod hinanden. Men jo skarpere striden staar, des klarere sees fællesinteressen. Og striden vil medføre, at begge partier vil faa en ny forstaaelse af, at det ene parti ikke kan fortrænge det andet, de vil ane nødvendigheden af at arbeide sammen, at bøie sig under fællesskabet.

Storstreiken vil ha lært de tvilende stor respekt for arbeidernes kultur. En slig disciplin, et sligt samhold og en slig sterk tro paa en sag kan bare aftvinge den dybeste ærbødighed — og tro paa sagens retfærdighed.

Forhaabentligvis for alle partier, for hele samfundets udvikling ender ikke kampen slig, at det kan siges, at arbeiderne har lidt et nederlag. Et nederlag vilde betyde det samme som at den stille kamp er virknings-

løs. I det afgjørende øieblik magter ikke organisation, samhold, disciplin noget mod kapitalen. Og saa reiser spørgsmaalet sig: Hvilke midler da?!

Men den stille kamp — som ogsaa er en haard og grusom kamp — vil ikke vise sig virkningsløs. Og det er ikke det mindste indtryk *under* streiken: Saa langt er vi da kommet frem i kultur, at en saa alvorlig kamp som denne, hvor to partier mener at kjæmpe for sine dybeste interesser, den kan gaa som indtil nu i 2 uger uden en eneste urolighed, uden at der øves den ringeste vold. Og det bør altid erindres, at det er arbeiderne som lærer verden at kjæmpe denne tause forsagende kamp for, hvad de tror er ret.

*

Det er nu et aars tid siden Albertiskandalen i Kjøbenhavn. En «storm af uvilje» feied den mægtige *konseilspræsident J. C. Christensen* bort fra regjeringen. Han var blit en umulig mand i dansk politik, han som mere end nogen anden var gaaet god for Albertis politiske og moralske vederheftighed. Nu — et aar efter — er den danske moralske storm trukket bort, himlen er atter klar og man finder paany hr. J. C. Christensen som den, der har magten, atter minister, atter den virkelig ledende.

Alberti er endnu ikke dømt; det ansvar — politisk og moralsk — som J. C. Christensen havde for stortyvens handlinger, er ikke opgjort, ja ikke engang retslig bragt paa det rene. Ingen af de anklager, som ifjor reistes mod J. C. Christensen, er modbevist eller afsvækket. Intet har han foretat sig, som kan faa folk til at glemme. Danskerne glemmer heller ikke, de synes bare det hele er gruelig grinagtig. — Hvad det jo unegtelig ogsaa er — — —

Der har gaaet en rensende politisk og moralsk storm over Danmark. Stormen feied J. C. Christensen og hans fæller ud af det offentlige liv. Og de danske følte sig lettet, uveiret trak bort, stormen lagde sig. Og frem af uveiret dukked J. C. Christensen paa sin gamle ministerplads, mægtigere end nogensinde før — —

De moralske storme i Kjøbenhavn synes at være mindst ligesaa merkværdige som hin blæst, salig H. C. Andersen i sin tid saa flytte skilte.

20—8—09.

Redaktionen træffes i Steen'ske Bogtrykkeri, Raadhusg. 30 B, hver torsdag kl. 11—12. (Tel. 242)

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA.

KRINGSJAA

9. HEFTE SEPTEMBER 1909 17. AARG.

Mod Nordpolen.

Af skoleinspektør *Einar Sigmund.*

Nordpolen er naaet. Saa har da ogsaa denne kamp, dette væddeløb faaet sin afslutning, — saa har da menneskene ogsaa paa denne kant været istand til at gjøre sig jorden underdanig, — og saa har vi en gaade mindre at beskjæftige os med.

Kampen har været haard, men ikke særlig lang. Det er ikke 100 aar siden den første ekspedition blev udrustet med det maal at naa nordpolen. Og hvad er 100 aar i slegternes liv? — Og dog er disse 100 aar en lang saga om nød og savn, strabadser og lidelser, men ogsaa om mands mod og mands vilje, om seig energi og en aldrig svigtende udholdenhed. Altid fortæller jo opdagelsernes historie om sligt; men de blade, som bærer polarfarernes navne, hører kanske til de mest talende i saa maade.

I grunden er det nok mere end 100 aar siden det første skib stevned mod nordpolen, — det er snarere 400 aar siden. Det var i de tider da man som ivrigst søgte sjøveien til Indien og Kina. Man antog at der var fremkomst søndenom Afrika, og anelsen blev senere til vished. Men veien var lang og besværlig, og speidende søgte de fremmeligste og dristigste en anden vei nordover. Problemerne nordvestpassage og nordostpassage melder sig, og blandt den lange række af modige og dygtige opdagelsesreisende, som beskjæftiged sig med disse problemer, var der ogsaa dem, som mente, at veien til Indien og Kina med lige saa stor ret kunde søges over nordpolen. Og forsøget blev gjort.

Naar vi alligevel ser bort fra disse reiser og begrænser os til de sidste 100 aar, har dette sin naturlige grund. Først nu stiller opdagerne sig den opgave at naa nordpolen uden bihensyn. Nu er der ikke tale om veien hverken til Kina eller Indien, nu gjælder det nordpolen og strøget deromkring.

Det er kampen for at naa dette maal vi vil følge.

Som førstemand møder vi engelskmanden løitnant *William Edvard Parry.* Da han i 1827 bestemte sig for at gaa mod polen, havde han allerede glimrende indsatser i polarforskningens historie, og endda var han bare 37 aar gammel. Allerede i 29 aars alderen førte han sin første og berømteste ekspedition for at finde nordvestpassagen (1820—21). Han kom da saa langt mod vest som ingen før, og der skulde gaa aarrækker før denne hans rekord blev slaaet, — ja, egentlig var det først *Roald Amundsen,* som gjorde det.

Nu bestemte han sig i 1827 for at gaa mod nordpolen. Hans plan var at gaa ud fra Spitsbergen; herfra vilde han gjøre et fremstød med baader, som kunde transporteres paa slæder.

Da han ikke havde trækdyr, maatte ekspeditionens 28 medlemmer lægge ryggen og viljen til. Og det trængtes, for det var ikke noget let arbeide de havde taget paa sig. Isen var sammenskruet og ujevn, ikke flad og jevn, som Parry havde gjort regning paa, og slæderne var saa tunge, at der gik 120 kg. paa hver mand. Kosten var ikke rar, men arbeidstiden lang; 14 timer i døgnet blev der marscheret, oftest i vand til knæs. Det tog paa; benene gik det især ud over, endda der blev skiftet fodtøi straks man kom i leir. Det hjalp lidt paa kræfterne og modet, da Parry fandt paa at give hver mand en halv liter varmt vand efter fuldendt dagsmarsch. Men saa var der igjen en anden omstændighed, som knuged modet selv hos disse viljemennesker. En dag gjorde de nemlig den opdagelse, at hvormeget de end stræved, saa kom de ikke af flækken, — ja, enkelte dage gik det endog væk fra polen istedenfor mod polen. Det var isen, som drev sydover, — af og til fortere end de selv kunde marschere nordover.

Under disse omstændigheder bestemte Parry sig den 23 juli til at snu. Og han kunde gjøre det med fuld honnør. Han var naaet 82^0 45', saa langt mod nord, som ingen før ham. Og denne hans rekord blev staaende i halv hundrede aar, — et glimrende vidnesbyrd om Parrys udmærkede egenskaber som polarforsker.

Det var forresten flere omstændigheder, som gjorde, at hans rekord blev uantastet saa længe. 1830-aarene var i det hele en stille tid i polarforskningens historie, — «et stille før stormen» er det blevet sagt. Var nemlig 30-aarene en stille tid, blev de følgende aartier desto livligere, takket være den berømte, sørgelig berømte Franklinekspedition, hvis forsvinden satte hele den civiliserede verden i bevægelse. Men ikke bare dette; den bragte ogsaa nyt liv i polarforskningen, og fra enkelte af de mange ekspeditioner, som blev sendt ud for at lede efter Franklin, udgik der impulser, som fik den største betydning for udforskningen af polen og polarhavet.

De mange baadreiser og slædefarter havde ogsaa godtgjort, at der nordenfor Amerika og i Asien ikke laa store landstrækninger, som man før havde troet, men et stort polarhav. Og til denne oplysning kom endnu en anden, som var skikket til at kaste lidt af eventyrets glans over det hele. Der dukked nemlig op en teori om, at dette polarhav var aabent, ikke islagt, takket være Golfstrømmen. Enkelte reisende havde nemlig virkelig seet aabent vand om vaaren paa breddegrader, hvor dette maatte virke desto mere overraskende, som der laa is overalt ellers. Og dette sammen med gamle hollandske skipperskrøner om at hvalfangerne i «gamle dage» havde seilet meget længer mod nord end hvad folk nu var istand til, gjorde, at troen paa dette aabne polarhav stadig vandt større og større tiltro. Da saa endelig en af deltagerne i den amerikanske *dr. Kane's* ekspedition i 1853 meddelte, at han paa sin fremmarsch mod nord ved den 80de breddegrad havde set isfrit farvand nordover, saa gik baade geografiske og andre videnskabelige selskaber over til teorien om det aabne polarhav.

Blandt forkjæmperne for denne teori var ogsaa amerikaneren *dr. Hayes*. Han mente, at hvis man bare kunde komme igjennem isbæltet, vilde man nordenfor dette kunne seile lige til nordpolen. Han fandt støtte for sine meninger, og i 1861 kunde han derfor drage afsted paa krydseren «De forenede stater», som var udrustet saa godt som man dengang kunde. Kursen blev sat mod Smithssund (mellem Grønland og Ellesmere land),

hvor krydseren gik i vinterkvarter ved Port Foulke. Planen var nu tidlig om vaaren at bryde op mod nord med to hundeslæder og en jernbaad, som blev transporteret paa en slæde, og som Hayes haabed at kunne faa brug for, naar han skulde til at seile paa det aabne polarhav. — Men det viste sig snart, at transporten af baaden krævede meget større folkehjælp end han raadede over, og da der desuden stødte andre uheld til, blev det tilslut bare ekspeditionens leder og en mand til, som drog nordover med et hundespand. De kom til Kap Lieber ved Lady Franklinbugten, og her maatte de stanse, fordi de ikke havde nogen baad! «Alt tyder paa, at jeg havde naaet bredderne af det aabne polarhav,» skriver han selv. Han var overbevist om, at polarhavet var seilbart i juli—september maaned, og vendte derfor tilbage til sit skib for at forsøge at bryde gjennem isbeltet senere paa sommeren. Dette var 19 mai 1861 og da havde han naaet en bredde af 81° 35'.

Da han kom tilbage til vinterhavnen, viste det sig til hans store skuffelse, at skibet var saa medtaget af isen, at det vilde være halsløs gjerning at forsøge at vove sig gjennem isen med det. Han maatte derfor med sorg sætte kursen sydover i det haab at kunne gjøre forsøget omigjen næste aar. — Da han kom hjem, var den nordamerikanske borgerkrig brudt ud, og saa meldte dr. Hayes sig til den kamp istedenfor til kampen med is og kulde.

Men noget havde han jo opnaaet: Det aabne polarhav havde han seet, og sin teori havde han faaet bestyrket. — Der skulde gaa andre i hans fodspor.

1860-aarene gav de fleste folk noget andet at tænke paa end polarekspeditioner, saa det gik 10 aar, før næste ekspedition drog afsted. Det var igjen amerikanerne, som vilde ha greie paa dette aabne polarhavet, og det var en mand, som havde været paa de kanter før, som blev leder for ekspeditionen. Han hed *Hall* og havde forsøgt sig som lidt af hvert; men sine landsmænds tillid havde han opnaaet paa de undersøgelser efter Franklin, som han havde staaet i spidsen for. — Hans ekspedition kaldes gjerne Polaris-ekspeditionen efter navnet paa skuden.

Ekspeditionen blev paa ingen maade vellykket, endda den kom noksaa langt nordover. Mandskabet var nemlig uheldig sammensat. Der var folk af meget forskjellige nationaliteter ombord, og enigheden var derfor ikke altid den bedste.

Det gik bra nordover, til skuden naaede 82°. Da hadde Hall passeret baade Smithssund og Kennedykanalen og havde opdaget sidstnævntes fortsættelse som han kaldte Robesonkanalen. — Da skuden kom til 82°, begyndte drivisen og dermed ogsaa viderværdighederne. Mandskabet gjorde kvalm og Hall maatte gaa i vinterkvarter paa 81° 38'. Herfra forsøgte han siden at presse sig frem med en slædeekspedition, men isen var saa opskruet og sneen saa dyb, at fremgangen var meget besværlig. Han maatte noksaa snart snu her ogsaa, og kort tid efter at han havde naaet tilbage til skuden, døde han.

Dette var et dødsstød for ekspeditionen. Hall havde formaaet at holde alle de urolige hoveder sammen, — og nu var denne sterke vilje væk. Det er derfor ikke saa rart, at det gik som det gik.

Hall døde i oktober 1871, og næste sommer sattes saa kursen — ikke nordover, som man skulde have troet, men sydover. Paa farten sydover hændte noget, som ikke har sit sidestykke i polarforskningens historie. Den 15 oktober sprang der op en storm med isgang. Isen skruede sig sammen om skibet, som huggede saa

voldsomt, at man ombord til at begynde med troede at det var sprunget læk. I den forvirring, som opstod ved dette, tabte næstkommanderende, som nu førte skuden, fuldstændig hovedet og gav ordre til at kaste alting ud paa isen. Dette blev ogsaa gjort; men efterpaa opdaged man ombord, at skuden aldeles ikke var læk. Da nu styrmanden Tyson gik ned paa isflaget for at berolige folkene og faa dem til at bringe sagerne ombord igjen, brast isflaget og blev skilt fra skibet. — Det var mørkt som i en sæk og haard storm fra nordvest, saa det maa have været en forfærdelig nat for de 19 mennesker, som befandt sig paa isen. — Skuden forsvandt, og isflaget delte sig snart i to stykker, hvoraf det ene, som folkene var paa, bare havde en udstrækning af 60—70 meter i firkant. Og paa dette isflag drev de saa sydover. Noget mad havde de heldigvis, men det som var bedre, var at der blandt disse 19 mennesker var flere eskimoer, og disse havde faaet med sig sine kajaker og fangstredskaber. Maden slap nemlig snart op, og det vilde have seet ilde ud, hvis ikke eskimoerne havde været. Nu blev det disses arbeide at sørge for provianten, og de byggede ogsaa snehytter og fik istand tranlamper, saa folkene kunde varme sig. Men udover vinteren blev det mange gange smaat med mad, og de svageste gik og var rædde for at de sterkere skulde kaste sig over dem og dræbe dem for at kunne stille sin sult.

Under slige forhold drev de sydover, mod lyset og livet, mod haabet om at træffe hvalfangere, men ogsaa mod varmere vand; og resikoen for at isflaget skulde revne eller smelte blev stadig større, og de levede i en stadig rædsel for at blive slugt af havet. Flere gange saa det stygt ud. Den 11 marts sprak isflaget tvert over, men sprækken stansede 20 meter fra snehytterne. I april maatte de gaa i baaden for at finde et andet og større isflag, og det var en farlig fart, søklastet som baaden var. Men ogsaa det nye isflag sprak, og saa kom der en tid, da disse stakkarer kjæmpede for livet, paa et lidet isflag, ofte til livet i vand. Den 28 april fik de se en dampbaad, som de troede havde faaet øie paa dem; men ogsaa den skuffelse skulde de opleve, at den seilede videre uden at have bemerket dem. Men heldigvis blev skuffelserne ikke lang; dagen efter blev de optaget af en anden damper. De var reddet efter en fart paa isflaget saa lang som fra Trondhjem til Rom.

«Polaris» var blit knust i løbet af vinteren, men den del af besætningen, som var blit ombord, blev reddet uden synderlig møie.

Polaris-ekspeditionen var altsaa mislykket. Den havde rigtignok opnaaet, at dens skib havde trængt længer mod nord end noget andet skib før, men det var ogsaa det eneste. Noget aabent polarhav havde det ikke lykkedes at paavise, og det havde egentlig været hovedhensigten.

Troen paa det aabne polarhav var forøvrig i aftagende. Naar derfor «Det kgl. geografiske selskab» i London allerede i 1875 udsendte en ny ekspedition, var der ikke tale om noget aabent polarhav. Nu gjaldt det helst land, sammenhængende eller øer, som kunde give en basis for fremstød mod polen paa slæde-ekspeditioner. — Det var man nemlig blit mere og mere klar over, at skulde der kunne udrettes noget, maatte det blive paa slæde.

Det blev ogsaa slæde-reiser, som blev af størst betydning ved denne ekspedition, «Nares-ekspeditionen» som den kaldes efter chefen, den engelske sjøofficer, kapt. *Nares.* — Rigtignok kom skuden langt mod nord, den ogsaa, — ja den distancerede endog Polaris-ekspeditionens

rekord. Men fra vinterkvarteret drog officicererne ud paa slædereiser, og paa en af disse blev Parrys gamle rekord fra 1827 — om ikke slaaet, saa dog indhentet. Kapt. *Markham* naaede nemlig 82° 46′ om høsten 1875; men han skulde komme endda længer. Paa vaarparten 1876 blev der udsendt flere slæde-ekspeditioner; en skulde undersøge Grønlands kyst, en anden kysten af Grants land og den tredie skulde gaa ret mod nord. Det blev Markham, som fik ledelsen af denne. — Det blev ikke noget let arbeide. Isen var sammenskruet, saa folkene maatte bruge baade økser og hakker for at komme frem. Hunde havde de ikke, saa de selv maatte drage slæderne, — ja, ikke sjelden maatte de bære baade slæderne og det som var paa dem, naar det blev altfor slemt at komme frem. Koldt var det, saa det forslog; der blev naaet temperaturer paa ÷ 50°, og naar saa snestormene satte ind, blev det ikke bedre. — Men frem kom de. Da de imidlertid var naaet til 83° 20′ 26″, var folkene saa medtagne, at Markham fandt at maatte snu. Men da havde han ogsaa naaet saa langt mod nord som ingen før. — Det var med nød og neppe, de kom hjem til skuden, forresten. Da de havde 60 km. igjen, orkede de ikke længer. 12 af de 17 mand maatte trækkes paa slæderne, saa udslidte var de. En af de 5 som var paa benene, gik da alene til skuden for at hente hjælp, — og det var ogsaa i sidste liten, for da hjælpeekspeditionen kom, var der død en mand af de 12. — Men længst mod nord havde de været!

Noget andet positivt resultat havde ekspeditionen ikke at opvise, naar undtages endel meterologiske, magnetiske og astronomiske observationer. — Til overflod var det atter paavist, at nogen vei for skibe gik der ikke til polen, — i alle fald ikke gjennem Smithssund.

Det varede ikke mange aar før amerikanerne igjen sendte en ekspedition nordover, — den saakaldte Greely-ekspedition, kaldt saa efter lederen, løitnant *Greely*. Det var i 1881, at den drog afsted, og atter er det ved slædereiser, at det lykkes at presse sig frem nogen minuter nærmere polen end forgjængerne. Men ethvert fremskridt kræver sine ofre, og de ofre, som denne ekspedition kom til at bringe, var af den alleruhyggeligste art.

Det var chefen for en af slædeekspeditionerne, løitnant *Lockwood*, som den 13 mai 1882 kunde udfolde de amerikanske striber og stjerner paa 83° 24′, — igjen længst mod nord. Det som særlig gjør dette interessant er, at det ikke var paa isen, men paa fast land, han plantet flaget, — paa Lockwoodøen.

Greely havde sendt sit skib hjem, da han vel var kommet frem til vinterkvarteret. Han var provianteret og udrustet for to aar, og kunde derfor synes noksaa tryg. Imidlertid viste det sig, at de skibe, som skulde bringe ham mere proviant og hente ham hjem, ikke formaaede at komme frem gjennem isen, — ja, et af dem forliste endog herunder. Da Greely derfor havde tilbragt to vintere i sit vinterkvarter og ikke fik forbindelse med hjemlandet, turde han ikke paatage sig ansvaret for en tredie vinter, hvorfor han begyndte at marschere sydover. Han havde haabet at træffe en hvalfanger, men i dette haab blev han skuffet, og det var derfor med bange anelser han gik i vinterkvarter ved Kap Sabine, nær den 79de breddegrad.

Her blev det udspillet frygtelige scener. Sulten gjorde folk vanvittige, og her sultede de allesammen. Værst var det, at enkelte af ekspeditionens medlemmer stjal af det knappe fællesforraad. Da dette gik ud over dem alle, tvang selvopholdelsesdriften eks-

peditionens chef til at lade en af tyvene skyde. De to andre, som havde stjaalet, tog den himmelske retfærdighed sig af, — de døde kort efter. — Det er vistnok hævet over enhver tvil, at sulten drev dem til menneskeæderi, — en frygtelig nødvendighed.

Det gik stadig nedover med kræfterne. Den 21 oktober 1883 havde Greely nedlagt en kasse i en varde med angivelse af stedet for hans leir; samtidig oplyste han, at han havde proviant for 40 dage. — Siden den tid var der gaaet 8 maaneder, og man kan godt tænke sig, at det var et frygteligt syn, som mødte den udsendte hjælpeekspedition, da den endelig fandt Greely og hans folk. Bare et par mand var saapas ved kræfter, at de kunde reise sig, staa op og gaa ud af teltet, da Greely sagde, han syntes at høre lyden fra en dampskibspibe. Men bare en af dem orkede at gaa ned til stranden, da hjælpen virkelig kom, og paa den korte tur faldt han overende to gange. Inde i teltet laa Greely, omtrent livløs, bare istand til at sige nogen faa ord. Hans redningsmand maatte skjære klærne af kroppen paa ham, og det var med nød og neppe, at det lykkedes at faa ham til kræfter igjen. — En af folkene havde frosset af sig baade hænder og fødder, og uagtet der siden blev gjort forsøg paa at redde hans liv ved en operation, strøg han med.

Greelyekspeditionen er et af de mørkeste blade i nordpolforskningens historie. — Den har — i den nyere tid — kun et sidestykke, — beretningen om *Jeanette*-ekspeditionen (1879—80).

Alle de før nævnte ekspeditioner havde — med undtagelse af Parry — taget sit udgangspunkt for fremstødet mod polen i Smithssund. Ad den vei er da ogsaa de største resultater vundet, og ad den vei er det jo ogsaa, at nordpolen endelig er naaet. Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at der er gjort angreb paa polen ogsaa ad andre veie, — ja, disse angreb danner endog en meget betydningsfuld og meget interessant epoke i polarforskningens historie. Ikke mindst er dette afsnit af interesse for os nordmænd, da vi der støder paa navne som Nansen og Sverdrup.

Dette afsnit indledes imidlertid med «Jeanette»-ekspeditionen og dens tragedie.

Det var Nordenskjöld og Vegaekspeditionen, som igjen satte liv i nordpolforskningen. Da derfor den amerikanske løitnant *de Long* henvendte sig til Gordon Bennett, redaktør af «New York Herald», var denne straks villig til at støtte ham. Med «Jeanette» kunde de Long da starte juli 1879, og denne gang foregik fremstødet mod polen gjennem Beeringsstrædet. Imidlertid faldt det ikke i «Jeanette»-ekspeditionens lod at trænge længere mod nord end før var gjort, og selve ekspeditionen skal derfor ikke gjøres til gjenstand for nogen mere indgaaende omtale. Men et par ting maa nævnes. Først medlemmernes sørgelige skjæbne. I januar 1880 sprang skuden læk, men holdt sig paa pumperne til sommeren 1881, da den blev skruet istykker. Det var paa 77° 15', og mandskabet maatte saa tænke paa tilbagetog. Det var ikke noget let stykke arbeide. Om sommeren er isen meget vanskelig fremkommelig, særlig paa grund af overvandet, og skrugarene hindred fremkomsten meget. Der var desuden syge folk blandt medlemmerne, og de sinket jo ogsaa. Og endelig gjorde de Long den samme opdagelse som i sin tid Parry havde gjort, nemlig at de drev i modsat retning af marschretningen, men denne gang var forholdet saa meget forfærdeligere, som de drev bort fra land og folk, udover det

store polarhav, bort fra redningen. — Heldigvis fik de nordenvind en tid, og med den drev isen sydover, og da monned det jo noget mere. Men da de havde strævet i halvanden maaned, viste det sig, at de bare havde tilbagelagt 110 km., og det var jo lidet, naar de havde omtrent 800 km. igjen! Det begyndte ogsaa at bli smaat om proviant, og flere og flere af folkene blev syge. Det værste var at vinteren nærmed sig. Imidlertid naaede de dog Asiens fastland midt i september, men da var de saa udslidte, at de ikke kom mere end nogen faa kilometer frem for hver dag. Tilslut slap provianten op. To af de sterkeste blev da sendt afsted for om mulig at kunne træffe folk og faa hjælp. Det første lykkedes, men ikke det sidste. Hjælpeekspeditionen traf nemlig ikke de Long og hans kamerater, hvormeget den end søgte, og maatte derfor vende hjem uden resultat. Næste aar blev de imidlertid fundne, — døde. Sin dagbog havde de Long ført til sin sidste stund, — og de sidste dage meldes kun de forskjellige medlemmers dødsfald. — —

Naturligvis fanged dette den civiliserede verdens opmerksomhed og sympati, men nogen aar senere skulde verden — og da særlig den videnskabelige verden — atter komme til at beskjæftige sig med «Jeanette»-ekspeditionen. I 1884 fandt nemlig en grønlænder paa Grønlands sydkyst forskjellige sager, som viste sig at ha tilhørt «Jeanette»-ekspeditionen, og som i løbet af tre aar var drevet med strømmen fra Sibirien til Grønland.

Baade i Norge og i Danmark blev videnskabsmændene (bl. a. professor *Mohn*) snart klar over rækkevidden af dette fund, men den som drog de videstgaaende slutninger af fundet var *Fridtjof Nansen*. Han var straks klar over at det maatte kunne gaa an at gjøre sig nytte af den strøm, som havde været saa mange (f. eks. Parry) til fordærv. Det gjaldt bare at ha en skude sterk nok til at kunne staa sig mod isskruningerne. Med den vilde han gaa ind i isen i nærheden af De nysibiriske øer for saa at drive over polen. Han fik skuden og drog ivei 1893.

Hver nordmand kjender «Fram»-færden og hvad den udretted. Det er derfor overflødigt her at gaa nærmere ind paa den sag. Kun skal det nævnes, at det lykkedes *Nansen* og hans kjække kamerat *Johansen* paa sit berømte fremstød fra skuden (1896) at naa udover den 86. breddegrad, — 3° længer mod nord end løitnant Lockwood var kommet i 1882. — Det var en bedrift, som det stod glans af, og da saa baade Nansen og Johansen samt «Fram» under *Sverdrup* omtrent samtidig kom tilbage til Norge i august 1896 med alle mand i god behold og med rigt videnskabeligt udbytte, gik Nansens og Norges navn paa berømmelsens og beundringens vinger verden over.

Man skulde nu tro, at Nansens rekord skulde bli staaende i lange tider. Den var jo betinget af særegne egenskaber og forhold, som det ikke skulde være let at finde hos andre. Og dog lykkedes det nogen aar senere en sydlænding at slaa den. Det var kaptein *Cagni*, medlem af den ekspedition, som ledes af *hertugen af Abruzzerne*.

Det er i polarforskningen som i al anden forskning: den ene bygger paa den anden, efterfølgeren drager nytte af forgjængernes erfaringer. Af Nansen og andre havde hertugen af Abruzzerne lært, at sommertiden er en daarlig tid for fremmarsch mod polen, da er vaaren bedre. Desuden maa der benyttes hunde og slæder, hvis man skal komme nogen vei. — Paa dette grunded han sit angreb, da han sommeren 1899 forlod Kri-

stiania med kurs for Frans Josefs land. Ekspeditionen seiled i klart farvand helt til 82° 14', men her mødte den isen og snudde saa for at gaa i vinterkvarter ved Kronprins Rudolfs land. — Herfra blev der saa udsendt slæde-ekspeditioner mod polen. Det var en ganske talrig trop, som forlod «Stella Polare» den 11te mars. Da hertugen var blit syg, førte kaptein Cagni kommandoen. Efterhvert som han rykked frem, sendtes smaa afdelinger tilbage til skibet, saa tilslut var det bare 4 mand, som gjorde det sidste fremstød. Og de kom godt frem, helt til 86° 33', men da var de saa udmattet, at de maatte snu. Paa tilbageveien leved de af kjødet af hundene, som de slagted, saa af de oprindelige 104 hunde var der bare 6 igjen, da Cagni og hans kamerater i god behold kom tilbage til skibet. En ny rekord var igjen sat, men endnu var der 383 km. igjen til polen.

De første ti aar af det 20de aarh. frembyder billedet af en række ekspeditioner, som paa de forskjelligste veie forsøger at presse sig frem de sidste mil mod polen. Det ligger udenfor denne artikels ramme at følge dem alle, og vi vender os derfor til de to, som formaar at flytte flaget længer mod nord end sidst Cagni havde formaaet. Vi maa da igjen vestover til Smithssund.

Først møder vi her *Robert Edward Peary*, løitnant i den amerikanske marine, egentlig uddannet som ingeniør. Hans reiser i disse trakter strækker sig over et meget langt tidsrum. Han begyndte i 1891 og med jernvilje og ubetvingelig energi har han aar efter aar fortsat sine reiser med efterforskninger, først af Grønland og eskimoerne, senere med det aabent udtalte maal at naa frem til polen. — I 1892 naaede han som førstemand Grønlands nordkyst, ledsaget af nordmanden *Eivind Astrup*, efter en storslagen skitur tvertover Grønland. Efter tre saadanne Grønlandsfærder vendte han sig i 1898 mod polen. De første aar bragte ham ingen egentlige resultater, men desto flere værdifulde erfaringer. Men i 1900 naaede han 83° 50' og her mødte han et stort aabent havstykke, som stansed ham. Dette var i mai, — og uvilkaarlig mindes man de gamle teorier om det aabne polarhav.

De følgende aar bragte ham ikke nærmere polen. Men i 1905—06 lykkedes det ham. Med sit skib «Roosevelt» tog han vinterkvarter ved Kap Sheridan paa nordostkysten af Grants land, og herfra drog han afsted paa en slæde-ekspedition i slutten af februar 1906. Ekspeditionen var delt i 4 partier, hvoraf han selv førte det første. Han blev flere gange opholdt af sprækker med aabent vand, som han kun med nød og neppe slap over. I en snestorm blev han skilt fra de tre andre partier, men fremover bar det alligevel. I april 1906 havde han naaet 87° 6' og dermed kommet længst mod nord, men maatte saa — sikkert med tungt hjerte — beslutte sig til hjemmarsch, da provianten slap op. Hundene maatte nu naturligvis slagtes; det er i det hele Peary som først har «opfundet» dette at udnytte hundene paa denne maade. I elendig forfatning naaedes Grønlands kyst, og her var de reddet, takket være polarharer og moskusokser. Da han nu stod paa farten til at drage vestover langs Grønlands nordkyst for at komme tilbage til «Roosevelt», stødte han paa friske spor af mennesker og hunde. Han sendte folk for at følge dem, og disse var saa heldige at opdage, hvem sporene skrev sig fra. Det var et af Peary's fire partier, som havde gaaet sig vild, og som nu var nær ved at gaa under af sult og udmat-

telse, saa det var paa høie tid, at de blev fundet.

Paa sin tur var Peary blit drevet østover. Det viser sig nemlig, at isen nordenfor Grønland driver i denne retning. Allerede i 1906 bestemte han sig derfor for at starte sin næste ekspedition paa et mere vestlig punkt for at kunne drage nytte af isens østgaaende bevægelse. Desuden gjorde han da regning paa at komme tilbage til Grønlands nordøstkyst, som endnu venter paa at bli kartlagt.

Dette program har han — i alle fald delvis — gjennemført i 1909. Dennegang started han den 1ste mars fra Kap Columbia paa nordkysten af Grants land, blev ogsaa denne gang opholdt af aabent vand, men naaede dog polen den 6te april og kunde vende tilbage til Kap Columbia den 23de april og var nogle dage senere atter ombord i «Roosevelt». Nu som før har ekspeditionen oprindelig draget ud med en forholdsvis talrig slædeekspedition, men eftersom man nærmed sig maalet, har de forskjellige partier begivet sig paa tilbageveien, saa det egentlige spidsparti tilslut bare har bestaaet af et par-tre mand.

Saa stod da Peary ved maalet, — det han saa længe og saa vedholdende havde kjæmpet for at naa. Men der vented ham en skuffelse, da han kom tilbage, — den største skuffelse, som vel i det hele taget kunde ramme ham: han var — sagdes der — ikke første mand paa polen! *Nordpolen var allerede betraadt!*

Naturligvis har Peary protesteret, og man kan saa godt forstaa, at han maatte gjøre det. 20 aars uafbrudt arbeide skulde jo give en mand chancer som ingen anden. Og nu kommer en konkurrent, til og med en som ikke har gjort spor af reklame, og snapper seirens palmer ud af hænderne paa ham i samme øieblik, som han tror at ha erobret dem! Det kunde bringe en meget mere afbalanseret mand end Peary i harnisk! Og dog tør man vistnok med tryghed gaa ud fra, at hans konkurrent, *Dr. Cook, virkelig har været førstemand paa nordpolen.*

Dr. Cook er heller ingen uerfaren polarforsker. I 20 aar har han drevet polarforskning, baade i nord og syd, bl. a. var han sammen med Roald Amundsen paa «Belgica». — Dr. Cook siger selv, at naar det lykkedes ham at naa polen, skyldes dette i første række, at han kunde støtte sig til erfaringerne fra 2den Framfærd under Sverdrup (1898—1902). Denne ekspedition, hvis maal sagdes at være at naa nordpolen og omseile Grønland, blev af de fortvilede isforhold tvunget til at overvintre i Smithssund og Jonesstrædet og benytted da tiden til at undersøge de store landstrækninger vest og nord for samme. Landene strakte sig længere mod nordvest end man før antog, og det vrimled af vildt.

Her tog dr. Cook sit udgangspunkt. Provianten er jo netop det svage punkt ved slædereiser, og naar han da kunde leve af jagt til nordenfor den 80de grad, var dette naturligvis en stor fordel.

En anden omstændighed har ogsaa lettet dr. Cooks fremtrængen. Efter mange aars erfaring var han kommet til den opfatning, at kun ved at leve som eskimo kunde det lykkes at klare sig i disse ugjestmilde egne. Enhver hvid mand er en byrde, har han selv udtalt, og for hver hvid mand trænges to eskimoer. — Efter dette var da størrelsen af hans ekspedition bestemt: han selv og to eskimoer. Fra Etah har han draget vestover, over Ellesmeres og Heibergs land, gjennem Nansens sund og saa sat kursen ret mod nord. Mellem 84° og 85° har han set et

stort ukjendt land[1]) med sneklædte fjelde og isbræer. — Ved polen har han ikke seet land, men isbræer af en noget anden natur end de man træffer længere syd. Mellem disse træffes ofte «frie (aabne?) havarme», med ikke spor af dyrisk liv.

Dr. Cook naaede nordpolen den 21de april 1908, nedlagde en beretning om sin færd i et hul i isen, og satte saa kursen sydover igjen. Saa langt vest som han fôr, gaar isen med sydvestlig drift, og han blev derfor slaaet noget ud af sin kurs, saa han først naaede land ved Ringnes's land, men saa var han ogsaa bjerget. Nu bar det mod syd, mod civilisation og berømmelse. Opgaven var løst, maalet naaet!

*

Hvad nu? vil man muligens spørge. Vil Wellmann og Zeppelin forsøge at flyve over polen? Vil Amundsen starte den 3die «Fram»færd? Vil kapløbet mod nordpolen ophøre eller vil det antage andre former?

Det er naturligvis ikke let at være profet, men saa meget tør vel siges, at alle sportslige kapløb mod polen nu har faaet en ende, efterat polen først er naaet. Men derfor maa man ikke tro, at der ikke er opgaver nok at løse deroppe i isen. Det er betegnende nok, at Roald Amundsen paa spørgsmaalet om de sidste dages opdagelser vilde gjøre nogen forandring i hans plan svarede, at saa paa ingen maade vilde bli tilfældet. Der er — som sagt — opgaver nok, men de kommende ekspeditioner vil naturligvis faa et helt ud videnskabeligt præg, og geograferne har nok ikke sagt sit sidste ord om sagen.

Nu er turen til sydpolen, og den er jo paa sæt og vis meget interessantere.

[1]) *Peary* mente allerede at ha seet dette paa sin ekspedition 1905—1906. Han kaldte det Crockerland.

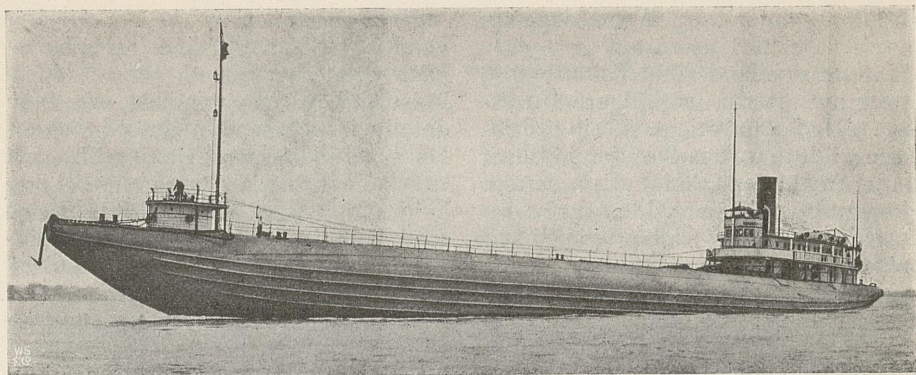
Er Venus beboet?

Man har beskjæftiget sig meget med Mars og Mars-beboerne. Nu er turen kommet til Venus.

En kjendt astronom og planetkjender F. W. Hensel, medlem af det kongelige astronomiske selskab i London, hævder at Venus uden tvil er mere skikket til beboelse end Mars. Man ved at planeten Venus som er blit kaldt jordens tvillingsøster, har faser ligesom maanen og ofte bare viser os sin ene halvpart eller mindre. Dens faser kan man se med det blotte øie eller med enkle optiske apparater. Observationerne har git anledning til at antage, at der paa Venus er høie fjelde. Paa planeten er der ogsaa pletter som lader formode, at der er fastland og hav.

Allerede i det 18de aarhundrede havde Bianchinia studeret disse pletter, og i sit verk som udkom 1737 har han afsat dem paa et kart over planeten, som han selv har tegnet. Hundrede aar senere i 1836 foretager Francis de Vico observationer, som leder til vigtige opdagelser. Disse iagttagelser og studier, som blev ført videre af Schiaparelli, har slaaet fast, at Venus ligesom jorden har en atmosfære og endvidere at dens atmosfære indeholder vanddampe.

Hvad man ved om Venus berettiger os, mener Hensel, til at tro paa den hypotese, at planeten er beboet. Den har i hvert fald alle de samme betingelser som jorden.

«Stifinderen». Den saakaldte hvalrygtype paa de store sjøer.

De store Sjøer i Nordamerika.

Efter «*Über Land und Meer*».

Jean Talon hed den intendant, som Ludvig XIV i 1665 sendte til Amerika for at styre den lille koloni ved St. Lawrencefloden. Talon var den rette mand paa det rette sted. Havde han havt dygtige hjælpere, og havde hans efterfølgere gaaet i hans fodspor, saa vilde verden nu ha seet anderledes ud.

Den nye intendants rige var en ødemark som stod haardt mod alle fremmede. I de sytti aar siden kolonien blev grundlagt, var der bare opstaaet tre smaa nybygger, Quebec, Montreal og Three Rivers ved St. Lawrence. Rundt omkring disse lysninger suste mørke, endeløse granskoge. Indved bastionen i Quebec lurte irokeserne, franskmændenes mægtige fiender, som fik ildvaaben fra de engelske og hollandske kolonister længere syd.

En ødemark af skog og vand var Talons rige, en labyrint af melankolske myrer, blanke bække og rivende elve. Og midt inde i det strakte de fem nys opdagede store sjøer sig til hjertet af kontinentet.

Den 14de juni 1671 stod ti franskmænd ved bredden af de skummende stryg mellem Superior- og Huronsjø. Det var et broget selskab, som var kommet hid efter en farlig og møisommelig fire maaneders reise fra Quebec. Daumond de Saint-Lusson, Talons stedfortræder, var lederen. Ved siden af ham stod to officerer, en handelsmand, to førere og fire jesuitmissionærer.

De stod paa en bakke. Deres blik for over strygene, over sjøernes dybblaa flader, over de steile fjeld ved bredderne, over de sortgrønne skogbølger. Rundt om bakken strakte sig tusinder af wigwams. Ti tusind indianere var kommet hid for at afslutte en traktat med blegansigterne.

Foran dette publikum tog de Lusson i kongen af Frankriges navn høitidelig i eie nøglen til kontinentet, landet om de store sjøer, hele det ubegrænsede Vesten med Mississippi,

«vandenes fader», og alle opdagelser som senere blev gjort.

I dette rige land vilde Talon bygge op et nyt, større, mægtigere Frankrige. Med vandveiene i sin besiddelse vilde han befolke det indre af landet med overskuddet af sin nation. Skogene vilde han rydde, dyrke op de fede sletter og vide prærier, i syd presse bort spanierne og i øst stænge englænderne inde paa den trange kyststribe bag Alleghanybjergene.

Paa den plet hvor hans udsendinger, de ti modige eventyrere, reiste Frankriges fane og korset, der var Nordamerikas strategiske Gibraltar. Den som var herre over dette sted og over St. Lawrenceflodens munding, han kunde sende sine nybyggere og handelsmænd paa de eneste veie som fandtes, kjæden af sjøer og elve, fra det atlantiske hav til foden af klippebjergene, fra Mexikogolfen i syd til Hudsonbugtens is i nord. Da Frankriges fane blev plantet ved strygene mellem de to store sjøer, da blev der lagt grundvolden til en latinsk verdenscivilisation, da rakte franskmanden nordpaa sin haand bag ryggen af den germanske koloni til spanierne i syd og delte den nye verden med ham.

Denne lyse junidag tildrog der sig i urskogen en begivenhed som kunde ha givet verden et andet udseende. Nu lever denne begivenhed bare i historien Den blonde, blaaøiede race har fortrængt de mørke gallere fra det nordamerikanske kontinent. Spanierne trykked sin karakter, sit sprog og sin kultur uudslettelig paa den del af den nye verden som de havde erobret. Franskmændene havde ikke engang denne tomme trøst. Den uslukkelige guldtørst kosted den spanske krone en verdensdel. Frankrige maatte betale ligesaa dyrt for sin brændende tørst efter de nordiske skoges guld, bæverpelsen.

Hver vaar naar de første fugl vendte tilbage til sine rugepladse, naar granerne rysted sneen af og isen brød op paa vandene, saa blev det liv i skogene om de store sjøer. Da suste indianernes fjærlette bjerkebarkkanoer nedad strygene til de hvides nybygger for at bytte pelse mod kolonisternes ildvaaben og ildvand. Da drog de hvide handelsmænd som knapt kunde skjelnes fra rødhuderne, opad elvene og vandene for aar efter at vende tilbage med baade, fuldlastede af pelse, hvis da ikke deres lig var blit føde for ulvene.

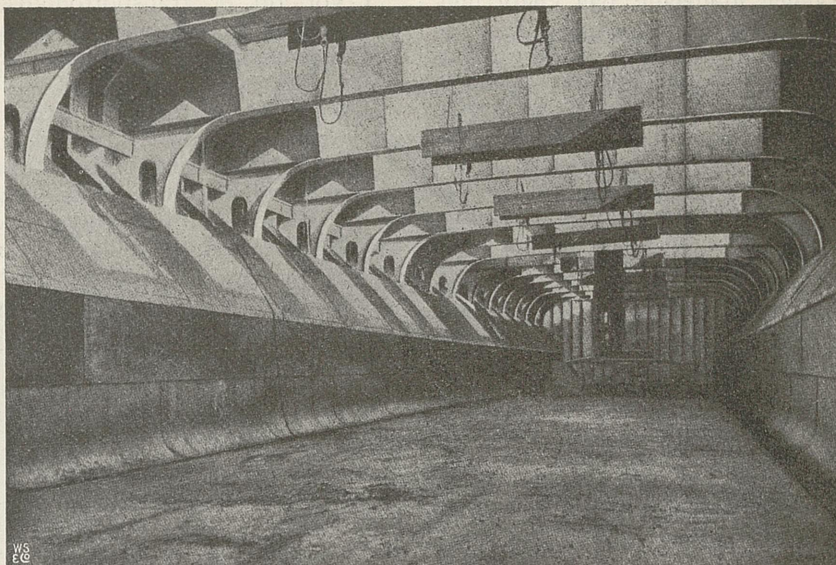
Farlig var pelshandelen, men den lønned sig. En ladning varer til en værdi af 10 000 kroner i vore penge kunde man paa disse handelsreiser tuske bort for en million i skind. En guldgrube var pelshandelen. Fra koncessionshaverne flød der kjæmpesummer i afgift til hoffet i Versailles — og Frankrige tabte et kontinent.

Efter Talon, drømmeren og fantasten, som vilde skabe grønne akrer og fede enge, landsbyer og byer, en skog af master paa de store sjøer — efter ham fulgte «praktiske» intendanter som udnytted hele kongeriger bare til pelshandelen. De spærred elvene for nybyggerne, forat bæveren kunde faa formere sig uforstyrret og levere pelse, pelse, pelse. Versailles-hofmændenes øren blev med hele skibsladninger af skind stoppet til for nybyggernes klager. Plogen og øksen fik ikke skjære sig gjennem skogen, ødemarken blev holdt vild, og saa hændte det at den franske koloni, som var holdt kunstig svag, i aaret 1759 faldt i hænderne paa englænderne.

Om de tre øvre sjøer færdedes i lange tider bare vilde dyr og indianere. Endnu i midten af det nittende aarhundrede var den maleriske Mackinocø i floden mellem Michigan og Huronsjø en vigtig station for

pelshandelen. Hid kom hver vaar tusinder af jægere og trappere, røde og hvide, for at omsætte sit bytte i varer og penge. I ugevis strøg bare de lette kanoer mellem de grønne øer til de mørke fjeldvægge og skoge paa nordbredden. De fartøier som dengang besørged trafiken paa de vestlige tre sjøer, var saa smaa at de kunde trækkes forbi strygene i St. Maryfloden, som spærred veien fra Huron til Superiorsjø.

I Østen holdt man dette land for værdiløst. Staten Michigan ansøgte i 1840 kongressen om at faa ca. 25 000 hektar skog for at bruge udbyttet til en kanal om strygene og aabne Superiorsjøen for skibsfarten. Dette kräv blev rent ud afslaaet, skjønt forbundsregjeringen paa den

Rummet i en malmbaad. Ingen skillevægge, næsten 500 fod langt.

tid havde en overflødig mængde skog at forføie over. I senatet erklærte den berømte statsmand Henry Clay, at kanalen ligesaa godt kunde bygges paa maanen som inde i en slig fjern ødemark. Femten aar maatte Michigan vente, før onkel Sam kunde bekvemme sig til at afstaa en del af sin urskog. Endelig i 1855 blev kanalen bygget. I 1908 blev der transporteret seksti millioner tons last gjennem den! Seks gange saa stor trafik som Suezkanalen kunde denne handelsvei dybt inde i Amerika opvise ifjor. Nordøstersjøkanalen havde bare en tiendedel saa stor fragtmængde som kanalen i urskogen.

Men endnu i aaret 1873 var lovgiverne i Washington ikke blit klar over betydningen af landet omkring de øvre tre sjøer. Der forelaa til debat et forslag om at skjænke en landstrækning til bygning af en jernbane fra St. Paul ved Mississippi til nybygget Duluth ved Superiorsjøen. Haanleende reiste en senator sig og spurgte om denne jernbane til den store verdenshavn Duluth skulde ind-

rettes specielt til transport af indianere, bjørne og ulve. Forslaget om bidrag til banen faldt gjennem. Men de sarkastiske ord var femogtyve aar efter blit virkelighed. Færdselen i Duluths havn kappes nu med Liverpools.

Det var en beskeden begyndelse, da den første kanal rundt strygene i St. Maryfloden blev aabnet vaaren 1855. Femti fartøier, mest skonnerter og smaa hjulbaade paa knapt hundrede tons, transporterte det aar 14 053 tons gods fra og til Superiorsjøen. En eneste af de hundrede største baade paa sjøerne nu kunde magelig optage alle de femti skibe med deres last. For femti aar siden protesterte rederne mod planen om at bygge slusen ind til Superiorsjøen 350 fod lang. Slusen vilde bli altfor stor, erklærte de. 300 fod var nok, for det største skib paa de fem sjøer var bare 250 fod langt. Firti aar efter bygged den kanadiske regjering paa nordsiden af strygene en sluse som var 900 fod lang og 60 fod bred. Denne sluse skulde være stor nok i hundrede aar. Men allerede syv aar efter viste slusen sig for smal til at optage en ny kjæmpedamper som var 600 fod lang og 60 fod bred. Da De forenede Stater i 1896 havde en tredje sluse færdig, kunde den paa engang rumme fire af de største dampere. Nu har kammeret ikke rum for mere end en af kjæmpedamperne, og man lægger planer om en ny sluse.

Paa en menneskealder er de store sjøer blit den vigtigste trafikvei i Nordamerika, en færdselsvei som har betydning for hele verden. Her strømmer billig hvede fra Vestens prærier til arbeiderne i England. Men prisfaldet paa mel og jern gjør kampen vanskeligere for de tyske bønder og engelske staalfabrikanter. Over de store sjøer fôr malmen til den bro som general Kitchener maatte slaa over Nilen, før han kunde erobre Khartum. De store sjøer leverte staalet til Deweys kanoner og skibe, da han ødelagde den spanske flaade i Manillas havn. Over de store sjøer svømmer kobberet som forbinder Berlin med San Francisco, og uden de store sjøer havde det været umuligt at bygge New-Yorks skyskrabere.

I vor tid er transportomkostningerne en af de vigtigste faktorer for et lands industri og handel. Tyskland, Belgien og Holland skylder sine kanaler en stor del af opsvinget i handel og industri; disse kanaler er bygget med umaadelige omkostninger. De forenede Stater, naturens lykkebarn, fik i vuggegave et kanalsystem som der ikke er mage til paa jorden. Man behøved bare at uddybe strømmene mellem tre af sjøerne, et arbeide som kosted en bagatel mod de tyske kanaler, for i det indre af landet at ha en vandvei med næsten ubegrænset transportevne.

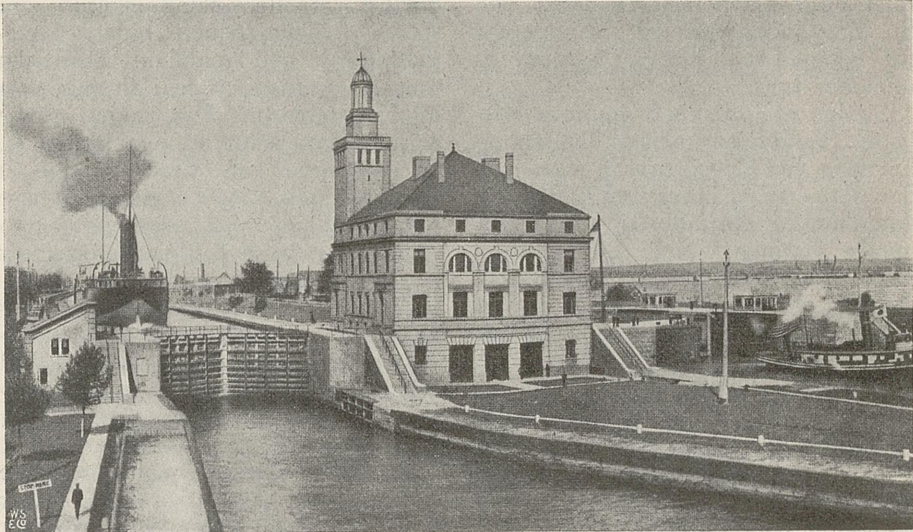
Saa opdaged amerikanerne at de ogsaa havde umaadelig rige mineralleier omkring sjøerne. I Pennsylvanien, Ohio og de andre stater nær Eriesjøen var der vældige kulmængder, ligesaa i Illinois og Indiana nær Michigansjøen. Og der var ogsaa petroleum og naturgas. De rigeste jernmalm- og kobbergruber laa nær ved bredderne af Superior- og Michigansjøen i Minnesota, Michigan og Wisconsin. Paa nordbredderne af alle de fem sjøer og paa landtungerne mellem dem stod over mineralskattene endeløse skoge.

Det varte to hundre aar, før Talons drøm blev til virkelighed. Men saa bed øksen og sagen ind i skogene, kul- og metalleierne blev lagt aabne i dagen, trærne som var hugget ned voksed op igjen i endeløse husrækker.

Da blev der paa sjøerne et liv og en færdsel, som overgik de dristigste drømme.

Paa to steder aabner sig et vidunderligt panorama over færdselen paa de store sjøer i hele dens omfang. Det er langt oppe i nord, hvor de tre vestlige sjøer smalner ind og støder sammen, og ved den nedre ende af Huronsjøen, hvor St. Clair- og Detroitfloden forbinder den med Eriesjøen. Her trækker fra april til december dag og nat en uendelig række af fartøier forbi.

Slanke passagerdampere skjærer bølgerne med knivskarp baug. Kjæmpestore fragtbaade følger tungt i aristokraternes spor. Lange rækker af skonnerter med nøgne master kryber efter en stønnende slæbebaad gjennem kanalen til det aabne farvand, hvor de kan brede ud sine vinger.

Sluser i St. Marykanalen mellem Superior- og Huronsjø.

Underlige uhyrer, cigarformede dampbaade, som kaldes «hvalrygge», skyver sig gjennem vandet næsten uden at sætte sjø. Dybt lastede træskibe, med bord og planker stablet op paa dækket næsten helt til de underste ræer, tuder hæst i sine piber til advarsel for sjømyggene, seil-, motor- og robaade og kanoer som sværmer omkring.

Omtrent 150 skibe paa mere end hundrede tons gik der i 1907 om dagen gjennem Detroitfloden; lasten var 71 millioner tons. Tysklands og Frankriges sjøhandel naadde tilsammen ikke saa høit i det aar. Næsten ligesaa imponerende var færdselen gjennem St. Marykanalen mellem Huron- og Superiorsjøen. Over 20 000 fartøier, 81 om dagen, med 58 millioner tons fragt, gik gjennem de tre sluser som ligger side om side.

Men denne færdsel blir endnu mere forbausende, naar man husker hvorledes den har vokset i de sidste tyve aar. Fra 5 494 000 tons i 1887, da den største damper paa sjøerne maalte 4000 tons, steg trafiken til 19 000 000 tons i 1897, og i dette aar gik otti dampere paa 8000 tons

gjennem kanalen. I det næste tiaar blev fragtmængden tre gange saa stor. I 1904 var der bare en damper paa 10000 tons. Tre aar efter var antallet af dampere paa 10000 til 14000 tons steget til 77, og til disse 77 kom der i 1907 43 nye af samme størrelse.

Den største del af trafiken kommer paa transporten af jernmalm fra Superior- til Eriesjøen. Gjennem Suezkanalen gik i 1907 tretten millioner tons fragt. Gjennem kanalen ved St. Maryfloden gød sig i samme aar tre gange saa meget, næsten 40 millioner tons.

Skulde et jordskjælv imorgen ødelægge vandveien mellem Duluth og havnene ved Eriesjøen, saa vilde hele den jern- og staalmur som bærer den amerikanske storindustri, styrte bragende sammen. Selv om jerngruberne ikke blev rørt af katastrofen, saa tog det alligevel mange aar at reise bygningen igjen. Ødelæggelsen af denne vandvei vilde tredoble malmens pris i Pittsburg. Paa sjøerne koster transporten af en ton malm 67 cents for tusind eng. mil, paa jernbanerne er taksten næsten tre dollars, medens en ton malm, leveret i Pittsburg, nu sælges for bare 3,25 dollars.

Selv om man ikke tar hensyn til de høiere transportomkostninger, saa vilde ødelæggelsen af vandveien lamslaa industrien, for det vilde være umuligt for jernbanerne at bringe 40 millioner tons malm frem paa otte maaneder.

Denne malmtransport stiller egne krav. Der er opstaaet en slags kjæmpedampere som der ikke er magen til paa andre farvand, og særegne maskiner til at losse disse uhyrer. Tidligere besørged skonnerter paa 300—400 tons transporten. Tre dage varte det før de fik skuffet og halt sin last paa land. Nu er det kjæmpedampere paa 10000 til 14000 tons. Forud i baugen er rum for mandskabet, broen og styrehuset; helt agter er maskinerne og kahytterne for officererne. Mellem baugen og maskinrummet gaber et uhyre, langt hulrum uden skillevægge, uden støtter eller søiler for det eneste dæk, forat lossemaskinerne ikke skal finde nogen hindring under sit arbeide.

Dækket selv bestaar væsentlig af luger. Naar damperen lægger til i havnen ved Eriesjøen, saa forsvinder dækket. Mellem staalbjelkerne som støtter sidevæggene, bider lossemaskinerne ned i malmen. Fem-seks tons ad gangen har de i sit gab, som ligner østersskal. Paa nogen timer er ladningen tømt ud i malmtogene, og damperen kan vende tilbage til Superiorsjøen. At en baad kan tage ind en ladning paa 10000 tons i to timer og losse den i fem timer, hører til dagens orden.

Halvdelen af malmflaaden tager kul med paa tilbageturen til Nordvesten. Da baadene jo alligevel skal tilbage, er de istand til at transportere en ton kul tusind eng. mil for gjennemsnitlig 30 cents.

Tømmerhandelen paa de store sjøer holder paa at dø ud. Ifjor blev der bare lastet 600 millioner fod bygningstømmer (længdemaal). Rigtignok er naaleskogene i Norden endnu saa store, at røgen fra brændende skoge sensommers ligger som en tæt, brun taage over sjøerne; men tømmerhandelens glansperiode er forbi. Skal afskogningen fortsætte som nu, saa vil om tredive aar den sidste gran være hugget ved de store sjøer.

Ved sjøbredderne fra Chikago til Buffalo, fra Duluth til Montreal og Quebec reiser sig overalt vældige, vinduløse kornmagasiner. Der blir avlingen fra den øvre Mississippidal og fra sletterne i Vesten hvert aar samlet for at sendes over havet til Europa. Halvparten af hele hvedehøsten i Unionen og Kanada, gjen-

nemsnitlig 350 millioner bushels[1]), eksporteres fra disse lagre. For den amerikanske farmer koster fragten af en ton hvede fra Duluth til Buffalo bare kr. 2,30. I Tyskland er fragten dobbelt saa høi for den halve distance.

Kjæmpen Kanada er nys vaagnet, den gnider øinene og strækker sine lemmer som er stivnet af frost. Der foregaar store ting i det vestlige Kanada. Hudson Bay Company, det engelsk-kanadiske pelsmonopol, styrte her i to hundrede aar et land som er tre gange saa stort som europæisk Rusland, autokratisk efter russisk mønster. Men denne ødemark vil engang bli verdens kornkammer.

I Manitoba, Alberta, Calgary, i Athabasca, helt ind i polarkredsens skygger, i Saskatchewan, skjærer nu tusinder af blanke ploge ned i den jomfruelige jord. Itjor blev her avlet 75 millioner bushels hvede. Længer og længer kryber de grønne hvedemarker mod nord og vest ind i ødemarken. Millioner paa millioner maal af godt land ligger og venter paa plogen, og ved bredden af Superiorsjøen venter magasiner og dampere.

Paa landtungerne, ved indløbet til bugter og havne, paa de høie øer ved den mørke, steile nordbred, hvor for en knap menneskealder siden indianernes og troppernes leirbaal lyste rødt ud over vandet, der blinker nu overalt fyrtaarnenes øine. Den som bare kjender de store sjøer i godt lune, som har seet dem i stille sommerveir, han kan vel synes at fyrtaarnene og de mange bøier og livredningsstationer er overflødige. Først senhøstes, naar passagertrafiken forlængst er indstillet, naar den kolde taage trækker ned fra nord, og flaaderne af fragtdampere presser paa for høitryk for at faa endnu en ladning frem, før isen stænger alle sund, da viser sjøerne tænder. Under en eneste storm i november 1905 forliste sytten store moderne staaldampere bare paa Superiorsjøen, den vildeste af de fem. To af damperne gik under med mand og mus. Til den dag idag er de saa sporløst forsvundet, som om de var gaaet under i en orkan paa Stillehavet istedetfor i en snestorm paa et indlandshav. Det ene aar forliste paa de fem sjøer 346 fartøier som havde kostet 20 millioner kroner, og næsten halvparten af denne sum gik tabt i novemberstormen.

I 1885 gik der bare tre millioner tons last gjennem kanalen mellem Superior- og Huronsjøen. I 1890 var trafiken steget til 9 og i 1895 til 25 millioner tons. I 1905 beløb fragtmængden sig til 44 millioner og ifjor til 60 millioner tons. Vil trafiken endnu fortsætte med at vokse? I hvert af de nævnte aar trodde rederne, at nu vilde der bli en pause, nu vilde fremgangen bli langsommere. Men altid gjør stigningen af trafiken det nødvendigt at forøge flaaden efter en maalestok, som er enestaaende i skibsfartens historie.

Paa femti aar blev færdselen paa sjøerne tusind gange saa stor, og i de næste femti aar vil man faa se oceandampere gaa direkte fra europæiske havne til Duluth og Chikago. Allerede nu gjør oceandampere paa indtil 350 fods længde og 12 fods dybgaaende denne reise. Kanalerne rundt strygene i St. Lawrence, og Wellandkanalen som med tyve sluser overvinder niveauforskjellen paa 360 fod mellem Ontario- og Eriesjøen, gjør det muligt at komme fra havet og helt ind.

Men nu holder Kanada paa med en dristig plan til at omgaa Niagara paa en anden vei. Den nye vandvei skal da følge de første pelsjægeres spor, lade Erie- og Ontariosjøen ligge

[1]) 1 bushel = 35,24 liter.

til venstre og i næsten ret linje forbinde det nedre løb af St Lawrence med Huronsjøen.

Ottawa, en biflod til St. Lawrence, skal uddybes til 20 fod og dens øvre løb gjennem en ligesaa dyb kanal forbindes med Nipissingsjøen Nipissingsjøen udtømmer sig i Huronsjøen, saa at der med smaa omkostninger kan bygges en kanal med 20 fods dybde som række fra mundingen af St. Lawrence 3300 kilometer ind i fastlandet.

Fra nordbredden af Superiorsjøen strækker sig en kjæde af sjøer og dybe elve 500 eng. mil ind i Nordvesten til den store by Winnipeg og Winnipegsjøen som staar i forbindelse med Hudsonbugten.

Fra sydenden af Michigansjøen har Chikago bygget den første del af en kanal som skal knytte Mississippi til de store sjøer.

Om kortere eller længere tid vil det bli alvor af at uddybe og regulere Mississippi og dens bifloder. Naar disse planer er iverksat, saa vil de store sjøer danne midtpunktet af en vandvei, som fører fra Winnipeg i nord, fra New-Orleans i syd og Omaha i vest til Quebec og New-York ved den atlantiske kyst.

Fællesundervisning.

Fællesundervisning for gutter og piger har man nu omtrent overalt i De forenede Stater. Det var i de vestlige stater man begyndte med det. Befolkningen bor der spredt og kommunikationerne er ofte daarlige, saa man af praktiske hensyn maatte drive undervisningen paa denne maade. Lidt efter lidt har de andre stater fulgt efter.

Der følger enkelte ulemper med for den kvindelige befolkning. Der klages saaledes over, at skolerne tager for lidet hensyn til pigernes huslige uddannelse.

Derimod har fællesundervisningen en meget gunstig indflydelse paa den enkeltes karakter. Den gjør mændene finere og høfligere og kvinderne mere foretagsomme.

Amerikanerne finder at fællesskolen er en udmerket forskole for egteskabet. Af 218 høiere skoler i de vestlige stater har 192 fællesundervisning.

Tuberkulose.

Italien og England er de lande, hvor tuberkulosen kræver færrest ofre. Dødelighedsprocenten for tuberkulose dreier sig i disse lande om 170—190 pr. 100 000 indbyggere. Det er i Bayern, Østerrige og Ungarn, at den frygtelige sygdom herjer værst. Den kræver her omtrent 350 offere pr. 100 000 indbyggere. (La Revue).

Af Theaterplakatens Historie.

I.

Det er først i den seneste tid, man har taget theaterplakaternes og theaterprogrammernes historie op til videnskabelig behandling. Ganske vist findes der i de store theaterhistoriske verker aftrykt enkelte plakater — gjerne i facsimil, naar de angaar særlig merkelige begivenheder, — men et systematisk, psykologisk studium af disse tusener og atter tusener af blade, der fortæller om skuespillernes og skuespillerindernes fryd og ve, om de miskjendte genier i koret, om forfatternes triumfer og dybe skuffelser, det har man hidtil ikke vovet sig ikast med. Og dog giver ofte theaterplakaterne og -programmerne, — gjennem det, de fortæller, eller det, de klogt eller dumt fortier, — en tydeligere karakteristik af vedkommende theaters standpunkt end selv den skarpeste kritiker kan gjøre.

I sin uafbrudte følge fra dag til dag, fra sæson til sæson er jo plakaten theatrets *curriculum vitæ*, det bedste kritiske «vidnesbyrd» for aktøren som for autoren. En sammenhængende fremstilling af plakaternes og programmernes forskjellige former, en analyse af deres tekster og udstyr vilde give ganske værdifulde bidrag til belysning af theatrets inderste væsen, til forstaaelsen af dets kaar og dets maal under de skiftende forhold og skiftende tider.

For Tysklands vedkommende har særlig historikeren Gotthelf *Weisstein* gjort et godt arbeide paa dette strøg, — fra hans skrift er enkelte oplysninger om tyske plakater hentet. Som rimeligt er, har man her i Norge ikke rukket til at studere theatrenes *plakater* endnu, — store dele af vore *theatres* historie ligger jo fremdeles uskrevne, — og vilde man forsøge en samlet fremstilling af de norske theaterplakaters historie, skulde man snart erfare, hvor sørgelig ufuldstændigt materiale man havde at arbeide med.

*

Enhver historisk afhandling «med selvagtelse» har jo at begynde med: «Ser man paa de gamle grækere», — naar man da ikke vil imponere ved at se paa de gamle ægyptere og indere. I dette tilfælde faar vi nøie os med grækere og romere, — og ser vi paa de gamle grækeres og romeres theaterplakater, saa ser vi dem *ikke*. Det synes som om de ikke har benyttet hvad vi i moderne forstand kalder plakater. Hos *Plautus* — altsaa omkring 200 aar før Kristus — finder vi derimod regelmæssig optræden af en person, der bærer titlen *prologus*, og denne prologus leverede tilskuerne *mundtlig* en god del af det, de senere plakater meddeler paa tryk: De agerende personers navne i komedien, stykkets titel, art og delvis dets indhold, stundom ogsaa underretning om, hvilken græsk komedie der laa til grund for den latinske bearbeidelse o.s.v. Hos *Terents* har prologen mindre tilfælles med vore plakater, — den er hos ham snarere en «conference» over theatrets og stykkets æsthetiske værdi.

Det eneste, vi fra oltiden har faaet overleveret af «skriftlige plakater», er nogle *indskrifter fra Pompeji*. De gode pompejanere interesserede sig

levende for theater, — ordet taget i videste forstand —. Theatermasker, scener af kjendte og ukjendte theaterstykker er atter og atter emnet for freskobilleder og vægmalerier i de pompejanske huse. Theaterforestillingerne annonceredes som nu paa befærdede steder, paa Forum, ved badehusene, hvor annoncerne *maledes* med sorte bogstaver paa en dertil indrettet hvidkalket murvæg. Den hvide murflade hed «*album*».

En saadan annonceplads var *Eumachias* hus. Det havde en prægtig murvæg, som vendte ud til Asbondanza-gaden — det er det *nu* levende navn paa den døde gade —; den væg er ved flade pillarer delt i en hel del *felter*, hvorpaa der befinder sig en mængde avertissementer. Blandt andet valgopraab og anbefalinger af bestemte kandidater. Men ogsaa et par *theater*annoncer. Eller rettere: *Amfitheater*annoncer. Thi disse *ældste* theaterplakater indeholder meddelelser om *gladiatorkampe:* «Ædilen Suettuis Certus gladiatortrup vil optræde i Pompej 1. juni. Forestillingen afsluttes med en dyrekamp. Telttag forefindes». . . «Titus Claudius Verus' gladiatortrup vil optræde — *hvis veiret tillader det*».

Man tør vistnok gaa ud fra som givet, at ligesom gladiatorkampene blev annonceret paa «album», har ogsaa de egentlige *theater*forestillinger malet sine plakater paa murvæggenes hvide flader. Men foruden sit «album» har de gamle latinere efter al sandsynlighed ogsaa havt *annoncesøiler;* thi der omtales oftere, at den ene eller anden offentlige meddelelse blev slaaet op paa en pille eller søile, — og her har der sikkerlig ogsaa været rum for en «*theaterplakat*».

*

Saa kommer *middelalderen* med sine merkværdige skuespil, de *geistlige* mysterier, de daglange dramatiske fremstillinger af lidelseshistorien, apostlernes gjerninger eller lasters og dyders kamp om menneskets sjæl. Her trængtes ingen plakater. Ingen lokkende *reklamer*, thi her var ingen konkurrance; — dertil kom, at disse «spil» enten var foranstaltede af myndighederne, eller de var aarlig tilbagevendende festligheder. Heller ingen *personliste* behøvede man at slaa op paa vægge og mure. Stykkernes «personer» var velkjendte, aktørernes borgerlige navne pleiede man ikke at notere. *Undtagelsesvis* foreligger der enkelte *skrevne* eller *trykte* plakater, — den *ældste*, Tyskland kan opvise, omhandler et passionsskuespils opførelse i Hamburg og skriver sig fra 1466.

Den er saa karakteristisk, at den fortjener at gjengives:

«Gud den almægtige til ære, Vor Herre Jesu Kristi lidelse til lov og forherligelse, menneskenes hjerter til omvendelse og ruelse, paa det at de ikke skulle fortabes men arve det evige liv, har denne stads værdige herrer dekaner og medlemmer af domkapitlet taget sig for i den anstundende stille uge at fremføre et spil om Vor Herre Jesu Kristi lidelse og død. Og saasom dette spil ikke med den sig sømmende anstand kan udføres uden fromme menneskers milde haandsrækninger, har det høie raad, efter kapitles opfordring besluttet at anmode borgere og borgerinder, geistlige og verdslige personer, at hver efter sin evne og formue vil vise godvillig haandsrækning, hjælp og god vilje, saa værket kan vorde fuldbyrdet til vores alles sjæles salighed. Kapitlets og raadets herrer vil sørge for, at pengene, der gives til spillet, aleneste udgives til dette og til intet andet.»

Saaledes lyder indledningen, — den egentlige «plakat» beretter dernæst, at spillet skal begyndes mandag og tirsdag kl. 12 «*efter* middagsmaaltidet».

Som det antike drama hjalp ogsaa middelalderen sig hovedsagelig med «den talende plakat» — *prologen.* «Indlederen», «udraaberen», «præcursor» traadte frem, gav et resumé af stykkets indhold og præsenterede personerne, med de navne og karakterer de havde i spillet. Aktørernes navne nævnede han ligesaa lidt som han røbede forfatterens.

En ganske pudsig form for denne personpræsentation har man noteret fra den lille by Zerbst. I 1507 opførtes der et vældigt passionsskuespil, og forat ikke tilskuerne skulde løbe surr i den myldrende personmængde, havde hver aktør sit navn malet med store bogstaver paa en *plakat*, der var anbragt paa hovedet eller stadig blev baaret i haanden! Arrangementet minder om samtidige malerier. Endnu et træk fortjener at nævnes fra denne passionsleg i Zerbst: For med størst mulig fart at kunne fremføre de forskjellige scener i spillet, havde man lavet et stillads, der kunde bevæges paa hjul, — en art karusel, der uden pause rullede frem afdeling efter afdeling i den bibelske scenecyklus. Og saa siger man endda, at den meget omtalte «*dreiescene*» er en moderne opfindelse! Den kunde feire 400 aars jubilæum i 1907!

*

Et udmerket eksempel paa de orienterende prologer har man i den prolog, der indleder Rieber-bispen *Peder Jensen Hegelunds* tragicomoedia «*Susannæ historia*».

Stykket var i sin tid overordentlig yndet, spilledes baade i Danmark og i Norge, — opførtes saaledes af latinskolens disciple i Bergen 1673; baade dets indhold og dets indledning kan gjælde som fuldgyldigt mønster for hine tiders alvorlige skuespil og deres praktiske ordning.

«Susannæ», Comico-Tragoedia. En merkelig leg udtagen af bibelen, om dend ærlige quinde Susannæ kydskhed og underlige befrielse. Allehaande stater, besynderligen ærlige quindfolk lystig og nyttig at læse.» Saadan lyder stykkets titel.

Og dets talende plakat aabnes med en velkomsthilsen til publikum, fremhæver den dramatiske kunsts opdragende indflydelse — «den øver spillerne i gode fagter og tugt» — og opfordrer tilskuerne til at bemerke, hvorledes deres børn, de unge klerke

«som I monne her se paa i klæder bolde,
sig skikkelig te og artelig holde.»

(Confr.: «Kostumerne leverede efter tegninger af hr. X og de plastiske grupperinger arrangerede af frk. Y.»).

Endvidere henstiller prologen til dem, som ikke har sans for skuespil, heller at gaa hjem med det samme. Thi en vis grad af dannelse skal der til for at nyde dramatisk kunst:

«En plumper, som haver ingen forstand
og er hjemfød
Paa lærdom og kunst ei skjønne kan
mer end et nød».

Særlig henstiller prologen til publikum at forholde sig rolig og ikke forstyrre spillets gang.

(Confr.: «Dørene til salonen aabnes kun i pauserne.»).

Og endelig præsenterer prologen personerne: De agerende er ved denne anledning delt i tre «hobe». Den første omfatter de *gode,* Susanna en ærlig dannequinde, Joachim, hendes husbond, og Daniel, en ung profet. Anden hob er *slynglerne*, Achab og Sedechias, «to gamle forrædere og anklagere», samt *Calumnia,* personifikation af bagvask og klaffer. Tredje hob er *blandingsgods* som Nabocodonosor, konge af Babylon, hofsinder, raadsherrer af god og slet kvalitet, «kammerjunker og kammerraad».

De tre hobe har under prologens indledende tale stillet sig i disse moralske grupper, prologen tager en lang

pegepind til hjælp ved præsentationen, forkynder navne og giver en kort karakteristik, — «plakaten» er i orden, spillet kan begynde.

II.

Mysteriernes tid og de lærde skolekomediers tid er forbi, professionisterne, «*banderne*», begynder at drive sit væsen. Denne tiggende landeveiskunst, med sine rædselsdramaer og sine klownløier, med markskrigeroptog, fyrværkeri, taskenspillertrics og flitterlaser, — den *maatte* have *virkelige* plakater, der kunde lokke folket til de store Haupt- und Staatsaktioner og det kortvillige Nachspiel, der som regel var det artigste.

Og den fremsagte personpræsentation og indholdsangivelse forsvandt, i dens sted fik tilskuerne et *trykt blad,* som indeholdt et kort resumé af stykkets handling. En saadan «fører» var ikke overflødig; thi disse komi-tragedier var som en labyrinth. Sammenhobede scener hentede fra mythologi og historie, levninger fra mysterier og skolekomedier, dramatiseringer af bibel og folkebøger, en handling, der paa et halvt minuts varsel flyttedes fra Tyskland til Indien, derfra til Italien og derfra til Armidas tryllerige. Og bragte man kjendte historiske tildragelser paa scenen eller nylig afdøde helte og fyrster, var plakatens indholdsangivelse ogsaa *da* god at tage med som støtte: den sceniske gjengivelse af de historiske fakta var stundom lidt vildledende.

Af disse de reisende banders trykte plakater med indholdsangivelse har man opbevaret et rigt udvalg; de minder mest af alt om vore kinematografers programmer, naar de lovpriser sidste «NB. Kunstfilm! Kunstfilm! fremstillet af berømte kunstnere og kunstnerinder fra Paris NB. farvetonet. Spændende drama i 162 afdelinger. Sæsonens største lattersuccés.»

Stykkernes scenegang gjengives omhyggelig, alle knaldscener noteres med brask og bram, til slutning følger som regel fortegnelse over dramaets personer, — men endnu uden skuespillernes navne. Og saa selvfølgelig meddelelse om at man begynder *præcis kl. 5,* at pladserne koster saa og saa meget og NB.: Der er sørget for siddeplads til alle tilskuere.

Som en type paa denne art af plakater skal her citeres én, den Neuberske bande udsendte. Den er vel at merke aldeles ikke af de værste; magister og theaterdirektør Johan Neuber og endmere hans hustru, *Frederike Caroline Neuber* har indlagt sig stor fortjeneste af at ha renset det tyske theatervæsen fra meget af Haupt- und Staatsaktionernes smuds. Men deres plakater bærer alle disse aktioners markskriger-merker.

Her er altsaa en af disse plakater:

«Med en høi øvrigheds tilladelse
vil førstkommende Onsdag
de kongelige polske churfyrstelige sachsiske, høifyrstelige Braunschwigske, Lüneburgske, Wollfenbüttelske samt høifyrstelige Schlesswig-Holsteinske
Hof-Comoedianter
i det saakaldte opera-hus paa Gaasetorvet i Hamburg
opføre et *tysk skuespil* kaldet
Den verdensberømte erketroldmand
Dr. Johann Faust,
hans ryggesløse liv og forfærdelige død.

Herunder vil blandt meget andet ogsaa følgende forekomme til beskuelse:

En stor, aaben forgaard til Plutos underjordiske palads ved de merkelige floder Acheron og Lethe. Paa floden kommer Charon roende i sin baad, til ham kommer Pluto *flyvende paa en gloende drage,* og med Pluto følger hele hans underjordiske hof, item mangfoldige skrækindjagende aander.

Dr. Fausts studerværelse og bogkammer. En velbehagelig overjordisk musik bliver hørt, hvortil en aand synger en bevægelig arie.

En ravn kommer *flyvende fra luften* og henter dr. Fausts haandskrift.

Hans Wurst, der er Fausts tjener, kommer uforvarende over sin herres troldomsapparater. Han bliver derved forhekset, kan ikke flytte sine fødder, der er som fastspigret til gulvet. Han finder da paa at afføre sig sine sko. *Skoerne danser med hinanden en saare lystig dans.*

En nysgjerrig hof-betjent, der spotter dr. Faust, *faar synlige horn i panden.*

En bonde handler med dr. Faust og afkjøber ham en hest, men straks han skal ride bort, *forvandles hesten til et knippe hø.* Bonden vil trække Faust til ansvar for dette puds, men Faust lader som han sover, bonden rykker i ham, og *river det ene ben af ham.*

Den *skjønne Helena* synger en arie, som forkynder dr. Faust hans undergang.

Dr. Faust tager afsked fra sin famulus Wagner. *Aanderne henter dr. Faust* og fører ham bort under et *kunstigt fyrværkeri. Hans Wurst* anskuer dette med stor rædsel.

Plutos underjordiske palads viser sig endnu engang. *Furierne* har nu faaet dr. Faust i sin magt, de danser om ham en stor ballet, der oplyses ved farvede blus og *stort fyrværkeri.*

Det øvrige bliver behageligere at se end her at læse.»

Det er plakater af denne art, kjøbenhavnerne fik læse, da *v. Quoten* agerede sine tyske komedier i Brolæggerstræde. Effekterne har ialfald været de samme, tildels ogsaa programmerne: v. Quoten opførte baade dr. Faustus og «Zauberei von Armida». — Det side var især «et tout-afait-stykke, — thi alting blev agered udi luften. Armida lod sig aldrig se uden paa en gloende drage, som spyede ild.» — Og den gode tandtrækker og theaterdirektør har sikkerlig ikke været mere discret i plakatveien end Caroline Neuber var det.

*

Hvad plakaterne fra *Den danske skueplads* angaar, var de betydelig mere beskedne end disse tyske komedianters. De holbergske skuespillere og deres direktør benyttede hverken indholdsangivelse eller speciel fremhæven af stykkernes effektscener. Deres plakater indeholder dog ting, som adskiller dem sterkt fra vore moderne, og viser deres slægtskab med «bandernes» annoncer, deres reklame og deres ydmyghed overfor det høitærede publikum.

Et par eksempler:

«De ved Hans kgl. Majestets særdeles
naade priviligerede danske
Acteurs
aabne igjen Mandagen den 4. November deres *Theatrum* ved at forestille den meget *fornøyelige og lystige* Comoedie, kaldet
Masqueraden,
som er orneret med mange smukke og fornøyelige Dantze, besynderlig i det *intermedium* mellem den første og den anden Act, hvor der bliver dantzet en Ballet af *8,* — tillige med den *saa berømte Møller-dantz* af *3 Personer.* Dantze-mesterens Kjereste opvarter Tilskuerne med en hel *Cantate.*
Til Slutning bliver forestillet *det særdeles lystige* Stykke, kaldet
Juule-stuen.»

Saa følger tids- og prisangivelser og lignende, — en personliste indeholder plakaten ikke.

Af ikke ringe interesse er plakaten fra 3. februar 1727:

«— — —

En gandske nye Comoedie, som aldrig tilforn har væset seet enten her eller nogensteds, kaldet

Den opdigtede Forbyttelse

eller

Pernilles korte Frøykenstand.

Mand forsikrer, at mand af yderste Flid skal søge at oprette den *faute,* mand sidste Gang begik med at afviise de faa Tilskuere, som samme gang vare fremmødte, (saafremt det ellers bør og kand kaldes en *faute).* Men alle retsindige skal snart bevæges til at pardonnere de fattige acteurs, naar de vil betænke, at deres Omkostninger *a l'ordinaire* hver Aften beløber sig over til 30 Rixdaler, og der i Cassen ikke var indkommen 8 Rixdaler, hvilket synes utroeligt endogsaa for Acteurerne selv, som dog desværre blev nødt til at troe det. For Resten tør ingen tvifle paa, at det jo i Afften skal blive ufeilbarligen vist og at de faa Tilskuere, (i hvor faae de ogsaa ere) som i Afften indfinder sig, jo skal finde deres Fornøyelse.»

Hvad denne plakat fortæller, — og *at* den fortæller det, — beretter mer end mangen tyk afhandling om de kaar, de «af Hans majestets særdeles naade priviligerede danske acteurs» levede og virkede under.

*

Denne Holberg-plakat fra 3die februar 1727 frembyder ogsaa i *titelens* tekst en karakteristisk detalj: «Pernilles korte Frøykenstand» har faaet et navn no. 2, som nu ikke anvendes og heller ikke er anvendt i de almindelige Holberg-udgaver: «*Den opdigtede Forbyttelse*».

Vi møder her det paa datidens theaterplakater saa overordentlig almindelige: *Eller.*

For allerede ved stykkets titel at stille publikum hovedmotivet — eller et hovedmotiv — klart for øie, fandt praktiske theaterdirektører det heldigt at lave en extratitel foruden den af forfatteren givne. — Stundom besørgede forresten forfatterne selv dette arbeide. — Og den forklarende extratitel tilknyttedes ved «*eller*»:

«Mester Gert Westphaler *eller* den meget talende barbér.»

«Ulysses von Ithacia *eller* en tydsk comedie.»

«Erasmus Montanus *eller* Rasmus Berg.»

«Figaros bryllup *eller* den gale dag.»

«Edvard i Skotland *eller* Flygtningens nat.»

Rækken kan fortsættes snart sagt i det uendelige.

Som prøver paa, hvad driftige og smagløse direktører har faaet istand paa dette strøg, kan anføres følgende eksempler, hentede fra gamle tyske plakater:

«Richard den anden eller den grusomme protektor.»

«Minna von Barnhelm eller majoren med den stive arm.»

«Romeo og Julia eller den uformodede udgang fra gravkapellet.»

«Den gjærrige eller Harpagon, den gamle skabhals.»

Et vakket bevis paa, at denne kjærlighed til et par «eller» endnu lever, foreligger i en theaterplakat, som for nylig gjorde sin runde gjennem alle tyske aviser: En «smieredirektør» skulde lyksaliggjøre en liden by i Vestpreussen med en opførelse af Schønthan-Kadelburgs ikke ukjendte lystspil «*Den berømte kone*». Men denne titel syntes ham for tam. Derfor gav han *hver akt* en særlig titel og dertil en undertitel. Og plakaten forkynder da opførelsen af «Den berømte kone».

1ste akt: «Moderne ungdom» eller «Forlovelse pr. telefon».

2den akt: «Kjærlighed, hvor er du sød» eller «Nu gjælder det».

3die akt: «Nok en berømt kone» eller «Shakespeare tabte».

*

Den moderne *theaterplakat* fremtræder som regel meget nøgtern, — de reisende selskaber har ganske vist en svaghed for at lade sine plakater fortælle om, paa hvilke af Europas ledende scener deres knaldstykker har vist sig som de sensationelle træffere med de hundrede opførelser, — men de større europæiske byers theatre indskrænker sig til, foruden de praktiske oplysninger, vedrørende tid, billetpriser og lignende, at meddele stykkernes titel og personliste, forfatterens navn og de optrædendes, i enkelte tilfælde ogsaa navnene paa andre, som har havt med stykket eller opførelsen at gjøre, som instruktør, balletarrangør, kostumetegner og theatermaler, oversætter o.s.v. Dertil gjerne program for mellemaktmusiken. Plakaterne gjør ogsaa som regel opmerksom paa, at stykket opføres for første gang, noterer jubilæums-opførelser som 50de eller 100de gang samt debuter og gjæstespil.

Storbyernes mange theatre og den deraf følgende sterke konkurrance har dog ført med sig, at privattheatrene ogsaa maa give sine *gadeannoncer* et særlig opsigtvækkende og lokkende præg: Det gjælder jo at skrige saa høit, at man kan høres gjennem larmen. Som et appendix til plakaternes mere nøgterne oplysninger har man derfor mere og mere grebet til de vældige, kolorerede *billeder,* fremstillende stykkernes «store» scener. Disse gadebilleder tegnes og males nu om stunder gjerne af mestre paa plakatkunstens omraade.

Endnu en udvidelse har de moderne theaterplakater fundet i *theaterprogrambladene,* som i meget har overtaget de gamle «lovprisende» plakaters funktion.

I de fleste tilfælde — ogsaa ved de statsunderstøttede theatre rundt i Europa — er disse programblade forretningsmæssig baseret paa betalte avertissementer, — hvis indhold unægtelig danner en stemningsløs ramme om bladets øvrige indhold. Men teksten giver, foruden stykkernes titel, personliste o.s.v. som regel de oplysninger om skuespillet, forfatteren og de agerende, som theatret finder det nyttigt at publikum sidder inde med.

Og det *hænder* jo, at disse oplysninger viser et ganske lidet og fjernt slægtskab med de lovprisninger, de gamle principaler gav publikum gjennem de lange plakater, naar «banderne» skulde oprulle sine Haupt- und Staatsactionen for de undrende tilskueres øine.

H. Wiers-Jenssen.

En Kjæmpeskorsten.

Den høieste skorsten i verden er netop bygget i byen Great Falls i De forenede Stater. Den er 154 meter høi, den ydre diameter ved grunden 33,92 meter, den indre diameter ved mundingen maaler 15,20 meter.

Skorstenen er beskyttet mod lyn ved 15 lynafledere. Den er bygget 600 meter borte fra smeltehytten.

Aeroplaner.

Efter *Frederick Talbot* i «Worlds Work».

I hele menneskehedens historie skal det være vanskeligt at finde nogen opfindelse, som har udviklet sig saa hurtig og uafbrudt som de moderne flyvemaskiner, aeroplanerne. Triumf har fulgt paa triumf i saa hurtig rækkefølge at der ikke er blit nogen anledning for entusiasterne til at flagge, og hver ny erobring trækker en skare af nye opfindere til problemet.

For faa aar siden fandtes der ikke et eneste areoplan som med egen kraft kunde løfte sig fra jorden. Nu er der en mængde forskjellige typer som ikke bare kan stige, men bevæge sig og vende i alle retninger med den største lethed og sikkerhed. For nogle faa maaneder siden gjaldt det endnu bare at komme i fart, og naar man først var i flugt gjennem luften, at bruge sin evne til at holde balancen. Aviatikeren var lidt ængstelig for at stige ned, naar han kanske ikke kunde komme afsted igjen. Og det var ydmygende at faa en flyvemaskine trukket hjem af en hest langs landeveien.

Wrights aeroplan.

De forskjellige typer af areoplaner er alle bygget paa samme grundprincip, men det er udnyttet paa forskjellige maader. Der er biplaner, monoplaner, gyroplaner, multiplaner og helicoptères. Af disse holder biplanerne og monoplanerne sig langt foran de andre, og det er mellem disse to typer slaget nu staar. Hver har sine tilhængere og sine modstandere.

I lys af de sidste opnaaede resultater maa man gi monoplanet forrangen. Ikke bare er det enklere i konstruktion og styring, men det er sikrere, og desuden er det billigere. Mange som har naaet sin første triumf med biplanet, har efter de sidste experimenter og resultater gaaet over til monoplanet, som ganske vist er den nærmeste efterligning af fuglen, forbilledet for alle flyvemaskiner.

Frem i mørket.

Opfinderne af flyvemaskiner har famlet sig frem i mørket. Videnskaben kunde bare gi dem liden veiledning om forholdet mellem luften og flyvende legemer. Det viste sig

for brødrene Wright, at tabellerne for lufttryk var gale, maatte være gale.

Experimentatorerne maatte finde sig frem ved hjælp af den mest instruktive lærer, praktisk erfaring. Det var et møisommeligt arbeide, rigt paa skuffelser, og bare mænd med steil udholdenhed og vilje, slige mænd som Blériot, Santos-Dumont, Farman, Wrights kunde tænke paa at opnaa noget. Naar Santos-Dumonts maskine slap jorden, saa vidste han aldrig hvorledes han skulde stige ned, kanske via en skorsten, et træ, kanske med alle lemmer i behold.

Blériot valgte fra første øieblik af momonoplanet som den rette løsning af flyveproblemet. I begyndelsen gik det galt med hver eneste maskine han bygged. «En ny akrobatisk opvisning», sa tilskuerne naar de saa opfinderen rykke ud med en ny maskine, og det slog ikke feil at der hændte noget sensationelt. Maskinen kunde løfte sig i luften, den kasted og hev sig, den rulled paa den besynderligste maade, og tilslut plumped den til jorden saa hele greien gik i filler, og opfinderen laa begravet under en sammenfiltret og floket masse. Men altid krøb han frem, smilende. Han undersøgte resterne, prøved at finde ud hvad feilen var, og bygged sig saa en ny maskine. Med den gik det ligedan, og snart var £ 20.000 forsvundet til vinger, motorer, propellere og de utallige andre enkeltheder i en slig maskine.

«Blériot vil sætte en rekord,» lo tilskuerne, «men det vil være i antallet af uheld.»

Og beretningerne om hans fald blev virkelig saa hyppige, at folk tilslut ikke fæsted sig ved dem. Han blev betragtet som en galning, en monoman. Hvorfor kunde han ikke begynde med biplanet som nu havde vakt hele verdens interesse!

Teori og praxis.

«Han vil aldrig være istand til at flyve med en slig maskine,» mumled fagmændene, og de kasted sig ind i vidtløftige beregninger for at bevise hvorfor.

Men Blériot fortsatte henover den vei han havde valgt, og tilslut kom heldet til ham. Hvert mislykket flyveforsøg lærte ham noget — han fordelte vegten, han flytted tyngdepunktet, prøved større og mindre propelblade, kraftigere motor, altsammen var en organisk del af det hele, og han skulde nok lære at forme alle enkeltheder sammen til en maskine, som han kunde flyve med. Tilslut lykkedes det for ham.

Tilskuerne vented et nyt fald og foreslog vittig faldskjærme og andre sikkerhedsmidler. Blériot satte afsted. Maskinen løfted sig og for saa ret og jevnt som en pil.

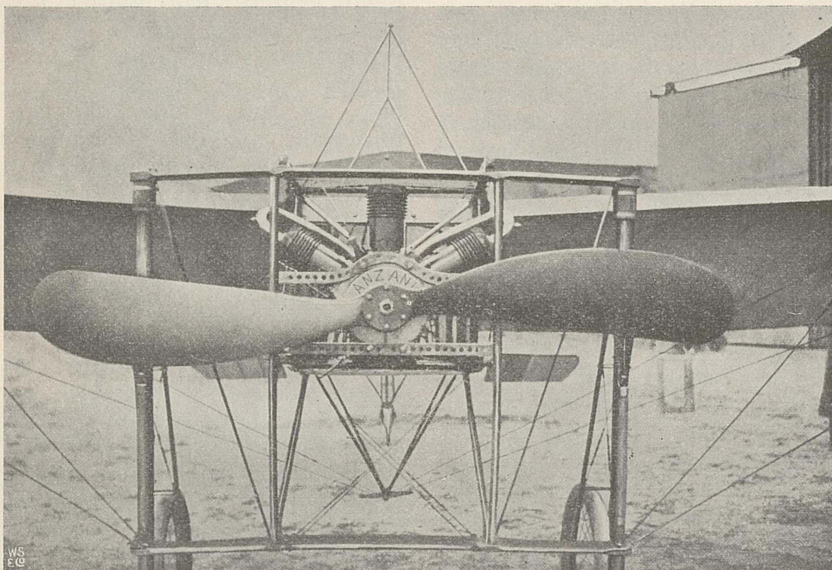
Folk gned sig i øinene. Havde Blériot fløiet tilslut? Det syntes umuligt. Matematikerne saa over sine tal og erklærte at det var bare et slumpetræf som ikke kunde gjentage sig. Og de vendte sig for at se paa Farman og Wright med deres biplaner.

Farman fløi til Rheims. «Vidunderligt!» raabte alle, og de lærde gratulerte sig selv med, at deres beregninger havde vist sig saa rigtige. Næste dag kom Blériot frem paa scenen. Han havde ikke gaaet langt, før et uheld tvang ham til at stige ned. Maskinen blev repareret og han satte afsted igjen, ligesaa let som om han pludselig var blit forvandlet til en fugl. Lidt efter var der noget andet galt i maskineriet. En ny nedstigning og reparation, saa satte han igjen afsted og vendte tilslut tilbage til sin «hangar» saa nonchalant som om han kom ind fra et cykleridt.

Det var en hidtil uopnaaet præsta-

rion. En flugt i en lukket cirkel og to nedstigninger underveis.

Blériot har git et exempel som senere flyvere skulde følge. Istedetfor at bruge meget lampeolje til at løse matematiske formler om flyvning, skulde aspiranten heller kaste sig paa hodet ud i det praktiske syn paa sagen. Da Blériot fik de £ 1000 fór at krydse Kanalen, saa sa de matematiske vismænd at resultatet ikke stemte med beregningerne. Teori og praxis kunde ikke forliges. Der var ingen forklaring. Dette viser bare, at det i aviation kan være bedst for experimentatoren at glemme alt han har lært om emnet udenfor hovedtrækkene.

Skrue og motor paa «Blériot 11».

Franske og amerikanske teorier.

Men flugten over Kanalen kom som et stød for tilhængerne af biplanet. Man havde tænkt sig at et biplan kunde gjøre det, men et monoplan, nei det var ikke muligt. Monoplanisternes held har været vanskeligt at fordøie for den wrightske skole.

Som man vel ved, har den amerikanske maskine ingen mekanisk indretning til at beholde ligevegten hverken i længde- eller sideretningen. Dette besørges af aviatikeren selv som blir en del af maskinen. Apparatet er delvis mekanisk, delvis menneskelig, men mest Wright! Heller ikke kan amerikaneren starte uden ved hjælp af særlig indrettet afgangsplads og skinnespor.

Europæiske aviatikere kan løfte sig og gaa ned efter lyst, de trænger bare en viss strækning af aaben mark hvor maskinen kan løbe paa sine hjul, indtil den har faaet tilstrækkelig begyndelseshastighed. Wrights maskine er i sin nuværende form bare en prøvemaskine, som ikke kan bli

praktisk og nyttig. Hvorfor kan den ikke bære en slig indretning med hjul som de europæiske maskiner? Simpelthen fordi det vilde betyde en forøgelse af vegt, og grænsen er allerede naaet. Med andre ord, hvis Wrights maskine i sin nuværende form blev bragt i overensstemmelse med de europæiske ideer, saa vilde den bare flakse henover marken.

Saa er desuden de franske maskiner bygget slig, at flyveren næsten ikke kan gjøre dumheder med dem. De vedligeholder stabiliteten automatisk og paa en saadan maade at der ikke kan gjøres feil. Blériot bruger det som kaldes «ailerons» fæstet paa vingerne, de korrigerer heldningen til siden, det som den Wrightske maskine gjør ved at vingerne hæves eller sænkes. Det samme princip som hos Blériot og tidligere Esnault-Pelterie er siden blit brugt paa «Antoinette» og andre maskiner.

Saa er der den anden vigtige indretning, «halefjærene» som bruges baade paa styrbare balloner og aeroplaner. Hvis man skyder med en pil som man har taget fjærene af, saa flyver den ustøt. Sæt saa fjærfinnen paa den samme pil, og den kløver luften i en jevn, fast bue. En hale maa ogsaa aeroplaner ha. Den korrigerer automatisk enhver tilbøielighed hos apparatet til at kaste sig for vinden, den gjør flyveren tryg for enhver slig fare.

Motorerne.

Ligesom franskmændene var forrest med automobiler, saa er de det ogsaa nu med aeroplaner. Det er deres karakteristiske dygtighed til at udvikle detaljerne, som gir dem deres forrang.

De forstaar at forene et minimum af vegt med et maximum af styrke. Dette viser sig ganske særlig ved motoren. Den simple explosionsmotor som den bruges i automobiler, blev taget til model. Ved metallurgisk udvikling blev vegten af hoveddelene mindsket betydelig, og alle unødvendige detaljer blev elimineret. Derved fik man vegten pr. hestekraft bragt ned til seks pund eller saa.

Renard har vist at et flyveapparat, hvis hele vegt ikke overstiger omtrent $15^1/_2$ pund pr. hestekraft, kan flyve, og da motoren ved fint arbeide kunde gjøres saa umaadelig meget lettere end før, var flyvning kommet indenfor mulighedens grænser.

I England er der faa som har git sig af med flyveproblemet, og fabrikerne har derfor negligeret denne industrigren. Men nu har regjeringens beslutning om at bygge en luftflaade faaet idetmindste et firma til at ta sagen op. Det er Wolseley Tool and Motor Car Company, og deres nye aeronautiske maskiner har mange gode egenskaber.

Motoren har otte cylindere. Dens vegt er ialt 360 pund, og den kan udvikle et maximum af 60 hestekræfter, 6 pund pr. hestekraft. Den staar sig altsaa godt i sammenliggen med de franske motorer, og kanske har den større styrke.

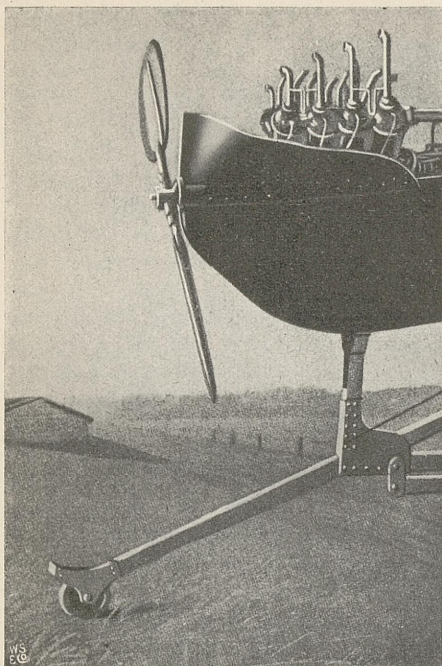
(Forfatteren behandler forskjellige detaljer ved motorer og propellere; det er for specielt til at meddeles her).

Vil gyroskopet bli brugt her?

Spørgsmaalet om at bruge gyroskopet paa luftskibe og aeroplaner til at gjøre dem stabile og styre dem, har vakt stor opmerksomhed. Mange har gjort forsøg i denne retning, og enkelte af de resultater som er naaet maa kaldes meget lovende.

Gyroskopet har gjort vidundere ellers, det mindsker skibenes rulling, og med det kan vogne løbe paa et spor.

En autoritet som Alphonse Berget

Lathams monoplan, skrue og motor.

udtaler dog tvil om det kan bruges paa noget slags luftskibe. Efter hans mening vil det bevirke alvorlige spændinger i det tynde skelet, virkningen vil være omtrent som om den ene ende af maskinen var skruet fast og den anden blev svunget omkring.

Fremtidsudsigter.

Den dag er endnu fjern, siger Alphonse Berget, da luftdrosker vil stationeres over gaderne, og det vil vare en tid før selv de som har rigelig af denne verdens goder kan ta sig en luftskibsreise.

For øieblikket er det «tungere end luft»-maskinen som 99 procent af opfinderne tumler med. I de sidste par maaneder er antallet af slige maskiner forøget hundrede gange. Men man kan trygt sige, at ikke en af ti nogensinde vil forlade jorden. Opfinderne har oftest ikke umaget sig med at lære grundreglerne i kunsten, og før de gjør det vil deres møie være forgjæves.

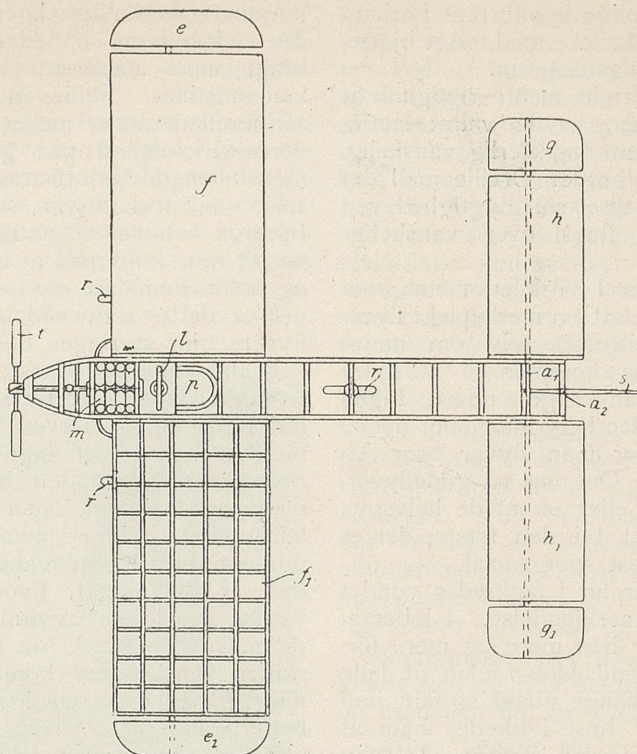
Hidtil har opfinderen kunnet klage over mangel paa god belæring som kunde hjælpe ham. Han vil studere problemet uden at være nødt til at sætte sig grundig ind i høiere matematik. Nu er der kommet en bog som gir god oplysning om sagen fra først til sidst, og det i en enkel og umatematisk form. Den er af Alphonse Berget, den engelske oversættelse heder «The Highway of the Air» og er udkommet hos Heinemann. Bogen kan anbefales til dem som vil studere emnet grundig.

Interessen for flyvemaskiner er blit stimuleret af de store prisbelønninger som er opsat for forskjellige reiser. Ialt gaar de op i £ 100 000. Mange af disse priser er allerede vundet, men istedetfor dem er der kommet nye.

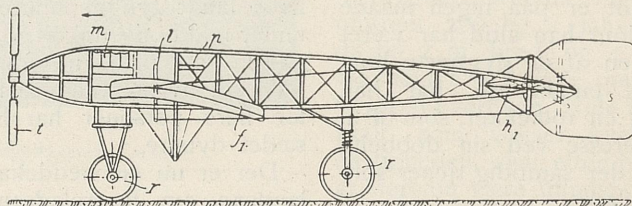
Allerede holdes hvert aar udstillinger af flyvemaskiner i automobilsalonerne i Paris og London, og i Rheims iaar er kapflyvningerne begyndt.

Der averteres aeroplaner af de typer som har været heldigst, som Farman, Voisin og Blériot. Fabrikerne har kastet sig ud i denne nye industri og sender kataloger om sine specialiteter. Motorindustrien har faaet et nyt skub, og den større efterspørgsel sænker priserne. Man kan kjøbe en Blériot-maskine for £ 400. I Paris er et firma oprettet bare til fabrikation af luftpropellere, et felt hvor der er vidtrækkende muligheder, og hvor mange af de skarpeste hoder nu koncentrerer sine evner, da det er et af de vigtigste spørgsmaal i hele sagen.

Dette er summen af fire aars arbeide. Vil de næste fire aar vise saa store fremskridt?

«Blériot II» set ovenfra.

Set fra siden.

f høire, f_1 venstre bæreflade, e, e_1 flader til at vedligeholde sidestabilitet, g, g_1 ogsaa stabilitetsflader, h, h_1 høideror, s sideror, a_1 akse paa høideroret, a_2 akse paa sideroret, l styrearm, p førersæde, r hjul, m motor, t luftskrue.

I forbindelse med ovenstaaende artikel bringer vi nogle oplysninger fra *Die Umschau* om Blériots kanaltur og om en ny flyvertype som har vakt opmerksomhed.

Blériot over Kanalen.

Med sin vellykkede flugt over Kanalen fra Calais til Dover har Louis Blériot overalt vundet for sig sterk og — som det straks skal siges — fortjent beundring. Ikke bare har han faaet «Daily Mail»s pris som gav anledning til farten, men han er blit ridder af æreslegionen og har ogsaa ellers faaet megen ære. Selv hans

mindre lykkelige konkurrent Latham sendte ham, kanske med tungt hjerte, et lykønskningstelegram.

Wilbur Wright mente rigtignok at farten hverken havde været særlig lang eller den dag særlig vanskelig, og at hans broder Orville med det første vilde vise sin dygtighed ved en længere flugt over vanskeligt skogland.

Men alligevel vil Blériot staa som den der har sat en merkepæl i flyveteknikens historie, selv om andre har gjort og kommer til at gjøre længere og vanskeligere reiser. Ingen fart vil ha den betydning som denne kanalflugt, før man flyver over Atlanterhavet. Om her en glideflyver, en Zeppelin eller en af de halvstive balloner skal bli den første, det er endnu et uløst spørgsmaal.

Blériot har før i fagkredse vundet almindelig anerkjendelse. I løbet af flere aar har han mere og mere forbedret sin endækker, uden at lade sig kue af mange uheld og fald, indtil det ifjor høst lykkedes ham at tilbagelægge veien Toury—Artenay—Toury, den første flugt fra by til by.

Men Blériot er paa ingen maade ensidig. Skjønt han altid har været regnet som en af de dygtigste konstruktører af endækkere, har han nylig bygget en todækker, som bl. a. fortjener interesse ved sin dobbelte høidestyring der samtidig tjener som stabiliseringsflade.

Det var med «Blériot nr. 11», d. e. med den ellevte endækker han har bygget, at Blériot gjorde sin kanalflugt. Denne glideflyver udmerker sig fremfor andre ved sin ringe vegt, 250 kg., og sin lille motor, 25 hestekræfter.

Karakteristisk for Blériotflyveren er den forholdsvis lange ramme som smalner af bagover, og som foran bærer de to hovedbæreflader og ender i styrefladerne for høide- og sidestyring. For at holde balancen i kurver og ved pludselige vindstød er der ved enderne af bærefladerne anbragt smaa stabiliseringsflader som kan indstilles. Stillingen ved enden af bærefladerne er meget gunstig, da deres virksomhed paa grund af armens længde er tilstrækkelig stor selv ved forholdsvis smaa flader. Føreren behøver altsaa ikke at bruge meget stor kraft paa at indstille dem og holde dem fast mod vindtrykket; det er dette som ved andre glideflyvere gjør styringen besværlig.

Paafaldende ved «Blériot nr. 11» er det ogsaa, at førerens sæde er anbragt saa høit. Herved blir tyngdepunktet i systemet lagt høit oppe; dette tror lægmanden betyder formindsket stabilitet, men det er en feilslutning. Ligger nemlig tyngdepunktet dybt under reaktionspunktet (det er det punkt, hvor man kan tænke sig luftens virkning paa fladerne koncentreret), saa vil nok maskinen vanskeligere komme i svingninger, men disse vil ligesom ved en lang pendel holde længere ved og være vanskeligere at dæmpe.

Det kan ikke paa forhaand siges, hvor langt tyngdepunktet bør ligge under reaktionspunktet. Det kommer ganske an paa anordningen ellers. Ved sin nyeste tungere flyver nr. 12 for flere personer har Blériot igjen sædet dybere.

Der er nu en væddekamp mellem landene om førerpladsen. For øieblikket er franskmændene langt foran tyskerne. Straks efter Blériots seier er der i England opsat en pris paa 2000 pund for den *englænder* som kan flyve først over Kanalen med en maskine konstrueret i *England*.

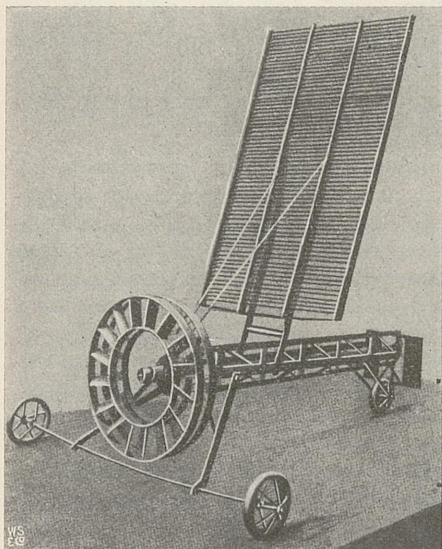
*

En ny flyvertype.

Under det sidste møde i det franske videnskabsakademi fremviste Painlevé,

medlem af den matematiske sektion, en opsigtsvækkende model til et nyt aeroplan, konstrueret af ingeniør Maurice Carron.

Wrights eller Farmans maskiner har især følgende mangler: Med de store dimensioner af fladerne indtager de stor plads og de behøver derfor et særlig egnet terræn for at stige og gaa ned. Man har prøvet at mindske paa de store maal ved at anbringe flere flader over hverandre.

Drageflyveren Carron.

Men da ligger luftens trykcentrum betydelig over hele apparatets tyngdepunkt, hvad der især ved de store massedimensioner fremkalder farlige svingninger og nødvendiggjør en meget forsigtig manøvrering. Videre er det klart, at ved et monoplan eller biplan, hvis to flader staar langt fra hverandre, vil en del af luftmassen som træffer dem skjævt, stryge nytteløst forbi, og derved vil megen kraft gaa tabt.

Carron forsøger paa følgende maade at reducere flyvernes store spændvidde. Den bærende overflade dannes ved at anordne fladerne i form af et jalousi. Fladerne er fremstillet af aluminium og staar fast; under er de let hvælvet og er stillet lidt skjævt. I ro ligger de helt horizontalt, men saasnart farten er indledet, blir det ved en særlig indretning løftet i en vinkel paa omtrent 45°. Efter som hastigheden vokser, prøver luften som strømmer mod jalousiefladerne at stille «jalousiet» mere og mere vertikalt, hvad der aldrig kan bli helt opnaaet.

Paa forsøgsmodellen bestaar propelleren som er anbragt foran, af to skovlhjul som dreier sig i modsatte retninger. Ved den bagre ende er der anbragt et system af lodrette aluminiumsflader til at regulere den horizontale retning. Føreren befinder sig mellem «jalousiet» og propelleren.

Skovlhjulene paa den lille model kunde ved en fjær sættes i rotation, og modellen fløi da 5—6 meter.

Carron tænker sig en maskine af denne type saadan: Vegten skal medregnet førerens vegt være bare omtrent 200 kg. «Jalousiet» skulde da bli 2 m bredt og 4 m. høit, altsaa med 8 m.² flade omtrent 16 m.² virksom overflade. Hele fladens bærekraft, som vokser kvadratisk med hastigheden, skal efter mange forsøg at dømme være mindst lige saa stor som Farman-typen, nemlig 12,5 kg. pr. kvadratmeter ved 60 km. hastighed i timen. Af dette faar man maalene paa jalousiet, hvis virksomme overflade altsaa strækker til for at løfte apparatet.

Den bærende flade skal ikke være forbundet stivt med den øvrige del af maskinen, men efter den «cardaniske ophængning». Hele massen blir da paa en maade hængt i den bærende flade som ved en drage, og nær tyngdepunktet, hvad der let kan

lade sig gjøre ved en passende stilling af motoren og førersædet.

Permanent ligevegt kan da let opnaaes ved automatiske bevægelser af den flyvende, ligesom ved cykling, eventuelt ogsaa ved hjælp af et særligt ror. Iethvertfald vil dreininger eller hastighedsændringer kunne gjøres med hidtil ukjendt lethed, da føreren istedetfor som nu at virke paa masser med over hundrede kilograms vegt, bare har at virke paa en bæreflade som i dette tilfælde ikke repræsenterer større vegt end omtrent 20 kg.

Teoretisk ser sagen meget smuk ud. Forhaabentlig gir Carron ogsaa snart det praktiske bevis ved en virkelig flyver af denne interessante type.

Kapflyvningen i Rheims.

Flyvningen i Rheims har bevist hele verden, at flyvemaskinerne nu er helt ude af forsøgsstadiet. Naar det nu lykkedes seks forskjellige flyvere at tilbagelægge over 100 km. uden at røre ved jorden, saa kan man med bestemthed forudsige, at en slig flugt om et aar ikke mere vil være noget ualmindeligt.

Høideflugten og hurtighedsrekorderne beviser videre, at ogsaa i denne henseende opfylder flyvemaskinerne alle de krav som kan stilles til dem i praxis.

Saa skal man ogsaa lægge merke til at der ikke hændte et eneste alvorligt uheld under de mange opstigninger. Landingerne forløb næsten uden nogen uregelmæssighed.

Spørgsmaalet om endækkeren eller todækkeren blir fremtidens maskine, er ikke blit afgjort i flyvningen. Farman som med sin flugt paa 180 km. i 3 timer 4 minutter 56²/₅ sekund satte verdensrekord for distance og varighed, bruger en *todækker*. Og amerikaneren Curtiss som vandt prisen for hurtighed, havde ogsaa en todækker, en maskine som ligner den Wrightske.

Men næst efter seierherrerne fulgte de meget omtalte kanalflyvere Latham og Blériot, hvis endækkerkonstruktioner er bekjendt. Og Lathams flugt paa 154 km. blir sat adskillig høiere end Farmans paa 180, da denne holdt sig tæt over jorden, men Latham høit i luften.

Ihvertfald kan det gjælde som bevist, at saavel endækkere som todækkere kan holdes flyvende, saalænge brændselet strækker til og motoren ikke svigter. Hverken den konstruktive udførelse af bærefladerne eller styrings- og stabilitetsanordningen er det afgjørende for det endelige resultat. Naturligvis maa enhver flyvemaskine være sikker og styrbar; en maskine som mangler disse egenskaber, kan ligesaa lidet holde sig fem minutter som nogle timer i luften. Til syvende og sidst vil heldet følge den kraftigste, sikreste og letteste motor.

Det er overordentlig interessant, at det Farmanske flyveapparat var udstyret med en ny motorkonstruktion, rotationsmotoren «Gnom». Det er ikke umuligt, at rotationsmotoren vil bli normaltypen for letmotorer.

Kunstig Kulde.

Dens Betydning for det praktiske Liv.

Efter *Charles Engel* i «Die Umschau».

Indtil henimod slutten af forrige aarhundrede brugte man is omtrent bare til at afkjøle drikke eller lave desertis. Endnu er det ikke lang tid siden den første internationale kuldekongres, da fagfolk fra 42 forskjellige stater mødte sammen i Paris. Men nu bruges kulden allerede til en mængde formaal, og brugen af den spiller en betydelig rolle i det industrielle og sociale liv.

Det var to franske ingeniører som først viste, hvad nytte man kan ha af kulden. F. Carré og Charles Tellier skabte en ny industrigren, da de konstruerte de første maskiner til at frembringe kulde praktisk og billig. Trods uheld i begyndelsen var de to opfindere fast overbevist om, at kunstig kulde vilde faa stor betydning i fremtiden. I seks aar, 1857—1863, gjorde Carré med sin ammoniak-absorptionsmaskine omfangsrige forsøg som tilslut krontes med held. I aaret 1869 opstilled Charles Tellier i Marseille den første æther-kompressions-kuldemaskine. I «Usine frigorifique d'Auteuil» beviste han i aarene 1868—1875 muligheden af at kunne konservere kjød længe i kjølekammere. Og paa et skib som i aarene 1876—1877 gjorde en reise fra Havre til Buenos Aires og tilbage igjen, blev der sendt en ladning kjød som holdt sig fuldstændig frisk ved 0,01 grad.

Allerede dengang trodde Tellier, at der vilde bli bygget en stor flaade til at transportere amerikansk kjød til Rouen, hvor der da skulde indrettes store kjølemagasiner. Financielle vanskeligheder gjorde Telliers plan til intet. Men amerikanerne forstod at drage nytte af den franske lærdes opfindelse. Argentina som før hans «frigorifique» nøiede sig med at slagte sine kvæg og faar for hudens og uldens skyld, uden at kunne bruge de kolossale mængder af kjød, eksporterte i 1880 det ferske kjød af 400 kvæg til England og i aaret 1907 211 millioner kg. I samme aar udskibed Australien 116 millioner kg. og De forenede Stater 125 millioner kg. til England. Alt som Tellier havde haabet og ventet, var dermed overtruffet.

Ved den praktiske udnyttelse af kulden er det kommet store forandringer i levesættet for den engelske befolkning, baade i by og paa land, baade for fattig og for rig. Frossent kjød af god kvalitet sælges nu i London for 50—60 øre pr. kg. en gros, en pris som naturligvis blir høiere i detaljhandelen.

I London, hvor de frosne produkter fra hele verden strømmer sammen, kan man ha en keiserlig middag af friske fødemidler fra lande som ligger tusinder mile borte. Det vilde ikke være vanskeligt at sætte paa sin menue: æg fra Australien, laks fra Kanada, oksesteg fra La Plata, svin fra Australien, harer og fugl fra Rusland, usaltet smør fra Victoria, melk og ost fra Buenos Aires. Til dessert kunde man ta bananer fra Jamaika eller Costarica, æbler og jordbær fra Kaliformien, pærer, ferskener og aprikoser fra Kap. Denne

liste kunde forlænges i det uendelige, saa mange gode ting kan vi nu ved hjælp af kulden faa hjem fra lande paa den anden side af jorden.

Om man end ikke kan konservere fersk *fisk* saa fuldkomment som ønskeligt, saa er der dog en udstrakt handel med frossen fisk, og den har stor betydning. Byen Basel i Schweiz, knudepunktet for jernbanerne fra Atlanterhavet, Kanalen, Nordsjøen, Østersjøen og Det adriatiske hav, er blit et af Europas største markeder for fersk fisk.

Anvendelsen af kulde til transport og konservering af alslags frugt gjør daglig nye fremskridt. Naar man vælger passende sorter, tar ikke smag og aroma skade. Æbler kan man saaledes opbevare i to aar, pærer fire fem maaneder, plommer to tre maaneder. Appelsiner, citroner, vindruer, tomater, kirsebær, ja selv jordbær og bringebær kan man konservere lang tid ved kulde; men der maa lægges stor omhu paa indpakningen af frugten.

Hele jernbanetog af kjølevogne med frugt fra Kalifornien tilbagelægger paa syv dage mere end 4000 km. til Chikago, New-York og andre amerikanske byer.

For at opnaa at frugten blir godt konserveret, maa man strengt følge alle regler. Den rigtige temperatur og fugtighedsgrad maa holdes vedlige, hvis frugten skal naa frem ganske frisk og god.

I varmere lande, ja selv i Nordeuropa, vilde det i sommerheden være en stor fordel at faa en kunstig afkjøling af luften. Vi bruger varmen til at beskytte os mod vinterens kulde. Hvorfor skulde vi da ikke bruge kunstig kulde mod sommervarmen? Det moderne hus som beskytter os saa godt mod frost, burde ogsaa mere og mere bli forsynet med indretninger til at give os kjølig luft om sommeren.

Der er forskjellige løsninger paa dette problem. En af metoderne bestaar i at frembringe en sterk fordampning af vand paa fugtige overflader ved hjælp af ventilation med tør luft. Som bekjendt har vi en god kuldekilde i vandets overgang fra flydende til gasformet tilstand. Derfor har vi jo en følelse af kulde, naar vi hælder paa haanden nogle draaber af en vædske som fordamper let, f. eks. æther.

Et kilogram vand absorberer ved fordampning mere end 600 kalorier, det har syv gange saa stor evne til at frembringe kulde som et kilogram is som bare bruger 79 kalorier til at smelte. Ved en livlig fordampning af vand med ventilatorer lykkes det at sænke temperaturen i store sale fem til seks grader.

Dette kuldemiddel blir allerede brugt flere steder, f. eks. i nogle store fabriker i Italien og De forenede Stater. Naar det bare er en eneste sal som skal afkjøles, nøier man sig med at føre en luftstrøm gjennem en vis mængde naturlig eller kunstig is. I enkelte teatre har man ismaskiner, som selv de varmeste sommerdage holder temperaturen under 20 grader. Paa samme maade forsyner man i Berlin og London store restaurationssale med kjølig luft. I flere amerikanske byer er man kommet endnu længer; der kjøler man husene af fra en centralstation paa samme maade som man om vinteren forsyner dem med varmtvandsophedning.

Man behøver nu ikke længer at regne med aarstiderne til blomsterudsmykning af sine stuer. Til enhver tid kan man faa næsten alle de blomster man ønsker. Kulden har gjort et nyt vidunder. Her er det ikke bare at den konserverer døde ting, men den stanser plantens liv saalænge gartneren vil. Han kan forlænge planternes naturlige organiske vintersøvn efter behag. Kuldekam-

meret er ham en kunstig vinter, som holder livet fra at vaagne.

Gartneren kan nu modtage en bestilling paa 1000 liljekonvaller, at levere i juni, juli eller august, og være sikker paa at han kan udføre bestillingen til bestemt tid. Disse nye kulturmetoder har allerede skabt en betydelig industri. Firmaet Rochford i England har de største frysehuse for frø og planter som findes.

Processen blir anvendt til de forskjelligste planter, men fremfor alt til rose- og liljevekster. I februar eller mars tar man planterne eller knolderne ud af bedene og lar dem indtil november og december staa i kuldehuse, hvor der er en temperatur paa omtrent 0° C. Saa vækker man dem til nyt liv ved at plante dem om i varmehuse. Rødder og planter udvikler sig da paafaldende hurtig, ligesom de vilde indhente det forsømte, og de staar snart fulde af blomster. En liljekonval som er behandlet slig, bruger i et varmehus bare tre uger til at blomstre.

Gartnere kan med hjælp af kulden opnaa de interessanteste resultater. M. Vercier, professor i agrikultur i Dijon, beviste med sine forsøg at man let kan faa knopper eller halvudsprungne blomster til at springe helt ud paa en bestemt tid. Og ligesaa let er det at holde afskaarne blomster som roser, liljer, hyacinther og andre friske i flere uger, uden at de mister sin duft. Naar blomster og planter som er behandlet slig, sættes i fri luft, forholder de sig ganske som om deres vekst havde været normal.

I lang tid har man ved kunstig kulde givet ivrige skøiteløbere anledning til at øve sin kunst hele aaret rundt. Kunstige isbaner er der nu i næsten alle store byer. Ispaladset i Berlin er bekjendt.

Men ogsaa paa mange andre maader gjør kulden nytte i det almindelige liv. Den fornemme dame som har kostbart pelsverk, beskytter det om sommeren mod møl ved at lade det opbevare i et kjølekammer, hvor der er en temperatur paa omtrent 4° C.; det er for koldt for møllæggene. Med en kold og tør luftstrøm, som man let kan faa fra en kuldemaskine, beskytter pelshandleren og uldvarehandleren sine varer bedst. De anbringer dem paa hylder i kjølekammere.

Denne frysemetode udnyttes i en række af industrigrene som ved sukker og saltkrystallisation, klaring af vin, fremstilling af skummende vine, fabrikation af kemiske eller farmaceutiske produkter, af lim, gelatin, fotografiske plader, gummi, farve- og sprængstoffe, ved fremstilling af øl, ost, smør, fabrikation af lys, sæbe, parfumer, fremdeles i laboratorier, observatorier etc.

Ingeniører har i kulden et uerstatteligt hjælpemiddel ved boring af skakter i jordlag som giver efter eller er gjennemtrukket af vand. Ved fryserør som føres lodret ned i jorden, forvandler man hele jordlaget omkring til en eneste fast, frossen blok, hvor alt arbeide kan gjøres som i fast sten.

Kulden alene synes at kunne hindre, at visse sprængstoffe ødelægges eller antænder sig selv. Ammunitionsmagasinerne paa krigsskibe er derfor forsynet med kjøleapparater.

I krig spiller store lagerhus med fryseindretninger en betydelig rolle. Paa jernbanerne vilde det være næsten umuligt at transportere tilstrækkelig store mængder af slagtekvæg. Nogle tal vil bedst vise de fordele som det har at kunne sende frossent kjød. En almindelig godsvogn kan høist rumme tolv levende kjør. En kjølevogn af samme størrelse kan transportere kjødet af 67 kjør eller 350 svin eller 694 faar, det er gjennemsnitlig omtrent 30 000 rationer.

Desuden er der den fordel, at det frosne kjød straks kan fordeles til soldaterne. Den russisk-japanske og den sydafrikanske krig har tilstrækkelig bevist fordelene ved at besørge troppernes forpleining slig.

Kulden er en Proteus; dens livsytringer kan være ganske uforudsete og uventede. Tør luft er gunstigere end fugtig for forbrændingen. Men til at tørre luften er det bedste middel at afkjøle den; da vil fugtigheden afsætte sig og kondenseres. Paa dette princip beror den tanke at tørre luften til masovnene ved at afkjøle den. Man har derved opnaaet en besparelse af brændsel paa 20 pct. og en betydelig forhøielse af smelteproduktionen.

Ved en afkjøling af luften til mindst 140 ⁰ under nul fremstiller man flydende luft, som nu bruges til de forskjelligste øiemed. Hver dag kan bringe os nye overraskelser. Kulden som ellers opfattes som en modsætning til livsprincipet, er ogsaa en tjener af livet, af fremskridtet.

Eksperimenter med levende Dyr.

I de fleste kulturstater er der foreninger til dyrenes beskyttelse. Den engelske forening støtter sig til en lov fra 1876, en lov som først og fremst tager sigte paa vivisektion og lignende forsøg med levende dyr. Men i 1876 var serumbehandling endnu en ukjendt ting. Man er derfor nu kommet til forstaaelse af at loven bør forandres.

I virkeligheden erkjender man i vore dage enstemmig, at fysiologiske arbeider ikke kan undvære eksperimenter med levende dyr. Allerede i 1875 fremholdt Darwin dette.

Den som helt ud fordømmer disse eksperimenter med dyr, maa for at være konsekvent samtidig slaa en streg over en hel del opdagelser inden lægevidenskaben, som har bragt menneskeheden uberegnelige goder. Ikke desto mindre har man, især i kvindernes leir, seet skjævt til vivisektionen. Man har endog anklaget videnskabsmænd for at pine dyr for sin fornøielses skyld. Men sekretæren i den engelske forening til dyrenes beskyttelse protesterer mod den slags beskyldninger og paaberaaber sig blandt andre den berømte professor Starling, som har hævdet, at ikke i et eneste fysiologisk laboratorium har nogen videnskabsmand med glæde været grusom mod dyr eller pint dem uden barmhjertighed. Modstandere af vivisektionen fortsætter ikke desto mindre sine beskyldninger mod de lærde «bødler».

I vore dage indskrænker størsteparten af eksperimenter med dyr — mindst 95 pct. — sig til inokulation. Halvparten af alle disse forsøg er eksperimenter med indpodning af kræft. Det er især mus man benytter. Disse mus lider ikke mere end de som dør af sult eller gift eller som blir fanget i fælde eller taget af katten.

I laboratorierne for fremstilling af difteri-serum faar hestene fôr i overflod og første rangs pleie. Man sparer dem mest mulig. For hvis indsprøitningerne blev for talrige vilde man for det første faa mindre effektivt serum og for det andet vilde hestene selv ikke længe være til nogen nytte. Der nævnes eksempler paa heste som i otte aar har leveret antitoxin. For at overbevise sig om nytten af eksperimenter med dyr behøver man bare blade gjennem statistiken over dødsfald af difteri, tuberkulose og forskjellige andre infektionssygdomme, som vilde være umulig at helbrede uden de fysiologiske arbeider i laboratorierne.

Moderne Belysningsmetoder.

Efter *Donald Cameron Shafer* i «American Review of Reviews».

Vi har gjort belysningen til en ny profession, men vi er endnu meget langt fra det fuldkomne kunstige lys,» sagde en velkjendt opfinder. «Indtil for kort tid siden var der ingen specialister i kunstig belysning. Saadant arbeide blev betroet til arkitekten, som gjorde det bedste han kunde med sit knappe kjendskab til sagen. Nu er belysningsteknik en specialitet, og snart vil der bli særegne afdelinger til at uddanne belysningsingeniører. Smil ikke! Jeg kan godt huske den tid da vi talte om elektroteknik som en profession, og folk lo os i ansigtet. Nu er der tusinder paa tusinder af elektroteknikere.»

«Er der noget saadant som en fuldkommen kilde til kunstigt lys?» spurgte en af tilhørerne.

«Javist, vi kjender et saadant lys. Næsten enhver har seet det, men alle de vise hoder i verden kan tilsammen ikke gjætte den lille hemmelighed i det. Bag Dem staar et skab; inde i det er der en liden æske. Ryst paa den æsken, saa skal De faa se den eneste fuldkomne lyskilde som menneskene kjender.»

Med ivrige ansigter stimed de besøgende omkring skabet. Saa snudde en sig med skuffet mine mod opfinderen: «Der findes jo ikke andet end sankthansorme og ildfluer i æsken.»

«Nei, ikke andet end sankthansorme og ildfluer,» svarte opfinderen, «men hvert af disse smaadyr bærer med sig en hemmelighed som er værd millioner dollars. Hvis jeg kunde opdage denne hemmelighed nu, inden et aar, saa skulde de formuer som er tjent paa olje, se ud som enkens skjærv. Ved De, at hver af disse sankthansorme og ildfluer bærer et lidet lys med sig, som er det mest fuldkomne i verden! Dette lille lys gir liden eller ingen varme, medens de bedste elektriske glødelamper kaster bort 90 procent af den elektriske energi til unyttig varme.

Tag for eksempel den seksten lys lampe over Dem, den konsumerer femti watt for at producere seksten normallys. Bare to watt gaar til lyset, otte og firti sløses bort til varme. Hvis jeg kunde snu om disse tal, vilde jeg faa fire og tyve gange saa meget lys, eller 384 normallys, for den samme strømmængde. Ildfluer og sankthansorme kjender hemmeligheden ved lys uden varme — menneskene gjør det ikke. Men en dag vil vi gjætte gaaden, som vi har gjættet saa mange før, og natten vil bli som dag. I havets dybder hvor ikke engang sollyset kan trænge ned, er der alligevel lys, elektrisk lys. Næsten hvert dyr i havdybet bærer et lidet lys som det hos ildfluen. Vi antager at «elektriciteten» til dette lys produceres af nerveenergi; ellers ved vi ingenting.

Men selv om hemmeligheden er uløst, saa har vi med vore studier og forskninger forbedret alle kunstige lyskilder og uddannet lysingeniøren. Det er godt at han er kommet, for vi har ødslet skammelig baade med vor helbred, vore øine og vore penge, helt siden menneskene først tog en brand fra baalet og lyste sig ind i sin hule.»

Hvad vi ved om lys.

Lyset bevæger sig med den ufattelige hastighed af 300 000 km. i sekundet. Det er ligesaa hurtig som elektricitet, og der kræves de fineste instrumenter for at maale denne hastighed. Lysets love har vi god rede paa, de er forholdsvis enkle.

En lyskilde er et stof som blir ophedet til en saa høi temperatur, at det sender bølger ud i den omgivende æther. Naar de træffer øiet frembringer de den følelse vi kalder lys. Solen er en vældig masse af et hvidglødende stof. Lyskilden i en buelampe er de ophedede kulpartikler som strømmer mellem de hvidglødende spidser af elektroderne, som ved elektricitet er ophedet til en høi temperatur. I en glødelampe er lyskilden en tynd traad som holdes i høi temperatur inde i glaspæren ved en elektrisk strøm som gaar igjennem den. I gas og oljelamper straaler lyset ud af de myriader kulpartikler som er hvidglødende i flammen. I de nye gasglødelamper er det den hvidglødende hætte som frembringer lyset.

Det menneskelige øie kan i almindelighed udholde uden træthed en glans paa omtrent fem normallys pr. kvadrattommes overflade. Lysets intensitet varierer fra to—tre normallys pr. kvadrattomme af en almindelig lysflamme til 600 000 pr. kvadrattomme af solen naar den er i zenith. Dette betyder at en kvadrattomme af en lysflamme gir fra tre til fire normallys, medens hver kvadrattomme af solens overflade gir 600 000 normallys. Buelysets intensitet kommer næst efter solens, den er omtrent 10 000 normallys pr. kvadrattomme. De nye metaltraadlamper gir omtrent 1000 normallys; dette betyder, at hvis vi havde en wolframkugle ligesaa stor som solen, ophedet ved elektricitet, saa vilde den straale ud et tusind normallys for hver kvadrattomme af dens overflade.

Ved en prisme kan man dele en lysstraale i de forskjellige farver den er sammensat af. Hvidt lys f. eks. er sammensat af alle farver i regnbuen. Solen gir naar den staar høit paa himmelen et rent hvidt lys; bue- og metaltraadlamperne gir et lys som er meget nær rent hvidt; gasglødelys er grønlig hvidt; himmelens lys er blaalig hvidt, kuloljelampen gir orangefarvet og den aabne gasflamme gult lys, stearinlys orangegult. Forskjellen i lysets kvalitet kommer af forskjellen i de ophedede stoffes temperatur.

Wolframets smeltepunkt (3050 ° C.) er høiere end for noget andet kjendt metal. Det er aarsagen til den store lysevne i wolframlampen. En af lovene for glødelys er, at jo høiere temperaturen des bedre lys og des større økonomi med strøm. Til for nogen faa aar siden var wolfram bare kjendt i laboratorier, og det bare i en meget uren tilstand. Paa grund af dets sjeldenhed var prisen meget høi. Men senere har man fundet store mængder af malmen, og prisen er derfor sunket til nogen og tyve kroner pundet. Den vilde være endda lavere, hvis det ikke var saa vanskeligt at rense metallet. Bare i elektriske ovne er det muligt at fremstille rent wolfram. I ren form er det haardt nok til at ridse glas; det er næsten umuligt at smelte det. Det kan smedes i nogen grad, men ikke strækkes. Da det ikke kan trækkes til traad, maa det fremstilles i den traadlignende form det har i de elektriske lamper.

Disse nye wolfram-glødelamper gir, med samme forbrug af kraft og samme udgift for konsumenten til strøm, næsten tre gange saa meget lys som de gamle kultraadlamper. Elektricitetsselskaberne saa snart fordelene ved denne vidunderlige opfindelse

og opmuntrer konsumenterne til at bruge de nye lamper. De forklarer dem at man nu kan faa tre gange saa meget lys af bedre kvalitet for samme betaling, eller lige meget lys for en tredjedel saa stor udgift. Og lyset fra de nye lamper er næsten rent hvidt, det ligner virkeligt solskin, det er blødt, behageligt og heldigt for øinene; det har ikke det gule skjær som de almindelige glødelamper.

I løbet af det sidste aar har wolfram revolutioneret det elektriske lys.

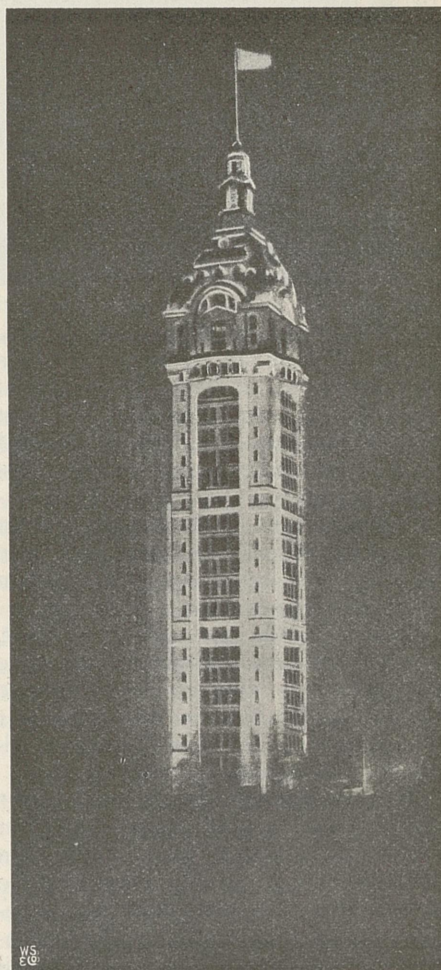
Før pleied man at gi oljen eller gasen eller elektriciteten skylden, hvis det var mørke skygger i værelset eller dette ikke blev lyst nok. Nu har belysningsingeniøren vist, at de samme rum, enten det er hjemmet, kontoret eller butiken, kan gjøres næsten ligesaa lyse som dagen, og det endog med mindre lysmængde end før, bare man bruger lidt studium og omtanke.

Et tapet som absorberer meget — rettere, reflekterer lidet — lys, er den værste fiende af kunstigt lys i hjemmet. En lampe kan ikke gjøre et rum lyst, hvis væggens farve absorberer det meste af straalerne. Teknikeren regner, at en hvid væg reflekterer 50 pct. af lyset, men et rødt tapet bare 15 pct. Gult tapet reflekterer 45 pct., mørkebrunt $12^1/_2$ pct., lyst æblegrønt 40 pct., mørkegrønt bare omtrent 15 pct. Mørkt træpanel absorberer lyset, hvidt træ reflekterer det.

Jo enklere tapet des bedre for nerverne, og jo glattere det er des mere lys vil det reflektere. Naar man vælger vægtapet, maa man ogsaa tænke paa den vei rummet vender. Værelser som vender ud mod nord og øst, trænger lysere farvet papir end rum som vender mod syd og vest.

Belysningsteknikernes første pligt var at faa gjort en vigtig forandring i anbringelsen af lamperne. Det var meget vanskeligt, for den gamle lysekrone var blit en indgroet vane hos arkitekter og bygmestre. Først da teknikerne gang paa gang havde bevist at man kunde faa bedre belysning ved at bruge mange adskilte lys, kom man nogen vei.

Det første teknikerne nu gjør, er at faa dimensionerne af værelserne, farven af vægge, gulve og møbler.

Singertaarnet i natbelysning.

Saa fastslaar man nøiagtig hvor meget lys der kræves og regner ud den tilsvarende mængde «watt». Derefter er det let at bestemme antallet af lamper som kræves, lysstyrken af hver lampe, og de rigtige steder at arrangere dem i taget for at faa den rette virkning.

Ogsaa skjærme og reflektorer har teknikerne undersøgt omhyggelig med det resultat, at mange af de gamle typer er blit kasseret, og nye og bedre udført efter videnskabelige regler. Disse nye reflektorer koncentrerer, spreder eller samler lyset, og ved dem kan man udnytte lyset med størst mulig fordel.

Resultater.

En af de største bedrifter af lysteknikeen var den natlige illumination af Niagara i sommeren 1907. Der var anbragt under faldene et batteri paa henimod femti store lyskastere — mange af dem de største i sit slags og istand til at kaste en straale af hvidt lys 125 eng. mil. Det var høist imponerende at se det styrtende vand og den flyvende taage i dette lysvæld.

Singertaarnet i New-York er en anden triumf for lysteknikerne. Denne bygning blir ogsaa oplyst om natten med mægtige lyskastere.

Høist blandt det som er naaet, staar kanske belysningen af de store udstillinger. Den panamerikanske udstilling i Buffalo er utvilsomt det bedste eksempel, men Seattle-udstillingen iaar kommer nær efter den.

I en riflefabrik havde man brugt enhver metode af kunstigt lys til at prøve riflerne, men uden held. Saa snart solen begyndte at synke, maatte man slutte. Man raadspurgte en belysningstekniker. Han maalte omhyggelig hvormeget dagslys der til enhver time paa dagen kom paa skiven og arrangerte saa belysningen paa en saa hensigtsmæssig maade, at skytterne trak gardinerne ned og foretrak at skyde i kunstigt lys fremfor i sollyset som varierte hvergang en sky trak forbi.

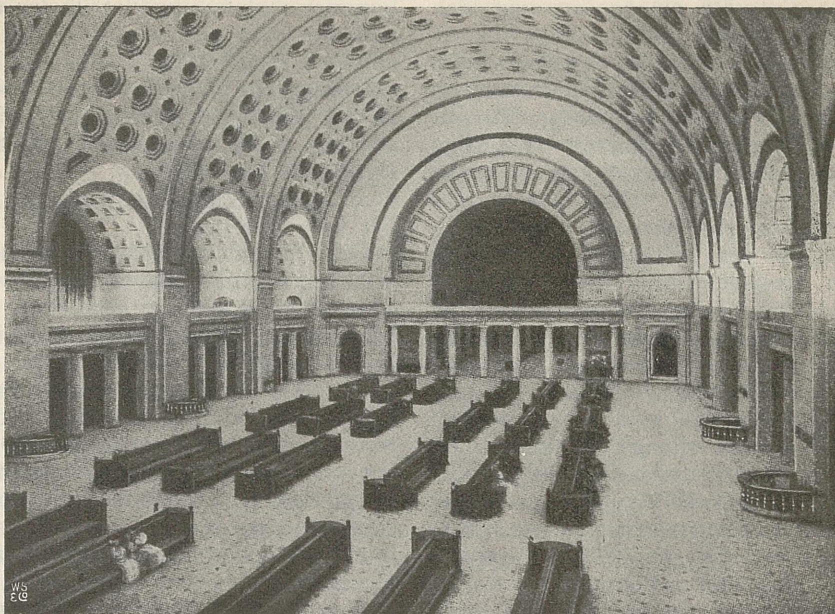
Belysningen af den nye jernbanestation i Washington er kanske det bedste eksempel paa lysteknik i Amerika. Denne station blir indirekte oplyst med elektricitet efter de videnskabeligste og bedste metoder. For nogen uger siden sad et egtepar fra Milwaukee endel timer paa stationen og vented paa toget. Manden var ansat i et elektricitetsverk og havde gjort endel studier af belysningsteknik. Da de havde siddet en timestid, gik konen ud paa gaden og var borte en stund. «Jeg er glad for at jeg er kommet trygt igjen, John,» sagde hun, «for det er skrækkelig mørkt ude.»

«Mørkt? Det er da ikke mørkt endnu. Det kan ikke være lysere,» svarte manden. Og han vilde ikke tro det var mørkt, før han havde været ude og seet det selv. Til hans forundring var det ganske sort ude; men inde paa stationen var det ikke til at merke at det var kveld.

Belysningen af denne station er ideel fra et teknisk synspunkt. Kunstig belysning skal for at være rigtig sprede lyset i nøiagtig samme forhold som virkeligt dagslys, og lyskilden skal nærme sig saa meget som muligt sollysets farve.

I en fabrik begyndte arbeiderne at klage over øienlidelser. En lystekniker blev straks tilkaldt. Han fandt at det belysningssystem som blev brugt om eftermiddagen og kvelden, var for rigt paa de røde og violette straaler som irriterer øiet. Da dette blev afhjulpet med passende skjærme, slutted plagen straks.

Det første som belysningsteknikeren havde at gjøre, var at rette paa de lyskilder som er farlige for øinene. Naturligvis vendte han sig

Det indre af Washingtons jernbanestation ved kunstig belysning.

først mod oplysningen af de store offentlige bygninger. Lysmetoderne i biblioteker og skolehuse viste sig i høi grad feilagtige og farlige baade for gamle og unge. Børnenes øine er ligesaa ømfindtlige for overarbeide og slid som deres legemer, og at bruge børn til at gjøre øien-arbeide ved utilstrækkeligt eller galt lys er en ligesaa stor grusomhed som at tvinge dem til at bære byrder som er for store for deres kræfter.

Øiet bærer flere indtryk til hjernen end de andre sanser tilsammen. Men tiltrods for at synet er den værdifuldeste evne vi har, vogter vi uheldigvis mindst over det. I de fleste tilfælde blir øinene ikke undersøgt før vedvarende hovedpine gir et alvorligt varsel eller synet blir sterkt svækket.

En ideel belysning skal reflektere netop saa meget lys fra en gjenstand, at øiet kan se den let og klart. For meget lys maa man undgaa, for irisen, øiets blænder, kan bare til en vis grad trække sig sammen, og den blir snart træt af for sterk sammentrækning. Irisen udvider sig, naar den trættes og svækkes, og den lar da det sterke lys trænge ind i øiet. Men et sterkt lys som uhindret træffer nethinden er meget skadeligt. Blaffende lys anstrenger ogsaa øinene meget, da irisen ustanselig maa korrigere sig paany.

For nogle aar siden blev der i London undersøgt 400 000 skolebørn. Af dem havde 25 pct. mangelfuldt syn, 230 elever kunde slet ikke læse prøveskriften. Et barns øie er fladere og linsen mere konveks end voksnes, saa belysningsteknikeren har en ganske seregen opgave for sig, naar han skal planlægge oplysningen af et skoleværelse. Skolearbeide er meget an-

strengende for øinene, og man maa gi børnene det bedst mulige lys.

Lyset har en meget stor indflydelse paa vor helbred i det hele. Gas- og oljelamper fordærver luften, bruger op surstoffet og sender ud giftige gaser, hvis ikke bygningen er særlig godt ventileret. Slige lyssystemer som er daarlig planlagt, er en daglig fare for vor helbred. Alle lamper som brænder med aaben flamme, fylder luften med smaa partikler af sod, som lægger sig i næseborene og bronkierne. De sætter sig ogsaa paa møbler, gardiner, vægge og tag.

De fleste tilfælde af hovedpine kan føres direkte tilbage til øinene og fra øinene til et daarligt belysningssystem, enten det er uheldige vinduer eller daarlig placerte lamper. For lidet eller for meget lys, flagrende lys, glansen af reflekteret lys fra en bog, et bord eller papir, dette er de hyppigste aarsager til hovedpine.

Der er to maader til at oplyse store rum, ved direkte eller indirekte belysning. Ved indirekte belysning blir alt lys kastet mod tag og vægge og reflekteret derfra til de lavere dele af værelset. Dette gir et blødt, dæmpet lys, uden skarpe punkter som blænder øinene. Ved direkte belysning blir lyset reflekteret ned fra skjærme som sættes over lamperne. Direkte belysning er almindeligst og billigst, men den fordeler ikke lyset jevnt, den kaster tunge skygger og faar de klare lyspunkter til at skinne ret ind i øinene. Ved at bruge skjærme og mat glas kan disse feil undgaaes.

Belysningen af butiksvinduer har git teknikerne anledning til at bruge hele sin originalitet og fantasi Her er der ogsaa opnaaet meget.

Om øinene.

Det menneskelige øie er gjennem aartusindernes udvikling blit afpasset efter sollyset, eller himmellys som kommer ovenfra, og det taaler ikke godt lys som kommer fra andre retninger. Sneblindhed f. eks. har ikke sin aarsag i styrken af lyset, men i at det reflekteres nedenfra og ikke stanses af de forholdsvis gjennemsigtige nedre øienlaag. Hvis den nedre del af øiet blir beskyttet, vil det ikke lide noget.

Øiets iris er en vidunderlig automatisk indretning til at indstille det efter den forskjellige styrke af lys. Irisen virker meget hurtig, men ikke øieblikkelig, og hvis man f. eks. kommer pludselig fra mørket ind i sterkt lys, vil man blændes. Irisen retter sig efter det sterkeste lys den har at gjøre med. Det er grunden til at man ikke kan se bag et sterkt skinnende lys som en lavt hængende buelampe eller en automobillampe om natten.

Men lys uden skygger er forkasteligt, fordi øiet har vænnet sig til skygger og trænger dem. Skyggerne sætter os istand til at se gjenstandenes form. Paa visse dage naar der ligger et slør af tynd taage som skjuler solen, men spreder lys med stor klarhed, da er der en pinefuld glans som øiet næsten ikke kan udholde. Dette skyldes at lyset synes at komme alle steds fra, uden skygger.

«Er det skadeligt at læse i sengen?» spurgte man en lystekniker.

«Lig og læs som De vil,» svarte han og lo. «Men pas paa at der er godt og tilstrækkeligt lys og at det kommer fra den rigtige retning. De uheldige følger af at læse i sengen kommer i almindelighed af, at man vender ansigtet mod lyset. Lad lyset komme skraat ovenfra bag Dem, saa kan De være tryg, hvis De da ikke læser hele natten og overanstrenger øinene.»

At stirre paa et straalende lys vil trætte en efter nogle faa sekunder. Den sløvhed som stjæler sig over en

i kirken eller offentlige forsamlinger, kan ikke altid lægges taleren tillast, heller ikke udtræthed hos en selv. Ofte kommer den af en ubevidst anstrengelse af øinene, fordi der er sterkt lys i synsfeltet.

Belysningsteknikernes verktøi.

De navne som teknikerne bruger er lette at forstaa. Normallys betyder styrken af det lys som kommer fra et enkelt spermacetlys. Et andet maal er styrken af den belysning, et enkelt lys kaster paa en skjærm en meter fra flammen.

Luximetret — lysmaaler — det sidste instrument teknikeren har opfundet, er en hændig indretning til at maale belysningen paa hvilkensomhelst overflade.

Luminometret bruges til at maale lysafstanden eller belysningsværdien af gadelamper.

Spektroskopet og spektofotometret sætter os istand til at analysere en lysstraale og bestemme farverne. Med spektometret kan videnskabsmanden se af en lysstraale, om en stjerne bevæger sig mod jorden eller bort fra den, og hvor hurtig.

Der er ogsaa mange slags fotometre til at maale lysstyrken af forskjellige lyskilder.

Fremskridt i offentlig belysning.

For to hundrede aar siden var Broadway i New-York begmørk efter nattens frembrud og blev gjennemstreifet af røvere og tyve. Det var ikke trygt at gaa der om natten uden med bevæbnet følge og gutter som bar lygter. Nu er denne hovedgade berømt som den «store hvide vei» paa grund af sin straalende natbelysning.

For ikke et hundrede aar siden satte de bedste mænd sig af teologiske grunde mod gadebelysning. Det var en overtrædelse af forsynets bud; nattens timer skulde være mørke. Man satte sig mod det af medicinske grunde; gas og olje var farligt for helbreden, og det var galt at opmuntre folk til at være ude om natten og faa forkjølelse, gigt og feber. Af moralske og filosofiske grunde holdt man paa, at det moralske niveau vilde bli sænket ved gadebelysning, medens mørket fik folk til at gaa tidlig hjem og derved beskytted dem mod mange synder. Man sagde ogsaa at lyset vilde gjøre tyvene mere paapasselige, og at belysningen vilde miste sin virkning, hvis gaderne blev oplyst hver nat.

For fem og sytti aar siden blev gaderne oplyst med olje og gas. Fem og tyve aar er det siden elektrisk lys blev indført, og man systematisk begyndte at oplyse gaderne. Nu er der neppe saa liden en landsby, at den ikke kan skryte af oplyste gader. Og de mænd som studerer sagen, siger at nu først begynder det kunstige lys at dæmre frem.

Venskab og Kjærlighed hos Dyr.

Efter *G. Roux* i «La Revue».

Venskab og kjærlighed med de forskjelligste grader og afskygninger, fra den ømmeste hengivenhed til den lidenskabeligste sanselighed og den vildeste jalousi findes ikke bare hos mennesket, men ogsaa hos dyr. Hos dyr som hos menneske kan kjærligheden udvikles til en fint beregnet kunst.

Ofte er gjensidig hengivenhed mellem dyr rent venskab. Saaledes var en rødkjelk og en kat uadskillelige venner og overøste hverandre med lidenskabelige kjærtegn.

En ræv og en gaas var blit saa gode venner, at de havde stevnemøder i et lidet skogholt, og saasnart de fik øie paa hverandre, viste de begge to tydelige tegn paa glæde.

En okse og en kjødmeise var uadskillelige. Fuglen sad paa sin vens horn, mens den græssed, og begge viste de tilfredshed ved at være sammen.

En *hoco,* en stor hønsefugl fra Brasilien, blev passet af hønsepigen sammen med de andre høns. Hvis pigen kom alene, viste den sig nedstemt, men var hun i følge med faarehunden, var det ingen ende paa glæden hos de to dyr.

Amerikaneren Fink, hvem vi skylder saa mange interessante iagttagelser fra dyrenes liv, fortæller følgende: «Mine forældre boede paa en stor gaard i Oregon ved kysten af Stillehavet. Vi havde hunde, griser og en ungsau.

En af vore hunde, Black, havde af egeninteresse sluttet sig til sauen. I vinternætter naar termometret sank til under 0, forlod den sit hundehus, smøg sig gjennem et hul i væggen ind i sauehuset og krøb tæt ind til sauen for at varme sig ved dens tykke pels. Sauen blev fornøiet, naar den kom og troede øiensynlig, at den kom for at holde den med selskab.

Den samme hund havde ogsaa sluttet venskab med grisene for at kunne tage sin del af maden i grisetrauget. Hund, sau og griser var sammen hele dagen i ekeskogen for at finde ekenødder. Blacks venskab for hver især havde bragt istand en rørende fortrolighed mellem to saa forskjellige dyr som sau og gris. Sauen fulgte en af grisene, hvor den gik, og ved aftenstid kom begge hjem sammen Da hunden blev dræbt, gjorde de skrig den udstødte et saadant indtryk paa sauen, at den fik en slags nervøs skjælven og døde, før dagen var forbi.»

I min barndom var jeg selv vidne til et ligesaa eiendommeligt venskab.

Min far var jæger. En dag kom han hjem med en ganske liden hareunge, som var taget lige fra moderen. Jagthunden, Miss, havde taget den mellem tænderne uden at gjøre den noget. Vi kaldte den Lepus.

Hund og hare blev gode venner. De legte sammen og fik ofte istand en munter los i haven. Hunden og dens langørede ven kappedes om første pris i hurtigløb. Men aldrig faldt det Miss ind, at det var et stykke vildt den jagede. Lepus paa sin side havde ikke engang mistanke om, at jagthunden ifølge medfødt instinkt maatte se paa den som et bytte.

De to blev aldrig uvenner. Haren

sov i hundehuset, ofte mellem hundens labber, og Miss slikkede den ømt, før den sovnede.

Det øieblik kom dog, da vi maatte skille dem. Lepus fandt paa at gnave barken af vore trær. Gartneren lod den bøde for denne forseelse og forvandlede den paa eget ansvar til haresteg, en forvandling som fik mig til at fælde taarer. Den havde sluttet sig næsten ligesaa meget til mig som til Miss. At haren blir tam er forøvrig ikke saa sjelden tilfældet.

Jean Finot har fortalt en interessant anekdote, som viser at ogsaa rovdyr kan vise trofast venskab mod dyr af andre arter.

Paa en stor eiendom i Nordfrankrige, hvor store strækninger er skogbevokset, havde en skogvogter fundet en nyfødt ulveunge. Man anbragte den i hundehuset sammen med hundene, som ikke gjorde den nogen fortræd, men behandlede den som en af sine egne. Ulveungen følte sig ogsaa helt hjemme blandt hundene. Naar undtages pelsen og bygningen, var der ingen forskjel mellem dem. Det lod til at ulvens vilddyrnatur blev mildere i det gode selskab.

Det var især en liden hund som havde vidst at gjøre sig godvenner med ulveungen. Man skulde ha sagt, at de var hvalper af samme kuld. De spiste af samme skaal, legte sammen, tog fat i hverandre uden at bide hverandre og det var ikke andet end leg med dem fra morgen til aften.

Ulveungen og hvalpen blev store, men deres venskab holdt sig uforandret. Nu hændte det imidlertid, at ulven som var fuldvoksen fik anledning til at snige sig bort, uden at vogteren merkede det, hoppe over muren og gaa paa plyndring i omegnen. Den bragte med sig tilbage høns og ænder, en dag endog et lam.

Bønderne blev rasende over dens plyndringer og vilde røveren tillivs. Naar de saa overraskede den paa fersk gjerning, forfulgte de den med stenkast, men turde ikke dræbe den af frygt for at gjøre eieren imod. De var nemlig hans husmænd. Hunden forsøgte hver gang at komme sin ven til undsætning og gjøede af alle kræfter for at hindre bønderne fra at faa tag i den og truede endog med at bide.

Slig gik det længe. Ulven blev modigere og modigere, da den ikke fik nogen straf, og dens naturlige rovdyrinstinkt vendte lidt efter lidt tilbage. Den blev farlig. Et geværskud og et stik med en høgaffel gjorde det af med røveren.

Hvis omstændighederne ikke havde vækket ulvens vilde natur, hvis man ikke havde givet den anledning til at myrde, vilde den kanske blit fuldstændig tam.

Venskab mellem dyr af samme art eller af forskjellig art forklarer de vandringer i flok og følge, som svaler foretager sammen med vildænder, og ligeledes de aarlige forsamlinger af kanadiske gjæs som ifølge Audubon finder sted hvert aar. Det samme er tilfældet med akerhøns. Det ser ud som om paa forhaand en bestemt dag og et bestemt sted er aftalt til disse møder.

*

Kunsten at elske finder hos dyret de samme udtryk som hos mennesket. Der er alle mulige afskygninger, lige fra den poetisk blide kjærlighed mellem turtelduer til den lidenskabelige kjærlighed hos dyr af hjorteslegten.

Man er vant til at anse kjærligheden i dens mest ophøiede ytringsformer som et privilegium for mennesket. Dyret har disse følelser i lige sterk grad og besidder ofte en uimod-

staaelig lidenskab. Man har et eksempel i den lille tyske aarhane, som skinsygen kan gjøre i den grad rasende, at den hverken ser eller hører, saasnart en rival viser sig paa skuepladsen. Det hænder endog at den falder død om af ophidselse.

Denne frygt for at den eftertragtede hun skulde foretrække en anden, gir anledning til forbitrede kampe, som ofte faar en tragisk ende. Digtere og malere har skildret de uforsonlige kampe mellem rivaler af hjorteslegten. Det har hændt at man har fundet skeletter af dyr, hvis horn er fast indviklede i hverandre. Den ene har ikke villet vige for den anden, og kampen har endt med at begge maatte lade sit liv.

Ogsaa hvaler kan i brunsttiden bli i den grad hidsige, siger Lacépède, at de flænger hverandre i stykker og river barderne af hverandre og ofte dræber hverandre.

Darwin gjorde den iagttagelse at en sisikhan om den sættes i bur sammen med en hun og tilfældigvis kommer foran et speil, tror at ha foran sig en rival, som pludselig er dukket frem for at forstyrre dens ro. Den gribes da af en voldsom vrede. Dens fjær reiser sig og skjælver, dens farve forandres, som om den blegner, og man maa flytte buret for at den ikke skal faa et slags epileptisk anfald.

Enkelte hanner maa være overbeviste om, at deres fjærdragt øver virkning paa hunnerne, for de forsømmer aldrig at glatte og pynte paa den, naar hunnerne nærmer sig, ligesom en elsker der gjør alt muligt for at vise et saa fordelagtigt ydre som mulig.

Hunnerne paa sin side anvender for at fange og holde paa hannerne alle de kunstgreb som de raader over. De ved at gjøre sig attraaværdige. Mod hannens iver stiller de med udsøgt koketteri en virkelig eller paatagen foragt. En fræk han som viser sig altfor galant, maa straks bøde for sin dristighed. Den frier som ikke blir antaget, blir behandlet med ubarmhjertig foragt.

Hahn og Koch som har skrevet 16 bind om edderkoppene, beskriver deres grusomhed, naar det gjælder forsmaaede hanner. Da hannen er mindre og svagere end hunnen, blir det den en dyr spas, om den viser altfor stor paagaaenhed. Hunnen omspinder den med sin traad, som hun trækker tæt omkring den og kvæler den uden medlidenhed.

Entomologen de Geer overraskede saaledes en mygale[1]) i dette arbeide. Hun straffede den ukloge han med døden.

Kunsten at behage, et af de vigtigste kapitler i elskovens kunst, er dyrene vel fortrolig med, og der er ikke mange arter som ikke benytter sig af den.

Lord Avebury nævner i den forbindelse et insekt uden vinger, som ser helt frastødende ud med sin skiddengraa farve og sit uformelige hode, *smynthurnus luteus*.

Det er overordentlig morsomt at iagttage, hvorledes han og hun i parringstiden anvender alle mulige kunster. Hannen, som er svagere end hunnen, farer uden ophør omkring hende, lige til de befinder sig ansigt til ansigt. Derpaa favner de hverandre lidenskabelig, skilles igjen og begynder atter sit løb, til de staar ligeoverfor hverandre. Hunnen lader som hun flygter. Hannen kaster sig efter hende med de mest komiske bevægelser, indhenter hende. Endnu engang stiller hun sig til modverge, gjør derpaa helt om lader sig fakke. Det ser ud, som om hannen vil revse den, fordi den har misbrugt hans taalmodighed og pisker den

---

[1]) En kjæmpeedderkop, som lever i troperne.

med sine følehorn. Endelig gir den skjønne sig helt over.

Brehm og Müller fortæller, at gjøgehunnen med mesterskab forstaar den kunst at kokettere. Den svarer paa hannens kalden med et eiendommeligt lidet skrig, som paa en gang er opmuntrende og ironisk. Det er et svar som hidser og lokker. Elskeren tror sig sikker paa seier og løber til. Nu begynder en jagt uden ende gjennem busk og krat. Lidt efter lidt blir hannen træt og vil give sig over. Hunnen fordobler sin lokken og passer paa, at den ikke slipper bort. Legen er nu paa sit livligste, og hunnen ønsker i grunden at lade sig fange. Naar hun er fanget — det sker forresten altid frivillig — forraader et betegnende lidet skrig, at hun ikke vil gjøre modstand længer.

Det hænder imidlertid ofte, at en han skuffes. Grunden er da den, at der findes en foretrukken elsker, som hunnen paa forhaand har valgt sig.

Darwin mener, at hos husdyrene, saavel pattedyr som fugle, hunde, okser, duer, gjæs, kalkuner, haner, parrer hannen sig uden forskjel med hvilkensomhelst hun. Dog ser det ud, som om hanen sætter større pris paa en ung hønefrøken end en gammel hønemor.

Hunnerne er i regelen vanskeligere paa det. Flere naturhistorikere paastaar, at det altid er hunnen som vælger. Som eksempel nævnes flere arter af spætterne. Hunnen lader sig kurtisere af et halvt dusin elskere, som overlæsser den med opmerksomheder, men den har paa forhaand bestemt, hvem som skal bli den lykkelige.

Wallace har fundet denne eiendommelighed ogsaa hos natravnen. Hos flere af disse arter strider mange hanner om én hun, skjønt de vel ved at hun vil antage bare den som hun før paa en eller anden maade har lovet sig til. Alle rivalerne kredser over hende. Men pludselig er der bare en eneste tilbage, da de andre har opdaget, at denne er den udvalgte.

*

Vi har allerede nævnt, at det udprægede koketteri hos visse dyrearter ikke udelukkende særmerker hunnen. Det findes i næsten ligesaa høi grad hos hannerne, som lægger overordentlig stor vegt paa at kunne udfolde en vakker fjærklædning, hvis det er tale om fugle, og kraftige muskler, hvis det gjælder vilde dyr.

Det synes som om hannen er sig fuldt bevidst den virkning dens skjønhed, styrke eller farvepragt kan udøve paa hunnen. Læg bare merke til det som foregaar i hønsegaarden. Mens hønen eller fasanhunnen tripper omkring og søger næring, spiller hanen og fasanhannen den galante; mens paafuglhunnen graver i sandet, udfolder hannen sin prægtige hale.

Darwin har gjort mange værdifulde iagttagelser paa dette omraade. Wallace bestrider rigtignok mange af de slutninger han drager til fordel for det naturlige udvalg, men de er lige fuldt af den største interesse.

Forfatteren af «Arternes oprindelse» minder om det som foregaar paa landsbymarkeder. De unge bondegutter har taget søndagsklæderne paa for at behage de smukke bondepiger og gjør alt for at stille sig i et saa gunstigt lys som mulig. Ligedan er det, siger Darwin, med fuglene. Hannerne benytter alle midler for at gjøre sig bemerket af hunnerne og lader dem forstaa, at naar de har valget, bør de først og fremst tage hensyn til ansøgernes ydre fortrin. Og det viser sig ogsaa at det i regelen er disse ydre fortrin som bestemmer hunnen i hendes valg.

Hannerne ved meget godt, hvorledes de skal ha lykken med sig. Derfor forsøger de ogsaa af alle kræfter at udstille sine forførende egenskaber. Til at udtrykke sine følelser benytter de et sprog som hunnerne ikke kan tage feil af. Deres skrig er erklæringer, som ikke kan misforstaaes. De gjør sit bedste for at blænde og tiltrække sig opmerksomhed og finder paa en masse kneb for at fængsle hunnens interesse.

De som af naturen er udrustet med det heldigste ydre, forstaar at de for at være sikker paa seiren ogsaa maa forstaa at daare den skjønne. Derfor er de meget omhyggelig for ikke at tabe noget af sin tiltrækning og for at bevare sin skjønhed mod hver fare som truer. Erfaring har lært dem, at deres skjønhed hyppig er i fare, hvadenten de nu for at undgaa fiender maa krybe under hækker, hvor de kanske maa lade nogle af sine halefjær i stikken, eller ørne, høge og andre rovfugle kan slaa ned og under kampen for at føre dem bort rykke fjær ud.

Der bestaar merkelig nok en slags gjensidig beskyttelse mellem alle de dyr som er ræd for rovfuglene. Læg bare merke til hønsegaarden i det øieblik da en høg nærmer sig. Den er endnu langt borte, men saasnart man kan øine den som en sort prik høit oppe i luften, er haner og høns allerede underrettede. «Varsku, fælles fiende!»

Hvor kommer signalet fra? Det ved man ikke; men sikkert er det, at fienden er opdaget.

Den allerførste forsigtighedsregel hanen tager, er at sænke og folde sammen halen, forat den ikke skal lide nogen overlast, om fienden slaar ned.

Denne omsorg hos hannen for at bevare skjønheden er, forsikrer Darwin, mere end et instinkt. Den ved med sig selv, at fremfor alt maa den passe paa at bevare alt det som for den er et middel til at behage. Den praktiserer derfor alle elskovskneb som den tilbunds kjender.

Hvis den ved et møde med den skjønne ikke benytter sig af alle disse midler, er det fordi den er sikker paa, at ingen rivaler er i nærheden. Men viser en anden han sig paa skuepladsen, tyr den straks til sine vaaben.

Man kan visselig ikke paastaa at hunnen i alle detaljer sammenligner rivalerne. Darwin mener, at det bare er totalindtrykket som er det afgjørende; men han indrømmer, at hannen ikke undlader noget for at sikre sig et heldigt resultat, og at dens taktik ofte er meget udspekuleret. Som eksempel nævner han paafuglen og paradisfuglen. Disse fugle udfolder hele sin pragt foran den hun som de attraar.

*

I kunsten at elske har hos dyrene skriget, sangen, bevægelser sin bestemte og vel beregnede hensigt. Darwin er af den mening, at de bedste sangere har de største chancer for at bli foretrukket af hunnen.

Andre videnskabsmænd som Wallace er overbevist om at sangen, af hvad art den end er, ikke har anden betydning end den at underrette hunnen om, at der er en han i nærheden, og give besked om stedet, hvor den opholder sig. Den skulde i det tilfælde ikke ha andet maal end at sige: «Det er mig, her er jeg». Dette skulde ifølge Wallace og Müller ogsaa være meningen med græshoppens piben, som om aftenen ofte kan høres paa meget lang afstand. Ligedan med de trommehvirvler, som sneppen udfører med sin hale eller de basunstød som visse vandfugle kan give fra sig, altsammen lyd som

slet ikke er harmoniske, men som dog tjener disse luftens, vandets eller slettens troubadurer til at melde deres nærvær. Sikkert er det, at hunnen i regelen ikke blir ufølsom for kaldet.

Den amerikanske reisende Hartmann meddeler, at da han reiste gjennem en skog af kastanjetrær, hørte han pludselig omkring sig en hel græshoppekonsert. Det var hundreder af græshoppe-hanner, som forenede sine kræfter for at tilkalde hunnerne. De naaede nok ogsaa sit maal; for et øieblik efter tiede de alle stille som paa kommando, idet hunnerne kom i stort antal til dem.

Aarfuglen, siger Darwin, har en saa udtryksfuld og daarende sang, at naar den lader sig høre, kommer ikke blot hunnerne fra nabolaget, men ofte ogsaa meget langt borte fra. Dens hensigt at synge ud sin kjærlighed er saa iøinefaldende, at naar hunnerne ikke svarer eller viser sig, gjentar den sangen og gjør den for hver gang mere indtrængende og lidenskabelig og slutter ikke før hunnerne viser sig paa skuepladsen.

Ofte ledsager betegnende bevægelser skriget eller sangen. I mange tilfælde erstattes lyden helt af bevægelser. Man kjender brushanens fagter. Den hopper, danser og gjør tusend krumspring for at spille galant, naar den ved at hønen iaggtager den. Ingen af hemmelighederne i den kunst at elske og gjøre sig elsket er fremmed for den. Den vil forføre og ved, hvorledes man skal ha lykken med sig.

Ogsaa i krybdyrenes klasse finder man eksempler paa lignende fremgangsmaade. For at gjøre sig fortjent til hunnens gunst dukker alligatoren i vandet foran hende, slaar med halen, bevæger hodet og gjør uden ophør de forunderligste og mest varierede rundkast. Den vil henlede opmerksomheden paa sin styrke og smidighed.

Den amerikanske Poesi i vore Dage

duer ikke, mener Bryan Hooker i en artikel om dette emne i «Forum». Vilkaarene er ikke gunstige; for Amerika er et land i sterk udvikling og gjæring, og saadanne perioder er ikke gunstige for poesien. Endnu en grund, hvorfor poesien er i nedgang, er den feberhast som man i vor tid sporer overalt, men især i Amerika. Et nutidsmenneske har ikke brug for poesi, simpelthen fordi han ikke har tid til den indadvendthed som poesien kræver. At behage den store mængde er det ideal som digtere jager efter. Kan man nu af den omstændighed at det store amerikanske publikum ikke bryr sig om poesi, slutte at amerikanerne mangler poetisk sans?

Hooker mener nei, og til støtte for sin mening paaviser han, hvorledes amerikanerne ved sin fantasi, sin tilbøielighed til at handle efter impulser og ved sin respekt for følelseslivet maa være vel modtagelig for en national poetisk bevægelse. To forfatterinder, Theodosia Gavrison og Mrs. Warton, har forsøgt sig i denne retning. Ingen af dem besidder rigtignok det store genis flugt, men den førstnævnte har et udpræget lyrisk temperament, og den anden røber en vidt spændende aand og en rig fantasi.

Plankton.

Efter *A. W.* i «Vårbrodd».

I vandet findes et slags i almindelighed meget smaa organismer, som svæver eller driver om baade paa dets overflade og i dets dybere lag. De har enten slet ingen eller ogsaa kun en ubetydelig evne til at kunne bevæge sig. og drives derfor aldeles passivt af strømmen eller bølgebevægelsen. De kaldes med et fælles navn *plankton*, et fra græsk udledet ord, som betyr det omkringdrivende.

Plankton findes baade i salt og i ferskt vand, i de store hav, saavelsom i smaa tjern og indbefatter baade vækster (fytoplankton) og dyr (zooplankton).

Fytoplanktonorganismerne bestaar for det meste af blaagrønne alger, kiselalger og bakterier. De er alle mikroskopisk smaa.

Naar man tænker paa disse veksters ubetydelige størrelse, kunde man let fristes til at tro, at de ikke spiller nogen rolle i naturens husholdning, og at disse smaa partikler kunde være borte uden at det havde nogensomhelst betydning for livet i dets helhed. Men det er langt fra tilfældet. «Plankton,» siger en bekjendt videnskabsmand, «og de øvrige kulsyreassimilerende organismer (peridinéer) er urernæringen for alle vandmængders dyreliv og deres betydning følgelig fundamental; fytoplanktonet danner næringen for en hel del mikroskopisk dyreliv og andre planktonorganismer, som igjen selv spises af andre større o. s. v.»

Og dette udelukker ikke, at selv store dyr som bardehvalen kan hente føde direkte fra planktonorganismer.

Og ikke bare som urernæring for vanddyr er fytoplankton af stor betydning. Som bekjendt optar og opdeler alle vækster i almindelighed — vandplanter saavel som landplanter — et gasformet stof, kulsyre, som findes baade i luft og i vand. Kulstoffet indgaar som en bestanddel i deres legemer, syren udskiller de, og denne optages siden af dyrene i deres aandedrag. Planktonvæksterne, hvor smaa og enkelt bygget de end er, gjør ligesaa, og ved udskillelsen af kulsyren øges syremængden i vandet til fordel for dyrene.

Fytoplanktonorganismerne forplanter sig dels gjennem at dele sig i flere dele, hvoraf hver del vokser ud til et nyt individ, dels ved at danne saakaldte sporer, et slags formerelsesorgan, som fremkommer paa kjønsløs vis, og hvorfra nye individer udvikles. Denne formerelsesevne er overordentlig stor.

Skjønt de er mikroskopiske, blir dog planktonvæksterne ikke alene synlige, men til og med meget iøinefaldende, naar de findes i stor mængde.

Mange af os har sikkerlig lagt merke til det eiendommelige fænomen, som kaldes «vandets blomstring». Et klart og vakkert vand, for eksempel en indsjø, kan være dækket af et grønagtigt tyndt dække. Dette er intet andet end utallige fytoplanktonindivider, som viser sig paa vandets overflade og siden forsvinder.

Ogsaa røde planktonorganismer kan frembringe vandblomstring, baade i salt og i fersk vand, særlig ved kysten. Blandt andre steder findes de i Det røde hav, det er muligt at de har git det navn.

Zooplankton bestaar dels af mikroskopiske dyr, dels makroskopiske. Dyreplanktonorganismer findes blandt de lavest staaende dyr, maneter, bløddyr og lignende. Der findes ogsaa dyr, som i sine første leveaar tilhører plankton, for eksempel eg og larver. Eksempler paa denslags findes blandt sjøstjerner, krebsdyr og flere.

Zooplanktonorganismerne formerer sig enten ved deling eller ved spordannelse, hos de høierestaaende former ogsaa ved eg. Det er zooplanktonorganismerne, som fremkalder den smukke foreteelse, som kaldes morild, eller det lys, som fremkommer om høsten og eftersommeren naar sjøvand sættes i bevægelse. Det er forskjellige slags planktondyr, baade store og smaa, som danner dette pragtfulde fænomen.

Ved nordeuropæiske kyster bevirkes dette af et lidet dyr, som kaldes noctiluca milsaris. Ved munden sidder to traade; ved at svinge disse bevæger dyret sig fremad og smaa organismer kommer ind i munden. Naar forplantningen foregaar forsvinder disse traade og selve munden ogsaa, og dyret deler sig i to dele, begge danner nye dyr, eller de forplanter sig gjennem sporer i form af smaa knopper.

Disse smaa dyr forekommer i overordentlig stor mængde. Man har regnet ud, at paa en vandflade af en kvadratmeter kan findes fra tre til en og otti millioner.

*

At disse organismer ikke synker tilbunds, har sin grund i, at de ligesom fiskene har samme specifike vegt som vandet, det vil sige, de veier saa meget som det vand, de fortrænger.

Der hersker en regelmæssig vekslen i havplanktonets liv. Til bestemte tider af aaret forekommer de forskjellige slags plankton ved kysterne for eksempel. Det kommer igjen af, at verdenshavet med dets plankton trænger ind til bestemt tid. Og med dette staar igjen sildens komme og forsvinden i forbindelse.

*

Det var en tysk videnskabsmand, Hensen, som i 1887 gav disse organismer navnet plankton. Navnet er altsaa forholdsvis nyt, men de dyr og planter, som det betegner, har længe været kjendt. Fra midten af 1840-tallet var de maalet for en undersøgelse, som den bekjendte Challenger-ekspedition foretog, og senere for Spitsbergen- og Grønlandsekspeditioner. For tiden paagaar stadig indgaaende studier af plankton i forbindelse med undersøgelser af forholdet mellem havstrømninger og planktonarternes periodiske optræden og forsvinden Man støtter sig mere og mere til de resultater man opnaar ved de hydrografiske undersøgelser.

Tilslut maa anføres en udtalse af en kjendt videnskabsmand paa dette omraade: «Ung af aar er planktononologien et arbeidsfelt, hvor hypotese kjæmper mod hypotese, og hvor de indvundne fakta endnu er faa; ingen videnskab trænger saa store pengesummer, internationalt arbeide, og saa store apparater. Den er af gjennemgribende praktisk betydning, den vil forklare fiskenes levevis, deres forplantning, deres vandringer. Paa alt dette vil planktonvidenskaben engang gi svar.»

Samfund og Socialisme.

I alt ordskifte om socialismen ser man stadig paastaaet, at socialismen er den store samfundsfare. Det er snart et uryggelig dogme, — usandfærdig som de fleste dogmer. Socialismen vil opløse og tilintetgjøre det moderne samfund, siger dens fiender. Socialismen vil knuse det gamle samfund og opbygge et nyt og bedre paa ruinerne, — siger endnu somme af dens tilhængere.

Hvis man antog, at socialismen vilde seire gjennem den store revolution, saa kunde denne skræmme, man kunde frygte, at revolutionen vilde tilintetgjøre de foregaaende slegters arbeide. Og revolutionen kunde lokke ungdommen med sine røde faner, i den skulde tusenaars uretfærdighed tilintetgjøres og begraves under det styrtede samfunds ruiner.

Det er gaaet med revolutionernes religion som med saa mange andre religioner, — den er forfaldt og menigheden er blit spredt og liden. Barikadernes poesi er falmet, den er overladt ungsocialisternes guttekorps. Ja, selv generalstreiken, denne vidunderlige generalstreik, er blit bare et tomt ord, det lokker ikke længere, det skræmmer ikke længere.

Socialismen vil ikke seire gjennem et brud med udviklingen. Den vil seire i kraft af udviklingen, seire, fordi den er i pagt med alt, som er i vekst og gror. Den griber menneskenes sind ved sin naturlighed, sin lovmæssige udvikling, aarhundreders kampe finder sin afslutning ved den, uløselige hæmmende stridsspørgsmaal falder bort. At nye kan komme til er selvsagt, socialismen er intet endeligt maal, bare et stadium under udviklingen. *Nu* er den en nødvendighed, den vil for en stor del fjerne vanskeligheder og ulykker, som det nu maa være menneskehedens første maal at faa ryddet af veien, — jeg havde nær sagt, det koste, hvad det koste vil, — ellers ramler samfundet og den moderne kultur sammen. Socialismen vil bevare samfundet og føre dets udvikling videre.

Derfor vil ogsaa socialismen seire *indenfor* samfundet. Umerkelig vil udviklingen føre den med sig, samfundet har alt snud sig i dens retning, lidt efter lidt kommer reformerne, samtidig som ændringen foregaar i sindene, og før slegten er sig det klart bevidst, er de afgjørende skridt taget, socialismen er der, og der fører bare en vei videre: Gjennem den.

Det er ikke mod, men *for* samfundet socialismen arbeider. Gjennem den bevares dets levende kjerne, den oprindelige tanke, som bragte menneskene til at arbeide i samfund og fællesskab. Mod alle de moderne tanker, som virker ætsende og opløsende paa samfundet, staar socialismen som den store organiserende og bevarende kraft. Mens alle gamle og forkrøblede autoriteter ramler sammen rundt om, mens de gamle religioner mister sin magt over sindene, kommer socialismen og bringer ny religion med budskab om fællesskab og fred.

Efter at sterk, sund og befriende kritik saalænge har arbeidet og støvet op i de gamle verdenskroger og jaget adskillige spøgelsestanker paa dør, saa er menneskene igjen taget til at længes efter at være med paa

at bygge noget op. Den negative tanke har afsat tomhed. Menneskene tviler. Sandheden er det store fabeldyr. Og nu kommer socialismen med det positive, en ny sandhed, en ny tro, en ung stor og frisk samfundstanke, som omfatter alle mennesker, og som har budskab til de undertrykte, — kan saa nogen undres over, at den vinder magt ogsaa over deres sind, for hvem den ikke er den store livssag, deres kamp for brødet!

Den sag naar længst og lever sterkest, som formaar at samle og begeistre. Den sandhed er kanske den dybeste, som blir levende hos den enkelte ensomme, og som langsomt og umerkelig forplanter sig fra sind til sind. Men samfundsmæssig sterkest er den idé, som har organisation i sit følge. Mens Kristus selv var en ensom grubler og sværmer, hvis tanker bare naar de faa og ensomme, saa var kristendommen — slig som den kristne idé blev udformet af kirken — en sterk samfundstanke, som førte til organisation. Derfor blev ogsaa den katolske kirke i middelalderen den bærende og bevarende kraft. Menneskene blev efter al opløsning inden oldtiden atter samlet om en stor idé: Kirkens autoritet. Oldtidens gamle tanker og idéer var faldt sammen, nu kunde kirken samle og bygge op. Dens magt laa ikke i, at den bragte en ny for alle tider absolut sandhed, den laa i, at den satte nye positive værdier i omløb blandt menneskene. Den havde samlingens magt i sig, den kom med fællesskabets bud, *alle* skulde have sin autoritet i kirken. Da denne saa havde udspilt sin kulturelle rolle, da bare skallet var tilbage af den oprindelige idé, og den til fuldkommenhed havde sveget sine løfter om fællesskab, saa kom kritiken, autoriteten blev undergravet, den smukke bygning raadned hen indenfra og stormedes udenfra. Menneskene trængte paany at individualiseres, at fordybe sig i sig selv. Fællesskabet traadte i skyggen for den enkeltes ret, individets frigjørelse var opgaven og for at naa didhen maatte autoriteten styrtes. Opgaven blev negativ. Samfundet var en frivillig, kontraktsmæssig sammenslutning af individer til gjensidig beskyttelse, men med gjensidig mest mulig frihed. Enkelte forsøg paa at gjøre fyrsten eller staten til den autoritet, som kunde erstatte kirken, mislykkedes, løb ud i sandet. Folket vandt ikke troen paa de nye guder. Kritiken, mistilliden laa i luften. En ny autoritet maatte henvende sig til nye vaagnende folkelag og pege paa nye livsværdier.

Saa vaagner længselen efter nye autoriteter, menneskeslegten vil en ny fremmarsch, den gamle leir er brudt, tiden er inde til at vandre videre. Menneskene fik igjen trang til noget positivt og til at kunne slutte sig sammen om dette nye positive maal.

Saa kommer den socialistiske tanke, — tanken om samfundet, som redder sig selv, som blir sin egen autoritet. Dens budskab er igjen fællesskabet, fællesskabet her paa jorden, — det er den nye tids barmhjertige religion. Og den salighed, som de haaber paa her paa jorden, er freden mellem menneskene.

Tanken vender sig først til de bundne klasser, — som kristendommen ogsaa først var et budskab til de fattige og sørgmodige. Og med tanken følger organisationen, og med den hele den uhyre styrke, som ligger i at slutte sig sammen, og som virker stimulerende paa de arbeidende klasser og dragende paa dem, som endnu staar udenfor. Lidt efter lidt vil bevægelsens samfundsbevarende tendens vise sig, dens formaal — at bevare arbeidets værdi for samfundet — vil tilslut faa ens

betydning for alle, som arbeider. Den oprindelige samfundstanke, at alle er lige for samfundet, den vil socialismen bringe til hæder og værdighed igjen.

Det er socialismens store værdi, at den betyder et nyt positivt fremstød, menneskeheden vandrer videre efter at have renset sit sind for gamle fordomme. Den er fremfor alt en vældig økonomisk bevægelse, en kamp for fællesskab og arbeidets frigjørelse, en fornyelse af samfundet ved ny vurdering af arbeidet. Og med kampen for at vinde respekt for det menneskelige arbeide følger kampen for freden. Verden blir rig den dag verden har fred.

Et samfund, som har fred, et samfund, som arbeider, et samfund, som uhindret kan virke for den menneskelige kulturs fremgang — det er socialisternes maal.

Men dette er ikke egentlig noget angreb paa samfundet. — Maalet naaes gjennem udvikling, ved at menneskenes sind og tankegang ændres. Bevidstheden om undertrykkelsen, den vaagnende selvfølelse hos arbeiderklassen mødes med fredslængselen og retfærdighedsfølelsen hos os andre. Men udviklingen fuldbyrdes, fordi det er en *nødvendighed,* at der findes en redning i den *økonomiske* kamp, som truer med at tilintetgjøre samfundet og kaste menneskene tilbage til barbariet.

Kristian Elster.

Vi og den romerske Keisertid.

Efter *Albrecht Wirth* i «Morgen».

Jacob Burckhardt fandt mange træk af den efterperikleiske tid igjen i renæssancen. I de sidste aar har nogle lærde sammenlignet nutiden med cæsarernes epoke. Keiser Wilhelm har jo ogsaa i Saalburg reist et mindesmerke for Antonius Pius. — Der ligger en rigtig tanke i sammenligningen. Det gjælder saa at spinde den længer ud og kanske gjøre den politisk frugtbar.

Nogle dekadence-foreteelser. Trimalchios og andre fraadseres gjestebud dukker igjen op i London og New York. Man forvandler en hotelsal til en sjø og serverer i gondoler. Man indtager det yppige maaltid tilhest, og opvarterne er ogsaa ridende En millionær fra Irkutsk brolægger sit modtagelsesværelse med sølvrubler.

Endvidere forlystelsessygen. Den har tiltaget uendelig. Det brutale, det bisarre, det lystne vinder mest bifald. Og i nordligere egne, i Paris og Berlin, blir der gjort forsøg paa at indføre tyrefegtning! Cykleløb, cakewalk, alle slags hesterend, serpentinedanse, dresserte lopper og marsvin, vakkert og hæsligt i broget blanding, men altsammen for et taknemmeligt publikum! Gjennem næsten alt gaar én klang: publikum snur sig fra det klassiske og til det aandløse, det farceagtige. Det er ligedan som dengang i Alexandria mængden strømmed sammen i dagevis, ude af sig selv af begeistring, fordi der var en grøn elefant at se.

Men ogsaa det vældige arbeide i keisertiden har sit speilbillede hos os. Storindustri dengang som nu, ikke mindre vældige formuer, uhyre bygninger, et umaadelig hav af literatur. Men ganske vist massekunst og masseliteratur. Den ædle stil blir forgrovet

og forfladet. Den gaar tabt, medens fabrikvarerne spredes.

Overraskende ligheder viser baade den ydre og den indre politik. Ligesom vi nu hvert øieblik sender expeditioner til Midt- og Sydafrika, til Marokko og Somalikysten, ligesom kolonialmagternes tropper føres fra Indokina til Madagaskar og derfra til Senegambien, eller fra Kina til Sydvest, fra Hongkong og Ceylon til Sierra Leone og Canada, saa hørte ogsaa efter Sullas og Pompejus' tid expeditioner til fjerne lande til dagens orden.

Man oplever i vor tid, at en imperialistisk magt med hensigt vækker uro i Marokko, og man ved at englænderne har opirret Lobengula for at faa ham til at gjøre opstand, og saa kunne tage hans land. Paa samme maade erted Cæsar med fuld bevidsthed de indfødte i Spanien og Gallien op til krig for saa at plyndre deres byer og sælge krigsfangerne som slaver. Cæsar forlod Rom med uhyre gjæld, han kom tilbage fra Spanien med 40 millioner kroners overskud.

En følge af de mange krigstog i romerrigets periferi var, at der blomstred op en rig etnologisk literatur og en værdifuld geografisk videnskab. Den samme foreteelse ser vi nu. Og som Tacitus udkaster et tendentiøst idealbillede af de germanske tilstande, saa skildrer Forster med begeistret varme det paradisiske liv paa Ohahiti. Ligesom der kort tid efter Tacitus opkom de fantastiske Alexander- og Apollinius-historier, og som eventyr- og reiseromaner med en indflettet odysseisk kjærligheds-affære vandt stort bifald, slig har vi havt Cooper, Jules Verne og mange andre.

Sudanfeberen var allerede den gang vaagnet. Lysten til at gjøre opdagelser førte — tilsyneladende uden befaling fra Rom — forskjellige hærførere ind i det ubekjendte, i Tysklands urskoge og Skotlands myrer, hinsides Atlas og Kaukasus. En Ælius Gallius' tog til det indre af Arabien minder om Carl Peters' og Tibet-erobreren Younghusbands reiser.

Ogsaa i keisertiden var der enslags «gul fare», den stadige spænding med parterne. Der var ogsaa et jødespørgsmaal og antisemiter. Ellers virked ligesom hos os en overordentlig sterk kosmopolitisme med bevidstheden om racemodsætningerne. Caracalla gav alle rigets beboere borgerret; paa samme maade lægger briterne sig i sælen for de farvedes politiske — men ikke saa meget sociale — rettigheder, og kræver at lurvede niggere i udlandet skal anerkjendes som british citizens.

Ogsaa bureaukratiet i vore dage finder sit modstykke i en rigorøs forvaltningskoncentration under de romerske keisere. Afstanden mellem militære og civilister er gjennemført allerede i det tredje aarhundrede.

Den voksende titelsyge i vore dage er ikke saa meget en levning fra middelalderen som et tegn paa en bureaukratisk-imperialistisk tid. Den opstaar af vekselvirkningerne mellem en stor, noksaa jevn masse og en monarkisk spids. I og for sig er jo alle lige for loven. Des mer krampagtig klamrer den menneskelige trang til ulighed sig til ydre anerkjendelse.

Romerne bygged Kolosseum, Cloaca maxima og brolagte gader, som fremfor alt skulde tjene de politiske formaal. I vore dage sørger man for hygienen, reiser teatre og folkehuse og bygger baner, hvis vældige skinnestrenge skal tjene imperialismen. For en romersk keiser fremstilled sig en mand som havde opfundet en flyvemaskine. Af Commodus dødsbo solgtes en «vogn som løb uden

heste», altsaa enslags automobil som dreves frem med en mekanisk indretning. Der var ogsaa syndikater og storindustri. Selv en koncentration af forlagsvæsenet var der da som nu.

Hvis vi kunde lave Veiret.

Der er skrevet mange fremtidsfantasier. Her er en ny efter en artikel af *Dr. Hennig* i «Die Umschau». —

Endelig havde menneskene naaet det store maal som de i aarhundreder og aartusinder havde stræbet med uden at komme det et skridt nærmere: Man lærte den kunst at lave veir, regn eller solskin efter ønske. Nu var man ikke længer afhængig af himmelens luner; eftersom det trængtes kunde man indrette veiret saa eller saa. Meteorologerne og ingeniørerne havde sammen udgrundet den dybe hemmelighed, hvorledes man med vældige kompressionspumper og sugeapparater kunde regulere fordelingen af de barometriske maxima og minima og saaledes i løbet af faa timer kunstig frembringe netop det veir som man ønsked.

I hele den civiliserede verden var der uhyre jubel for menneskeaandens nye, herlige seier over de blinde naturkræfter. Nu kunde jo paradiset paa jorden ikke mere være fjernt. Ikke uaar mer, ikke nogen oversvømmelser og andre veirkatastrofer, ikke kolde, regnfulde sommere, ikke udflugter som blir til vand. Dette var de lokkende perspektiver som aabned sig for menneskeheden. Intet under at de første efterretninger om det nye tekniske vidunder overalt vakte en storm af glæde og begeistring.

Opstillingen og driften af de komplicerede veir-apparater kosted rigtignok mange penge, saa ikke enhver kunde skaffe sig et sligt maskineri. Men det kunde jo heller ikke gaaet an, for selvfølgelig var det udelukket at enhver statsborger paa egen haand skulde faa fabrikere det veir han vilde ha. Det blev altsaa straks nødvendigt at regulere brugen af maskinerne ved lov. Veiret blev overalt gjort til et statsmonopol, og der blev oprettet et eget rigsveirvæsen som skulde sørge for at fordele veiret i de forskjellige landsdele efter øieblikkets ønsker og krav.

Nu viste det sig snart at embedsmændene i rigsveirvæsenet ikke havde nogen let stilling; de høsted lidet tak for sit arbeide. De folk som fik det veir de ønsked, betragted det som en selvfølge som ikke fortjente særlig tak. De andre som var misfornøiet med veirets gang, følte sig personlig krænket og forulempet; de chikanerte veivæsenet og sa at de kunde greiet sagen bedre selv.

Ikke bare indløb der daglig i veirvæsenet hele vaskekurve med breve og telegrammer om det veir som ønskedes. Det hagled desuden med besværinger mod parlamentet og kansleren. Daglig stod der i aviserne bidende udfald mod regjeringen, og rigsveirvæsenets styre blev kritiseret skarpt og ustanselig. Men det værste var alligevel, at mange som ikke fik opfyldt sine specielle veirønsker, kræved skadeserstatning af staten, og der var ikke ende paa processerne.

Det var uundgaaeligt, at al denne

uvilje hos mange kredse af befolkningen snart fik gjenklang i parlamentet. Altid hyppigere og hidsigere blev interpellationerne om rigsveirvæsenets virksomhed. Rigsdagen satte endog igjennem, at den skulde være med at bestemme aarets veir, i det mindste i de store træk. Efter yderst heftige debatter fastslog man ved navneafstemning en middeltemperatur paa 12 ⁰ C. for hele Tyskland. Man kom til enighed om en normalmængde af solskin og sparte naturligvis ikke paa det. Saa bestemte man ogsaa nedbøren for hele Tyskland. Den skulde ikke være lige stor overalt. De mest yndede sommeropholdssteder og bade blev tilmaalt et meget lidet kvantum af regn, medens strøgene ved de store seilbare floder fik rigelig nedbør. Storm, taage, skybrud og haglveir blev afskaffet ved lov.

Rigsveirvæsenet havde altsaa nu at rette sig efter lovbestemmelser, som ingen i grunden kunde udsætte noget paa og som i det store og hele var ganske kløgtig udtænkt. Men selv om de store linjer var trukket op, var der naturligvis plads for særønsker og særkrav. Dette viste sig snart.

Saa fra den ene og saa fra den anden gruppe af interessenter kom der andragender om ændring af forskjellige bestemmelser, og rundt om i landet dannedes utallige nye forbund og foreninger. Begyndelsen blev gjort af skøitebane-eierne sammen med kul- og pelshandlerne. De fandt at aarstemperaturen var sat altfor høit og burde være 5 ⁰ lavere, ellers vilde de bli økonomisk ruineret. Paa den anden side udfolded de store bryggerier og badeanstalter en energisk virksomhed for at forhøie aarstemperaturen med mindst 5 ⁰. Sportsfolk danned en forening til forøgelse af snefaldet og fremme af vinterkulden, de forskjellige bystyrer derimod vilde ha sneen ganske afskaffet. Eierne af udflugtssteder danned en «forening til at hæve barometerstanden», rædde folk en «forening mod tordenveir» som snart havde flest medlemmer af alle foreninger i Tyskland.

Andre forbund igjen, som vindyrkerne, bryggerne og samtlige skolebørn slutted sig til, arbeided for mere sommervarme; aviatikernes forbund ønsked mindre, seilerne og luftskibseierne meget mere vind. Elveskipperne og paraplyhandlerne vilde ha mere regn, dampskibsselskaberne og restauratørerne i forstæderne vilde ha godt veir alle sommersøndage, restauratørerne inde i byerne og teatereierne kræved daarligt veir o.s.v.

Kortsagt, der danned sig utallige partier som kjæmped rasende mod hverandre indbyrdes, partier som ingen før havde tænkt paa. Deres særinteresser trængte efterhvert al politisk meningsforskjel tilbage. De gamle politiske partier sygned hen, de nye partier var baseret paa enighed om veiret.

Striden for og imod veirvæsenets styre tilspidsed sig mere og mere. Det kom endog til attentater mod veirmaskinerne. Nogle af dem lykkedes, maskinerne kom i uorden, og det viste sig saa umuligt at levere det bestemte veir. Den naturlige følge var en række krav paa skadeserstatning og lange processer.

Saa hændte det ogsaa at enkelte rige herrer og store foreninger anskaffed sig veirmaskiner paa egen bekostning for i vigtige tilfælde at sætte sine ønsker igjennem. Indtil politiet hver gang havde skredet ind og maskinerne var konfiskeret eller gjort ubrugelige, kunde statens veir naturligvis bli ganske forandret. Her og der forekom det ogsaa at en høi og indflydelsesrig herre fik sat igjennem en pludselig ændring i det oprindelige veirprogram for at skaffe

sig det passende veir til en familiefest, en jagtudflugt, en regatta, en rekreationsreise. Saa var det altid storm i pressen, og oppositionspartierne i rigsdagen raste op værre end nogensinde. Enkelte gange saa det næsten ud som det skulde bli borgerkrig.

Men endnu var de allerværste forviklinger igjen. Flere gange var det allerede kommet til diplomatiske forviklinger angaaende veiret i grænselandene. Hvert land laved sig naturligvis sit eget veir, og selv om man havde sluttet en international overenskomst om «bytte af veir», saa var dog den mindste forstyrrelse i veirmaskineriet nok til at det ene lands veir paa grund af de bugtede grænselinjer kunde streife ind i det andet land. En hændelse som i sig selv var ubetydelig, førte tilslut til katastrofen.

For at ophjælpe vindyrkningen havde den franske regjering maattet beslutte sig til at bevilge en abnormt hed og tør sommer. Den langvarige tørke lamslog fuldstændig skibsfarten paa Mosel ogsaa i Tyskland. De skadelidende vendte sig til rigskansleren, og der fulgte en udveksling af diplomatiske skrivelser. Da Tysklands andragende om større nedbør blev afslaaet og desuden al skadeserstatning negtet, tog den tyske regjering sagen i sin egen haand. Rigsveirvæsenet fik befaling til at fabrikere et vældigt tordenregn paa den anden side af grænsen, omkring Mosels kilder. Dette regn synes at ha været formelig et skybrud. Frankrige svarte med modkrav og lignende overgreb ved grænsen, og tilslut var der ikke andet tilbage end at lade vaabnene afgjøre striden.

Efter talrige større og mindre slag og fegtninger rykked hærene mod hverandre til hovedslag. En øredøvende artilleriild indleded kampen. Kanonernes larm var saa frygtelig, at — — — —

— — — — jeg blev vækket af et dundrende tordenskrald. Jeg skjønte først ikke, hvorledes rigsveirvæsenet havde kunnet tillade sig noget sligt; men lidt efter lidt indsaa jeg at jeg bare havde drømt og at menneskene endnu ikke har lært at herske over veiret.

Luftpoliti?

Blir det nødvendigt at ha et luftpoliti, spørger Lyttleton Fox i «North American Review». Har vi ret til i ballon eller aeroplan at overskride landegrænserne uden vedkommende lands tilladelse. Spørsmaalet er aktuelt, og meningerne er delte. Mange amerikanske luftskippere hævder at luften er en alfarvei, hvor hver har ret til at reise paa sin maade.

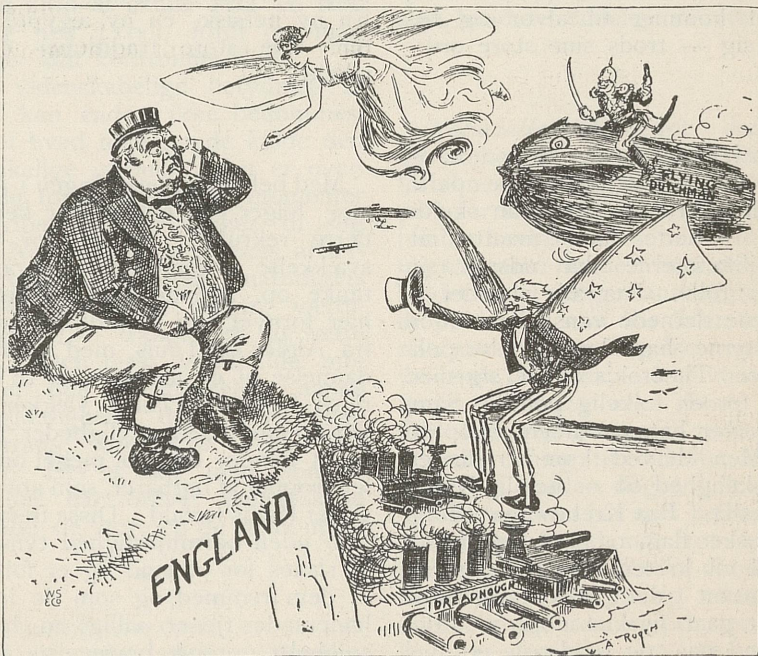
Forfatteren af artikelen mener, at i alle slige tilfælde, hvor reisen foregaar gjennem regioner som ingen kan gjøre fordring paa at eie, der vil man heller ikke kunne tale om lovovertrædelse. Det maa naturligvis bli anledning til at forbyde luftskipperne at passere i en høide at bare nogle faa fod over fremmed land; for da vilde der tydeligvis være fare paafærde. Men naar ballonen eller aeroplanet holder sig saa høit oppe, at al mistanke om spioneri er udelukket, bør man ikke forsøge at lægge hindringer iveien.

Kringsjaa.

Ved *K. E.*

Jo længere de flyver, jo høiere de stiger, flyvemaskinerne og luftskibene, des mere nervøst blir *det engelske folk*. Siden den er blit til virkelighed, flugten over Kanalen, siden den farlige fugl slog ned paa Dover, er faren en kjendsgjerning, og kjendsgjerningen ubehagelig nær. Rundt omkring sig har øfolket havet, over sig har det taagen og kulrøgen. Tryg har London levet, dens uhyre mægtige krop har strakt sig selvbevidst ud til alle sider, tryg paa sit hav har det udspyd sin bedærvede kulaande mod himlen. Og saa revner gjerne en dag denne kulrøgtaage, splittes for hvide lys fra flyvende skibe, skibe som har fløiet *over* det trofaste hav! Er det saa at undres over, at selv den sindige engelske borger taber sin selvbeherskelse og nat som dag grubler over, hvorledes han skal gjøre sig luften lydig, saaledes at ogsaa den som havet kan tjene øfolket. —

— Men det er ikke bare udenfra, at det engelske folk trues af forstyrrelser. Indenfor dets egne grænser er der opstaaet en konflikt af meget alvorlig art. Det gjælder budgettet og overhusets stilling. Det nye budget paalægger en del nye skatter og

John Bull: «Jeg er ikke skabt til at flyve.»

betegner en ændret kurs i skattefordelingen. Baade fordeling og skatterne selv synes udenforstaaende meget nøgterne og rimelige, men det engelske folk er ikke for forandringer. Budgettet betegner en revolution, og overhuset erklærer sig beredt til at møde den med en anden og større revolution: Med en forkastelse af det hele budget! Det er de konservatives egen fører i overhuset, lord Lansdowne, som har erklæret, at en saadan forkastelse vilde være mindst lige saa revolutionær, som selve budgettet synes dem at være. Naar det kommer til stykket, er det vel derfor tvilsomt, om lorderne vover at føre sin trudsel igjennem. Det vilde være at sætte Englands forfatning i fare. Naar det kommer til et vist punkt, lader det loyale, engelske folk sig ikke kommandere eller forhaane af de høie lorder. Folket har før holdt de adelige herrer i ave, — det husker de nok, naar det kommer til alvor og betænker sig — trods sine store ord.

*

I *Grækenland* er der atter uro, og det er det militært-nationale parti, som volder uroen, trods man skulde tro, at i dette land maatte ialfald militaristerne ha udspilt sin politiske rolle. Paa alle maader er forholdene dernede vanskelige. Mod militaristerne har den kjendte politiske fører Theotokis stillet sig med arbeide for en folkelig politik. Samtidig kræver han parlamentets opløsning. Men derved kommer der en ny vanskelighed til — nemlig Kretaspørsmaalet. Paa Kreta vaier endnu det græske flag, og ved den første leilighed vil kretenserne forlange en repræsentant i det græske parlament. Men det gaar Tyrkiet aldrig med det gode med paa, og grækerne er vel ikke saa glemsomme, at de har glemt, at Tyrkiet er ikke at spøge med, naar det kommer til alvor. Under alle disse konflikter støtter kong Georg den siddende regjering, og i frygt for en kommende militærdespotisme truer han med at abdicere, hvis parlamentet skal opløses og regjeringen gaa af.

*

Det er eiendommelig at iagttage, hvorledes en ung national bevægelse stadig breder sig — fra Tyrkiet til Persien og nu sidst til *Ægypten*. Ungægypterne har holdt en kongres, hvor de fulde af begeistring har talt for frigjørelse og fjernelse af det engelske styre. De tror paa sin sag og de tror paa sit land, og de driver et omfattende oplysningsarbeide blandt folket.

Hvem ved, hvilken fremtid de kan ha, disse folkeslag, som saa længe har levet udenfor udviklingen. En ny persisk, en ny ægyptisk kultur? De store traditioner er der ialfald.

*

Med befolkningens aftagen i *Frankrige* følger, at hæren faar færre og færre rekruter. Faren for denne svækkelse af forsvaret har bragt den tanke op, at landet skulde søge sin hær fornyet ved at indkalde soldater fra Algier og Tunis, med andre ord, dannelse af en arabisk hær til Frankriges forsvar. Planen vækker imidlertid mange betænkeligheder. Fremforalt minder den for meget om hine leietropper af barbarer, som anvendtes under Roms forfald. Disse fremmede, som uden barmhjertighed tvinges til at slaaes for et land og et folk, som er dem fremmed, og som de inderlig hader, de tjener villig en hvilkensomhelst oprørsk bevægelse, de vender ved det første vink sine vaaben

mod det land, som i civilisationens navn har gjort dem til fanger og tvunget dem til at slaaes for alt det, de mest hader og afskyr. En saadan «sort hær» turde bli en større fare end selv den, afbefolkningen fører med sig.

*

Den 2den september kom der bud om, at dr. Cook i slutten af april 1908 havde naaet *Nordpolen* og den 6te september kom telegrammet fra Robert Peary, — den 6te april havde han naaet polen.

Den strid, som siden er udbrudt mellem de to polarfarere, og for hvilken Peary alene bærer skylden, er i alle henseender usmagelig. Det er for den usagkyndige umulig at gjøre sig op nogen mening om, hvorvidt de to mænd kan bevise, at de har naaet sit maal. Men der er ingen grund til at tvile paa deres ord, det er en svaghed altid at skulle slaa en stor gjerning ned i tvil, fordi om man ikke selv kan kontrollere den.

Den videnskabelige betydning af færden kan endnu ikke bedømmes, men vel hvad man kunde kalde den menneskelige gevinst. Det er overordentlig forskjelligartede momenter som griber ind og lokker til slig færd. Nordpolfarerne lokkes af ærgjærrighed, af sporten, naturligvis ogsaa af den langt mindre værdifulde følelse — trangen til at sætte rekord. Det mest værdifulde moment er den menneskelige aands videbegjærlighed, dens utrættelige forskertrang, intet maa være den ukjendt. Det er den aand, som til alle tider har drevet menneskene frem mod de store og de smaa maal.

*

Den svenske storstreik er nu indtraadt i sit andet stadium, mæglingens. Det er ikke den mindst vanskelige tid. For at faa en mægling istand fra staten, maatte arbeidslederne erklære sig villige til en «kløvning», — de saakaldte sympatistreiker skulde ophøre. Alle dem, som ikke streiket paa grund af en lønskonflikt inden deres eget fag, men bare for at støtte kameraterne i kampen mod lockouten, skulde vende tilbage til arbeidet. I kamp skulde da bare staa de arbeidere, som i sin tid rammedes af arbeidsgivernes lockout — ca. 80 000 mand. Saa skulde regjeringen mægle. Helt har ikke denne ordning ladet sig gjennemføre. En mængde arbeidere har ikke kunnet faa sit arbeide igjen, en del har ikke villet vende tilbage. Streiken omfatter derfor endnu ca. 100 000 mand.

Imidlertid er mæglingen begyndt, og inden enkelte fag er arbeidet alt gjenoptaget. Mæglingen kan komme til at vare mindst endnu en uge, og det er umulig paa forhaand at kunne sige, hvad det endelige resultat vil bli.

*

Nationalteatret feiret den 1ste september sit 10 aars jubilæum. I de forløbne aar har det kjæmpet tappert for at skaffe teatret den plads i folks bevidsthed, som det fortjener. Og naar man mindes, hvor det har arbeidet under mange vanskeligheder, — et publikum, som har liden kunstnerisk sans og opdragelse, en stadig vaklende økonomi, — bør vi være tilfreds og stolte over disse 10 aar. Der har været mange gode aftener dernede, af og til enkelte helt udmerkede, sjelden nogen helt utilladelig. Repertoiret har som helhed været forsvarlig. Hvad man tør bebreide teatret er, at naar det for økonomiens skyld skulde lempe sig efter publikums smag, saa lempet det sig for let efter den aller sletteste smag, det kunde tænke sig. Det maa aldrig

være nødvendig at spille «Bedstemors gut». Hvad der har været teatrets svaghed i disse 10 aar og er det fremdeles, er instruktionen. Den er ofte saa forunderlig planløs og usikker.

Skulde teatret bedømmes efter den «norske maaned» iaar, vilde dommen falde adskillig strengere end retfærdig var. Den norske maaned har dennegang ikke været heldig. Dens norske præg tabte sig allerede ved, at en af de hyppigste forestillinger var operaen «Madame Butterfly». Ellers seg maaneden saa besynderlig seigt fremover. Saa en forestilling og saa langt om længe en til, alle var de gamle og kjendte. Istedetfor burde det ene stykke følge umiddelbart efter det andet. Slag i slag maa de komme, og det kan vel ogsaa lade sig gjøre, at der opføres i alfald et nyt stykke i den norske maaned. De stykker, som opførtes, gik heller ikke med den sikkerhed, som maa forlanges. De fleste gik usikrere, end de havde gaaet før ferierne. De enkelte skuespillere var afslappet, instruktionen løsere. Enkelte stykker, som f. eks. «Gjengangere», burde ikke været kommet til opførelse med sin nuværende rollebesætning. Har teatret ingen fru Alving, maa stykket ligge. I «De unges forbund» var løsheden paatagelig større end før, og der maa skaffes en anden Fjeldbo. De ibsenske stykker er i det hele bare delvis godt besat, — det gjælder nu «Vildanden» og det har altid gjældt «Rosmersholm». Fru Dybwads geni kan ikke dække over alle de øvrige mangler. Det maa atter og atter gjentages, at naar teatret opfører Ibsens mesterverker, saa skal det være mønsterforestillinger.

Man maa være teatrets ledelse dybt taknemlig for, at det er lykkedes den at vinde fruerne Dybwad og Wettergren tilbage for vor hovedscene. Det har været en overordentlig glæde at gjense fru Dybwad først som Rebekka i «Romersholm» og siden som «Anne Pedersdotter». Fru Wettergrens første optræden vil finde sted i Bjørnsons nye stykke.

22—9—09.

Redaktionen træffes i Steen'ske Bogtrykkeri, Raadhusg. 30 B, hver torsdag kl. 11—12. (Tel. 242).

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer optagne i originale artikler eller i de fra udlandets tidsskrift-presse hentede opsæt. Den medtager alt der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA.

KRINGSJAA

10. HEFTE OKTOBER 1909 17. AARG.

Er de smaa Nationer viet til Undergang?

Naar man saa ofte hos borgere i smaa lande møder udtalelser om haabløsheden af ethvert forsvar, da ligger der som regel til grund herfor en mer eller mindre bevidst forestilling om, at de smaa nationers dage i alle tilfælde er talte, og et forsvar derfor under alle omstændigheder haabløst. Kampen for tilværelsen tilspidses, mellem landene saavelsom mand og mand imellem, og de svage er dømte til at gaa til grunde. — De nordamerikanske fristater og Rusland er begge kjæmpestater af forholdsvis moderne vekst, og sammenslutningen af mægtige stater som Tyskland og Italien kan endnu erindres af mange af det nulevende slægtled. — Og lande som Polen, Finland, Boerrepublikerne og nu for nylig Bosnien og Herzegovina er bleven voldeligt opslugte af mægtigere naboer, medens talrige halvciviliserede stater i Asien og Afrika har mistet sin uafhængighed. Alt dette viser tydeligt nok, at der hos de store folkeslag findes en aldrig mættet udvidelsestrang, og hvis de smaa nationer alligevel har udsigt til at fortsætte sin tilværelse ja endogsaa at øge sit antal, saa skyldes dette ikke mangel paa appetit hos deres overmægtige naboer.

Nu er det imidlertid netop saaledes, — og selve den moderne historie udviser det —, at for hvert land, som har mistet sin uafhængighed, er der en hel række, der har vundet den. Dersom man en smule vilkaarligt ansætter tallet paa de civiliserede stater i hele verden til 60, da er der mellem dem kun tretten, nemlig England, Frankrig, Spanien, Tyskland, Østerrig, Italien, Rusland, Japan, Kina, Indien, Nordamerikanske fristater, Mexiko og Brazilien eller omtrent 20 pct. af alle staterne, som har mere end 10 mill. indbyggere. Resten er i henseende til folketal smaastater, og — hvad der for os er det mest betydningsfulde — af disse har 26 — Balkanstaterne og de sydamerikanske fristater — eller næsten 40 pct. opnaaet sin selvstændighed i løbet af det sidste hundrede aar. Samtidigt er de fordums stormagter Spanien og Tyrkiet sunket ned til forholdsvis lidet mægtige lande, medens en tredie stormagt, Polen, er ganske udslettet af nationernes tal.

Der er saaledes en betydelig stærkere tendens mod oprettelsen af smaa selvstændige stater end mod disses opgaaen i de store lande. Og særligt for os i de smaa lande er det af interesse at studere de aarsager, der har skabt disse to modstridende tendenser, fordi vi vilde være kommet et godt stykke henimod den evige fred, hvis der kunde findes midler, hvorved de aarsager, der bevirker baade udvidelses- og splittelsestrangen, kunde fjernes.

Skjønt det som regel kun er de mægtige lande, der kan tillade sig at tilfredsstille sin trang til udvidelser, er trangen lige saa fuldt tilstede hos de smaa nationer. Men de maa give afkald paa at følge den, selv der hvor den har sin naturlige berettigelse i nationale forhold. — Overalt hvor en vilkaarlig grænse skiller mellem mænd af samme race og sprog, vil der altid være en naturlig trang til at nedbryde denne og flytte pælene til den rette sproggrænse. Det var nationalitetsideen, som førte til saavel Italiens som Tysklands samling, det var den som berøvede Danmark Slesvig og Holsten, og som ledet til Øst-Rumeliens forening med Bulgarien; og det folk, som fastholder nationalitetsideen, vil med næsten fuld sikkerhed kunne haabe i tidens løb at virkeliggjøre sine aspirationer.

Men nationalfølelsen er ingenlunde den mest betydningsfulde faktor i magternes stræben efter udvidelser. Tvertimod ser vi i lande som Belgien og Schweiz, at forskjellige racer kan leve nogenlunde fredeligt sammen, naar blot der er lige ret for alle. Udvidelsestrangen har sin oprindelse ikke i ideelle, men i materielle krav, og vi behøver ikke at gaa langt for at finde dens kilde.

Alle den civiliserede verdens stater lider af overproduktion af industrivarer, hvad der bevirker, at arbeiderne ikke kan finde beskjæftigelse. Men samtidig stiger prisen paa livsfornødenheder bestandig, hovedsagelig fordi landmanden ikke kan skaffe sig brugelig arbeidskraft. I gode tider maa arbeiderne for at tjene brødet fremstille industriprodukter, for hvilke der kun med største besvær kan skaffes markeder i udlandet, og i daarlige tider gaar de ledige i tusindvis. Fabrikanterne maa indskrænke sin produktion; men ikke desto mindre ophobes industriens frembringelser paa lagrene.

Ti i alle lande er arbeidskraften altfor ensidigt rettet paa industriel produktion. I stedet for at frembringe sin egen føde af jorden maa arbeiderne først finde en industridrivende, som kan beskjæftige dem og saa forskaffe sig det nødvendige ved udbyttet af dette arbeide. Naar da tiderne bliver daarlige, kan fabrikanterne slet ikke afhænde sine varer; ti de udenlandske markeder er jo alle mer eller mindre lukkede ved toldmure. De maa afskedige en del af sine folk, og jo slettere tiden bliver, des vanskeligere bliver det at komme af med produkterne selv paa hjemmemarkedet; ti de afskedigede arbeidere udgjør jo netop en ret betydelig del af dette marked. Og de arbeidsløse industriarbeidere, der intetsteds har kunnet finde jord, hvorpaa de kunde producere livsfornødenheder og bytte disse bort mod industriprodukter, de maa nu forblive i byerne, uden produktionsevne og uden forbrugsevne.

Det er denne mangel paa adgang til jorden, der i sidste instans er aarsag til landenes udvidelsestrang. Ti det er den, der har drevet arbeiderne til byerne, fordi de økonomiske fremskridt paa landbrugets omraade berøvede dem deres stadige beskjæftigelse paa bondens gaard, den gang da dampmaskinen indtraadte som en betydningsfuld faktor i produktionen. Tærskeverket gjorde i faa dage landarbeidernes hele vinterarbeide, ligesom andelssystemet har sparet arbeide paa forskjellige punkter. Den jordløse landarbeider kunde ikke længere finde erhverv hele aaret rundt, og det saa meget mindre som udskiftningen af fællesjorden overskar den sidste rod, der bandt ham til jorden. Selv den gammeldags husindustri kunde ikke betale

sig mere. Det var ugjørligt at anvende dampkraft i hytterne, den kunde kun bruges i fabrikerne, og uden maskiner kunde husindustrien ikke konkurrere med fabrikerne. Arbeiderne maatte gaa til byerne, og i stedet for at være forbrugere af industriens frembringelser og producenter af næringsmidler blev de nu konkurrenter til de allerede altfor talrige industrielle arbeidere.

Hele verden over gjenfinder vi da det samme fænomen: Industrielle arbeidere som industrien ikke kan beskjæftige, overproduktion af industrivarer fremstillede af indførte raastoffer, og en landbostand som ikke kan producere tilstrækkelige næringsmidler paa grund af dyr og daarlig arbeidskraft, medens i byerne tusinder af arbeidsvillige mænd gaar ledige. Og bonden, som ikke kan skaffe sig den fornødne arbeidskraft, gaar mere og mere over til at udlægge sin jord med græs. Selv i Danmark betaler det sig ikke rigtig godt mere at producere smør og fede svin, fordi baade kjør og svin skal leve paa de dyre indførte foderstoffer i stedet for paa hjemmeavlet billigt korn. Næringsmidler er dyre, fordi der ikke produceres nok; industriprodukter kan ikke finde afsætning, fordi der produceres for mange, og grunden til denne forrykkelse af ligevægten i produktionslivet er nægtelsen af adgang til jorden for arbeideren.

Der er ingen adgang til jorden for arbeideren. Derfor brødes forbindelsen mellem arbeideren og jorden den samme dag, som de moderne produktionsmaader gjorde det meste landarbeide til sæsonarbeide. Landarbeideren maa ogsaa have noget at spise om vinteren, og efter indførelsen af alle de arbeidsbesparende maskiner var det ham umuligt at tjene brødet de seks vintermaaneder, med mindre han fik adgang til jorden som selvstændig husmand. Harmonien i produktionen var forrykket. Tilbud og efterspørgsel mødtes ikke længere. Ti arbeidernes efterspørgsel bestaar i livsfornødenheder, deres tilbud i arbeide. Men livsfornødenheder kan de ikke producere, da de er skilte fra jorden, og arbeide kan de meget ofte ikke faa, da industrien ikke har brug for deres arme. I alle lande er der overproduktion, samtidigt med at arbeidsvillige mennesker gaar ledige og haanes med ordet overskudsbefolkning. Der er mennesker nok til at forbruge hele produktionen og mere til; men afskaarne fra jorden har de intet at betale med og maa fylke op i de arbeidsløses forsultne hærskarer.

For at raade bod paa denne tingenes tilstand har regjeringerne grebet til forskjellige midler. De omgiver sine lande med toldmure for at bevare hjemmemarkedet for den hjemlige industri, medens de gjennem handelstraktater søger at bryde ganske smaa brecher i andre landes toldmure. Men først og fremst søger de landudvidelser for saaledes at forsøge det indenlandske marked. Og overalt søger de at skaffe sig kolonier, hvortil de kan udføre sin «overproduktion» og «overskudsbefolkning». — Men vor lille verden er jo saa omtrent optaget, og vil nogen stat skaffe sig nye markeder, maa der krig til. Næsten alle det sidste aarhundredes krige — den spansk-amerikanske, den russisk-japanske og boerkrigen f. eks. — var krige for erhvervelsen af nye markeder. De sociale misforhold, der nægter arbeideren adgang til jorden, har til syvende og sidst ansvaret for de uhyre rustninger, der har lagt saadanne skattebyrder paa folkene, at de er ifærd med at segne under dem.

Pangermanisme, Pananglicisme, Panslavisme, og hvad de nu alle hedder, er kun et naturligt udslag af trangen til nye markeder. Og denne

trang, dette ønske om erobring af naboens land vil vedblive at bestaa, saalænge de sociale og økonomiske forhold verden over forbliver som de er. Ti saalænge er trangen til landudvidelse jo kun det sidste trin i det sociale fremskridts triumfmarsch.

Det er i disse forhold, at faren for de smaa lande ligger. Og leilighedsvis vil ogsaa et og andet af disse med sin eksistens komme til at betale for den sociale uretfærdighed, der øves verden over. Men nemesis sover aldrig, og den lader heldigvis som regel sin straffende haand falde tungest paa dem, der er mest skyldige, paa de store nationer selv. Ti det er netop i disse samme forhold, at faren for opløsning af de store stater har sin oprindelse. Alle de desintegrerende faktorer i staterne selv stammer fra den samme kilde, der har skabt trangen til landudvidelser, nemlig den sociale uretfærdighed, som nægter arbeideren adgang til jorden.

Ti toldskatterne, som forudsættes at beskytte hjemmemarkedet, er vanskelige vaaben at haandtere. Ingen rigsdag har i noget land affattet en tarif, som tilfredsstillede enhver. Selv i et lidet land med faa og ensartede interesser betyder vedtagelsen af en ny toldtarif kun en kamp mellem de forskjellige interesser, om hvem der skal have lov til at paalægge forbrugerne den største privatbeskatning, og de stærkeste faar mest til skade for alle andre. Men i store, vidtstrakte lande er det ganske umuligt at forlige de forskjellige klassers og landsdeles interesser. Det var paalægningen af toldskatter, der førte til adskillelsen mellem England og dets nordamerikanske kolonier; det var toldskatter paalagte i den engelske industris interesse, der kvalte den irske industri efter unionen og skabte et altid utilfreds Irland; det var toldskatter, der plyndrede kubanerne til fordel for Spanien, som ledte til det kubanske oprør, og det var toldskatter paalagte i en pervers industris interesse, der har aareladt de russiske bønder, indtil følgen var de japanske nederlag, Mansjuriets tab og revolutionen. De samme kræfter arbeider endnu idag i alle verdens lande og med særlig styrke i de store.

Hvorvidt de har udsigt til at føre til disse landes opløsning vil blive nærmere undersøgt ved hvert enkelt af disse lande. Men selv der, hvor de har mindst betydning, overgaar de i vigtighed det nationale moment, ja det er maaske ikke for meget at sige, at dette kun har betydning der, hvor der findes tilstrækkelig social uretfærdighed til at skabe en utilfredshed, der da let antager en national karakter.

Medens polakkerne i Rusland og Tyskland vilde gjøre revolution imorgen, hvis de havde haab om et heldigt udfald, saa lever de taaleligt tilfredse i Østerrig; ti der har de et ret udstrakt selvstyre, medens de i de to førstnævnte lande er skamløst undertrykte. Og medens negerne paa de engelsk-vestindiske øer lever lykkeligt og tilfreds, er de i De forenede stater nærmest anset som en fare for samfundet, simpelthen fordi amerikanerne behandler negerne som folk af en lavere race, medens de i Vestindien bliver godt behandlet. Og medens de danske i Nordslesvig nærer netop de følelser mod Tyskland som en undertrykt race maa have mod undertrykkeren, saa lever i Belgien og Schweiz franske og flamske samt tyske, italienere og franske fredeligt side om side, fordi en næsten fuldstændig ligeberettigelse er sikret hver enkelt race. Nationalitetsspørgsmaalet vil sikkert altid have betydning; men en desintegrerende faktor bliver det kun der, hvor den ene race kræver et uretfærdigt herre-

dømme over den anden og holder den økonomisk undertrykt.

Den sande grund til staternes opløsning er saaledes social uretfærdighed, som avler utilfredshed og splid mellem klasser og racer indenfor folket. Og da de opløsende kræfter har sit udspring i folkets utilfredshed, medens trangen til landudvidelse kun har sin oprindelse i regjeringernes misforstaaede politik for at raade bod paa overproduktionen, saa er i almindelighed de første sterkere end de sidste. Af denne grund er antallet paa nye stater større end antallet paa stater, der har mistet sin selvstændighed.

Vi skal finde de foranstaaende slutninger bekræftede, hvor saa vi ser hen. Hvis vi begynder vor oversigt med Kina, da finder vi der et land beboet af saa mange racer, at selv Rusland ikke frembyder et mere broget billede. Men racerne lever i bedste forstaaelse med hverandre. Ti der hersker i Kina et ikke ringe mon af social retfærdighed. Hver provins har et næsten fuldstændigt selvstyre, skattesystemet er lavt og retfærdigt, velstandsfordelingen ligelig. Hertil bidrager naturligvis, at Kina endnu ikke har forladt det gamle «Naturalwirtschaft», som vi havde i Europa indtil dampmaskinens tid. Hver mand frembringer næsten alle sine fornødenheder selv, og der er nogenlunde fri adgang til jorden. Men netop fordi der er saadan adgang, er det lykkedes kineserne ved flid og dygtighed at frembringe af jorden en saadan rigdoms fylde, at deres Naturalwirtschaft ikke er fattigt og trangt, som vort var det. — Hvis der i Kina er tegn paa opløsning, da kommer disse ikke indenfra, men fra de europæiske stormagter, der har benyttet sig af kinesernes foragt for krigerhaandverket til at frarøve dem land til de uundgaaelige kolonier.

Hvad Indien angaar, da burde dette maaske behandles som en del af det engelske rige. Det har i alle fald faaet at vide, at det er en saadan del; ti hvert aar maa det betale 100 millioner pund sterling til englændere, som har været i indisk tjeneste. Derfor sulter inderne ihjel i skarer paa landeveiene, derfor hjemsøges det ulykkelige land af kolera og pest, og derfor endelig maa englænderne hver eneste dag være forberedte paa et oprør, i sammenligning med hvilket det i 1857 kun var børneverk. Men hvis oprøret skulde lede til Indiens frigjørelse, er det mer end sandsynligt, at landet som i sin tid Sydamerika vil dele sig i en mængde smaa riger. De der oplever en engelsk-tysk krig, vil faa mere at vide herom.

Hvad dernæst Japan angaar, da har dette land jo under den russiske krig givet glimrende prøver paa sammenhængskraft. Men denne er maaske ret overfladisk. Allerede i Japan selv er forholdene ingenlunde, hvad de burde være. Bøndernes skatter er i de sidste tredive aar steget med 300 pct., og imellem det sterkt stigende antal industrielle arbeidere breder socialismen sig. — Men det er dog især de erobrede provinser, Korea og Mansjuriet, som vil give anledning til uro. Hvorvidt det nogenside vil lykkes Korea at frigjøre sig for det solid befæstede japanske aag, er det vel ikke let at sige; men at Mansjuriet atter vil komme til at høre til Kina, er lige saa sikkert, som at dag følger paa nat.

Og nu Rusland, denne uhyre kolos; man behøver ikke at have revolutionen i minde for at se de opløsende kræfter, der virker her. Selv om dumaen var en virkelig folkerepræsentation — ikke et parlament efter europæisk mønster, men en forsamling af mænd virkelig repræsenterende folket i det uhyre rige —

kunde den kun vedtage én lov af betydning, nemlig fuldstændig selvstyre for de forskjellige dele af landet. Modsætningerne mellem de økonomiske interesser i de forskjellige dele af det uhyre rige er saa store, at der ikke udkræves snese af forskjellige racer for at gjøre det sandsynligt, at de vil lede til brud.

I Østerrig modvirkes de opløsende kræfter til en vis grad af det begrænsede selvstyre, som er tilstaaet rigets forskjellige dele. Men modsætningen mellem magyar og tysker er for stor til at den kan heles, og saa behøver man endda kun at nævne ordet Agramprocessen for at aabne udsigten til en modsætning endnu langt dybere og alvorligere — modsætningen mellem de herskende racer og de blodigt undertrykte slaver. Tcheker, ruthener, serber, kroater, italienere og endnu en halv snes andre racer lever i en tilstand af undertrykkelse forskjellig i grad, men overalt sterk nok til at vedligeholde hadet mod undertrykkerne, der støttes af den mægtige katolske geistlighed. Det er ikke alene politisk og økonomisk, men ogsaa aandeligt, at disse racer behandles som en art andenklasses borgere i staten. — Naar det vil komme, og hvorledes det vil komme, er det ikke hensigten at forudsige noget om; men med mindre det usandsynlige skulde ske og kursen blive lagt om, kan der ingen tvil være om, at opløsningens time nærmer sig. Med den voksende aandelige udvikling af de undertvungne racer vil der vokse en trang til at frigjøre sig for undertrykkelsen, en trang, som det svage sammenhold i staten ikke kan modstaa.

Selv i Italien findes der store modsætninger. Baade sprog, race og karakter er forskjellige i nord og syd. Endnu mere gjælder dette de økonomiske forskjelligheder mellem det rige veldyrkede norden og det elendige usselt dyrkede syden med de uhyre store besiddelser, drevne af dovne, fattige forpagtere. Den sociale uretfærdighed er stor i hele Italien; men i det sydlige har den naaet saadanne dimensioner, at de styrende politisk set bevæger sig paa vulkansk grund. Selv om i øieblikket ingen fare er for landets enhed, er der opløsende kræfter nok i folket til paa given anledning at hidføre et brud.

Det samme er tilfælde overalt. I Spanien har saa nylig modsætningen givet sig tilkjende mellem det industridrivende norden og den øvrige dovne, agerbrugende del af landet, at ingen paavisning er nødvendig. — Og i Tyskland er fyrst Bülows fald tildels et udtryk for de samme modsætninger mellem det agrariske østen og det intensivt dyrkede industrielle vesten, medens iøvrigt modsætningen mellem nord og syd, mellem klerikalismen og protestantismen, mellem prøiser og sydtysker er betydelig nok til at rumme farer, ganske afset fra undertrykkelsen af de i antal stadigt voksende polakker. Endelig er det ogsaa skjult i fremtidens skjød, hvad overraskelser socialisternes voksende magt kan berede.

I Frankrig synes der ved første øiekast at findes et enigt, homogent folk; men en flygtig undersøgelse vil vise, at hverken enigheden eller homogeniteten er overvældende. Social uretfærdighed er mindst ligesaa stor her som i noget andet land, og faa steder er skattesystemet mere tyngende end her. Uheldigt paalagte skatter har gjennem mere end et aarhundrede avlet den malthusianisme, hvoraf Frankrig dør. Hvis der et enkelt aar findes et virkeligt fødselsoverskud — ti som oftest skyldes dette en formindskelse i dødsprocenten — da er dette ikke de franskes, men de fremmedes verk. Sydfrankrig fra Marseille til den italienske

grænse er langsomt blevet italiniseret, og provinserne langs den spanske grænse har havt den samme skjæbne. De franske bønder udvandrer til Sydamerika, og i deres sted indvandrer spanske faarehyrder. I det østlige er det tyskerne, i det nordlige flamlænderne, der erstatter tabet foranlediget ved den franske races ufrugtbarhed, og i vesten i Bretagne lever ca. 1½ mill. kelter, der hyppigt ikke engang kan tale fransk. I det indre af landet lever der ganske vist en kjerne af rene franskmænd; men skattelovene har skabt modsætningsforhold mellem disse af betydelig større rækkevidde end racemodsætninger. Silkeindustrien omkring Lyon og St. Etienne, vinavlen i hele Sydfrankrig kan ikke give sine dyrkere det tørre brød takket være ukloge skattepaalæg, og urolighederne i Sydfrankrig for et par aar siden viser tydeligt nok, at de opløsende kræfter er i virksomhed ogsaa her.

Selv i England gjælder det samme. Ganske bortseet fra Irland, hvor hadet til England er saa stort, at det kun kan holdes i tømme med væbnet haand, er der fare paafærde. De folketomme landdistrikter kan ikke frembringe nær føde nok til landets ernæring, og i byerne gaar 13 millioner mennesker, der ikke kan erhverve nok til det daglige brød, fordi industrien ikke længere kan finde afsætning for sine produkter paa de udenlandske markeder. — Men for England mere end for noget andet land er herredømmet paa sjøen en livsbetingelse. Baade sine næringsmidler og sine utallige industriers raastoffer maa de indføre, og de industrielle produkter, som ikke kan finde afsætning hjemme, fordi de som skulde have dyrket landet gaar omkring som halvt eller helt arbeidsløse industriarbeidere — de industrielle produkter maa udføres. Derfor bygger England i løbet af et aar otte dreadnought'er, og derfor maa det blive ved at bygge, til al kraft og marv er suget ud af landet. — Trods Englands rigdom har det næsten fuldstændigt mistet den økonomiske uafhængighed, som findes der, hvor industri og landbrug nogenlunde dækker hinanden indenfor hjemlandets grænser, og derfor maa det bruge sin rigdom, saalænge der er noget tilbage af den, til skibe, der skal forsvare den handel, som er traadt i stedet for en naturlig produktion.

Endelig er der de tilsyneladende saa mægtige nordamerikanske fristater. Allerede én gang har borgerkrigen raset der, og slavespørgsmaalet blev ved den afgjort for bestandigt; men i stedet for slavespørgsmaalet har fristaterne faaet farvespørgsmaalet. Negerne behandles som anden klasses borgere, gode nok til at være tjenestefolk og til at udføre det laveste legemlige arbeide, men alt for ringe til bare at kjøre i kupé sammen med hvide. Hvor længe de vil finde sig heri, skal være usagt; men vel underrettede folk anser ikke tidspunktet for alvorlige uroligheder for fjernt. —

Saa er der japanerne og kineserne paa Stillehavskysten. Her har Amerika optaget, men ikke taget i brug de vældige arealer, som det slet ikke har sønner nok til virksomt at dyrke. Dette hindrer det dog ikke i at hævde «America for the white race», og derfor byde de gule den samme behandling som de sorte. Men i hvert fald Japan er ikke tilsinds at se sine sønner behandlede paa den maade, og den gule flod vedbliver at strømme ind over Stillehavskysten, indtil denne tilslut er bleven oversvømmet af den.

Men andre og vigtigere faktorer arbeider paa opløsning. Der findes hos de amerikanske underklasser et socialt had, som man maa have set for at kunne forstaa det, til overklasserne med al deres politiske og

økonomiske korruption. En social revolution er en mulighed, som man vil gjøre vel i at regne med, hvis man vil stille Amerikas horoskop, og det er i hvert fald tvilsomt, om landet vilde gaa ud af den som en politisk enhed. — Endelig er ogsaa her i det uhyre land produktionsforholdene saa forskjellige, at det er det agerdyrkende syden, som maa bære de toldskatter, der er paalagte til fordel for det industrielle norden, medens de kvægavlende indlandsstater igjen har ganske andre toldpolitiske interesser. Af alle disse grunde synes Amerika mere endnu end noget andet land at staa i splittelsens tegn. —

Det er den sociale uretfærdighed, der i alle lande har ført til tilstande, under hvilke adgangen til jorden er lukket for arbeideren, saa at resultatet er blevet en kamp for udenlandske markeder dels ved hjælp af toldpolitik, dels med væbnet haand. Og for at vedligeholde de fornødne uhyre rustninger maa landene paalægge sig skatter, indtil det arbeidende folk vakler under byrden. Og folket fyldes med dumpt raseri mod de styrende, om hvem de føler, at de meler sin egen kage til skade for folket selv. Utilfredsheden kan have forskjellige ydre aarsager; den kan skyldes raceundertrykkelse, toldskatter, arbeidsløshed og mange andre ting; men alle disse har sin fælles rod i den store uret, der blev begaaet, da forbindelsen mellem arbeideren og jorden blev brudt af maskindriften, uden at der samtidigt blev givet arbeidet rod i jorden. Og det er de store lande, som mest lider under følgerne af uretten; derfor er det ogsaa dem, der er mest udsat for adsplittelse.

De smaa lande har paa den anden side netop i sin lidenhed forskjellige fordele, som bidrager til deres livskraft. Deres omraade er for begrænset til, at der som regel vil være betydelige modsætninger mellem de enkelte landsdele, og endnu sjeldnere vil der findes forskjellige racer. Dernæst vil det være umuligt for de smaa lande at kappes med de store i det vilde kapløb om rustninger, saa det dertil medgaaende beløb vil som regel være betydelig mindre pr. individ, ligesom de heller ikke anvender tre af de bedste aar af landets ungdom til militærtjeneste. Den saaledes vundne produktive kraft anvendes til produktive formaal, og samtidigt behøves der ikke saa høie skatter, navnlig ikke toldskatter. Følgen er en mere ligelig fordeling af velstanden, hvad igjen vil sige en større trivsel. Ti i et land, i hvilket økonomisk frihed har fundet et hjem, vil altid trivslen være til huse.

Det er imidlertid ikke alene til krig og krigsrustninger, at saa store værdier spildes i de store lande. Ogsaa i indre splid og kiv gaar forholdsvis langt større kræfter tabt end i de smaa lande, fordi der er langt flere stridende interesser, der kjæmper hver for sin fordel. Splid er altid en fiende af fremskridt, og jo større landet er, des større bliver forholdsvis tabet af national energi. Af den grund spares der mere energi til fordel for fremskridt i de smaa lande. Det er da næsten ogsaa uden undtagelse fra de smaa lande, at verden har modtaget de største fremskridt. Fønicien, Grækenland, Palæstina, Kartago, Venedig, Holland var alle smaa lande, og Norge og Danmark er det idag. Men ikke desto mindre har de alle ydet langt mere end sin del til verdensfremskridtet. Og hvad der er endnu mere: Saalænge den økonomiske frihed bibeholdes i folket, vil dette i intelligens, fædrelandssind og kraft staa saa høit, at selv stormagterne faar lade det staa. Det lille Grækenland overvandt perserne, de fri schweizere udjog østerrigerne af sit land; de ikke mindre vel-

stillede hollandske bønder og borgere beseirede Filip den andens krigsvante legioner, og frie svenske bønder gav Sverige dets stortids minder. Helt op i vor egen tid bekræfter dette sig. De svage nordamerikanske koloniers frie befolkning jog det overmægtige England i sjøen, og naar de faa, men frie boere ikke gjentog denne daad, da var grunden hovedsagelig den, at England til sin hjælp fik sine koloniers frie sønner.

Og hvad var det, der overalt skabte den økonomiske frihed, hvorpaa trivslen var bygget? Hvad var det andet end bestandigt det samme, at arbeideren havde adgang til jorden, at den mand, der ikke kunde finde arbeide hos andre, kunde ernære sig ved at arbeide for sig selv. Saa er der ingen der sulter; saa er der ingen der raadner op i storbyerne paa grund af arbeidsløshed. Enhver frembringer det, han har brug for og endda noget mere til at give i bytte for luksusartikler. Der er da hverken overskudsbefolkning eller overproduktion — produktionen kan maaske være fattig nok — men der er ingen, der sulter.

Men i vor tid, er det ikke mere nogen nødvendighed for en fattig produktion, selv om arbeideren blev givet adgang til jorden og en delvis tilbagevenden til det saakaldte «Naturalwirtschaft» blev følgen. Tvertimod; det bliver nødvendigt at give en saadan adgang, om ikke produktionen skal synke tilbage i sig selv og ende med at blive endnu armere end før alle fremskridt. I Schweiz er den allerede blevet det, i England ligesaa. I disse lande ligger jorden praktisk talt udyrket hen, fordi der ingen arbeidskraft er at faa, elendigt græs bedækker de jorder, hvor tidligere hele landsbyer trivedes. Og selv i det moderne landbrugs fosterhjem, selv i Danmark gaar jorden ud af drift af samme grund. Godseierne lægger sin jord til græsgange, og bønderne, der ikke mere kan faa sine melkeregnskaber til at svare sig, fordi de maa betale mere for kraftfoder, end de kan faa ind for melken, bønderne maa i længden gaa over til samme driftsmaade. Ti naar arbeiderne for alvor har vendt landbruget ryggen, kan det store landbrug ikke længere svare sig. Der bliver da kun tilbage som lønnende driftsform det lille landbrug, hvor eieren og hans familie selv kan gjøre alt eller næsten alt arbeidet. Men hvor skal eieren til saadanne smaa brug faa jord fra, naar denne til husmandsbrug koster det tredobbelte af, hvad de store kan kjøbes for? Der er kun ét middel: at give fri adgang til jorden.

Og som sagt, det kan gjøres uden at produktionen vil lide derunder; ja lige tvertimod, det kan gjøres saaledes, at produktionen vil tage ny fart. Ti dampmaskinen, der drev arbeiderne bort fra jorden og koncentrerede dem i storbyens fabriker, er ikke længere nutidens end sige fremtidens drivkraft. Den er bleven afløst af den decentraliserende elektricitet. Og skulde det være, at vore bønders andelsmeierier engang ikke længere vil svare regning, da kan de finde en ny benyttelse til elektriske kraftstationer, hvorfra drivkraften sendes til hver en vraa landet over for at drive væverens væv, dreierens lad og maskinsmedens hjul og slibesten. Der er meget faa industrier, bortset fra skibsbygning der ikke ligesaa godt lader sig drive som husindustri som i store fabriker, og andelstanken, denne Danmarks største indsats i vor moderne civilisation, vil tage vare paa driftsledelsen. Og alle de smaa husindustriarbeidere vil benytte den samme kraft i sine landbrug til belysning, til sine tærskeverker, hakkelsemaskine og selv til sine plog.

Men der vil aldrig blive tale om overproduktion eller overskudsbefolkning. Ti er adgangen til jorden først givet fri, vil enhver kunne finde sit udkomme ved arbeide paa denne. Og de økonomisk uafhængige arbeidere vil da ikke rette sit arbeide paa at frembringe ting, for hvilke der er en uregelmæssig efterspørgsel i fjerne lande; men de vil producere de ting, for hvilke der er en umiddelbar efterspørgsel hos dem selv og deres familie. De vil imidlertid med lethed kunne frembringe langt mere, end de selv kan forbruge, saa der vil blive en saadan overflod paa baade livsfornødenheder og industriprodukter, at ingen mere behøver at undvære noget af det, der er nødvendigt til et tilfreds liv.

Det eneste nødvendige er at give adgangen til jorden fri. Hertil haves kun ét middel; men det er til gjengjæld ufeilbarligt. En skat lagt paa al jord — ikke efter dens værdi — d. v. s. ikke efter hvad den yder, men efter hvad den ved rimelig og fornuftig brug burde yde — vil øieblikkelig give en saadan adgang. En saadan skat kan ikke væltes over paa forbrugerne; eierne maa betale den selv, og saa kan det jo nok være, at de vil faa travlt med at se at faa noget ud af sin jord. De, der har mere jord, end de selv kan bruge, vil søge at sælge, og de, der selv vil udnytte, hvad de har, vil søge arbeidskraft. Men denne vil ikke længere mangle.

I byerne vil alle de gamle rønner og ubenyttede byggegrunde forsvinde for at give plads for moderne huse. Der vil blive nok at gjøre for bygningshaandverkerne, og derved vil deres kjøbeevne stige saaledes, at alle andre vil blive delagtige i trivslen. Og skogbrugere, teglverkseiere, ja selv bønderne vil finde et marked for sine produkter. Men ude paa landet er det især, at virkningerne vil blive følte. Smaabrug vil opstaa ved smaabrug. Mange af de nye smaabrugere vil faa saa meget at gjøre i sin have og ved sin væv, at de ikke faar tid til at hjælpe bønderne i den travle tid; men der vil dog altid blive et tilstrækkeligt antal tilbage, som kan gjøre dette. Der er en mand, som har en søn, her en med en datter, som han ikke selv har arbeide for, og de unge har ganske tabt lysten til at indvandre til byerne; hvorfor skulde de ogsaa det? De har jo i det tætbebyggede landdistrikt alle de samme adspredelser og adgang til næsten alle de intellektuelle nydelser, som storbyen hidtil har været ene om at byde.

Beskatning af grundværdierne betyder saaledes en tilbagevenden til en flersidig produktion, hvorunder igjen, men under moderne former, baade næringsmidler og industriprodukter vil blive frembragte under straataget. Men den betyder mere end dette. Ti naar staten gjennem grundværdibeskatningen har en altid rigelig flydende indtægtskilde, behøver den ikke toldskatterne. Og selv den mindst foretagsomme fabrikant har heller ikke nogen beskyttelse nødig, naar der under en saadan flersidig produktion produceres i landet selv alt, hvad der med fordel kan produceres, medens indførslen kun bestaar af saadanne artikler, der ikke eller ikke med fordel kan fremstilles i det paagjældende land. Toldgrænserne vil da falde af sig selv, og med dem den sidste og væsentligste af de aarsager, der nu bevirker de store staters opløsning og de smaa landes erobring.

For naar fri adgang til jorden ved at gjenoprette ligevægten mellem produktion og forbrug har muliggjort det for enhver at erhverve sig et komfortabelt livsophold, og naar toldskatternes ophævelse har nedbrudt de unaturlige grænser, som nu saa

virkningsfuldt skiller mellem folk og folk, da vil det snart ses, at principet om «kampen for tilværelsen» gjælder ikke mere mellem nationerne end mellem mand og mand. Et andet umaadeligt høiere princip — den gjensidige hjælp — vil da beherske vor civilisation og føre den frem til høider, som vi for øieblikket kun svagt kan skimte. Ingen vil attraa sin nabos okse eller asen, fordi han selv kan skaffe sig alt, hvad han behøver, og ingen stat vil attraa sin nabos jord, fordi det ikke vilde give den nogen fordel som ophævelse af toldskatterne ikke allerede har sikret den. —

Da vil den vilde jagt efter rigdom ophøre, fordi frygten for armod er ophørt. Enhver vil forstaa, at det er i hans egen interesse at hjælpe dem, der snubler i stedet for som nu at trampe dem for selv at naa frem. Og regjeringerne vil forstaa, at det er en daarlig politik at ødsle med blod og penge for at erhverve markeder. Haand i haand vil denne verdens styrende, haand i haand vil denne verdens borgere arbeide for det store ideal, som hedder den størst mulige lykke — ikke til det størst mulige antal — men til alle. De aarsager, der avlede strid og had mellem nationerne som mellem klasserne, vil være ophævede, og folkeslagenes ukrænkelighed, de stores som de smaas, vil være sikret. Ti den er bygget paa den eneste grundvold, hvorpaa en varig fred kan vindes, paa social retfærdighed.

Erik Givskov.

Følgerne af Blodblanding

(Cfr. Raceblanding og kvindeskjönhet pag. 249)

Vil vi forestille os lavtstaaende samfund med lidet kultur og europæisk fernis, saa kan vi se paa staterne i Central- og Sydamerika. Der gaar den krasseste ukultur, den goldeste overtro, den største korruption i administration og politik, en utrolig fattigdom og skiddenhed hos masserne haand i haand med import af den moderneste, udvendige pariserkultur.

Spør man hvorledes denne kultur er opstaaet, saa er svaret: ved blodblandingen af hvide, røde og sorte mellem hverandre og uden forskjel. Venezuelas eller Paraguays hidalgos schatterer fra næsten rent hvidt til alle nuancer af rødt, sort og brunt. Det er bastarder af alle grader. Deres samfund, deres stater, deres skikke viser alle tegn paa bastardvæsen.

Bastardracen viser ingen af racernes fortrin. Derimod har de alle de feil og laster som findes hos de racer, de nedstammer fra.

Den erfaring som taler saa høit og tydelig i Sydamerika, høres ogsaa i alle andre europæiske kolonilande. I Sydafrika, i Indien, paa Sundaøerne, overalt er bastarderne det værste og desuden det farligste pak. Hertil kommer ogsaa, at idetmindste hos høitstaaende racer foragter de bedre elementer forbindelsen med de hvide. Det er altsaa udskud paa begge sider, som danner bastardracen. Intet under, at resultatet er saa slet.

De engelske Kvinders Kamp.

Efter *Adele Schreiber* i «Nord und Süd».

Hele den engelske kvindebevægelse koncentrerer sig for tiden i politisk agitation. Den er moden og sterk nok til det. Meget som endnu staar tilbage at opnaa i Tyskland, ret til de fleste slags arbeide, til uddannelse og studier, er i England selvfølgeligheder som forlængst er indrømmet. Vel er der i England enkelte indskrænkninger, som trodser udviklingen ellers, saaledes er det teologiske og juridiske kald stængt, som i Amerika gir mange kvinder en livsopgave.

Men mod fremskridtet i arbeidsspørgsmaalet staar en paafaldende konservatisme paa andre omraader. Egteskabsreformen, beskyttelse af mødrene, det sexuelle spørgsmaal, befolkningsproblemet, paa dette tænker endnu bare en meget begrænset kreds.

Et selskab søger at opklare mysterierne om forbedring af racen; den ny-malthusianske liga arbeider for en fornuftig regulering af befolkningsspørgsmaalet. Til disse foreninger hører en række af fremragende forskere. Men den store skare af de kjæmpende kvinder har endnu ikke opfattet den dybe betydning af disse problemer.

Endnu har England ikke rystet snerperiet af sig, endnu er der fuldt liv i den gammel-kirkelige tænkemaade, og disse to skanser staar imod de bevægelser som udgaar fra den naturvidenskabelige erkjendelse.

Derfor har alle kræfter samlet sig i kamp for kvindestemmeretten. Men ogsaa de iblandt os som ikke betragter statsborgerrettighederne som maalet, bare som et trin i udviklingen, ogsaa vi maa indrømme fordelen af at koncentrere angrebet i et brændpunkt. Og vi beundrer særlig magten og kraften i denne bevægelse.

For fremmede er det overraskende at se, hvilke kredse det er som bærer agitationen. I de forskjellige suffrageforeninger finder man de mest høitstaaende repræsentanter for stand, formue, talent og skjønhed. Der er ogsaa fruerne til ministre, biskoper, høie embedsmænd, dernæst kvinder som har udmerket sig i kunst.

Cecilly Hamilton, en aandfuld, høit begavet skuespillerinde og forfatterinde, er præsident i skuespillerindernes stemmeretsliga. Lyceumklubben i London er en borg for stemmeretten; i spidsen for den staar bl. a. saa fremragende forfatterinder som Beatrice Harraden, hvis bog «Skibe i natten» er kjendt ogsaa hos os, og Sarah Grand som har skrevet «Heavenly Tewins». Desuden har forfatterinderne en egen stemmeretsliga under forsæde af Elisabeth Robins, hvis noveller skattes høit. En hel række af andre navne, velkjendte i England, kunde føies til.

Kvinderne faar værdifuld støtte ogsaa af skrivende mænd; saaledes er Israel Zangwill, berømt for sine Ghettofortællinger, en begeistret suffragist. Han har mange mandlige meningsfæller. De har forenet sig til en mandsliga for kvindestemmeretten og forkynder paa en virkningsfuld maade, at det ligger i begge kjøns interesse at slippe kvinden frem til politisk med-arbeide.

«Suffragister» og «Suffragetter»; det er to sterke foreninger, som un-

der disse navne flokker sig til kamp. De har samme maal. Forskjellen gjælder bare, om man skal gaa sindig mod maalet, eller om man skal storme frem over alle hindringer. Bare taktikken danner modsætningen mellem de to partier, saa man slet ikke kan tale om to «retninger». Hvilket parti man hælder til, det er en temperamentssag. De taalmodige suffragister siger: «Vi kan vente, vi arbeider bare lovlig, men vi vil alligevel seire, for udviklingen gir os ret».

De utaalmodige suffragetter svarer: «Vel blir vort fælles krav baaret af fornuften, af udviklingen, af nødvendigheden, men I har allerede ventet i 50 aar (omtrent saa gammel er den systematisk organiserede kvindestemmerets-bevægelse i England). Generationer kan gaa, før vi ved at vente og tale kommer til maalet. Men for os er det ikke ligegyldigt, hvor længe man skal berøve kvinden hendes ret. Vi vil høste. Hvis vi bare har mod til at sætte handling i ordenes sted, til at ofre os selv, saa kan vi paa nogle aar vinde det som ellers vilde tage aartier.»

Kjendsgjerningerne har allerede bekræftet denne opfatning. Situationen i England kan man ikke skildre bedre end ved det billede, som en af de ledende kvinder brugte under kongressen i Amsterdam. I aartier har det ældre parti arbeidet paa konstitutionelt grundlag, har virket for oplysning og organisation, har stillet op en storartet maskine med kompliceret hjulverk, færdig til de mindste detaljer. Men maskinen staar stille.

Saa kom de stridbare kvinder, «The militant Party», de kom med ild og damp, de bemægtiged sig maskinen, fyred vældig op, og saa satte maskinen sig i bevægelse, nu gaar den for fuld damp, den vil ikke stanse igjen.

Og saaledes har begge retninger i bevægelsen været nødvendige, for en maskine uden damp er ligesaa unyttig som damp uden nogen maskine. —

Men skjønt partierne udfylder hverandre, er der dog en saa dyb modsætning mellem sindene, at de kan staa hvast mod hverandre. For udlændinger synes ogsaa den maadeholdne retnings taktik demonstrativ nok. Selv denne rolige retning har sine faner, sine stemmeretshymner, sine optog. Kvinder gjør agitationsreiser over hele landet og bruger de underligste midler. De trækker f. eks. om i en kjærre, slig som cirkusfolk bruger, hænger plakater ud, improviserer møder.

Der er arrangeret optog og massedemonstrationer af mange tusinde kvinder. Det er tvilsomt om politiet vilde se rolig til, hvis der gjennem Berlins gader trak et uoverskueligt tog med emblemer, faner og kostumer. Og dette er bare de tamme suffragister.

Ellers er en slig procession vel værd at se. Denne opmarsch af repræsentanter for kvindernes krav, dette levende bevis for betydningen af deres arbeide i industri, handel, jordbrug, kunst og videnskab. Og i Tyskland, hvor en tredjedel af alt arbeide gjøres af kvinder, der vilde kanske de sløve og tankeløse tvinges til at tænke, naar de saa en slig massedemonstration. Men der hindrer ikke bare politiforordninger, men ogsaa kvindernes egen træghed dem fra at samle sig med raabet: Borgerrettigheder for kvinderne!

I England mangler neppe et eneste virke i dette tog. Der er kvinder som arbeider i jordbrug, gartneri, biavl, der er husmødre, tjenestepiger og opvartersker, der er arbeidersker fra konservefabriker og skrædderverksteder, der er modehandlerinder og brodererske, fotografistinder, billed-

huggerinder og malerinder, der er kvinder fra textilfabrikerne, de som efter en lang lønskamp endelig har faaet lidt høiere løn for sit usunde arbeide, der er grubearbeidersker som endnu bare faar sine 7 shillings om ugen, der er andre arbeidersker som bare faar 3—4 shillings om ugen, der er deres fæller fra sæbe-, hatte-, sko-, blomsterindustrien og mange andre, og alle kommer de med her, hvor de skal gjøre sit politiske krav gjældende. Med dem er ogsaa sygepleiersker, forfatterinder, kvindelige læger og journalister, skuespillerinder og sangerinder, kvinder i alle slags erhverv, og alle er de med.

For at forstaa den ydre form for deres optræden, maa vi holde os for øie skik og brug i landet. Folket er skuelystent som neppe noget andet, det elsker pragt, farver og kostumer. Det er et land, hvor fra gammel tid af de alvorligste ting blir klædt i saa sensationel og broget dragt som muligt.

Den dag idag staar farveprægtige hverve-officerer med grelt malte tavler paa gadehjørnerne og priser det lokkende liv i den nationale hær. Den dag idag har domstolene den middelalderlige pragt fra længst svundne tider, og dommeren viser sig til daglig med skarlagenrød kappe og lang allongeparyk. Under musik træder han ind i retsbygningen, og her ventes han af retsherrer i sort toga og med pudrede parykker.

Det er landet hvor det bogstavelig paa gaden gjøres reklame med trommer og trompeter for den gode gud, og hvor religion, politik og videnskab har former som det er vanskeligt at tænke sig hos de koldt reserverede englændere.

Og først naar man husker alt dette, kan man gjøre sig op en rigtig dom over det store parti af kjæmpende kvinder, som under navnet «suffragetter» har faaet verden til at tale saa meget om sig som neppe om nogen anden kvindebevægelse, og som der er blit løiet saa meget om som neppe om nogen anden bevægelse.

De kalder sig «The militant Party», disse kjæmpende kvinder, og de deler sig i to foreninger. Den største, «Women's National Social and Political Union», er af de to mest demonstrativ udadtil, den har ogsaa de største pengemidler at raade over. Den forstaar at tale til de engelske folkeinstinkter paa en ligefrem glimrende maade. Meget i kvindernes agitation minder lidt om frelsesarmeen, især den suggestive maade at binde og disciplinere sine tilhængere. Det er lykkedes denne forening at ryste op i en hel ung generation, at gjøre den begeistret, ja fanatisk, men med den fanatisme som har baaret alle store bevægelser, den som glemmer og ofrer sig selv, fyldt af en tro som efter bibelens ord kan flytte bjerge.

Den mindre forening, «The Women's Freedom League», staar ogsaa i angrebsstilling mod regjeringen, men dens taktik er anderledes, og det synes som om der i denne forening, som desværre ikke kan arbeide med tilstrækkeligt eftertryk, findes særlig mange vidsynte og radikale medlemmer.

I begge foreninger har kvinder paadraget sig fængselsstraf, lige indtil flere maaneder, og listen over disse politiske martyrinder omfatter allerede femhundrede navne. Men de som mener, at man her har at gjøre med en flok «vilde kvinder», bør lære at kjende partiet og dets førere. Blandt dem er der kvinder af Englands høieste selskabskredse, fruer og døtre af lorder og ministre, de bedste navne i kunst og videnskab.

Gamle hvidhaarede damer med den fornemhed som springer af gammel kultur, ser man side om side med vakre, unge, begeistrede kvinder som netop har endt sine studier og nu

har lagt doktorkappen eller lærerindediplomet tilside for at stille sig i den politiske friheds tjeneste.

Spotten mod disse kvinder falder tilbage paa spotterne selv. Ogsaa den haardhed og raahed som man viser dem i fængslerne, hvor de behandles som almindelige forbrydere, har bidraget meget til at gjøre suffragetterne afholdt, men regjeringen upopulær.

Der er i England forskjellige grader af fængselsstraf. Mænd som har gjort sig skyldig i politiske forbrydelser, faar den lettere form; de kan beskjæftige sig som de vil, de gaar med sine egne klær og faar bedre mad. Kvinderne maa taale en værre behandling. Man tar deres klær fra dem, selv undertøiet, og tvinger dem til at gaa med grove og ubekvemme fangeklær. De sover paa en brisk med en haard halmsæk. De tvinges til at beskjæftige sig med grovt syarbeide, de faar ikke lov til at beholde selv de enkleste gjenstande som et lommespeil, en blyant, sin egen kam. Og da de fleste af dem lever under gode og behagelige forhold, har fængselsstraffen slig som den nu udøves en meget skadelig virkning paa manges helbred.

Men alligevel er stadig nye frivillige færdige til at ta alt dette paa sig.

Allerede i mai blev der forberedt en demonstration i underhuset til den 29. juni. Man kunde forudse, at en hundredeogfemti kvinder vilde bli fængslet.

Man følger den taktik simpelthen at gjøre regjeringen umulig. Enten maa den gaa med paa stemmeret for kvinder, eller der maa komme til roret et nyt ministerium som anerkjender kvindernes krav.

Her er en ting som skiller den tyske bevægelse fra den engelske. Det tyske forbund for kvindestemmeretten kræver almindelig, lige, hemmelig og direkte valgret for mænd og kvinder. Derved bekjender det sig til demokratiske grundsætninger, skjønt det ved, at arbeidet vilde være lettere, hvis det tilslørede disse frisindede grundsætninger. Men vi synes at vi maa kræve ret for alle, selv om kvindernes interesse foreløbig skal lide ved det.

Men hele den engelske stemmeretsbevægelse, baade suffragister og suffragetter, har ikke nogen slige politiske grundsætninger. De kræver bare stemmeret for kvinder «paa samme betingelser som mænd har den eller kommer til at ha den».

Paa dette grundlag gaar kvinderne nu saa vidt i sin neutralitetspolitik, at de uden hensyn til den politiske retning understøtter *enhver* kandidat som lover at virke for kvindernes stemmeret, og kjæmper mod enhver som ikke vil slutte sig til dem. Det synes at være dem ligegyldigt, hvilket *parti* blir styrket.

For tiden kjæmper de saaledes ustanselig mod et liberalt ministerium, i det haab at et følgende konservativt kabinet skal være gunstigere stemt overfor kvindernes krav. De ivrer for at ogsaa kvinderne skal faa del i en valgret, som egentlig er en valguret, for den udelukker omtrent firti procent af mændene.

Selv kvinderepræsentanterne for arbeiderpartiet, «Independant Labour Party», har uden at betone den almindelige stemmeret sluttet sig til kvindestemmeretsbevægelsen. Den eneste forening som kræver almindelig stemmeret for mænd og kvinder, er «Adult Suffrage League» som dog er udelukket ikke bare fra den nationale, men ogsaa fra den store internationale organisation for kvindernes stemmeret.

Saa skal her ogsaa nævnes antisuffragebevægelsen. Mange korrespondenter gjør et stort væsen af den, men hele dens optræden er i virkeligheden meget intetsigende. Li-

geoverfor stemmeretsforfægternes glimrende demonstration, overfor den store skare af dygtige talere og agitatorer, og de store pengemidler de raader over, mod alt dette kan en aften hos antisuffragisterne ikke kaldes andet end fiasko. Der blir snakket meget om kvindelighed, men denne kvindelighed er nærmest et taarn af uvidenhed og ubekjendtskab til de socialøkonomiske forhold. Stemmeretsvennerne ser med tilfredshed, at somme tider har man bare gavn af sine modstandere.

Mange psykologisk interessante enkeltheder er der i de engelske kvinders hidsige politiske kamp. Allerede nu kan man iagttage en udjevning af klassemodsætningerne; det kommer af at kvinder af helt forskjellige klasser, kredse, meninger, formuesforhold føres sammen til arbeide for et fælles ideal.

Velstaaende kvinder er i fængslerne kommet i nær berøring med den ellers afsluttede verden, som borgerfolk med urette anser for en særegen forbryderverden. En hidtil ukjendt vilje og kraft er kommet over de engelske kvinder. Gjennem alt dette forberedes en revision af den konventionelle moral, og den absolute ærefrygt for «loven» løsner.

Den politiske agitation synes da fremfor alt at være af betydning for karakterens udvikling. Sammen med det direkte resultat som ikke kan udeblive længe, stemmeret for kvinder, vil der forhaabentlig ogsaa vise sig en større uafhængighed i tænkning.

Insekternes Artsrigdom.

Ifølge A. Handlirsch kjendes for tiden 383 550 forskjellige insektarter. Af dette antal er 172 500 biller (coleoptera), 105 600 sommerfugle (lepidoptera), 55 000 aarevingede eller hvepser (hymenoptera), 33 000 nebmundede (hemiptera), 9 500 retvingede (orthoptera), 2 300 guldsmeder og vandnymfer (pseudoneuroptera), 1 400 florvingede (neuroptera), 400 døgnfluer eller efemerider og 300 florfluer eller pereider. Hertil kommer et antal mindre grupper, saa at det samlede antal arter insekter blir som nævnt det respektable tal 383 550. Dette tal viser bedst hvor art- og formrig en gruppe insekterne er, og dog udgjør de kun en forholdsvis liden del af dyreriget.

(«Prometheus»).

Moden i det nittende Aarhundrede.

Efter *Westermanns Monatshefte.*

Frihed, lighed og broderskab, denne store frase fra den franske revolution satte sig ogsaa merker i klædedragten. De skranker som forskjel i klær havde reist mellem høi og lav, gammel og ung, fattig og rig, de blev brudt ned af den seirende demokratiske tanke. Siden den tid klær vi os alle ligedan, hele den civiliserede verden efter ét mønster.

I grunden er det underligt at netop vor tid, da individets ret til at være sig selv og leve sit eget liv er næsten hellig, skal fornegte friheden til udvendig at dokumentere sit eget jeg. Men netop her trækker moden de snevreste grænser for begge kjøn. Gamle og unge, rige og fattige, folk med smag og uden smag, udadtil er de bare forskjellige ved de nuancer som ligger i stof og snit.

Da var det ganske anderledes i det attende aarhundrede. Gransker man disse spørgsmaal, saa faar man se at den franske revolution, som snudde ud ind paa alle sociale forhold, ogsaa havde med sig nye ideer om klædedragten.

Bevægelsen for en reform af dragten er rigtignok endel ældre end fra 1789; den begynder med Rousseau og hans raab paa natur. Sæder og skikke var efterhvert blit til utaalelig tvang. Længselen efter at bli fri ytred sig først som oprør mod den tungvindte og ubekvemme dragt. Revolutionen begyndte med opstand mod hofklædningens etikette.

Den borgerlige engelske dragt trænger over Kanalen og erobrer kontinentet ved sine tre store fortrin: bekvemhed, enkelt snit og passende stof. Forskjellen fra de klær man før har brugt, ligger fra først af mindre i snittet end i forandring af stoffet; man tog uld istedetfor silke og foretrak mørke farver for lyse.

Fra «Göttinger Taschenbuch» for 1779.
Kobberstik af Riepenhausen.

Dette ser i sig selv ikke saa vigtigt ud. Men saa kom det til at de som brugte den nye dragt, slutted med at pudre haaret og begyndte med kravestøvler istedetfor lave sko. Det gjorde den nye mode til et oprør mod det bestaaende.

Den som kan lade sit haar fyge i vinden og gaar med klær som taaler

Fra «Göttinger Taschenbuch» fra 1794.
Kobberstik af Riepenhausen.

sol og regn, han kan ogsaa opføre sig ganske anderledes end den, som er klædt i lys silke og brogede silkestrømper og med sit friserte, pudrede haar er ræd for hvert vindpust. Den ligeglade optræden, de ugenerte manerer hos ungdommen dengang — for naturligvis var det unge mennesker som først fulgte den nye mode — oprørte de gamle mest af alt. Og da de radikaleste saa ogsaa indførte de lange benklær, da skreg de gamle over sig og raabte paa politiet, som de altid gjør i sin kamp mod det nye.

Man jamred over, at med den almindelige mands klær trængte ogsaa hans manerer ind i salonen, og da man ikke kom nogen vei med argumenter, skulde politiet hjælpe.

I Preussen blev i 1798 embedsmændene forbudt at bruge pantalons, og det blev befalet at ha haarpisk og pudret haar. I Rusland bestemte keiser Paul samme aar, at hans undersaatter havde at klæde sig efter moden fra 1775. Landgreven af Hessen-Kassel greb til et drastisk middel for at gjøre den nye mode umulig. Han lod straffangerne, som gik lænket gjennem gaderne, og kvinderne i spindehuset bli klædt efter nyeste parisermode.

Men ingenting nytted, hverken at forbyde den nye mode eller at gjøre den latterlig. Og da Friedrich Wilhelm III af Preussen i 1797 viste sig offentlig med lange benklær, saa maatte hans regjering opgi kampen.

Man kan sige uden overdrivelse, at den moderne mandsdragt foreligger færdig i sine store træk allerede omkring aar 1800. Af den engelske sportsmands *riding-coat* var der blit den franske redingote. Den var forskjellig fra den tidligere frakke ved sine brede skjøder og sin høiere krave. De lange vester var skrumpet sammen. Men desværre var der i stedet for knæbenklær og knæstrømper kommet de lange benklær.

Det kan ikke overraske, at den nye mode straks den havde faaet sin form ogsaa fik sit ideal. Idealet var Georges Bryan Brummel, urtypen for den moderne dandy, en mand som ved sin personlighed hersked ganske uindskrænket fra 1799 til 1814 over det gode engelske selskab.

I modsætning til den ældre generation hvis ideal havde været mangfoldighed og pragt, forkyndte Brummel, at den som vilde være godt paaklædt, maatte prøve *ikke* at bli bemerket. Den sande elegance var den tilsyneladende skjødesløshed. Man maatte kunne bære fine klær uden at være sig det bevidst.

Brummel blev forbilledet ikke bare for det gode selskab under Georg den fjerde, men for hele det følgende

aarhundrede. Han har ogsaa ansvaret for at farven er saa godt som forsvundet fra mandsklædningen. Han foretrak mørkebrunt, mørkeblaat, flaskegrønt. Ja, Brummel blev general i det felttog, som efter 1789 blev ført mellem sort og broget, der hvor sort seired. Anledningen til denne krigserklæring var et udbrud af standshovmod, dengang nationalforsamlingen blev aabnet i Versailles 1789. Hofmarskalken Marquis de Dreux-Brézé bestemte, at tredjestanden skulde klæde sig i sort, saa den kunde stikke af mod de adelige som var klædt i broget silke. Men Mirabeau forstod at trække den største fordel af denne krænkelse. Han holdt en flammende tale mod standsforskjellen i klædedragt og erklærte, at tredjestanden i fremtiden vilde betragte sort som sin æresdragt, men overlade silke og broderier, fjær og tresser til lakeierne! Slig gik det ogsaa, Napoleon havde ikke held med sig i sine forsøg paa at indføre de gamle rige dragter. Paa visse steder, ved visse leiligheder bruges disse embedsklær vel som livreer, men i det borgerlige liv er de forsvundet.

Den mandlige klædedragt er i løbet af det nittende aarhundrede forandret paa mangfoldige maader, men det er uvæsentlige forandringer. Den har udviklet sig mere og mere mod bekvemhed. Siden omtrent 1850 har der ved siden af livkjole og redingote været jakke; omtrent 1860 begyndte man at vælge frakke, vest og benklær af et stof og en farve. Kortsagt, vi er nu kommet saa langt, at en mand kan klæde sig næsten uden tid, arbeide og eftertanke.

I vor mode kan vi se selve tidsaanden som har faaet form. Paa et vis ialfald. Den moderne tid haster og jager efter vinding, de fleste mænd er døve og blinde for alle andre værdier. Det er dem fuldstændig ligegyldigt, hvordan moden er. De moderne herremoder skjæmmer ud den legemlige skjønhed. Vore modeherrer er nu forpligtet til — foruden skjægløshed og langt haar — at bære frakker som gjør skuldrene smale, hofterne derimod brede, altsaa det modsatte af den naturlige, vakre form.

Moden morer sig nu med at forbytte mand og kvinde. Manden gir den former som hans legeme slet ikke har, og fra kvinden tar den de karakteristiske kjendetegn paa hendes figur. *Saa* slank f. eks., som øieblikkets mode kræver, kan et kvindeligt væsen slet ikke være.

Fra «Journal des Dames et des Modes»
Paris 1810.

Naar vi da nu skal se paa damemoderne, saa kan vi straks slaa fast, at lovene for dem ihvertfald ikke har noget at gjøre med fornuft og hensigtsmæssighed. Der er en lov i kunsten som vi kalder formtræthed.

Fra «Journal des Dames et des Modes». Paris 1812.

Efter denne lov er det, at moden slaar sig paa en eller anden legemsdel og saa forøger dens dimensioner indtil grænsen for det mulige er naaet. Og saa slaar den straks over i den anden yderlighed.

Saaledes ser man paa billeder og stik fra Dürers tid, at en langt fremstrakt mave dengang gjaldt for skjønhed. Og kort før den tid vi her behandler, havde rokokoen git damerne kjoler med saa umaadelig bred hoftevidde, at en herre naar han førte en dame, ikke kunde komme hende nærmere end en armslængde. Da disse vanvittige dragter faldt, trak de ikke snørlivet med sig trods lægernes og kunstnernes skrig.

Saa fik moden fat i damernes hode, den gav det umaadelige mængder af haar og taarned kjæmpehatte ovenpaa, og paa disse hatte var der pakket fjær, blomster, baand, fugle, saa det hed sig, at en dame, som var klædt efter moden, havde ansigtet midt paa kroppen.

Træt af denne leg kasted moden sig pludselig over barmen. Først drev man den opover med høit snørte korsetter, og da mulighedens yderste grænse snart var naaet, begyndte man med halstørklæder og «gorges postiches» at gi denne legemsdel et omfang, saa det saa ud som alle damer led af krop. Det hed, at elegante englænderinder ikke var istand til at se ud over sin barm.

Nu syntes alle muligheder at være udtømt, altsaa gik moden straks til den modsatte yderlighed. Den slutted med at tilhylle og at bedrage, den trak alt af kvinderne og lod dem bogstavelig bare beholde serken. Da moden med den forkortede talje kom fra England til Paris, veired de franske damer et antikt element i den, og da man dengang vilde tage sig klassisk ud i Paris, saa greb borgerinderne den nye mode med fryd. Ja, de gik til sømmelighedens yderste grænser; af hele sin dragt beholdt de ikke andet end linnedet.

Dermed begyndte en tilbøielighed hos moden til at gjøre damerne lange og smale. Først gav den «chemisen» — dengang talte man ikke om dragt og kjole — et indtil fjorten alen langt slæb. Derefter forkorted den igjen kjolen til anklerne, men gjorde

Gavarni: Visiten. Paris 1830.

den ganske trang og satte en høi rørformet hat paa hodet. De sidste udløbere af denne mode, i 1820-aarene, gjorde kvinderne til fugleskræmsler, og den som ser paa billeder fra den tid forstaar ikke, at man kunde spjaake sig slig til.

Henimod aar 1820 begynder taljen igjen at glide ned til sin rette plads, damerne fik en normal figur. Men naturligvis bare for kort tid Allerede i 1822 begynder ærmet at runde sig og bugne, det svulmer og svulmer, og omkring 1830 har det faaet et omfang, som gjør damerne næsten ligesaa brede som de er lange.

I løbet af det næste tiaar gaar denne fylde igjen tilbage, ærmet slutter sig da trangt til armen, og i begyndelsen af firtiaarene har moden, med eller uden hensigt, skabt et antræk, som vel kan kaldes en normaldragt for kvinder. Taljen med trange ærmer modellerer overkroppen uden at overdrive nogen af dens former, skjørtet rækker i naturligt fald helt til gulvet. Men denne mode som tilfældigvis var fornuftig, varte ikke længe.

I midten af firtiaarene begynder skjørtet at bli videre og videre, saa at man trængte mange stivede underskjørter for at bære det — rettere, for at udholde det. Tilslut maatte stel af fiskeben og staalfjære holde skjørtet oppe. Vi er kommet til krinolinen, som de ældre blandt os vel endnu husker. Den hersked i omtrent tyve aar, og i den tid saa underkroppen paa de skjønne ud som en ballon. Modedamen og kokken, bondepigen og heltinden paa scenen, alle gik med krinoline.

Omkring 1860 havde det runde skjørt naaet ti meters vidde. Dette var grænsen dengang. Nu begynder krinolinen at gaa tilbage, og i 1868 er kvindernes dragt igjen blit naturlig. Bare et øieblik, for tendensen til at gjøre skjørtet trangere fortsætter, og i det næste tiaar snøres skjør-

Cham: «Pludseligt regnveir». Karikatur paa krinolinen.

Aus der „Illustrierten Frauenzeitung". Berlin 1875.

tet saa trangt om benene, at det næsten ikke var muligt at gaa. I 1878 paastod man, at damerne maatte binde knærne sammen, forat de ikke skulde se for ugratiøse ud, naar de gik.

Moden havde nu taget alle kvindens legemsdele efter tur og omformet dem efter sit lune. Hofter, barm, skuldre, ben. Der var virkelig ikke andet tilbage end den legemsdel, den nu kasted sig over. Anstændigheden forbyder os at nævne dens navn. Vi skal bare minde om, at kvinderne i mange aar saa høist merkelige ud, set fra siden.

Ogsaa denne extravagance gik over, og dermed ser det ud til at ogsaa damerne begynder at gi tidsaanden udtryk i sin klædedragt. I de sidste tyve aar har vi oplevet, at baade gifte og ugifte kvinder mere og mere arbeider udenfor hjemmet. I denne tid har vi kunnet konstatere en vis fasthed i moden; sammensætningen «bluse og skjørt» holder sig fremdeles Denne mode er praktisk, bekvem og klædelig, men den er ogsaa i høieste grad demokratisk Den nivellerer al forskjel i rang, stand og alder. Nu er det bare nuancer i dragten som skiller bedstemoderen fra hendes barnebarn, ministerfruen fra gadepigen.

Det er let at følge modens lunefulde historie i dette tidsrum. Den havde opfundet en ting verden ikke kjendte før — modejournalen. Allerede fra 1672 havde vel «Mercure Galant» og fra 1717 til 1792 «Mercure de France» regelmæssig bragt meddelelser om det som gjaldt for elegant i Versailles eller Paris, havde fortalt hvad man mored sig med, hvad man bar o. s. v. Men da disse blade ikke havde billeder, kan de bare betragtes som forløbere for den egentlige modejournal.

Først «Galleri des Modes» og «Courier des Modes», som fra 1770-aarene udkom i Paris, bøded paa dette savn. De bragte ikke bare beskrivelser, men ogsaa nøiagtige billeder af alle nye moder. De kunstnerisk fuldendte billeder i disse tidsskrifter blev flittig brugt af udenlandske publikationer. Lommebøger og almanaker øste dybt af denne franske kilde. Men de henrivende smaa billeder, som ikke tabte ved at omtegnes af mestere som Chodowiecki og Riepenhausen, de udkom bare en gang om aaret.

Det var derfor en meget lykkelig tanke af Bertuch i Weimar at udgive et blad, som mindst en gang om maaneden skulde bringe alle modens forandringer. Hans «Journal des

Luxus und der Moden», som begyndte at udkomme i 1786, var da ogsaa en glimrende spekulation.

Henimod slutten af det attende aarhundrede blev der flere og flere modejournaler. Da begivenhederne i Paris hindrer nye moder fra at komme op, begynder tyskeren Heideloff i 1794 at udgive sin «Gallery of Fashion» i London og angav med den tonen i nogle aar.

Jo sjeldnere modejournalerne udkom, des høiere stod billederne i dem. Kunstnere som Horace Vernet, Gavarni o. a. skammed sig ikke for at bruge sin blyant i modens tjeneste. Men da journalerne begyndte hver uge at underholde sine læserinder, og da paa samme tid kobberstikket blev fortrængt af det sprøde staalstik, da blev billederne forfladet til den skematiske elegance, som ganske tar bort al personlig ynde.

Opfinderen af Drageflyveren.

I sit arbeide «Für Geschichte der Aviatik» undersøger *Philipp Spandow* det nu meget aktuelle spørgsmaal, hvem der har konstrueret den allerførste drageflyver.

Det er sikkert nok, at der allerede aartier før brødrene Wrights første forsøg har existeret frit flyvende modeller af slige apparater. Man har betegnet franskmanden Alphonse Penaud som den første. Hans berømte «Planophore» skal allerede i aaret 1871 ha svævet frit i luften. Af denne planophore findes der ogsaa et billede som viser alle de karakteristiske kjendetegn paa drageflyveren. Men nu kan det ikke længer negtes, at dette billede er falsk! Man maa altsaa gaa ud fra, at Penaud ikke har bygget den første model af en drageflyver.

Som den første historisk sikre model af dette slags maa man regne «Aeroveloce» af Wilhelm Kress, som anmeldte den til patent i aaret 1879. En model, bygget nøiagtig efter tegningen, havde han færdig allerede i 1877. Den var forsynet med horizontalt ror og med en stødpude, gled som en slæde paa gulvet eller et langt bord og fløi styrbar og med fuld stabilitet gjennem en stor sal.

Den blev fremvist offentlig og for mange hundrede tilskuere i 1880 i en ingeniørforening. Senere gik Kress videre og bygged større modeller, som var forsynet med flere bæreflader, med høide- og sidestyring; de dreves med to skruer og leverte forbausende prøver paa stabil flugt. Kress maa altsaa kaldes opfinderen af drageflyveren.

Den virkelige verdenshistoriske fortjeneste, som de geniale brødre Wright har indlagt sig, blir paa ingen maade formindsket, om man peger paa ligheden mellem deres apparat og Kress' modeller. Disse er særlig fremhævet i et af Chanute's verker — den samme Chanute, som senere var brødrene Wrights lærer i aviatik.

Det store Memento mori.

Efter *S. Philipp* i «Morgen».

En af Roosevelts sidste gjerninger som præsident var at faa indkaldt en international kongres til Haag i september iaar for at forhandle, hvorledes man skal bevare landenes naturlige hjælpekilder. Den energiske præsident var den første til at ta initiativet, fordi netop hans land driver den værste rovdrift af naturrigdommene.

Det er bekjendt hvorledes de umaadelige bisonflokke i Nordamerika er blit udryddet, saa bisonen knapt forekommer udenfor de zoologiske haver. Hensynsløst er de uhyre skoge ødelagt, hensynsløst øges produktionen af kul og malm. Som om der fandtes noget uudtømmeligt! De ubegrænsede muligheders land er i sandhed bare de ubegrænsede hensynsløsheders land.

Det ser ud til at Haag lidt efter lidt skal udvikle sig til hovedstad i det skjønne land Utopia. Vi faar nu høre visdomsordene fra de herrer som træder sammen der[1]). De herrer som før har indfundet sig der, kunde ikke udrydde det magtbegjær hos folkene som førte til krig. Og de som nu kommer sammen, kan ikke stanse det magtbegjær som faar de enkelte og selskaberne til hensynsløst at udbytte hvad de kan lægge hænderne sine paa.

Kanske vil man i Haag præke om sterkere opsyn fra statens side, kanske vil man anbefale de halvsocialistiske bestræbelser hos visse reformatorer. Men alt dette kan ikke hindre at naturskattene lidt efter lidt ubønhørlig udtømmes. Vi staar ikke tæt foran undergangen. Til os selv, vore børn, børnebørn og børnebørnsbørn blir der sagtens nok, men saa er det ogsaa snart slut.

De udryddede kvægflokke og de ødelagte skoge behøver vi endda ikke at sørge over. Det organiske kan altid ales og plantes op igjen, om det trænges. Heller ikke skal vi sørge saa meget over, at kulleierne om ikke saa svært lang tid er udtømt Kullene er os den letteste vei til at faa kraft, de er det store reservoir hvor solstraalernes arbeide gjennem aarmillioner har lagret sig. Vi øser nu af reservoiret, og naar det er tømt, maa vi leve fra haanden til munden. Da maa vi udnytte solvarmens daglige arbeide som fremkalder vandets kredsløb og vindene. Mere end nu maa vi bruge fosse og vind, ebbe og flod, kraften i explosivstoffe. Der er altsaa nok af surrogater for kul, og menneskene vil ikke staa opraad, naar tiden kommer.

Men værre er det med et andet materiale. Kan vi forestille os vor moderne kultur uden jernbaneskinner, uden jernbroer, uden jernsøiler og jernbjelker, uden jernrør og jernkraner, uden maskiner og verktøi af staal og jern? *Men de drivværdige jernmalmleier paa jorden vil være tømt længe før kulleierne.*

Omkring midten af det nittende aarhundrede udgjorde hele rujernproduktionen omtrent 4 millioner tons om aaret. Produktionen steg uafbrudt, 35 aar efter var den oppe i 20 millioner tons om aaret. Ved begyndelsen af det tyvende aarhundrede havde den naaet 40 mill. tons, 5 aar efter 50 mill. Paa denne tid begyndte

---

[1]) Artikelcn er skrevet i august.

nogle geologer at regne ud, hvor stort forraad af jernmalm der var i de nu kjendte leier, og hvor længe det vilde strække til for industrien, som i næste aarti mindst vilde bruge 60 mill. om aaret. Til disse 60 mill. tons rent rujern trænges omtrent 150 til 180 mill. tons jernmalm. Saa meget maa der altsaa hvert aar tages ud af jorden.

Hvor stort er reservoiret? Jern er nok et meget udbredt metal, men man skal huske at malm med mindre end 20 pct. jerngehalt ikke regnes for smelteværdig, fordi den falder for kostbar at behandle. Man maa altsaa nøie sig med de drivværdige leier, som der rigtignok findes en mængde af, større og mindre.

De største kjendte leier, i Kirunavara-Luossavara i Sverige, skal indeholde 600—800 mill. tons jernmalm. Skulde man ta alt jern til hele jordens forbrug fra dette ene sted, altsaa omtrent 150 mill. om aaret, saa vilde de 800 mill. tons ikke vare mere end 6 aar. Slig har man regnet efter ved de øvrige fundsteder, og man er kommet til det resultat, at vi har troet os altfor rige, og at der er den største grund til at ængstes for fremtiden.

Forraadet af jernmalm i de nu kjendte leier over hele jorden sættes til 9 250 mill. tons. Dette tal er kanske noget for lavt. Men vi kan gaa ud fra det. Hvis vi nu antager at forbruget ikke øger, at menneskeheden nøier sig med 60 mill. tons rujern om aaret, saa maa vi altsaa hvert aar tage 150 mill. tons malm ud af forraadet. Det vil sige, om 60 aar skulde al malmen være opbrugt.

Denne frist kan man nok forlænge. Man vil omgaaes sparsommere med gammelt jern, som allerede nu bruges om igjen sammen med nyt jern, man vil endnu bedre end nu lære at udnytte malm med lidet jern, man vil finde nye leier af drivværdig malm. Men man skal ikke spænde haabet for høit.

Tror nogen at man vil finde nye kulleier af ligesaa stort omfang som de nu kjendte? Nei, man gaar ud fra at man faar klare sig uden kul. Skulde det være anderledes med jernmalmen? Og selv om man finder nye, ligesaa mægtige leier, saa er jo bare galgenfristen for jernalderen forlænget med 60 aar.

Men naar vi er færdige med jernet, saa kan vi jo skaffe os surrogater, ligesom for kullene, tænker man. Men her stiller sagen sig anderledes. Kul er for os væsentlig et kvantum energi, vi brænder kul og faar kraft. Har vi ikke kul, saa tar vi andre kraftkilder, som kan nytte os ligesaa meget. Men jernet bruger vi paa grund af dets særlige egenskaber, som bare det har. Med disse egenskaber er jernet paa én gang det nyttigste, billigste og mest udbredte metal.

Hvad skulde man ta som surrogat? Bronce? Allerede af prisen forstaar man, at der er langt mindre forraad af broncematerialier end af jern. Af hovedbestanddelen i bronce, kobber, udvindes der sytti gange mindre end af jern. Og tin er endnu langt sjeldnere. For at erstatte et eneste aars forbrug af jern med bronce, maatte man bruge næsten alt det kobber som findes paa jorden. Galgenfristen for vor kultur vilde være forlænget med et aar.

Man kunde tænke paa aluminium. Dette metal har bare en tredjedel saa stor fasthed som jernet. Til almindelige fad og husgeraad kan det nok bruges, ikke til maskiner og bærende konstruktioner. Skjønt aluminium veier bare en tredjedel saa meget som jern, maatte broer, bjelker o. s. v. af aluminium ha saa store dimensioner, at de vilde veie ligesaa meget som jernkonstruktioner. Og

da det koster tyve gange saa meget som jern, vilde det bli umaadelig dyrt at bruge. Kanske vil fremstillingen bli billigere, kanske vil det ogsaa ved tilsætning af andre stoffe bli mere brugbart til mange ting. Men nogen rimelig erstatning for det nyttigste og billigste af metallerne, jernet, kan det aldrig bli.

Og andre surrogater for jernet, som er saa uundværlig for vor kultur, kjender jeg ikke.

*

Profeten Jonas havde spaaet den store stad Ninive dens undergang, men hans spaadom gik ikke i opfyldelse. Da han vaagned om morgenen og saa, at han og de andre mennesker i byen endnu leved, da blev han fyldt af tungsind. At hans spaadom ikke blev opfyldt, det var ham bitrere end døden.

For profeten Jonas' bitterhed ved jeg mig fri. Jeg ønsker vor kultur et langt liv, for jeg gruer for det som kommer efter. Jeg skulde ønske man kunde gjendrive mig, men jeg vover ikke at haabe det. Vi maa se sandheden i øinene, enten den behager os eller ikke. Og for alt organisk er sandheden tilslut altid et: *Memento mori*.

Naar jeg regner sammen alt som man kan naa ved nye fund, ved sparsomhed, ved at bruge surrogater hvor det er muligt, selv naar jeg regner med de største tal, saa finder jeg alligevel at den sterkeste bærepille under vor moderne kultur, den moderne teknik som er afhængig af jernet, maa styrte sammen om et par aarhundreder og rive alt andet med sig.

Andre regner med knappere tal. Amerikaneren Mason advarte sine landsmænd mod den sterke stigning af deres jernproduktion. Han viste dem, at Amerika, hvis det fortsatte slig, om tredive aar ikke vilde ha mere jern tilbage. Og det betydeligste tidsskrift for den engelske metalindustri, «Iron and Coal Trades Review», sa i sit nummer for 15de december 1905: Om mindre end et halvt aarhundrede har vi kanske en almindelig og fuldstændig jernmangel. Denne kjendsgjerning fører med sig problemer af høieste vigtighed, ikke bare for verdens jernindustri, men for civilisationen overhodet.

Vor tidsalder lider af stormandsgalskab. Fordi vi har røntgentstraaler, radium, traadløs telegrafi, luftskibe o. s. v., tror vi at vor kultur som en slags belønning for alt dette skal leve i al fremtid. Men jeg indser ikke sammenhængen mellem luftskibe og kulturmenneskehedens fremtid.

Vor tidsalder ligner en rig mand som holder stort hus, men tærer paa kapitalen uden at tænke paa at den kan slippe op. Den som sidder midt i en verden, hvis grænser han ikke ser og aldrig kan overse, han holder den for ubegrænset, uendelig. Slig gjør man med materiens uoverskuelige verden. Idet man tankeløst forveksler det fysisk store med det matematisk uendelige, tror man virkelig at de kemiske stoffe og æteren som kvalitativt er saa fast og bestemt karakteriseret, rækker ind i det kvantitativt ubestemte, ind i det matematisk uendelige.

Man tror det fordi man gyser tilbage for at tænke efter. Der var jo ikke andet resultat at hente end at vi ikke kan vide noget om det, som ligger bag den materiens verden vi kan udforske fysikalsk og kemisk, bag æteren og elektronerne og kræfterne.

Saaledes har alle folk og samfund, religioner, verdensriger, kulturepoker, gyst tilbage for den skræmmende tanke, at de engang kunde slutte at være til. Og de maatte dog dø,

som hver enkelt maa dø! Men helt til en kort stund før slutten ante de det ikke. Vil vi, som roser os saa meget af vor overlegenhed over tidligere mennesker, vil vi tænke ligesaa uklogt?

Ikke engang til jernforraadene er ganske udtømt, vil vor kultur holde sig. Se paa overbefolkningen i vore industrilande, paa overskuddet af mennesker som ikke længer kan bli ernæret af sit eget lands frugter, men som maa ernæres ved export af industriprodukter til lande, som bytter sig dem til mod raastoffe og næringsmidler.

Allerede nu, naar exporten gaar istaa og der indtræder arbeidsledighed, sniger sultens spøgelse sig gjennem baggaardene i vore storbyer, og politikeren blir ræd og grubler over hvorledes han skal beholde de gamle markeder for folket og vinde nye. Og folkene staar rustet og truer hverandre vildt i sin kappestrid om foderpladsene. Og mere og mere tiltager overbefolkningen, den maa ikke stanse, langt mindre gaa tilbage, for et sligt folk mister kraften i sin trusel.

Naar det nu blir fysisk umuligt for industrifolkene at holde sin industri vedlige i dens nuværende omfang og derved ernære overbefolkningen, naar jordens jernforraad vel ikke er ganske udtømt, men sterk jernmangel hæmmer industrien — hvad saa? Først vil man sterkt begrænse brugen af jern til bygning og derved vinde tid. Men naar jernmangelen er kommet saa langt, at man ikke kan faa fornyet jernbanerne og de andre temmelig uvarige maskiner, saa er det slut. Det vil ikke hænde om tredive aar, heller ikke om femti, saa galt er det ikke Man kan være saa optimistisk at tro at det vil vare aarhundreder. Men dagene for vor industri og med den for vor moderne kultur er talte.

Lad os tænke os frem i hin tid som dog endnu er fjern. Om fjerne tider og om menneskehedens skjæbne i det store kan man profetere sikrere end om den nærmeste fremtid for enkelte folk. Her kan der komme mange tilfældigheder som bestemmer historien. Men i det store vil den almindelige lovbundethed i al menneskelig udvikling komme til udtryk.

Derfor vil vi ikke se paa, hvad der truer allerede før der er blit almindelig jernmangel. Med sikkerhed kan man bare sige at et sterkt industriland som ikke har mere jern igjen, men endnu raader over kraftkilder som kul og vandkraft, ikke bare ved traktater vil sikre sig jernmalm fra andre lande som endnu har jern, men prøve at erobre saadanne lande. For naar tingene er kommet saa langt, at jernmalmen i før jernrige lande aabenbart er udtømt, saa vil de andre af alle kræfter søge at bevare sin malm for sig selv.

Disse krige i slutten af jerntiden vil vel endnu bli ført i civiliserede former. Vore krige nu er jo i sammenligning med fortidens bare dueller mellem to folk; man retter sig efter regler og fører krigen saa humant som det kan forenes med dens frygtelige formaal. Man vil ikke ødelægge og udrydde modstanderne som i de tider, da alt var sat ind, da befolkningen af et land blev dræbt eller gjort til slaver for at gi plads til erobrerne.

Vi læser i gamle skrifter hvorledes krigen dengang blev ført, hvorledes endog folk som ikke havde glæde ved grusomhed eller ødelæggelse, som grækerne eller jøderne, dels dræbte befolkningen i erobrede byer og landstrøg for at sætte sig paa deres sted, dels gjorde dem til slaver, fordi de ikke kjendte andre maskiner. Endnu værre handled andre folk, hos hvem blodtørst og marterlyst laa i blodet, og som havde vellyst af de pintes kvaler.

Lad os se ind i den tid, da det blir jernmangel over hele jorden. Overalt gaar industrien istaa uden haab om nyt opsving. Store dele af folket sulter uden udsigt til bedring, uden at kunne udvandre. For længe siden har alle lande spærret sine grænser mod indvandring, de har nød med at ernære sine egne indbyggere. Hvad skal man gjøre for at stanse sine egne sultende millioner, som truer høiere og høiere? Her hjælper ikke ord mer, her hjælper heller ikke nogen vanlig krig mer.

Hvad saa? Folkevandringen! Dæmningen brister, strømmen vælter og ødelægger alt. Der er det værre end i nogen tidligere folkevandring. For dengang drog skarerne fra et fattigt land ind i et rigere og blanded sig tilslut med befolkningen der. Men nu trækker langt større folkeskarer fra et udarmet land til et andet, hvor befolkningen ligeledes saavidt kan ernære sig. Man vil ikke vinde rigdommen i et yppigt land, man drager ud for at redde det nøgne liv. Og derfor maa man prøve at ødelægge de andres liv. Og de fortrængte folk maa igjen styrte sig paa andre for at ødelægge dem. Det er frygtelige udryddelseskrige, urtiden er kommet tilbage.

Industrien, kulturen idethele har siden den forrige folkevandring hævet sig ganske langsomt lidt efter lidt. Den har vokset som en havbølge lidt efter lidt reiser sig. Men ligesom en stor havbølge ikke falder ned igjen ligesaa blødt efterat den har naaet toppen, saa bryder ogsaa kulturen sammen efterat den i de sidste aarhundreder har løftet sig til en top, og den løser sig op i skum og røg. Se paa disse hvirvler! I dem gaar alt under som kulturen har skabt. Hvor der i enkelte tider er lidt ro, der mangler dog tro paa fremtiden, og man tør ikke, orker ikke sætte vidtrækkende foretagender i gang. Man er glad til at kunne beholde det nøgne liv.

Hvad de skarpeste hoder har udpønset og udforsket, hvad de største digtere og kunstnere har frembragt, altsammen synker og er borte. En tid husker vel kunstens og videnskabens mænd sine evner, men hvorledes skal de kunne bruge dem i denne hvirvel af blod og skræk? Og den næste generation og den som følger efter, vokser op i uvidenhed. Al tradition forsvinder. Glemsel og mørke dækker alt som der har været af stort. For nu har mennesket andet at tænke paa end kultur. Det gjælder livet, og den sterkeste har ret. Kulturmennesket kaster kappen og blir igjen til rovdyr som sine urfædre. Styrke og hensynsløshed og list, det er nu de høieste dyder. Al finhed i livet forsvinder, for den nytter jo ikke til noget mere. Hvad skal man med sligt her i denne skidne kamp for livet, i denne dyriske smerte. Alt glemmes, ingenting blir igjen.

Se paa civilisationens sæder, storbyerne. Straks ved sammenbruddet er de blit til et helvede, som menneskene flygter fra. For i denne rædslens tid stanser alt styre, og det kunstige maskineri funktionerer ikke mere. Der mangler vand, lys, kommunikationer, tilførsel af levnetsmidler. Pakket lever op, røver og myrder, ikke mere i mørket, men ved lys dag. Man flygter med sine nærmeste, man ved ikke hvorhen. Man maa røve for at faa mad. Den eneste redning er at slutte sig til en større flok og slaa sig gjennem landet, indtil man kommer i egne hvor man en tid kan friste livet i ro.

Alt det fysiske og moralske smuds, som det har været den største opgave for civilisationen at verge sig mod og trænge ned i mørket, det skyller op fra dybet. Den fine, dannede mand blir til vagabond, den forkjælede dame til landstrygerske.

Først er der endnu nag hos disse mennesker. Ofte dukker der op vemod, tilslut vænnes man til det nye liv. Mange gjør sig en trodsig glæde af at gaa i denne myr af smuds. De fleste glemmer lidt efter lidt det tidligere liv, og de afstumpes. De oprøres ikke mere over mord.

Saaledes blir al kultur oversvømmet, og der er bare myr og ørken tilbage efter strømmen. Det er en ødelæggelse ud af det instinkt at befri verden for de overtallige. Det er en syndflod. Det er en verden som gaar under.

*

Det er den gruelige skjæbne som truer kulturmenneskeheden efter faa aarhundreder. Er der da ikke trøst for denne forfærdelige slut?

Først, det er ikke mennesker som føler og tænker som vi, som blir truffet af ødelæggelsen. De vil være modne for undergangen og fortjene den, ligesom romerne blev modne til sin undergang og fortjente den. Hvis menneskene fra slutten af industritiden stod overfor os, saa vilde hele deres væsen synes os fremmed, ligesom vi vilde være fremmede og afskyelige for de fromme folk som for nogle aarhundreder siden havde vor plads.

Mod menneskene fra slutten af industritiden vilde vi moderne mennesker være fromme. Vi er endnu idealister. Vi er humane og fulde af medynk, vi hjælper de ulykkelige og ringeagter dem ikke, vi prøver at hjælpe op dem som er længer nede. Vi er trofaste og ærlige mod venner, stolte og oprigtige mod de mægtige. De gode følelser er vel hos os ikke saa sterke som før, men saa er de slette, had og foragt, blit svagere, og vore stemningers verden savner ikke renhed og dybde. Naturen elsker vi, og vi føler os ind i de fineste bevægelser af menneskesjælen. Der er meget stort som lever i vore hoder. Ting som man før vilde lavet bøger af, lar vi flagre bort paa et par avisblade.

Mange vil le og sige, at jeg spøger med min ros over de moderne mennesker. Men det er alvor. Der har været styggere vekster i menneskehedens udvikling end de moderne jordbeboere. Der har været tider fulde af krybende, smudsige sjæle, fulde af rovlystne slyngler og brutale menneskeplagere. Men netop i vor blomstring ser jeg tegnet til undergang. Det som faar os til at blomstre og frelser os fra at forbenes, det er hint frie, ungdommelige, det som sætter sig mod dogmets fasthed, det som føler sig vel i det ubestemte. Med et vældig ryk befried vor kunst sig fra dogmet om at efterligne det overleverede og derefter fra dogmet om verisme. Det var en herlig tid, da den dogmatiske forbening endnu engang løsned. Men mange slige pludselige store tøveir kan ikke ventes efter hverandre. Den som ser paa verden og menneskeheden ikke med mekanikerens øine, men med organikerens, han ved at det er umuligt, og han ved at den korte blomstring skal følges af lang visnen.

Om der paa det religiøse omraade som længe har været sterkt gjennemsyret af dogmatisme og forbening, vil komme et sligt opsving som i vor tids kunst, det er vel tvilsomt. En stor mængde af menneskene følger her dogmet i den traditionelle religion, overleveringen, og de oplyste følger dogmet i naturvidenskaben, verismen. Lad os ære naturforskningen indenfor dens naturlige grænser! Den er noget meget stort. Men for at sikre videnskaben et absolut herredømme over sjælene har naturforskerne sat op som selvfølgeligt det dogme, at materien eller æteren eller elektronerne i sig selv

er uden grænser, at de rækker ind i det matematisk uendelige, at de ikke har havt nogen aarsag, men har været til før alle begyndelser.

Et dogme som ikke kan bevises mere end noget andet, og som i sig selv er meningsløst! Paa et andet sted har jeg prøvet at vise, at den verden som vi iagttager, bare kan være en begrænset ø inde i noget ganske anderledes, og at den bare er udsondret som slagger af hint andet. Men hvad hint andet udenfor vor verden er, det tilstaar jeg at jeg ikke ved. Jeg holder det ikke for skam at tilstaa, at mennesket ikke er indrettet til at udforske hele verden til dens sidste hemmelighed.

Men det moderne menneske trænger her et dogme for at affinde sig med de vanskelige ting i naturvidenskaben. Der kan han jo ikke som ved kunstverker tillade sig at ha sin egen mening. Derfor vil det store flertal af de dannede holde sig til det veristiske dogme, som intet sted i universet, ikke engang i det uendelige, levner plads for det som er kostelig frit og ubestemt. Og som i en religion dogmerne blir stivere og stivere, slig vil det ogsaa gaa dogmet om den videnskabelige verisme. Her kan vi ikke vente nogen gjennemgribende renæssance eller reformation.

I politiken er der endnu kraftigt liv, lidenskab og kampe, men man ser dog allerede, hvorledes partiernes idealer blegner bort og forsvinder for de enkelte stænders nyttekrav. Det er veien fra ungdom til alderdom, fra blomstring til stivnen. Vi ser ogsaa hvorledes man uafbrudt laver nye normer, regler og love for at ordne alle forhold i livet fast og godt en gang for alle.

Jagten frem mod dette maal er spændende og fuld af glade kampe og seire, ligesom videnskabens jagt efter nye love i naturen. Men naar vi skal forestille os slutten paa denne kamp, ser vi ikke menneskene stige op til en ophøiet herskertrone, men vi ser det skjønne frie og ubestemte dræbt og menneskene fast omsnøret af selvlavede ordninger, regler og love. De kan ikke mere komme ud af dette spor, og hele deres livsvei fra vuggen til graven er trangt udmaalt.

Og oppositionen mod en saadan kvæling af friheden vilde ikke gi en mild, venlig, ædel og stor menneskelighed, men bare et vildt og tøilesløst udbrud af den overdrevne individualisme med dens følge af nydelsessyge, griskhed, hensynsløshed, jag efter sensation. Det har vi jo allerede oplevet noget af.

Alt i alt vil mennesket i slutten af industriens tidsalder ikke være bedre men slettere end det moderne menneske. Selv om vi maa føle en almindelig menneskelig medynk for hint menneske i undergangens tid, saa kan dets skjæbne ikke gribe os anderledes end undergangen af fremmede mennesker og folk i fortiden. Det kan være os en trøst.

Værre er det at alt stort og betydeligt, som vor tid har skabt, skal synke i den undergang som kommer. Det kan da være en trøst, at der efter alle syndfloder, istider og katastrofer altid spirer op nyt liv, ny kjærlighed, ny lyst og nyt haab, nyt arbeide, ny tro, ny kamp og ny aand.

De spørgsmaal som vi nu piner vore hoder med, vil da bli løst, men vel anderledes end vi tænker. Saaledes vil det saakaldte sociale spørgsmaal finde sin løsning, men ganske visst anderledes end socialisterne tror — der vil nemlig ikke være nogen fabrikarbeidere mere.

Og slig med alt andet. Nye folkeblandinger vil opstaa med nye sprog, nye institutioner, nyt sind og ny stil. Saa redder vel kanske et eller andet

oldingfolk sig over i den nye tid, slig som de byzantiniserede grækere ind i middelalderen, og bevarer meget af vor tids kunst og literatur. Og der kommer vel igjen et sligt professor-aarhundrede som vort og redder mange af vore skrifter fra undergang.

Da vil det vise sig, ikke hvilke af vore skrifter har størst værdi og mest fortjener at leve, men hvilke der er trykt paa det bedste papir. Som overalt i kampen for tilværelsen seirer ikke det ædleste og betydeligste, men det som materielt er kraftigst rustet mod undergang.

Saa vil tilfældet kanske redde frem til efterslegten bare brudstykker af store aander, men alt af smaa. Men det gjør ingenting. Forat det nye skal forme sig kraftig ud, maa det gamle dø. Stadig at se paa det gamle lammer kraften til at skabe nyt. Vi faar være tilfreds med at skabe for vor egen tid og ikke for efterslægten. De klarer sig nok uden os.

En tredje trøst er det at vor industriepoke vil være enestaaende i menneskehedens historie, et af dens glanspunkter. For selv om ikke alt jern er opbrugt naar undergangen kommer, men der blir endel igjen til haandverks-industri i senere tider, — et liv som vort vil aldrig mere være muligt.

Kanske vil hine fjerne slegter ha andre maalestokke end vi. Kanske vil de ikke være som gutter der beundrer tekniske ting som de største gjerninger og til legetøi helst vil ha jernbaner, automobiler, luftskibe.

Men de vil ihvertfald rose os som en slegt af troldmænd, som ikke kan efterlignes, slig som grækerne engang syntes os uopnaaelige i kunst.

Jeg ved ogsaa en fjerde trøst, men den vil jeg ikke komme med, — andre skal nok gjøre det For der er altid nok af beroligende hofraader. De vil sige: Hvad der her efter bedste vidende er fortalt om den kommende undergang, det er altsammen ikke sandt. Det vil ikke bli saa galt med jernmangelen og med næringsmangelen. Man vil finde nye udveie. Vor opfinderevne er utrættelig. Den kan lave os noget af intet, om det gjælder, den kan nok faa sulten ud af verden.

Slige profeter har der altid været nok af. Hold eder til dem — — —

Det er ikke behageligt at tænke paa død og undergang.

Og nu vil vi igjen gaa til vort arbeide.

Et amerikansk «Arbeiderhelvede».

Som et sørgeligt eksempel paa et «arbeiderhelvede» nævner «La Revue» Pittsburg i Amerika. Befolkningen er en broget blanding af slaver, italienere, polakker, negere, irlændere, jøder, skotter, engelskmænd, tyskere, indere og amerikanere.

Alle disse arbeidere er hver eneste dag udsat for de alvorligste farer, og man regner at der hvert aar omkommer henimod 500 mennesker ved ulykkestilfælde, og blandt disse er mindst halvparten familieforsørgere.

De indvandredes stilling er forfærdelig. Som følge af forandring af klima og livsvaner paadrager en mængde sig tyfoidfeber de to første aar efter ankomsten.

Hvis en arbeider omkommer ved en ulykke under arbeidet i gruber eller fabriker, faar hans familie bare en latterlig liden erstatning, og hvis den bor i Europa slet ingen.

Sicilien.

Efter *A. Stelzenmüller* i «März».

Alt er kommet som det maatte komme. Først jordskjælvet, saa et øieblik dødsstilhed, derpaa et øredøvende skrig i hele verden, sterkest naturligvis i Italien, storartet hjælp fra alle kanter, stilhed og nu tilslut ædruelighed.

De stakkars djævle der nede, som hidtil er fodret næsten bare med talemaader af sine landsmænd, kræver noget af de millioner som er flydt sammen fra alle lande. Udlandet begynder at tvile og vil ha afregning — men aviserne bryr sig ikke mere om «paradiset» og dets beboere.

«Paradiset», hvorledes har man ikke løiet om den ulykkelige ø! Der er ingen undskyldning for løgnene om Italien. Elsker man et land, saa maa man fremfor alt være retfærdig. Om det gjør en ondt, om der gaar nogle illusioner tabt, det maa være en biting.

Her vil jeg prøve at fortælle i al korthed, hvorledes det ser ud paa Sicilien.

Paa skolen læste vi at Sicilien i oldtiden var Italiens kornkammer. Nu vokser der i provinserne Messina, Catania, Syrakus og Palermo netop saa meget oranger, citroner og druer, at der kan drives en livlig handel med Norden, slig at den fremmede fra jul til paaske kan se færdsel i de fire største havnebyer.

Bonden som dyrker trærne, plukker frugten og møisommelig bringer den til opkjøberne i byen, han har lidet udbytte. Det stykke jord han har, tilhører den rige herre, den sicilianske adelsmand, som har store eiendomme i landet, som sidder i parlamentet i Rom, som lever herlig i Paris og andre steder. Han trykker paa forpagteren og denne paa bonden, som slider og slæber indtil han blir træt af det og udvandrer.

Slig gaar det til, at øen blir fattigere og fattigere, at der mangler unge arme til at dyrke den op, at mange landsbyer i det indre er som uddøde, og at herrerne i Rom klager bevægelig over disse tilstande.

Kjører man fra Messina til Catania, gjennem Siciliens skjønneste strøg, i april og mai, da kan man vel digte om et paradis. Kyststriben mellem Etna og havet er godt dyrket, alle haver blomstrer, himmelen blaaner, havet skinner. Bonden synger for at glemme sine sorger, luften er ren og mild, paa begge sider af jernbanen ligger mangen lys landsby og mangen vakker by. Slig ser det ud paa frastand og om vaaren.

Men saa blir det juni, og fra da og indtil oktober falder der ikke en draabe regn. Fra den skyløse himmel brænder dag efter dag en ubarmhjertig sol, som tørker bort hvert straa og dræber alt liv. Ikke et vindpust selv om natten. Gaa nu gjennem gaderne i de døde byer, hvor de arbeidsløse sidder i mørke hul, hvor børnene leger splitternøgne i de smale skygger og enhver gjør sit nødvendige i rendestenen.

Se, om der er meget at merke af havernes blomsterduft! Og saa om høsten naar skirokkoen gjør luften dampende tung og tar pusten fra en, naar regnskyl paa regnskyl spyler smudset fra hus og gade til havet, naar værelset er koldt og fuldt af

træk. Prøv om vinteren at holde varmen uden ovn, i rum hvor gulvet er brolagt med sten.

Er det underlig, at vaaren blir hilset og feiret i jubel!

Den fremmede som har fulde lommer, kan sagtens hele aaret rundt gjøre sig livet behageligt i hotellerne, som det findes nok af hvor der er ruiner fra gammel tid.

Der er det velkjendte Taormina, høit over kysten, halvveis mellem Messina og Catania. Ruinerne af et græsk teater samler der den tyske godseier og den høie adelsmand med fruer og voksne døtre. Der er ogsaa mange brave teologer og flittige lærere, kjedelige englændere og omflakkende amerikanerinder. Og hver nation har sit eget hotel. Det samme billede i Syrakus, Girgenti, Palermo, Monreale o. s. v. Men vil man vide mere om Sicilien end til en sædvanlig aviskorrespondance, saa faar man reise lidt paa kryds og tvers og se efter, hvad der er igjen af det fordums kornkammer.

Vi staar i Syrakus. Hvor liden er ikke byen med sine trange, mørke gader mod Archimedes's Syrakus som strakte sig fra havet langt ind i landet. Der borte paa høiden staar ruinerne af teatret, af offerstederne, og i fjeldet er «Dionysos øre». I kjender det. Dengang bodde andre slags mennesker her.

Nu er det kræmmerne som handler med salt og sten, vin og frugter. Om vaaren snyder de de fremmede. Resten af aaret bruger de til kjægl. I hver by og landsby er der altid to partier. Det ene regjerer, det andet laver opposition. Der er trættelyst, egennytte, had, alt undtagen fornuftige grunde.

Det offentlige liv er altsaa bare en karikatur. Ingen tænker paa fremskridt, udvikling, forbedring. Partikjæglet er alt. Min faderlige ven, en messiner som desværre er omkommet i jordskjælvet, fortalte mig mange ting, og meget har jegselv set. For at nævne et: Her trængtes haardt en vandledning. Nogle af byens fædre fik drevet sagen tilbage, fordi de kunde fylde sine lommer ved et aldeles overflødigt elektricitetsværk. Altsaa blev dette bygget, i en by hvor drikkevandet gjør folk syge, og hvor gaderne er saa skidne at det var for meget selv for min sicilianske ledsager.

Vil man se huleboere? Følg med til Modika, syd for Syrakus, fattig og øde mellem nøgne, golde fjeld i øens sydøsthjørne. Fra stationen fører en gut os ned til den lille by. Han gaar og klynker over at han er saa sulten. Her i dette forbandede rede lever alle mest af frisk luft, de er «mangiaria» (luftædere). Tvers igjennem byen løber en fjeldbæk, som om vinter og vaar svulmer op, men ellers tørker næsten bort. Paa de bratte kanter af den staar de usle hytter.

Men de aller fattigste af folkene bor i huler, i virkelige huler, gravet ind i fjeldet, sorte af røgen fra det aabne baal, med væggene fugtige af vand som silrer gjennem fjeldet. Derinde bor mennesker; som os andre er de skabt i Guds billede, de tilbeder ham dernede i den stolte kirke, de ofrer til hans tykke pave af det lille de har.

Kan der tænkes større modsætning! Disse hulemennesker, bare skind og ben. De stirrer frem med tomme øine, i stum resignation. Ingen bryr sig om dem. Ikke de velnærede prester, eller borgermesteren, eller parlamentet, eller regjeringen, eller den offentlige mening. Og dette er i et land, som tusen paa tusen fremmede strømmer til for at beundre sol, hav og skjønne udsigter.

I Rom og Milano staar man og holder store taler om kultur, folk er hæse af sit skrig om romanernes aands- og hjertedannelse, alt som er nord for Alperne, er barbari.

Og disse hulemennesker paa Sicilien, de har dog mange, mange brødre i dette land. Deres aandelige næring er det endda værre fat med end den legemlige. Meget over halvparten af Siciliens og Syditaliens befolkning kan ikke læse. Der findes ingen skoletvang. Skolevæsenet ligger ganske nede. Det er til fryd for pavehæren, hvis sæd blomstrer des rigere.

Fra Modika gaar vi gjennem goldt og stenet høiland til det indre, til Caltanissetta, hvor svovlminerne er. Der er liv. Paa den ene side de usselt lønnede arbeidere, som slider sin sundhed bort i svovlgruberne. Paa den anden side eierne som en velvillig regjering understøtter med væbnet magt, hvergang grubefolkene mukker mod det utaalelige aag.

Heller ikke her noget tegn til social omsorg, til aandeligt liv. Jorden er elendig dyrket, den gir ikke engang nok til eget behov. Og gaa saa ned i svovlminerne og se paa den menneskemyrdende bedrift, gaa ind i arbeidernes hytter, hør dem forbande sit liv paa denne ø, som de fremmede kalder et «paradis».

Videre. Vi kommer til øens hjerte, til et sted midt paa øen hvor man kan se over næsten hele dette Eden fra oldtiden. Castrigiovanni er en liden by paa omkring tyve tusen mennesker, den ligger 1000 meter over havet paa et fjeld, som staar steilt op. Paa et par timer humper vi fra stationen herop. Toppen af fjeldet er kronet af en ruin fra Barbarossas tider.

Foran os aabner sig et vidunderlig rundskue over dette land, som næsten alle vesterlandsfolk har stridt om, og som ogsaa har tilhørt saracenerne. Alle har ladet spor efter sig, baade i blodet paa befolkningen og paa deres jord. Hvor blikket farer hen, staar fjeld mod fjeld i lange bølger med mangt et bortgjemt rede. Ingen bæk suser ned fra fjeldet, ingen elv snor sig gjennem disse dale. Her er knap næring for kvæg og mennesker. Men hvor der findes lidt vand, der skinner saftigt grønt.

Men det er bra folk heroppe. Krumme og forbenet, alvorlige og tause er de. De ligner slet ikke sicilianerne dernede ved kysten, hvor jorden er frugtbar og livet lettere.

Det fjeld vi staar paa er til foden dækket af et velgjørende grønt. Græs og buske, indimellem de graa oliventrær og mørke bittesmaa grupper af oranger og citrontrær. Fjeldet har vand inde i sig. Og med vand vilde alle de stakkars bønder her være hjulpet. Gode vandverker vilde gjøre øen til den blomstrende have den engang før har været.

Hvad er det som mangler? Penge? Nei, bare god vilje, forsikrer man mig. Folk taler sagte om adelens store rigdom, de hvisker navnene paa velkjendte slegter, gridske kirkefyrster, de tæller de millioner som er sprunget af denne haarde jord ved deres eget og deres fædres slid. Men aldrig behaged det de herrer som ude i verden leved et bugnende liv, at indføre det allermindste af de fremskridt de saa, i sit eget land.

Sligt fortæller bønderne os, naar vi forstaar deres sprog og vinder deres tillid.

Fra fjeldet stiger vi ned til sletten, mod øst, netop der hvor de bedste appelsiner gror, den lille by Paternò. Rundt om det uskjønne sted med dets stille gader og forsømte hus staar have ved have og inde i dem træ ved træ, runde og lave. Og selv naar i det mørkegrønne løv mange tusen hvide blomster dufter sansedøvende, selv naar grenene hænger fulde af gylden eller gul frugt — det er ikke den skjønhed man har tænkt eller drømt. Der kommer hjemve til en, naar man ser disse jevne orange-

haver. Hjemve til et nordligere land med græsmarker og skoge og en herlighed af blomster. Blomster er det ikke meget af i Italien.

Fra Paternòs haver fører veiene os langs Etnas fod til Catania, kaldet La Bella. Byen ligger som næsten alle kystbyer i Italien henrivende vakkert. Men bag dens mure er der intet vakkert. Det er en virksom by, den har ry for at være den livligste havn i kongeriget næst efter Genua. Skibene laster frugt, svovl, cement, asfalt, lavasten fra Etna. Udenlandsk foretagsomhed har reist fabrikerne og vist de indfødte hvad der er at hente fra jorden. Nu rører ogsaa cataniernes sig; allerede har byen overfløiet Messina og Palermo.

Men bystyret har desværre ikke lært noget af denne virksomhed. Værst var det i Messina, ogsaa før jordskjælvet. Den holdt sig med møie oppe med den lille citronhandel, og dens beliggenhed ved strædet hjalp den til ikke at bli glemt. Byens styre var over al forestilling daarlig og fordærvet. Det brydde sig slet ikke om noget. Dets udygtighed viste sig i hele sin glans, da vandledningen byggedes for nogle aar siden. Den kosted millioner og dued ikke. Der var for mange som havde fyldt sine lommer.

Den eneste som var fattig og ærlig, kom jeg til at kjende gjennem min faderlige ven, den gamle messiner. Det var kort før jordskjælvet. Nu er begge døde. Og mangen anden god ven med dem.

Hvor ofte klaged de ikke over den fuldstændige mangel paa offentlig og privat energi, som let kunde forvandle Messina til en vakker, virksom, livlig by. Heftig skjældte de løs paa alt som stod «over». Med smertelig spot kunde de le af de fremmedes begeistring over øen. Men med rasende harme talte de om svindelen i landets egen presse, som blindt priste *la bella Sicilia*, men bare havde ord, tomme ord for dens nød og ve.

Messina ligger i ruiner. Nu efter at der er gaat nogle maaneder, indeholder de italienske aviser ikke et ord om rydningsarbeidet. De klingende taler er stilnet, den virksomme hjælp fra udlandet er ophørt, de samlede millioner siver bort, den ødelagte by blir indtil videre en grushob. Men allerede begynder man igjen paa eventyret om paradis.

Fire Døgn over Atlanteren.

Nu har «Lucitania» slaaet den rekord, som var sat af søsterskibet «Mauretania». For første gang har et skib gaaet fra Queenstown til New York paa fire døgn. Dette er en begivenhed i oceanskibsfartens historie. «Lucitania» har paa denne reise tilbagelagt 2014 sjømil (eller 3736 km.) med en gjennemsnitshastighed af 25,83 knob. Den tidligere verdensrekord af «Mauretania» var 4 dage, 14 timer, 38 minutter.

Stenkultiden.

Efter *Walter Giesen* i «Technisches Magazin».

Efter lange tidsrum hæver af jordens varme urhav de første øer sig over den uendelige havflade. Atmosfæren er overmættet med kulsyre, luften er tæt svanger med vanddamp, og mos og bregner begynder langsomt at gro paa det lave land, som strækker sig som en jevn myr henover.

Ufuldkommen er denne første landflora i sin bygning, men den udvikler sig med en fylde og kraft som aldrig senere. Jorden hæver sig, og landet blir større og større, de flade øer forener sig og blir til lave fastlande. Tildels blir kysterne paany oversvømmet af det graadige hav, de hæver sig igjen op af havet. Der skabes og der ødelægges, der bygges op og rives ned. Det er naturens evige kampe, spillet af de kræfter som endnu virker. Langsomt gnaver bølgerne sig endnu ind i fjeldet, stadig falder regnet paa den haarde sten og huler den ud.

I denne historie spiller tiden ingen rolle. Naturen behøver ikke at skynde sig. Det som den ikke faar færdigt i aartusinder, kan den bruge aarmillioner til. For den er slige tidsrum, som menneskene ikke længer kan forestille sig, bare korte øieblikke.

Da jorden omkring de første øer hæved sig, laa den mest som flade kyststrækninger som optog vandet fra det indre af landet og samled det i vide bækkener. Det var flade laguner med myrbund, gunstig for sump- og vandflora. Den fugtige, lumre varme i luften som var overmættet med dampe og kulsyre, de voldsomme, uendelige regnskyl, dette gav plantelivet saa gunstige betingelser, at det i ubændig frodighed kunde dække hver tomme af jorden, af myren og vandet.

Fra urdagene havde der ligget tæt taage over jorden, den stængte for sollyset. Som en blodrød skive, som en vældig ildkugle stod solen paa himmelen, naar taagen nu og da var mindre tæt. Men aldrig naadde dens straaler det unge land.

Lidt efter lidt blev taagen tyndere, og solen straalte med ubrudt, blændende glans. Nu arbeider lyset i de grønne planteceller; af den kulsyrerige atmosfære skiller det ud kulstoffet som nu ligger oplagret i stenkulbjergene.

Fremmed og underlig er denne planteverden, ganske forskjellig fra alt vi kjender. Myren har ikke grænser, jorden er gjennemtrængt af vand, bredderne er neppe høie nok til at holde havet ude fra de indre laguner. Her løfter sig bløde bakker, ofte sløret af taage, grønt omkring det rolige vand.

Overalt fugtighed; den falder i store draaber fra trærnes blade, den rinder i tusinder af bække ned i lagunen.

Myren er tæt dækket af bregner, paa sjøerne i myrlandet svømmer sfenofyller med kileformet flængede bladhvirvler, og henover vandet suser vældige guldsmede, de gjør jagt paa biller, edderkopper, kakerlaker og græshopper, de eneste beboere af denne ødemark.

Men paa bredderne staar en underlig skog. Tyve til femti meter høie søilestammer. Udenpaa er de dækket af smaa skjold, som slutter sig til hverandre i regelmæssige længde- eller skruelinjer. Oventil forgrener

de sig ligesom gafler, som igjen forgrenes. Bladene er smale og lange, naale- eller rørformede, og de trænger sig sammen paa spidsen af gaffelgrenene. De pyntelige skjold paa stammen er ar efter affaldne blade, ligedan som paa forskjellige slags palmer nu. Det er sigillarier, hvis rodstumper videnskaben længe har kjendt og git navnet stigmaria. Stammen danner en jevn søile, nøgen til toppen Disse trær har ingensomhelst lighed med nogen vekster som nu findes. Sigillarierne havde fuldstændig tilpasset sig efter de særegne forhold i stenkultiden. De forsvandt med den og har bare efterladt de forkullede levninger. Men ingen planter stammer fra dem.

Ved siden af sigillarier forekom i stenkulskogen især lepidodendrer og calamodendrer. Lepidodendrerne strakte sig i høie stammer — ligesom vældige «ulvefødder» — som dichotomisk delte sig i tynde grene; de endte i lange, naaleformede blade. Barkens overflade er dækket af regelmæssige rhombiske kassetter efter de affaldne blade. Endnu mere end lepidodrendrer og sigillarier gjør calamodendrerne stenkulskogen trist og kold. De ligner vældige «skavgræs». Deres rette, cylindriske og sandsynligvis hule stammer viser knuder, som var omgit af endel lange blade. Der er noget uendelig stivt og kjedsommeligt over disse calamodendrerskoge. Over deres stivnede former ligger en tristhed som blir endnu sterkere ved den sorte, myrede undergrund og den blygraa regnhimmel.

Overalt trivedes ogsaa bregnen. De mange og store træbregner rulled i denne fjerne fortid — ganske som nu i tropeskogene — sin elegante vifte op af knopperne paa spidsen af det slanke skaft. De fine, spidse kjæmpevifter smykker de overslanke søiler, de neier sig i vinden som ryster vandet af bladene. Bregneslegten udvikler sig i stor rigdom paa former. Smaabregner gror paa kjæmpestammerne som forkuller i myren, bregner trækker sig som et tykt teppe over den fugtige bund, de lægger sig grønt og lyst over de visne blade og den sorte jord.

Men tiltrods for bregnernes formrigdom, tiltrods for gratien i træbregnerne med deres vældige vifter, tiltrods for lepidodendrernes regelmæssige skjønhed og spillet af et blødt lys gjennem det forskjellige løv, er stenkullandskabet alligevel mørkt, trist, haardt. Det virker som en gammel orientalsk kirkegaard med de alvorlige cypresser, som Böcklins «De dødes ø». Ingen blomster skinned mellem de haarde, stive, matematisk regelmæssige stammer af calamiter, lepidodendrer og sigillarier, hvis læderagtig tilspidsede blade straalte til alle sider. Ikke et blad suser i vinden, ingen sommerfugl eller bi sværmer omkring, ingen fugl kvidrer i grenene, ingen dyr bryder sig frem i krattet. En uhyggelig stilhed ligger over skogene, den eneste lyd er af draaberne som drypper fra blad til blad. Men heller ikke dette bringer liv, snarere gjør det tristheden større.

I stenkultiden er det ikke bare rigdom, men ødselhed. Nogen faa planter har dannet det meste af stenkullene, og man kan knapt forestille sig hvor yppig disse faa arter har vokset. Utallige stammer, umaadelige skoge har det været, at dømme efter kulafleiringerne.

Men i disse dystre skoge var der intet løvhvælv, ingen bladmasser, ikke buske. Over bregnerne løfter sig som søiler nøgne stammer, og bare i toppene sad de stive, tynde, stikkende blade. Og alle disse vekster var saakaldte kryptogame planter, de bar ikke blomster.

I modsætning til planternes yppighed staar det magre dyreliv. Fund

af dyr er meget sjeldne. Man har truffet paa karboniske edderkoppe, skorpioner, termiter, græshopper, guldsmede, kakerlaker, og dette viser hvor gamle disse dyregrupper er. De fleste insektarter i stenkultiden hørte til kakerlakerne, derefter kommer græshopper og termiter, døgnfluer og guldsmede. Af tusendben har man fundet et exemplar i stammen paa en sigillari. Døgnfluer med syv tommers vingespænd har man fundet i stenkul fra Canada, i Böhmen en prægtig skorpion som ikke er meget forskjellig fra de store giftige arter i troperne nu.

Dyrene bodde sandsynligvis i den dybeste skygge af skogene, de leved her, som kakerlaker og termiter, i mørke. Over dem fløi græshopper og guldsmede i fri luft, de første for at gnave bregneblade, de sidste paa jagt. Dette var det første liv med lyd og summen som afbrød urskogens stilhed.

Endnu vigtigere var den første optræden af amfibier, salamanderlignende dyr, som dog i skelettets bygning var meget forskjellige fra nulevende former og snarere har nogen lighed med fiskene. De holdt sig i lagunernes mudrede vand, men de gik vel ogsaa paa land for at sove i solskinnet. Videnskaben kalder disse dyr stegocephali, panser- og skjælpadder. De er allesammen uddøde. Det er mest smaa former.

Der kunde ikke tænkes en gunstigere tid for vanddyr. Det forholdsvis unge hvirveldyr, som med sine gjæller var bundet til vandet, har i sumpene og den tætte fugtige luft havt mulighed for at udvikle lunger. Mere og mere har det saa opsøgt det flade land og forladt vandet, slig som vi endnu kan se hos unge froske, indtil det fuldstændigt var blit til luftdyr med udviklede lunger. Men hele denne gruppe af gamle amfibier har ikke levet længe, den forsvandt igjen, medens de mere fuldkomne former som var udviklet af den, træder frem paa scenen.

Biernes Retningssans.

Det meget omstridte spørgsmaal, om bierne har en særegen retningssans, eller om de ved synets eller lugtens hjælp finder vei tilbage til kuben, har git *Gaston Bonnier* anledning til en række experimenter.

Paa et sted hvor der ikke fandtes mere end én kube, blev der fanget endel bier, og de blev sluppet enkeltvis omtrent 2 km. fra kuben. Bierne fløi direkte did. Ligedan gjorde bier, hvis øine var dækket af sværtet kollodium. Synet trænges altsaa ikke for at vende tilbage til kuben. Det samme gjælder lugtesansen. Det er paavist, at bier som man har skaaret følehornene af paa, vender tilbage til kuben. De forlader den da ikke mere, for de er nu udygtige til arbeide.

Af disse og andre experimenter slutter Bonnier, at bierne virkelig har retningssans.

Kineserkvarteret i London.

Efter *Oscar Schmitz* i «Über Land und Meer».

Vi stiger af paa den mørke Limehouse-station, midt i Øst-Londons «slums», mellem dokkerne og Whitechapel. Det er ved ottetiden om kvelden, og den triste, graa skumring i en londonsk juniaften ligger over de røgsværtede murstenshus. Trætte, mørke skikkelser glider forbi. Gjennem luften skingrer skrig fra legende børn.

Min ven har bestilt hid fra en nærliggende fabrik en kontorist som kjender kvarteret ud og ind. Han fører os gjennem gadevirvaret, og snart ser vi de kinesiske indskrifter paa vertshuse og butikker. Umerkelig har omgivelserne ændret sig, gaderne blir roligere, men ikke venligere. Ansigterne som glider forbi i skumringen er asiatiske, med brede tykke læber og flade pander.

Vi befinder os nu mellem de kinesiske dokarbeidere og matroser, det er mest engelsk klædte, unge folk med lue paa hodet og snadde i munden. Men deres væsen har endnu alt det hemmelighedsfulde fra Orienten. Ligesom i Østens byer streifer de næsten lydløst omkring, gaar ind i huse, kommer tilbage, gir hverandre vink, og skjønt alt dette er ganske hverdagsligt, virker det alligevel paa os som en uløselig hemmelighed.

Det er ikke den illusion, som det fremmede vækker i os. Hemmeligheden er ligedan for folk som har boet i aarevis blandt dem. Lafcadio Hearn har efter aartiers ophold i Japan, efterat han havde skrevet mange bøger om landet og menneskene, aabent erklæret: «Jeg har aldrig kjendt dem.»

Vi træder ind i et lavt hus. I et mørkt kammer staar en hvidbetrukket seng, og tvers over den ligger to unge kinesere med slappe ansigter. Mellem dem staar en liden lampe, og ved siden af ligger en opiumspibe. Idet vi træder ind, griber den ene

En kineserkjøbmand i London.

af dem efter piben og blæser den i glød, saa der breder sig en tung, døvende lugt gjennem værelset.

I disse elendige offentlige opiumshuler, som der ellers findes langt flere af i New York og især i San Francisko, blir opiumen brugt flere gange. Man tar da større doser, virkningen er den samme. Liggende paa haarde

Unge kinesere i et kinesisk tehus i London.

træbænke faar den kinesiske kuli sig for en bagatel den rus, som i nogle faa timer rykker ham langt, langt ud af hans bedrøvelige slid.

I døren staar en kraftig kone paa omtrent tredive aar som taler engelsk med os, kinesisk med de andre. Efter hendes orientalske udseende skulde man tro at hun er kinesisk, men hendes udprægede cockney-engelsk gjør det igjen usandsynligt. Hun hersker nok i denne verden. Hun er myndig, men alligevel er der i hendes kraftige træk noget mygt kvindeligt, næsten barnligt.

Hun fører os over gaden; vi skal se hendes hus. I et lidet, ikke saa svært skiddent kjøkken tar vi plads paa en lædersofa, og hun sætter sig bredbenet paa bordet. Hun er meget smigret over besøget og gir os villig al oplysning. Medens vi taler sammen, gaar hele tiden unge kinesere ud og ind. Vi er i et kinesisk logishus.

Vor vertinde er selv englænderinde, men blodet er nok sterkt opblandet med semitisk. Hun har ligesom sine søstre giftet sig med en kineser. Hendes mand hedder King. Det gaar dem godt, de har fem slige kinesiske logishus, deraf et i Liverpool. Madam King er meget stolt over at hendes mands sprog er den vanskeligste af alle kinesiske dialekter, som kinesere fra andre landsdele ikke kan forstaa; men selv forstaar de alle kinesiske dialekter.

Tilslut viser hun os sine pensionærers soveværelser. Der er ikke nogen paafaldende fattigdom. I hvert af de trange værelser staar flere dobbeltsenge, men de ser alle pyntelige ud. Madam King vil at vi skal se os nøie om og ta i sengetepperne for at se at alt er rent.

Saa kommer vi ogsaa ind i egteparrets eget værelse. Det adskiller sig fra de andre ved at der bare

staar en seng og væggene er tæt dækket med kinesiske indskrifter. I hjørnet staar «vort lille alter» af forgyldt og rødlakeret træ, fuld af kinesiske bogstaver og foran det en mængde smaa krukker som er fyldt med the.

Jeg vender mig til madam King. Er det tilladt at gjøre et spørgsmaal om dette vidunderlige alter? Saa mange De vil, svarer hun. Jeg vilde gjerne vide, om King er buddhist. Aa nei, han er «romersk katolsk». Mange kinesere er katoliker, vistnok med sterk kinesisk farve. Der foran alteret beder King til sin helgen, men undertiden ogsaa til sin oldefader. Thekrukkerne indeholder offeret, som King har bragt dem begge om morgenen. Hans kone er yderst stolt af dette, og hun opmuntrer os hele tiden til nye spørgsmaal. Saa vil hun føre os til sin mand.

Vi kommer til Kings butik. Udstillingsvinduet er lukket, men indenfor rører der sig endnu et forunderligt liv. Vi maa gaa gjennem gaarden og træde ind gjennem en bagdør. I butikken er der en flok tause kinesere, som trænger sig om et spillebord. Kineserne gjælder for ærlige endda i sin største lidenskab, spillet; de betaler al spillegjæld.

Ved en af væggene staar flere senge, og paa dem ligger mennesker og røger opium. King selv er ivrig beskjæftiget bag sin disk. Han er en liden stilfærdig mand. Han gløtter hen paa os med lurende øine og er øiensynlig mindre henrykt end sin snakkesalige bedre halvdel. Han steller med et lotteri som han har sat igang med egne midler. Vi forsoner ham ved tage nogle lodder til en sixpence. King dikterer noget til sin skriver, som denne saa sætter ned i vakre kinesiske bogstaver. Det er beskrivelsen af os for det usandsynlige tilfælde at vi skulde vinde noget. «Manden med straahatten», «manden med den sorte bart» o. s. v. Det forklarer ialfald madam King. Man forsikrer os, at enhver kan vinde femti pund sterling.

Vi siger farvel og kommer igjen ud paa gaden. Igjen er vi i engelsk atmosfære. I de triste «public-houses» drikker mændene sin «gin». Her er ingen hygge eller komfort, som indbyder til harmløs livsglæde. Hid gaar man for at bedøve sig, staaende drikker man den ene giftige snaps efter den anden, vædder og spiller. Det er ganske falsk, naar det engelske klima nævnes som undskyldning for disse forhold. Klimaet i Bayern, hvor der bor kanske den livsgladeste tyske stamme, er endnu meget værre. Men disse mennesker er ganske afstængt fra naturen.

Efter den nye lov maa børn under fjorten aar ikke komme ind i vertshusene. Mødrene blir derfor staaende ude med dem under de elektriske lamper. En grammofon spiller skurrende en dans. Et par af de vakre, halvvoksne pigebørn, som er saa karakteristiske for Øst-London, danser paa fortouget. De har høie frisurer, store kamme og fløiels- eller silkebluser som nok har havt flere eiere før dem. Disse piger er ikke prostituerede, selv om de sandsynligvis slet ikke er helgener. Fra dem rekruteres ofte balletdanserinderne i de store Westend-varietéer.

Undervandsbaaden i vor Tid.

Efter *La Revue de Paris.*

De første forsøg med undervandsbaade skriver sig fra det 16 aarh. En englænder, William Bourne, offentliggjorde i 1578 en beskrivelse af en baad med dobbelt skrog, som virkelig synes at ha kunnet løbe et stykke under vandet.

Siden den tid har man i de Forenede Stater, i Frankrige, Tyskland og flere lande ladet bygge undervandsbaade, som har vakt mere eller mindre opsigt, men som allesammen bare blev prøvebaade. Eksperimenterne kunde ikke faa nogen praktisk betydning, saalænge man endnu ikke havde opfundet nogen motor, som kunde anvendes i lukkede rum. Desuden havde man endnu intet vaaben, som kunde afskydes paa længere afstand. Skulde undervandsbaaden anvendes i krigstilfælde, vilde først og fremst den selv være viet til sikker undergang.

Opfindelsen af den elektriske motor var et stort skridt forover i undervandsbaadens historie. Samtidig fik man i den automatiske torpedo et vaaben som vilde gjøre undervandsbaaden til en farlig fiende. Automatisk torpedo og undervandsbaad udfylder hverandre saa fuldstændig, at man i vore dage næsten ikke kan tænke sig den ene uden i forbindelse med den anden. Undervandsbaaden er i virkeligheden blit det vigtigste middel til at gjøre torpedoen effektiv.

Den automatiske torpedo er forøvrigt selv ikke noget andet end en liden undervandsbaad uden mandskab. Denne staalcigar paa 4—5 m. længde, hvis spids er fyldt med skydebomuld, indeholder en maskine med komprimeret luft som virker paa to skruer. Desuden er der en del mekanismer, som sikrer at den gaar i nøiagtig ret linie. Siden 1878 er den stadig blit forbedret. Man har opnaaet længere og længere hold, større og større hurtighed.

Modellen af 1909 har en ladning af 110 kilo og gjør 40 knob, gaar nøiagtig i ret linie og synker bare 3 m. paa et hold af 3000 m. Det er et lidet mesterverk af præcision som trods det komplicerede maskineri fungerer saa sikkert, at man under øvelserne regner at 90—95 % træffer maalet.

Dens virkning er frygtelig. Der findes ikke nogen metalkonstruktion som kan modstaa eksplosion af 100 kg. skydebomuld. Virkningen øges ved den «forladning» som det omgivende vand danner. Man har forgjæves forsøgt at gjøre eksplosionen virkningsløs ved at forsterke skroget paa panserskibene. De erfaringer man har høstet i de aller seneste aar gaar alle ud paa, at det er umuligt at bygge skibe som kan holde stand mod disse frygtelige maskiner.

Det eneste man kan haabe af en panserbaad som rammes af en torpedo af nyeste konstruktion, er at bare en av dens vandtætte afdelinger fyldes med vand. Den vil da kunne holde sig paa vandet og kanske benytte sine kanoner. Men den vil ikke længere være sjødygtig og maa sørge for hurtigst muligt at komme i havn og faa skaden repareret.

Det er et yderst farligt og vanskeligt foretagende i en sjøkrig at udskyde en torpedo mod et fiendtlig panserskib. De 40 knob som torpe-

doen gjør, repræsenterer bare 20 m. i sekundet, som rigtignok er meget, naar det gjælder et fartøi, men svært lidet for et projektil.

Naar man sender torpedoen mod en baad, som er i fart, maa man nøie beregne skibets hurtighed og retning. Dette er faktorer som det ofte er meget vanskeligt at beregne selv tilnærmelsesvis nøiagtig. For at sigteunøiagtigheden ikke skal bli altfor stor, er det derfor nødvendigt at torpedoen blir udskudt paa meget nært hold, d. v. s. i høiden 500—600 m.

Vi vil tænke os at kapteinen paa en torpedobaad midt paa natten faar øie paa de utydelige omrids af et stort skib og med fuld fart styrer mod det for at sende det en torpedo i siden. Han er ikke mere end 2000 m. borte fra det, da fiendens udkigsposter opdager ham. Lyskastere koncentrerer sine blændende straaler mod torpedobaaden, som nu kan sees ligesaa tydelig som i fuldt dagslys. Kapteinen kan i det sterke, blaalige, dansende lys ikke længere gjøre sig noget klart begreb om afstanden; sekunderne forekommer ham lange som timer, og han maa sandelig baade ha hjertet paa rette sted og bevare hodet koldt og klart for at fortsætte med fuld fart forover og vente med at kommandere ild til det øieblik, da han har chancer for at træffe sit maal, d. v. s. komme panserskibet saa nær, at han næsten synes han kan hoppe ombord.

Man kan lade sig begeistre til en saa heltmodig handling. Men selv under øvelser i fredstid da kanonerne ikke tordner omkring en, er det let at tælle de officerer som helt ud mestrer sine nerver.

Torpedobaadens nytte vil altid bli forholdsvis liden, fordi anvendelsen af den fordrer næsten overmenneskelige egenskaber.

Undervandsbaaden derimod er usynlig og usaarlig og kan midt paa lyse dagen angribe en fiende, som ikke har anelse om at den er der. Selv er den fri og sikker og kan allerede paa lang afstand holde øie med og beregne fiendens bevægelser og kan fyre som fra et sikkert baghold. Rigtignok kan den ikke selv præstere nogen stor fart og maa ofte lade de hurtiggaaende skibe passere, naar de ikke kommer nær nok. Men de skibe som kommer inden dens omraade, vil ikke saa let komme unda, og de torpedoer den udskyder, vil ha de bedste chancer for at naa sit maal.

*

At konstruere et fartøi som hæves og sænkes i vandet, er i og for sig ikke saa vanskelig en sag, som man skulde tro, og saa langt har alle opfindere af undervandsbaade straks havt lykken med sig.

Har man først bygget et skrog som kan lukkes hermetisk tæt, og som er solid nok bygget til at modstaa det ydre tryk, behøver man bare lede ind i skroget en vandmasse stor nok til at fartøiets totalvegt blir lig vegten af den vandmasse det fortrænger. I praksis blir vandet ledet ind i specielle rum, fordelt efter hele skibets længde og hvert rum forsynes med en ventil, ved hvilken man kan tage ind eller slippe ud vand, eftersom det trænges.

Naar mandskabet er vel ombord, og baaden skal dukke under, maa først og fremst luger og døre lukkes nøiagtig. Derpaa gir kapteinen ordre til at aabne alle ventiler, saa vandrummene kan fyldes. Efterhvert som vandet strømmer ind, synker skibet. Hvis alle vandrum er passe store og rigtig anbragt — noget som en ingeniør let kan beregne paa forhaand — vil fartøiet, naar rummene er fyldte, ligge i nøiagtig samme stilling som før, men saa dybt nede, at det øverste

af skroget bare saa vidt streifer vandfladen.

For siden at naa ned til den ønskede dybde — som man kan kontrollere ved hjælp af et manometer — behøver man bare aabne ventilen til et lidet vandrum, som kaldes reguleringsrummet. Synker undervandsbaaden for dybt, pumper man lidt af vandet i dette rum ud igjen. Man vil paa denne maade naa temmelig nøiagtig den dybde man ønsker. Det er en fremgangsmaade, som er tilsvarende til luftskipperens. Men der er den forskjel, at naar denne har kastet ud ballast for at stige høiere, da kan han ikke synke igjen uden at slippe ud gas, mens undervandsbaaden har fuldt op af ballast omkring sig i form af vand, som man bare behøver slippe ind i reguleringsrummet.

For at stige og synke i vandet benytter undervandsbaaden ogsaa et andet middel, som er endnu bekvemmere og nøiagtigere. Det er et ror som dreier sig som en horizontal akse ligesom det almindelige ror om en vertikal. Det er let at skjønne, at efter den vinkel man gir et saadant plan vil skibet, naar det er i fart, hæve eller sænke sig.

Et eneste horizontalt plan er tilstrækkelig til denne manøver, og de første undervandsbaade havde ligesom de første automatiske torpedoer bare et. Men man har fundet ud at det er fordelagtigt at ha tre, et i midten for at regulere retningen op eller ned, og et paa hver side med den hovedopgave at holde skibet i rigtig stilling.

De mandskaber som har at behandle disse styreapparater, har foran sig en pendel og et manometer, som hvert øieblik viser dem, om skibets heldning og dybden man har naaet er rigtig, og sætter dem istand til øieblikkelig at følge ordren. Rorene fungerer saa sikkert, at man paa enkelte undervandsbaade har kunnet betro det hele til et automatisk apparat. Det er tilstrækkeligt, at en enkelt mand passer dette apparat for at baaden skal ligge i rigtig stilling og gaa i den ønskede dybde.

Hvad angaar retningen hos en undervandsbaad, saa er den sikret ved *periskopet*, d. v. s. et rør paa flere meters længde og nogle centimeter i diameter. Det er fæstet oppe paa skroget og bestemt til at stikke op af vandet. Røret er et saa sindrig indrettet optisk apparat, at kapteinen inde i skroget af undervandsbaaden gjennem en glaslinse kan se, som om han havde øiet over vandet.

For at undervandsbaaden skal kunne styres som en almindelig baad, er det tilstrækkelig at regulere dens dybgaaende slig, at objektivet kommer over vandet, noget mere eller mindre, eftersom sjøen er rolig eller ikke.

Det eneste af hele undervandsbaaden som stikker op af vandet, er altsaa den øverste top af dette rør, og den kan man umulig se paa lang afstand, især hvis sjøen er lidt urolig. Lidt øvede kapteiner behøver ikke engang altid at lade saa meget vises. Bare af og til lader de periskopet stikke op for at merke sig fiendens stilling. I mellemtiden navigerer de lidt dybere nede for at være fuldstændig usynlige. Det er dette apparat som har gjort det mulig at anvende undervandsbaaden i militære øiemed.

Den ældre type var forsynet med et udkigstaarn. Fra dette kunde kapteinen gjennem glasruder gjøre sine iagttagelser. Men baaden kunde let sees af en fiende, saalænge taarnet ikke var helt under vand. Naar kapteinen i det afgjørende øieblik maatte over vandet for at se maalet, vilde det være let for det fiendtlige skib at ødelægge hele fartøiet med et eneste kanonskud.

Ved hjælp af periskopet kan nu den angribende undervandsbaad holde

øie med fiendens bevægelser. Nye og forbedrede apparater gjør det endog muligt at se om natten. De daglige øvelser med undervandsbaade har tusender gange vist, at de er praktisk talt usynlige og usaarlige under det vandlag, som omgiver dem.

Undervandsbaaden kan altsaa holde sig under vandet og manøvrere uden selv at bli seet. Men hvor længe kan den holde sig under vandet uden at besætningen lider under det? Det er det spørgsmaal man oftest hører fra uindviede, og folk indbilder sig gjerne, at luften i en undervandsbaad er ligesaa trykkende som i en dykkerhjelm eller dykkerklokke.

I virkeligheden er lufttrykket i en undervandsbaad det samme som udenfor. Den bedærves lidt efter lidt som i ethvert andet lukket rum. Hver mand har imidlertid tilstrækkelig luftforsyning (ca. 10 kub.m.) til en hel dag. En undervandsbaad kan uden nogensomhelst fare for besætningen bli under vand fra morgen til aften, selv de lange lyse sommerdage. Hvis fienden ikke er i sigte behøver man bare at stikke op over vandet ventilationsrør med kraftige elektriske ventilatorer for i løbet af nogle minuter at fornye luftforsyningen.

Den friske luft ryster dorskheden af besætningen, som under den langvarige dukkert hele tiden maa kjæmpe med søvnen. Thi hver maa holde sig omtrent urørlig paa sin plads for ikke at forstyrre baadens ligevegt, og de fleste har intet andet at gjøre end at passe et eller andet selvvirkende apparat.

Det er vanskelig at tænke sig en mer absolut stilhed end den som hersker ombord i en undervandsbaad, som er gaaet ned.

Naar vandrummene er fyldte, og baaden er helt under vand, er der ikke en lyd at høre uden den regelmæssige tikken fra den elektriske motor. Fra tid til anden en kort ordre eller en liden støi fra hjulverket, naar roret svinges, og saa den store stilhed paany.

Bare kapteinen eller den vagthavende officer ser ved hjælp af periskopet dagens fulde lys, hav og himmel, kyster og skibe. Besætningen, som er fordelt over hele skibet, ser ikke andet end det indre af skroget med dets udstyr af alle slags apparater, hvis kobber og messing skinner i det elektriske lys.

De ved ikke hvor de er eller hvor de gaar hen. Paa skibets heldning kan de slutte sig til, om det bærer op med vandfladen eller ned mod bunden. Den som passer rorene, er den eneste som ved, hvor dybt nede man befinder sig, og det er bare den plaskende lyd mod skroget, som forteller dem at man dukker op til lys og luft. En saadan ro forudsætter ikke bare en ubetinget tillid til chefen, men vilde være utænkelig, hvis besætningen ikke vidste med sikkerhed, at materiellet er udmerket, og at de derfor kan være trygge.

I løbet af de sidste 8 aar har man i den franske marine foretaget over 20000 undervandsfarter. I denne tid er der bare forekommet to alvorlige ulykker og ca. 10 mindre uheld, som ikke har havt alvorlige følger. Det er sandt at de to ulykker var af den art, at de satte sindene i bevægelse ligesaa meget ved den uvished man svævede i om ofrenes skjæbne som ved de vanskeligheder redningsarbeidet voldte.

De moderne undervandsbaade er for resten forsynede med et helt system af sikkerhedsforanstaltninger, som er bestemte til at faa skibet i en fart op i vandfladen, om ulykken skulde være ude.

Et rørsystem forbinder vandrummene med beholdninger af komprimeret luft. Bare man dreier paa en hane blir vandet med voldsomt tryk drevet ud, og baaden blir øieblikke-

lig lettere og stiger op til vandfladen.

Desuden er der under kjølen fæstet en sikkerhedsvegt, som paa et øieblik kan hegtes løs inde fra skibet. Ved hjælp af denne ballast i forbindelse med den komprimerede luft og styring med horizontale planer kan man i løbet af ganske kort tid sikre skibet en opdrift, som er sterk nok til at ophæve en betydelig indtrængen af vand.

Manøvrering af en undervandsbaad forudsætter stor forsigtighed og paapasselighed, men er ikke saa farlig, som man i regelen tænker sig. Den risiko man løber, er næsten lige saa stor i fred som i krig, men er meget mindre end den grubearbeidere eller arbeidere i eksplosivfabrikker er udsat for.

I en sjøtræfning vil man være meget sikrere ombord i en undervandsbaad end i «blokhuset» eller taarnene paa en panserbaad for ikke at tale om paa dækket af en torpedojager.

Men nu da man stadig faar flere undervandsbaade, kan man ikke længer faa saa udvalgt mandskab som i den første tid. Den store tilstrømning af mandskaber, som ønsker at gjøre tjeneste ombord i undervandsbaade, viser at hverken officerer eller mandskab ser for mørkt paa de farer som er forbundet med denne tjeneste.

*

Som før nævnt er det opfindelsen af den elektriske motor, som har gjort det muligt at konstruere brugbare undervandsbaade. Det er ogsaa den videre udvikling af den elektriske motor, som vil være det afgjørende for undervandsbaadens senere udvikling.

Farten under vandet — naar fartøiet er helt afstængt fra luften — kræver en motor som ikke bedærver luftforsyningen ombord, ikke opbruger dens surstof og ikke forhøier temperaturen.

Paa det nuværende standpunkt er der bare en motor som opfylder alle disse betingelser, og det er den elektriske motor drevet ved akkumulatorer.

Undervandsbaadene fra 1892—96 var forsynet bare med slige motorer. Men dette er den drivkraft som kræver det tungeste apparat og præsterer færrest hestekræfter i forhold til maskineriets vegt.

For at frembringe en hestekraft kræves en vegt af 300 kg., medens dampmaskinen frembringer samme kraft ved en vegt af bare 30 kg. og petroleumsmotoren ved endnu mindre. Desuden er et batteri akkumulatorer udbrugt efter 5 aar, og det koster store summer — et par hundrede tusen kroner — at erstatte det med et nyt. Heller ikke er den energimængde som kan opmagasineres i akkumulatorer, stor, trods de sidste aars forbedringer, og tillader ikke undervandsbaaden en længere tur end paa ca. 20 timer med middels fart.

En undervandsbaad som bare er henvist til elektrisk motor, ser altsaa sine akkumulatorer tømt i løbet af en dag og maa saa søge havn for at lade dem paany med elektrisk kraft.

Disse betingelser fandt man sig i, saalænge man bare betragtede undervandsbaadene som forsvarsmaskiner til at ha stationeret lige ved havnen. Man fandt sig i at de maatte vende tilbage om kvelden efter at ha gjort vagttjeneste om dagen udenfor den rhed de skulde beskytte.

Men snart begyndte man at forlange et videre virkefelt af undervandsbaaden. Selv fra et rent defensivt standpunkt var det ønskeligt at de kunde holde sig i rum sjø i flere dage. Saa fik man den idé ved siden af den elektriske motor at anbringe en thermisk (damp- eller petroleums-)motor, som kunde tjene til

drivkraft, saalænge baaden var over vandet, og som samtidig kunde bruges til at lade akkumulatorerne med elektrisk kraft og saaledes erstatte den kraft, som var opbrugt ved undervandsfarten.

Forsøget med dobbelt sæt motorer blev først gjort i de Forenede Stater i 1894, og efter flere heldige forsøg og stadige forbedringer er man nu kommet saa langt, at alle undervandsbaade har baade elektriske og thermiske motorer, som bruges afvekslende.

Men med et dobbelt sæt maskiner er undervandsbaaden uheldigere stillet end andre skibe, da hvert maskineri den tid det ikke benyttes repræsenterer en dødvegt, som sinker farten.

Hvis man vil øge skibets fart over vandet, betyder dette et tillæg i dampmaskinens og brændstoffets vegt, hvilket igjen er det samme som at de elektriske batterier maa gjøres lettere og følgelig mindre effektive.

For at undgaa dette har man ingen anden udvei end at øge tonnagen, og saaledes har det gaaet til, at man har gaaet over til at bygge større og større undervandsbaade.

I 1899 nøiede man sig med baade paa 160 tons som gjorde 8 knob over og 6 knob under vandet. I 1906 maatte man gaa op til 550 tons for at opnaa 15 knob over og 10 under vandet.

At undervandsbaaden kan skyde god fart under vandet, er en hovedbetingelse for at et angreb med torpedo skal lykkes.

Man vil uden videre forstaa, at en undervandsbaad, som er dukket ned for at nærme sig et fiendtlig fartøi, har saa meget større chancer for at komme den paa passende hold, som den besidder hurtighed under vandet. Men da denne hurtighed maa kjøbes dyrt med uforholdsmæssig stort kraftforbrug og større tonnage, bør man efter de erfaringer man hidtil har gjort, ikke øge farten til over en rimelig grænse.

I alle mariner synes man at være enig om ikke at overskride 10 knob. Større fart vil i forhold til de forøgede omkostninger ikke lønne sig.

Det er forbedringer inden den elektriske industri, som vil sikre fremskridt i fart og veilængde.

Under disse omstændigheder vil en hurtiggaaende krydser ikke ha stort at frygte af undervandsbaaden. Bare naar den saa at sige dumper lige paa en af disse baade, kan den bli udsat for noget effektivt angreb, og selv da vil sigtningen bli usikker, da maalet har for stor fart.

Men krigsfartøier gaar ikke altid med fuld fart. De vil paa denne maade altfor snart opbruge sit forraad af brændsel.

Hvis panserskibe blokerer en havn eller krydser udenfor for at bombardere den, vil undervandsbaade dele farvandet mellem sig, og hver panserbaad som kommer indenfor en af disse vagtposters omraade, vil bli et let bytte. Det er sikkert at alle fiendens panserskibe paa denne maade inden kort tid vilde være sprængt i luften af torpedoer.

Efter de indgaaende øvelser foran Cherbourg i 1902 kan man gaa ud fra som givet, at blokade eller bombardement af en havn som er beskyttet af undervandsbaade fra nu af ikke lader sig iverksætte.

*

Saalænge det bare gjælder forsvarsøiemed, spiller ikke hurtigheden over og under vandet saa stor rolle for undervandsbaaden. Hovedsagen blir da, at den kan holde sig længe under vandet.

Helt anderledes blir forholdet, hvis undervandsbaaden skal optræde som angriber, d. v. s. opsøge fienden eller

vente paa ham ude i rum sjø langt fra enhver havn.

Til den slags opgaver kræves der af undervandsbaaden en høi grad af sjødygtighed, og samtidig maa den være indrettet med bekvemmeligheder, som gjør det muligt for besætningen at leve ombord i dagevis, lige til alt brændsel er opbrugt. Endelig maa dens hurtighed og rækkevidden af dens skyts være stor nok til at sikre dens effektivitet.

De første undervandsbaade, som bare var bestemt til at bruges i forsvarsøiemed, laa dybt i vandet selv naar alle vandrummene var tømte. Bølgerne slog over skroget, saasnart der var den mindste sjøgang, og de var lidet sjødygtige.

Senere har man med afgjort held forsøgt typer som kan flyde høiere paa vandet. Samtidig har man git undervandsbaaden en form, som ikke er meget forskjellig fra andre skibstyper.

Baade af denne konstruktion benyttede man første gang i 1902. Det viste sig under øvelserne at de var den ældre type langt overlegne, naar det gjaldt angreb, og det er efter denne linie man senere er gaaet frem ved bygning af undervandsbaade i Frankrige.

I England og Amerika tror man endnu mest paa den anden type med svag flydeevne og opfatter endnu ikke undervandsbaaden som andet end forsvarsmaskine, medens Tyskland og Italien derimod følger samme udviklingslinie som Frankrige.

For at øge undervandshurtigheden har en fransk ingeniør faaet den ide at anvende en dampmaskine, hvis kjedel er omgit af isoleringsmateriale og saaledes skulde kunne beholde sin høie temperatur. Naar baaden gik ned skulde man kunne lukke skorsten og fyrgang og denne vilde i flere timer kunne yde den nødvendige varme til maskinen.

Kanske vil vi saaledes i en nær fremtid se løst problemet undervandsbaad uden akkumulatorer. Det vil bli en frygtelig krigsmaskine, hurtiggaaend som de hurtigste torpedojagere og i sin egenskab af undervandsbaad istand til at gjøre sig usynlig og saaledes lure sig lige ind paa de fiendtlige panserskibe.

*

Det er vanskeligt at udtale sig om undervandsbaadens fremtid. Hvem ved, hvilke fremskridt en nær fremtid vil byde paa.

Vi har allerede paapeget den kjendsgjerning, at undervandsbaadene ikke danner nogen undtagelse fra den regel, at de moderne fartøier har en tendens til øget tonnage.

Dette ser vi stadig bevis paa baade naar det gjælder panserskibe, krydsere og torpedobaade. Man er allerede naaet op til et déplacement af 500—550 tons.

Man kommer snart til at faa langt større hurtighed og veilængde under vandet. Samtidig vil man ha rum og tonnage til flere torpedoer. Om nogle aar vil vi kanske ha undervandsbaade paa 1500—2000 tons, som holder forbindelse med hverandre ved traadløs telegraf.

Inden den tid vil man imidlertid sikkert finde midler til at svække virkningen af en torpedo paa et panserskib. Følgen blir at man maa konstruere mægtigere torpedoer og større undervandsbaade til at bære dem.

Det blir den samme væddekamp, som mellem kanon og panser, hvor snart den ene og snart den anden har overtaget, eftersom den ene opfindelse afløser den anden.

Det er sandsynligt at undervandsbaaden vil afløse torpedobaade og destroyere. Det vil ske, saasnart den har opnaaet saa stor hurtighed, at den kan følge en eskadre. Da jo

krydserne ogsaa er paa vei til at forsvinde, vil man tilslut i marinen faa bare de to typer panserskib og undervandsbaad.

Undervandsbaadene vil uden tvil bli frygteligere og frygteligere fiender for panserskibene, men der vil altid være hager ved dem, og man vil med tiden finde midler til at ødelægge dem. Kanske vil de en vakker dag komme til at kjæmpe med hverandre.

Imidlertid har man intet andet at gjøre end at faa baade panserskibe og undervandsbaade saa fuldkomne og effektive som muligt, og vil man først ha en marine, maa man ha begge dele.

Den nation som vilde ophøre med at bygge panserskibe, fordi den har mange undervandsbaade, vilde handle ligesaa taabelig som den der forsømte sit infanteri, fordi den foretrækker kanoner. Man vil aldrig kunne konstruere vaaben som ikke kan ødelægges.

*

«Kringsjaa» indeholdt i oktoberheftet 1907 en artikel om undervandsbaade af den tyske viceadmiral Paschen, som udtaler en noget anden mening om betydningen af dette moderne vaaben.

En hollandsk Robinson Crusoe.

«Onse Eeuw» indeholdt for nylig en artikel om en gammel hollandsk roman, «Krinke Kesmes kongerige», som kanske har været kilden til Defoes berømte «Robinson Crusoe» — snarere end Alexander Selkirks eventyr.

Juan de Posos, helten i romanen, er en hollænder som har taget et spansk navn. Paa en reise til Filippinerne driver hans skib af i en frygtelig storm. Det strander, og saa kommer mange af de enkeltheder vi kjender saa godt fra «Robinson Crusoe». Der er bygningen af to boliger, en som heder slottet og den anden en fæstning, grotten, arbeidet paa en kano, reisen til og fra vraget for at bjerge varer o. s. v. Der findes endog i denne gamle hollandske roman en feil, som kommer igjen hos Defoe! Den hollandske bog var nylig udkommet, men lidet kjendt, da Defoe skrev sin bog.

Senere blir Juan og hans seks kamerater ført ind i det indre af landet, hvor de finder et folk som har en høi kultur. Mænd og kvinder taler alle slags sprog, som de har lært af skibbrudne. De tænker paa en maade som viser, at forfatteren, Hendrik Smeeks, har studeret More's «Utopia». Gutter og piger blir opdraget paa forskjellige øer, og der er mange andre interessante enkeltheder.

Bogen, som fortjener at være bedre kjendt, udkom i 1708, før Selkirks oplevelser var offentliggjort.

Rudolf Eucken.

Filosofi — Verdensbetragtning.

Intet under, at valget af professor Eucken som pristager af den literære Nobelpræmie har vakt opsigt og modsigelse. Hvormange blandt de «litterært interesserede» i Skandinavien kjendte vel til ham og hans produktion? vistnok bare et lidet faatal af filosofisk interesserede havde læst nogen af hans skrifter. Ingen af dem er oversat (før netop nylig et af dem til svensk), heller ikke er nogen af dem særlig letlæste eller interessante i almindelig literær forstand. Interessen for filosofisk læsning synes jo ogsaa at være meget liden hos os, vistnok betydelig mindre end i nabolandene, at dømme efter hvad dér skrives og oversættes af filosofisk literatur. Nogen fremragende aand paa det omraade har vi jo heller ikke havt, vor produktion har været overveiende skjønliterær. Det kommer vel af, at vi er meget lidet filosofisk anlagt, ialfald naar det gjælder noget mer end overfladisk spekulation.

Skjønt Euckens tanker saaledes maa forudsættes at være meget lidet kjendt hos os ad direkte vei, er det naturligvis ikke udelukket at hans tanker indirekte har kommet og endmere herefter vil komme os tilgode. I sit hjemland lader det ialfald efter oplagene at dømme til, at han er meget læst. Paaskjønnelsen er forsaavidt en seir for den mer dybgaaende opfatning af, hvad der skal betegnes som «literatur». Hos os forstaar man jo i vide kredse dermed nærmest kun skjønliteraturen, mens man fuldstændig overser de andre literaturgrenes ofte meget større betydning for kulturudviklingen. Men det maa vel saa være i et lidet land, som har fostret Bjørnson og Ibsen.

Eucken har forresten længe været et stridens æble i Tyskland. Mange mener, han er meget overvurderet som filosof. Det kommer dog væsentlig an paa, hvad man mener med filosofi. En af hans kritikere spørger saaledes om Euckens filosofi virkelig er filosofi og om den virkelig er videnskab. Han mener: «den er tro — den platonske tro», og dadler hans uklarhed, trættende gjentagelser og en tvetydighed som paa sine steder grænser til meningsløshed. Med hensyn til formen maa man for en stor del være enig, særlig for hans ældre, rent filosofiske skrifters vedkommende. Klarest er hans historisk-filosofiske værker: «Die Lebensanschauungen der grossen Denker» (7de oplag 1907) og «Geistige Strömungen der Gegenwart» (4de oplag 1908). Disse værker har vundet stor anerkjendelse.

Man har anket over, at han dog ikke har dannet noget eget system. Han erklærer selv, at han er en søgende og mener, at tiden er ikke moden for et system. Dette maa, mener han, vokse frem af livet selv og dertil er ikke tiden moden. Dertil kommer, at han hævder en stadig udvikling, en syntese, som optager i sig alle kulturens, religionens, naturvidenskabens og personlighedsdannelsens resultater for at føre dem videre i en aandelig livskoncentration og væsensdannelse. Skjønt idealist har dog hans «ideer» lidet fælles med Platos. En engelsk forfatter kalder ham en «metafysisk anarkist», som ikke vil bindes ved nogen filosofisk

spekulation eller videnskabelige dogmer. Det skulde vel i vor tid tale til hans fordel.

De værker, hvori han klarest har fremsat resultaterne af sin tænkning, er hans to sidste: «Grundlinien einer neuen Lebensanschauung», 1907 og «Der Sinn und Wert des Lebens» 1908 hvorfra nærværende oversigt er hentet, for størstedelen ved direkte benyttelse af Euckens egen fremstilling.

Det centralpunkt, hvorom alt hans tankearbeide har samlet sig er ideen om aandslivets selvstændighed og dets absolute overlegenhed over alle andre livsformer. Men for at man overhovedet skal forstaa hans tankegang, maa det gjøres klart, hvad han forstaar ved «aandsliv» eller «aandeligt liv». Han mener hermed selvfølgelig ikke sjælslivet i almindelig psykologisk forstand. Aand betegner det høiere element, der er skikket at indgaa som del i den aandelige helhed, prof. Eucken mener at maatte hævde. Han kalder derfor sin opfatning den «noologiske (noos—aand, ligeoverfor psyke—sjæl) for at betone forskjellen mellem det lavere dagligdagse sjælsliv og det højerestaaende.

Begrebet «aand» maa heller ikke tages i den almindelige, «landlaufige» betydning. For den dannede almenhed hos os er jo aandsliv nærmest ensbetydende med literære og æstetiske interesser, mens betegnelsen «aandeligt liv» næsten udelukkende bruges i religiøs betydning, hvad der slet ikke er Euckens mening. Heller ikke er det ensbetydende med «akademisk dannelse» eller «aandsdannelse» overhovedet. Denne kan ofte være noget tillært, upersonligt («akademisk»!). Aandsdannelse betegner her noget høiere, en selvudvikling, et egenliv, som har sine kilder over og udenom de tidsstrømninger man tilfældigvis lever i. Lærdheden behandler problemerne som halvfremmede anliggender (Hegels: «Kontorbetjente»). Problemerne maa opleves!

Nutidslivet lider, trods al ydre virksomhed, under et slemt misforhold. I det indre er der en tomhed, som ikke har kunnet fyldes, fordi man ikke har søgt dybt nok. Alle de ældre og nu herskende livsanskuelser er utilfredsstillende. Alle livsanskuelser er nemlig kun noget foreløbigt; tankerne maa altid paany søge at udvide dem. Der maa vindes et nyt grundlag og hele virkeligheden maa gjøres til problem. Derved banes veien for en ny aandsbygning under erkjendelsen af, at vort liv har dybder som endnu ikke er naaet, og navnlig, at der under al mangfoldigheden virker en overlegen enhed, der endnu ikke har kunnet gjøre sig helt gjældende. Der kan paavises en række af «livsordninger» som gjennem tiderne har været bestemmende for udviklingen og som derfor ogsaa mer eller mindre præger nutidslivet:

1. Idealismen (den græske type) betragter det aandelige som en art høiere natur hos mennesket og det er da livets høieste opgave at fremelske denne side af mennesket; dens kunstnerisk-plastiske opfatning gjør formen til det vigtigste. Men herved bortfalder al indre bevægelse og dermed ogsaa muligheden for en virkelig historisk bevægelse. Den adskiller sig fra religionen deri, at den betragter det guddomlige mer som en plastisk evne end som en verdensoverlegen kraft. Den stræber efter et fornuftrige, hvorved det guddomlige forflygtiges og gir plads for en frasefyldt, stemningsvek romantik, som forøder sin kraft i passiv kontemplation og «Übersichgehenlassen». Den saakaldte idé blir saaledes til en stor selvmodsigelse, en besnærende illusion.

2. Religionen. Den har sit hovedkvarter udenfor kulturen og er derfor utilfredsstillende for nutidslivet

med dets krav til videre horisont og større frihed. Trods dens store historiske betydning og dens indgribende magt paa mange omraader (f. eks. ligeoverfor hedningeverdenens civilisation) er der derfor en sterk strømning ligeoverfor kristendommen, — en aandslivets kamp om menneskesjælene. Den har idetheletaget ikke svaret til sin hensigt, idet den mest muligt har løst aandslivet fra verdensarbeidet og henvist det til troens og følelsens omraade. Men disse ting gir ikke vort liv en aandelig karakter, det gjør kun strengt arbeide. Heller ikke kan mennesket presses ind i et færdigt skema. Ikke destomindre forkyndes den dag idag troessætninger fra længst svundne tider og der søges vakt tilsvarende følelser hos nutidsmennesket. Vi bygger aandelige «kirker» i en stil svarende til ganske andre tiders smag og i filosofien hænger vi fast ved andre tiders systemer. Religionen hindrer derfor kulturudviklingen.

3. Naturalismen. Havde de ældre livsanskuelser betragtet den sanselige verden som en hindring for udviklingen af det ægte aandsliv, saa er dette nu grundig forandret. Eftersom den usynlige verden blev usikker og skyggeagtig, opstod en sterk trang til realitet, til et fyldigt liv i og af den synlige verden som den virkelige sandhed. Verden stod ikke længer som noget færdigt, afsluttet, men viste de rigeste udviklingsmuligheder. Naturvidenskaben gjorde den gjennemsigtig og skaffede os magt over dens kræfter. Ogsaa individets liv blev rigere og kraftigere, da det løstes fra de tidligere baand.

Den naturalistiske retning fik fart i det 17de aarhundrede med erkjendelsen af naturens selvstændighed særlig da udviklingslæren kom. Den viste, at mennesket helt og holdent er fremstaaet af naturriget. Men herved blev ogsaa sjælslivets selvstændighed helt forkastet; det blev kun et tilbehør til naturriget og maa saaledes underordne sig dette. Erfaringsvidenskaben blir den raadende, livet faar en vis enkel karakter og føler sig paa virkelighedens faste grund.

Dog, idet naturalismen overser den sjælelige livsproces, som alene kan skabe livets indre enhed og sætte os istand til at herske over verden, kommer den i et uløseligt dilemma. Thi hvis den vil gjøre alvor af at fornægte de aandelige værdier, saa forstyrrer den sit eget grundlag. Og erkjender den, at der gives noget mere, end blot natur, saa drives den derved ud over sine egne grænser. Og da naturalismen, idet den nægter aandslivets betydning, maa betragte individet som en afsluttet størrelse, maa den nødvendigvis virke nedsættende paa livsenergien.

4. Socialismen; er oftest allieret med naturalismen. Efterat det religiøse og ideale livssyn var forladt, maatte mennesket føle sig ensom i altet. Det dreves derfor til at søge nærmere forbindelse med sine lige, for sammen med dem at kunne tømre sig sin egen jordiske bygning. Paa den maade er man i nutiden drevet til store organisationer. Men samtidig hermed blir den enkelte mer og mer afhængig af den sociale omgivelse.

Derved opstaar en konflikt med individualitetsfølelsen, med driften til indre og ydre selvstændighed. Den forbedring, som det sociale livssyn venter af de gjennemgribende forandringer i livsbetingelserne, udeblir derfor. Det viser sig som ved naturalismen at socialismen ogsaa trænger en større livets dybde, end den selv kan frembringe. Ogsaa hos den finder vi de samme modsigelser. For masserne staar da kun tilbage at kjæmpe for magten og søge nydelsen, — en lidenskabelig klasse- og interessekamp, som truer samfundet med undergang.

5. Subjektivismen. Den er nærmest af æsthetisk art. Der har fra gammel tid bestaaet en modsætning mellem det etiske og det kunstneriske livssyn, mellem et aktivt og et kontemplativt forhold til virkeligheden. Maalet for det sidste blir at sanseliggjøre det aandelige og aandeliggjøre det sanselige. Anerkjendelsen af faste regler for livsførelsen eller af en samfundsmoral, blir betragtet som unyttig tvang.

Man vil saaledes en «værensigselv», en befrielse fra alle vedtægter. Men da baade natur og samfund binder med de tusinde baand, maa man nøie sig med en indbildt, fritsvævende stemning lig den, Spinosa tillægger stenen, som kastes i veiret og føler sig fri saa længe den er i bevægelse. Denne type skaber derfor overfladiske stemningsmennesker og har ingen kraft til at skabe en «kultur». Den er saaledes dømt til undergang.

Trods der hos alle disse tidsstrømninger findes en drift til at overvinde alle modsætninger, er de dog, som paavist, uduelige til at føre udviklingen videre frem. Idet de, med undtagelse af kristendommen, vilde forkaste det oversanselige, henfaldt de til en idealisering af jeget. Men den lovpriste fremhævelse af personligheden som et universalmiddel mod alle tidens skader nytter ikke noget, saalænge personligheden ikke gives et høiere indhold, en verdenssammenhæng.

Medens menneskets historiske udvikling har bragt med sig en umaadelig livsfylde, en hvileløs jagen og hast, en lidenskabelig kappestrid, hersker der i det indre en dyb usandhed, en selvmodsigende aandelig overfladiskhed og tomhed. Vi indtager derfor nu et høist usikkert standpunkt, de krasse modsætninger i aandslivet mefører fare for indre opløsning.

Saa blir spørgsmaalet: gives der noget botemiddel, findes der noget, som er den almindelige menneskekultur overlegent? Hvis ikke, synes livets mening og værd at bortfalde. Allerede den kjendsgjerning, at vi saa sterkt føler uholdbarheden af, hvad vi hidtil har vundet og finder stillingen uudholdelig, synes dog at tyde paa, at der hos os selv maa findes kræfter, som er modsætningerne overlegne. Iethvert fald tillader ikke dette stormende begjær efter mer livslykke og livsindhold os at slaa os til ro.

Et nyt synspunkt, som staar over de gamle, maa derfor findes; — et overlegent standpunkt, som kan give enhver sin ret og derigjennem tilgodegjøre os verdensudviklingen. Vi maa finde selve grundvolden.

Det gjælder at give livet positivt indhold og en aandelig karakter og opgaven bliver da at søge et fast punkt, en enhed. Og denne maa være at søge i dybet af vort eget væsen og i vort forhold til verden. Denne søgen er ikke bare erfaringens sag, den er hele sjælslivets, ja hele menneskehedens opgave. Det enkelte menneske kommer her til at kjæmpe samtidig for sit eget væsens enhed, som for livets hensigt og mening i det hele.

Allerede menneskets evne til tænkning peger udover naturens grænser. Dog er vort indre ikke givet os færdigt. Det maa først udvikles, saa vort væsen forvandles til selvvirksomhed. Derved aabnes der nye dybder.

Dog synes der at herske en gjennemgaaende modsætning mellem hvad aandslivet efter sin idé fordrer, og hvad vi formaar ifølge de menneskelige vilkaar. Aandslivet fordrer et altomfattende hele, som er gyldigt for alle tider, men mennesket befinder sig under modsætningernes magt, splittet og sammensat af lutter for-

skjellige elementer af forgjængelig art.

Mennesket bestaar af natur og intelligens. Men intelligensen viser sig for svag til at kunne bygge op en ny, høiere verden ved siden af naturens. Vi maa derfor undersøge, om ikke tanken har et dybere og videre liv bag sig, fra hvilken den kan hente sin kraft. Dette liv behøver ikke at foreligge i færdig skikkelse. Kun at der kan paavises eiendomlige kræfter, som ikke er resultat af subjektiv reflektion.

Disse kræfter finder Eucken maa være tilstede i menneskets evne til at vokse udover sig selv, sin egen lyst og interesse. F. eks. evnen til selvopfrelse, medlidenhed, næstekjærlighed. Erfaringen viser, at der i al høiere kultur og moral maa være en medvirkende kraft tilstede, som er hævet høit over menneskets viden og vilje. Ved denne krafts hjælp foregaar der en stadig opadstigen slig som vi ser den i historien. Det, som mennesket først har grebet til af nødtvang og til selvforsvar, det forædles under livsløbet. Af den blotte livskamp udvikler sig et indre fællesskab med fælles kampe, lidelser og erfaringer. Deraf igjen fælles goder, en fælles livskreds som hæver mennesket over de selviske interesser. Igjennem historien kan vi derfor, ved at udskille det rent tidshistoriske, finde frem til et tidsoverlegent indhold, som virker gjennem alle tider. Historien blir da fra en fremstilling af det blot «vedsidenafhverandre» til en udfoldelse af en aandelig verden. Saa var f. eks. kjærligheden oprindelig kun en naturdrift. Udviklingen har ført det derhen, at gjenstanden selv er blit værdifuld, saa at mennesket i sin stræben for andres lykke endog kan gaa saa langt, som til opofrelse af sit eget jeg (allerede Aristoteles fandt i disse forhold noget guddommeligt). Ligedan med arbeidet. Først et middel til selvopholdelse, blir det lidt efter lidt kjært for sin egen skyld, saa det ansporer mennesket til store offere, ikke for lønnens skyld, men af kjærlighed til selve arbeidet; (videnskabsmandens arbeide er i regelen af den art). Ogsaa ved personlighedsudviklingen hos det enkelte menneske foregaar den samme bevægelse fra natur til aand.

Paa denne maade opstaar der aandsværdier, som er noget langt mer end mekaniske sammenstillinger. Denne udvikling med sin tilværelseskamp er grundforskjellig fra naturrigets; og dog er det øiensynligt, at den kommer fra menneskets eget indre. De saakaldte historiske ideer viser tydeligt dette: visse livsbevægelser opstaar og vinder en overvældende magt, tvinger mennesket ind paa sine baner og udvikler sine egne konsekvenser med ubønhørlig strenghed. F. eks. de religionshistoriske bevægelser, der har øvet en saadan magt at tilhængerne deri maatte se virkningen af en guddomlig aand. Paa lignende vis greb oplysningstidens idéer sindene, slig som i nutiden de socialistiske gjør det.

Det synes heraf at være klart, at de kulturelle kræfter ikke styres af ydre hensyn, men opstaar ved en indre nødvendighed. (Se f. eks. hvorledes Luther satte en storslagen bevægelse igang ved at stille visse problemer i lyset; ligedan med den franske revolution o. s. v.). Denne indre nødvendighed maa være menneskets trang til at naa et stedse høiere aandeligt trin, forskjelligt fra naturlivet. Den enkeltes personlighedsliv kommer ogsaa først til udfoldelse, naar trangen til indre enhed faar virke. Vi gaar ud fra, at denne enhed maa findes etsteds hos os selv og vi blir derved vor egen opgave. De store aanders historie viser os dette. Hos den rigt begavede Goe-

the f. eks. var ikke aandslivet en færdig gave; det blev først til under kampen for aandelig selvstændighed. Hvor langt ligger en saadan stræben fra den sædvanlige kamp for tilværelsen! den viser tydelig et nyt slags liv, en særegen art af virkelighed. Dog kan en slig aandelig udvikling tænkes, selv under de enkleste forhold.

Hvad er nu det nye, hvorimod bevægelsen gaar? Det høiere aandsliv kan nemlig ikke tænkes fremgaaet af natur og aand som et blot «vedsidenafhverandre», heller ikke kan aandslivet tænkes fremstaaet af naturlivet alene, selv paa dets høieste trin. Enhver selvudvikling er noget væsentligt nyt.

Sandhedens idé, saavelsom kjærlighedens, stræber mod altet, ud over alle skranker. Og ved dette problem, hvor der er spørgsmaal om selve virkelighedens grundform, er man derfor nødt til at vende sig mod metafysiken, ikke den gamle, som udelukkende var fremgaaet af tænkning, men en ny, udviklet af livet selv, thi det er som Hebbel siger, stor forskjel om livet udvikler sig af metafysiken eller denne af livet. Kun en meget overfladisk livsbetragtning kan forkaste al metafysik. Vi ser derfor ogsaa, at selv den moderne naturvidenskab mener sig at staa paa erfaringens grund, naar den postulerer en usynlig verden (med dens atomer, molekyler, æteren o. s. v.).

Der vilde ogsaa ligge en uløselig modsigelse i, at det høiere aandsliv skulde kunne føre ud over mennesket, hvis det kun bares af menneskelige kræfter. Denne modsigelse kan kun hæves ved, at vi anerkjender et høiere aandsliv som er mennesket overlegent, men som meddeler sig til det og hæver det op til sig. Vi sættes ind i et kosmisk liv, som tillige er vort eget.

E. hævder altsaa et selvstændigt aandsliv, der i sig optager modsætningerne mellem subjekt og objekt og forener verden til et hele og et nyt uendelighedsliv udfolder sig.

Aandens og naturens riger viser sig da ikke bare som parallele, men som ét. Dog synes det, som om naturlivet maa ha naaet en vis høide før aandslivet kan finde jordbund og derved drage naturlivet op med sig.

Skjønt mennesket er et stykke af verden, blir det derved selv til en verden. Dette vil foraarsage en omvæltning i livsformerne. Den almindelige bevidsthed der kun kjender det «vedsidenaf hverandre» og «efterhverandre» løbende kan umulig fatte det nye, før den har vundet en større dybde. Livet forlægges, som det sker ved den «skabende fantasi»s arbeide bag den til enhver tid bevidste, sjælelige virksomhed. Den vil danne et selvstændigt kompleks, en verden i sig selv.

Eucken viser her en interessant overensstemmelse med den nyeste tids psykologiske opfatninger (med dens teori om «underbevidstheden» o. s. v.). Sandsynligvis har han naaet sit resultat ad rent filosofisk vei.

Saa ligger der bag det, som vi er vant til at kalde liv, endnu et andet, langt dybere og mere omfattende, — en «Seele des Lebens». Vi sporer dette paa alle omraader, i religion, moral, kunst og videnskab; overalt søger man at paavise et blivende resultat i enhver udvikling, noget særeget som giver hver epoke dens særegne karakter. Og selve den ideale stræben med sin fremaddrivende kraft var ikke mulig, om ikke maalet allerede paa en vis maade var virkende i vort liv.

Ved denne stadige gjenopleven af tidligere tiders resultater, optaget i nutidens og overført til fremtidens liv, opnaaes en tidløs nutid. Aandslivet kjender saaledes ingen grænser,

det arbeider og skaber ud af uendeligheden. Saaledes er f. eks. det moderne videnskabelige tænkesæt fremkommet. Kan vi tænke os dette rykket tilbage, eller vilde vi være istand til at sætte os ud over det? maa vi ikke f. eks. anerkjende et naturvidenskabeligt, et historisk eller et socialistisk tænkesæt, og kan vi unddrage os deres magt?

Øiensynlig fuldbringes der i disse bevægelser en verdenshistorisk udvikling af aandslivet og denne kan umiddelbart bli vor eiendom. Det synes ogsaa, at denne aandslivets fremgang maa være et sikkert vidnesbyrd om, at der er en magt med i spillet, som er de menneskelige vilkaar overlegen. Det kan saaledes ikke betragtes bare som en evolution i almindelig betydning; trods al gaadefuldhed kan vi forstaa, at livet ikke er et tomt spil paa overfladen, men at der foregaar noget betydningsfuldt, noget, vi ikke selv kan medvirke til og hvis retning vi ogsaa kan se og bedømme. Livet har saa længe været henvist til den umiddelbare erfarings verden, at vi har glemt dette.

*

Hvorledes vil nu dette nye virke paa vor tids kulturliv? — Det kan tænkes at virke i følgende retninger: det kan bringe misfornøielsen med den nuværende gjennemsnitstilstand til at stige, det kan vise et middel til en ordning i det kaos, som omslutter os, og det kan danne et midtpunkt, hvorfra bestræbelserne for en samling af kræfterne kan udgaa.

Moralen blir da en indsats for en ny tingenes orden. Opdragelsen maa lægges anderledes an, naar mennesket ikke længer betragtes som et afsluttet naturvæsen, men med muligheder for en omdannelse til et aandsvæsen. I stedet for skolemæssig kundskabstilegnelse maa det optagne stof blive egen, indre eiendom.

Klarest vil det nye vise sig i religionen. En usynlig verden er dog slet ikke ensbetydende med en religiøs verden. Anerkjendelsen af et selvstændigt aandsliv betegner derfor slet ikke en tilslutning til den sedvanlige udødelighedstro. Denne sidste konserverer mennesket mest muligt med hud og haar gjennem alle evigheder og fordømmer det derved til en stivnet ensformigheds kvaler, som skulde synes at maatte være uudholdeligere, end alle piner i det formentlige helvede. Vor fremtid ligger i dybt mørke; den, saavelsom hele verden, forblir os en gaade. Men hvis vi nu efter vort inderste væsen er hævet op i en aandslivets helhed og vi deltager med livets inderste grund i en evig ordning, saa forsikrer tidsoverlegenheden hos dette liv os ogsaa om, at vi selv skal naa én eller anden form af evighed.

Med al respekt for kristendommen maa vi derfor istedetfor en rent menneskelig religion, som uden væsentlige forandringer hjælper mennesket til lykke og evigt liv, kræve en religion, som danner mennesket til noget væsentligt nyt, til et aandsvæsen. Dens opgave maa være at bortskaffe det forældede og alt, som bare er en død byrde. I stedet maa der trækkes grundlinjer af enkel, men uforgjængelig art.

Filosofien maa tage sit udgangspunkt i selve livsprocessen. Eucken hævder derfor en ny filosofi, den noologiske ligeoverfor de objektive og subjektive arter; en filosofi som indbefatter begge disse. Hidtil har vi været afhængig af tre hovedstrømninger: oplysningstidens (med Descartes), den kritiske filosofi (Kant) og den spekulative (Hegel). Han mener dog, at filosofiens muligheder ikke er udtømt og at hovedbetingelsen for at kunne udnytte disse mulighe-

der, er at man søger en intim forbindelse mellem filosofien og livet.

Det her skildrede nye livsindhold, hvorved menneskene kommer til at deltage i altets indre liv og føre det videre ved sit arbeide, kan dog kun tænkes opnaaet paa et vist høiere trin af sjælslivets udvikling. Det kan derfor heller ikke tænkes at blive almén eiendom, skjønt det vil faa et drag af demokratisk enfold i betydningen af en aandelig umiddelbarhed. Og menneskets nye stilling vil give livet fasthed, umiddelbarhed og storhed; det vil fylde med en indre glæde og ikke lade tvil tilbage om livets mening og værd. Da tør mennesket med rette kalde sig en personlighed, fordi det hæver sig til aandelig individualitet. Om end nutidslivet maa betragtes som høist ufærdigt og fattigt paa aandeligt indhold, saa vil derfor fremtidslivet kunne naa til endnu uanede høider.

Vi ser saaledes, at den røde traad gjennem hele prof. Euckens fremstilling er idéen om aandslivets overlegenhed og selvstændighed. Denne idé tænkes da realiseret ved at de tre livsformer: naturliv, sjælsliv og det høiere aandsliv i pagt med «altet» gaar op i en høiere enhed. Striden vil da væsentlig staa om, hvor dette altets liv er at finde og af hvilken natur det kan antages at være; at der findes et høiere aandsliv, som stadig manifesterer sig baade i historien og hos den enkelte, derom kan vel kun materialisten tvile.

«Saaledes er vor tid fuld af store opgaver; jo mer vi griber dem fat som et hele, jo tydeligere blir det, at vi trænger en selvstændig aandelig natur (Geistigkeit) for at disse opgaver kan føres frem til løsning. Men netop fordi tiden bærer saa store opgaver i sig, maa den betragtes som en betydningsfuld tid, i hvilken det lader sig gjøre at kjæmpe for livets mening og værd.»

Det er disse opgaver, som professor Eucken har viet sit livs arbeide; det er om livets værd og mening, han vil overbevise os, og det er til kamp for andslivets selvstændighed, han vil kalde alle, — alle som vil være med at bygge folkenes fremtidslykke.

Christian Claussen.

Raceblanding og Kvindeskjønhed.

Naar ikke beslegtede racer blandes, saa er følgen degeneration. Desto mere paafaldende er det da, at raceblanding som regel gjør kvinderne i de næste led vakrere. Dette kan betragtes som en fastslaaet etnografisk kjendsgjerning.

Børnene af javanerinder og europæere er næsten altid paafaldende vakre. Mulatindernes legemsbygning er udmerket vakker; nydelige hænder, et vakkert hvælvet bryst, den fineste figur og smaa, sirlige fødder gjør hele personligheden til et henrivende væsen. Blandt afkommet af maorikvinderne paa Ny Zeeland og europæere er der mange virkelige skjønheder, som der aldrig er iagttaget blandt de indfødte. Det samme gjælder børn af eskimoer og hvide. Kvinderne i den fransk-kanadiske mestisrace i Nordvestamerika har regelmæssige og gratiøse træk, ofte har de en ligefrem klassisk skjønhed. Piger af blandet blod i Chili — araukanere og spaniere — har en fin hvid hudfarve, blødt sort haar, store udtryksfulde øine, herlige tænder, vakker figur, meget smaa ører, hænder og fødder og gratiøse bevægelser. Og der er mange andre eksempler.

Kulturforbindelser mellem Kina og Europa.

Efter *dr. R. Stübe* i «Die Umschau».

Endnu tror man almindelig, at Kina altid har lukket sig af mod udenverdenen, saa det hverken har søgt samkvem med andre folk, eller tilladt fremmede at komme ind i det himmelske rige. Derfor skulde Kina være stivnet i sin aartusengamle kultur, som efter kinesisk opfatning er høiere end enhver anden.

Nu har det vistnok været tider, da Kina ikke havde berøring med den øvrige verden og da særlig Europa. Der har ogsaa været tider, da det aandelige liv var stivnet. Men i sin helhed giver den kinesiske kulturs historie udtryk for mangfoldige og dybtgaaende kulturforbindelser med udlandet — med Indien, det helleniserede Orienten, Romerriget, Bagdad i kalifernes tid.

Med den europæiske kultur har Kina været i berøring siden begyndelsen af den europæiske kolonisation i Asien. I aaret 1517 kom det første europæiske skib, en portugiser, til Kina. Siden den tid har forbindelsen med Europa aldrig været ganske afbrudt, selv om den flere gange — og det har europæerne mest skyld for — har været hæmmet.

Allerede i det femtende aarhundrede begyndte fra det nærliggende Orienten og navnlig fra Persien kinesisk kunstindustri, ikke mindst porcellænmaleriet, og dermed kinesiske former og farvesans at sprede sin virkning ogsaa i Europa.

Den dæmpede farveglød i de persiske tepper, og deres mønstre, phønix, trane og enhjørning, tryllesvampen, og hint ledemotiv i kinesisk fladedekoration, skybaandet, alt dette peger tydelig hen paa det kinesiske forbillede. I Europa giver paavirkningen fra Asien farveglæden nyt liv og har i den flamske og venezianske skole ligefrem fremkaldt et omsving i malerkunsten. Porcellænet skaber ikke bare en ny fayanceteknik, men med sin orientalsk stiliserede blomster- og rankefylde ogsaa en ny ornamentik, hvis farver, blaat og hvidt, straks forraader oprindelsen. I 1470 blev det første kinesiske porcellæn efterlignet i Venedig.

Og saa kom portugisernes østasiatiske opdagelsesreiser, som aabned samfærdselsperioden. I det 16de, 17de og 18de aarhundrede blev det europæiske marked fyldt med alle slags ting af østasiatisk kunst, porcellænvarer, lakarbeider, tepper, møbler og træskjærerarbeider.

Denne indførsel af kinavarer betydde meget mere end et lune af moden, den betyder ogsaa mere end den nye store industri: porcellænet, som det i 1709 endelig lykkedes at efterligne. Fra det 16de aarhundrede blev Europa i hele sin ornamentik mere og mere paavirket af østasiatisk smag. Denne blev efterlignet og omdannet, skybaandet blev til snørkelen. En saa stor del har Østasièn i *rokokoen*. Vor haarpisk-tid er kommet temmelig direkte fra haarpiskens land.

Men det var ikke alt. Ved en underlig modsætning har det østasiatiske og særlig det kinesiske forbillede givet anledning til, at man i en enkelt retning vendte tilbage til naturlighed. Det var da den engelske landskabshave fortrængte den stive klassicistiske unatur i den franske havekunst.

Og paa den samme tid, da Voltaire sendte en hyldningsepistel til keiseren af Kina, Kien-lung, besang denne keiserlige digter selv et fransk vægur, som det fjerne Vesten havde sendt ham som en selvfølgelig «tribut». Og da læste man i hans land Euklid; landskabsmaleren brugte det europæiske perspektiv, og portrætmaleren prøved at give sine ansigter plastik ved skygger og lys. Tusen hammere klang, ovnene gløded, og arbeiderne gav sit stof europæiske former. Kortsagt, i hundrede ting prøved man at nærme sig Vesterland.

Alt dette var jesuiternes verk. Ellers kan man bedømme deres virksomhed som man vil. Her har de i hvert fald udrettet den store gjerning, at de planfuldt og energisk har bragt de to kulturkredse nærmere hverandre. Det var i slutten af det 16de aarhundrede de kom til Kina. Ulig mange senere missionærer og derfor med større udsigt til held begyndte de med at studere de vaaben, de skulde kjæmpe mod, landets hellige bøger.

Først viste de frem det som mest tiltalte kinesernes sindelag, sine tekniske færdigheder og store praktiske viden. Derefter arbeidede de for sin religion, og da skaanede de med dyb klogskab forfædredyrkelsen som grundlaget for den kinesiske statsbygning. De forstod at gjøre sig saa nyttige, at de holdt sig gjennem den sterke rystelse, som gik over landet da Ming-dynastiet blev styrtet. Ja netop under de første mandsjukeisere naaede de toppen af sin indflydelse. De forestod observatorierne og det matematiske bureau, de organiserte og ledede de 27 nye tekniske og mekaniske verksteder for broncestøbning, urmageri, glasblæseri, optiske instrumenter, cloisonnémaleri — endnu kan man i Peking finde deres arbeider med sine sirlige rokokobilleder — og meget andet. Andre optog karter af landet eller støbte kanoner. De smykkede sommerresidensen med europæiske paladser og vandspring. De gav undervisning i portrætkunsten og fik endog male den keiserlige familie. Den store Kang-hi tog selv undervisning i matematik hos Gerbillon og ophøiede ham senere til sin fortrolige og sin stadige ledsager.

Kanske er det lidt dristigt at tro, at de kunde ha vundet hele Kina for katolicismen, hvis ikke dominikanernes og franciskanernes ærlige, men politisk taabelige iver var kommet iveien. Men at de ellers kunde ha udbredt kristendommen meget mere end de fik gjort, det er temmelig sikkert. Imidlertid blir tallet paa deres proselyter nu — for de har holdt sig trods al slags forfølgelse — opgivet til 600 000.

Om kulturforbindelserne i det sidste aarhundrede er det ikke nødvendigt at sige meget her. De er jo godt kjendt. Ogsaa i denne tid, da der dog har været saa sterkt initiativ i Europa, kan man se en kulturel paavirkning fra Østen. Den japanske og med den ogsaa indirekte den kinesiske kunst har givet vort moderne maleri foruden mangen anden tilskyndelse ogsaa udviklingen af *impressionismen*. Og hvem kan sige om ikke Kinas religion, fornuftreligionen, den praktiske sædelighed, engang kan faa en fremtid ogsaa i Europa.

Kringsjaa.

(Ved *K. E.*)

Naar den ny vin blomstrer. Efter i mange aar at ha været en aandens ypperstepræst for al germansk moral- og familiefølelse, hjemmet og familielivets sanger, har Bjørnson nu i sit livs kveld faaet lyst til at stanse op og se sig om inden dette familieliv. Det var mange aars indestængt familielugt han fik lyst til at lufte ud og le af, og da han først var begyndt at le, rev latteren ham selv med, og han ler egentlig mere og af noget mere, end han selv ved om. For inderst inde har han altid den dybe respekt for familien og familielivet, han elsker det alt, — hjemmet, det er der han trives, hjemme hos sit folk som en stor Bjørnsonsk familie, og tilslut og inderligst hjemme paa gaarden, i stuen, hos den nærmeste slægt. Det er en ægte germansk følelse, hele racen har sit særpræg af og sin styrke i familiefølelsen.

Men engang i sit liv syntes han, han havde lov til at le af det altsammen, le af familiehøitideligheden og familiemoralen, og fremfor alt af alt det intime klisseri, som følger med der, hvor alle følelser er fælles, hvor familien elsker og sørger sammen, le af al denne kvalme samfølelse, hvor den enkelte blir borte i det fælles, og hvor den fine og sky natur sættes udenfor.

Men komedien skjærer dybere, en blir siddende igjen med et spørgsmaal om «moralen» i dette dydige familieliv, hvor mor og døtre tumler med elskov og mænd som et slags fælleseie, hvor aldrig en følelse er saa dyb og inderlig, at den tiltvinger sig ensomhed, hvor sindets blufærdighed er banlyst, og hvor følelserne bedst trives med en lyttende og lurende familie i alle vinduer. «Naar den ny vin blomstrer» er en skjøn titel, det er ikke fuldt saa skjønt at se en hel familie høste vinen i fællesskab.

— Men en festlig og munter komedie er det ialfald, Bjørnsons stykke. Og festlig spilte *Nationalteatret* stykket. En glimrende og sterk instruktion havde lagt spillet over mod farcen, og i det havde den utvilsomt handlet ret. Nu blev smagløsheder glemt og farlige replikker blev muntre, stykkets brede og kraftige humør fik svulme uden pietetsfulde hindringer, livet paa scenen blev frit og rørig, og man endte med at faa godhed for denne familie, som er forfærdelig og umaadelig i alt — ogsaa i hjertevarme og livskraft.

Hvad der mindst var at finde, det var ung, blomstrende vin. Nu, stykket handler jo ogsaa mest om gammel familievin, som gjærer. Af de unge piger var fru Nissen en sød Helene, og fru Gyda Christensen særdeles eiendommelig, farlig og ung som Alvilde.

Fru Wettergreen var festlig som husfruen, hendes stemme skjalv over to hus, hun var tidligst oppe og sidst i seng, der stod et veir fra hende, som kunde tage pusten fra en — et ærlig og aabent veir, som en kunde ruste sig til at møde!

Eide var meget fornøielig som provsten Hall, lidt for tung i første og kanske lidt for megen farce i de to sidste akter. Det var virkelig rædselsvækkende at se hvordan familien og familielivet tog den gode provst,

hvordan han blev borte mellem hvirvlende skjørter — han kunde nok trænge at ha sin Paulus at holde sig til.

I alt dette familiebrus gik Stub-Wibergs Arvik stille og ensom omkring, netop slig vemodig-bitter, som en fin og klog mand blir, hvor sterke og djærve kvinder regjerer. En mand kan nok da faa længsel efter et fjernt og fremmed Australien, selv om han som en god familiefar gaar i land paa første stoppested. Stub-Wiberg gav den ensomme egtemand og far med stilfærdige og fine midler, han gik klog omkring, saa og vidste, og hans sind var fuldt af vemod og selvironi. Den lille kjærlighedshistorie fór han meget varsomt med, den blev bare til et flygtig lune af et ensomt sind.

«Naar den ny vin blomstrer» er en vittig og festlig komedie om familieliv og denne ene sterke og levedygtige familie. Stykket er fuldt af kraft og liv, og vor literatur og vort teater, som eier saa megen tung alvor, maa være glad over denne muntre komedie.

*

Ferrer, direktør for «den moderne skole» i Spanien, det var et omtrent ukjendt navn herhjemme. Hvormange kjendte hans betydning, hvormange vidste overhovedet, hvem han var? De færreste før nu, da hele Europa er i oprør over, at de spanske prester har ladet ham myrde, det lumpneste og mest skjændige justitsmord vor tid kjender.

Ferrer begyndte som revolutionær. Men han forstod snart, at hvad det først og fremst gjaldt i Spanien, var at sprede oplysning blandt det folk, som presteskabet af al magt søger at holde ned i grænseløs uvidenhed og dyb overtro. Ferrer tog op kampen mod presteskabet og reiste den moderne skole, en verdslig skole til modvegt mod presteskabets fordummelsesarbeide. Han trak sig tilbage fra det politiske liv og samlet al sin kraft paa det kulturelle oplysningsarbeide. Derfor var der ingen, som presteskabet hadet mere end ham, og derfor kom oprøret i Barcelona som en glimrende leilighed til at fængsle denne mand, som undergravet kirkens indflydelse med det enkle middel — oplysning.

Den 9de oktober tog krigsretten sin begyndelse, og aldrig har der siddet en forsamling sammen med mindre adkomst til at kaldes en *ret*. Anklagen gjaldt, at Ferrer havde anstiftet de store oprør, havde tumlet med en plan om at omdanne Spanien til en republik samt stadig holdt forbindelse med de revolutionære. Der blev praktisk talt ikke ført vidner for denne «ret»; den offentlige anklager meddelte, at der var 15 vidner for, at Ferrer havde anstiftet urolighederne i Masnou, Premia og Barcelona. Hans modige og dygtige forsvarer fik bare se sagens dokumenter kort før retsmødet. Ferrer selv bevaret et sikkert haab om at bli frikjendt. Men endnu før Europa var klar over, hvad der foregik, var Ferrer dømt og skudt.

Dette elendige justitsmord har vakt den dybeste harme overalt. I Paris har der fundet voldsomme demonstrationer sted, i Italien og i Belgien ligesaa. Man har demonstreret, og man har slaaet ruderne ind hos de spanske gesandter, politibetjente og demonstrerende er blit saaret og dræbt. Men Ferrers mordere sidder urørte ved magten.

Men en mand som Ferrer lever og dør ikke forgjæves. Hans brændende og inderlige kjærlighed til oplysning fanger videre, andre optar hans arbeide, og af hans død vil hadet til kirken stige, det friske had, som engang skal tilintetgjøre denne magt.

*

I to uger i høst — Staternes skjønneste tid — har Amerika feiret *Hudson—Fulton-jubilæet.* Festen er ikke feiret i den «rette tid», Fultonjubilæet skulde ha været i 1907 og 300aarsdagen for Hudsonflodens opdagelse var den 3die september iaar. Men det generer ikke amerikanerne, de har sans for det væsentlige, at festen blir levende og stor i den tid, som passer de festende mennesker bedst.

Henry Hudson, et menneske i hvis sind der aldrig var hvile, bevidstheden om, at der var ukjendte steder paa jorden naget ham altid, det grov i hans hjerte og gjorde hans tanke vildsom og vidtfarende. Havets evige henskyllen ud i det ukjendte lokked ham altid videre, en haard mand, en ensom ulykkelig mand var han, en mand som aldrig kunde naa sit maal, fordi han intet andet kjendte end sin egen længsel, det første opdagergeni, som lokkes af det graa taagetunge ishav.

Det var paa tilbagereisen fra en af sine ishavsture, at han fandt Hudsonfloden. Efterpaa kunde han give sine redere i Amsterdam til gave bl. a. ogsaa en liden ø, en herlig liden ø i flodens munding, Manhattan! Her grundlagde de flittige hollændere byen «Ny Amsterdam», og byen trivedes og vokste, og den blev stor og sprængte sit navn, og den nye seirende race gav den navnet «New-York».

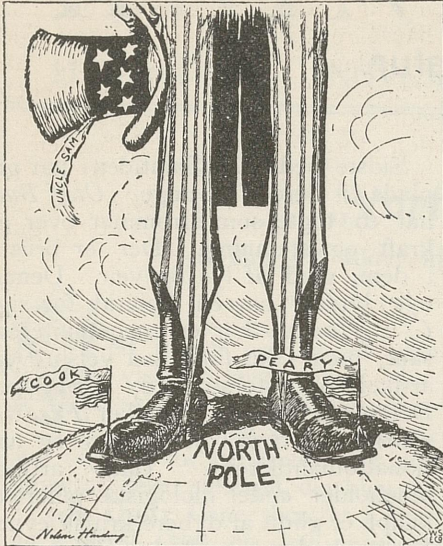
Paa den sidste ishavstur, Hudson foretog, naaede han frem til det store indlandshav, som kaldes Hudsonbugten. Her brød der ud mytteri blandt mandskabet, og det satte Hudson, hans yngste søn og et par tro mænd ud i en aaben baad, — uden mad og uden vaaben. Saa har mandskabet paa «Discovery» staaet og seet den lille baad glide længere og længere agterover, det har seet en mand staa opreist bag i baaden, ganske urørlig, uden klage eller bøn, han har bare staaet og stirret udover det graatunge hav, og havtaagen har steget tættere og tættere op mellem skib og baad, mellem mandskab og den store opdager, indtil baaden er borte, og der intet andet har været at se fra dækket end bølgerne, som ustandselig ruller ind i den graa taage.

— —

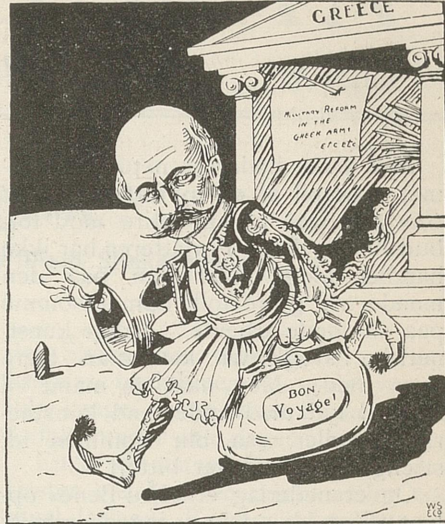
Fulton — trods al modgang og al haan, — en lykkelig opfinderaand! Efter at ha gaaet tilbunds en gang og efter at pariserne havde leet ham tilgavns ud, og Napoleon den store har troet sig uendelig meget klogere end den nar, Fulton, saa damper han dog den 7de august 1807 under uendelig jubel og forundring opover Hudsonfloden, den store tungtvæltende flod, som saaledes for anden gang blev erobret af et geni, blev underlagt menneskehedens magt og vilje.

*

Den som er i tvil om, hvorvidt Mark Twains humor er egte amerikansk, bør følge med i den strid, som foregaar i Amerika om *Cooks* og *Pearys* nordpolsekspeditioner. Der dynges op beviser og modbeviser af en slig styrke, at en skulde tro hvert enkelt bevis i og for sig afgjørende, hvis ikke netop deres mængde gjorde dem værdiløse. Snart fremlægger modstandere af Cook en række beedigede vidnesbyrd for, at Cook aldrig har udført nogen af de bedrifter han roser sig af. Straks bringer hans tilhængere tiltorvs en række modvidner, som sværger paa, at de har seet Cook udføre samtlige omhandlede underværker, som noget nær er begaaet i verden. Indtil der oplyses, at ingen af de sværgende vidner, hverken de for eller de imod, nogensinde har havt noget med Cook at

«Polen er ihvertfald min».
Eagle (Brooklyn).

Kong Georg af Grækenland: De kan gjøre saa meget vrøvl de vil. Jeg gaar min vei.
Nebelspalter.

gjøre og intet som helst seet af hans ekspedition. Men under alt spektaklet glæder Amerika sig ved bevidstheden om, at en af dem maa da ha naad polen, og at dette merkelige jordens hovedpunkt er amerikansk land.

*

Den 3die oktober traadte det *græske kammer* paany sammen. Regjeringen er ikke blit styrtet, idet dens mægtige modpartier har bøiet sig af frygt for militærdiktaturet. Det parti som for tiden i virkeligheden regjerer i Grækenland er militærpartiet. Militærforbundet har paa alle omraader faaet sine ønsker gjennemført, har ydmyget nationalforsamlingen, og den eneste forskjel fra militærdiktaturet er, at der ingen enkelt diktator er, og at kongen endnu regjerer i navnet. Kong Georgs stilling er alt andet end misundelsesværdig, og rygtet om hans nære tronfrasigelse holder sig.

*

Den berømte italienske psykiatriker og kriminolog *Cesare Lombroso* er død. Lombroso var født af jødiske forældre i Verona. Som næsten alle fremragende jøder var han en besynderlig blanding af at være digter og videnskabsmand, en moderne pessimistisk og lidenskabelig profet. Han naaede sine resultater ved en overordentlig evne til at koncentrere sin tankegang og ved ensidig at forfølge et formaal. Han besad en genial slutningsevne, som ofte slog over til gjætningsevne. Hans navn er særlig knyttet til læren om den fødte forbryder og til den pessimistiske teori om, at genialitet er en egen form af degeneration.

25—10—09.

Literatur.

Fru Bene heder et netop udkommet skuespil af en ny forfatter, *Olaf Storm*. Det er en satire mod forbudsbevægelsen. Forfatteren har ikke handlet klogt, naar han paa den maade vil gjøre folk opmerksomme paa sit første arbeide. Ærlige kunstneriske svagheder kan man bære over med. Men naar en mand vil slaa til lyd med andet end kunstneriske midler, saa blir dommen let streng og nederlaget bittert.

Og et nederlag er «Fru Bene» oplagt til at bli. Der er ingensomhelst menneskelig værdi i stykket, og der findes heller ikke virkelig menneskeskildring. Bogen fortæller bare om mangel paa kunstnerisk evne og — hvad der er værre — paa kunstnerisk forstaaelse. Det er som om forfatteren slet ikke ved hvad det gjælder om, og hvorledes han skal bære sig ad med at fremstille karakterer og konflikter.

*

Sidste hefte af «Samtiden» har git plads til flere af de unge. *Olaf Bull* har to digte som strømmer over af kraft og stemning. Der er brus i i dem, glød af lys og veir. Denne nye lyriker har en fremtid for sig. *C. I. Hambro* har en meget interessant, men ikke fuldt saa velskreven artikel om storstreiken i Sverige. Den unge literaturhistoriker *Fredrik Paasche* skriver om «Ibsen og nationalromantikken». Hans artikel indeholder endel filologiske pillerier, knapt et glimt af dybere kritisk evne. Langt bedre er *Anders Krogvigs* stykke om «Naar den ny vin blomstrer —». I Krogvig har vi faaet en dygtig kritiker. Begrænset er han, og han kan ta baade for høitidelig og for haardt paa mange ting. De artistiske værdier forstaar han sig endnu ikke slig tilbunds paa, som en kritiker skal. Men hans kritiske talent er sikkert nok, og det læsende folk skal agte paa hvad han kommer til at skrive.

A. H.

Redaktionen træffes i Steen'ske Bogtrykkeri, Raadhusg. 30 B, hver torsdag kl. 11—12. (Tel. 242).

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer optagne i originale artikler eller i de fra udlandets tidsskrift-presse hentede opsæt. Den medtager alt der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA.

KRINGSJAA

11. HEFTE NOVEMBER 1909 17. AARG.

„Vortigern".

«Drama i 5 Akter af William Shakespeare».

Med nogen undren vil man vistnok læse denne overskrift: Et Shakespearedrama med den titel turde være ukjendt for de fleste. Og dog eksisterer dette skuespil, det blev opført paa Drury Lane theatret i London 2. april 1796, og dets opførelse danner afslutningen paa en af de frækkeste literære falskneri-affærer, historien kan opvise.

Denne falsknerisag har oftere været behandlet, særlig af engelske skribenter. Ogsaa den kjendte forsker Henrik Schück har fremstillet den i en indgaaende afhandling. Men gjennem falsknerens egen beretning om hans livs store daad faar man det bedste indblik i dette snurrige kapitel af den menneskelige lettroenheds historie.

*

I den første halvdel af det 18de aarhundrede var Shakespeare saa at sige glemt. Men ved aarhundredets slutning foregik der et omslag: Ikke mindst var det den store skuespiller Garrick, som her øvede en vældig indflydelse. Han opførte Shakespeares værker i deres oprindelige skikkelse, han arrangerede mindefester i Stratford, han bragte Shakespeare paa moden igjen. Og Shakespeare-entusiaster groede op som paddehatter, man begyndte med stigende iver at gaa paa jagt efter Shakespeare-minder, Shakespeare-dokumenter og Shakespeare-traditioner, — og det varede ikke længe, før de første Shakespeareforfalskninger saa dagens lys.

En af de mange Shakespeare-entusiaster var Londonerkjøbmanden Samuel Ireland. En begeistret dilettant, som snart lagde sit mere prosaiske kjøbmandskab paa hylden og helligede sig til jagt efter og salg af antikviteter og gamle manuskripter. Drev ogsaa literatursyssel, — skrev for eksempel en «Malerisk reise gjennem Holland og Flandern» — hvor han aldrig havde sat sin fod. Men hans specialitet var Shakespeare.

I hans hus var Shakespeare det sædvanlige konversationsemne, hos ham samledes en kreds af energiske Shakespeare-tilbedere, — og i dette Shakespeare-impregnerede hjem voksede Samuels søn, William Henry Ireland op.

Allerede som gut kunde han Shakespeares værker ud og ind, og hans ungdoms store begivenhed var, da han fik følge med sin far til Stratford for at gaa paa jagt efter Shakespearedokumenter. De fandt ganske vist ingenting, men haabet mistede hverken far eller søn. Og da saa William blev ansat som kontorist hos en prokurator, fortsatte han i sin principals gamle papirer at søge efter mulige Shakespeare-minder. Det kunde jo hænde, thi ingen ved, hvor haren gaar.

Og atter og atter hørte han sin far forsikre, at han gjerne skulde give sin halve formue til den, der kunde skaffe ham, om det saa bare var en stakkars navne-underskrift af den store William.

De ord faldt i god jord.

Den unge William havde hos sin principal anledning til at rode i antikverede skriftstykker og lære saadanne dokumenters udseende tilbunds at kjende. Om det var sønlig lyst til at glæde sin gamle far eller det var lyst til at lave en herlig skøierstreg og prøve, hvor langt han kunde trække folk ved næsen, — det tør være uvist; kanske var det en behagelig blanding af begge disse lyster, der drev ham til at experimentere med blæk- og papirsorter og til endelig at lave en kontrakt oprettet mellem Michael Fraser og hustru Elisabeth paa den ene side, — paa den anden side John Hemmings og William Shakespeare. Samtlige medvirkende havde forsynet kontrakten med egenhændig underskrift!

Gamle papa Ireland fik dokumentet, — hans henrykkelse var grændseløs. Der var i hans sjæl ingen skygge af tvil om, at det var ægte. Hans vennekreds jublede og troede som han. I de dage, som fulgte paa den lykkelige opdagelse, var hans hus ved Norfolk-Street mødestedet for alle Londons Shakespeare-dyrkere, de strømmede did for med ærbødig undren at se paa kontrakten med Williams underskrift, og med stor enstemmighed erklæredes relikviens ægthed for hævet over tvil.

Og det tiltrods for, at falskneriet var plumpere lavet end selv en nybegynder havde lov til: Kontrakten taler nemlig om «the Globe theatre by Black Friars», — men Globe-theatret, som Shakespeare skrev sine fleste dramaer for, laa ikke i Black-Friars, — der ligger nord for Themsen, — men derimod paa sydsiden af elven. Dette skulde jo givet et fingerpeg om, at der var noget muggent ved dokumentet. Men de troende havde ingen tæft af det. Med en logik, som ikke er usædvanlig i den slags affærer, drog de en ny og epokegjørende slutning af den nyfundne kontrakt. Dokumentet taler om Globetheatret i Black-Friars, og vi ved, at Globetheatret laa i Southwark, — vel, saa har der altsaa været to Globe-theatre!

Og nye ovationer gik løs.

Da jubelen var stilnet noget af, fremkom det naturlige spørgsmaal: Hvor har hr. Ireland junior fundet det kostbare dokument? — Ynglingen maatte da lave istand en historie som under begivenhedernes videre løb stadig blev mer og mere indviklet: Han havde tilfældigvis gjort bekjendskab med en rig gentleman, som velvillig havde stillet sit familiearkiv til hans disposition, da han havde hørt om den unge sagførerkontorists kjærlighed til gamle støvede dokumenter. Og i dette arkiv havde han opdaget kontrakten, som eieren derefter havde foræret ham. Men denne uegennyttige giver var for det første en temmelig original person, og for det andet havde vedkommende en afgjort uvilje mod at komme op i det literære spetakkel, som et saadant fund naturlig vilde afstedkomme, — og derfor havde Ireland med en dyr ed maattet forpligte sig til aldrig at nævne hin gentlemans navn eller bopæl.

Og uden nævneværdig betænkning slugte de literære feinschmeckere denne «ukjendte mandsperson», der synes at være en forgjænger for den lange række «hemmelige sælgere», som i tidernes løb har optraadt i lignende affærer.

⁂

Snebolden var begyndt at rulle, og Ireland senior og junior holdt

dens fart ved lige. William var stolt af sin første succes, gamle Ireland drev paa, at sønnen maatte strenge sig an og finde mere mærkeligt i det hemmelighedsfulde arkiv.

Og han fandt.

Men som det gaar med den rullende snebold, at den vokser for hver omgang, saa gik det ogsaa med Williams fund. Nu vilde han ikke nøie sig med en tarvelig underskrift, nu vilde han lave ordentlige skrivelser. Hans arbeide lettedes i betydelig grad ved den omstændighed, at man fra Shakespeares haand kun har opbevaret tre navneunderskrifter, — det er de eneste Shakespeare-autografer, som findes. Ubehagelige sammenligninger behøvede Willam altsaa ikke at frygte.

Og han lavede en Shakespeares troesbekjendelse, som til alle gode engelske protestanters glæde paa det eftertrykkeligste slog en pæl gjennem den antagelse, at Shakespeare havde været katolik. Denne troesbekjendelse led ikke af den slags feil i det faktiske, som hin kontrakt, hvormed Ireland debuterede, — men smigrende for Shakespeare var den ikke; svulst og nonsens var den fuld af. Dens tonefald vil man forstaa af dens indledningsord:

«Jeg tror paa en elskende og stor Gud, og paa hans herlige søn Jesus. Jeg tror ogsaa, at dette mit svage og skrøbelige legeme skal vende tilbage til støvet, men hvad sjælen angaar, da maa Gud dømme om den som han selv synes bedst».

Ogsaa denne digre bid slugte de entusiastiske dilettanter, — og fagmændene med, forresten. Folk som Boswell, literaturhistorikeren Warton og den ikke mindre berømte dr. Parr, alle hensank i from beundring; — at tvile paa troesbekjendelsens ægthed var der ingen, der tænkte paa.

Og denne næsten utrolige blindhed maatte naturligvis fordreie hodet paa den unge falskner. Hans opdagelser blev stadig djærvere, — og lod én se ind i et stadig mere svælgende dyb af ukyndighed i engelsk literaturhistorie. Han fabrikerede en brevveksling mellem dronning Elisabeth og digteren — en brevveksling, der kuldkaster en række fastslaaede aarstal; — endvidere en brevveksling mellem Shakespeare og lorden af Southampton, ogsaa udstyret med fakta, der staar i aabenbar strid med, hvad man indtil den tid ansaa for dokumenteret historie. Dertil et elskovsbrev fra Shakespeare til hans hustru, hvem Shakespeare ellers ikke har havt ord for at være saa særlig betagen af. Men i dette elskovsbrev, der flyder over af svulst og sværmeri, tituleres hun «Dyrebareste Anna» og i brevet var indlagt et digt og en haarlok!

Opdagelsen blev hilset med henrykkelse, de enkelte haarstraa i lokken blev anbragt i ringer og medaljoner og sendt som gave til den store poets tilbedere og tilbederinder. Og for at kverke de hist og her frempippende tvil om, at der var fusk i Irelands fund, undertegnede en talrig skare forskere et dokument, der fastslog og bevidnede ægtheden af alt, den geniale «finder» hidtil havde skaffet frem af Shakespeare-efterladenskaber.

*

Dette berusende bifald røved Ireland sidste rest af hans fornuft: Han opdagede et af Shakespeares egne dramaer, et manuskript af «Kong Lear», skrevet med digterens egen haand! Og til glæde for alle dannede læsere viste dette ægte manuskript sig at være frit for alle de plumpheder, som «skjæmmer» de vanlige udgaver af dramaet. Kort efter lyksaliggjordes verden med et par forbedrede scener af «Hamlet», ligeledes skrivende sig fra Shakespeares egen haand. Og det blev nu klart for alle, at det man hidtil havde maattet nøie sig med,

kun var fordærvede theatertekster, forsimplede ved raa skuespiller-improvisationer; afdøde William havde aldrig fornedret sin pen til denslags.

Nu havde Ireland kun én ting at gjøre: At opdage et hidtil ukjendt drama af Shakespeare. Men før han bestemte sig til dette store skridt, var han klog nok til at forberede publikum paa det vældige, som skulde komme. Nogle af de troende Shakespeare-dyrkere havde nemlig udkastet den tanke, at Shakespeares arvinger maaske kunde dukke op og gjøre krav paa at eie de nyopdagede dramaer og dokumenter. For at møde disse mulige krav «opdagede» Ireland et dokument, skrevet af Shakespeare selv og med følgende indhold: En dag i august 1604 havde Shakespeare med nogle venner begivet sig paa en baadtur opover Themsen. Rorskarlene var berusede, og takket være deres uforsigtighed var baaden kantret. Alle de andre havde reddet sig ved svømning. Men en af de færdigheder, som Shakespeare ikke besad — han som ellers kunde alt — var desværre akkurat svømmedygtighed. Han og hans dengang uskrevne dramaer var undergang nær. Da hoppet en ung mand i vandet, — og manden hed William Ireland! Irelandfamiliens stamfar, efter ham var han opkaldt, den unge begavede «opfinder». Saa forunderlig kan skjæbnen være. Og til belønning for den ædle daad havde Shakespeare skjænket sin redningsmand og hans arvinger eiendomsretten til 6 dramaer!

Det utroligste af historien er at den blev troet.

Endnu en liden forsigtighedsforanstaltning tog Ireland. Man havde nemlig med fuld grund begyndt at undre sig over den næsten eksempelløse gavmildhed, som drev Irelands ukjendte ven til gratis at afhænde den ene kostelige skat efter den anden. Man beundrede ganske vist denne anonyme uegennyttighed, men der er dog maade paa —! Ireland meddelte da, at han i dette Golkonda af et privatbibliothek ikke bare havde opdaget Shakespeares skatte, der berigede den ganske verden, men ogsaa et mere prosaisk dokument, der gjorde bibliothekets ubenævnte eier til arving af en kolossal formue, som han ikke hidtil havde havt anelse om. Af taknemmelighed havde han saa foræret Ireland alt, hvad denne maatte finde i bibliotheket, Shakespeare vedrørende.

Dette var jo ligesaa indlysende som beroligende. Men endnu stod det spørsmaal tilbage: Hvorfor dulgte den lykkelige indehaver af dette eventyrlige bibliothek saa omhyggelig sit navn? Ireland havde svar ogsaa paa dette: Den anonyme gentlemans familie havde ikke bekommet disse dyrebare papirer paa ærlig vis. Papirerne samt en ikke ubetydelig kontant pengesum havde slægtens stamfar faaet af Shakespeare selv for at forvalte og forvare det hele og i tidens fylde overgive penge, dramaer, dokumenter og en del kostbarheder til en række personer, der alle blev nævnt i et af Shakespeare egenhændig skrevet testamente, hvis existens man hidtil ikke havde anet. Og en av disse personer var — en uægte søn af Shakespeare! Til dette hidtil uanede barn testamenterede den berømte far bl. a. 3 huse og 9 skuespil, mellem dem tre hidtil utrykte dramaer «Den jomfruelige dronning», «Henrik den syvende» og «Vortigern».

Men som sagt: den anonymes stamfar forsømte skammeligen sin pligt mod baade Shakespeares ubekjendte barn og de øvrige i det nyfundne testamente betænkte personer; han stak hele herligheden i sin egen lomme og sit eget bibliothek. Af frygt for at plette sin families rygte valgte nu hans efterkommer at skjule

sit navn og overlade de Shakespeareske skatte til den «ærlige finder» Ireland.

Desværre lykkedes det aldrig Ireland at «finde» de to dramaer «Henrik den syvende» og «Den jomfruelige dronning», heller ikke lykkedes det ham at finde videre spor af den mystiske Shakespeare-ætling. Ellers vilde han sikkerlig havt den glæde i Shakespeares søn at have hilset en af sine egne forfædre. I hvert fald blev det Ireland, som disponerede donationerne.

Gjennem disse dokumenter, som sammen med den nye tekst til «Kong Lear» og «Hamlet» udgaves i trykken 1795, var jordbunden forberedt for den store opdagelse.

Ireland gik igang med at «finde» det tredje af de i testamentet nævnte dramaer «Vortigern».

Han «fandt» det, — ved hjælp af Holinsheds krønike, som er den kilde, hvorfra Shakespeare for en stor del hentede stoffet til sine historiske skuespil. Og hvad han ikke fandt i krøniken, fandt han i «Macbeth», «Lear» og «Titus Andronicus». Af brokker hentede fra disse værker lavede han det mixtum compositum, som han gav den britiske sagnkonges navn.

En skjønne dag var fundet færdigt, Shakespeares egenhændige manuskript draget frem fra glemselens støv og overgit en undrende samtid til beskuelse.

*

Begivenheden vakte stor og berettiget opsigt. Aviser og tidsskrifter beskjæftigede sig ivrig med fundet, besøgende valfartede saa talrig til Irelands hus, at der maatte udstedes billetter, og man opnaaede kun efter lang ventetid i køen at faa stedes frem til beskuelse af «Shakespeares manuskript». Forlæggerne overbød hverandre for at faa ret til at udgive underværket, theaterdirektionerne kapløb for at erhverve opførelsesretten. Den berømte Sheridan, forfatter af «Bagtalelsens skole», var dengang chef for Drury Lane-theatret. Han blev den vindende. Han maatte for stykket betale den svimlende sum: 300 pund som antagelseshonorar samt 100 pund for hver af de første 60 opførelser. Det var betingelser, som faa eller ingen forfattere paa den tid var bleven budt. — Den listige Sheridan havde ingen tro hverken paa 60 opførelser eller paa stykkets ægthed: Da Ireland senior kom med begeistrede udbrud over stykkets skjønheder og salig Shakespeares genialitet, sagde Sheridan: «Det kan saamænd gjerne hænde, at Shakespeare har skrevet «Vortigern», men da har han været ordentlig fuld, mens han skrev det!»

Men midt under jubelen viste der sig uhyggelige tegn til, at buen vistnok var spændt for høit. Angrebene begyndte at komme. En af dem, der først nævnte ordet bedrageri, var Boaden, bekjendt for sit arbeide om Shakespeare-portrætterne. Han havde før hørt til de stærkttroende, men nu kunde han ikke medvirke længer. Kort efter læste man i en avis en opsigtsvækkende artikel af Porson: Han meddelte, at han i en gammel kiste havde fundet en mængde hidtil ukjendte manuskripter af Sophokles, og som prøve medfulgte et græsk digt; det viste sig at være — en oversættelse af en engelsk gadevise. Brochurer og avisartikler begyndte at hagle ned, forbitrelsen mellem de stridende partier blev heftigere og heftigere, og man imødesaa premieren paa «Vortigern» som det egentlige hovedslag.

Chefen for modstanderne blev Englands mest frygtede Shakespearekjender, Edw. Malone, som under hele denne forpostfægtning forberedte et dræbende slag mod den Irelandske legion. Hans voluminøse stridsskrift

«Enquiry into the authenticity of certain miscellaneous papers etc.» var nemlig bestemt til at udkomme samme dag som «Vortigern» skulde opføres.

Ogsaa skuespillerne havde delt sig i to partier. Den berømte mrs. Siddons vægrede sig ved at være med til en saadan profanation af Englands største digter, og hendes rolle maatte overtages af mrs. Jordan, som var en af de troende. Mr. Kemble, datidens betydeligste skuespiller, der skulde udføre hovedrollen, havde ligeledes stillet sig paa Malones side og havde draget flere af sine kamerater med sig.

*

Premieren var bestemt til den 2. april 1796, og Kemble forsøgte forgjæves at faa dagen ændret til den 1. i samme maaned, saa det hele derved kunde stemples som aprilsnarreri. Men Sheridan holdt paa den 2. Allerede flere uger i forveien var theatret totalt udsolgt, og da forestillingen nærmede sig, saa gaderne nær Drury Lane ud, som om der var folkeopløb. Løbesedler blev uddelt blandt publikum, fra Malone om ikke at tro paa humbugen, fra gamle Ireland om ikke at lade sig rokke i troen. Den gamle herre sad under forestillingen i en loge, omgiven af troende venner, — sønnen derimod vovede ikke at beskue sit «fund» i lampernes lys, men opholdt sig i foyeren.

Endelig gik tæppet op for «Vortigern», drama i 5 akter af William Shakespeare.»

Publikum hørte paa i dyb taushed. Nu og da et lidet bifaldsraab, hist og her en slængebemærkning, men i ro spillede man stykkets fire første akter tilende. Knaldeffekten havde man sparet til 5te akt.

Ifølge Irelands oplysninger var det Kemble, som efter aftale med Malone skulde give signalet. Midt i 5te akt havde han en replik, der sluttede med de ord: «Nu er det stolte gjøglespil forbi». Han gik frem til lamperækken og udtalte ordene med en infam betoning, der ikke kunde misforstaaes, — og saa brød stormen løs. Et uveir af hyl og trampen, piben og hujen, — som de troendes applaus og hyssen ikke kunde stagge. Forestillingen kunde ikke fortsættes. «Vortigern» havde gjort uhjælpelig fjasko, var begravet under hyl og latter.

Og saa kom Malones «Enquiry», og i hælene paa den en komite nedsat af de troende, for at kræve fuld besked om, hvor det mærkelige bibliothek laa, og hvad han hed, manden som eiede dette Shakespeareopkomme. Med hver dag blev de troende mere paagaaende i sine vantro krav, de vantro mer forgiftige i sine angreb.

William Ireland havde det saa ondt, at han ligegodt lod den revne med det samme.

Og mens gamle Ireland var bortreist, sneg den begavede søn sig bort i en udkant af London og sendte fra sit skjul et skrift «An authentic account of the Shakespeare Papers», hvori han med megen ruelse og en liden portion ondskab aflagde en fuldstændig bekjendelse!

*

Farcen var tilende.

Den havde kostet helten mer end morroen havde været værd: Til sin fars hus fik han aldrig vende tilbage, den dybt bedragne mand forbandede og forstødte sin søn. Den juridiske bane var lukket for ham, han maatte drage af land i mange aar, og da han omsider vendte tilbage, var alle veie stængt for ham, — overalt stod «Shakespeares værker» og spærrede. Han slog sig igjennem ved literært

haandværksarbeide, men de eneste af hans skrifter, der vandt en smule bifald, var dem, i hvilke han gav mere indgaaende beretninger om sine falsknerier. Han døde fattig og elendig i 1835.

De lærde herrer, der var tagne ved næsen, drev i mange aar en hidsig kamp for at forklare sig og forsvare sig mod satirens pile. Og man fik se det skuespil, som altid har gjentaget sig og altid vil gjentage sig ved denslags afsløringer: Alverden brøler af forbauselse over, at nogen har kunnet være idiotisk nok til at gaa paa den limpind.

Men «Vortigern» drama af Shakespeare kommer vel neppe til at staa paa nogen theaterplakat mere. Det vil vistnok have sit forblivende med den «ene gang en suite», premieren paa Drury-Lane 2den april 1796.

H. W.-J.

Skal der bli for lidet Korn i Verden?

Det er nu 10 aar siden Sir William Crookes truede verden med følgende spaadom: Den stadige vækst af befolkningen og den uophørlige opdyrkning og udnyttelse af al jord som er skikket til at frembringe korn, gir os grund til at frygte for at verdens kornproduktion om nogle aar ikke længer vil strække til.

Denne spaadom fra en fremragende lærd var saa meget mer allarmerende som den støttede sig til de sidste aars statistik. Crookes paaviste at aaret 1907—1908 ikke havde kunnet frembringe tilstrækkelig korn til behovet. Underskuddet beløb sig til 320 849 470 hektoliter, og naar kornmangel og dyrtid ikke indtraadte, skyldtes det bare den omstændighed, at det foregaaende aar havde git et lidet overskud, og at de store magasiner havde liggende reservebeholdninger fra tidligere aar.

Men er der da virkelig fare? Ja det er klart at faren vilde være overhængende, hvis produktionen ikke kunde øges. I det tilfælde vilde der indtræde en skjæbnesvanger krise. Nu kan det jo ikke negtes, at jordens befolkning stadig vokser; men heldigvis kan vi samtidig regne paa en sterkt øget kornproduktion.

Men hvorfra skal denne komme, vil man spørge. — Først og fremst ved at dyrke nyt land og paa den anden side ved forbedrede dyrkningsmethoder. I Kanada er der saaledes vældige strækninger vest for Winnipeg og i de nordlige strøg, som endnu er urørt af plogen. Og her er overalt jord som ikke bare lader sig dyrke, men som er skikket til at frembringe de aller bedste kvaliteter. I Alberta ved Rocky Mountains er klimaet ikke koldere, end at man med rigt udbytte saar høstsæd. Baade Alberta og det vestlige Manitoba har betingelser for at bli første rangs kornproducerende lande. I Saskatchewan er der umaadelige strækninger som endnu ikke er kommet under plogen. I dette distrikt er kornproduktionen de sidste 5 aar vokset fra 5 til 44 millioner skjæpper. Nord for Saskatchewan er der en landstrækning paa 2 000 kvadratkilo-

meter med de samme gunstige betingelser.

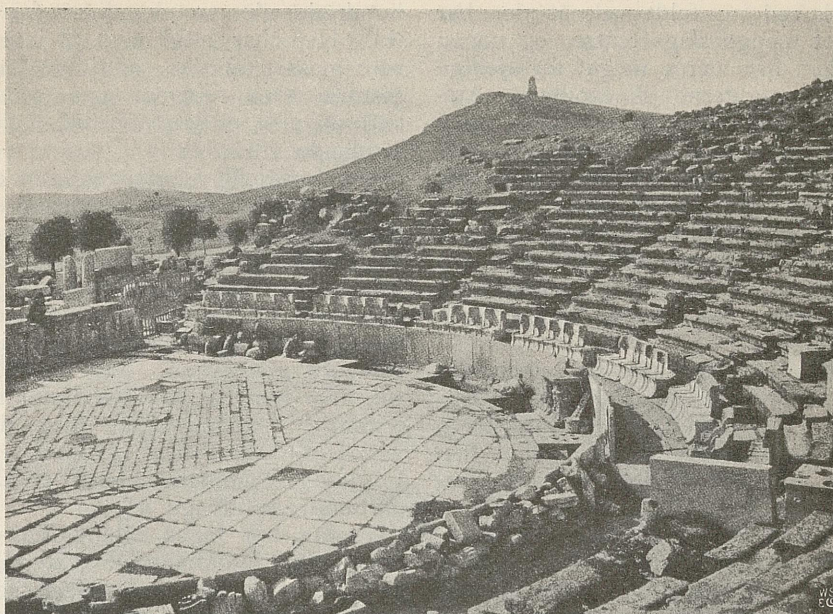
I Argentina er der ogsaa umaadelige arealer hvor korn kan dyrkes. Endvidere har vi i Asien vældige udyrkede strækninger, saaledes Vest-Sibirien, Transbaikaldistriktet, egnene om Amur, Manchuriet o. s. v.

Lad os tilføie, at nye vandingsmetoder med tiden vil gjøre kornhøsten meget rigere i Rusland, Syd-Afrika, i mange af de Forenede Stater og Kanada etc. — Vi maa ogsaa tage med i beregningen at valg af det bedste og for hver egn mest skikkede sædekorn kan mangedoble produktionen. Naar vi saa tilføier at den del af jordfladen, som endnu ikke er lagt under plogen, er meget større end den dyrkede del, kan vi trygt slutte at Crookes har seet for mørkt paa sagen, og at hans trusel ikke bør skræmme nogen. Det vil endnu vare mange aar før der virkelig blir tale om kornmangel. Vi kan være sikker paa at baade den nulevende og de nærmeste generationer ikke kommer til at sulte ihjel.

Dette er klart paavist i et arbeide af W. C. Tiffany som er den første autoritet paa dette omraade i de Forenede Stater. Forfatteren negter ikke at mange møllere i Kansas, Missouri og Ontario har stanset sine møller — at mange bagere i de Forenede Stater og i England har opgit forretningen da de af mangel paa korn ikke kunde bage brød. Han er heller ikke blind for det faktum, at i London og andre engelske og amerikanske byer er brødprisen steget temmelig sterkt, ja at der i de fleste lande er indtraadt stigning i prisen. Men han mener at disse tilstande har sin grund i spekulation fra de store kornmagasiners eiere, og at der i virkeligheden ikke er nogen kornmangel. Det er bare kneb fra handelsbørsen, som statsstyrerne kan og bør skride ind imod.

En ny Petroleumskilde

er netop blit opdaget i nærheden af Mississipis delta paa et sted som er kjendt under navnet Belle-Isle. Den gule olje, kilden indeholder, er saa rig paa parafin, at hvis man bare en eneste dag udsætter de udstrømmende gasarter for luftens paavirkning med en varme af 20^0, er det tilstrækkeligt til at gjøre gasen flydende. Der findes bare en oljekilde som er rigere, nemlig den i Caddo nord for indsjøen Charles i Louisiana. Ud af denne strømmer der daglig ca. 70 millioner kub.m. gas, som taber sig i luften og saaledes gaar fuldstændig tabt for industrien.

Ruiner af Dionysosteatret i Athen.

Teatret i ny og gammel Tid.

Efter *Brander Matthews* i «Century».

I enhver periode, naar literaturen er rig paa dramatisk produktion, har forfatteren komponeret sine skuespil i overensstemmelse med teatret paa hans tid. Kanske har han ikke likt de betingelser det satte, kanske har han ment de kunde være bedre; men altid har han begyndt med at godkjende dem, enten han var et geni som Sofokles og Shakespeare eller en flink haandverker som Kotzebue og Scribe.

Nu begynder literaturhistorikerne at faa øie paa dette forhold mellem dramaet og teatret. Bare faa af dem har endnu fuldt forstaaet, at det er umuligt at bedømme retfærdig kunsten hos Sofokles, Shakespeare, Molière eller Ibsen, uden at kjende tilbunds det teater som de skrev for, størrelse og form og udstyr af den scene, hvor stykkerne skulde fremstilles.

Det er neppe for meget at sige, at de dramaturgiske metoder hos Sofokles, Shakespeare, Molière, Ibsen bare for en liden del er deres egen eller under deres eget styre. Størstedelen af deres teknik fremgaar umiddelbart af forholdene paa den scene de skrev for, og som i mange tilfælde var det eneste slags teater de kjendte.

Vi ved nu fuldt vel, at der har været mange slags teatre, og nogen af dem har været meget forskjellige fra de moderne skuespilhus. Atenernes kolossale friluftsteater var i høieste grad uligt det halvt overdækkede gaardsrum paa Elizabeths tid, og ligesaa forskjelligt fra den lange, smale tennisgaard under Ludvig XIV. Denne forskjel maa man huske, naar man skal sammenligne de græske, engelske og franske dramatikere.

Selve teatret har en umaadelig stor indflydelse paa skuespillets bygning. Det afgjør, hvad forfatteren skal ta med i sit stykke, hvad han maa udelade, hvorledes han skal fremstille det han vil vise.

Teatret kan være saa uhyre stort, at det forbyder forfatteren at vælge andet end brede og enkle emner. Sceneudstyret bringer ham til at sammenpasse sit stykke, saa han trænger bare faa sceneforandringer. Og man skal tænke paa den forbedrede belysningsteknik (dagslys, lys, oljelamper, gas, elektricitet), som altsammen medførte store forandringer i den dramatiske teknik.

Meget sjelden har kritikerne i en særskilt periode været fortrolige med de betingelser som har hersket til andre tider. Forskerne af græsk literatur kjender de moderne skuespilhus, og de studerer ruinerne af de antike, men de ved lidet om, hvorledes skuespil blev fremført i middelalderen. Forskerne af engelsk literatur begynder nu at faa en nogenlunde klar forestilling om skuespilkunsten under Tudorerne, men de har endnu ikke opfattet betydningen af de forandringer, som kom med malede dekorationer og kunstigt lys.

Der er en enkelt lighed mellem alle tiders skuespil. Dramatikernes maal har altid været og er det samme, enten han er en græker fra oldtiden, en franskmand fra det syttende aarhundrede eller en skandinav fra vor tid. Han har altid søgt at interessere massen af sine samtidige for en historie som foregaar paa scenen, ved at vise et sammenstød mellem stridende viljer.

De forskjellige metoder som dramatikerne har brugt, er for en stor del følgen af de ydre betingelser paa det teater, hvor stykkerne skulde fremstilles. Men tekniken er ogsaa paavirket af traditioner som endnu lever igjen fra skuespilhusene i en tidligere generation. Man maa altsaa ikke bare se paa den dramatiske teknik i sammenhæng med dens egen tid. Man maa ta med i betragtning forholdene mindst et halvt aarhundrede tilbage.

Endnu har ingen eftersporet den langsomme udvikling af teatermalerens kunst. Der maa skilles skarpt mellem det virkelige scenemaleri som vi kjender, et realistisk perspektiv som skal reproducere selve stedet, og den ganske forskjellige teknik, at bygge op i miniature huset eller en del af huset, slig som vi finder i middelalderen og i den italienske maskekomedie.

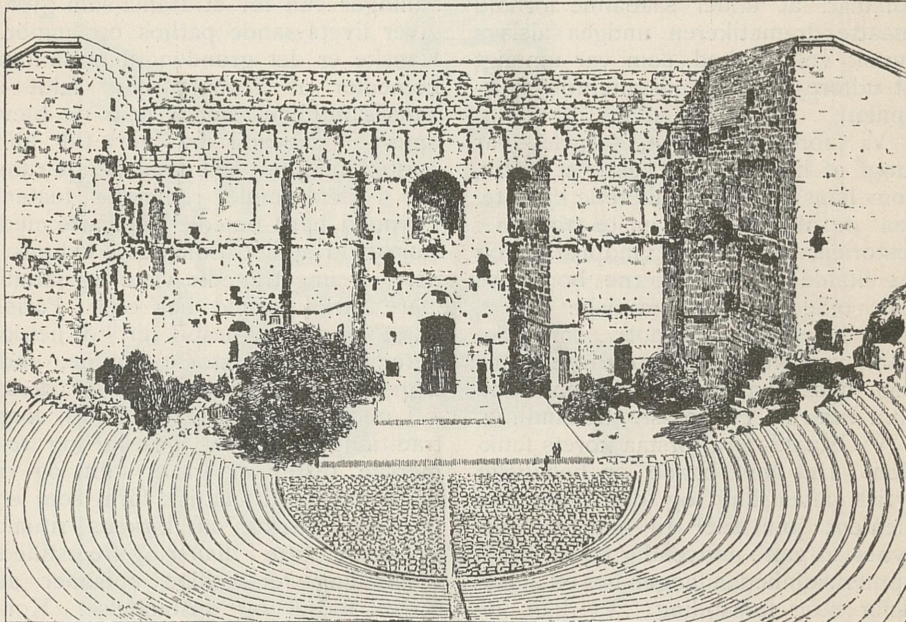
Hvis man samled planer af de forskjellige tiders teatre, alle planer tegnet i samme maalestok, og samled alle de oplysninger som nu er tilgjængelige, saa kunde vi følge forandringerne i maaden at fremstille dramaerne paa, fra Sofokles til Ibsen. Vi skulde da komme til den interessante konklusion, at der istedetfor to typer af teatre, som det ofte blir paastaaet, nemlig det antike og det moderne, er mange typer, hvoraf det middelalderske ikke har mindst betydning.

Vi skulde da se, at hverken det engelske teater, som Marlowe og Shakespeare og Jonson skrev for, eller det spanske med Lope de Vega og Calderon var virkelig moderne. Begge var middelalderske eller ialfald

halvt middelalderske. Vi skulde forstaa at Molière er den første af de moderne. Hans stykker trænger ingen slags omordning eller omflytning eller omskrivning for at passe for vore teatre. Vi skulde opdage, at det i anden halvdel af det nittende aarhundrede var en meget betydningsfuld forandring, dengang scenen blev overflødig oplyst med elektricitet, og da lamperækken blev trukket tilbage til forteppet, som herefter hævedes og sænkedes inde i en billedramme.

*

Dionysosteatret i Athen regnes for det ældste af de store græske teatre. Det er saa vel bevaret, at en reisende nu kan sidde paa dets bænke og se ned i orkestret, hvor koret gik med høitidelig sang rundt alteret for

Det romerske teater i Orange med bænkeraderne restaureret.

den gud, til hvis ære dramaet blev opført.

Fra først af blev de primitive græske dramaer spillet paa markedspladsen, og tilskuerne sad paa løse bænke. Senere hlev der jevnet en plads ved foden af Akropolis, og tilskuerne grupperte sig opover den hule bakkeskraaning. I tidens løb blev skraaningen gravet ud, og paa den flade plads, hvor skuespillerne stod, reiste der sig bænkerader af marmor høit op langs fjeldets skulder. Orkestret blev brolagt med marmor, og bag dets halvcirkel maa der ha staaet en slags lav bygning, som skulde tjene til baggrund for skuespillerne og for korets bevægelser.

Man tror nu at der ikke var nogen scene, og at spillet foregik i dette orkester. Ligeledes tror man at der heller ikke var nogen dekorationer.

Over den flade plads reiste sig

næsten otti bænkerader. Man har regnet at mere end femogtyve tusind tilskuere kunde rummes her. Naar vi nu sidder paa disse bænke og ser ned i orkestret og ser hvor liden en enkelt figur blir og hvor umuligt det er at iagttage noget træk i ansigtet, saa undrer det os ikke, at de græske skuespillere gik paa høie støvler (kothurner) og bar masker taarnet paa sit hoved, for at bli større. Vi forstaar, at under saadanne forhold maatte dramatikeren undgaa alslags fysisk voldsomhed, som var umuligt at udføre for slig udstafferede skuespillere.

Vi forstaar ogsaa, at det var klogt af ham at foretrække et motiv, som hans publikum allerede kjendte, saa de ikke skulde miste traaden i historien, selv om et vindpust nu og da skulde rive replikerne bort. Vi kan bifalde hans praktiske kløgt, naar han valgte et motiv, som ikke bare var kjendt i hovedtrækkene, men ogsaa havde en sterk enkelhed som kræved en massiv behandling.

Vi kan klarere forstaa korets funktion. Det gav baade en behagelig lyrisk afveksling og det dekorative element som taler til øiet, og som synes at være nødvendig for at holde opmerksomheden fangen hos en umaadelig stor forsamling. Vi kan da tilslut se en øiensynlig lighed mellem en gammel græsk tragedie og en af vore store moderne operaer, hvis denne skulde udføres i fri luft.

I bygningen af sine teatre som i saa mange andre ting fulgte romerne i grækernes fodspor. De ændred det athenske teater saa det kunde passe for dem. De opgav sæderne paa bakkeskraaningen og fyldte istedetfor orkestret med bænke. De maatte derfor reise en scene, saa publikum kunde se skuespillerne. Denne scene var en lang og smal ophøining; bag sig havde den en mur, forsynet med døre og rigt dekoreret med kolonner og statuer. Dette var den uforanderlige baggrund for ethvert skuespil, og dørene blev brugt eftersom handlingen kræved det.

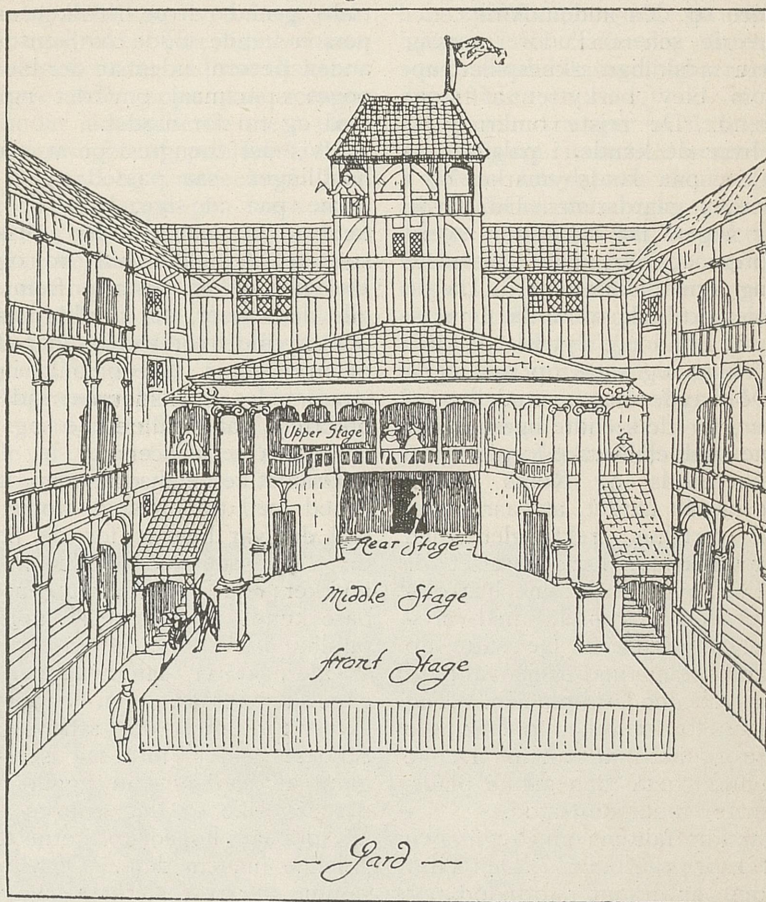
Et eksempel er teatret i Orange, Sydfrankrige. Der var scenen omtrent et hundrede og nitti fod bred. Seks tusind tilskuere kunde faa plads paa bænkene.

Slige teatre synes at passe bedre for pantomimer og for akrobatforestillinger end for et drama som gjengiver livets sande pathos og humor. Kanske er det grunden til at de fine komedier af Terents ikke faldt i hans samtidiges smag, naar de blev opført. Skuespil fra vor tid blir næsten til luft i det umaadelige rum her i det gamle romerske teater. Derimod har Comédie-Française med stort held spillet Sofokles «Ødipus» her. Denne tragedie viste sig endnu mere virkningsfuld her end i Paris. Disse gamle skuespil er jo netop beregnet paa en større ramme, end noget moderne teater kan gi dem.

I middelalderen ser det ud som traditionen fra det græske og romerske teater er gaaet tabt, og vi finder en ny dramatisk form som er opstaaet direkte af kirkens ritual. Presterne satte i dialog og fremstilled i handling forskjellige episoder af Kristi fødsel og opstandelse. Korsangere med hyrdestave i hænderne kom ind ad den østlige portal og skred gjennem menigheden, syngende om det glade bud. Foran krybben i koret mødte de andre af kirkens betjente som forestilled de tre vise mænd. Senere fandt man et særskilt sted til Herodes og hans mænd, og her og der i kirken blev steder afseet til andre episoder af Kristi liv.

Alle disse steder blev kaldt «stationer». Da dette mysterium blev vist ud af katedralen og forestillingen overtaget af lægmænd, blev traditionerne fra kirken omhyggelig bevaret, bare med de nødvendige forandringer.

I et manuskript til et mysterium, som blev opført i Valenciennes, er der en miniature af scenen. Denne var en platform omtrent et hundrede og treti fod lang, og i baggrunden var der i en lang linje smaahuse, som forestilled hver af de mange «stationer». Helt tilhøire er himmelen paa høie pillarer, og helt tilvenstre er helvedsporten. Mellem dem var Nazareth, templet, ypperstepræstens hus, den gyldne port og de andre nødvendige «mansions», som franskmændene kaldte dem. Hvert

Interiør af Fortuna-teatret, London, bygget i 1599.

af dem blev bare brugt i særlige episoder af handlingen. Ellers var der neutral grund, som naarsomhelst i handlingen kunde fremstille hvilketsomhelst sted.

I England blev stationerne sat op hver for sig paa vogne. Men ogsaa der blev en stor del af spillet udført paa selve gaden, midt mellem de forsamlede tilskuere. Gaden var der den neutrale grund, som kunde antages at forestille hvilketsomhelst sted, strandbredden foran Noahs ark eller pladsen mellem Herodes' palads og ypperstepræstens hus.

Dette er den tradition, som kom-

mer igjen i teatret paa Elizabeths tid. Da foregaar spillet ogsaa paa en neutral grund, scenen selv, som bare var en platform uden dekorationer. Den kunde derfor forestille hvilketsomhelst sted, hvor to døre kunde merkes saa de betydde den ene Asien og den anden Afrika.

Under de senere Tudorer sprang der frem adskillige skuespillertrupper, som blev beskyttet af store adelsmænd. De reiste omkring og spilled hvor de kunde, i paladser og i raadhuse, paa landsbymarker og i vertshusenes gaardsrum. De havde med sig nogen faa rekvisiter, sverd og sceptere og sligt, men de vidste ingenting om dekorationer. Da de tilslut blev forbudt at spille i vertshusene i London, flytted de lidt udenfor byen og satte op sine egne hus. De havde ingen modeller at gaa efter, for de kjendte ligesaa lidet som sine middelalderske forgjængere til Grækenlands og Roms teatre. Men de havde fundet, at gaardsrummene i vertshus, rektangler med gallerier omkring, havde passet for dem. Saa bygged de sine hus omtrent som slige gaardsrum, med vertshuset selv taget væk. De satte op en firkantet eller rund eller oval bygning, aaben mod himmelen. Tag var der bare over gallerierne og over den bagre del af platformen. Denne sprang frem paa den aabne plads, hvor parterre-publikum stod.

Vi har kontrakten om bygningen af et af disse skuespilhus. Den viser os, at det var firkantet, otti fod paa hver kant, og at scenen var treogfirti fod bred. Et klæde, malet som tapet, hang ned fra det bagre galleri, og gjennem teppet traadte skuespillerne ind. Det kunde ogsaa trækkes bort for at vise en foregiven kjælder eller værelse. Galleriet over scenen kunde tjene som balkon, som den ydre mur af et slot, eller bare som et sted, hvorfra en person kunde overse det som foregik paa platformen under. Scenen var, skjønt den ikke havde dekorationer, ofte forsynet med rekvisiter som troner, trær, brønde, eftersom det trængtes i stykket.

Denne platform-scene var den neutrale grund, hvor hvilkensomhelst person kunde møde hvilkensomhelst anden person, uden at der blev reist noget spørsmaal om det nøiagtige sted og tid for mødet.

Hvis det trængtes for at klargjøre handlingen, saa passed en af personerne paa at sige, hvor de skulde tænkes at være. Men tilskuerne spurgte slet ikke om tid og sted. De vilde se en historie fremstillet i alle dens faser, de brydde sig ikke om at vide hvor to personer akkurat befandt sig i det øieblik intrigen strammedes. Tilskuerne sad rundt omkring paa gallerierne og endel oppe paa selve scenen.

Dramatikerne havde den største frihed med tid og sted, større frihed end det var heldigt for de fleste af dem. De sammenarbeided ikke sine stykker; de var fornøiet, naar de bare kunde interessere sit nøisomme publikum.

Og naar vi sammenligner dette engelske teater, som Shakespeare skrev for, med det athenske, som Sofokles skrev for, saa ser vi et glimt af det hav som ligger mellem det engelske og det græske drama. Vi forstaar hovedaarsagerne til forskjellen mellem dem. Og vi ser paa samme tid hvor sterkt afhængig formen i dem begge var af det teater, hvor de blev fremført.

I Frankrige var de omstreifende trupper vant til at spille ikke i vertshus-gaardsrum, men i tennisgaarde. Og det er i en ændret tennisgaard, at vi ser Molière spille mere end en gang. En tennisgaard var et rektangel, lidt mindre end et hundrede fod langt og lidt mindre end firti

fod bredt. Det havde gallerier paa siderne, og det havde et solid tag. Det maatte altsaa oplyses med vokslys.

En scene blev let sat op paa den ene ende og lukket inde med en slags prosceniums-bue, hvor kanske et forhæng rulled op ved begyndelsen af hver akt. Her ligesom paa Shakespeares teater sad der tilskuere paa begge sider oppe paa scenen, og vi finder skuespillerne mere eller mindre omringet af publikum, ligesom i England og Grækenland. Der var et malet teppe paa tvers over scenen, bag tilskuerbænkene.

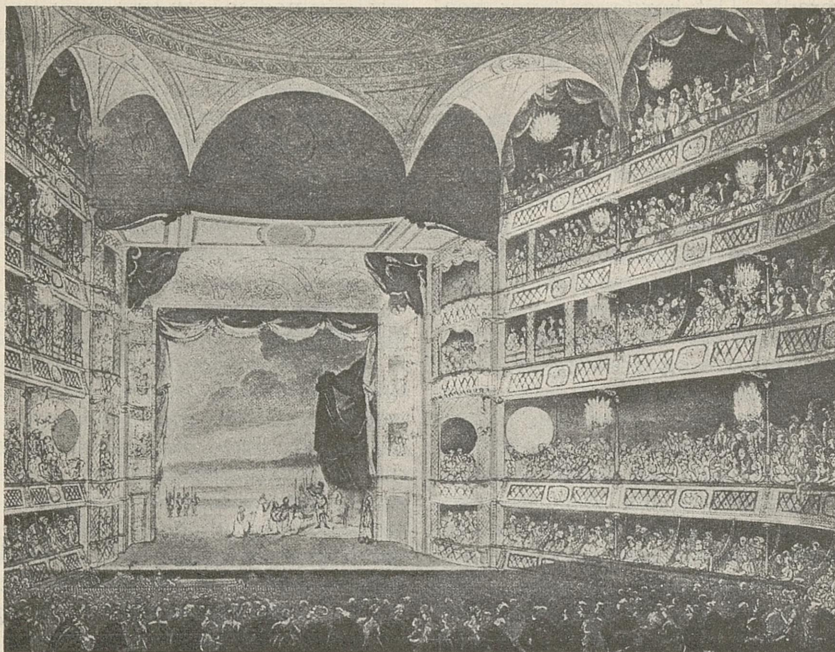
De franske dramatikere fulgte Corneilles eksempel og holdt alle paa stedets enhed. I alle Molières skuespil, med undtagelse af et, hvor han efterligner de løsere spanske dramaer, begrænser han alle sine akter til en eneste og uforanderlig scene.

Nogle af hans tidligere komedier blev efter mønster af de italienske maskekomedier sandsynligvis spillet i en ramme, som forestiller en offentlig plads, med huse paa begge sider, solid bygget af træ. Gjennem dørene i dem gik personerne ud og ind, og fra vinduerne kunde de læne sig ud. Dette tilbehør kjendte Molière og hans publikum godt, da det blev brugt af de italienske skuespillere, som spilled i samme teater paa andre aftener.

Og her trænger vi da at kjende de tidligere italienske sceneforhold. I tidens løb gjorde Molière sig fri for italienernes regler; men hans udstyr er altid meget enkelt, som det maatte være, da scenen var omringet af tilskuere. Hans personer staar altid, undtagen naar stole er absolut nødvendige. Handlingen er behændig arrangeret slig, at den kan foregaa paa en neutral grund — den smale plads mellem tilskuerne paa scenen og det malede teppe længer bag.

Scene fra en aften i Molières teater.

Drury Lane teatret i London.

Dette er en af grundene til at hans stykker kan spilles paa ethvert moderne teater. De kræver ikke vidtløftigt udstyr, men dekorationer skader dem heller ikke.

Molière er da den første af de moderne dramatikere, for Shakespeare skrev for en halvt middelaldersk scene. Shakespeares gaardsrum var uden tag, og det havde ikke dekorationer, medens Molières tennisgaard-teater var overdækket, kunstig belyst og havde lidt malet sceneudstyr.

Og Molière spilled ikke altid i en tennisgaard. Han fik lov til at flytte ind i det statelige teater, som Richelieu bygged efter tegninger af italienske arkitekter, som havde studeret ruinerne af de romerske teatre.

Under denne italienske indflydelse blev tennisgaarden opgivet som teater, ligesom gaardsrummet blev opgivet i England. Overalt blev der bygget teatre, som i det ydre ikke var ulig vore moderne forlystelsessteder. I Paris vedblev dog endel af tilskuerne at sidde paa scenen, indtil de engang i midten af det attende aarhundrede maatte vige pladsen for et spøgelse i et Voltaire'sk drama.

Mange af disse nye teatre var betydelig større end de tidligere. Det var vanskeligt at oplyse scenen tilfredsstillende med de svage oljelamper, som dengang var det eneste belysningsmiddel. Kanske er dette en af grundene til, at scenen blev buet langt ud paa prosceniet, hvor teppet hævedes og sænkedes, ind mellem tilskuerne.

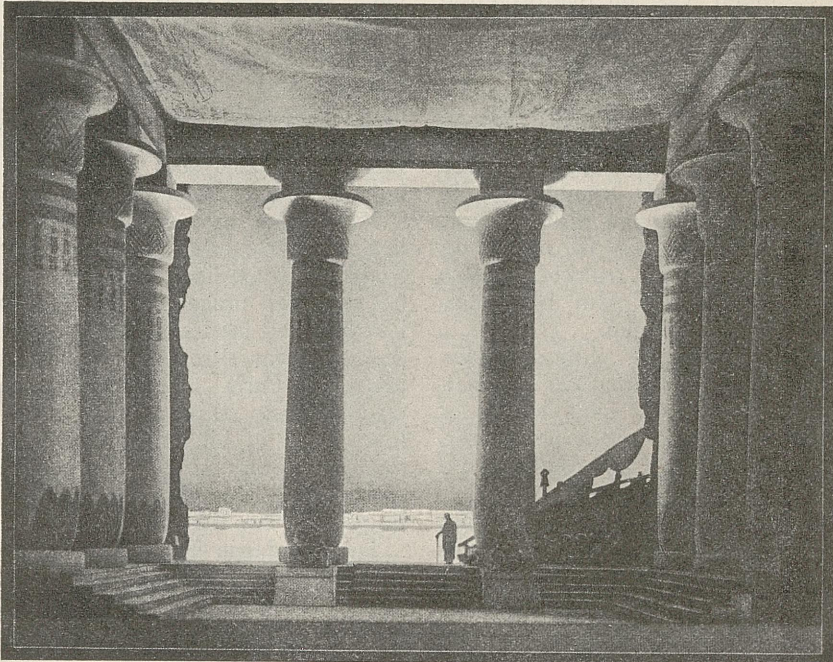
Det blev en vane hos skuespillerne at komme frem paa denne plads i hvert vigtigt øieblik af stykket. For

her var det eneste sted, hvor der var saa godt lys, at tilskuerne kunde se minespillet. Dette bragte dem meget nær publikum, og de vendte da ofte ryggen til de tilskuere, som sad i logerne nærmest scenen.

Dette var meget længe den almindelige teatertype. Der er ikke noget bedre eksempel paa den end Drury Lane teatret, som Sheridan leded, og som han skrev «Bagtalelsens skole» for. Prosceniet var tre og treti fod bredt, den bagre scene otte og firti fod dyb, scenen foran teppet strakte sig sytten fod frem.

Der var et bagteppe, og parallelt med det var der paa begge sider fem eller seks «vinger», som forestilled trær eller søilerader eller mure. Gjennem de brede aabninger mellem disse vinger kom skuespillerne ud paa scenen. Stedet for handlingen kunde skiftes saa ofte man ønsked, simpelthen ved at skyve ud halvscener som mødtes paa midten, og ved at ombytte et sæt af vinger med et nyt. Paa den maade kunde Sheridan lade en eneste akt foregaa paa flere forskjellige steder.

Dette var den eneste metode, som var kjendt af Shakespeares første udgivere. De mente naturlig nok, i sin uvidenhed om det mere primitive teater paa Elizabeths tid, at slig havde ogsaa Shakespeare baaret sig ad. Saaledes gik det til, at de delte teksten i hans dramaer i akter og scener, der hvor de tænkte de kunde opdage nogen antydning til forandring af sted. Denne ubeføiede og uheldige deling i akter og scener gaar endnu igjen i de fleste af de

Sceneudstyr i «Antonius og Cleopatra», det nye teater, New York. Dette viser den moderne tendens til realisme i konstruktionen af scenebilleder.

løbende udgaver og gir et ganske falskt indtryk af Shakespeares virkelige teknik. Han betragted sit stykke som en historie, der blev fortalt i en serie af dialoger, og af dem blev de fleste holdt paa den neutrale grund, som kunde betyde hvorsomhelst. Vi kan være sikker paa, at han ikke tænkte sig muligheden af, at hans historie skulde bli skaaret op i beter.

I midten af det nittende aarhundrede kom der saa vigtige forandringer. Teatermalernes kunst blev mere raffineret, og man begyndte at fremstille hele værelser med vægge og møbler. Den realistiske bevægelse som nu kom tvang teaterlederne til at gjøre enhver scene karakteristisk for tiden og folket, som stykket handled om, og at bringe personerne i nært forhold til omgivelserne.

Belysningen var nu overordentlig forbedret, først ved indførelse af gas, saa ved opfindelsen af kalklyset, tilslut med det elektriske lys. Nu kunde man belyse scenen slig, at man kunde se udtrykket i skuespillernes ansigter, selv i den fjerneste krog af scenen. Den fremspringende del af scenen trængtes ikke længer, den var ikke engang til nytte, og scenen blev derfor trukket tilbage til prosceniumsbuen, som blev ramme for sceneaabningen.

Det er for denne «indrammede» scene, at enhver dramatiker nu skriver sine skuespil, og hans teknik er afhængig af det moderne teater, netop som tekniken hos Shakespeare svarte til platform-scenen.

Kanske har vi endnu ikke seet alle konsekvenser af denne store forandring i de ydre betingelser i teatret — betingelser som enhver skuespilforfatter nødvendigvis maa rette sig efter. Kanske har vi heller ikke opfattet den hele betydning af denne omdannelse.

For eksempel, da skuespilleren ikke længer er delvis omringet af publikum, og da han bevæger sig bag en magisk skillelinje, maa dramaet herefter sikkert bli mindre oratorisk, mindre retorisk, mindre bombastisk. Det er bundet til bli enklere i sit sprog, mere «naturligt». Den lange enetale, de fortrolige meddelelser om sig selv, dette passed ikke saa ilde paa platformscenen, hvor en person var paa den neutrale grund, som kunde betyde hvorsomhelst, og hvor han var saa nær nogle af tilskuerne, at han gjerne kunde ta bort i dem. Men slig gaar øiensynlig ikke an, naar skuespilleren staar bag en billedramme, eller sidder paa en virkelig stol i et tilsyneladende virkeligt væselse.

Man har paastaaet, at det er Ibsens indflydelse, som har faaet enetalen væk. Og man siger, at den norske dramatiker mesterlig har forstaaet at lempe sin teknik efter den nye scene. Men vi kan se længer tilbage og ikke lægge ansvaret for sløifningen af monologen paa Ibsens skuldre. Det var Edison som gjorde det, da han opfandt glødelampen.

Paa denne nye scene er det muligt at opføre uden nogen forandring Sofokles' tragedier, som var beregnet paa det umaadelige friluftsteater i Athen, og ligeledes Molières komedier som var skrevet for tennisgaardteatret i Paris. Men Shakespeares og Sheridans skuespil kan ikke opføres uden at bli omarrangeret, fordi de var komponeret i overensstemmelse med de vidt forskjellige betingelser i sin tids teatre.

Den moderne scene kan være sine forgjængere overlegen eller underlegen. Ihvertfald er den forskjellig fra dem, og det er den scene vi nu er vant til.

England og Tyskland — Krig eller Fred?

Efter *Dr. G. von Schulze-Gaevernitz* i «American Review of Reviews».

Hvad forfatteren af denne artikel siger, har vegt. Han er en af de første socialøkonomer i Europa. Han kjender de virkelige forhold, har været i berøring med arbeidets mænd af alle klasser. I sit eget land er han den fremste autoritet paa sit felt. Finansvæsen kjender han tilbunds. Hans store arbeide «Britisk imperialisme og frihandelen» er resultatet af aars reiser, ophold og studier i England.

*

For en amerikaner som i denne tid reiser i Europa, vilde der vise sig en dyb modsætning. Medens det tyske folk arbeider i næsten uforstyrret fred, syder der ophidselse paa den anden side af Kanalen — en saa sterk ophidselse som der ikke har været siden Napoleons dage.

Hele verden spør, om det endnu kan undgaaes at der blir krig mellem Tyskland og England. Som en tysker der har brugt hele sit liv til at studere den politiske og økonomiske organisation i England, vil jeg svare slig paa dette spørgsmaal: Freden er ganske vist truet, men krig, en krig som vilde slippe løs menneskenes værste lidenskaber og sætte de sociale reformer og alt fremskridt en hel generation tilbage, denne krig er ikke absolut uundgaaelig.

Antitysk propaganda i England.

Hvad er den virkelige grund til denne trusel og tale om krig? Sikkert ikke at de britiske øer er truet af nogen tysk invasion; for invasion være sig over havet eller gjennem luften er en ren umulighed, som fagmænd paa begge sider ler af. Alligevel har denne engelske spøgelsejagt sin alvorlige side. Bag de sanseløst ophidsede masser staar en gruppe af førere, som har stor indflydelse paa sit lands presse, og de opflammer med hensigt folkestemningen til det farlige punkt.

Det er langt fra mig at fordømme disse britiske patrioter for deres arbeide mod Tyskland. Jeg vil bare prøve at forstaa dem. Deres ræsonnement er omtrent slig:

Tysklands industrielle fremgang indhenter Englands med vældige skridt. Den dag er ikke fjern, da Tyskland i økonomisk magt vil staa lige med England. Da vil tomagtsmaalestokken for den engelske flaade være blit financielt umulig.

Under en blot og bart økonomisk udvikling vil England miste sit herredømme paa sjøen — det vil smelte bort i fredens solskin.

Idag kanske, men ikke imorgen vil det voksende Ny-Tyskland bli slaaet til jorden af en pansret næve. Her ligger den store fristelse for England til, mens det endnu har magten i sin haand, at slaa Tyskland ned med en «preventiv krig». Ved blokade og kapring tænker de at faa ødelagt den tyske handel — 70—80 procent af den er sjøhandel — og de tyske varer kastet ud af verdensmarkedet.

Englands herredømme paa sjøen blev bygget op i krig med Spanien, Holland og Frankrige. Hvorfor skulde

det ikke grundfæstes ved en krig med Tyskland? Og fristende til krig er ogsaa den tilbudte alliance med Tysklands modstandere paa fastlandet. Venskabet med England var det som igjen tændte ønsket om hævn hos Frankrige. Og haabet om en engelsk alliance har samlet de panslaviske racer i Østeuropa mod Tyskland.

Britisk militarisme.

Det er klart nok, at ikke Tyskland, men England har ansvaret for den overvældende kaprustning i Europa nu. Tallene viser det. Hundreder millioner af kroner har England altid brugt mere end Tyskland til hær og flaade.

Stramningen mellem Tyskland og England er spændt endnu mere ved det sidste engelske flaadeprogram. Lord Roberts' plan om almindelig, tvungen militærtjeneste er nu efter ivrige debatter og til Frankriges store glæde blit en nær mulighed.

Ikke mod Frankrige, ikke mod Rusland, ikke mod Amerika gjøres disse vældige rustninger, de største i verdenshistorien. Det er rustninger mod Tyskland.

Hvorfor Tyskland er mægtig væbnet.

Nu er spørgsmaalet, hvor skulde haabet om fred komme fra? Ganske vist ikke fra fredsadvokaternes beroligende ord, men fra Englands frygt for en slig krig.

Det er sandt, Roosevelts haarde ord: «Nationer som er ude af stand til at forsvare sig, indbyder til angreb.» Fred og venskab i denne vor raa verden hviler ofte paa umuligheden af at opnaa større resultater med magt end gjennem enighed og aftaler.

Respekten for en magt som det ikke kunde angribe, fik England til at anerkjende de Forenede Staters politiske og økonomiske behov som verdensmagt. Bare en lignende respekt kan bevæge englænderne til at forlige sig med Tysklands vekst blandt de europæiske magter.

Med blik paa farerne i vor geografiske stilling og de usikre traktater har vi opstillet en stor hær, som kan forsvare os mod de to mægtigste nationer i Europa. Hærens vekst har fulgt øgningen i nationens rigdom og befolkning. Og istedetfor at bli knust under sin hær har Tysklands økonomiske liv vundet ny kraft af den. I den finder det en udmerket disciplinerende og opdragende skole til det moderne industrielle liv — med dets nye foretagender og umaadelige omfang.

Den tyske flaade.

Og saa er det den tyske flaade. Bygningen af den er ikke, som man ofte tror, én mands verk. I begyndelsen, det er sandt, kom inspirationen fra keiser Wilhelm, og det var ham som drev planen frem til at bli godtaget af det tyske folk. Men nu bygges vor flaade ikke af keiseren, men af nationen.

Den keiserlige flaadeliga tæller en million medlemmer af begge politiske partier, høire og venstre. Blandt de konservative slog ideerne rod til trods for deres teori om en jordbrugsstat som skal være sig selv nok. Og paa venstre side fik Manchesteraanden, som haabed at afgjøre konflikterne mellem folkene efter markedsprisen, i sin tur føle vegten af en national nødvendighed.

Hverken et fredstribunal eller en afrustningstraktat vil afholde os fra at gjennemføre vort flaadeprogram. Den saakaldte afrustning vilde, paa basis af styrkeforholdene nu, gjøre England til absolut herre paa sjøen og ved aftale grundlægge dets magt for altid.

Tysklands financielle hjælpekilder.

Ikke engang i bygningen af sin store flaade vil Tyskland ruinere sig financielt. Det er let at svare dem som taler om en slig national fattigdom.

De ser overfladisk paa tingene og sammenligner den glimrende stilling af Englands financer med det kroniske underskud og den øgende forgjeldethed i det tyske rige.

I England er ved Gladstones mønsterorganisation af finansvæsenet livsnødvendighederne ubeskattet, og regjeringens udgifter blir hovedsagelig betalt ved direkte skatter paa luxusartikler hos masserne — væsentlig af skat paa spirituosa og tobak.

Tysklands fiskale vanskeligheder kommer ikke af mangel paa rigdom eller passende skatteobjekter, men af folkets uvilje til at tage skatter paa sig.

Desuden, som følge af uafgjorte konstitutionelle spørgsmaal kives i Tyskland krone og parlament altid om skatter, akkurat som man gjorde i England paa Stuarternes tid.

Men til trods for alt dette er landets rigdom bundløs og dets magt vel prøvet. Med sikker evne til at naa vort maal holder vi derfor paa med at skabe en flaade, saa sterk, at England skal betænke sig, før det angriber os.

Styrken i Tysklands stilling.

Til alt held — naar man tænker paa krigens uvisse spil — har Tyskland store forsvarskræfter netop i sin geografiske og politiske stilling. Omtrent en tredjedel af Tysklands hele sjøgaaende handel passerer ud gjennem Rhinens havne. For at undertvinge Tyskland maatte England blokere Rhinens mundinger og krænke Hollands neutralitet.

Saa er det ogsaa muligt, at Englands seire tilsjøs vilde bli opveiet af franske nederlag tillands. Ingen af parterne kan ødelægge den anden helt, og sikkert kan intet forbund af stater feie de seksti millioner tyskere bort fra verdensscenen paa en dag. I værste fald, selv naar Tysklands handelsaarer er lukket, kan det endnu være istand til at understøtte financielt Ruslands asiatiske politik eller organisere et forbund af den mohammedanske verden.

Hvorfor Tyskland ikke søger krig.

Og Tyskland? Tanken paa at angribe England er fjernt fra os. De som tviler paa det, dømmer os til at være ikke bare slyngler, men taaber.

Hvad kunde Tyskland vinde i krig, naar det gaar saa hurtig frem i fred? Hvad kunde Tyskland overhodet ha at vinde i en krig med England? De saakaldte britiske kolonier er uafhængige demokratiske nationer, som England ikke holder som sin eiendom og følgelig heller ikke kan afstaa.

For Indien er spørgsmaalet ikke om valg mellem engelsk eller tysk styre. Dets fremtid vil bli enten britisk eller asiatisk. Australien er overskygget af den magt som snart vil herske over Stillehavet — kanske Japan, kanske De forenede stater, men absolut ikke Tyskland.

Og en krig kunde koste os tyskere det bedste af vore markeder, et marked som selv nu er værd en billion mark om aaret. Dette er vort afgjørende argument for fred.

Englands største industrielle rival.

Tysklands udvidelse i den senere tid er merket af en umaadelig udvikling af dets industri — ligesom af dets rigdom og magt. Befolkningen er forøget med en halv siden 1870, og blandt Europas stormagter

har Tyskland den relativt største fødselsprocent.

Men landets trange grænser indskrænker dets expansion til et forsterket industriliv. Derfor kan det bare indirekte faa del i verdens fremskridende udvikling. Det føler en utaalmodig trang til videre vekst.

Det er en høist merkelig omdannelse som foregaar for vore øine. Merk dens betydning. I det attende aarhundrede havde Tyskland ingensomhelst export til at balancere importen af luxusartikler til sine mange hoffer. Bortset fra linballerne gik de skibe som forlod Tyskland ballastet med sand — sand, som franskmændene spottende kaldte «det tyske produkt». Landets fattigdom varte gjennem den største del af det nittende aarhundrede. Der voksed op stater som var berømte for poesi, musik, filosofi; men dette var noget ganske andet end rigdommens ynglende civilisation.

Det er ikke saa længe siden Disraeli i sin «Endymion» medynkfuldt skildred den tyske diplomat, som reiste fra verdenshovedstaden og dens selskab af aandfulde damer og glimrende statsmænd tilbage til sit forvisningssted af et hjem. Hans folks eneste rigdom var deres skogdækkede sletter og aaser. De trængte et fædreland, vundet «med blod og jern», — var hans profetiske ord.

Og nu! Som kong Midas rører Tyskland ved alleslags ting og de blir til tungt guld. Det er Tyskland, den nye industristat, som vokser i storhed og kanske snart kan maale sig med Englands kolossale magt.

For vore bedsteforældre vilde en slig spaadom ha set ud som en vanvittig indbildning. Og alligevel er der tyskere som tviler paa vor fremtid. Andre tyskere er saa blindet af guldregnet, at de glemmer de andre kilder til den strømmende overflod. De fortaber sig i undring ved den magiske vekst af vort industriliv og ser ingenting selv af dens politiske aarsager: Sedan og oprettelsen af keiserdømmet.

Denne vidunderlige vekst har gjort Tyskland til Englands værste rival i mange paralelle produktionslinjer. I export af jern og jernvarer er det allerede en konkurrent paa lige vilkaar, medens det i ottiaarene syntes at ligge langt tilbage. I produktionen af jern og staal har det allerede slaaet Storbritannien. Dets fremskridt har hele tiden været en trusel og fare, undertiden en ulykke for Englands handel.

Tag det slaaende exempel med indigo — en blomstrende gren af den indiske handel, nu visnet bort. Det var en af Indiens store udførselsvarer og havde været det vigtige middel til at sætte produktionen i Indien paa basis af pengeudveksling. I begyndelsen af nittiaarene blev totaludbyttet af indigo anslaaet til fra 70 millioner kroner til næsten 90 millioner, og baade dyrkning og omsætning var næsten udelukkende paa britiske hænder. Men i Tyskland skete der store fremskridt i videnskaben, produktionen af koks øged umaadelig med antallet af jernverker, og man fik raamaterialet til at fremstille kultjærefarver. Nu fabrikerer tyskeren kemisk tre fjerdedele af al den indigo som bruges i verden. Totaludbyttet af indigo i Indien er imidlertid faldt til en fjerdedel af hvad det var før. Siden 1903 har England aarlig indført fra Tyskland mere indigo, end det gjennemsnitlig fik fra Kalkutta i aarene 1881—96.

England har tyske beundrere.

Bitterheden i slige kampe — og der har været mange af dem — arbeider for krig. Den beskyttende nedladenhed hos gjennemsnitsenglænderen irriterer ogsaa stadig.

Men der er andre magter som arbeider kraftig for fred. De gamle tyske liberale var blinde beundrere af engelsk liv, og selv nutildags er der mange for hvem alt engelsk — simpelthen fordi det er engelsk — synes ønskværdigt og stort. Ja netop nu er der et voksende krav paa engelsk luxus.

Franske skikke i tysk liv forsvinder, og engelske blir mere og mere populære. Dette afmerker paa sin maade den fundamentale lighed mellem de to folk.

England ønsker det tyske marked.

Og saa er det egennytten. Tysklands trang til fremmede markeder maa fortsætte at vokse, og for England er det tyske marked nu endnu vigtigere end det amerikanske. Garn, tekstilvarer, maskiner indfører det i store mængder. Karakteristiske engelske produkter som fisk og skibe byttes med omtrent samme værdi af karakteristiske tyske produkter som anilinfarver, pianoer og legetøi. De tyske havfiskerier gir bare en tredjedel af det som trænges i landet.

Sammenlignet med England blir Tyskland mere og mere et exporterende folk. Næst Storbritannien er der intet land som har saa stor interesse af at beholde et aabent fremmed- og kolonialmarked til salg af sine varer.

I tekstilindustrien holder Tyskland paa at gribe ledelsen i billigere varer. Den engelske export af kul til Tyskland opveier næsten exporten til England af tysk sukker. Men af alle lande paa jorden er Tyskland den største kjøber af engelske raaprodukter. Paa grund af sin umaadelige indførsel har det en ugunstig handelsbalance. For mange britiske kolonier er Tyskland den største kunde, og Tyskland gir dem andre ting igjen. Her vises ogsaa den vældige forandring i det britiske riges økonomiske liv som gradvis men sikkert udfolder sig.

Hvorledes skulde ellers disse uhyre territorier betale renter og tribut til England, om ikke ved at exportere sine raamaterialer til industrilande? Storbritannien selv har i denne kolonialtrafik handelsbalancen lidt mod sig. Og skjønt dets kolonier foretrækker engelske varer, er det nødvendigt for dem at betale af paa sin gjæld ved at exportere til ikke-britiske industrilande. Og blandt dem er Tyskland det vigtigste.

Den maritime magtbalance.

Bygningen af den tyske flaade antyder idetmindste dette: at det er bedre at slutte traktat med den uovervindelig sterke end med den svage og uvillige. Mellem jevnsterke kunde spørgsmaalet om afrustning tilsjøs diskuteres for alvor, for os kanske bare paa grundlag af en magt-balance mellem de store nationer.

England, De forenede stater, Tyskland, Japan, Frankrige og tilslut kanske Rusland og Kina vil i det tyvende aarhundrede repræsentere de eneste nationer, som vilde danne et saadant system af maritim magt-balance.

Den tid, da en eneste nation kunde herske over havet, nærmer sig sin slut, til fordel fremfor alt for De forenede stater. Monroedoktrinen var aldrig sikker for angreb, naar en enkelt stat havde herredømmet.

Tyskland ønsker ikke andet end fredelig kappestrid mellem nationerne i industri, videnskab og kunst. Tyskland har ikke glemt, at dets største tænker, Immanuel Kant, holdt frem for det «evig fred» — *ewigen Frieden* — som et fjernt, men ikke meningsløst ideal

Hvorledes England tog Indien.

Efter *Jána Katamá* i «Velhagen & Klasings Monatshefte».

ndien er altfor umodent for en moderne forfatning, dette er i korthed Englands paastand. Og den er utvilsomt rigtig. Den allerstørste del af folket er ganske uoplyst. Mange er blit forvirret og rodløse ved en overfladisk europæiserende dannelse. Nogle faa forstaar livet eiendommelig modent og klogt. Alt som i Rusland.

Ruslands moderne forfatning er blit høit hilset af konstitutionalismens moderland. London er Mekka for de deputerede i dumaen. Did valfarter de for at fylde sig med parlamentarismens hellige aande og lade sig lykønske af utvilsomme statsmænd, medens præsidenten i den russiske rigsduma reiser ud til Buckingham, til kongen.

Naar det gjælder hinduerne, ja saa er det ganske anderledes.

Men man puster ikke til ilden uden følger. I en hast er parlamentstanken kommet fra Halvasien over grænsen. Rusland, Tyrkiet, Asien, det er et mægtigt spor paa faa aar. Skal Indus bli grænsen mellem de modne og de umodne?

Heller ikke leger man ustraffet med det japanske fyrverkeri. Rusland var længe det bjerg som laa trykkende paa det angloindiske herredømme. Ikke bare fordi det uden stans rykked nærmere, i Bokhara, Pamir og Afghanistan (ligesom nu i Persien). Men ogsaa fordi russerne forstaar sig paa at omgaaes asiater som brødre. Englænderen kan interessere sig og umage sig, han er alligevel — engelsk.

Dette var grunden til den uhyre jubel i England over de japanske seire i Mandsjuriet. Og i Indien var glæden kanske endnu større hos officerer og embedsmænd. De har været saa oprigtige at sige privat, kort efter russernes frygtelige nederlag: det er et spørgsmaal om russerne havde faaet prygl i Indien! Den lille gule japaner havde gjort England en fortræffelig tjeneste. Saa tænkte man og slutted et forbund med ham som saa meget nyttigt ud. Ogsaa med tanke paa Nordamerika.

Englands politik har i lang tid fortjent den ros, at den har været langsynt og dristig har gaaet løs paa det nærmeste. Nu ser det ofte ud som om den ikke mere forstaar at være begge dele. Den er blit nervøs, hvad den aldrig før har været. Som hypnotiseret stirrer den paa Tyskland. Hvem kan sige om ikke dette trods alt er langsynt? Men det var ihvertfald ikke japanerbegeistringen. Den korrigerer nu sig selv ved det venskabelige forhold til Rusland. Det er et merkeligt skuespil, naar en livskraftig magt slutter slig forstaaelse med sine intimeste modstandere. Japan tænker sit ved det.

Japans seier har vækket Asiens selvbevidsthed. Den moralske virkning skjælver gjennem den asiatiske kolos helt til Bosporus. Gjennem Kina, som nylig er slaaet af Japan, gaar der underlige bevægelser, som ikke er japanerhad. Den kinesiske forbening er blit et ordsprog i Europa. Men den er opstaaet af ærefrygten for de ældre, det som er kjernen i den kinesiske moral. Om en slaphed som den indiske er der ikke tale. Tvertimod er der i «forbeningen» en hel vældig national

kraft. Kineseren er et produkt af tilretning og regulering. Han blir undervist; selv i de vestlige landsdele er der ikke saa mange analfabeter som i Indien.

I Europa ved man ikke meget om Indien og det engelske herredømme. De fleste ved slet ingenting. Skolerne bryr sig ikke noget om det, de har nok at gjøre med Nebukadnesar og Numa Pompilius. Saa umaadelig vigtige ting som det engelske verdensherredømme er ikke døde nok for skolerne.

Det angloindiske herredømme er en forening af besiddelser som staar umiddelbart under engelsk styre, og af lande som har en større eller mindre grad af selvstændighed. Den engelske regjering er trods vicekongen ikke noget saa klart centraliseret embedshierarki som man er vant til i Preussen eller Frankrige.

Efter troesbekjendelsen er der godt og vel 200 millioner hinduer (i religiøs betydning) med brahmanismen, endvidere 60 millioner mohammedanere, 7 millioner buddhister, 2½ mill. kristne, hvoraf høist 200 000 europæere soldaterne medregnet, og desuden forskjellige mindre religionssamfund og urgamle naturkulter hvis navne sjelden nævnes i Vesterland.

Dette store folk er af høist forskjellig herkomst. Der er de mørke urindvaanere over hele halvøen. Saa er der dravidaerne, som igjen deler sig i meget forskjellige stammer, i den midtre og sydlige del og paa Ceylon. Og dernæst de lyse ariere som er trængt ned fra nord. Men dette er bare omtrentlig; racerne har geografisk spredt sig broget mellem hverandre. Tidlig har de ogsaa blandet sig, før kastevæsenet var kommet op. Dertil kommer ogsaa folk af ganske andre racer som er trængt ind som krigere eller handelsmænd, mongoler, afganere, persere, turkmener, arabere, jøder, kinesere, europæere og afkom af de mest indviklede blandinger.

Et politisk rige har det gamle Indien aldrig været. Det blev det paa en maade ved mogulerne, de turkmeniske ætlinger af Timur Tamerlan; i det 16de aarhundrede kom de til Indien og grundlagde der Delhiriget. 'Mogul' er et misvisende navn som man gav dem paa grund af deres formentlig mongolske herkomst. De var som sagt turkmener, turktatarer. Den kultur de havde med var persisk paavirket, og som Indiens herskere kaldte de sig shaher. I to aarhundreder viste de sig som energiske regenter og betydelige mennesker.

Men hos deres efterfølgere i det 18de aarhundrede var daadskraften udtømt. De tilbragte sin tid i det indre af paladserne, tygged hashish og beskjæftiged sig med sine haremer.

Men alle slige stormagter, som ikke er gjennemtrængte af en organisation som den romerske, og som altsaa bare er sammenhobninger af tributstater under en storkonge, de staar og falder med frygten for ham. I Delhi regjerte nu embedsintriger, i hele riget var der korruption, vasaller og statholdere gjorde sig selvstændige, paa mange steder reiser sig religions- og raceforskjellen mellem hinduerne og det mohammedanske mogulat.

Ved den bjergfulde vestkyst, i landet mellem Bombay og Goa, bor maratterne, et arisk-dravidisk blandingsfolk, tappert og vildt. Det gjør røvertog gjennem Indien helt til Delhis porte, overalt indkræver de skat og grunder en række af maratriger som er løst forbundet med hverandre. Længer syd paa halvøen, i Dekan, omkring Haiderabad, vokser der op et andet selvstændigt rige.

Ved kysterne var europæernes reder. Portugisere, hollændere, englændere, franskmænd var det, slig

som de efter hverandre havde kastet sig ud i den store skibsfart. Med portugiserne var det allerede forbi, og hollænderne havde hovedsagelig koncentreret sig paa Molukkerne, Krydderiøerne og de store Sundaøer. Hine europæiske kolonier i Forindien kan til en viss grad sammenlignes med tyskernes forpagtning i Kiauchau. De skulde være befæstede støttepunkter for handelen, og europæerne betalte afgift for det. De tilhørte ikke de fremmede *stater*, men de nationale handelskompanier som fandtes dengang.

Hollændernes magt som sjø- og handelsfolk havde ogsaa for længe siden begyndt at dale. Landet var for lidet folkerigt til at holde den oppe. Nu var det England og Frankrige som stred om forrangen i verden. Eller rettere, Frankrige førte en politik som saa imponerende ud, England bygged skibe og forstod at trække store fordele i krig som i fred. Det gjorde ikke staahei med sine maal.

Dengang var Canada, Louisiana og en stor del af Vestindien fransk, og vigtige steder i Vestafrika og Indien var blit franske. Det saa ud som om fremtiden tilhørte Frankrige. Englænderne gjorde forretninger. De var hverken utaalmodige eller herskesyge, heller ikke saa pompøse som Ludvig XIV's og Ludvig XV's guvernører, og deres *I am english* sad dem endnu ikke i nakken. De var beskedne og fredelige kjøbmænd med en nøgtern, solid dygtighed.

Det var ikke nogen engelsk statsmand som fatted den plan at bruge det indiske virvar og de europæiske soldaters overlegenhed til at grunde en stor territorial kolonimagt. En franskmand var det, Dupleix, guvernøren i Pondichery. Siden 1742 havde han arbeidet paa det. Gjennem nisam'en i Haiderabad og nabob'en i Karnatik vilde han beherske Sydindien. I Europa var England forbundet med Maria Theresia, Frankrige med Fredrik den store under den østerrigske arvefølgekrig. Dupleix vilde benytte denne leilighed til at bli kvit englænderne.

Deres hovedstilling var dengang Madras, den blev indtaget af franskmændene. Men i Versailles var der ikke stor interesse for en maalbevidst kolonialpolitik. Man legte mere kolonialmagt, end man arbeided for det, og i freden til Aachen 1748 gav Frankrige Madras tilbage til England.

I Indien var der en ung englænder, en kontorist, som mente at man fik gjøre noget mod, at Indien blev fransk. Han hed Robert Clive og var født 1725 nær Manchester. I skolen havde han været en vild og doven fyr, og hans forældre sendte ham saa til Indien. Da Madras blev taget af franskmændene og Clive fanget med de andre, lykkedes det ham at rømme. Han blev saa proviantmester ved det ostindiske kompani. Han gik med den tanke, ved en kjæk daad at forstyrre Dupleix i hans foretagender i det indre. At tage Arkat i Karnatik, den fransksindede nabobs hovedstad, det kunde være en slig daad.

Clive fik tilslut lov til at prøve med 200 europæiske soldater og 300 sepoys. Den 30te august 1751 tog han Arkat og holdt sig der i femti dage mod de tusinder som beleired byen. Det er eventyrligt at høre, hvorledes Clive forsvarte den slet befæstede by mod stormløb af elefanter mod portene, medens hans folk sulted — hans folk, noget pak som han gjorde til ypperlige soldater. Tilslut kom hjælp, maratter, som af had til naboben og franskmændene slutted sig til englænderne.

Med Arkat begyndte englændernes militære foretagender i Indien, og de gjorde snart store fremskridt.

mod franskmændene og deres indfødte forbundsfæller. Versaillerhoffet opfatted disse forviklinger nærmest som plagsomheder, men bag mændene i Madras stod England allerede med forstaaelse. Da Clive i 1753 kom en tur hjem, fordi hans helbred var svækket, feired hele landet ham. Direktørerne i kompaniet udbragte spøgende skaaler for «general Clive», skjønt den otteogtyveaarige mand dog bare som underordnet havde ledet den brave major Lawrence.

Det vilde være trættende at fortælle, hvorledes englænderne nu spiste Indien stykke for stykke. Næsten altid valgte de det rette sted at bide til. Paa hundrede aar blev det ostindiske kompani færdig med arbeidet. Men endnu idag er Indien ikke helt og holdent britisk. Nepal ved Himalaja er uafhængigt, ligesaa Bhutom nord for Bramaputra, og endnu er der franske og portugisiske byer ved kysten.

Stridigheder mellem de indfødte dynastier var der naturligvis altid. Englænderne brugte saa det system som Dupleix havde begyndt med. De understøtted den mand eller prins de fandt passende for sig, og lod ham betale eller afstaa des mer, jo mindre udsigt han havde til at klare sig uden den engelske hjælp.

Saaledes blev erobringen af landet fordelagtig for kompaniets dividender. Ikke mindre fordelagtig var den for embedsmændene, som med de indiske «gaver» fik en nabobglans over sig, naar de vendte hjem til England. Rigtignok har det engelske parlament ofte gjort moralske oprydninger i disse ting. Clive kom selv under anklage, da han i 1767 for alvor vendte hjem. Han fik tilslut den mere objektive end juridiske opreisning, at han havde gjort England «store og mægtige tjenester». Men forfølgelsen ærgred ham forfærdelig. Længe havde han været vant til opium, han var lammet i sin kraft, nu kom disse ærgrelser til. Niogfirti aar gammel dræbte han sig selv.

Clive havde ogsaa grundet det britiske herredømme i Bengalen. Der var tidligere mellem portugisiske, hollandske, franske, danske kolonier byen Kalkutta blit anlagt af engelske kjøbmænd. I 1756 havde naboben Suradshah-ud-daulah indtaget denne by, uden at europæerne i nærheden brydde sig om englændernes bøn om hjælp.

Nabobens folk spærred de 146 fangne englændere ind i den meget omtalte sorte hule, et rum paa treti kvadratmeter. Morgenen efter var bare treogtyve af mændene i live. I den frygtelige varme og kvælende luft var de andre blit traadt ihjel under kampen om de to smale vinduer. Denne ugjerning i *the black hole* er med rette berygtet; men englænderne har koldblodig gjort sig skyldig i værre ting.

Her greb nu Clive ind i 1757 En slegtning af Suradshah gik ind paa at forraade ham og skulde efterfølge ham. Derved seired Clive trods overmagten. Han tog ogsaa franskmændenes koloni Chandernagor, og i 1760 ødelagde han en hollandsk flaade som kom ind til mundingen af Hugli, hvor alle disse steder ligger, for at se hvorledes der stod til.

Imidlertid havde syvaarskrigen igjen gjort England og Frankrige til folkeretslige fiender. Frankrige tabte sine besiddelser i det rige Indien, foruden Canada, Louisiana, vestindiske og vestafrikanske kolonier. Det franskostindiske kompani som var skabt af Colbert, opløste sig nu. Hollænderne slutted det forlig med Clive, at de ikke skulde anlægge befæstninger eller holde tropper.

Kort tid efter pariserfreden i 1763 kom englænderne i krig med det forfaldne mogulrige i Delhi og med den mægtige nabob i Audh. De slog

begge ved Baksar 1764 og fik derefter overladt styret og skatteopkrævningen i Bengalen. Hvad de betalte for det, var lidet mod hvad de pressed ud af inderne. Macaulay siger: «Disse millioner af indere var vant til at leve under tyranner, men aldrig havde de kjendt et tyranni som dette.»

Slige foretagender som de Clive havde indledet, staar under cæsarismens, napoleonismens lov. Der findes ikke stans, for at holde sig oppe maa man trænge frem. Kompaniet har ført mangen krig og gjort mangen erobring, som i grunden ikke var det om at gjøre. At parlamentet i 1773 forbeholdt sig krig og fred, ændred ikke meget i forholdene, for det var langt fra England til Indien.

Maratterne gav kompaniet meget at bestille, men det blev tilslut færdig med dem. Kampene med riget Maissur i syd, bekjendt ved navnene Haider Ali og Tippu Sahib, var i 1799 ført til ende. Maissur er nu ganske afhængigt. Det store nisamrige, altsaa Haiderabad, er forholdsvis uafhængigt under britisk overhøihed. Nisamen er den fornemste af de hundreder indiske fyrster; han blir ligesom en europæisk monark saluteret med det ceremonielle tal af kanonskud. Mogulens eller shahens skyggeværdighed blev der først i 1857 gjort ende paa, da oprørerne under sepoyopstanden havde samlet sig i Delhi.

Foruden de nævnte indiske stater er der mange mindre og utallige smaa fyrster. Dog har englænderne ryddet godt op blandt dem. Et hovedmiddel var denne regel som de havde opstillet: Stater hvor fyrsten ikke har direkte livsarvinger, skal ved hans død «falde i det fri» (pen talemaade for at falde til England).

At englænderne saaledes har krænkret adoptionsskikken, har sat meget ondt blod. I Østasien er det jo en uhyre vigtig forestilling, at efterkommerne ved offere og fromme gjerninger kan sikre sine forfædre salighed. Bare nogle faa af fyrsterne har beholdt sin ret til at adoptere.

Andre metoder som England har brugt for at faa staterne under sig, er det saakaldte beskyttelsesforbund, det saakalte protektorat, skjærpet ved betaling af tribut eller opstilling af tropper, og endelig forskjellige «garanti»-traktater. Denne skaansomme udtryksmaade i det engelske politiske sprog er efterlignet af de andre europæiske magter og desuden af det lærvillige Japan, som udøver en voksende beskyttelse i Korea.

Da kompaniets fribrev udløb i 1854, gjorde England ende paa denne forældede indretning. I 1858 blev Indien overdraget til den engelske krone. Fra 1856 til 1862 falder den vældige indiske opstand, som dog ikke omfatted hele landet.

Palmerstons tid omkring 1850 betegner omtrent høidepunktet af respekten for England. Englænderne havde dengang den vidunderlige følelse at være herre overalt, eier af en jord som var beboet af underordnede folk. Siden den tid er skuffelserne kommet, Preussens modstandskraft, Frankriges nye verdenspolitik under Napoleon III, den middelmaadige militære rolle England spilled i Krimkrigen, og netop i sammenhæng med dette den store indiske opstand.

Men England lærte af disse oplevelser. Og da det blev spørgsmaal om nationens ære, var det slut med kolonial-ulysten i England. Man hørte ikke mere at Australien og Sydhavet var ballast, at Australien og Indien før eller senere vilde gjøre sig uafhængige, at Canada vilde gaa til De forenede stater. Den gamle hensynsløshed og de humanitære paaskud, naar man undertvang folkene, det beholdt man. Men man sørged

ogsaa for at fæstne det vundne og at styrke sammenhængsfølelsen.

Saaledes blev den anden del af dronning Victorias regjering en af de mest glimrende tider for den engelske imperialisme og for *greater-Britain*-tanken. Det var ogsaa noget andet end europæisk titelsyge, da England i 1876 fornyed mogulens indiske «keiserdømme».

Rigtignok er der nu sorger igjen. Det som lidt efter lidt skulde anglisere Indien, engelsk skoleundervisning, har skabt de mængder af «babus», som ikke er gammelhinduer mer, heller ikke englændere, bare ganske forvirrede og rodløse halvdannede, som ogsaa har de stygge moralske skavanker hos halvdannelses-opkomlinger.

Men i et folk som det indiske kan uafhængighedsideer og asiatiske monroedoktriner endnu en lang tid ikke ha den virkning som religiøse ophidselser. Og konstitutionelle ideer betyder intet, selv om babus og publicister beruser sig i de russiske revolutionæres bedrifter.

At profetere om hvad England i fremtiden vil eller maa gjøre, er ganske umuligt. Men selv om det engang indfører noget som paa frastand ser ud som parlamentarisme, saa er det ikke sagt at denne institution vil bli et instrument for uafhængighed. Deres sprog vil være engelsk, medens der ikke gives noget nationalt indisk fællessprog.

Talrige exempler beviser, at konstitutionelle forfatninger er det bedste middel til at forene forskjelligartede befolkninger om en brugbar statsidé, naar der bare ikke blir gjort følgesvangre feil med sproget

---

Virkningen af et moderne Vaaben.

En Münchenerkirurg, professor Fessler, har netop gjort interessante studier over de fysiologiske virkninninger, som frembringes ved den nye geværkugle, den saakaldte S-kugle, som benyttes i den tyske hær. Han har eksperimenteret med menneskekadavere fra kliniker eller hospitaler og med levende heste. Med disse undersøgelser for øie er der fyret ikke mindre end 8 000 geværskud, og Fessler har saaledes kunnet iagttage omtrent 400 forskjellige slags saar. Han er kommen til følgende resultater:

S-kuglen er under fyringen udsat for slingring, som har uheldige følger. I halvparten af alle de observerede tilfælde har projektilet ikke naaet maalet med spidsen, men med en af sidefladerne. Den første følge af dette blir, at skuddet ikke træffer sikkert, den anden at kuglen taber betydelig af sin evne til at trænge gjennem. Paa den anden side frembringer kuglen, naar den ikke træffer normalt, frygtelige saar. Den river i stykker og knuser de organiske væv og frembringer saa alvorlige forstyrrelser, at saarene ikke lader sig læge eller i hvert fald trænger uendelig lang tid for at læges.

Professor Fessler er af den mening, at S-kuglen i den tyske armé bør ombyttes med en anden for at opnaa et mere virkningsfuldt og mindre barbarisk skud. (La Revue).

Japanerne som Kolonisatorer.

Efter *Adolph von Flöckher* i «Nord und Süd».

At bedømme jananernes virksomhed er en vanskelig opgave. Man har let for at gjøre den feil, at rose dem for meget eller dadle dem for meget. Det skal her forsøges at skildre retfærdig, hvorledes japanerne har koloniseret i de sidste aar.

Trods sin aarhundredlange afstængthed har japanerne i tidligere tider optraadt som kolonisatorer. De første spor af det taber sig i den forhistoriske tid. Sammenhængen mellem den japanske race og visse racer i Mexiko er klar for enhver som har havt leilighed til at sammenligne dem med hverandre.

Under den russisk-japanske krig var forfatteren *chargé d'affaires* i Mexiko. Præsidenten Porfirio Diaz viste ham en dag en samling fotografier af japanske generaler, som den japanske gesandt havde oversendt, og pegte forundret paa den lighed, som der var mellem mange af disse generaler og mexikanske herrer som ogsaa forfatteren kjendte. Der er altsaa ikke saa stor forskjel mellem japanerne og andre racer, som mange lærde før har paastaaet. Ihvertfald har der været handelsforbindelse mellem Østasien og Vestamerika mange aarhundreder før Columbus opdaged den nye verden.

Efter japanernes store seier kan man ikke undgaa at tænke paa, hvilken indflydelse Japan kan erobre i verdenspolitiken og verdenshandelen. Vi støder der paa den besynderlige foreteelse, at der i grunden ikke er nogen trang til nyt land hos det japanske folk. Der kan ikke være tale om det bare af den grund, at store dele af det gamle Japan, f. eks. Hokkaido, byder plads til millioner af kolonister.

Den vandrelyst som ligger næsten ligesaa sterkt i blodet hos japanerne som hos mange europæiske folk, har været den vigtigste grund til at den japanske regjering har seet sig om efter passende nye kolonier. Koloniseringsarbeidet har strakt sig til disse fire forskjellige omraader: Hokkaido, Formosa, Korea og Sachalin.

Det eneste exempel som hidtil viser resultaterne af japansk kolonisation i større maalestok, er Hokkaido, den nordligste af de japanske øer. Vestkysten ligger lige overfor nordkysten af Korea og østkysten af russisk Sibirien. Nordøstspidsen er bare ved det smale Soyastræde adskilt fra Sachalin. Hele sydøstkysten ligger ved Stillehavet.

Først efter en række forsøg som undertiden har været temmelig kostbare og til at begynde med noksaa mislykkede, har japanerne forstaaet at faa Hokkaido op og udrette noget ordentligt der. Hokkaidos fladeindhold er omtrent 78 000 km^2, befolkningen er steget fra 190 000 i aaret 1884 til 843 000 i aaret 1903. Indvandringen var i 1907 omtrent 80 000, udvandringen omtrent 13 500. Over halvparten af indvandrerne var bønder, resten fiskere, haandverkere, handelsfolk o. s. v.

Tallet af ainoer, de japanske urindvaanere, som nu bare findes paa Hokkaido, Sachalin og Kurilerne, var i 1907 omtrent 18 000.

Hokkaido har især i jordbrug gjort store fremskridt, saa det udfører jordbrugsprodukter til andre dele af Ja-

pan. Hokkaido er for en stor del blit bebygget ved militærkolonisation. Der blev bygget en hel række af mønsterlandsbyer med plads til over 700 familier i hver. Efter 1904 er militærkolonisationen dog ophørt, og der er ikke tale om andet end fri indvandring. Den allerstørste del af indvandrerne faar regjeringsland. Dog er der endnu stadig en del udvandring.

Skogdriften staar ogsaa høit, takket være dygtige tyske forstmænd. Der udføres træ for omtrent seks millioner yen. Bjergverksdriften har taget et stort opsving. Kulproduktionen skal i aaret 1907 ha havt en værdi af over seks millioner yen. Af andre mineraler maa især nævnes svovl. Stor betydning vil udvinding af petroleum faa i fremtiden.

Men efter sagkyndiges udtalelser vil der nok gaa aartier, før landets udvikling er skredet saa langt frem at det i nævneværdig grad blir med i verdenshandelen.

Langt gunstigere for japansk kolonisation er det herlige Formosa, som ligger sydligst i riget og paa grund af sin geografiske beliggenhed lokker den japanske udvandringslyst. I den korte tid siden 1895, da øen blev japansk, har Japan udført et betydeligt kolonisationsarbeide der.

Man skal bare ikke glemme at Formosa allerede før japanernes tid havde nogen kultur. Men japanernes stramme organisation har sat fart i udviklingen.

Formosas hovedprodukter er te og kamfer i det nordlige, kamfer og ris i midten, sukkerrør i syd. Desuden dyrkes planter som gir tekstilstoffe og farvestoffe. Kautschuk- og gummiudvindingen er først nylig begyndt. Særlig værdifuld er ogsaa træproduktionen. Omtrent 60 procent af øens overflade er dækket af skog. Skogene drives efter moderne tyske regler. Befolkningen er steget fra 2 925 072 i 1901 til 3 183 417 i 1906, medens den aarlige indvandring bare er vokset fra 43 000 i 1902 til 66 000 i 1906. Det er fremfor alt krigen som har skylden for at indvandringen er forholdsvis saa liden. Saa kommer det til at japanerne ikke rigtig trives selv paa det skjønne Formosa, men vender tilbage til hjemmet, saasnart forholdene gjør det muligt Det vil derfor vist ikke gaa hurtig med japansk kolonisation af Formosa, trods alt arbeide.

I det halvt barbariske land Korea har det japanske fredsarbeide sat tidligere frugt. Her har fyrst Ito (som nu nylig blev myrdet) i lord Cromers aand prøvet at skabe et nyt Ægypten af landet. Men bag ham stod ikke britisk guld, men Japan som financielt er meget svagt. Fyrst Ito har vel kunnet berette om mange reformer og fremskridt. Men det er ikke lykkedes ham at faa budgettet til at balancere eller gjøre handelsbalancen gunstigere. Japanerne har dog udrettet meget. Der er bygget skoler, jernbaner og havne.

Alt i alt kan man sige, at Koreas handel vil gaa stadig hurtigere fremover under japanerne, men at udviklingen i det hele nok blir langsommere end fyrst Ito har tænkt.

Saa er det Sachalin. Denne ø blev i aaret 1875 afstaaet fra Japan til Rusland, og allerede i 1894 begyndte de japansk-russiske stridigheder om fiskerierne ved øen. Freden til Portsmouth gav saa den del af Sachalin, som ligger syd for 50de breddegrad, tilbage til Japan.

Klimaet i Sydsachalin gjælder for godt og sundt. De store snemængder om vinteren er dog ubehagelige, da de hæmmer færdselen. Skibsfarten til Hokkaido generes af hyppig taage. Nu søger japanerne at finde bedre havne end den ene, Korsakowsk, som nu har nogen betydning. Veie mangler næsten alde-

les paa Sachalin. Her ligesom i Korea maa japanerne bygge et systematisk veinet.

Saa skal der ogsaa bygges smalsporede smaabaner. Allerede er der begyndt japansk indvandring. Sydsachalins befolkning er ialt bare omtrent 10 000. Regjeringen fremmer ved alle slags forholdsregler indvandring, især af hele familier. Hver bondefamilie som indvandrer til Sachalin, faar et russisk hus, saasandt der endnu findes slige, med nitten acres jord og ret til hugst mod en liden afgift. Desuden indrømmes moderation paa jernbaner og dampskibe.

Fra privat hold er dannet foreninger for ligeledes at lette indvandringen til Sachalin. Indvandrerne har hidtil mest været af de lavere folkeklasser. Det er mest kulier, desuden smaakjøbmænd og vertshusholdere. Livsforholdene i Sachalin er endnu meget dyre, da næsten alt maa indføres, og indvandrerne her mere end andre steder stræber efter at bli rige i en fart for at kunne vende tilbage fra det sure nord til sit grønne hjem.

Øens hovedrigdom er fiskerierne, som skal kunne udvikles overordentlig. Indtægterne af fiskeriafgifterne for Sachalin er i budgettet anslaaet til 557 700 yen. Hele udbyttet af fiskerierne omkring Sachalin havde i 1906 en markedsværdi af 3 272 000 yen.

Efter fiskeriet gir skogdriften mest af sig. Den japanske regjering gjorde straks skridt til at hindre rovhugst og sikre fornuftig drift. — Ogsaa for kvægavl skal der være gode betingelser paa Sachalin.

Forekomsterne af mineraler er endnu ikke saa nøie undersøgt, at man kan sige noget om udsigterne for bjergverksdrift.

Efter afstaaelsen kom Sydsachalin under militær forvaltning, som dog allerede i 1907 blev afløst af civilt styre. Statsretslig staar øen nu midt imellem at være en koloni og en provins af moderlandet. Den har ingen særskilt kolonialregjering, men er faktisk indlemmet i Japan.

Endnu er Japans kolonisationsarbeide saa nyt, at man ikke kan forudse hvorledes det i fremtiden vil forme sig Men et er sikkert. Det vil ikke stanse.

Amerikanerne og Kys.

I staten Iowa i de Forenede Stater viser man en ubarmhjertig strenghed, naar det gjælder kysset. Paa offentlig bekostning har man ladet forfærdige tusendvis af smaa hvide og røde baand med paaskriften: «Kys mig ikke.» Disse uddeles gratis til skolebørn. Man holder sig underrettet om alle fødsler og sender straks de lykkelige forældre et saadant baand. Direktøren for sundhedsvæsenet, dr. Kepford, har netop foretat en reise gjennem staten og holdt en række forelæsninger over det nedværdigende og farlige ved kysset. Han erklærer slet og ret at kysset er en levning fra stenalderen. Opdragere hjælper ham i hans verk og i skolen belønnes de børn, som ikke lader sig kysse af forældre, kamerater og andre.

Med Jernbane til Indien.

Efter *Frederick A. Talbot* i «World's Work».

I endel aar har der været mangfoldige og vidtløftige planer til at aabne det vestlige Asien med jernbaner. Magterne har kappedes med hverandre i at udpønse en tiltalende idé som de kunde faa Tyrkiet med paa. Nogle af projekterne har været fornuftige, andre saa fantastiske som det kunde tænkes.

Hele verden ved, hvorledes dette projektmageri endte med at Tyskland fik koncession paa en jernbane fra Bosporus til den persiske bugt. Det er Bagdad-banen som den kaldes. Alle de andre magter blev afskaaret fra at indlade sig paa lignende transturko-persiske foretagender.

Hvor meget det kosted tyskerne at faa denne koncession af den glubske Abdul Hamid, det ved bare de selv. Men de som kjender forholdene er overbevist om, at det maa ha været en uendelig mængde af gyldent metal som trængtes for at smøre hjulene i det tyrkiske regjeringsmaskineri.

Hvad enden vil bli, er umuligt at forudsige. Tyrken har grublet dybt. Naar han ser rundt i sit land, saa finder han at en isoleret stump engelsk jernbane i Lilleasien lønner sig; den ber ikke tyrken bidrage en øre. Men hvis englænderne faar sin korte linje til at bli en økonomisk succes, hvorfor kræver saa andre linjer under tysk styre saa svære tilskud for at holdes gaaende?

Spørgsmaalet er paany blit brændende i Tyrkiet, og paany er de tyske ingeniører i marken. De har strævet omkring i Taurusfjeldene og de anstrenger sine hjerner for at finde den billigste maade til at komme over fjeldet. Det gjælder at skaffe sig et maximum af garanti med et minimum af udgift for sig selv. Bagdadbanen maa vedbli at gi sine svære dividender. Den tyrkiske regjering presser paa, og tyskerne svarer, at det vil bli saa vanskeligt og kostbart at føre banen frem gjennem fjeldene, at der maa skaffes flere penge.

Med det bedre diplomatiske forhold mellem Rusland, Tyrkiet og England er der kommet mulighed for en anden jernbaneforbindelse. De russiske ingeniører har udarbeidet en plan til at forbinde Indiens grænse med de europæiske jernbaner.

At reise fra London til Kalkutta med jernbane, det ser svimlende ud! Men tanken kan let gjøres til virkelighed, og det vilde ikke koste saa meget. Projektet er blit lettere at føre igjennem ved opdelingen af det persiske rige i en russisk og en engelsk indflydelsessfære.

Saa er der en plan som ikke ser saa storartet ud, men som vilde ha vel saa store følger. Det er at forbinde Kairo med Indien. Denne plan formindsker ikke sjøreisen mellem London og Kalkutta til den lille sviptur over Kanalen, som ved det russiske projekt; men til gjengjæld aabner den store landstrækninger for trafik, især efterat Hedjazbanen er blit fuldført.

Lad os ta den russiske plan først. Som man ved, har St. Petersburg jernbaneforbindelse med centrum af kinesisk Turkestan ved den vidunderlige transkaspiske bane. Det syd-

ligste punkt paa denne jernbane ligger knapt 530 eng. mil fra den indiske nordvestbane, ad den korteste vei via Afghanistan. Men forsøget paa at lægge en bane gjennem dette land vilde sandsynligvis bli fiendtlig mødt af emiren og gi signal til stadige uroligheder.

Dette forstaar de russiske ingeniører ligesaa vel som de engelske. De foreslaar derfor at banen skal gaa gjennem Persien — Seistanruten

Paulusporten i Tarsus.

som den kaldes. Lord Curzon har udpeget netop denne vei som den fordelagtigste for en saadan linje.

Seistanruten byder store muligheder for lokaltrafik, og denne jernbane vilde gjøre meget til at oprette den tidligere velstand i det land den gaar gjennem. Her var der før megen virksomhed, men herjingerne af afghanske, persiske og tyrkiske nomader har drevet indbyggerne ud af landet.

Seistanruten vilde kræve over 1000 eng. mil ny skinnevei, men til gjengjæld vilde bygningen være lettere og billigere pr. mil. Dertil

kommer den overmaade vigtige ting, at landet har langt større trafikmuligheder end Afghanistan, Indiens stødpude mod Rusland.

Denne rute er blit omhyggelig undersøgt af russiske og engelske ingeniører. Den er fri for vanskelige og kostbare tekniske hindringer. Omtrent 150 mil af linjen vilde gaa gjennem russisk territorium, 750 mil i Persien, og resten paa indisk grund for at forbinde den med det vestligste punkt paa de indiske jernbaner.

En engelsk reisende kunde da ta via Dover—Calais til Berlin, derfra

Parti fra Hedjazbanen.

østover til Warschau. Her kunde han vælge to veie, via Baku eller gjennem Tashkent. Den første er den korteste, men da maa han ta med dampbaad over det kaspiske hav. Paa den anden vei kan han bruge bare jernbane helt frem. Vælger han den anden rute, saa tar han fra Warschau til Moskwa, derfra i sydøstlig retning til Orenburg, videre over grænsen og ind i Asien, streifer bredderne af Aralsjøen og kommer til Tashkent. Herfra bærer det i sydøstlig retning gjennem Bokhara og Merv til et punkt nær Askabad. Her skulde den nye linje begynde. Den gaar mod syd langs den afghansk-persiske grænse, krydser Dureen Korg-kjæden og andre lavere fjelde, indtil den naar Seistan. Her-

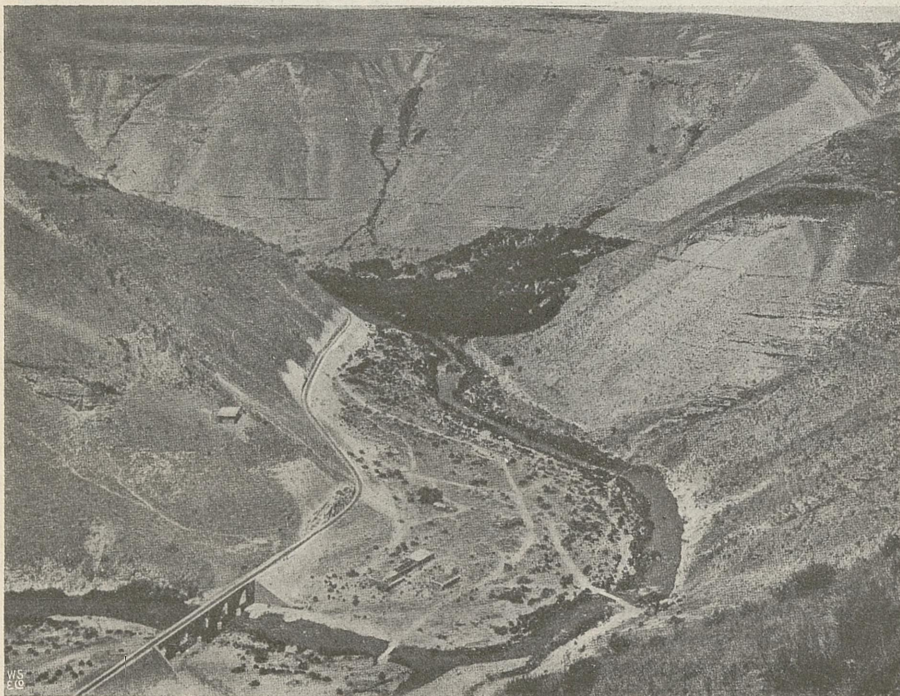
fra vilde den reisende fortsætte ret mod øst, gjennemfare Beluchistan til Nushki og saa gjennem Quetta til Kalkutta.

Foretrækker han Bakuruten, reiser han fra Warschau gjennem Kieff til Rostov og derfra med den transkaukasiske bane til Baku. En dampbaad fører ham over det kaspiske hav til Krasnovodsk paa den anden bred. Saa følger han jernbanen videre til et punkt nær Askabad; derfra er det samme vei som med den anden rute.

Det er unødvendigt at sige, at en ubrudt jernbane til Indien vilde faa en vidtrækkende indflydelse paa trafiken mellem Europa og Indien. Afstanden fra London blev omtrent 5700 eng. mil, og reisen vilde ta ca. ti dage. Sammenlignet med sjøveien er dette en betydelig besparelse af tid, og reisen vilde bli tilsvarende meget billigere.

Det er uberegneligt hvad banen vilde betyde for handelen. Nye markeder vilde bli aabnet baade for indiske og europæiske produkter langs de asiatiske strækninger af banen — markeder som i sin lukkethed nu praktisk talt ikke eksisterer. Jernbanen vilde ogsaa gjøre landet fredeligere, akkurat som Hedjazbanen gjennem de «arabiske nætters» land har drevet beduiner-røverne bort.

Saa er det Kairo—Nushki-banen. Den har været drøftet mange gange; men den afsatte sultan som handled under tysk indflydelse, var altid bestemt imod alle forslag. Denne bane vilde ha ligesaa stor betydning

Parti fra Hedjazbanen.

fra religiøst som fra kommercielt synspunkt.

Det nye Tyrki er mere ivrigt for at faa jernbaner giennem riget. Det forstaar fuldt ud deres civiliserende og liv-skabende evne. Paa mohammedanerne i Indien vilde denne bane gjøre et dybt indtryk. Den vilde jo gjøre det lettere for dem at faa sit livs drøm opfyldt — den hellige reise til Mekka.

Man foreslaar at føre denne linje fra Kairo til Akaba ved det Røde hav og derfra ret frem gjennem Arabien til Koweit og Buskra i bunden af den persiske bugt, saa siden gjennem Persien til Kerman eller Seistan og gjennem Beluchistan til Nushki og de indiske jernbaner.

Dette er et dristigt projekt; for banen skal gaa gjennem to veiløse ørkener, i Arabien og Beluchistan. Men vanskelighederne er ikke mere truende end de som mødte russerne fra det kaspiske havs bredder gjennem Turkestan.

Denne bane vilde krydse Hedjazbanen, den berømte hellige jernbane. Omtrent midtveis i Arabien vilde den gaa gjennem den historiske oase Wady Jowf. Dette sted er i forhold til den isolerte beliggenhed meget livligt, for her mødes de forskjellige pilgrimsruter og følger herfra en enkelt vei sydover til Mekka.

Underligt nok vil ruten til Wady Jowf være næsten den samme som blev fulgt i Bibelens tid, og der er allerede en betydelig trafik som meget let kunde udvikles. Paa denne første del af banen vil ingeniørerne ikke møde nogen alvorlige vanskeligheder. Linjen vilde stige op til den arabiske ørkens bølgende slette hvor bygningen er forholdsvis let. Trafiken til Buskra, den store stabelplads ved den persiske bugt, vilde øges i en betydelig grad. Paa veien gjennem det sydlige Persien vilde banen berøre mange blomstrende byer i den britiske indflydelsessfære.

Naar denne linje blev forbundet med Hedjazbanen, kunde man fra Europa reise overland via Konstantinopel til Kairo og Buskra. Saa skal man ogsaa huske, at jernbanebygningen i Bagindien drives efter en stor maalestok. Kan man finde finansmænd som er dristige nok til at udføre Kairo-Nushki og de indiskrussiske projekter, saa er den tid ikke fjern, da man kan reise med jernbane fra London til Singapore.

Da vil man kunne reise halvveis rundt jorden med jernhesten.

Bygningen af den ægyptisk—persisk—indiske bane vil koste, siger ingeniørerne som har undersøgt ruten, opimod 16 millioner pund sterling — ikke nogen afskrækkende sum for 2300 eng. mil jernbane.

Der er plads for begge de jernbaneplaner som her er drøftet. Hver af dem vilde ha sin opgave i forskjellige handelsstrækninger, uden at ta trafik fra hverandre.

Det er klart at hver af disse linjer vilde betyde ruin for Bagdadbanen, hvis denne da nogensinde blir færdigbygget. For øieblikket ser det ud som om de 200 sidste kilometer af denne meget omtalte jernbane vil bli liggende og ruste i sandet. De nuværende ender af linjen som staar ud i luften over den ufærdige fylding, vil fortsætte med at gjøre det indtil de falder af.

Fra Maurernes Hjem og daglige Liv.

Efter *Crouzet-Ben-Aben* i «La Revue».

Europæiske mænd faar aldrig adgang til et araberhjem. Kvinder derimod som kjender husfruen, faar ofte anledning til at gaa ud og ind i en arabisk familie og blir modtaget med udsøgt gjestfrihed, hver gang de kommer.

Hvad enten huset er stort eller lidet, fattigt eller rigt, hvad enten det er beboet af en eneste eller flere familier, altid finder man den karakteristiske *patio*, en indre firkantet gaard med søilerækker. Ud mod denne vender husets værelser.

Denne anordning tjener ikke bare til at beskytte mod varmen, men gir samtidig huset et vakkert og karakteristisk præg. Hvad enten søilerne er af marmor eller af simpel sten, passer de godt som baggrund for arabiske skjønne, som i ledige stunder læner sig dovent mod dem. Festes der i huset, blir søilerne omvundne med kranse af grønt og blomster.

De rige huse har svære gaardsrum belagt med marmorfliser, og murene er dækket med malet fajance eller hugget ud i de fineste mønstre som kniplingsverk i sten. I disse luftige søilehaller gjenlyder de svageste trin af nøgne fødder eller af smaa fine broderede tøfler paa marmorfliserne. Skyggen af en kvinde i orientalsk dragt, som glider ind mellem søilerne, bringer liv og farve over søileraderne. Og naar der festes og patio fyldes enten med mænd eller kvinder — de to kjøn fester aldrig sammen — og gjesterne flokker sig omkring springvandet eller under dørers og vinduers buehvælv, da former de sig helt naturlig, ja ganske uundgaaelig til maleriske grupper.

Hvad der forbauser, men alligevel er let forklarligt, er det at de rige huse er de første til at tage efter europæisk skik. Brokker af europæisk udstyr og dragt begynder mer og mer at trænge ind i de rige maurerhjem i Algier og ødelægger lokalfarven og det harmoniske skjønhedsindtryk.

De fattige arabere har ikke stort at gjøre med europæerne, hvis de da ikke af fattigdom eller andre omstændigheder er tvunget til at bo i første etage af et europæisk hus. Om deres arbeide tvinger dem til at være sammen med europæere en stor del af dagen, saa lærer de bare akkurat saa mange franske ord og sætninger som de har brug for. Men saa snart de kommer hjem er de atter uforfalskede arabere, og deres livsvaner og tænkemaade holder sig uforandret.

De rige derimod — især de som eier en villa med et stykke jord til udenfor byen — er nødt til at ha med en hel del haandværkere og arbeidere at gjøre. Murere, gartnere, leverandører af de forskjelligste slags, kuske og chauffeurer — flere arabiske rigmænd har nemlig automobil — alle disse er i regelen europæere og har ofte arbeide at udføre i selve huset. Araberne er da nødt til ikke at tage det saa nøie paa dette punkt. Men husets kvinder faar aldrig en europæer se eller tale med. Derimod faar europæiske kvinder uden vanskelighed adgang til den intime familiekreds. Følgen er, at de rige araberhjem mer og mer oversvømmes af

franske sydamer, som har lært netop saa meget arabisk som de trænger for at overtale husfruen til at tage dem i deres tjeneste.

Araberne i vore dage har ikke den medfødte smag som deres forfædre. De er mindre mistænksomme ligeoverfor alt nyt, og da det nye man bringer dem saa langt fra er blomsten af elegance og europæisk kultur, kan man skjønne hvad huset, møblementet og klædedragten hos den moderne araber vinder ved forandringen.

Over det vakre marmorbassin hvor smaafugle kommer og plasker og drikker, er der kommet en række kulørte kugler, slig som man ser dem i lidt anden rangs villakvarterer i Europa. Paa den fint udhugne stenmur er der hængt petroleumslamper, en slags kjøkkenlamper af blaat porcellæn. De lange og smale værelser, husets modtagelsessaloner med døre og vinduer til patio, var før i tiden møblerte med divaner, som stod i rækker langs væggen dækket med kostbare stoffe, kister hvor man gjemte festklærne, udskaarne og forgyldte speile, smaa fine skrin indlagt med perlemor, det traditionelle bret med mikroskopiske kaffekopper og boller med konfityrer.

Disse samme værelser er nu omdannede til smagløse provinssaloner med møbler som engang var moderne i Europa, det hele overdaadigt og latterlig kostbart. Divaner og puder som passede saa godt til en orientalsk siesta, er ombyttet med stoler, fæle salonstoler i sort træ og polstret med rødt uldtræk. Istedenfor de fint udskaarne kister og skrin finder man et piano som staar i et hjørne helt ubenyttet, naar da ikke europæiske sydamer og deres veninder ved en festlig anledning har skaffet sig indbydelse og benytter anledningen til at tromme løs paa det. Paa en guéridon i empirestil staar en række kopper af ciseleret sølv.

Slet udførte fotografier hænger paa væggene under de gamle speil. Det er husherren og husets sønner klodset grupperte og i keitede stillinger. Traditionen forbyder at afbilde husets kvinder.

Og de arabiske unge piger som paa festdage fylder disse ældgamle saloner og sidder urolig paa stoler, som er altfor smale for deres dobbeltskjørter, aner ikke hvor saare meget bedre de tog sig ud, da de sad paa puder paa tyrkisk vis med benene overkors eller ogsaa udstrakt paa divanerne med armene bøiet under nakken. De har ladet sig forlede til at forandre alt det af klædedragten som det var muligt at forandre uden at bryde helt med muhamedansk skik og religion. Noget som de før ikke engang kjendte af navn, har holdt sit indtog i deres hjem — *moden.*

Men der er to fundamentale ting ved maurerindens dragt som moden ikke har turdet røre ved. Det er benklæderne eller rettere dobbeltskjørterne og hovedtøiet. Dobbeltskjørterne er maurerkvindens symbol og er en fast og uforanderlig institution. Dette klædningsstykke er den samme vide sæk som det altid har været, lavet af et eneste stykke tøi, sammensyet og lukket, bare med to aabninger, som er store nok til at slippe fødderne gjennem. Disse dobbeltskjørter gjør de arabiske kvinder lidt tunge og klumpede nedentil, men gir dem samtidig et yderst karakteristisk præg. Hos de rige er klædningsstykket af mønstret silke med kostbare læg, hos de fattige af simpel kaliko. Et forsøg paa at tage bort eller forandre de vide benklær vilde være et brud paa religionen.

Heldigvis har de arabiske kvinder heller ikke forandret sin hodebedæk-

ning. De har ikke anlagt chignon og heller ikke falskt haar som vore europæiske damer. Hvis de gik i theater, vilde de være en fryd for sine omgivelser. De bruger nemlig ikke hat. De lader sit haar falde i fletninger nedover skuldrene sammen med et silketørklæde, som er bundet om hodet og sammen med fletterne falder ned bag i nakken. Paa silketørklædet fæster de gjerne kranse af orangeblomster, hvis kvister falder smukt ned bag ørene og følger alle hodets bevægelser. Hos de velstaaende damer ser man ofte istedenfor blomsterkransen et diadem af ædelstene.

Alle de øvrige dele af klædedragten hos den rige maurerinde er blit herjet af moder fra Europa. En af de vakreste enkeltheder i den mauriske kvindedragt har fra gammel tid været en skjorte af gaze og silke, gjennemsigtig som kniplinger og med vide ærmer som ved hver bevægelse blottede en velskabt arm. Nu kræver moden at ærmerne slutter stramt om haandledet. Baade skjorten og den lille broderede vest, som de har udenpaa den, holder paa at forsvinde for at gi plads for det europæiske kjoleliv.

Den sidste og fineste mode er et fløielsliv med skjøder, som sidder daarlig paa et brystparti uden korset. Og alligevel er korsettet ikke ukjendt. De har underlige smaa korsetter som de af mangel paa øvelse bærer udenpaa klærne.

For at komplettere toilettet bruger de ved festlige anledninger silkehansker og udenpaa dem et utal af ringe. Det er ikke noget smukt syn at se maurerinder med et brystparti som før fik udfolde sig frit, indsnøret i et daarlig syet europæisk liv og fingrene dækket med hansker og ringe, som skimtes under sløret. Men naar de af varmen blir nødt til at tage hanskerne af, faar man se en liden fin sminket haand, som under de laante fjær har holdt sig lige orientalsk. De mauriske damer har fra gammel tid farvet baade negle og haar. Men i vore dage foretrækker de elleganteste unge damer at blege sit haar ved hjælp af surstofholdigt vand, da det gjælder at bli saa blond som mulig. Det ser ud til at de nu ogsaa slutter med at sminke kinderne og sværte øienbrynene, og at de mer og mer gaar over til puder eller slet og ret eau de Cologne.

Naar de nu har pyntet sig i sin bedste stas, sidder de i regelen tause og ubevægelige, da den gode tone ikke tillader livlige bevægelser eller meget snak. De drikker alvorlig sin kaffe eller the af bitte smaa kopper, som bydes om af vertinden eller hendes døtre, og spiser syltetøi med samme ske af en fælles skaal. Husets yngste søn springer ofte omkring mellem gjesterne. Gutterne har nemlig lov til at være inde hos kvinderne, saa længe de endnu er ganske smaa.

Ofte hænder det at europæiske sydamer skaffer sig indbydelse til selskabet. Da blir husets *selemlik* — mændenes sal — for den dag omdannet til kvindesalon, og der er en uvant støi som ved indbrud af barbarer. De europæiske damer skriger, gestikulerer og raaber til hverandre fra den ene ende af salen til den anden. Naar saa deres ordforraad og overfladiske kjendskab til arabisk slipper op, ved de gjerne ikke noget bedre at foretage sig end at sætte sig til pianoet. En spiller en vals, og de andre danser. Men de arabiske damer sidder og ser med store forundrede øine paa denne merkværdige dans hvor to og to holder hverandre tæt trykket sammen.

*

I de mindre værelser finder man den samme uegte luksus som i salonen, kunstige blomster, besynderlige

møbler, som stammer fra et mer end overfladisk kjendskab til europæisk kultur. En svær seng, høi som et monument, slig som det var moderne i Europa engang, indtager første plads i soveværelset. Den er af malet og forgyldt jern og helt lukket med musselinsgardiner i skrigende grønt. Men de mindre velstillede arabere har ikke særskilt salon og soveværelse. De sover, spiser og opholder sig i et og samme rum. Nogen særskilt spisestue findes som regel ikke.

Det er blit sagt, at det sidste en race forandrer er bryllupsskikke og spiseskikke. Og araberne har endnu ikke drevet sin efterligning af Europa saa vidt, at de har forandret disse to ting. De har ikke noget spisebord, da familien aldrig spiser samlet, heller ikke spisestustoler, da de foretrækker at sidde paa gulvet eller paa matter. De har ikke nogen buffet, da de ikke trænger stort dækketøi. Som gafler bruger de fingrene.

Der findes nok enkelte familier som er saa fremskredne, at de har en spisestue, eller som i sit bedste værelse har anbragt et bord, et virkeligt spisebord med høie ben, en buffet og stoler. Men hvis de ikke helt har brudt med sine fædres traditioner, hvilket sjelden forekommer, nøier de sig med at ha alt dette staaende paa stas og benytter det aldrig. Husfaderen eller sønnen spiser som i gamle dage alene, medens kvinderne opvarter ham. Han sidder paa en pude eller matte. Foran den blir sat et lidet lavt bord eller rettere et træbret med meget korte ben. Paa dette letvindte bord er der et kobberbret, hvor alle retter serveres samtidig. Der sættes ikke frem glasser. Den som er tørst benytter sig af en fælles bolle, som altid er fuld af friskt vand. Hvis han søler fingrene til med kjød og saus, bringer man ham efter maaltidet en bægerformet kobberskaal og helder sæbevand over hans hænder af en kande. Nogle faa arabere, som vil være særlig civiliserte, bruger gafler, ialfald naar de har europæiske gjester ved sit bord; men dette hører til undtagelserne. Hvis der blir serveret vin, hænder det altfor let, at der blir drukket for meget.

Velanstændighed forbyder at kvinder spiser sammen med mænd. Husfruen har overopsyn med opvartningen, mén maden laves i de rige huse af en hel liden hærskare af neger- eller kabylerpiger.

En luksusartikel i de rige araberhjem, som man skulde tro stammede fra Europa, er badeværelset. I virkeligheden har de ikke behøvet europæiske læremestre for at indrette sin *hammam* ɔ: en badstue, hvor damp erstatter varmt vand. Denne luksus træffer man imidlertid ikke i alle huse. De fleste tager sit bad i et offentligt hammam. Der er altid stor tilstrømning til disse bad, da profeten har havt den heldige idé at gjøre renslighed til religiøs ritus.

*

Som en slags indre balkon omkring patio strækker sig anden etage. Didop kommer man gjennem en liden vindeltrappe, og her oppe er de øvrige af familiens eller familiernes værelser. Endnu en trappe som blir trangere og trangere med høiere og høiere trin, fører til terrassen, det vil sige til lys og fri luft.

I vore dage er terrassen mer end nogensinde uundværlig for araberen. Hid trækker han sig tilbage for at hvile og drømme. Det er hans sidste skanse mod europæisationen. Og alligevel har terrassen maattet holde for ved den franske okkupation af byen.

Før i tiden, lige efter at franskmændene var blit herrer i landet, stod alle byens terrasser i forbindelse med hverandre saa at man kunde

foretage en rundtur i byen høit oppe paa husene uden at stige ned paa gaden. Fra alle disse terrasser havde man en prægtig udsigt over havet og havnen og byen selv. Europæerne har med sin forkjærlighed for aabne pladse og høie huse brudt aabninger i de sammenhængende terrasser og har lagt en dæmper paa det intense og karakteristiske liv man før levede deroppe.

Men heldigvis er terrassens dage endnu ikke forbi; den er en af seværdighederne i Algier. Den er nu blit næsten udelukkende kvindens domæne. Det er det eneste sted hvor den mauriske kvinde, som ellers lever i afsondret ensomhed, har anledning til at komme i berøring med livet omkring sig og se lidt af verden og af Guds fri himmel. Gaden eksisterer næsten ikke for hende. Hun forlader aldrig huset, uden naar hun skal i bad eller til kirkegaarden. De arabiske huse har ikke vinduer til gaden, og selv om der er nogen, er de saa trange og tilgitrede, at de snarere danner et skille end et bindeled med udenverdenen.

Terrassen derimod er aaben og fri til alle kanter. Her kan de vakre maurerinder et øieblik glemme hvor ensformig dagene gaar, her kan de le og snakke med sine veninder, her er hvile og sorgløshed efter en anstrengende dag, og her kan de drømme under aaben himmel med stjernerne saa nær.

Om dagen er terrassen forladt. Solvarmen brænder kalkgulvet og tørker lintøiet, som er hængt ud her efter vasken. Men om aftenen, saasnart solen gaar ned, blir der livligt deroppe. Kvinder raaber muntert fra den ene terrasse til den anden. De hopper ned eller klyver op til hverandre. De sidste solstraaler kaster sit flatterende skjær over de maleriske skikkelser, mens de læner sig mod stenbalustraden og stirrer mod den glødende horizont, hvis farvepragt snart blir svagere og forsvinder.

Solen er borte, men maanen stiger frem og under de første stjerner aftegner terrassens hvide silhouetter sig. Kvinderne blir fremdeles siddende, nogle strækker sig paa matter og hvisker sammen, andre staar med albuerne støttede mod muren og ser ud over det hav af mørke med lysende punkter som strækker sig for deres fødder. Hvidagtige masser dukker frem. Det er byens store offentlige bygninger, moskeen, admiralitetsbygningen o. a. Kailinjerne langs havnen røber sig ved rækker af lys. Langt ude i leden ser man skibslanterner og endnu længere bort fyret paa cap Matifon.

Paa denne tid af døgnet blir alt det som skjæmmer, borte. Baade araberbyen og europæerbyen ligger i mørke, stumme og sovende, og synes endelig at forstaa hverandre og forsones i nattens skjønhed og harmoni.

Marsatmosfæren

indeholder en vis mængde surstof i fri tilstand, som Derlandres har paavist, idet han ved hjælp af spektret sammenlignede maanelyset med lyset fra Mars. Denne kjendsgjerning er et nyt led i bevisrækken for at der rimeligvis er organisk liv paa planeten. (La Revue).

Fingeraftryk.

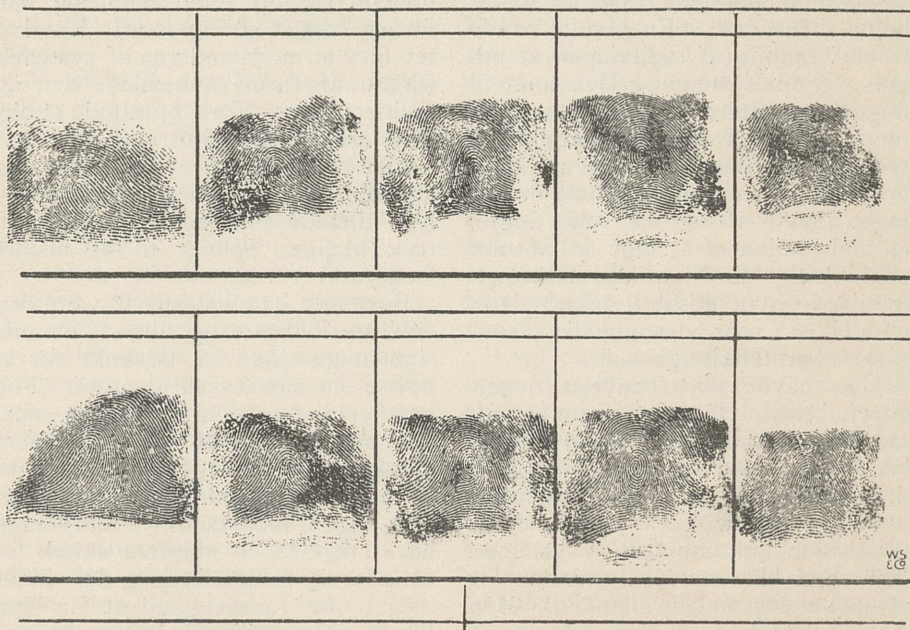
Efter «*The Century*».

Første gang man ser fingeraftryk, vil man uvilkaarlig udbryde: «For mine øine ser de allesammen absolut ligedan ud.» Studerer man aftrykkene nøiere, vil man finde at de er saa forskjellige, at man synes det maa være ganske umulig at finde noget system at inddele dem efter eller lighedspunkter, som kan hjælpe til at ordne dem i klasser og grupper.

Man vil bli forbauset naar man hører, at det system det engelske og amerikanske politi anvender, er saa greit og letvindt, at i en samling af fem hundrede tusind aftryk er det bare fem man maa sammenligne og granske nøie for at finde det rette og disse fem kan man finde frem i løbet af to minutter.

Hovedprincipet for klassificeringen er: Man inddeler alle aftryk i *buer*, *ringe* og *hvirvler*. Buer kaldes linjerne naar de løber fra den ene side af fingeren til den anden, ringe er linjer som bøier tilbage, men uden nogen skruelinje. Hvis linjerne løber slig at de mere eller mindre minder om en spiral, kaldes aftrykket hvirvel.

Efter linjernes retning, afstanden mellem sammenføininger og andre smaating indordnes aftrykkene under bestemte numere. Naar man saa husker, at der tages aftryk af alle

Prøve paa fingeraftryk

ti, eller i hvert fald flere fingre, vil man forstaa, at systemet samtidig som det er praktisk og letvindt, rummer en slig mangfoldighed af mønstre og sammenstillinger, at det praktisk talt er ufeilbart.

Grupperingen sætter den sagkyndige istand til i en fart at finde frem den skuffe hvor det rigtige kort ligger, og numerne hjælper ham til straks at finde det rigtige kort.

Aftrykkene tages paa den maade at fingertuppene, som først fugtes i et eget slags blæk, rulles paa papiret. Fingeren rulles altid indover, altsaa paa høire haand fra høire til venstre og paa venstre haand fra venstre til høire. Paa denne maade overføres hele mønstret paa kortet, hvor der er en rubrik for hver af de ti fingre. Nederst paa kortet er der aftryk af fire fingre fra hver haand. De kaldes «flade aftryk» og bruges bare til at kontrollere de rullede aftryk.

I 1901 blev fingeraftryk første gang anvendt af politiet i England for at knibe forbrydere. En komité havde faaet i opdrag af regjeringen at udtale sig om systemet. Den kom til følgende resultat: «Aftryk af en enkelt finger er, hvis det er tilstrækkelig tydeligt, fuldstændig nok til at identificere et menneske, og hvis der er taget aftryk af tre eller fire fingre, er muligheden af at tage feil absolut udelukket. Man kan ikke sterkt nok fremhæve hvor absolut sikkert dette middel er, naar det gjælder at afgjøre identitetsspørgsmaal.»

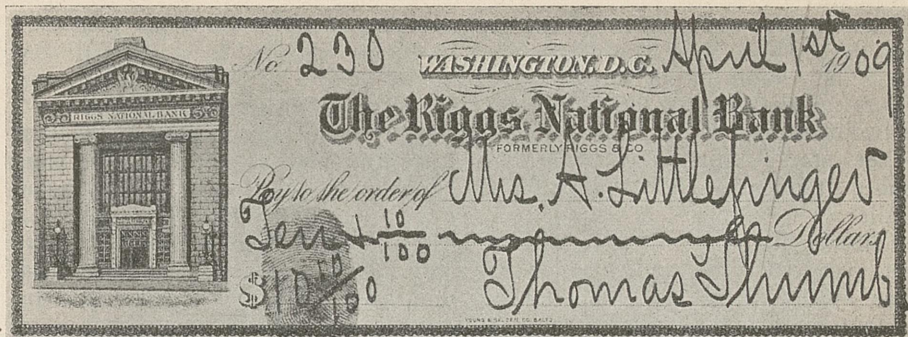
Man havde ikke benyttet fingeraftryk længe i England, før man indsaa hvilken udmerket hjælp politiet her havde faaet, og autoriteter i andre lande blev snart opmerksomme.

Politiet i New York var blandt de første som indsaa nytten af systemet. En mand blev sendt til London for at sætte sig ind i metoden. Men mange detektiver af den ældre skole stilled sig skeptisk, kanske netop fordi systemet var saa enkelt og ligetil.

Heldigvis kom der snart en anledning, som med et slag viste systemets overlegenhed. En mand som man havde sterk mistanke om var en dreven og farlig forbryder, var blit fakket paa et stort hotel i New York. Politiet havde ham ikke i sine annaler og havde heller intet fotografi, som kunde afgjøre hvem han var. Man kunde absolut intet finde som kunde kaste lys over hans identitet eller hans fortid. Situationen syntes haabløs; men da faldt det rettens mænd ind, at dette netop var den rigtige leilighed til at forsøge fingeraftrykket. Fangens udtale og udseende røbede at han var engelsk. Et fingeraftryk blev taget og sendt til Londonerpolitiet. Med næste post kom fotografier af manden, en fortegnelse over hans falske navne og en lang beretning om hans mørke fortid. Han blev forhørt, beviserne hobede sig op imod ham, og han fik en meget streng straf. Resultatet blev at modstanderne af systemet fra nu af varmt anbefalede det, og politiet i New York oprettede straks et kontor for fingeraftryk.

Dette er bare tre aar siden, og allerede nu er der gjennemsnitlig fem tilfælde pr. dag, hvor fingeraftryk hjælper politiet til at afsløre forbrydere.

Systemet har vist sig at være den enkleste, billigste og sikreste metode som nogensinde er udtænkt for at bevise et menneskes identitet. Fingeraftrykket er ikke bare mere effektivt end fotografiet, men er lettere at skaffe tilveie, og — hvad der er af adskillig betydning — objektet gjør ingen modstand. Forbryderen har i regelen en indgroet skræk for at lade sig fotografere, og det volder meget ofte vanskelighed at faa ham til at staa stille under processen. Men at trykke fingeren paa et stykke

No. 230 WASHINGTON, D.C. April 1st 1909
The Riggs National Bank
FORMERLY RIGGS & CO.
Pay to the order of Mrs. A. Littlefinger
Ten 10/100 Dollars
$10 10/100 Thomas Thumb

Fingeraftrykket beviser underskriftens ægthed.

papir synes han er enkelt og ufarligt. Gjennemsnitsforbryderen vil aldrig komme til at forstaa, hvilket absolut fældende bevis det kan være.

Maskineriet som kræves til trykning og sortering er enkelt og kræver liden plads. To kvadratfod af et bord rummer alle apparaterne, og i et skab som er 6 fod høit, 18 tommer bredt og 10 fod langt er der plads til 100 tusend kort med fingeraftryk.

Til at tage aftryk behøves ingen særlig dygtighed eller øvelse. En gjennemsnits politimand vilde med 15 min. øvelse bli udmerket flink. At sortere arkene, efterat aftrykkene er taget, kræver derimod indsigt og lang øvelse.

Verdens befolkning er for tiden omtrent 1600 millioner mennesker. De første autoriteter mener, at selv om jorden havde 40 gange saa mange mennesker, vilde sandsynligheden være meget liden for at to mennesker havde samme fingeraftryk. Andre har regnet ud at ikke én gang i løbet af 10 000 aar vil man risikere at finde to helt lige aftryk.

Fingeraftrykkene skifter heller ikke udseende. Ansigtstræk kan forandre baade form og udtryk. Haaret kan forandre farve. Skjegget kan rages af eller skifte façon. Høidemaal og andre legemsmaal kan faktisk forandre dimensioner i aarenes løb. Men fingeraftrykket vil altid bli sig selv ligt uden ringeste forandring. Fra barndommen til alderdommen, ja selv efter døden, saalænge forraadnelse ikke er indtraadt, er fingeraftrykket et uforanderligt vidne, et fuldgyldigt bevis paa at man er den man er.

Paa en forbryder maatte det virke helt uhyggeligt, om han vidste hvor matematisk sikkert han kan identificeres ved dette enkle middel. Arbeide kan slide mønstret paa fingertuppen, men ikke viske det bort. Saar og merker kan skade linjerne, men ikke udslette dem, og oftest tjener slige uregelmæssigheder snarere til at lette bestemmelsen end omvendt. Selv syrer og ild kan ikke helt udviske disse linjer og mønstre paa fingertuppen.

Lige efter at systemet var taget i brug af politiet i New York, forsøgte en embedsmand i et af regjeringskontorerne at bringe det i miskredit. Han lod tage et aftryk af en af sine fingre og bad kort tid efter om at faa et aftryk af samme finger. Han havde i mellemtiden slipt af huden paa fingeren med en slipesten, lige til blodet flød. Alligevel blev mønstret tydeligere paa andet end paa første aftryk.

Man er nu kommet saa vidt at man i de fleste større byer i de Forenede Stater har kontorer for fingeraftryk. I flere af staterne har man oprettet centralbureauer. Politiet i storbyerne sender stadig fingeraftryk af mistænkte personer eller telegraferer formler.

Løitnant Fauret, den største autoritet paa dette omraade, spaar at dette system mere end noget andet vil tage modet fra og gjøre det af med den professionelle forbryder.

Endnu er der ikke mange udenfor fagkredse, som kjender til hvilket overordentlig virksomt middel man her har til at identificere en mand. Heller ikke er det almindelig kjendt, at fingrene afsætter en oljeagtig uddunstning paa hver ting de kommer i berøring med. Hvis der blir dryset paa et pulver som er præpareret for dette øiemed, vil fingeraftrykket træde frem saa tydelig, at man kan fotografere det, hvis pulveret blir strøet paa før et døgn er gaaet.

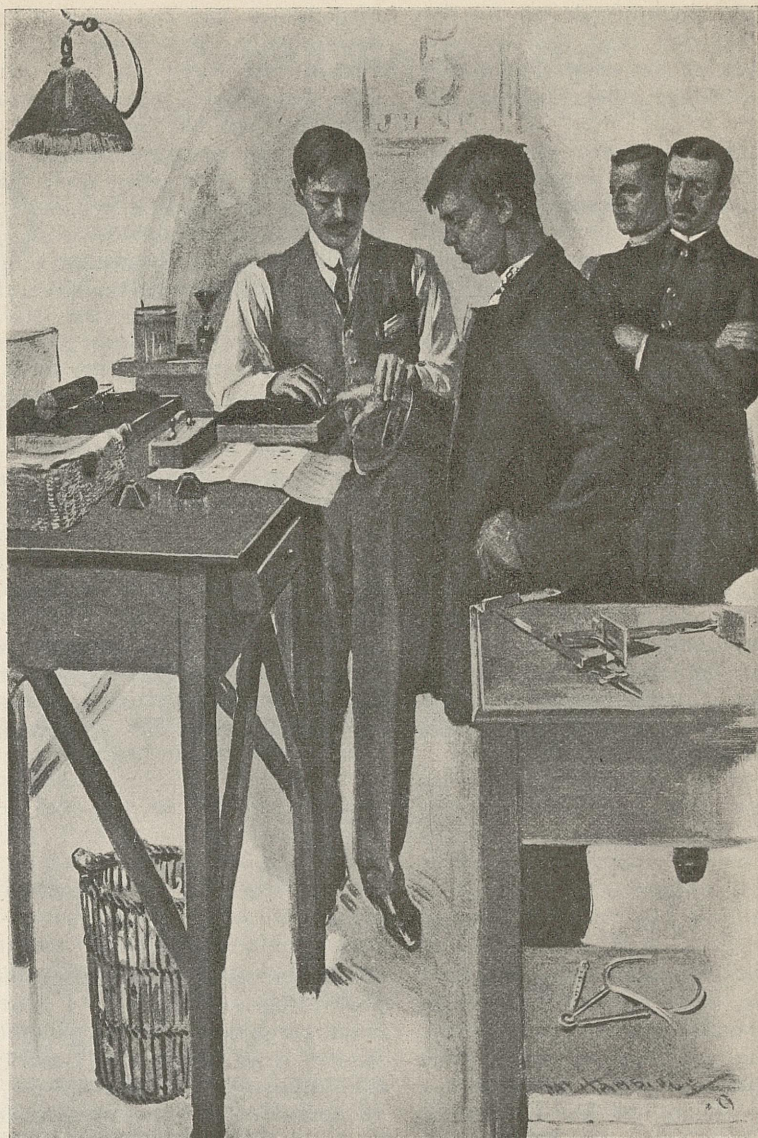
En del forbrydere kjender til dette. En indbrudstyv som blev kneben paa fersk gjerning, havde saaledes hansker paa, forat ikke fingrene skulde forraade ham. Marinestyrelsen i de Forenede stater kom under veir med et tilfælde hvor en desertør, som gjerne vilde ind i tjenesten igjen, havde kuttet af de fingertupper som vilde røbe ham.

En arrestation som nylig blev fortalt om i en Londonavis, viser tydelig hvor let og hurtig man i enkelte tilfælde kan gribe en forbryder ved hjælp af fingeraftryk. En glasrude var blit taget ud af et kjeldervindu og gjennem aabningen var indbrudstyven krøbet ind. Ved nærmere undersøgelse opdagede man at der paa glasruden var merke efter flere fingre i rad. Nu er det en kjendsgjerning som politiet kjender godt til, at de fleste forbrydere er folk som før har været i rettens klør, og man kan som regel gaa ud fra, at naar en forbryder er fakket, vil han vise sig at være en gammel bekjendt. I dette tilfælde sammenlignede politiet merkerne paa ruden med sine samlinger. Efter et par timers forløb kunde de gaa direkte til det hus hvor den skyldige boede og sætte ham fast. Ved husundersøgelse fandt man alle de stjaalne sager i hans forvaring.

Det hænder ogsaa ofte at uskyldig anklagede straks blir sluppet fri, naar man har et sligt bevis for haanden. En morder i Whitechapel i London var opgit for politiet som en fed mand af omtrent en nærmere angit vegt. Han skulde ha et eiendommeligt merke paa kindet lige ved det venstre øre. Ikke mindre end fem mænd blev arresteret. Allesammen veiede omtrent det rigtige antal pund og alle fem havde det opgivne merke ved det venstre øre. Vidnet havde ikke kunnet iagttage morderen saa nøie, at han med sikkerhed kunde sige om nogen af de fem mænd, at det ikke var den rette. Fire uskyldige mænd som ikke kunde bevise sin uskyldighed, tilbragte en angstfuld tid, indtil man ved nærmere undersøgelse af aastedet fandt et blodigt merke efter morderens finger. Man fandt at det stemte nøiagtig med en af de fems fingeraftryk. De andre fire blev straks sluppet fri. Den femte blev dømt skyldig, efterat man havde fundet yderligere beviser mod ham.

Pensionsvæsenet i de Forenede Stater har i den senere tid havt planer oppe om at benytte fingeraftryk-systemet for at hindre at pension blir hævet under falskt navn.

Den dag vil rimeligvis komme da det blir almindeligt at se fingeraftryk paa veksler. Her vil aftrykket gjøre dobbelt nytte, baade som sikkerhed

Fingeraftryk tages paa politistationen.

for at det paalydende beløb ikke forandres og som garanti for vekselens egthed.

For to aar siden hændte det at en stor sparebank i de Forenede Stater havde lidt betydelige tab ved falske veksler, da mange af indskyderne ikke kunde skrive sine navne, men maatte undertegne ved hjælp af et merke. Saa fandt banken paa

at anvende fingeraftryk, og fra den dag af har den ikke tabt en cent. For banken er det et sikkert middel til at kontrollere underskriftens egthed.

Der findes sagførere som har begyndt at anvende fingeraftryk — særlig ved undertegning af testamenter.

Et forsikringsselskab som havde tabt 25 tusind dollars paa en sag hvor det gjaldt at identificere en person, spurgte politiet i New York tilraads og bad om oplysninger om fingeraftryk. Ved hjælp af det vilde dødsbeviset være absolut, hvis da ikke den afdødes legeme var kommet bort eller var blit helt ødelagt.

Livs- og ulykkesforsikringsselskaber vil nok med tiden finde det fordelagtigt at anvende systemet, og i mange andre tilfælde hvor det gjælder at bevise et menneskes identitet, vil det rimeligvis faa en udstrakt anvendelse.

Arbeidslønnen i Newcastle.

I Newcastle er der netop foregaaet noget som kan faa stor betydning i arbeiderspørgsmaalets historie. Arbeidere og arbeidsherrer er blit enige om at beholde den nu gjældende arbeidsløn i et tidsrum af fem aar. Det blir da muligt at se, hvilken rolle arbeidslønnen spiller i de varierende priser paa fabrikvarer. Dette skridt betyder ogsaa en stilstand i rivningerne mellem arbeidere og arbeidsherrer. (La Revue).

Heliotropisme

kaldes det fænomen, som er eiendommeligt for visse planter, at de dreier sig under indflydelse af solstraalerne. En Wiener-professor har nylig gjort iagttagelser over denne egenskab hos planterne. Han har konstateret, at der gives to slags heliotropisme, en positiv og en negativ. I første tilfælde tiltrækker, i andet tilfælde frastøder lyset planten. Løvtrær er især tilbøielige til heliotropisme, naar de befinder sig i svækkelsestilstande.

Falske Antikviteter.

Efter *A. W. Jarvis* i «The Worlds Work».

et frækkeste og samtidig det smarteste falskneri, som vel nogensinde er gjort, er uden tvil det manuskript af femte mosebog, som Shapira i 1883 tilbød det britiske museum for den nette lille sum af en million pund sterling. Det var skrevet paa smale lærstrimler og skulde være over to tusen aar gammelt. Sælgeren fortalte en sælsom historie om, hvorledes disse værdifulde blade var kommet i hans besiddelse.

Han sagde, at han først havde hørt om dem af nogle arabere, som havde besøgt hans forretning i Jerusalem. Disse havde fortalt, at de havde set nogen skidne brudstykker af et skrift hos en araber, som igjen havde fundet dem hos nogen indfødte i nærheden af Arnore. Dette var i 1865.

I en hule var de fundet, bundtvis indtullet i filler. Araberne kasted dem først bort som endel skrap; men senere samled en af dem bundtene op; i sin overtro mente han, at de var talismaner. Manden blev siden meget rig, og dette tilskrev han disse manuskripter — slig lød idetmindste Shapiras fortælling.

Verden kom naturligvis i stor ophidselse over denne store opdagelse. Kunde nu bare disse blade staa for en indgaaende undersøgelse, vilde de være uvurderlige. De var jo intet mindre end en del af bibelen i dens oprindelige form, og ingen pris vilde da være for høi. Men desværre for Shapira! Videnskabens sterke lys smelted snart enhver tro paa hans papirer. Det var er fint stykke arbeide, meget fint; men alligevel et frækt bedrageri.

Dr. Guisburgh foretog en grundig undersøgelse af manuskripterne og fældte tilslut samme dom over dem, som Clermont-Ganneau og andre havde gjort før ham.

Skindet, paa hvilket manuskriptet var skrevet, viste sig simpelthen at være afskaarne kanter af slige synagogeruller, som findes i enhver jødisk synagoge hele verden over. Naar disse blir skidne og slidte, blir de lagt hen. I regelen blir de omhyggelig bevaret; men det hænder ogsaa at enkelte menigheder af pur fattigdom er nødt til at sælge dem. Heraf kommer det, at næsten ethvert offentlig større bibliotek i Europa eier eksemplarer af dem.

Disse ruller har brede kanter baade oven og nedentil og er beskrevne i vertikale kolonner. Paa begge sider af disse kolonner pleied de gamle skrivere at trække op en delelinje over hele bladets længde. Slige linjer kunde ogsaa sees paa Shapiras manuskripter; men bare *under* skriften, hvor de tydeligvis ikke gjorde nogen nytte. Dette gav først og fremst undersøgerne nøglen til falskneriets afsløring.

En anden merkelig ting var, at Shapira netop samme aar, 1877, da han skulde ha faaet manuskriptet, selv havde solgt en hel del gamle pergamenter til museet, af hvilke flere var skrevet paa grovt tilberedt saueskind af samme sort som det, der var anvendt til Mosebog-manuskriptet. Endvidere var altid margen paa synagogerullerne slidte og fryn-

sede; mens strimlerne næsten altid ialfald oventil viste en jevn, nys afskaaret rand. Desuden kunde man paavise at de havde været udsat for kemisk behandling.

Disse og endnu flere ting beviste fuldt ud, at manuskriptet var falsk. Men dr. Guisburgh gik videre endda. Med en Sherlock Holmes' skarpsindighed fandt han ud, at ikke bare én, men fire eller fem personer maatte ha været beskjæftiget med at lage dette manuskript.

Teksten var samlet af en, som doktoren paa grund af visse grammatiske feil antog maatte være en polsk, russisk eller tysk jøde, eller af en, som havde lært det hebraiske sprog i Nordeuropa. Denne mand havde saa dikteret indholdet til en, eller snarere to afskrivere; der kunde nemlig skjelnes tydelig mellem to forskjellige haandskrifter; og det var klart, at man havde brugt den fønikiske inskription paa den moabitiske sten som mønster. Heller ikke syntes samleren at ha været fortrolig med den ældgamle skrift, som var anvendt; ti ved gjennemlæsning af manuskriptet maatte han i saa tilfælde nødvendigvis være blit opmerksom paa de mange skrivefeil, som havde sneget sig ind. Især deleshed var et sted typisk. Der staar nemlig ved en forveksling af to bogstaver, at han (Gud) «bedrev hor», istedetfor Han «var vred».

Efterat de tre saa var færdige, stod det kun tilbage ved hjælp af en eller anden kemisk proces at give manuskriptet udseende af en virkelig antikvitet.

Nøiagtig hvilken rolle Shapira spilled i dette foretagende, vides ikke bestemt. Han var en velkjendt handelsmand, og havde kort tid iforveien i Tyskland solgt en del «antike» moabitiske lervarer, som Clermont-Ganneau senere paaviste var falske. Enten han nu selv var falskneren eller bare den villige haandlanger, saa gjorde han kort proces paa hele affæren ved at skyde sig en kugle for panden i et hotel i Rotterdam.

Islam Akhuns falsknerier.

Omtrent ti aar efter at Shapiras bedragerier var afsløret, begyndte en ny flom af underlige manuskripter og bøger, alle skrevet i ukjendte sprog, at strømme ind over de offentlige samlinger i London, Paris og St. Petersburg. De stammed angivelig fra Khotans ruiner i kinesisk Turkestan. De fleste af dem skrev sig fra en vis «skatsamler» ved navn Islam Akhun, som fortalte forunderlige historier om deres oprindelse.

Et af de steder, hvor disse manuskripter skulde være fundet, hed Aksipil, ude i en sandørken omtrent tre dagsmarscher fra Khotan. Her havde Islam Akhun fundet nogen stykker trækul og lige ved siden af dem, halvt nedgravet i sandet, et stykke tøi, som viste sig at indeholde manuskripter. Andre relikvier havde han fundet i Takla Makanørkenen indtullet i tøi som ogsaa indeholdt menneskeben. Atter andre var opdaget paa en «uhyre kirkegaard, omtrent ti mil lang» i ørkenen seksti mil fra Guma.

«Vandprøven».

Disse og lignende historier synes fra først af at ha faldt i god jord, og de lærde satte sig til at gruble over de underlige, ukjendte skrifttegn. En tidlang blev der virkelig offentliggjort indgaaende afhandlinger over disse manuskripter; men lidt efter lidt begyndte man dog at tvile paa «fundenes» egthed, og der kom op rygter om en «fabrik» i ørkenen, hvor disse sælsomme bøger lagedes.

Tilslut brast boblen. Den fremragende arkæolog doktor Aurel Stein

foretog en reise til Turkestan. Af alle Islam Akhuns «skatgruber» fandt han kun en eneste, som laa, hvor det var sagt, men nogen «uhyre kirkegaard» fandtes der ikke spor af. Bare en af «samlerens» bøger kom doktor Stein ihænde. Den blev bragt ham af en russisk armenier, som havde kjøbt den for firti rubler; men doktorens øvede øie opdaged straks, at bogen var et falskneri. Han benytted den saakaldte «vandprøve», som bestod i at berøre bogstaverne med en vaad finger, hvilket viste sig tilstrækkelig til at udslette dem aldeles.

Men doktor Stein nøied sig ikke med dette resultat og bestemte sig til at aflægge denne hr. Islam Akhun et besøg. Islam var en meget sky herre og vanskelig at finde. Han skulde efter hvad der blev sagt, opholde sig i Chira, hvor han havde nedsat sig som «Hakim» eller medicinmand. Den lokale mandarin fik fat i ham.

Eksaminationen af den sprogkyndige Islam trak i langdrag; men tilslut brød alligevel dr. Stein gjennem det vel udtænkte forsvar, og fangen tilstod alt.

Før 1894 havde Islam Akhun handlet ærlig med gamle mynter, segl og andre antikviteter fra landsbyerne i Khotan. Men saa hørte han af nogle afghanske handelsmænd, hvor stor pris de indiske «Sahibs» satte paa gamle manuskripter. Nu var der jo i tidens løb virkelig fundet endel ægte slige; men den magelige hr. Islam agted ikke at begive sig ud paa anstrengende ørkenreiser paa maa og faa. Hans plan var meget enklere; han laged dem simpelthen selv disse manuskripter, som folk saa gjerne vilde ha; og i denne bedrift har han efter al sandsynlighed havt adskillige medhjælpere.

Alle «fabrikens» tidlige produkter var haandskrevne, og afskriverne gjorde sit bedste for saa godt som muligt at efterligne den brahminske skrift paa de ægte manuskripter; men det lykkedes dem aldrig at frembringe en tekst som fuldstændig viste kjendetegnene paa nogen kjendt skrift.

Saa kom da omsider Islam Akhun til det resultat, at dette var spildt arbeide, og fra den tid synes han at ha overladt det til sine arbeidere selv at opfinde de «ukjendte bogstaver». Men eftersom tiden gik og afsætningen tiltog, fandt den slu Islam, at afskriften med haand gik altfor langsomt, og saa begyndte han at trykke manuskripter og bøger ved hjælp af træblokke, i hvilke bogstaverne blev skaaret ud.

Efterat Dr. Stein havde forsikret ham om, at han ikke skulde bli straffet, tilstod Islam alt; endog fremgangsmaaden. Han havde anvendt almindelige khotanske papirark, som først var farvet gule eller brune ved hjælp af «toghrugha», et farvestof fremstillet af tohgraktræet. Naar saa disse var beskrevne eller paatrykte, blev de «røget» over ilden, indtil de saa tilstrækkelig gamle ud. Derpaa blev de bundet sammen og heftede med metalstifter. Endelig blev bladene overstrøet med sand — de var jo fundet i ørkenen!

Ægyptiske falsknerier.

Der er vel neppe noget sted paa jorden, hvor falsknerier udføres i saa stor udstrækning og trives saa vel som i Ægypten; intetsteds finder falskneren saa villige ofre som blandt de talløse turister og reisende, som aarligaars besøger Nilens land. Trods den uhyre mængde antikviteter, som er blit og endnu blir gravet frem fra gammelægyptiske ruiner, strækker ikke forraadet altid til for at forsyne de fremmede med relikvier. Men de indfødte paa sin side arbeider daglig

utrættelig paa at afhjælpe manglen. De forarbeider massevis af «gamle» vaaben, guder, verktøi o. s. v. for at lægge dem i de tusinde fremstrakte hænder, som gjerne for stor betaling griber den mindste ting for at ha et dyrebart minde fra sine vandringer.

Den falske skarabæ.

Yndet hos disse reisende er især skarabæen. Dette er en vakker liden model af ægypternes hellige bille — skaberens sindbillede. Skarabæerne er laget af fajance og steatit (fedtsten) og glaseret i ilden med forskjellige farver, mest blaat og grønt. Paa underfladen er indridset navne paa guder, konger, prester eller en eller anden inskription. De bæres i regelen i halsbaand, armbaand eller naale. Disse smaating er som sagt uhyre populære og indbringer mange penge. Aarelang øvelse har gjort de indfødte til mestre i at forarbeide disse hellige smaadyr, og det hænder ikke sjelden at en slig efterligning skuffer en kjenders blik.

De ægyptiske falsknere er ogsaa mestre i at fremstille papyrusruller. Vakre, virkelig imponerende ruller blev gjort ved at skjære egte ruller op i lange strimler og derpaa vinde disse forsigtig omkring træpinder, saaledes at enderne skjultes. Denne metode holdt sig helt til man ved hjælp af røntgenstraaler kunde afsløre dette lille fif. Men de slu indfødte stod ikke fast. Istedetfor træpinder begyndte de at bruge papruller, som skuffed selv straalerne. Saaledes foregaar der en stadig krig mellem den indfødtes sluhed og dygtighed og oldsamlerens erfaring og skarpsindighed.

Saïtapharnès tiara.

I de senere aar har faa begivenheder inden den arkæologiske verden formaaet at skabe en slig bestyrtelse som opdagelsen af, at det store mesterstykke af græsk kunst, den verdensberømte og vakre Saïtapharnès tiara var et falskneri. Det skete i 1903. Louvremuseet betalte i 1896 200 000 francs for den og et halsbaand.

Tidligere var disse gjenstande blit tilbudt museet i Wien af en vis Hockmann, en kornhandler fra Otchakoff nær Odessa. Ifølge hans forklaring var de fundet begravet i et marmortempel i Sydrusland, netop hvor byen Olbia har ligget. Dette udsagn støttedes ogsaa af en inskription paa tiaraen, som meddelte at den var en gave fra denne by til en skytisk konge ved navn Saïtapharnès. Det blev dog medgivet, at da tiaraen fandtes, var den noget istykker og blev repareret af en guldsmed i Odessa.

De første autoriteter i Europa var rigtignok helt fra begyndelsen i tvil om, at historien var sand; men det var først i 1903, at krisen kom. I det aar blev en kunstner i Montmartre arresteret for at ha forfalsket nogen tegninger. Han forbaused da retten ved at fortælle, at det var ham, som havde laget udkastet til tiaraen, og skjønt han efterpaa tog denne udtalelse tilbage, var dog mistanken vaagnet. Hele Paris kom paa benene og alle diskutered det brændende spørgsmaal. Hr. Salaman Reinachs mening blev æsket, og hans dom var, at tiaraen var laget af en russisk guldsmed ved navn Rouchoumowsky; men denne var trods al søgen ikke at finde.

Dette resultat blev saa offentliggjort med den følge, at en parisisk guldsmed og en dansk dame skrev til *Matin*, at de kjendte Rouchoumowsky, og at han var tiaraens mester. To dage efter telegraferte *Figaros* korrespondent fra Odessa, at Rouchoumowsky var fundet; han var villig til at komme til Paris og

bevise, at tiaraen var hans arbeide, hvis han fik 1200 francs. Tilbudet blev modtaget.

Ved det offentlige forhør, som fulgte, blev der oplyst en del merkelige ting, skjønt mysteriet ikke blev fuldt opklaret. Det viste sig, at tre fjerdedele af tiaraen var gjort af den russiske guldsmed; resten, brudstykker af et lignende arbeide, var blit bragt ham af Hochmann, og paa dem havde guldsmeden bygget den herlige krone. Hvorvidt disse brudstykker var ægte, forblev et aabent spørgsmaal, skjønt det faktum, at delene var klinket sammen istedetfor loddet som nu for tiden, skulde tyde paa deres høie alder. Hr. Clermont-Ganneau tvilte paa at noget af tiaraen var ægte.

Forfalskning af lervarearbeider

er saa mangfoldige, at det vilde være et haabløst arbeide at regne dem op. Det kunde dog ha sin interesse at nævne en vis Tom McClean, som laged «gamle» spyd- og pileodder. Desuden drev han en specialitet i begravelsesurner. Han laged dem af ler og tørred dem i solen.

En herre kjøbte en dag en vakker urne af ham. Han syntes, at den saa lidt graa ud og tænkte, at den kunde ha godt af en grundig vask. Han satte den saa under vand om aftenen. Næste morgen vaagned han som en klogere mand. Istedetfor den vakre urne fandt han en uformelig lermasse.

Om hvorledes antike græske vaser blir eftergjort fortæller hr. Samuel Birch flere merkelige ting. Af brudstykker af vaser lages nye, som er skuffende lig de antike. Materialet tages fra andre brudstykker. I andre tilfælder har man efterlignet ornamenteringen ved at tage en gammel sortglaseret vase og ridse en tegning paa den og derpaa omhyggelig fjerne den omkringliggende sorte glassur. Hvis man ønsked røde figurer paa sort grund, benytted man den samme metode, men omvendt. Der fandtes virkelig to fabriker, hvor slige falske varer blev forarbeidet efter en stor maalestok. Pietro Fondi havde en paa Corfu og en i Venedig, hvor ogsaa familien Vasari eied en; og i den moderne tid er fabrikationen fortsat i Neapel.

Gamle smykker.

Falsknere og samlere har altid redet samlere af antike smykker som en mare. Saa tidlig som i det sidste aarhundrede før Kristi fødsel var de gamle romere henfaldne til en saadan samlermani, at intet falskneri og ingen efterligning lønned sig bedre end at lage «gamle» smykker af glas og andre materialer. Med renæssancen blussed denne lidenskab atter op og har siden holdt sig i større og mindre grad. Den har altid været et nyt felt for den dygtige efterligner; men det var dog ikke før i slutten af det attende aarhundrede, at hans haandverk antog større dimensioner.

Arbeiderne fra denne periode har faaet mange samlere til at fortvile; ti det er overordentlig vanskelig at skjelne mellem sværmen af efterligninger og de forholdsvis faa ægte eksemplarer. Man ved, at der for hvert af de sidstnævnte findes og cirkulerer mindst et dusin imitationer, og ligheden er ofte saa stor, at man bringes i tvil om originalens ægthed.

Der findes i det britiske museum et vakkert lidet Herakleshode skaaret i blaa beryl. Det hørte først til Strozzisamlingerne og blev efterpaa kjøbt af hertugen af Blacas. Senere blev dette hode stjaalet fra ham, og en efterligning i glas sat i dets sted. Tyveriet kom ikke for dagen, før originalen blev budt hertugen tilsalgs.

indtager en mand, som eftertiden kjender som «Flint Jack», den første plads. Flint Jack var som ung i tjeneste hos en dr. Ripley i Whitby, hvem han ofte fulgte ud i omegnen for at søge efter fossiler. Da hans herre døde omkring 1840, begyndte han at samle for egen regning. Sine fund afhænded han saa til egnens geologer og handlende. Paa denne maade fik han gode kundskaber i geologi ligesom han fik anledning til at studere flintredskaber, som siden blev hans specialitet.

En af Jacks forbindelser kjøbte engang en samling «gamle» flinteredskaber af ham. Han vilde rense dem og kogte dem ud. Til hans bestyrtelse faldt de fra hverandre i smaastykker. Jack havde simpelthen limet dem sammen af smaa flintbiter. Skjønt flintarbeider var hans force, genered ikke Jack sig for at gaa udenfor dette omraade. En gang solgte han en gammel romersk brystplade, som han paastod at ha fundet ved Cawthorne; i virkeligheden havde slyngelen laget den af et gammelt tebret.

En anden gang blev der et sted i England fundet en romersk milesten. Hvorfor kunde ikke ogsaa Jack finde en romersk milesten? Og Jack fandt den snart og solgte den for fem pund.

I mange aar leved Jack paa denne maade i sus og dus; men tilslut blev han for godt kjendt, og det gik nedover med ham. Saa slog han sig paa drukkenskaben og døde i fængslet i Bedford, hvor han sad fast for tyveri.

Der kan ikke være tvil om at falsknere til alle tider har tjent uhyre summer paa sine bedrifter og det ikke mindst den dag idag. Rundt omkring i alle lande findes falsknere, som trods al forfølgelse og risiko driver udstrakte forretninger. Netop nu staar antike sølvsager høist i kurs, og det er vist temmelig sikkert, at tilvirkning af «antike» gjenstande aldrig har været mere udbredt end i vore dage.

Et Besøg i Londons Hospitaler.

(Efter *la Revue des deux Mondes.*)

Gaderne vrimler af lyse toiletter. Klokken er tre: hele det elegante London er ude. Ved hjørnet af Hyde Park og Knightsbridge ser det ud som de utallige smaa cabs i farten skal kjøre hverandre overende, medens jeg staar og venter paa en omnibus, der skal føre mig til «Royal Free Hospital».

Efter en lang reise i dette morsomme kjøretøi, delvis gjennem skogpartier, skakes vi endnu et langt stykke paa de haarde brostene. Ved hjørnet af Gray's Inn gaar vi af. Og til høire ser vi en stor bygning. Det er hospitalet. Udenfor den hvælvede indgang mødes vi af nogle fattige kvinder fra Londons forstæder, der faldbyr de deiligste roser. Vi gaar over den store gaardsplads

og op den store stentrappe. Dette hospital blev bygget 1828 og er et af Londons største fattighospitaler.

I første etage er bestyrerindens kontor, «Matron's office»; hun dirigerer hele hospitalet, baade personalet og de syge, alle er under hendes ansvar. Hun skal have overopsyn med betjeningen, med pleierskene, med de syge og paase at alle gjør sin absolute pligt. En hel hær er under hendes kommando. Hun viser os ind i sin lille elegante salon, der er prydet med deilige friske blomster, og hun viser os videre omkring i hospitalet med den største elskværdighed.

Den første sal er holdt i lyse vakre farver. Sengene staar et godt stykke fra hinanden. Alting skinner blankt og rent, de lakerede borde, billeder i blanke rammer paa væggene, sygepleierskernes renstrøgne kapper ..... alt smiler en imøde. Derhenne staaer et piano. Og man spør uvilkaarlig: er dette en festsal? Friske roser og nelliker paa hvert eneste bord ved sygesengene. De store vinduer staar aabne og den friske luft strømmer ind.

Fra denne sal kommer vi ind i en lignende, hvor det samme syn møder os. Og vi tænker: vover døden at trænge ind i disse lyse, skjønne haller? Neppe har vi tænkt tanken, og vi ser døden lige ved os: der ligger et lidet barn, hvis smil er stivnet. Feberen vil ikke forlade hende. Ved sengen knæler forældrene, moderen med et lidet spædbarn i sine arme — — vi forstaar, vi er i en af Londons fattigste forstæder .....

Og vi gaar videre gjennem ni store sale, hver rummer tyve senge. Derfra over til betjeningens afdeling. Hver sygepleierske har sit eget lille værelse, alle udstyret i lyse farver, bøger og blomster overalt. Derfra videre ind i læsesalonen med det lille bibliotek. Et flygtigt blik paa biblioteket siger mig, at det har et baade belærende og underholdende indhold. Paa en chaiselongue ligger en sygepleierske hvilende med en bog i haanden. Hun reiser sig ikke op ved vor indtræden, hun blir liggende og hvile i sin fulde ret. Det er hendes hviletid, tre timers hvile pr. dag har hver sygepleierske.

Efter anmodning føres vi derpaa ind i operationssalen. Omkring operationsbænken staar en del unge kvinder, medicinske studenter. En operation skal foretages og lægens ankomst er meldt. Det er en kvindelig kirurg, som skal udføre operationen og kun kvindelige studenter er tilstede. Vi noterer med stor glæde, at samtlige studerende er meget interesserte og ser slet ikke ud til at være overanstrengte. Deres udseende lover godt for fremtidens kvindelige lægestand.

Silke.

Ifølge statistiske beregninger skal verdens samlede produktion af silke i 1908 ha udgjort vel 24 millioner kilogram. Deraf leverede Vesteuropa $5^{1}/_{2}$ million kilogram, Østeuropa og Centralasien 2,6 million og Østasien 15,8 million kilogram.

Forskjellige Meninger om Ernæringen.

I «Therapeut. Rundschau» har en forfatter, kredslæge dr. Bachmann, opstillet 47 grundsætninger af den teoretiske ernæringslære efter Liebig-Voit-Rubner og af ernæringslæren efter Lahmann og empirikerne. Her skal ikke siges noget for eller mod den ene eller anden lære; vi refererer bare nogle af de stridende modsætninger.

Liebig-Voit-Rubner	*Lahmann*
kræver daglig 118 gr. æggehvide for en middelstor voksen.	holder 30—40 gr. æggehvide for nok.
Et plus af æggehvide er nyttigt og tilraadeligt som «sikkerhedsfaktor».	Et overskud er direkte skadeligt.
I alle sygelige tilstande, naar ernæringen er mangelfuld, hjælper overernæring med æggehvide.	Overnæring med æggehvide er altid eller ihvertfald næsten altid skadelig.
Værdirækken af næringsstoffer er følgende: Æggehvide, fedt, stivelse, sukker, vand og salte.	Den er netop omvendt: Vand og salte, sukker, stivelse, fedt, æggehvide.
Muskelkjød er det bedste næringsmiddel for mennesker.	Muskelfibrin kan slet ikke betragtes som et egentligt næringsmiddel for mennesker.
Frugt og grønsager har den store mangel, at de indeholder saa meget af vand og træfibre.	Dette er tvertimod fordele, men især er den høie gehalt af mineralstoffer gunstig.
Frugt, sydfrugter og nødder kan derfor ikke regnes for egentlige næringsmidler.	De er tvertimod de naturligste og egentligste næringsmidler for mennesker.
Ved drikkevand kommer det bare an paa at det er blødt nok.	Blødt vand er uheldigt til drikkevand. Ved kogning af grønsager udluder det saltene endnu mer.
Sult er sundhedsskadelig, især at undvære æggehvide.	Sult er for en tid endog sund, især at afholde sig fra æggehvide.

Hvorledes kan disse modsætninger forklares? Fremfor alt maa man huske, at Liebig-Viot-Rubner har formet sine teorier paa grundlag af eksperimenter med *friske* mennesker og dyr, medens Lahmann vil læge *syge*. Og for mange af disse syge er en vegetarisk kost tilraadelig, hvis man da ikke helt skal foretrække en sultekur. Her er vel nøglen til mange modsætninger. (Die Umschau).

De nye Bøger.

En vrimmel af bøger iaar igjen. Ustanselig gror der op nye talenter i dette land, hvor klimaet dog er saa barskt for al kunst. Men det viser sig ogsaa paa veksten, at vilkaarene ikke er gode. Holder trærne vinteren ud, saa faar de tæt marv, de blir haarde og krogede og veirbidte, — hvert digteransigt med sin egen sterke profil. Men hvor mange er det ikke som stanses i veksten! Hvor mange muligheder er det ikke som fryser bort!

Ellers er det ikke et særlig godt aar. Ingen «gjennembrud» — denne misbrugte glose! Tvertimod møder flere af de bedste med forholdsvis svage arbeider.

Et træk som gaar igjen hos mange, er den kunstneriske usikkerhed. En skulde tro, at vore store digtere havde sat merke netop i de kunstneriske krav. Ikke slig at de blev efterlignet, men saa de blev lærere i det vanskelige arbeide at udvikle sin egen form til fuldkommenhed. Men det ser man lidet til. En forteller som Peter Egge har noget tilfælles med Bjørnson, men den Bjørnsonske kjække ligefremhed er uendelig meget mere kunstnerisk sikker end Egges seige omtanke. Egge falder vel sjelden saa dybt i smagløshed som den sig selv forklarende og korrigerende Bjørnson, men til gjengjæld er der noget irriterende næsten udmerket over hans bøger. Og Jonas Lies impressionisme er det vist ingen som rigtig har forstaaet hemmeligheden i. Hans sønner driver paa med hans maner og hans klodsede sprog; kunsten ser ikke engang de. Og hvem er det som nu i denne stoffets tunge tid tør være elegant som Alexander L. Kielland.

La mig si det endnu engang. De gamle skal ikke efterlignes. Men hvorfor ikke studere kunst hos dem? Hvorfor altid Dostojevski, Dostojevski, og i det sidste — en besynderlig modsætning — Johs. V. Jensen, hvis smagløsheder nu yngler frodig hos os!

Aarsagerne til at den nyeste literatur ikke naar ud i folket, er mange og forskjellige. En aarsag er den ukunstneriske udformning af bøgerne. Der lægges af visse kritikere umaadelig stor vegt paa det rent stoflige, de forstaar ikke at bedømme det som er langt vigtigere, — om der er blit en bog af stoffet. Vor literære kritik staar jo meget lavt, og den har utallige synder paa sin samvittighed.

En bog skal ikke være en stofsamling, eller en norsk stil, eller en afhandling, men et kunstverk. For bare et kunstverk lever, mens alle de velmente ting glemmes.

At en bog er et kunstverk, det betyder ikke at den er glat, eller lavet efter de og de teorier. Jonas Lie var en stor kunstner, men hans bøger er mange steder knudret nok.

Naar man læser Jonas Lie, saa glemmer man det knudrede. Tilslut ser man, at det ligefrem er blit et kunstmiddel. Jonas Lie blander sig aldrig ind i sine romaner, han nedlader sig ikke til at beskrive og forklare. Han faar sine personer til selv at leve, de gnistrer af liv. Hele tiden er læserens fantasi spilvaagen, han ser og føler og lugter og hører altsammen. Det var nu Jonas Lies kunst.

Men der er andre, gammeldags fortællere. De vidste ikke, hvad slig impressionisme er, de fortalte bare. Men de fik en til at forstaa altsammen godt nok, en kom deres mennesker nær ind paa livet. Og de

havde den kultur, at de ikke inde i sin fortælling forklarte det dybsindige i den. Tænk paa de mange gode gamle engelske romaner, ypperlige i sit slags.

Det er mangel paa literær kultur, naar forfatteren gir sig til at beskrive sjælstilstande istedetfor at faa læseren til at føle dem, naar han paa urette sted gir reelle oplysninger om sine personer, naar han tar ligt og uligt med, naar han blander sine egne naturiagttagelser ind hvor der bare spørges om hvad personerne ser o. s. v. Alle slige ting trætter ogsaa jevne læsere. Men denslags klodsetheder yrer det af i vor nye literatur. Man har ikke forstaaet at det gjælder at fremstille, ikke at «skildre».

Ikke at tale om menneskeskildringen, det vigtigste af alt, det største i kunsten. Den er ligesaa mangfoldig, som der er mangfoldige digtertyper. Men enhver forfatter prøver at faa læseren til at se det han selv har set. For en er det det ydre, rappe rids, for en anden den fæstnede karakter, for en tredje det dybeste af følelseslivet, for en fjerde tankespillet i en klar bevidsthed. I alle tilfælde gjælder det, at ligefrem beskrivelse og forklaring ikke beskriver eller forklarer nogen ting, for det gir ikke liv. Læseren blir bare træt og saa søger han til den tomme og sentimentale underholdningsroman, som idetmindste faar ham til at føle noget, selv om det er noget usandt.

Men at faa sine mennesker til at leve op igjen for andres øine, ja det er netop den vanskelige kunst, enhver maa lære paa sin egen maade.

Skal den gode, ærlige, sande literatur naa ud i folket, saa maa den staa høit som kunst. Det som er god kunst baner sig vei før eller senere.

Altsaa, der er mange nye og gode talenter hos os, en frodig underskog. Men det som mangler, er efter min mening literær kultur, literær kunst.

Naar jeg taler om «sand» literatur, saa mener jeg ikke bare realisme. Det er ingen nu længere som mener, at bare det som er hverdagsligt eller haabløst ondt eller stygt, er sandt. Men man skal ikke gjøre noget vakrere end det er; for det er paa godt norsk løgn. Man skal se tingene i øinene og kalde dem ved deres rette navn. En literatur som ikke gjør det, fortjener ikke at leve. Man skal paa ingen maade pynte paa det som er hult og sentimentalt. En af de mest beundrede sider i norsk literatur er den om Ragni og skogstjernerne i «Paa Guds veie». Nuvel, den er uægte, sentimental. Den er det, fordi den ikke er skrevet med kunst. Havde Bjørnson her smilet lidt af Ragni og hendes fantasi om skogstjernerne, saa kunde denne siden været vidunderlig. Nu er den plumt sentimental, følelsen under den er udstoppet.

Den ømmeste og fineste romantik kan være ganske ægte og sand. Men loven er den store lov i al kunst, at man ikke skal gi tingene ud for at være større end de er. Man kan godt faa naive illusioner og længsler til at bli stor og ægte kunst; men da maa der svæve et lidet smil over dem. Det er den samme kunstneriske lov som i den engelske humor, der hvor den er fin. For det er det ægte menneskelige kunsten leder efter. Den gir alle ting deres rette værd. Det gjør den gode kunst

Men til det trænges kultur. Den behøver ikke at være udenlandsk eller aristokratisk. Den skal helst ikke være det. Kultur er rigdom i sjælelivet, ægthed i følelsen *og* kunstnerisk klarhed.

*

Hans E. Kinck er som sædvanlig den som naar høiest. Han har iaar

ikke faaet færdig sit nye store drama og udgir istedetfor en samling fortællinger «Masker og Mennesker». Ypperligst af dem er «Skaarefolket», synes jeg, en vidunderlig fin og dyb skildring af indestængt bondeliv med de følelser det avler. Ellers er bogen rig paa fantastisk humor og glimtende menneskeskildring. Og den er meget morsom, hvad jeg især fremhæver.

Kunde det ikke nu være paa tide, at forlaget prøved med en 3-binds udgave af Kincks bedste noveller, hans mesternoveller. De hører til det ypperste i vor nye literatur, og nu da folk begynder at interessere sig for den «rare digteren», vilde det kanske være en god spekulation at gi dem disse vittige og dybe historier at mætte sig paa.

Forlaget bør prøve det. Det maa gjøre alt muligt for at vor største digter skal bli læst. Og hans morsomste og letteste noveller vil som sagt egne sig udmerket til et sligt forsøg.

Samtidig bør forlaget bruge sine udenlandske forbindelser til at faa denne 3-binds udgave frem i Tyskland. Kinck skriver bedre bondenoveller end alle de unge tyske hjemmedigtere tilsammen. Hans berømmelse vil komme flyvende tilbage som en ørn.

Peter Egge møder iaar med to bøger, en samling ældre «Folkelivsbilleder», og en stor roman «Pastor Hals». Folkelivsbillederne er ærlige og solide, men de stikker ikke synderlig dybere end de fleste af de mange etnografiske skildringer, vi nu begynder at bli trætte af. Disse tunge og uudviklede sind, denne ensformighed og jevne humor, nu kan vi det. Maa vi nu be om andre konflikter.

De andre konflikter kommer i «Pastor Hals». Nu hører ikke jeg til de ivrige beundrere af Egges store romaner. Jeg synes ikke at de er «færdige». Forfatteren arbeider ustanselig med sit gode borgerlige syn paa tilværelsen og med sine personers lidelser, kampe og ensomhed. Men han har ligesom ikke faaet smeltet stoffet. Der blir noget tilstræbt, ufrit, tungt arbeidende over det, som generer en kræsen læser — med al agtelse forøvrigt for den solide menneskekundskab og det ærlige arbeide.

Andreas Haukland har efter den daarlige psykologiske roman ifjor «Gunnar Rabens Egteskab» gaaet tilbage til de enklere skildringer fra Nordland. «Eli Svartvatnet» gjemmer mange fine og straalende sider, men jeg er uenig med samtlige andre anmeldere i, at det er en slig pragtfuld bog. For det første synes jeg, at den «telepatiske» psykologi er et sørgelig tyndt surrogat for virkelig menneskeskildring. Men hvad mennesker er, det ved Haukland nu ikke meget om. For det andet synes jeg, at det meste af naturbillederne er lidt uægte. Det er skrevet paa et slags literært halvdansk istedetfor paa et sprog som stemmer med stoffet. Det blir enslags norsk stil med jag efter træffende billeder. Mange af dem er nydelige, sandt nok, men det hjælper ikke paa at bogen er en bastard af nordlandsk primitivitet og kjøbenhavnsk avislyrik.

Sigrid Undset har havt det modige og underlige indfald at skrive en hel sagaroman, «Fortællingen om Viga-Ljot og Vigdis». Man kan beklage, at den meget talentfulde forfatterinde bruger sin dyre tid til et sligt indfald. Ellers viser hver side i bogen hendes kraftige evne og store kunstneriske muligheder. Sigrid Undset har et meget betydeligt talent.

Kristian Elsters nye bog «Byen og havet» er noksaa usikker. Men under den ligger en varm livsfølelse, en mandig poesi, som nok i sin tid

vil bryde klart og sterkt frem og skabe sin form. Elster har en overordentlig fin og sikker natursans.

Minda Ramm har en fortælling, «Valgaar». Der er dyb menneskekundskab i den. En klog og vegtig bog, næsten mandig i sit sterke sprog og klare syn.

Af debutanter er der flere. *Sigmun Reins* «Paa vor jord» viser et lidt tørt og goldt sind, en udholdende, taalmodig og klog realistisk fantasi som *kan* skrive helt gjennemarbeidede og fine ting *Ejlert Bjerke* har frodighed og intelligens. Hans første bog «Mennesker og Fauner» viser dog at han endnu er overvældet af literære indtryk, Kinck, Hamsun, Johs. V. Jensen, Otto Rung af nordiske forfattere. Og han gjør de forfærdeligste feil. Men det bedste i hans bog lover stort. *Ove Ansteinsson:* Hedemarksfolk. En ny folkelivsskildrer, som traakker i gamle spor.

Lettere gods er *Gabriel Scotts* underholdende «Broder Lystig» og *Barbra Rings* kvikke smaahistorier «Fnugg».

Rolf Hiorth-Schøyen som ifjor debuterte med en digtsamling, har iaar en høist moderne og «europæisk» roman «Herskeren». Den er høist ungdommelig, som roman umulig. Talent er der nok i den. Men desværre er vist forfatteren kommet i det Nils Kjærske spor, som ikke kan føre ham andetsteds hen end til en gold myr af spidsfindighed og vittighedslaveri.

Den fineste bog iaar er *Kiellands*: Breve til hans datter. Saa kloge og følte er de, fulde af vemod og resignation og stundom skjelmsk faderlighed! Gjennem dem forstaar en ogsaa, hvorledes indignationen hos Kielland lidt efter lidt blev til resignation, en bittert tilkjæmpet resignation, og hvorledes fantasien da slutted at brænde hos ham. Det var paa indignationen han var digter. Resignationen kunde han ikke gjøre poetisk frugtbar. Disse breve gir et gløt ind til det som foregik i ham. De fortæller meget om ham som var adelsmanden i vor literatur.

En kritisk bog er der ogsaa, *Antonie Tiberg*: Ragnhild Jølsen i liv og digtning. Et klogt og forstandigt arbeide, klart i stilen. Det forklarer Ragnhild Jølsen meget godt. Personlig synes jeg, forfatterinden burde ha git en bredere kritisk vurdering af Ragnhild Jølsens bøger. Det var paa sin plads overfor en saa ujevn kunst.

Stor diskussion vil der bli om den oversatte bog *Det moderne egteskab* af Brady. En bog som siger mange sandheder og med urokkeligt mod gaar løs paa det vanskeligste og farligste af alle moderne samfundsproblemer. Den fortjener ubetinget at læses af modne og frisindede mennesker. Men mange vil nok bare harmes over den.

Conradine Dunkers memoirer «Gamle Dage» er udkommet i en ny, illustreret udgave (den første kom vel for en femti aar siden?) En skat for alle ældre mennesker. En udmerket julegave til den gamle kvindelige slegtning, De holder mest af.

(Sluttes).

Alf Harbitz.

Kringsjaa.

(Ved *K. E.*).

Japans mest fremragende statsmand, *fyrst Ito*, blev den 26de oktober myrdet i den russiske by Carbin. Ingen anden havde som Ito fortjeneste af Japans moderne udvikling. Som han havde arbeidet paa Koreas indlemmelse i Japan, saa anvendte han nu al sin fremragende dygtighed, al sin snedighed og haardhed for at befæste japanernes herredømme i Mandschuriet. Midt i dette arbeide naaede den koreanske hevn ham.

For at opnaa sit maal at udslette Korea som eget rige havde han intet middel skyet. Medfødt som racemærke havde han ubøielighed, smidighed og grusomhed, af europæerne havde han lært de diplomatiske kneb og hykleriet. I Japans og kulturens interesse arbeidet han saa for at japanisere Korea. Efter officiel japansk statistik blev der i 1908 dræbt omtrent 13 000 koreanske «oprørere». Statistikken indeholder intet om de tusener, som døde af sult, mishandling og sygdom.

Fyrst Ito var da ogsaa af det koreanske folk hadet som ingen anden. Og hevnen maatte først ramme ham. Men Korea vil sikkert intet opnaa ved fyrst Itos mord. Hans efterfølger som halvøens guvernør, marquis Sone, er kjendt som endnu grusommere og samvittighedsløsere og uden fyrst Itos store administrative begavelse.

*

Det lader alligevel til, at kampen om *det engelske budget* skal føre til en endelig og afgjørende konflikt mellem over- og underhuset. Lloyd-Georges budget blev tredie gang vedtat af underhuset med 379 stemmer mod 149. Det lader imidlertid til at være lordernes bestemte hensigt at ta op kampen og negte at vedtage budgettet, før folket er spurgt gjennem nye valg. Men denne overhusets ret til at gribe ind i underhusets afgjørelser, hvor det gjælder budgettet, kan og vil underhuset ikke erkjende. Og dermed er der aabnet en kamp, som kan føre til store forandringer i Englands forfatning og politiske liv.

*

I *Danmark* er der for tiden forunderlige politiske forhold. Den nye radikale regjering er dannet af et parti, som bare udgjør $^1/_5$ del af det folkevalgte ting, dannet med stiltiende anerkjendelse af alle partier og det hele folk, dannet i kraft af en slags høiere parlamentarisme.

Af almindelige politiske opgaver vil regjeringen have at gjennemføre en retfærdigere valgordning end den Danmark nu har. Denne opgave er imidlertid ikke den væsentlige og det er ikke paa den, regjeringen er dannet. Hvad den først og fremst vil er at bringe klarhed i Albertiaffæren, rode tilbunds i den og feie alle medskyldige ud af det offentlige liv. Det er folket som endelig kræver frisk luft, efterat Albertis politiske kadaver i halvandet aar har forpestet luften. Det er ikke sikkert, at I. C. Christensen spilte sine kort fint, da han tvang sig frem til magten saa hurtig efter Albertis fald. Der fulgte ham for megen raadden stank, han vakte for mange kvalme minder. Han kan komme til at bøde haardt for sit tidlige magtbegjær.

Det er regjeringens vilje at stille ham og den tidligere minister Berg under rigsret sammen med Alberti. — Skulde ikke folketinget med sin nuværende sammensætning ville gaa med herpaa, vil regjeringen opløse tinget og skride til nye valg med det eneste program: Rigsret eller ikke rigsret. Og det valg kan faa stor betydning for Danmark.

*

I de sidste dage af oktober bragte telegrafen det bud fra *Grækenland*, at en militæropstand var brudt ud.

En marineofficer ved navn Typaldos havde med 300 mand besat arsenalet i Salamis og truet med at bemægtige sig hele depotet. Selv erklærede han, at han vilde udnævnes til marineminister.

Begyndelsen var pompøs nok.

Næste telegram bragte det bud, at der havde fundet sted en kamp mellem de torpedobaade, som var i oprørernes besiddelse, og regjeringens feltbatteri og panserskibe, og at oprørernes ene torpedobaad var skudt isænk. Og allerede i næste telegram var Typaldos med nogen officerer og matroser paa flugt langt oppe i bjergene. Kort efter var han fangen.

Offenbach kunde ikke have arrangeret nogen operette-revolution bedre. Stakkars Typaldos, typen paa vor tids græker, lidt karikeret, lidt overdreven kanske! Hans jammerlige skjæbne vil ikke interessere, enten han blir hængt, eller han faar løbe.

Alligevel — for Grækenland er den slem nok, en slig affære. Typaldos har været i forbindelse med mægtigere mænd end han selv, parlamentsmedlemmer og høitstaaende officerer. Er Typaldos' revolution et prøveforsøg? Eller var Typaldos bare et almindeligt fæ, som ikke lod sig banke fornuft i, men slog til saa tidlig, at hele planen blev den rene fiasko?

Men under alt dette driver det græske rige haabløst for alle vinde, intet styre, intet maal, ribbet og røvet og plyndret af officerer og politikere. Og Tyrkiet lurer og venter: Kretaspørgsmaalet maa løses! Men endnu holder stormagterne sin haand over det faldefærdige græske samfund, ikke fordi det i og for sig har nogen interesse at bevare Grækenland, men Tyrkiet maa ikke bli for mægtigt, og fremforalt, der er noget i navnets klang, Grækenland, noget i mindet, noget i dets svundne histories magt, som gjør landet til lidt af et fælles fædreland, og som forunderlig nok bevarer sin skjulte magt — endog blandt diplomater.

*

Den 16de november var en merkedag for norsk kunst: *Kunstakademiet* begyndte sin virksomhed.

Det er mange aars stræv og slid og kamp, som nu sætter frugt. Det er karakteristisk for kunstens kaar herhjemme, at det skulde ta saa lang tid, før vi fik et kunstakademi. Det er forhaabentlig ogsaa karakteristisk, at vi tilslut fik det.

Det er i første række maleren Halfdan Strøm, som har arbeidet for kunstakademiet. Stilfærdig, men aldrig træt, aldrig haabløs har han slidt for denne opgave. Og nu har han seiret.

Akademiets direktør er maleren Christian Krohg, som baade herhjemme og i Paris er berømt som lærer. Ved siden af ham virker som lærere maleren Halfdan Strøm og billedhuggeren Gunnar Utsond.

*

Danmarks største maler, *Krøyer*, er den 21de november afgaat ved døden. I Danmarks jevne og fine malerkunst staar han som europæeren, vel den eneste danske som har søgt over Rom til Spanien og Paris

og aldrig været indom Holland Hans store figurbilleder er sikkert og flot malet og samtidig træffende i karakteristikken som ingen andre billeder i Norden. Og fiskerbillederne og landskaberne fra Skagen i storm og i stille, under sol og under bleg junimaane, vil bevare hans navn som den egne, storladne og geniale maler han var — alene og fremmed i dansk kunst — og dog alligevel saa dansk, saa dansk!

*

Den norske maler *Otto Sinding* er afgaaet ved døden. Efter at han i flere aar ved siden af sin stilling som departementssekretær havde syslet med malerkunst, musik og literatur, ofred han sig tilslut helt for maleriet. Han var en urolig, flittig og stræbende natur, om end det aldrig lykkedes ham helt at finde en fuldkommen kunstnerisk form for det han søgte og vilde. Sit største publikum og sin største berømmelse vandt han i Tyskland. Her hjemme er han mest kjendt ved sine udmerkede billeder fra Nordland og Ishavet.

25—11—09.

„Kringsjaa"

gaar fra nytaar over til nye eiere. Tidsskriftet skal herefter indeholde to lige store afdelinger. Den ene, paa rigsmaal, skal redigeres af bladets nuværende redaktør, den anden, paa landsmaal, af fru Marta Steinsvik.

«Kringsjaa» vil paa den maade prøve at bli et samlingens merke. Af al strid i vort land er sprogkampen den som øder mest vilje, mest kraft, mest hjertelag. Vi vil prøve at vise, at de to maal kan gaa sammen i arbeide for en frisindet og høi kultur. Vort folk føler sig nu delt i to leire med en mur mellem. «Kringsjaa» vil lære saa mange det kan at se over muren, at forstaa hverandre, at forliges. Det trænges nu.

Og samtidig skal det lære mange at se over murene ud til den ydre verden. Vise dem det som tænkes og handles der hvor livets bølger gaar høiere end herhjemme. For alle som sidder ensomme rundt om i vort land og trænger at brydes med andre meninger og andre tanker, for alle dem skal «Kringsjaa» være en ven.

Vore læsere har sikkert forstaaet, at vi har prøvet at gi dem noget mere end et tilfældigt kundskabsforraad eller et referat af tidens hændelser. Større har maalet været. Vi har villet aabne for enhver et gløt ind til det store tankens og arbeidets verksted, som heder den moderne kultur. Vise dem sammenhængen i livet, og kampene med. De farer som truer, og den fremtid som lokker.

Ingen tid har været saa vidunderlig som vor. Aldrig har en race stormet slig frem i godt og ondt som den hvide race. Af dette vældige drama har «Kringsjaa» prøvet at gi et billede.

Og der har været en liden bitanke ved det. Vi har kastet de forskjellige ideer ind paa vore læsere, vist dem hvad der løsner i sindene, og hvad der knyttes. Paa den maade

har bladet prøvet at være en talsmand for de store samfundsidealer, frihed, taalsomhed og retfærdighed.

Og dette er ogsaa bladets maal i den tid som kommer.

I fine og omhyggelige oversættelser og bearbeidelser skal vi meddele det som kommer frem af nye tanker og nyt arbeide. Bladet skal bli mere underholdende, rigt og alsidigt end nogensinde.

Det skal fra nytaar udkomme hver fjortende dag. Udenom det almindelige illustrationsstof, som blir endnu rigere end før, skal det i aarets løb bringe endel fine kunstbilag, som alene er værd kontingenten. Denne blir som før.

Vi tænker ogsaa paa i en nær fremtid at bringe et bilag som sikkert vil være alle læsere kjærkomment, nemlig i udsøgt oversættelse nogle af de fineste og eiendommeligste noveller i fremmed litteratur.

Tidsskriftets mange venner vil ikke svigte det Men for at vi skal faa arbeidet «Kringsjaa» op saa høit som vi ønsker, trænger vi flere venner. Vi ber alle vore læsere hjælpe os her. Tal for «Kringsjaa», arbeid for «Kringsjaa». Netop i et land som vort, hvor det mangesteds er ensomt om sindene, trænges en slig ven, som underholder i de trætte timer, som gir tankerne noget at brydes med, som gjør det lidt høiere i stuen.

En kjendt og kjær ven, det er det, «Kringsjaa» vil prøve at være.

Alf Harbitz.

Radium.

Videnskabernes akademi i Wien har overladt en brøkdel af sit dyrebare radium til den engelske forsker Rutherford. Denne forsker har efter sin foreløbige beretning leveret bevist for, at radium ikke, som man hidtil har antaget, opstaar af uranium, men af jonium. Dette skulde altsaa være den modersubstans, som radium udvikler sig af.

Redaktionen træffes i Steen'ske Bogtrykkeri, Raadhusg. 30 B, hver torsdag kl. 11—12. (Tel. 242).

Redaktionen er ikke ansvarlig for de ideer og synsmaader, der forekommer optagne i originale artikler eller i de fra udlandets tidsskrift-presse hentede opsæt. Den medtager alt der bør kjendes af den læsende almenhed, enten den er enig med vedkommende forfatter eller ei. — Redaktionens egne meninger finder man i de redaktionelle artikler.

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA

KRINGSJAA

12. HEFTE — DECEMBER 1909 — 17. AARG.

Ungarske Landboforhold.

Der findes neppe noget bedre barometer for et folks velvære end statistiken over ind- og udvandring. Selv fødsels- og dødsprocenten er ikke saa fintmerkende et socialøkonomisk veirglas. Ti forbedring eller forværrelse af de kaar, hvorunder et folk lever, kræver altid nogen tids forløb, førend de omsætter sig i forøgelse eller formindskelse af barnefødslernes antal eller faar indflydelse paa mængden af dødsfald.

Anderledes med udvandringen. Dersom det bliver vanskeligere og vanskeligere at tjene sit brød i fædrelandet, vil antallet paa dem som søger bort, omtrent øieblikkelig begynde at stige, for ligesaa hurtig at synke, saasnart fædrelandet atter kan byde de arbeidende klasser nogenlunde taalelige kaar. Vi har derfor lov til at modtage med en vis grad af mistillid de mange beretninger om alle de store fremskridt paa landbrugets omraade, som i de sidste aartier har fundet sted i Ungarn. Landbruget har utvilsomt gjort betydelige fremskridt; men man er berettiget til at tvile paa, at disse fremskridt har gavnet landbostanden, naar i et land, hvor næsten $^{2}/_{3}$ af folket lever af jordens dyrkning, udvandringen i løbet af faa aar har nidoblet sig.

Det er i ethvert fald selvindlysende, at for de arbeidende klasser, for landarbeiderne og smaabønderne, har de skete fremskridt skabt daarligere livsvilkaar; ti det er fra disse klasser, at størstedelen af de udvandrede rekruteres.

Ungarn har et areal af ialt 34 485 000 hektar, af hvilket i henhold til «l'Annuaire statistique hongrois» for 1905 kun 1 729 000 hektar regnes for uproduktive. Paa dette uhyre omraade lever en befolkning af 19 254 559 mennesker eller kun 62 pr. kvadratkilometer, medens selv det svagt befolkede Danmark har 66,4 pr. kvadratkilometer. Jorden er for størstedelen frugtbar, vandet som den er af Donau og dens bifloder Theiss, Drava o. s. v., og selv sandede jorder har i de senere aar faaet stor værdi, fordi vinstokkene bedre modstaar fyloxeraens angreb, naar de plantes paa sandjord. Ogsaa klimaet er gunstigt. Selv om vinteren kan være barsk nok, er sommeren lang og varm, og vin, mais og tobak trives ypperlig, medens ogsaa almindelig træfrugt, æbler, pærer, plommer o. s. v. dyrkes med afgjort held og i vid udstrækning.

Et land som dette, hvor landbrugets to første fornødenheder, vand og sol, er rigelig tilstede, burde være beboet af et folk talrigt som sandkornene paa dets flodbredder. I stedet herfor er det ikke engang i stand til at ernære saa talrig en befolkning forholdsvis som Danmark, og hvert aar maa voksende skarer af unge mænd og kvinder fly til andre lande, hvor mulighederne for

at tjene det daglige brød ikke er fuldt saa usle.

Medens endnu i 90-aarene udvandringen holdt sig omkring 22 000 — i 1894 var den endogsaa nede paa 8 000 — saa begyndte der ved aarhundredets slutning en stigning, som krisen i Amerika vel et øieblik stemmede noget op for, men som nu synes at fortsætte sig, og som allerede i 1903 naaede 119 000 mennesker for i 1905 at stige til 170 000 og i 1906 til 178 000. Af disse var (1905) 143 000 enten familiefædre eller selvstændige ugifte, og blandt disse sidste fandtes der ikke mindre end 72 000 landarbeidere og 26 400 smaabønder. Naar da hertil lægges det ikke ubetydelige tal paa tyende fra landdistrikterne samt smaahandlende og haandverkere paa landet, tager man neppe feil, naar man med professor René Gonnard i «La Hongrie au XXé Siécle» mener, at mindst 80 pct. af den samlede udvandring finder sted fra landdistrikterne. I sandhed, en saadan udvandring af landets bedste kræfter tyder ikke paa, at landbostanden er blit delagtig i landbrugets fremskridt.

Nu kunde det kanske paastaaes at udvandringen væsentlig finder sted mellem de undertrykte racer, slovaker i nordvest, rumæner i sydøst og tildels serber og kroater i syd. Saaledes var forholdet virkelig indtil for ti aar siden; men efter at udvandringen har begyndt at tage fart, er antallet paa emigranter steget langt sterkere blandt ungarerne end blandt «nationaliteterne», og i 1905 var der ikke mindre end 45 000 af magayarafstamning, som søgte bort til lykkeligere egne. Det er derfor øiensynligt at udvandringen ikke skyldes særlige politiske forhold, men i alt væsentligt har sin oprindelse i de almindelige økonomiske betingelser, hvorunder folket lever.

Nu skal det villig indrømmes, at landbruget i Ungarn har gjort vældige fremskridt i den sidste menneskealder. Regjering og rigsdag, der hovedsagelig bestaar af store jordegodseiere, har intet forsømt for at understøtte det. Mægtige vandbygningsarbeider er blit udført til beskyttelse af det flade land mod flodernes oversvømmelser. Og landbrugsskoler af enhver art, museer og forsøgsgaarde er blit oprettet. Selv andelsbevægelsen er blit taget under armene med store statstilskud og maa i det hele og store siges at have faaet fodfæste i landet. Skjønt et ikke ubetydeligt antal selskaber er blevet opløste igjen, er dog baade blandt de producerende andelsselskaber og forbrugsforeningerne tallet paa selskaber stigende og med tallet den af dem gjorte omsætning.

Men selv andelsbevægelsen har været ude af stand til at stemme op for udvandringen, og al regjeringsunderstøttelse har ikke gjort folket lykkeligere. Der er selvfølgelig ikke saa faa jordbesiddere, som har forøget sine indtægter gjennem en mere intensiv drift; men samtidig er pantegjælden steget ganske betydelig, skjønt den i 1896 i en bog af Stefan Bernàt, «det pantsatte Ungarn», opgives til det ret maadeholdne beløb af tre milliarder østerrigske kroner eller 25 pct. af værdien.

Og hertil maa føies, at et ikke ringe antal af landeiendomsbesidderne — fra de største godseiere til de mindste husmænd er i klørne paa aagerkarle. Det er især jøderne, der virker som pengeudlaanere, og mange er de magayariske adelsmænd, som har maattet se sine eiendomme gaa over i hænderne paa jødiske og tyske parvenuer. Aagerkarlene er imidlertid ikke saa fornemme, at de indskrænker sine operationer til godseierne; de strækker ogsaa villig en hjælpende haand til de andre klasser, selv til den fattige dagleier. Ja det

er endogsaa særlig mellem de arbeidende klasser, at de opererer; ti skjønt Ungarn er et land af storbesiddelser fremfor de fleste andre, saa er der jo dog selv her flest af de smaa.

Ungarn er endnu ikke rykket op i rækken af de lande hvor jorden drives intensivt. Derfor regner ogsaa den officielle statistik, «Landwirtschaftliche Statistik der Länder der Ungarischen Krone» for 1900 — eiendomme med under fem hold (et hold omtrent lig en td. ld.) for indsiddersteder, medens eiendomme med fra 5 til 100 hold kaldes smaabrug, eiendomme fra 100 til 1000 hold for mellemstore eiendomme og bare de eiendomme, som har over 1000 hold kaldes storbesiddelse. Derefter stiller forholdet mellem de forskjellige klasser sig som følger:

I det egentlige Ungarn, Transylvanien indbefattet:

	Antal eiendomme.	I procent.	Antal hold.	I procent af al jorden.
Under 5 hold	1 279 718	53,57	2 155 168	5,85
Fra 5 til 100 —	1 085 129	45,44	17 136 946	46,50
- 100 - 1 000 —	19 867	0,83	5 663 789	15,37
- 1 000 hold og over	3 768	0,16	11 901 380	32,29

I Kroatien og Slavonien:

Under 5 hold	180 175	44,23	395 004	8,47
5—100 —	226 089	55,49	2 977 004	63,83
100—1000 —	930	0,23	243 444	5,23
1000 og over	209	0,05	1 047 540	22,47

Skjønt den ungarske jord paa grund af ekstensiv dyrkningsmaade ikke giver det samme udbytte som dansk jord, er den skete inddeling dog i høi grad vilkaarlig. Det turde være reglen, at en bonde med mere end 50 hold har saa stort et udbytte af sin gaard, at man med rette kunde henregne ham til de mellemstore bønder, og det er aldeles afgjort, at de fleste eiere af gaarde med mere end 500 hold lever et liv svarende til vore proprietærer. Men ved den stedfundne klasseinddeling er det lykkedes at opnaa, at storbesiddelsen fremtræder i et noget mindre grelt lys, end tilfældet ellers vilde have været. Det er saa vist galt nok endda. Her maa imidlertid skjelnes mellem det egentlige Ungarn og Kroatien-Slavonien, i hvilket sidste land dels paa grund af den historiske udvikling, dels fordi landet nyder en ikke ubetydelig grad af uafhængighed, forholdene er en del bedre.

I det egentlige Ungarn er de derimod ikke det mindste bedre end i selve storbesiddelsens og bondeelendighedens hjemland, Rumænien. Medens i dette land 30,30 pct. af eiendommene er under to hektar og besidder et samlet areal af kun 4,28 pct. af jorden, saa er der i Ungarn 53,57 pct. af eiendommene, der har mindre end 5 hold (ca. 2½ ha), og dertil hører 5,85 pct. af jorden. — Af samtlige eiendomme i Rumænien er de 99,10 pct. under 50 ha., men besidder ialt kun 49,18 pct. af jorden, medens de 0,90 pct. over 50 ha. har 50,82 pct. af jorden. I Ungarn er forholdet omtrent det samme. Her har 99,01 pct. af eiendommene under 100 hold (ca. 55 ha.), men besidder kun 52,35 pct. af jorden, medens de 0,99 pct., der har mere end 100 hold, besidder de 47,65 pct. af jorden.

I Kroatien—Slavonien er smaabruget heldigere stillet, idet omtrent de tre fjerdedele af al jorden er i

dets besiddelse. Folkets velvære staar da ogsaa ret høit over det, ungarerne maa tage til takke med. Det er som oftest et gammeldags og fattigt landbrug, der drives her; men der findes udstrakte kommunale besiddelser, og selv de jordløse kan finde brødet. Ogsaa i Ungarn findes kommunale besiddelser, men ikke i samme udstrækning.

Medens der i henhold til den foran omtalte «Statistik der Länder der Ungarischen Krone» i 1900 fandtes 3 880 000 hold fællesskog og 2 975 000 græsgange i Ungarn, saa havde Kroatien—Slavonien 1 110 000 hold skoge og 746 800 hold græsgange. Men medens de ungarske fællesskoge kun repræsenterede 29,87 pct. af samtlige skoge og græsgangene kun 46,77 pct. af disse, saa indehavde fællesskogene i Kroatien 42,28 pct. af samtlige skoge, medens ikke mindre end 72,41 pct. af alle græsgange tilhørte kommunerne. Fællesskogene, navnlig i Ungarn, har altfor længe været vanskjøttet og forhugget til at give nogen større indtægt; men græslandet er i begge lande en grundpille for landbruget. Men dels paa grund af fællesgræsgangenes forholdsvis mindre udstrækning i Ungarn, dels paa grund af, at den jordløse landarbeider ingen adgang har til benyttelsen, dels endelig paa grund af den uheldige jordfordeling har de kommunale besiddelser ikke formaaet at vedligeholde blandt folket i Ungarn det samme velvære, som findes i Kroatien og Slavonien.

Et uigjendriveligt bevis herpaa giver statistiken over straffede forbrydere i de to lande. Medens i henhold til «The Statesman's Yearbook» for 1908 forbrydelsernes antal i Ungarn er steget fra ca. 79 000 i 1900 til 132 000 i 1906, saa har antallet i Kroatien ikke varieret synderlig, men holdt sig i nærheden af 3 000 aarlig. Det er saaledes i det egentlige Ungarn med dets i økonomisk henseende sterkt undertrykte slovaker i nord og rumæner i øst, at vi findet følgerne af grundbesiddelsessystemet mest udpræget.

Det ligger nær at slutte, et der er en nøie forbindelse mellem udvandringen og et eiendomsforhold til jorden, som tillader at denne koncentreres paa ganske faa hænder. I et land hvor 3 700 eiendomme, mange af disse endda eiet af en og samme mand, indtager ca. 12 mill. tdr. ld. eller 1/3 af landets jord, dér vil det altid være vanskelig for den jordløse landarbeider at tjene brødet, og saa udvandrer han. Men hvilken er denne forbindelse? Ti hvis vi gaar ud fra det temmelig sikre udgangspunkt, at udvandringens størrelse er en ret usvigelig maalestok for folkets velvære, saa er det jo først i den sidste halve snes aar, at denne har antaget betydelige dimensioner særlig mellem magayarerne. Og de store eiendomme i Ungarn er ikke af ny oprindelse; de er omtrent lige saa gamle som selve magayarerne. Hvis derfor overhovedet udvandringens foruroligende stigen har sin oprindelse i den i Ungarn herskende latifundium, da maa der i løbet af de sidste ti— tyve aar aar være opstaaet forhold, der i høi grad har forsterket de skadelige virkninger af denne. Og som vi skal se, er det netop det, der har fundet sted

I Ungarn var bønderne livegne lige til 1848. Det var gaaet her som overalt at i tidernes løb havde de store godseiere tilegnet sig bøndernes jorder og af disse lavet mægtige godser, som de hoveripligtige livegne saa maatte drive for dem. Alt, hvad der var blit tilbage til bønderne var — foruden de kommunale besiddelser — nogle tusinde bondegaarde, der for størstedelen var delt i hele, halve, fjerdedels og ottendedels brug, hvoraf de selvforstaaelig maatte svare landgilde og i henhold til dr. Emil Kun, «Sozialhistorische Beiträge zur

Landarbeiterfrage in Ungarn», Jena 1903, fandtes der allerede i 1805 kun 643 000 saadanne bønder mod 783 000 husmænd og inderster uden andel i jorden.

Men skjønt de var livegne, og skjønt livet var trangt og armt nok, var der dog kun rent undtagelsesvis tale om nød og elendighed. Herremændene havde jo en meget nærliggende interesse i at holde liv i sine arbeidsdyr, hvad enten nu disse var heste eller mennesker, der var jo ikke flere af dem, end at det vilde være et føleligt tab, om deres antal skulde formindskes. Kom der sygdom eller anden ulykke over bonden, var der derfor altid hjælp at faa hos godseierne, og saalænge helbreden holdt, kunde man nok klare sig.

Det var i de gode, gamle tider, da bondens produkter ikke havde synderlig salgsværdi; saa der var som regel nok af dem; men de havde omtrent den samme næringsværdi som nu, saa bonden fik som regel nok at spise. Og selv om de jordløse livegne ingen juridisk ret havde til andel i fællesjorderne, saa negtedes der dem dog aldrig at gjøre al den brug deraf, som de formaaede. En ko og et par grise kunde de altid holde paa fællesgræsning og i skogen, og korn fik de baade til folk og fæ ved ud over det pligtige hoveriarbeide at paatage sig alt markarbeidet paa en af godsets agre mod halvt udbytte.

Men saa kom 1848 med frihedsbølgen, som skyllede bort de gamle institutioner, baade de gode og de onde. De livegne blev frigivet, og som grev Josef Mailath skriver i sine «Studien über die Landarbeiterfrage in Ungarn» Wien 1905, var parlamentet, d. v. s. godseierne saa høimodige at give bønderne deres frihed uden at fordre erstatning af dem, men nøiedes med at tage den af statskassen. Deres høimodighed strakte sig imidlertid ikke saa langt, at de tilbagegav bønderne en del af de disse fratagne jorder.

Alt hvad de fik, var deres hele, halve, kvart og ottendedels gaarde, og de, der ingen jord havde, fik intet. Ganske vist blev store dele af fællesjorden udskiftet mellem bonde og godseier; men de jordløse, der intet lovligt krav havde paa en andel, maatte finde sig i ogsaa at miste den dem hidtil tilstaaede tilladelse til brug af fællesjorden. De blev nu fuldstændig jordløse, og en talrig klasse af bondeproletarer blev saaledes skabt. Medens i Schweiz i henhold til dr. Kun bare 1,1 pct., i Tyskland bare 8,4 pct. af befolkningen er landarbeidere, saa er i Ungarn ikke mindre end 14 pct. jordløse landarbeidere. For dem betyder befrielsen fra livegenskabet et positivt tab — tabet af ret til fællesjorden.

Men heller ikke bønderne har i almindelighed vundet saa stort. Kun en brøkdel af dem fik jord nok til at kunne leve paa, og selv de var udsat for at falde i aagerkarlenes hænder, hvis høsten skulde slaa feil. Yderligere blev jorderne efterhaanden udstykket mellem arvingerne, saa idag er størstedelen af de oprindelige selveieres efterkommere sunket ned til at blive dagleiere. Og aagerkarlene er bestandig rede til at hjælpe dem nedad. 30 pct. om aaret er efter professor Gonnard's opgivelse den almindelige rente, men dersom bonden er i forlegenhed eller allerede forud skylder aagerkarlen penge, hæver renten sig til 4 à 500 pct. Bonden er da fuldstændig i kløerne paa denne, som lader ham arbeide for sig og ofte i henhold til Stefan Bernats ovennævnte bog betaler ham for en dags arbeide med en pakke tobak til en værdi af 3—4 øre.

Men det var ikke straks efter 1848, at alle de ulykkelige virkninger af

udskiftningen viste sig. Først og fremst var der brug for en stor del af den frigivne arbeidskraft til de omfattende flodreguleringer, som regjeringen lod udføre, efterat Buda-Pest i 1838 var blit næsten ganske ødelagt ved oversvømmelse. I 1840 vedtoges da en lov, hvorefter man dels ved regulering af flodløbene, dels ved opførelse af diger skulde søge at forebygge lignende ulykker, og fra den tid og lige til henimod slutningen af forrige aarhundrede er store arbeider blit udført, og en betydelig del af Ungarns overflødige arbeidskraft fandt brødet derved. Men disse arbeider var fuldendt henimod slutningen af aarhundredet, og den hertil anvendte arbeidskraft var nu henvist til at søge sit brød ved landarbeide eller til at udvandre, hvis dette ikke skulde lykkes.

Langt sterkere end dette særlige forhold virkede imidlertid den almindelige økonomiske udvikling til en forværrelse af de arbeidende klassers stilling.

Det er først i de seneste aartier, at Ungarn, saavel paa industriens, som ikke mindst paa landbrugets omraade, er begyndt at komme med i det almindelige fremskridt, der fandt sted, da dampmaskinen holdt sit indtog i produktionen. Indtil da havde landarbeideren næsten uafbrudt adgang til at tjene sit daglige knappe brød paa de store godseieres gaarde. Der pløiedes med hestekraft, rodfrugterne lugedes af kvinder, sæden og græsset meiedes med le og segl, og kornet tærskedes med peil. Og selv om arbeidet en enkelt gang skulde slippe op, var dagleieren og hans familie ikke brødløse. De havde jo sine husindustrier. Konen spandt og syede, og manden vævede, eller de lavede alle de tusind og en andre ting, som bruges i det daglige liv. — I Ungarn selv fandtes ingen storindustri, og de østerrigske industrivarer kunde ikke kappes i billighed og navnlig i holdbarhed med de produkter arbeiderne i de ungarske hytter havde lavet i ledige timer. — Livet var fattigt og haardt, for selv høstarbeidet var usselt betalt; men arbeiderne kunde i hvert fald tjene det daglige brød.

Men særlig i nittiaarene begyndte de ungarske magnater at indføre maskindrift paa sine godser. Jorden pløiedes med dampplog, roemarken lugedes med maskine, græs og sæd meiedes med maskine og tærskedes med tærskeværket. Vinterarbeidet i godseiernes laaver var det aldeles forbi med; men selv arbeidet i marken formindskedes ganske betydelig. Hvor høsten før maskindriftens tid varede fra 40 til 60 dage, der varer den nu fra to til tre uger og arbeideren tjener fra 66 til 140 østerrigske kroner, der hvor han tidligere tjente fra 90 til 168 kroner.

Dr. Kun, som meddeler dette, oplyser yderligere, at ifølge anstillede undersøgelser er den tid, i hvilken dagleieren kan vente at opnaa arbeide paa godset, i almindelighed indskrænket til ialt 88 dage for hele aaret, nemlig 38 dage om vaaren, 22 dage om sommeren og 28 dage om høsten, og som følge heraf er hans aarsfortjeneste gaaet ned til en sum, der varierer mellem 245 og 410 kroner. Om end slige undersøgelser maaske er en noget usikker basis at bygge paa, saa har end ikke selve grev Mailath, der dog gjør sit yderste for at fremstille godseiernes sag i det bedst mulige lys, villet benegte de opnaaede resultaters rigtighed.

Men da de nødtørftigste udgifter paa et landarbeiderbudget i Ungarn løber op til ca. 400 kroner, er det kun en mindre del af dagleierne, der tjener tilstrækkelig til ikke at halvsulte den største del af aaret. Særlig i Transylvanien, hvor rumænerne

bor, og blandt slovakerne er lønnen lav, og arbeideren og hans familie er henvist til at leve aaret rundt af poteter og brød. Paa den ungarske slette, den saakaldte Alföld, er forholdet noget bedre, fordi lønnen er lidt høiere. Arbeideren faar der kjød et par gange om ugen, og grev Mailath dekreterer, at hvis han ikke faar det om vinteren ogsaa, da er det, fordi han ikke forstaar at holde hus med sine indtægter. Det maa dog bemerkes, at greven, der er en af Ungarns store godseiere, aldrig selv har forsøgt at holde hus paa en landarbeiders knappe indtægt.

Hvis saa endda arbeiderne fik sin løn udbetalt i penge. Men selv Mailath ansætter ikke pengelønnen til mere end 160 til 250 kroner. Resten faar de i korn. Enten overtager dagleieren, som alt omtalt, alt arbeidet ved en agers dyrkning, eller han faar den pløiet og tilsaaet og har da kun de øvrige arbeider paa sin konto, eller endelig paatager han sig kun høsten. Men i alle tilfælde insisterer godseieren eller rettere hans inspektør paa, at vederlaget for arbeidet udbetales i korn. Og efterhaanden som maskindriften er bleven almindeligere, er der blit mindre og mindre brug for arbeide af denne art. Følgen er den, at arbeiderne trænger sig om enhver plet, hvor de kan opnaa noget at bestille, og godsbetjenten benytter sig af deres nød til at udnytte dem. Ja det er endda ganske almindeligt, at bønderne maa betale en vis sum i kontanter til inspektøren blot for at faa jord til at arbeide paa.

Skjønt denne aflønningsmaade til enhver tid har været til fordel for godseierne, var den i tidligere tider ikke til skade for arbeiderne. Ti før maskindriftens indførelse havde godseieren ligesaa megen brug for dem som de for ham, og arbeiderne fik derfor altid en anstændig part af udbyttet. Og yderligere var de jo som regel sikre paa hele aaret rundt at kunne tjene et nødtørftigt udkomme. Den del af kornet, som tilfaldt arbeideren, førte han hjem til sin hytte, og der benyttede han den til sin families underhold vinteren igjennem. Men nu, da hans stilling, som paavist, i alle henseender er blit forringet, er han som oftest i gjæld til aagerkarlen eller kjøbmanden — der forøvrigt ofte er en og samme person — og straks, naar høsten er endt, maa han sælge kornet til dækning af denne gjæld. Og hvad enten det er kromanden eller kjøbmanden, der kjøber arbeidernes andel, saa maa disse sælge til yderlig lave priser, hvad der i høi grad forringer totalsummen af deres aarsindtægt.

Men er indtægten blit formindsket, saa er til gjengjæld arbeidsydelsen steget. Høstarbeidet begynder kl. 6 — Mailath undskylder denne utilladelig sene morgentime med, at den sterke dug umuliggjør at begynde før, og hans undskyldning er uden ringeste tvil fyldestgjørende — og saa bliver man ved, med smaa afbrydelser til maaltiderne, indtil mørkets frembrud. Skulde det tilfældigvis være maaneskin, arbeides der det meste af natten med. Mailath finder det nu ikke saa slemt, fordi der er jo altid regndage, paa hvilke arbeiderne kan sove ud. Derimod tilstaar han, at deres boliger ofte lader meget tilbage at ønske og i visse egne er «geradezu erbärmlich». Tillige er de som oftest ganske overfyldt. Men da arbeiderne sover i det fri, saalænge det er varmt nok til det, synes han at mene, at de der kan faa frisk luft nok for hele aaret.

Maskindriftens indførelse i landbruget har saaledes ganske undergravet grundvolden for landarbeiderens tilværelse. Han er ikke mere i stand til at tjene sit brød ved landarbeide. Og samtidig har den øster-

rigske industri seierrig fortrængt den gammeldags husindustri fra de fattige hytter, fordi arbeiderne var aldeles ude af stand til i sin industri at indføre de moderne forbedringer, uden hvilke de ikke kunde tage kampen op. Men Ungarn har selv ingen nævneværdig storindustri. Kun 19 pct. af befolkningen arbeider i industrien imod 62,6 pct. i landbruget.

Forgjæves vaander de ungarske politikere sig under denne Østerrigs industrielle overlegenhed, forgjæves søger de at anbringe de overflødiggjorte landarbeidere i hjemlandets industri. De østerrigske varer oversvømmer dog markedet, og saa er det, at der hos ungarske politikere er vaagnet ønsket om en adskillelse fra Østerrig for i ro at kunne opklække en indenlandsk industri. Og naar overenskomsten mellem de to lande i 1918 skal revideres, saa faar de vel sagtens sit ønske opfyldt.

Der havde imidlertid været en anden vei at gaa, en vei som ikke vilde have ledet til dobbeltmonarkiets opløsning, men til dets befæstelse.

I et land, hvor ca. 14 pct. af befolkningen lever som foran beskrevet, og trænger sig om enhver liden adgang til jord, blot der er udsigt til at tjene en ganske liden smule til at stille sulten med, i et land, hvor 53½ pct. af samtlige landeiendomsbesiddere ikke kan leve af sin bedrift, fordi den er altfor liden, i et land, hvorfra følgelig 170 000 mennesker ser sig nødsaget til at fly hvert eneste aar, der er tolv millioner hektar eller en trediedel af al landets jord i lidt over 3 000 mænds vold. Mange af disse er ganske ude af stand til at gjøre noget ud af sine uhyre besiddelser, fordi de er i aagerkarlekløer; men selv de, som dyrker sine jorder bedst, er ganske henvist til en i forhold til smaadrift ekstensiv dyrkningsmaade.

Og de ungarske arbeidere og smaabønder, som hver dag gaar og ser paa de vældige udstrakte marker, af hvilke de kunde faa et ganske anderledes udbytte, hvis de var udstykket imellem dem, — de ungarske arbeidere og smaabønder, der selv gaar og halvsulter, fordi de ingen adgang har til jorden, de kan ikke undlade at føle uretten i et besiddelsesforhold til jorden, der giver til én saa mange gange mere, end han kan udnytte, og lader de mange gaa ledige omkring, fordi de ikke kan finde jord at anvende sit arbeide paa. Der er derfor den samme jordhunger hos den ungarske landalmue, som vi finder hos folket i de andre slet regjerede lande, Rusland, Irland, Rumænien o. s. v., og dette har givet socialisterne en leilighed til at faa tag i landalmuen i en høiere grad end sædvanligt er i de fleste andre lande.

Socialismen i Ungarn er en plante af ung, men frodig vekst. Under de gammeldags patriarkalske forhold kunde den ikke slaa rod. Det var først efter maskindriftens indførelse, at socialismen fandt en egnet jordbund. Godseierne trængte til penge for at kjøbe maskiner, og da de havde kjøbt dem, fik de mere ud af eiendommene, der følgelig steg i værdi. Saa brugte de ogsaa flere penge, og tilslut havde de pansat størstedelen af den ved maskindriften «mobiliserede» jordværdi, ja mange af dem havde endogsaa maattet rykke ud af sine forfædres gamle vaaning, og i deres sted flyttede en tysker eller en handelsjøde ind, for hvem arbeiderne som regel kun repræsenterede saa mange arbeidsdyr. Ti ogsaa arbeidet var jo blevet «mobiliseret».

Den gamle forbindelse mellem arbeiderne og jorden var brudt den gang man tog deres andel i fællesjorden; maskinerne feiede dem bort fra godsets jorder, og ingen ny forbindelse var blit knyttet ved at

give dem adgang til jorden som selvstændige smaabrugere. Som jordløse proletarer levede de sit glædeløse liv, rede til at modtage ethvert evangelium, som forkyndte dem en hvilkensomhelst bedring i forholdene.

Det blev derfor socialismen, som først skulde modtage de udsultede arbeideres Hosianna-raab, og allerede omkring 1889 gjorde en dr. Csilag virksom propaganda mellem landarbeiderne. Men de almindelige socialistiske læresætninger appellerede ikke rigtig til de jordhungrende arbeidere. Det var jord, de manglede. Det var jord, de vilde have til at leve og arbeide paa, og det eneste de forstod af den marxistiske lære var det, at jorden skulde tilhøre folket i fællesskab. Det var derfor ogsaa først, da en sværmer ved navn Stefan Varkonyi fremstod blandt folket, at den socialistiske bevægelse tog fart. Under henvisning til bibelens forskrifter forkyndte han, at jorden var hele folkets eiendom og følgelig burde deles lige mellem alle.

Den lære kunde arbeiderne forstaa, den ting var jo saa klar og simpel, syntes de, at de, som vilde arbeide paa jorden, ogsaa skulde have ret til et stykke af den, fordi der kun saaledes var mulighed for ham til at kunne udnytte sit arbeide. Og selv da en af den «hellige» Varkonyis apostle prædikede: «Lad folket dele jorden. Lad enhver faa en lige del. Hvis eieren modsætter sig, saa slaa ham ihjel», selv da fandt folket sagen ganske i sin orden og beredte sig til at følge anvisningen. — I 1897 kom det da til den første af de store høststreiker, som har ødelagt uhyre værdier i Ungarn. Flere steder delte folket i sin naivitet virkelig jorden mellem sig, og de forsøgte endog at bemægtige sig grundbøgerne for at ødelægge dem og saaledes tilintetgjøre alt bevis for tidligere eiendomsret. Hist og her kom det til voldsomme sammenstød med den væbnede magt, og det var ikke altid, at bønderne trak det korteste straa. Og mange var de godseiere, som for første og eneste gang i sit liv har maattet betale sine arbeidere en anstændig løn for høstarbeidet, hvis de i det heletaget vilde have sæden bjerget.

Men regjeringen havde ingenlunde været ørkesløse tilskuere ved streiken. Allerede før den var erklæret, havde landbrugsministeren, der selv er storgodseier, truffet energiske foranstaltninger. En reservearmé af landbrugsarbeidere blev organiseret og sammentrukket paa et af statens store godser. Her laa ved streikens begyndelse ikke mindre end 3 000 mand rede til at gaa derhen, hvor deres arbeide krævedes. Ialt blev under streiken 5 277 mand saaledes udsendt; men der var jo overordentlig mange godseiere, der havde maattet indvilge i arbeidernes lønskrav, — der var forøvrigt ogsaa mange arbeidere, der sultede den vinter fordi de intet arbeide havde havt — saa man d. v. s. godseierparlamentet satte sig straks til med energi at lovgive for at undgaa nye streiker.

Nu vilde det jo ganske vist have været den simpleste vei at gaa ved fornuftig lovgivning at give arbeiderne adgang til den jord, de saa heftig begjærede; der vilde saa vist have blit nok tilbage til godseierne endda. Dog det laa ganske udenfor godseiernes planer. Derimod blev der givet en hel række love som i aand og virkninger minder ikke saa lidet om de love, som Henrik den ottendes og Elisabeths parlamenter udfærdigede for at undertrykke arbeiderne.

Ved den vigtigste af disse love, no. II, 1898, er arbeiderne gjort solidarisk ansvarlige for den skadeserstatning, som godseieren har krav paa, hvis nogen af dem udfører sit

arbeide slet. Og skulde en eller flere arbeidere udeblive fra et af dem overtaget arbeide, da kan godseieren ved gendarmernes hjælp lade dem føre tilbage til arbeidspladsen. Skulde arbeiderne vægre sig ved at begynde eller fortsætte et arbeide eller forsætlig udføre det slet, da ifalder de strafansvar og kan paadrage sig indtil 60 dages fængsel. Endelig indeholder loven overordentlig strenge bestemmelser mod streiker, der simpelthen forbydes. Den der søger at virke for en streik, den der samler penge dertil, holder møder med dette formaal for øie, ja selv den, der giver lokale til mødet, straffes med en bøde af 400 kroner og 60 dages fængsel.

Historien har bestandig fortalt os, at de, der overfor en fattig og undertrykt arbeiderklasse sidder inde med magten og ikke er bange for at bruge den, de vil altid til slut sætte sin krig igjennem. Kampen var for ulige, godseierne vandt med glans. Og udvandringens stigen er folkets tause svar paa streikeloven. Fra 22 000 i 1898 gik den op til 43 000 i 1899, til 54 000 i 1900, til 71 000 i 1901 og til 91 000 i 1902. — I 1903 og 1904 var der imidlertid atter alvorlige uroligheder; men ordenens haandhævere seirede, og udvandringen steg til 119 000 i 1903. I 1904 sank den ganske vist til 97 000, men kun for i 1905 at stige til 170 000 og til 178 000 i 1906.

Men hvad kan arbeiderne gjøre andet end at udvandre? Der er tre gange saa mange dagleiere, som der er arbeide til paa de store med maskinkraft dyrkede godser. Afskaaret fra adgang til ved direkte arbeide paa egen jord at tilfredsstille sine fornødenheder, males de allerede før streikeloven til støv mellem to haarde møllestene. Den ene er deres eget begjær efter brød, den anden godseierens manglende efterspørgsel efter deres arbeide. Deres sidste vaaben var streiken; men nu er selv streikens giftige, tveeggede sverd slaaet dem af haanden af deres mægtige modstandere, der iklædt streiklovens middelalderlige panser skaanselsløst tramper ned den sidste rest af velvære hos folket.

Men følgerne af godseierpolitiken vil ikke lade længe vente paa sig. Pladsen tillader ikke at komme ind paa alle de politiske, sociale og økonomiske forsyndelser, hvori den herskende race har gjort og gjør sig skyldig overfor de undertrykte racer, som i overlegent antal omgiver den solide kjerne af magayarer. Det er ogsaa tilstrækkeligt at nøies med en henvisning til, at en af de nærmeste følger af godseiernes sneversynede politik vil blive den magayariske races gradvise forsvinden. Arbeiderne udvandrer i stigende maal. Maaske svarer tallet — 45 000 — paa udvandrere med magayarisk modersmaal i 1905 ikke ganske til forholdet mellem magayarer og undertvungne racer i landet selv. Men disse racer modtager idelig forsterkning fra stammefrænder paa den anden side af den ungarske grænse, medens hver udvandret magayar betyder et positivt tab for racen.

Og samme aar var udvandringen større end fødselsoverskudet, idet dette kun var paa 160 000 imod en udvandring af 170 000. Men dette lave fødselsoverskud skyldes alene den magayariske race. Medens slovaker og rumæner saavelsom serber og kroater formerer sig ubekymret, er malthusianismen blit en faktor af betydning hos magayarerne. Bønderne, som jo udgjør den overveiende del af folket, selv om de kun har en forholdsvis ringe del af jorden, er blit bange for, at dagleiernes skjæbne skal blive deres børns. Jord kan de ikke faa tilkjøbs, og skal de vedblive at udstykke de allerede sterkt udstykkede bondejorder, da vil der ikke

blive nok til at leve paa for hvert enkelt af børnene. Derfor afholder de sig fra at faa mere end høist et par stykker.

Allerede 1900 var kun 8 740 000 af en befolkning paa 19 254 000 af magayarisk afstamning, og i dette tal maa endda medregnes de allerfleste af de ca. 800 000 jøder, idet disse næsten uden undtagelse taler ungarsk. Der er saaledes en ikke helt ringe fare for, at den magayariske race inden ret længe vil være blit saa underlegen i tal, at den ikke længere kan vedligeholde sin politiske overlegenhed, og denne fare bliver ikke mindre derved, at det ret betydelige antal magayarer, som flytter til Kroatien og Slavonien i henhold til professor Gonnard hurtig bliver kroatiseret. Men i politik som i krig er det i længden de sterkeste bataljoner, der seirer.

I foranstaaende skitse har det kun været muligt at faa plads til enkelte sider af de spørgsmaal, der beskjæftiger de ungarske politikere, de nemlig der angaar landbruget. Men da landbruget i Ungarn repræsenterer de ²/₃ af folket, er dets trivsel eller forfald ogsaa landets vigtigste interesse. Og det er da ogsaa landbruget eller rettere nogle faa tusinde magayariske godseiere og storbønder, der sammen med nogle rige jøder raader for landets skjæbne. Magayarerne ynder at kalde sig den herskende race i Ungarn og drømmer stolte drømme om fordums hæder og fremtids magt. Gud hjælpe dem for herskende race de er. I stadig stigende strømme udgyder den magayariske flod sig over de nordamerikanske prærier, fordi de ungarske magnater, der har hersket over landet, har regjeret arbeiderne til tiggerstaven og sig selv i lommen paa de kapitalsterke jøder i Buda-Pest.

Til jødernes ære maa det forøvrig siges, at baade det liberale og navnlig det socialistiske parti tæller mange fremragende ledere af israelitisk herkomst; men hvad bliver det saa til med magayarerne som den herskende race? Ved social uretfærdighed har de magayariske magnater ødelagt folkets trivsel, og den magayriske del af befolkningen har lidt derunder fuldt lige saa meget som de andre racer. Og ved politisk uretfærdighed mod disse racer har de ydерligere skabt et had, der til enhver tid er rede til at bryde ud i luer. Alt i alt er det trods magayarernes mange gode sider neppe for meget at sige, at hvis de overhovedet har havt nogen mission i den europæiske civilisation, saa har de i hvert fald røgtet den slet.

Erik Givskov.

Suezkanalen.

I flere maaneder har der været ført underhandlinger mellem kanalselskabet og den ægyptiske regjering om en forlængelse paa 100 aar af koncessionen. Den nuværende koncession gjælder for 99 aar, regnet fra kanalens aabning 1869. Selskabet tænker at bygge en ny kanal parallel med den forrige. Regjeringen er villig til at forlænge koncessionen til aaret 2014. Forhandlingerne ser ud til at faa en gunstig løsning.

Fyrst Ito og det nye Japan.

Efter *Alexander Ular* i «März».

Fyrst Ito, skaberen af det moderne Japan, er faldt som offer for en koreansk kugle — et folks hevn traf ham tilslut.

Ofte og sikkert med fuld ret er Ito blit sammenlignet med Bismarck. Personlig ligned han ham paa ingen maade. Itos ydre svarte slet ikke til de forestillinger, en europæer har af en revolutionær diktator, en stor statsmand, en diplomat af aller første rang, en erobrer. Mod den tyske kjæmpe var han sikkert den lille, rappe, gule abe, som man i Rusland gjorde sig lystig over helt til slaget ved Mukden.

Eller vi kan sammenligne ham med Lihungchang. Ved siden af denne kinesiske kolos, som med sin plumpe ro, sine langsomme bevægelser, sit foragtelige smil var et levende symbol paa sit land og sin race, saa Ito med sine grinende mongoltræk ud som en dverg som med smidighed og kløgt maa erstatte hvad der mangler ham i størrelse. Saaledes var han et billede paa sit land som ved sluhed og dygtighed er kommet paa høide med verdenspolitikens kjæmper.

Ito havde heller ikke meget af karakteren hos Bismarck eller Lihungchang. I det høieste havde alle tre fælles det koleriske temperament, den hang til farlige vredesudbrud, som dog næsten altid bare raste frem, naar det kunde nytte noget. Denne evne til at bide sinnet i sig for saa i afgjørende øieblikke at lade det bryde løs — ligesom en general sit tunge reserveartilleri — paa modstanderens sidste kraft synes forresten at være karakteristisk for store statsmænd.

Men ellers havde han intet af Bismarcks værdighed eller Lis overlegne nonchalance. Hans samtale var, naturligvis undtagen ved officielle anledninger eller forhandlinger, yderst livlig og vittig. I sit private liv tabte han aldrig lysten til eventyr og usædvanlige nydelser. Man husker hvorledes han som ungt menneske forklædt som matros reiste paa et engelsk skib til England — skjønt udvandring var forbudt under dødsstraf — for at gnave af den forbudne frugt, vesterlandets kultur og raffinements.

De anekdoter som fortælles om hans muntre streger, hans utallige kjærlighedseventyr, hans uhørte drikkelag, vilde fylde mange bind. Og naar man spurgte ham ud om statssager som skulde holdes hemmelige, var det meget morsomt at iagttage hvorledes han pludselig med gemytlig smidighed sprang fra finanserne eller den høie politik over til uskyldigere emner og sværmed for en skuespillerindes skjønhed eller den fyldige smag i en gammel burgunder.

Han var for at bruge et udtryk af Nietzsche helt igjennem orgiastisk anlagt. Og hans palads i Søul, hvorfra han autokratisk regjerte Korea, hans største gave til Japan, det har til rædsel for alle spidsborgerlige undersaatter oplevet sande orgier til ære for Bacchus og Venus.

Dette fremstormende temperament, som hans vidunderlig udviklede intelligens lykkeligvis kunde lede i ufarlige baner, er i grunden ogsaa det sterkeste træk i hans politiske

virksomhed. Ligesom han i det private liv altid fandt nye veie og midler til at gjøre sig livet saa behageligt som muligt, saa forstod han ogsaa i politiken at aabne nye baner for sig som kunde bringe ham nærmere til maalet.

Hele hans liv var i grunden fyldt af en eneste idé. Han vilde gjøre Japan til et andet England og styre det næsten uindskrænket. Og med et arbeide som varte over firti aar fik han ogsaa næsten helt gjennemført dette livsverk. Han er vel omtrent det eneste eksempel paa en statsmand, som i hele sit liv, uden en eneste gang at miste sin magt paa grund af fiendtlige intriger eller fyrstelig unaade, under et teokratisk monarki, gjennem en tid med revolutioner og krige, har ledet sit lands regjering. Sikkert er det kommet ham tilgode, at monarken ved begyndelsen af hans løbebane var et lidet barn og maatte lade sig danne af ham som han vilde. Men alligevel er denne uhørte fasthed i hans magt et vidnesbyrd om en glimrende diplomatisk kunst.

At han som ganske ung mand, efter udbruddet af revolutionen i aaret 1864, af alle blev anerkjendt som den aandelige fører for den revolutionære adel, det beviser uden videre hans umaadelige overlegenhed. De sidste tilhængere af det styrtede major-domus-styre betragted da ogsaa ham som sin værste fiende, og ved de forskjellige forsøg paa modrevolutioner, som han slog ned med ubønhørlig strenghed, slap han med nød og neppe frelst fra et dusin attentater.

Det trænges ikke at gi nogen udførligere fremstilling af hans kolossale reformarbeide, som paa tyve aar forvandlet Japan fra et asiatisk barbarland til et — idetmindste ydre seet — moderne kulturland. Efter øieblikkets reformkrav eller den politiske nødvendighed leded han selv snart det ene, snart det andet ministerium og fastslog personlig paa ethvert felt grundsætningerne for ændringen af styret.

Overalt viste han en utrolig sikker dømmeevne og en ligefrem revolutionær frihed for fordomme. Hvert kulturland maatte gi det bedste som det havde frembragt. Tyskland videnskaben og militærvæsenet, Frankrige retsvæsenet, England og Amerika tekniken og sjøvæsenet. Bare i den indre politik var han altid selvstændig, fordi forholdene her var saa forskjellige fra ethvert andet lands. Og derfor er hans arbeide netop paa dette omraade saa ofte blit misforstaaet.

Aldrig har Ito tænkt paa — som man i Europa har troet — ligesom de franske adelige d. 4de august 1789 — at bryde det gamle feudalherredømme, for at opløse lensadelen i folket og gi dette en afgjørende indflydelse. Han vidste jo altfor godt, at folket paa ingen maade var modent til at bruge de hastig indførte reformer. Folkeregjering vilde været det samme som reaktion. Netop den absolute lydighed, den blinde disciplin, som var saa fast indgroet i folkesjælen, maatte bruges til at «civilisere» folket.

Derfor satte Ito simpelthen istedetfor smaafyrsternes lensautoritet det keiserlige politi. Nu er der ingen saa stramt regjeret politistat som Japan. Med magt blev folket presset ind i den importerte ramme af moderne kultur og holdt fast i den. Bare under disse omstændigheder holdt Ito det for muligt officielt at afskaffe det gamle feudalstyre. Ikke netop fordi det var reaktionært (i virkeligheden var det længer fremme end folket), men simpelthen fordi det danned en ubehagelig modvegt til den keiserlige centralmagt. Ito gjorde folket frit for desto sikrere at trække det under den øverste statsmagt.

I endel aar iagttog han saa, hvad folket foretog sig med sin frihed. Han kunde med tilfredshed slaa fast, at de feudale traditioner leved videre, slig som han havde ventet. Han kunde derfor tilslut paany indføre det gamle feudalsystem i ganske moderne form og under paaskud af endnu større frihed sikre sin egen kaste, som han aldrig havde villet tage magten fra, dens tidligere magtfylde. Han indførte nemlig en forfatning, som havde til følge, at mængden overalt sendte sine gamle lensherrer som deputerede til parlamentet. De regjerte saa her fra nyt af, uden at folket, heller ikke Europa, kunde se noget andet i det end et moderne fremskridt.

Saaledes var nu det indre spørgsmaal dygtig løst. Men med bevidstheden om voksende magt og med vissheden om farlig overbefolkning nærmed sig nu problemet om ydre magtudvidelse. Ikke bare industrien, men ogsaa og fremfor alt befolkningen søgte eksportomraader. Og paa samme tid var den kunstig ophidsede nationalfølelse allerede blit saa sterk, at man ikke kunde tænke paa nogen masseudvandring til fremmede lande.

Saavel folket som følte sig klemt inde paa øerne, som den herskende klasse med dens voksende magthunger, tænkte bent frem paa Korea. Om denne halvø, næsten saa stor som Italien, har der i gammel tid været ført krige i dusinvis. Erobringen af den blev nu, og har været det til den sidste tid, den vigtigste del af det japanske statsliv.

Men Korea stod under Kina, selv om overhøiheden bare var nominel. Saa kom det til krigen med Kina; den var Itos verk. Ofte har man paastaaet, at denne krig var enslags militært 'eksperiment, at Ito med den vilde prøve værdien af den nye organisation og paa samme tid opelske hos folket en endnu sterkere nationalbevidsthed og en endnu dybere hengivenhed for den herskende klasse. Men Ito har selv senere tilbagevist denne mening som feilagtig, og i det var han vistnok ganske oprigtig. Han vilde ha Korea og vilde intet andet. Og trods alle seire blev Korea igjen revet fra ham af stormagterne, som selv tænkte paa en deling af Østasien.

Overenskomsten i Shimonoseki var den eneste store skuffelse i Itos liv. Hele hans livsverk syntes truet. Og som en haan mod Japan tog nu Tyskland Kiauchau, England Weihaiwei og Rusland rykked ind i Mandsjuriet. Da voksed der op i ham et sandt had mod Europa. Det drev ham til fra nu af med hensynsløs magt og med skjult nag at kjæmpe mod de folk, som ikke vilde lade Japan bli stort.

Han overtog personlig ledelsen af udenrigspolitiken. Men endnu tænkte han ikke paa at maale sig i krig med nogen af de europæiske magter. Eksperimentet med den kinesiske krig havde paa ingen maade overbevist ham, og han turde ikke tænke paa at stanse med vaaben i haand den værste rival, Rusland, paa dets marsch frem til det japanske hav.

Men de russiske intriger i Korea kunde ikke tilintetgjøres uden med magt. Han lod myrde Koreas russiskvenlige keiserinde, og opnaadde en stadig større indflydelse i landet. Men netop da gjorde Rusland sig færdig til at gribe ind med militær. Czarfamilien havde sat mangfoldige millioner ind i koreansk tømmerhandel. Men af frygt for krig prøved Ito nu først sin diplomatiske kunst, og han udførte et mesterstykke, som har bestemt stormagternes politik til den sidste tid.

Den økonomiske og financielle stilling i Japan var slig, at der syntes at være bare to udveie, enten et kjæmpelaan eller en erobringskrig.

Ito bestemte sig naturligvis for laanet og forhandled nærmere om sagen med den franske gesandt, Duboil. Men denne svarte aabent, at den franske regjering bare vilde godkjende laanet paa den betingelse, at freden i Østasien blev sikret for en menneskealder fremover. Dette vilde ikke være muligt uden ved at afslutte en traktat med Rusland. Og nu gik Ito og Duboil virkelig til at udarbeide et forslag til en slig traktat, hvor Koreas uafhængighed og principet «den aabne dør» i Korea og Mandsjuriet skulde sikres for tredive aar. Udkastet var overordentlig klart og fornuftigt. Selv den russiske udenrigsminister, grev Lamsdorff, som det blev meddelt i fortrolighed, fandt at det var en udmerket løsning paa spørgsmaalet.

For at undgaa krig begav Ito sig nu til Petersburg. Han maatte vente i ugevis, og hver dag undskyldte grev Lamsdorff sig med, at han ikke kunde faa bestemt svar fra czaren. Denne var ganske i hænderne paa storfyrsterne og spekulanterne, som allerede havde lokket ham femten millioner rubler ud af lommen til Koreaforretningen. Han gjorde den uhøflighed at ignorere Itos forslag.

Tilslut reiste Ito, til Lamsdorffs fortvilelse. Men han erklærte dog, at han vilde vente otte dage i Brüssel paa svar, og fik han et imødekommende telegram, skulde han straks vende tilbage til Petersburg. Men telegrammet kom ikke.

Ito indsaa da at krigen var uundgaaelig, gjorde ogsaa Lamsdorff opmerksom paa det i en privatskrivelse og — reiste til London. Han fremlagde aabent for den engelske regjering hvad der var hændt i Petersburg. Kort tid efter kom saa istand det engelsk-japanske forbund, som traadte i stedet for det projekterte russisk-japanske.

De følgende to aar brugte Ito saa til det kjæmpearbeide at organisere krigen. Han personlig var seierherren.

Saa lod han sig udnævne til vicekonge i det erobrede Korea, som han vilde forvandle til en japansk befolkningskoloni. Men det lykkedes ikke for ham. Krigstiden i Japan havde udviklet en spekulationslyst og en forretningsfeber, som den gamle lensadel tænkte at nytte ikke bare til at berige sig, men ogsaa til at udvide sin magt. Med udviklingen af industrien var der kommet stridige tanker hos proletariatet, og udsigten til endnu længe at holde vedlige det «parlamentariske» lensvæsen, som Ito havde git landet, den forsvandt.

Saa kom adelen paa den tanke at lade det gamle feudalstyre, territorialstyre, leve op igjen i det erobrede Korea, til nytte for sig. Og Ito hjalp saa meget villigere med til dette, som han jo altid havde været en fiende af virkeligt demokrati.

De adelsgrupper, som Ito hørte til, grunded enslags koreansk jordtrust med Nagaoka som forretningsfører og søgte at trække japanske kolonister til disse landstrækninger. Under skin af forpagtningskontrakter maatte kolonisterne i virkeligheden betale tribut til sine gamle japanske feudalherrer. Men japanerne vilde og kunde ikke dyrke andet end den jord som var den bedste, og hvor koreanerne havde boet i umindelige tider. Eierne blev saa af trusten, altsaa af Ito som sad i Søul, med magt drevet bort fra sin arvede jord.

Istedetfor at regjere landet faderlig, styrted Ito det af forretningsgrunde i evindelig splid, udfordred til oprør og attentater, kortsagt, gav ikke landet ro og rigdom, men stadig borgerkrig. Dette er det mindst berømmelige blad i den mands historie, som nu ligesom Bismarck i

Tyskland vil bli en nationalhelt. Og for denne feil, som han med et lidt kjøligere temperament let havde kunnet undgaa, er han ogsaa faldt som offer.

Det er trist nok og betegnende for vor tid, at en mand som har skabt et rige, udviklet et folk, ydmyget stormagter, ikke gaar til grunde i sin rolle som en historisk personlighed, men i egenskab af en spekulerende storkapitalist.

De første Forbindelser mellem Rusland og Vesteuropa.

Paa Grundlag af gamle Gesandtskabsberetninger.

Efter *Dr. R. Stübe* i «Die Umschau».

Nu og da i det 16de aarhundrede dukker der op i Europa den tanke, at Rusland kan træde ind i Europas ring af stater. Den første, som trodde at Rusland havde en fremtid som politisk stormagt, var Leibniz. Han veksled breve med Peter den store. I czaren og hans verk saa han et billede paa Ruslands fremtid.

Før havde man ignoreret Rusland. Det gjaldt for et ganske fremmed, orientalsk land, som ikke var istand til at tage del i Europas politiske liv. I historiske arbeider fra det 17de aarhundrede har Rusland en ligesaa ubetydelig rolle som nu Marokko eller Abyssinien. Da stod Tyrkiet i langt større ry og var langt bedre kjendt.

Rusland var høist et gjennemgangsland for handelsfærdselen til Persien, Indien og Kina. Nu og da dukker frem den tanke, at man burde faa korn fra Rusland, og at det kunde bli et marked for den europæiske industri.

De geografiske forestillinger om Rusland er meget uklare. Polakken Moskewitsch i begyndelsen af det 17de aarhundrede skriver, at i Rusland bor lapper og det «ved det nordlige ishav lige i nærheden af Indien. Dette folk heder ogsaa japanere». Og en russisk diplomat melder, at man i Paris tror at Moskva ligger ved verdens ende, nær Indien.

Men hvad man i Vesteuropa tænker sig om Rusland, er alligevel ingenting mod de russiske forestillinger om Vesteuropa. Der viste sig somme tider russiske gesandtskaber i Europa, og der hændte dem underlige ting. En diplomat som var sendt til paven, mente at han hersked i Venedig. Russerne opsøgte konger som længe havde ligget i sin grav, saaledes i 1667 Filip IV af Spanien, død 1665. De russiske diplomater kom til lande som de aldrig havde hørt noget om. Diplomatisk uddannelse eied de ikke.

Men de europæiske fyrster imponerte slet ikke czaren. Da havde han langt større respekt for den persiske konge, sultanen og andre orientalske herskere med absolut magt. Til europæiske herskere skrev

man simpelthen russisk, til shahen i tatarisk sprog.

De europæiske herskeres magt forekom czaren meget ubetydelig. Det kan man f. eks. se af et brev, som Ivan IV i 1570 skrev til Elizabeth af England. Der staar blandt andet:

«Vi har tænkt at du var herskerinde i dit rige og havde statsmagt, at du vogted paa din stillings ære og varetog dit lands tarv. Men vi hører, at der i din stat, uafhængig af dig, regjerer andre folk — og hvad slags folk! — almindelige kjøbmænd, og du er en ganske ordinær pige».

Slige prøver paa orientalsk-despotisk hovmod vrimler det af i czarens korrespondance. Og til det svarer de russiske gesandters optræden i Europa. De udmerker sig ved uopdragenhed og ved den værste løgnagtighed.

I det 16de og 17de aarhundrede var det russerne forbudt overhovedet at reise til udlandet. Bare moskovitiske gesandtskaber dukked op i Europa. Og det indtryk de gjorde, var saa daarligt som vel muligt. Det var ikke uddannede statsmænd, fortrolige med de politiske forhold, men adelige hofmænd hos czaren. Ofte maatte de reise meget mod sin vilje, de havde ingen idé om sin opgave, og paa grund af sin personlige udygtighed var de bundet til meget udførlige instruktioner.

De indskrænked sig mest til pinlig at vogte paa det ydre ceremoniel. Nogen slags sprogkundskaber havde de ikke. Uden tolke — oftest tyskere eller polakker — kunde der ikke udrettes noget. Blandt diplomaterne i det 17de aarhundrede blev der ikke lagt saa sterk vegt paa noget som paa elegant talefærdighed. Desto mere afstikkende var de russiske agenters ubehjælpelighed. Desuden blev det fremmede indtryk forsterket af den tartariske dragt, som staar i sammenhæng med den kinesiske. Først Peter den store indførte europæiske klær.

Men mest blir disse folk dadlet for sin karakter. Man beskylder dem for uvidenhed, raa opførsel, bestikkelighed.

En pavelig diplomat beretter i 1582 om et russisk gesandtskab i Rom, at det udmerked sig ved umaadelighed i mad og især drikke, ved raa manerer og voldsom færd.

Ved hoffet i Wien viste der sig i 1613 to ganske ukultiverte mennesker, som drak sig fulde, sloges og skjældte hverandre ud med de uhyrligste ord. Disse herrers følge indlod sig paa de værste udskeielser, saa de maatte sættes i fængsel. For at gjøre et godt indtryk tog de i tre dage privatundervisning i at hilse og bukke. En tysker maatte lære dem det. Siddende paa en stol forestilled han keiseren, og russerne øved sig med saa stor iver, at de ved audiensen rørte gulvet med panden.

Stundom gik det endnu værre til. Vi hører, at en russisk gesandt i Persien røved en gut og en ung pige og gjemte dem i sin bagage.

Man forstaar da let, at de russiske instruktioner indeholdt følgende gode regler for gesandterne:

«De skal i selskab opføre sig høflig og forbindtlig, sidde stille ved bordet, ikke beruse sig, ikke føre upassende samtale, ikke trætte». Men endnu mere karakteristisk er disse bud: «I fremmede lande maa de aldrig plyndre husene, ikke med vold berøve nogen hans eiendom, ikke prygle eller røve noget menneske».

Slige formaninger trængtes. En russisk diplomat kom i 1658 til Pillau for at opsøge den store kurfyrste. Lige ved grænsen var der en styg scene. Russerne drak sig fulde, det kom til stort slagsmaal, og mange blev haardt saaret. Gesandten selv

opførte sig meget ubehersket. En brandenburgsk embedsmand skriver: «Han klaged over at den bolig han havde faaet var for daarlig, han fandt at flaskerne og glassene paa bordet ikke var store nok, og trued med at kaste alle fade paa gulvet. Han skjældte og smeldte under hele maaltidet. Det er barbarer, der trækker os om ved haarene».

Men endnu værre var det indtryk, som et russisk gesandtskab gjorde i det fineste kulturland dengang: Italien. Det kom did i 1656. Vi har italienske beretninger. Gesandten selv gjorde opsigt ved sin fæle urenslighed og sine udskeielser. Disse moskoviter er svin og halvdyr, heder det. Gesandten mishandled personlig andre medlemmer af gesandtskabet paa det frygteligste. Russerne udbreder — heder det siden — overalt den gyseligste lugt. Komiske træk er der ogsaa. Naar man gav dem flere flasker vin, blanded de alle sorter sammen. Russerne kjendte ikke til at bruge gaffel. De prøved at efterligne de andre. Men det første forsøg var ikke vellykket. De tog alle stykker med fingrene op af fadet, stak dem paa gaffelen og førte dem saa til munden.

Et andet russisk gesandtskab, i 1659, opførte sig ikke bedre i Italien. De foregav at de ikke havde reisepenge og bad overalt om hjælp. Storhertugen af Toskana forsynte dem med penge paa den betingelse, at de ikke skulde tigge i landet. Men det gjorde de alligevel.

Usædvanlig frækt maa det russiske gesandtskab i Kjøbenhavn i 1651 ha opført sig. Først klaged de over at de gaver, de havde faaet, var for smaa. Saa gjorde de sig ved sit uvæsen saa umulige i Kjøbenhavn, at man fjerned dem fra byen og gav dem plads i et kloster. Kong Frederik erklærte: «Kommer der endnu engang russiske gesandter til os, saa vil jeg la dem bo i grisehuset. For der, hvor de har boet, kan ingen siden holde ud for bare skidt».

Lignende beretninger har vi fra Holland, Frankrige, England. De gaar alle ud paa det samme. De repræsentanter, som Rusland sendte til Vesteuropa, viste at Rusland var et barbarisk land.

Og dog var dette bare ganske harmløse prøver i forhold til de indtryk, som vesteuropæere — gesandter eller kjøbmænd — fik i landet selv.

At reise i Rusland var en meget besværlig sag; der fulgte alleslags farer og ubehageligheder med.

Selv naar de reisende kom som repræsentanter for fremmede stater, blev de stanset ved grænsen, indtil der fra regjeringen i Moskva var kommet tilladelse til at fortsætte reisen. Med orientalsk ringeagt for tidens værdi lod man de fremmede ofte vente i mange dage, ja i ugevis, paa den ene station efter den anden, før de fik komme til Moskva.

Ogsaa i det viste Peter den store sig som en moderne europæer, at han forstod tidens værdi og retted paa disse forhold.

Naar gesandterne først var inde i landet, saa fik de ikke et øieblik røre sig uden under den strengeste opsigt. Man skjønte godt at de kunde iagttage mange kjedelige ting i det russiske liv. Og dog vilde man gjøre et godt indtryk paa udlandet. Man benytted to midler. Enten satte man freidig og letvindt de fremmede gesandter i fængsel, eller man prøved at narre dem, saa de skulde tro at alt var saare godt.

I 1568 blev den engelske gesandt Randolph holdt strengt indespærret, forat han ikke skulde faa vide noget om Ivan IV's massehenrettelser af mange tusind uskyldige mennesker.

Under en frygtelig hungersnød, da folk døde af sult i hundredtusindvis

prøved man ved store udstillinger af levnedsmidler at indbilde de fremmede gesandter, at der var velstand og lykke.

Somme tider lykkedes disse streger. En af de frygteligste katastrofer i medicinens historie er pesten i 1654. I Moskva døde 85—90 procent, og landet blev simpelthen affolket. Dengang kom den venetianske gesandt Vimina. Paa hele reisen holdt man ham fanget. Han fik ikke vide noget og blev indkvarteret hvor der endnu var mennesker.

Dansken Ulfeldt sad i 1575 i fem uger fængslet, trods energisk protest. Jesuiten Poesevin havde i 1582 i Moskva en saakaldt æresvagt paa 60 soldater, som hindred ham i at røre sig og at tale med nogen.

Da et svensk gesandtskab i 1569 kom til Ivan IV, spærred man dem først inde i 4½ maaned. Man satte palisader om deres hus og tælled dem en gang om dagen. Da de endelig fik slippe ind til guvernøren, var audiensen meget uelskværdig. Gesandten selv og hans sekretær blev kastet ud af værelset. De vilde flygte i sine vogne, men blev fanget igjen. Man bandt deres hænder fast paa ryggen og drev dem slig igjennem byen, trak klærne af dem og haaned dem. Deres penge og sølvting blev stjaalet fra dem. I tre dage sad de indespærret paa vand og brød. Tilslut fik de reise videre, men underveis blev de behandlet som forbrydere. I Musom blev de igjen stanset og sad her fast i 14 maaneder. Pesten brød ud, og 15 medlemmer af gesandtskabet døde. Ivan IV modtog dem barbarisk brutalt; omsider fik de reise hjem igjen.

Hvorledes det gik til ved audienser hos Ivan IV, kan vi se af en dansk beretning fra 1575. Ivan havde staset sig barbarisk til i alle farver, hængt kjæder og perler paa sig. Han gjorde sig til af sine kostbare ringe og sagde uforskammetheder om Danmark, medens gesandterne talte. Naar titelen czar blev nævnt, løfted han øienbrynene og skuldrene høit og viste idethele det latterligste hovmod. — Undertiden tænkte man ligefrem paa at lade gesandterne henrette.

Slig var det for diplomater at færdes i Rusland. Ogsaa materielt betydde det forsagelse at komme did. Utallige klager er der over den daarlige mad og over mangelen paa alslags komfort, men fremfor alt over den forfærdelige urenslighed. Tyskeren Olearius giver en vidunderlig beretning om hvorledes det gik til ved det fyrstelige bord. Der var f. eks. ikke tallerkener. Og da der engang dukked op sølvtallerkener, var de saa skidne som om de aldrig havde været vasket. Russerne trodde nemlig, at tallerkerne ved at pudses tabte i vegt.

Dansken Juel udtalte sig ganske fortvilet om den modbydelige opførsel af de sanseløst drukne. Da en niece af Peter den store gifted sig, var der ved bryllupet ikke andet end træskeer. Saa sent!

«Russerne er ikke vant til at gjøre sig stor møie med vask af fadene. Selv de storfyrstelige fade ser sorte og ækle ud». — «Ved hoffet gaar det svinsk til», siger en anden i 1704.

I dette stykke var ogsaa Peter den store helt og holdent en russer. Men rigtignok var hos ham alting forbundet med en grotesk, vild, grusom humor. Om selskabslivet under Peter den store er der utrolig krasse fortællinger.

Dansken Juel siger: «Peters gjester skreg som drukne mordere, det var en larm som i et bondegilde».

Peter som aandelig seet stod høit over sin tid og sit folk, følte sig dog yderst vel tilmode i et brutalt, uhøvisk selskab. Han havde den største glæde af fuldskab, kjørte ofte i dage

og nætter fra hus til hus for overalt at lave svirelag.

Da der engang var fest paa et skib, skulde dansken Juel, som allerede havde taget rigelig til sig, tømme endnu et stort bæger hed vin. Han vilde ikke gjøre det og klatred i sin angst op i masten. Czaren klatred efter ham med det fyldte bæger og tvang ham til deroppe at tømme bæger paa bæger paa Ruslands vel. Halvt sanseløs naadde Juel ned paa dækket igjen. Det er bare en scene af mange.

Ofte gik det endnu værre til. Gjesterne sloges ved taffelet, spytted hverandre i ansigtet, steg op paa bordet og traadte med støvlerne omkring i maden. Peter selv tog fremmede gesandter mellem sine arme, klemte dem halvt ihjel, kjæmpesterk som han var, og hældte vin i dem til de laa uden bevidsthed. Og dette var endda forholdsvis uskyldigt.

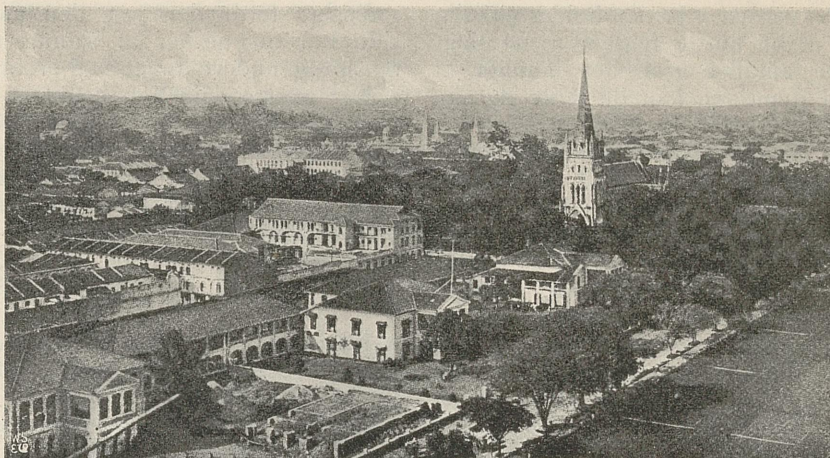
Gildet kunde slutte blodig, folk kunde bli slaaet ihjel.

Og alligevel var dette en bedre tid. Under Peter den store er der ro og maadehold, sammenlignet med tilstanden før ham.

Hvor høie og hvor lave Temperaturer kan levende Organismer taale?

De høiere udviklede dyr og planter har forholdsvis ringe modstandsevne mod høiere temperaturer. Allerede ved 45^0 til 50^0 C. begynder deres protoplasma at koagulere og hermed ophører ogsaa deres livskraft. I denne henseende er mange laverestaaende dyr og planter mere modstandsdygtige. De er mere seiglivede og kan uden skade taale temperaturer paa $60-80^0$. I det varme vand i Karlsbadssprudlerne lever forskjellige algearter. I de 75^0 varme kilder i Yellowstone park i Nordamerika trives ligeledes alger og bakterier, og i flere varme kilder ved Neapel lever ikke alene enkelte planter, men ogsaa insektlarver og en liden krebsart, skjønt disse kilder har en temperatur af 60^0. Endnu høiere temperaturer taaler frø af græs og kornarter. Naar de blot i forveien er blit berøvet sin vandgehalt, kan de i længere tid udsættes for en temperatur af 100^0 uden at de taber sin spireevne. Sporerne af mange bakterier kan ligeledes taale meget høie temperaturer, saaledes dør miltbrandssporerne først, naar de i tre timer har været udsat for 140^0. Blandt forholdsvis høit organiserede væsener, som taaler høiere temperaturer, kan nævnes hjuldyrene, smaa ferskvandsdyr, som henføres til ormene. Naar vandet, deres livselement, tørrer ud, tørrer disse smaadyr ind i slammet og vaagner igjen til nyt liv, naar de atter efter ikke altfor lang tid kommer i vand. Disse dyr har man i indtørret tilstand i længere tid udsat for en temperatur af 110^0, men desuagtet har de vaagnet tillive, da de sattes i vand.

Ogsaa mod høie kuldegrader besidder mange væsener stor livskraft. Pestbacillen dør ikke, selv om den i flere maaneder udsættes for en temperatur af $\div 31^0$. Difteribacillen kan taale $\div 60^0$ og tuberkelbacillen er livskraftig, selv om den i en time har været udsat for en temperatur af $\div 100^0$, mens pusstreptokokkerne endog kan taale $\div 252^0$. Mange frøsorter kan, naar de i forveien blot er vel udtørrede, nær sagt taale hvilkensomhelst lav temperatur. Enkelte høiere dyr kan forøvrigt ogsaa taale lave temperaturer. Fiske, froske og slanger kan man lade stivfryse og derpaa afkjøle indtil $\div 25^0$ uden at de dør, naar man blot ganske forsigtig tiner dem op igjen.

Singapore, en triumf for de hvide i Østasien. Kirkespiret og tennispladsene fortæller om europæernes magt her midt i et af Østens rigeste og tættest befolkede strøg.

Den store Konflikt.

Efter *Putnam Weale* i «World's Work».

Der er ikke mange ting som er interessantere end at studere kartet. Et stort verdenskart i Mercators projektion gir ligesom et horoskop for menneskehedens skjæbne. Det fortæller ikke lidet om hvad der vil hænde og ikke hænde for de forskjellige racer; den maade disse racer er fordelt over verden paa, er et vink om hvorledes jordens historie vil bli i fremtiden.

Et hovedtræk i den moderne politiske geografi er det, at de store menneskeracer og deres levested nu mere eller mindre har fæstnet sig for al tid — det vil sige for mange aarhundreder — hvor sikre paa det modsatte pessimisterne saa er.

De vældige vandringers tid — og med dem de vældige racekampe — er for længe siden forbi. Det er utænkeligt, at Europa nogensinde skulde ligge under for en sort invasion, eller at Amerika nogensinde skulde bli gult.

Den store aarsag til disse historiske vandringer — og dermed til de store konflikter de medførte — var meget enkel. Verden var forholdsvis folketom. Der var en voldsom forskjel mellem de civiliserede folk og barbarerne. Der var en vild foragt for liv og eiendom. Selv i bebyggede og velordnede lande var befolkningen liden sammenlignet med moderne folk, og i almindelighed begrænset til de frugtbareste sletter og dale.

Nu har næsten alle folk boet saa længe hvor de er, og befolkningen er blit saa stor og øger saa hastig, at man kan forudsige med temmelig stor nøiagtighed, naar der vil være et menneske paa hver acre dyrkbar

jord i verden. Jorden holder virkelig paa at bli hurtig fyldt af mennesker. Selve antallet gjør det umuligt, at der i fremtiden kan bli store flytninger.

Disse kjendsgjerninger alene er tilstrækkelige til for altid at begrave den gamle historie.

Virkelige grænser — mure for folkenes strømninger — er ikke elve eller fjelde eller have; sligt stænger bare vilde folk. Grænser, det er masser af mennesker som bor tæt sammen, som er høit kultiveret, som er bundet til jorden af sin kultur og sine traditioner, og sterke nok til at holde landets fysiske grænser respekteret. Kjød og blod er de moderne landegrænser.

Annektionen af Elsass-Lothringen.

Tysklands erobring i 1871 af Elsass-Lothringen blir af franskmændene betragtet som aabent røveri. Men man skal huske at den gjenindførte den gamle grænselinje mellem racerne. Indbyggerne i det omstridte land var nok blit sterkt forfranskede, men ikke i den grad at de var blit franskmænd, eller saa tyskere kunde tro de leved paa virkelig fransk jord.

Ovenfor er sagt, at vandringernes tid forlængst er forbi. Noget andet er det at ingen race vil være fornøiet med en vilkaarlig grænselinje, for kortere eller længere tid siden paatvunget den med vold, naar der paa den anden side af grænsen bor millioner mennesker af samme race.

Derfor er det at mange italienere drømmer om en dag at redde sine brødre paa den anden side af Adriaterhavet. Af samme grund ser rumænerne skinsygt paa den østerrigske provins Transylvanien, og derfor stirrer bulgarerne over Øst-Rumeliens grænse. Tyskere, grækere, russere, serbere og mange andre folk tror at de endnu ikke har faaet sine rigtige grænser, fordi der paa den anden side bor mennesker af samme race og sprog undertvunget ved erobring.

Det meste som kan hænde i den moderne verden, er at der i slige lande, hvor grænselinjerne ikke er naturlige, vil bli en stadig folkesvingning frem og tilbage — sandsynligvis ledsaget af blodige krige.

Asien og farve-problemet.

I Europa vil der ikke bli saa meget af slig strid, fordi der findes mange kunstige hæmninger, og fordi den voksende moderne kosmopolitisme mer og mer udvisker gammel forskjel.

Men i Asien er der umaadelige landomraader, som hele Amurlandet, ørkenerne i Centralasien, Øst-Turkestan, Persien og Lilleasien, hvor der endnu ikke er fastslaaet permanente grænselinjer. I disse lande findes jo praktisk talt ikke noget af den moderne civilisation og kultur.

I disse lande vil der øiensynlig gang paa gang komme vilde kampe. Det er et af de mest betydningsfulde træk i den moderne politiske geografi, at møien med alle saadanne asiatiske uroligheder maa falde paa Rusland. Dette lands grænse gaar jo tvers gjennem Asien til Stillehavet, og den danner den naturlige forpostlinje for de hvide i Asien.

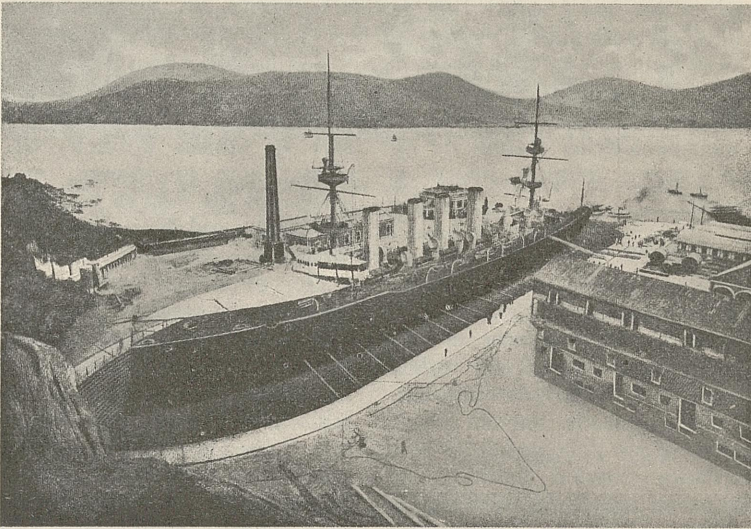
Andre steder i verden — i Amerika, Afrika, Australien — vil der ikke opstaa nogen store racekonflikter om herredømmet over jorden. Her er jo spørgsmaalet afgjort, mere eller mindre fast og klart.

Hele det amerikanske fastlands fremtid er for alle tider bestemt, saavidt man kan se. Australien vil vedblive at tilhøre de hvide, for de vil aldrig lade andre racer faa oversvømme det. Og Afrika, med undtagelse af Sydafrika, maa være de sortes land. Ingen andre kan trives her.

Racekampen mellem Europa og Asien.

Den store racekamp i verden maa altsaa bli den mellem de gamle modstandere Europa og Asien. Og det er en kamp ikke bare langs grænserne, men ligesaavel i hjertet af tæt bebyggede lande.

Dette er ganske naturligt. Europa og Asien danner i virkeligheden ét kontinent sammen. Hver del har sin særegne civilisation og kultur. Europa har hidtil hersket over Asien, og nu forbereder Asien sig til at ændre denne tingenes tilstand. Hverken kan de virkelige grænser mellem de to dele fæstne sig, eller forholdene omformes, før befolkningerne er blit langt større end nu, og før de to stridende civilisationer har nærmet sig hverandre meget mere baade i styrke og i livsvilkaar.

Hongkong, den store britiske flaadehavn i Østasien.

Paa samme tid som denne konflikt — det store problem i fremtiden — blusser op, er der ogsaa begyndt en anden racekamp, men forskjellig fra den og langt mere lumsk. Det er denne:

Der begynder nu mellem den hvide race og alle andre racer paa jorden en strid for at afgjøre, om ikke-hvide — d. e. sorte, gule eller brune — maa eller ikke maa strømme i noget stort antal ind i de hvides hjem for der at finde et let underhold.

Denne strid er for en stor del kunstig, da den efter sin natur er industriel, og den kan sandsynligvis endnu længe hæmmes ved kunstige midler — det er, saalænge der ikke vækkes sterke lidenskaber.

Men den blir meget farlig for de hvide, ikke fordi de jo kan kjæmpe den ud mod alle vanskeligheder, men fordi de næsten overalt i Afrika og Asien endnu spiller sin gamle rolle som erobrere og med magt hersker over uhyre masser af den farvede befolkning i verden.

Dette er den virkelige grund til at striden er farlig. Paa den ene side har de hvide begyndt at negte

de farvede at komme i noget større antal ind i deres lande. Paa den anden side fortsætter de med at herske som erobrere over umaadelige strækninger, hvis indfødte befolkning har lidet tilfælles med dem og hemmelig ser paa deres styre med sterk modvilje.

Den ret til overherredømme, som de hvide saaledes udøver i saa stor del af den farvede verden, har de i næsten ethvert tilfælde tiltvunget sig med magt. Det var i den tid da de hvide var saa overlegne i krigskunst, at de med lethed slog ned al modstand og tvang de indfødte millioner til at bøie sig under deres styre, skjønt de var aldeles fremmede og fiendtlige i farve, religion, moral og tænkemaade.

Meningsløs kolonisation.

Næsten alle vigtigere lande i Europa har paa en eller anden tid været med. Allerede er der gaaet over et aarhundrede, siden England tog Indien og Holland fik sine store besiddelser. Næsten fire hundrede aar er gaaet, siden Spanien og Portugal delte hele den ukjendte verden mellem sig. Størstedelen af den vældige moderne franske kolonimagt er vundet for nogle faa aartier siden. Og De forenede stater er som eier af Filippinerne den sidste af kolonimagterne. Rusland har aldrig sluttet med at erobre, og Tyskland har, skjønt det er saa kort tid siden samlingen, allerede gjort meget i Afrika og følger efter i de andres fodspor andetsteds.

Ikke saa snart har en hvid magt tabt styrken til at gjøre erobringer i farvede lande, før der viser sig andre hvide magter — sterke, dristige, ærgjerrige — og bærer fakkelen længer frem, end de forrige drømte om at gjøre.

Stillingen er derfor yderst besynderlig og fra asiatisk eller afrikansk synspunkt ganske meningsløs. Den hvide mand proklamerer nu retfærdighedens rige og dog handler han, naar hans interesse staar paa spil, som om han stod under særskilte love. Og man skal huske, at naar logiken slutter, saa kommer der gjerne brutal magt og lidenskab frem.

Dette er den store grund til at i det tyvende aarhundrede alle de ikkehvide vil gjøre de hvides stilling udenfor deres egne lande mere og mere usikker.

Asiaternes overvegt.

Saa nøiagtig som det kan regnes ud er der i Europa 453 millioner mennesker og i Asien 967 millioner. Der er altsaa dobbelt saa mange asiater som europæere, og sandsynligvis vokser Asiens befolkning langt hurtigere end Europas. Det er det første.

Der er noget andet. Af europæerne er i høiden bare halvparten interesseret i de asiatiske spørgsmaal. Bare fire lande, Rusland, England, Frankrige og Holland, har nu værdifulde besiddelser i Asien. Til dem maa føies De forenede stater. Andre lande som f. eks. Tyskland, har bare kommercielle, ikke territoriale interesser. Europa staar derfor ikke samlet mod Asien, det er delt.

Med hensyn til den store nationalistiske bevægelse som nu gaar sterkere og sterkere fra Bosporus til Stillehavet, skal man huske at en stor del af Asien endnu er uafhængig. Af de 967 millioner mennesker i Asien anerkjender for tiden bare omtrent 400 millioner de hvide erobrere. De andre 568 mill. er fuldstændig frie. Og af de undertvungne 400 millioner har omtrent 330 mill. England til herre.

Der er saaledes stor forskjel mellem landenes politiske forhold. Denne forskjel vil øge faren i den kunstige tilstand desmer, fordi intet asiatisk land elsker sine hvide herrer. Tabel-

Det moderne Kinas ungdom. For tyve aar siden fik bare nogle faa af de rigeste mænd i Kina virkelig uddannelse. Nu blir tusender af unge mænd undervist paa helt moderne vis, og de stræber mod at gjøre sit land forsvars- og udviklingsdygtigt.

len som her følger viser, at man særlig bør fæste opmerksomheden paa Østasien, hvor den største masse af ikke undertvungne asiater bor ved Stillehavets bredder. Det ikke-undertvungne Asien indbefatter:

1. Kina og besiddelser	450 000 000
2. Japan og besiddelser	65 000 000
3. Asiatisk Tyrki . . .	25 000 000
4. Persien	10 000 000
5. Afghanistan og Himalayastater	10 000 000
6. Siam	8 000 000
Ialt	568 000 000

Naar man ikke tar med de tre lande som bare har hvad man kan kalde lokal politisk betydning, er der tre asiatiske lande med store militære muligheder — Kina, Japan og Tyrkiet — og alle disse tre er fri for europæisk styre. Det er meget heldigt for de hvide, at Tyrkiet ligger paa den ene kant af Asien og Kina og Japan paa den anden kant. Hvis disse tre laa nær hverandre, vilde de danne en af de mægtigste kombinationer, man kan forestille sig.

Japan og Tyrkiet.

To af disse seks frie asiatiske lande, Japan og Tyrkiet, har ganske nylig udviklet en forbausende stor militær og politisk kraft. Baade Japan og Tyrkiet kan tage vare paa sig selv, og den udvikling, som er foregaaet i disse lande, har paa en meget tydelig maade reflekteret sig i den uro og misnøie, som gaar over hele Asien.

Asien er ikke tilfreds. Asien begynder at forstaa. Hvis Kina blir ledet eller tvunget i sporet efter Japan og Tyrkiet, saa maa der snart begynde en ganske ny æra i forholdet mellem Asien og Europa. Spørgsmaalet om asiaternes stilling i Amerika, Australien og Sydafrika vil da sikkert bli aabnet igjen og i sammenhæng med europæernes stilling i Asien selv.

Hvor faren er.

Men ogsaa andre steder end i Asien er der fare for de hvide. Vi skal se paa de forskjellige verdensdele.

Amerika behøver vi ikke at tage med. Dette kontinent er isoleret ved to verdenshave, og det har løst raceproblemet i de midtre og sydlige dele. Her har en blandings- og assimilationsproces mellem indianerne og de hvide foregaaet i aarhundreder.

Men i Afrika og Australien er faren for de hvide mere end en mulighed. I Afrika blir hurtig voksende folk styret af en haandfuld hvide, som bare i Syden har en respektabel numerisk magt. Og selv der udgjør de bare en ottendedel eller saa af befolkningen.

I Australien er der nok en fast vilje til at holde landet «helt hvidt», men Asien ligger meget nær, og landet er endnu praktisk talt folketomt.

Saaledes ligger paa alle kanter af verden — undtagen Amerika — farvekonflikten nær med stadig nye muligheder og nye udslag. Saasnart en del af problemet blir foreløbig løst, saa kræver en anden del opmerksomhed. Og saaledes vil det fortsætte, indtil der er skeet uhyre store ændringer i tænkemaade, livsførsel, moral. Og dette kan vel mindske faren. Men hvorledes, maa man spørge, skal farveforskjellen bli udjevnet?

Og her er roden til alle vanskeligheder. Over hele verden er der en raceantipati, grundet paa farve. Et dyrisk instinkt, om man vil, men et instinkt som vil leve, indtil verden blir Utopia. Dette instinkt staar imod alt virkelig frit samkvem og lige behandling.

Chancerne mod de hvide.

Chancerne mod de hvide kan, stort seet, siges at være som to mod en.

Verdens befolkning er efter farven:

Hvide:

1. Europa	453 500 000
2. Nordamerika	85 000 000
3. Australasien	6 000 000
4. Afrika	1 500 000
	546 000 000

Blandede (hvide og indianere):

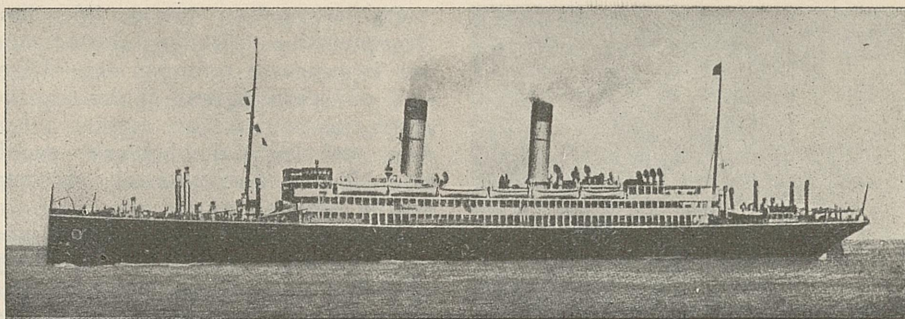
Mexiko, Centralamerika, Sydamerika, Kuba og Vestindien	60 000 000

Rent brunt, gult og sort:

1. Asien	967 000 000
2. Afrika	100 000 000
3. Stillehavet	2 000 000
4. Forenede stater	10 000 000
	1 079 000 000
Verdens befolkning	1 685 000 000

Det nye Kina. Kinesiske soldater opøves paa europæisk vis.

Det nye Japan. En af de store handelsdampere, som holder paa at drive engelske og amerikanske skibe ud af stillehavstrafiken.

Af absolut hvide er der altsaa bare 546 millioner mod 1 079 mill. farvede. Mellem dem staar de 60 mill. blandede i Central- og Sydamerika.

At holde det gaaende som nu endnu i lang tid vilde ikke være vanskeligt, hvis ikke Europa stod saa delt og splittet. Det er dette snarere end farveproblemet som er den forstyrrende faktor. Hvis de hvide magter blev enige om at bevare *status quo* over hele verden, saa vilde ingen vove at bryde freden. Men det er langt til en saadan enighed. Og besynderlig nok betragter alle magterne England som den der har gjort en slig enighed umulig. Lad os forklare hvorfor.

Den engelsk-japanske alliance.

I aaret 1902 ønsked England at proklamere for verden, at det ikke havde videre planer i Asien, men bare vilde ha *status quo* vedligeholdt i al fremtid. Og det gjorde det opsigtsvækkende skridt at alliere sig med Japan — en asiatisk magt.

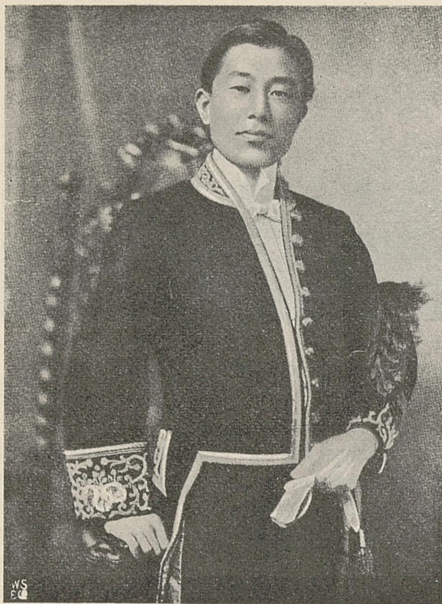
Rusland havde dengang vist, at det gjorde sig færdigt til en periode af erobring og udvidelse. Europa sympatiserte med det. Europa gav det sit bifald.

Mandsjuriet, et land saa stort som Frankrige og Tyskland, holdt paa at bli annekteret. Og man mente at Rusland kasted sine graadige øine paa selve Kina.

For at stanse denne bevægelse gjorde England et fuldstændig omsving i sin asiatiske politik — i sin holdning overfor farvede racer. Det satte sig paa lige fod med Japan og indgik et fast forbund for en tid af fem aar — netop det Japan dengang trængte for at gjøre op regnskabet med Rusland.

Nu, dette havde endda ikke gjort saa meget, hvis ikke Lord Lansdowne med sin snevre indiske russerfrygt havde sluttet den anden engelsk-japanske alliance i 1905. Den er for en stor del ansvarlig for at farveproblemet er blit saa indviklet.

Denne alliance var langt mere bindende end den første, den hæmmed i høi grad Englands handlefrihed ikke bare i Østasien, men over hele den farvede verden, og den satte tingene i en farlig tilstand. Den idé spredte sig hurtig i Asien og Afrika, at man, naar man bare var bestemt nok, vilde opnaa af England samme hensynsfuldhed og ligestillethed som Japan. Om de øieblikkelige virkninger af alliancen kanske har været gode, saa vil resultaterne siden hen sikkert bli slemme.

D e n s e i r e n d e. Typisk moderne japaner.

Og bevægelsen stanser ikke her. Ægypten har følt den, andre lande har begyndt at røre paa sig. Ligesom eftervirkningerne af den franske revolution endnu kan merkes i Europa, saaledes vil den japansk—engelske alliance faa store og vidtrækkende følger.

Hvis Europa og Amerika kunde sige til resten af verden: Saa langt og ikke længer! saa kunde alt gaa godt. Men andre lande siger: Det er England som har git stødet til denne bevægelse, vi vil passe paa at den ikke slutter og drage nytte af den. — Tyskland har intet at tabe og alt at vinde ved at fremkalde racekonflikter til den største skade for England. Og Rusland har regningen med Japan at gjøre op. Man skal ogsaa tænke paa, at der mellem Ural og Stillehavet holder paa at gro op et nyt Europa, større end det gamle og udelukkende be-

Naturligvis er det ret og rigtigt, at en høitstaaende nation som japanerne politisk skal behandles med samme agtelse som ethvert andet civiliseret folk. Men hermed er det ikke sagt, at man skal ofre visse almindelige principer bare af en ugrundet frygt. Man har forvekslet Ruslands forsvarsevne med dets angrebsevne. Denne feil bunder i en mangel paa nøiagtigt kjendskab — et kjendskab som ansvarlige statsmænd burde ha. En dag vil en klogere generation fordømme traktaten af 12te august 1905.

Traktatens følger.

Dette omsving i Englands asiatiske politik har skabt mange nye farer. Australien og stillehavsstaterne i Amerika er urolige. Englands asiatiske undersaatter, som helt ud forstaar hvad det er Japan har opnaaet, kræver høiere og høiere, at man skal ta særligt hensyn til dem.

D e n o v e r v u n d n e. Koreansk type.

folket af slaver, — en ny faktor, hvis betydning ikke kan overskues.

Foruden farvespørgsmaalet er der jo ogsaa religionsspørgsmaalet. Den hvide magt som nu kunde gjøre hvad Napoleon drømte om, alliere sig med islamismen, kunde sandsynligvis regne paa en uimodstaaelig magt i Afrika og Asien England kan aldrig gjøre det, for hele folkets følelse er mod det. Og her er grunden til, at den store bevægelse for at kristne den farvede verden instinktivt vokser saa sterkt i de angelsaksiske lande.

Kristne den farvede verden! Aa, hvilke kjække og taabelige ord! Virkelig trives kan kristendommen, hvad evangelister saa siger, bare i tempererede jordstrøg; for den er i virkeligheden et produkt af tempereret klima. Blandt de krigerske eller metafysisk-sindede folk i Asien vil der altid være meget forskjellige troesbekjendelser.

Politisk seet har kristendommen for Europa været en styrkende magt. Men i Asien ser herskere og lærde paa den som en svækkende magt — som noget fremmed, noget fra Europa som vil ødelægge de bærende dele af den sociale bygning.

Da Asiens horder ikke i længden kan stænges ude fra Amerika og Australien, saa skal man «kristne hedningen» og derved løfte hans levesæt, saa vil den nuværende industri- og racetrusel tilslut forsvinde! For nogen drømme! En vakker dag maa man kjæmpe mod Asien og Afrika, og selv om korset har triumferet over halvmaanen før, saa er det ikke dermed sagt at det for altid skal herske over verden.

*

De hvide racer hersker endnu over næsten alle jordens egne. Hvis vi tar Sibirien med, saa ser vi at de hvide, skjønt de er bare halvparten saa talrige som de farvede, eier dobbelt saa meget land. De hvide har nok jord til at ernære mange gange saa stor befolkning som der bor nu, og først om endel aarhundreder vil der bli tale om overbefolkning.

Langt uheldigere stillet er de farvede. Om et aarhundrede eller to vil tilstanden bli fortvilet, og fattigdom og overbefolkning vil faa dem til at vende sig mod de hvide, som stænger dem inde.

De hvide vil aldrig trække sig godvillig tilbage. Eftersom de farvede racer faar større moderne angrebskraft, maa det komme til stadig krig. De vil søge at vinde tilbage stykkevis, hvad de før har tabt.

For tiden har Kina og Japan størst interesse. Disse lande maa utvilsomt snart ta den opgave paa sig at ændre forholdet mellem de farvede og den hvide verden. Og da næsten en tredjedel af menneskeheden — omtrent 600 millioner mennesker — bor paa denne del af jorden, er det temmelig sikkert, at Stillehavet og dets kyster er bestemt til at bli verdens store slagmark i den kommende tid.

Et uhyre gult rige.

Det landomraade, hvor de gule racer bor, er umaadelig stort, og grænserne for alle de gule kongeriger er sammenhængende. Det strækker sig fra Amur til Kochinkina, fra den 50de til den 10de breddegrad, og paa den anden kant fra den 90de til den 160de længdegrad.

I dette land er der praktisk talt ethvert klima, fra frygtelig kulde til frygtelig hede.

Adskillig mere end to mill. eng. kvadratmil er allerede git over til de gule racer, og i syd strækker deres herredømme sig længer og længer paa bekostning af andre farvede racer. I Sydhavet er der allerede millioner

Det nye Tokio. Sporvogne, mange europæiske træk i klædedragten.

af kinesere, om femti aar er der kanske et snes millioner og mere end det.

Til trods for sin store livskraft, arbeidsomhed og energi er alle disse gule racer — kinesere, japanere, koreanere, indokinesere, siamesere — af naturen fredelige. De har alle et udmerket moralsk og socialt system, hovedsagelig bygget paa Confusius lære. Hvad man saa siger om deres saakaldte stilstand i de sidste aarhundreder, har de utvilsomt bestaaet tidens prøve, de har været lykkelige i sit hjem og har formeret sig overordentlig.

Deres demokratiske følelser staar i det hele langt over alt, som vesterlandenes kultur har frembragt. Østen er paa mange maader et hjem for det rene demokrati; der kan skomageren bli minister, ja gjerne konge. Deres sans for fælles ansvarlighed er saa sterk, at millioner mennesker styrer sig selv uden politi eller nogen af de indretninger som trænges i Europa.

Blandt alle disse millioner har der aldrig været nødvendighed for en religion som kristendommen, som ved et system af overnaturlige belønninger og straffe taler til de lavere følelser hos masserne.

Derfor har man kunnet se det vidunderlige skuespil, at seks hundrede millioner mennesker, fordi de havde slige egenskaber, blev et let bytte for de hvide racer, som stormed efter Østens rigdomme. Portugal, Spanien, Holland, England, Frankrige, Rusland, alle disse nationer har ved sin færd i forrige tider skyld i de vanskeligheder som kommer nu. Paa alle maader har disse mænd fra Vesten proklameret magtens lære — en lære saa taabelig, at de gule mennesker i aarhundreder negted at tro det.

Nu gaar der en stor nationalistisk bevægelse gjennem Asien. Og den bærer med sig den tanke, at Østen maa vaagne op og efterligne Vesten for med held at kunne kjæmpe mod Vesten. Denne tanke kan spores tilbage til Japans store seier over

Det gamle Tokio. Færdselen tilvands er endnu primitiv og orientalsk.

Rusland. Men den virkelige aarsag til den nye bevægelse ligger meget dybere.

Klima mere end farve.

Man tror at antipatien væsentlig kommer af forskjel i farve. Nei, aarsagen er simpelthen at Europa saa længe har været overlegen, den sterkeste. Derfor blir de hvide frygtet og hadet. Det er den svages følelser mod den sterke. De hvide er et uundgaaeligt onde, som maa taales, indtil man kan faa det væk. Farveforskjellen betyder lidet for asiaterne.

Her kommer vi til en ny og underlig iagttagelse. Hvor store forandringer der saa kan bli i Asien, hvor stort held det i det tyvende aarhundrede faar til at raade bod paa tidligere svaghed og vise at det er selvhersker i sit eget hus — saa er der dog en mur det aldrig kan komme over. Denne mur er *klimaet*, hvis svækkende virkning aldrig er blit tilbunds forstaaet af den vestlige verden, og som er den virkelige aarsag til, at en religion som kristendommen aldrig kan passe for Asien.

Klimaet i Østen har ansvaret for den særegne filosofi og atmosfære, som er saa forskjellig fra filosofien og atmosfæren i Vesten, og som aldrig kan forandres i sine store træk. I enkelte dele af det fjerne Østen ligner nok klimaet det som hersker i lykkeligere lande. Men ellers er det alt andet end europæisk.

Netop som januar og februar har været russernes bedste forbundsfæller, vil i fremtiden klimaet være de hvides store allierede i kampen med de farvede. Kultur og civilisation kan bare naa en viss strækning ind i hede klimaer, simpelthen fordi sporen til fremskridt slutter.

Ingen ved bedre end de japanske førere, at den største fare for dem ikke er krig med Europa, men de klimatiske virkninger som vil hæmme fremskridtet i alle ting de har laant. De frygter for at landets rigdom og styrke ikke vil vokse efter den maalestok som hos de hvide racer. Derfor arbeider de mod alle de østerlandske tilbøieligheder, korruption, dovenskab, uopmerksomhed, efterladenhed, sløvhed, alt dette som vil trække livet ned paa det niveau, hvor det kan glide med et minimum af fysisk og aandeligt arbeide.

Japanerne har vel i den sidste tid været flinkere end andre ikke-asiatiske folk til at bruge Vestens civilisation og opfindelser, men de har ikke havt saa stort held med sig her, som man tror. Konflikt med Vesten er ligesaa vel som kontakt med Vesten det nødvendige pirringsmiddel for dem. I fremskridtsevne staar japanerne nok høit, sammenlignet med de andre folk i Østen, men ikke sammenlignet med Europa eller Amerika.

Japan som fører.

Alligevel kan der ikke være tvil om, at dette ørige er den vigtigste faktor i Østasien, og at det vil vedblive at være det meget længe, skjønt Kina er mange gange større og rigere

Men skjønt Japan naturligvis er blandt Europas modstandere, har det politisk sat sig paa deres side, som ønsker at vedligeholde *status quo* i Asien. Det har allieret sig med England for at kunne stanse den sterkeste af alle europæiske magter — Rusland. Og paa samme tid ønsker japanerne mere end noget andet asiatisk folk og til trods for sin hemmelige og berettigede ærgjerrighed at staa paa en god fod med hele Europa og Amerika, saa det kan faa tid til at udvikle sin handel og komme sig op af den dybe forgjeldethed og træthed efter den store russiske krig.

Japans stilling i den gule verden er derfor saa vanskelig og saa fuld

af modsigelser som vist intet andet politisk problem i verden. De japanske statsmænd maa faa en glimrende øvelse i praktisk politik.

Denne sterke militærmagt stod efter krigen med en gjeld paa 250 000 000 pund. Og de to magter som havde hjulpet den, negted den nu absolut at sende sin overskudsbefolkning til den anden kyst af Stillehavet.

Endvidere er det nødvendigt for Japan at presse den sidste skilling ud af Mandsjuriet og Korea, og det blir derfor mere og mere hadet af folket i disse lande

Dertil kommer, at saa langt fra at handel og industri blomstrer op, har der slet ikke været nogen bedring i de sidste aar. Vi ser et misfornøiet folk, et fattigt folk og et bundet folk, som dog endnu er en mægtig militærmagt, og som ved sin geografiske beliggenhed kan tvinge sin vilje frem i Peking saalænge Kina er svagt og Europa og Amerika ikke blander sig ind. Og netop det er det som Japan maa gjøre. Det maa faa istand et forbund mellem alle de gule racer og begynde med den sterkeste.

Japan, som var den første af alle asiatiske magter til at vinde politisk ligestillethed med de hvide magter, føler at det skal ha det stolte privilegium at lede den store bevægelse i Asien. Den bevægelse som skal gjenindføre absolut lighed mellem menneskene uden hensyn til farve eller tro.

Hvad vil Japan gjøre?

Men der er mange vanskeligheder for Japan at overvinde. England vil det indtil videre holde sig tilvens med. Kina er mistænksomt og maa behandles meget forsigtig. Det første Japan har at gjøre, blir derfor at sætte sig i en slig intarnational stilling, at det ganske naturlig af alle blir anerkjendt som føreren i Østen.

De mindre gule nationer som Siam og Indokina er sandsynligvis allerede villige til hemmelig at anerkjende Japan som lederen. Anderledes med Kina. Der føler man at et folk, som i aarhundreder har været det underlegne, ikke pludselig maa bli den øverste og ledende. Et af de sterkeste drag hos kineserne er deres ubegrænsede tro paa folkets livskraft og styrke.

Men det er ikke sikkert, at denne modstræben i Kina vil vare for altid. Endnu i ti—tyve aar kan kinesisk skinsyge staa iveien. Men eftersom Japan udvider sine erobringer, vil det faa fastere tag om Peking. Kina vil gi efter af frygt for at der kan hænde noget værre.

Den britiske alliance kan være nødvendig for Japan i tyve—tredive aar, men sikkert ikke meget længer. Og naar den slutter, vil det være tegnet til proklamationen af et nyt forbund, grundet paa farve og geografi.

Situationen i Kina er for tiden meget gunstig for japanerne. Ved enkekeiserindens død og indførelsen af et provisorisk regimente under den nye keisers barndom er Kina blit meget svagere end det var for et aar siden. Der kræves sandsynligvis bare en heldig krig til for Japan, forat det virkelig skal være føreren i Østasien. Og da vil stillingen for alle de hvide magter, som har besiddelser bag Malakkastrædet, bli noksaa vanskelig.

For Japan gjælder det nu bare at holde de hvide magter grupperet den ene mod den anden omtrent som nu, medens det fæstner sit tag paa Kina. Det behøver ikke engang at holde den nuværende politiske kombination vedlige. Om det kjækt opgav det angelsaksiske venskab og kom i forstaaelse med Rusland og Tyskland, vilde Japan være meget bedre stillet.

Intet kunde da hindre det i at begynde en ny politik paa Kinas syd-

grænser og rive fra Frankrige dets indokinesiske kolonier, slig som det let kunde gjøre den dag idag. Anameserne, det svageste af alle de gule folk, begynder at vise nye muligheder og vilde hjælpe til ved et sligt bytte af herrer.

Naar saa Japan trued Kina baade fra nord og syd, vilde Pekings statsmænd være villige nok til at slutte et fast forbund, som vilde stille hæren til raadighed for Japan.

Amerika til fronten.

Den hvide magt som om et snes aar vil være Japans største modstander, er ikke England, vennen, eller endog Rusland, den gamle fiende, men De forenede stater.

Fuldførelsen af Panamakanalen vil ha en overordentlig stor virkning paa Østasiens fremtid. Men indtil kanalen er færdig og Amerika viser at det agter at bruge den, har den hvide verden ikke andet at gjøre end nervøst at iagttage de underlige trækninger gjennem den gule verden.

For øieblikket er De forenede stater i en absolut farlig stilling i Østen som herre over Filippinerne. Men Panamakanalen vil pludselig forandre hele den politiske situation, netop som Suezkanalen gjorde for Englands vedkommende for femti aar siden.

Ingen anden magt kan holde Japan tilbage og frelse den gule verden fra den skjæbne som truer den. Ruslands angrebskraft er svækket for en menneskealder. England holder ingen virkelig sterk flaade i Østen, siden kaprustningen med Tyskland begyndte. Frankrige er svagest af alle de hvide magter i Asien. Tyskland vil sandsynligvis gjøre fælles sag med den som begynder heldig.

Det er sandsynligt at der i løbet af tyve—tredive aar kommer en kamp, som for en meget lang tid vil afgjøre forholdet mellem den gule og den hvide verden. Meget vil afhænge af hvad magterne gjør i de nærmeste aar. Før 1923, det aar da Port Arthur-forpagtningen udløber, vil Japan løfte sin haand mod Kina.

Hvis Kina kan holdes uafhængigt og klare sig selv uden Japans hjælp, er alt godt. Hvis det faar lov til at gjøre fælles sag med Japan, vil der fra Sakhalin til Kochinkina og senere til Sumatra og Java uundgaaelig i tidens løb bli skabt et gult keiserrige, hvis strande vil være fiendtlige for de hvide.

Blir den gule verden i Østasien nogensinde styret fra Tokio som centrum, saa vil den igjen stænge sig af mod de hvides skibe, produkter og kjøbmænd, og gi det fjerne Østen tilbage den ret til at være sig selv nok, som de hvide mænds kanoner blæste bort i det nittende aarhundrede.

Men der er ingen fare for at de gule folkemasser engang vil oversvømme Europa eller deres billige produkter fylde alle markeder. Ingen af delene vil hænde. Men meget muligt er det, at det forenede Østasien vil stænge de hvide og deres industri helt ude.

Og det er det samme som at hele det økonomiske liv i verden staar i fare for at bli radikalt forandret, eftersom der reises mure mod de hvide. Japan har allerede begyndt paa det i Mandsjuriet og Korea — med tariffer, politi, mestbegunstigelse, monopoler og andre europæiske opfindelser, som det bruger behændig til sin kamp mod de hvide.

Den eneste hjælp er, at Kina maa holdes fuldstændig uafhængigt, og at det maa gjøres *sterkere* end Japan.

Ellers vil man faa se, at Japan om mindre end tyve aar er fører for hele den gule verden. Og da er kanske de hvides verdensherredømme brudt.

Samfundshygiene.

Et kraftigt Vaaben mod Tuberkulosen.

Efter Dr. *L. Caze* i «La Revue».

Hele lægeverdenen gjentager atter og atter, at af alle sygdomme er tæringen den man lettest kan undgaa og helbrede. For at holde den borte eller kurere den behøver man ingen medicin, men bare hygiene, og det er ved at leve i vel luftede og oplyste lokaler og undgaa overanstrengelse, at man bedst verger sig mod denne sygdom, som i vor tid kræver flere offere end nogen anden.

Men trods alle sanitære foranstaltninger, trods optimistiske udtalelser og vise raad fra lægekongresser ser det ikke ud til at sygdommen vil stanse sin herjende gang.

Skal da kampen mod tuberkulosen bare bli en papirkamp, og skal skeptikerne faa ret, naar de paastaar at man hidtil ikke har havt andet end tomme talemaader at sætte mod sygdommen.

Nei, det er ikke saa, og vi skal her fortælle et eksempel paa den indflydelse en metodisk kamp har paa denne farsot, som truer med at bli en virkelig landeplage i flere europæiske stater.

Det er nu fem aar siden Bernard, dengang undersekretær i post- og telegrafstyrelsen i Paris, blev urolig over de voksende herjinger af tuberkulosen blandt personalet i post- og telegrafvæsenet. Han beslutted at organisere et energisk felttog mod landeplagen og raadspurgte i den anledning en videnskabsmand, som var berømt for sine laboratorieforsøg med tuberkuløse og for sine fremragende arbeider over social hygiene.

Doktor *Héricourt* fik da i opdrag at undersøge hvilke aarsager det var som særlig virked gunstig paa sygdommens udvikling inden personalet i post-, telegraf- og telefonvæsenet. Derefter skulde han komme med et forslag til paa bedste maade at modarbeide sygdommen.

Doktor Hericourt fik med det for øie et dobbelt mandat. Paa den ene side skulde han inspicere alle lokaler i Seine-departementet, og paa den anden side skulde han undersøge og personlig behandle alle funktionærer som var angrebne af eller bare viste tendens til kroniske brystsygdomme. Saadanne funktionærer maatte fra nu af statens faste læger sende ham. Forat ikke en eneste syg skulde undgaa at bli undersøgt, havde de overordnede faaet ordre til at sende til undersøgelse ogsaa folk hvis sundhed forekom dem mistænkelig, selv om vedkommende funktionær ikke selv troede at han var syg og ikke af sig selv havde søgt lægehjælp. Paa denne maade kunde heller ikke de tuberkuløse som endnu var paa det allertidligste stadium slippe gjennem maskerne af dette fine net.

Væbnet med slig fuldmagt gik da dr. Hericourt straks energisk tilverks med at angribe sygdommen i dens tre hovedkilder: De daglige omgivelser, smitte, anstrengende arbeide ofte med knap og daarlig næring.

De daglige omgivelser d. v. s. lokalerne: postkontorer, administrationskontorer, telegraf- og telefonkontorer var for størstedelen i høi grad mangelfulde i sanitær henseende, altfor smaa, upraktisk bygget og daarlig vedligeholdt. Flere af dem var

endog helt uskikkede til opholdssted for mennesker. I talrige rapporter gav den nye inspektør en kritik af lokalerne hver for sig og foreslog at forbedre eller ombygge — hvis udbedring var umulig — idet han fulgte en almindelig plan, som han fik de tekniske myndigheder til at godkjende.

Efter disse forbedringer var det ikke længere tale om farlig træk og for lav temperatur, ingen utilstrækkelig luftning og ingen ophobning af smittebærende støv og smuds. Kort sagt, funktionærernes arbeidsvilkaar var helt forandret. Paa samme tid som alle sanitære krav var opfyldt, var der givet de bedst mulige betingelser for at personalet kunde yde mest muligt arbeide. Postvæsenet bevilgede meget rundhaandet for at sætte alle disse planer i verk.

Men var lokalerne gjort sunde og betryggende, var der en anden ting, som ikke var mindre magtpaaliggende. Man maatte hindre smitten fra at brede sig frit blandt funktionærerne. Her omgikkes jo friske og syge hver eneste dag uden spor af forsigtighedsregler.

Skulde man realisere planen i fuld udstrækning, maatte man ha fjernet fra tjenesten alle funktionærer som var angrebne af sikker tuberkulose og følgelig erklæret smittefarlige. Men loven tillod ikke en saadan udrensning, og de syge vilde energisk ha protestert mod at forlade sine stillinger, som var deres eneste levebrød.

Det lykkedes at afvende vanskeligheden. Da han ikke radikalt kunde stanse smittekilden, beslutted dr. Hericourt at svække den saa godt det lod sig gjøre. Han forbeholdt sig, at det blev paalagt alle brystsyge som spyttede slim, og alle bronkitiske spyttere at bruge en særskilt spytteflaske, som hver maatte bære i lommen. Det blev absolut forbudt at spytte i fælles spyttebakker eller paa gulvet. I det laa nemlig en stadig smittefare. Den medicinske inspektør maatte bringe personlige offere og selv gaa til mange af kontorerne for at faa funktionærerne til at forstaa hvor vigtige og paakrævede de var disse foranstaltninger, som man tog for at beskytte dem. Han forsøgte at overbevise dem om, hvor nødvendigt det var at vise sig som opofrende medarbeidere i dette sundhedsverk.

Det er bare retfærdigt at erkjende, at næsten overalt lyttede man til hans ord. Og hans anstrengelser blev, da resultaterne begyndte at vise sig, retfærdig værdsat af dem, til hvis bedste de var gjort.

Da de overordnede var begyndt at bruge spytteflasken, blev den snart taget i brug ogsaa af personalet. Slaget var vundet.

Men det stod tilbage at fortsætte kampen paa et tredje sted. Man maatte ogsaa regne med de funktionærer som var kommet ind i tjenesten med en latent tuberkulose, og som det anstrengende arbeide og kanske utilstrækkelig næring hyppig fik til at bukke under, idet sygdomsanlæggene her fandt gunstig jordbund.

Hvor ofte hændte det ikke, at funktionærerne som var kommet fra landet — især unge kvinder, som var ansatte ved de store telefonkontorer — ikke taalte opholdet i en stor by. Hvor mange blodfattige, nervesvækkede og dyspeptikere var det ikke som blev et let offer for tuberkulosen.

Alle de som led af tæring paa første, andet eller tredje stadium, og alle brystsvage som var disponeret for tæring, blev undersøgt nøiagtig af dr. Hericourt. Han katalogiserte og holdt dagbog over de syge og foretog en masse mikroskopiske undersøgelser og fik fuldmagt til i stor

udstrækning at gi ferier paa en maaned. En saadan ferie kunde fornyes, og det var ikke bare de sterkt angrebne, men ogsaa og fortrinsvis de tæringssyge paa det tidligste standpunkt, som paa denne maade fik anledning til et lidt længere ophold paa landet hos sin familie og saaledes havde chancer for at gjenvinde helse og arbeidskraft.

Dette var en forholdsregel som nok saa flot ud, men som viste sig at være overmaade økonomisk. Alle disse brystsyge mennesker som i Paris stadig skrantede og ret som det var maatte hvile nogle dage uden at de blev varig bedre, allesammen kom de tilbage fra sin ferie paa en maaned eller mere, som de havde tilbragt hjemme hos sine nærmeste under god og kjærlig pleie — fulde af sundhed og arbeidslyst.

Alle disse tuberkuloser var saaledes kvalte i fødselen, og man havde opnaaet letvindt at helbrede en masse brystsyge, som vilde ha blit et plus til antallet af haabløse tilfælde, om de ikke var blit taget i tide.

Man skulde ha troet at svage og ømtaalige mennesker vilde faa tilbagefald, naar de igjen kom tilbage til de gamle omgivelser med anstrengende arbeide og ofte daarlig og utilstrækkelig næring. Men det gik ikke saa. Paa den ene side var de brystsvage blit lært op til at passe sig og tage forholdsregler mod den fare som truede dem, og paa den anden side var de kommet over disse svaghedstilstande eller kriser i organismen, som maa ansees for forbigaaende, og som især ytrer sig, før man har akklimatiseret sig paa et nyt sted, og siden i regelen ikke kommer igjen i nogen farlig grad. Kort sagt om myndighederne viste sig generøs mod sine funktionærer, saa gjorde de samtidig uden tvil en udmerket forretning ogsaa økonomisk.

*

Og saa tilslut — hvilke resultater viste saa dette systematiske felttog mod tuberkulosen i Frankriges talrigste etat?

De offere sygdommen før havde krævet beløb sig til mindst 10 pct. af hele personalet.

Resultaterne kan sammenfattes i nogle faa tal, som ikke behøver kommentar. Efter tre aars forløb begyndte antallet af tuberkuløse i post- og telegrafetaten i Paris at bli betydelig mindre. I 1906 regnede man imidlertid endnu 1048 tæringssyge; men i 1907 sank tallet til 808, og i 1908 var der ikke mere end 503.

Dertil kommer ikke bare at administrationspersonalet var blit skaanet i en grad som man hidtil ikke havde tænkt sig muligheden af, men publikum selv — og det er her ikke det mindst vigtige, da det jo gjælder funktionærer som stadig kommer i direkte og indirekte berøring med alle mulige mennesker — publikum maatte jo klarlig høste fordel af de strenge forholdsregler som blev taget mod smittefaren i omgivelser det stadig maatte færdes i.

Uheldigvis er det ikke nogen let sag nøiagtig at bestemme de heldige resultater blandt publikum. Men et er sikkert, og det er at i løbet af de sidste aars felttog mod tæringen er antallet af tuberkuløse i post-, telegraf- og telefonvæsenet i Paris sunket til det halve. Og dette gode resultat skyldes vel at merke ene og alene hygieniske foranstaltninger.

Skeptikere kan ikke godt komme udenom dette eksempel paa samfundshygiene som et kraftigt vaaben mod nutidens værste farsot.

Skinsyge og Forbrydelser.

Om dette emne skriver den bekjendte tyske kriminalist dr. Ohmer en artikel, som enhver psykologisk interessert vil læse.

En af de vanskeligste, men ogsaa mest lønnende opgaver for den praktiske kriminalist er at opdage motivet til handlingen. Det er motivet som gir forbrydelsen individuelt præg. Naar man kjender det, kan man løse skyldspørgsmaalet rigtig, tilmaale straffen retfærdig og behandle forbryderen paa den fornuftigste maade under fængslingen.

Forskningen efter motivet kræver foruden psykologisk viden ogsaa praktisk menneskekundskab, som man bare kan tilegne sig ved at se med aabne øine paa livet.

Til at løse dette problem om motivet kræves i hvert enkelt tilfælde saa stor klarhed som muligt over gjerningsmandens karakter.

Her skal berettes om tre interessante tilfælde, da skinsyge spiller en stor, og dog i hvert tilfælde forskjellig rolle i forbrydelsen.

Det første tilfælde viser, at der ved siden af skinsyge ogsaa kan spille andre motiver ind.

I en mørk nat senhøstes flammer paa en ensom bondegaard taget op paa laavebygningen. Husets søn og arbeideren Kratzner, som sov der, fik skjønt de allerede var vaagne med nød og neppe reddet sig selv og dyrene ud. Under redningsarbeidet blev sønnen dræbt af en gavlmur som styrted ned.

Det viste sig at ilden ikke kunde være kommet op ved selvantændelse i høiet. Nogen uforsigtighed var heller ikke gjort. Alting talte for at branden var paasat. Og da de to mænd ellers ikke havde nogen fiender i omegnen, koncentrerer mistanken sig om Kratzners kone.

Hun var et trættelystent, ufordrageligt menneske, som før havde truet folk hun ikke likte med at sætte brand paa huset. Da der ikke var arbeide for hende paa gaarden, bodde hun med sine børn et andet sted, en halv times gang borte. Hendes mand understøtter hende, saavidt han kan med sin tarvelige fortjeneste, besøger hende ogsaa ofte, dog blir hans besøg paa grund af daarligt veir og meget arbeide efterhvert sjeldnere. Da hun skjælder ham ud og bebreider ham at han forsømmer hende, slutter han med at komme.

Hun vil ikke forstaa, at det er hendes egen opførsel, som holder manden borte. Hun mistænker ham for at staa i forhold til konen paa gaarden. Hun opsøger sin formentlige rivalinde og gir saa heftigt udtryk for denne grundløse mistanke, at konen blir sint og skjælder hende ud.

Ude af sig selv gaar hun bort. Endnu sidder mistanken i hende. Paa veien møder hun en nabokone og klager sin ulykke for hende, lar sig ikke tale til rette, men gaar hjem vild af vrede og hævntanker.

Om natten sniger hun sig til den fiendtlige gaard, slynger en brand ind i laaven og skynder sig hjem.

Ved hendes børns udsagn blir det paavist at hun har været ude om natten, og hun blir arresteret. Først negter hun. Senere gaar hun til bekjendelse; hun tilstaar at hun af skinsyge har sat ild paa huset i det haab, at manden naar han misted sit arbeide skulde vende tilbage til hende.

Forhørene viste ellers, at det ved siden af skinsyge ogsaa var trang til hævn som havde drevet hende.

— Saa er det et andet tilfælde — Ignatz Gølles.

Gølles gifter sig i fremskreden alder med en pige, som havde et barn fra en tidligere forbindelse. Han tar dette rolig, ligesaa at hendes forrige tilbeder prøver at nærme sig igjen. Han lukker det ene øie, naar hun i den kaffestue han holder, spøger med andre mænd: Det «hører til forretningen». Omhyggelig sørger han for hende og hendes barn.

Efter nogle aars tilsyneladende lykkeligt egteskab faar han en dag vide af sin yngre bror Mikal, at hans kone ofte tilbringer de fritimer, som han skaffer hende ved at gjøre hendes arbeide, sammen med en opvarter. Og denne har besøgt hende under et sommerophold, som det havde været manden vanskeligt nok at la hende faa.

Saa blir Gølles mistænksom. Han forsker efter hvorledes hans kone har opført sig. Han hører lidt af den ene, lidt af den anden. Skjønt hun negter, kommer han til den overbevisning at hun har bedraget ham. Der blir heftige scener, som slutter med forsoning. Men hun holder ikke sit høitidelige løfte om ikke mere at se sin elsker.

Gølles begynder at tænke paa skilsmisse, dog lever han endnu sammen med sin kone. Da faar han vide, at hans egen bror Mikal har staaet i forhold til hende i aarevis, helt til hun traf sin sidste elsker. Og det var Mikal som først havde fortalt ham om hendes utroskab!

Mikal tilstod sin skyld, og egtemanden fik tilstaaelsen skriftlig for at bruge den i skilsmisseprocessen.

Da han saa kommer hjem, er hans kone ikke der. Klædt i sin bedste stas er hun gaaet til dans.

Nu begynder Gølles at gruble. «— i mit hode gik der de forskjelligste tanker mellem hverandre. La mig skille kunde jeg ikke, for da var jeg ruineret. Jeg var glad i hende endda, og alligevel bedrog hun mig paa alle kanter. Da kom jeg til den beslutning, at jeg vilde gjøre ende paa baade hendes og mit liv. Jeg kjøbte en revolver. Tre gange den eftermiddag lagde jeg mig for at sove paa det, om jeg skulde la det komme til slig frygtelig ende. Men jeg fik ikke sove.»

Heller ikke om natten fik Gølles sove. Næste dag besørged han forretningerne i skjænkestuen sammen med sin kone, som han havde ladet komme tilbage. Om aftenen sendte han hende tilsengs. Han gik ud og drak brændevin for at faa mod. Sent paa natten kom han hjem, gik med et lys ind til hende. Hun vaagned, han raabte til hende: «— nu skal du ikke gjøre mig nogen skam mere, og jeg behøver heller ikke at skamme mig, for nu er det slut med os to.» Hun graat og bad, men han skjød fire kugler gjennem hodet hendes, vendte saa revolveren mod sig selv, de første skud gik feil, han laded igjen, men saared sig bare let. Saa kaldte han selv politiet til og fortalte alt til de mindste enkeltheder. Konen døde af sine saar, han kom sig.

Ogsaa i dette drama spiller skinsyge en umiskjendelig rolle. Den fik mandens bror til at angive hende, og den virked utvilsomt med til at fæste beslutningen om at dræbe. Ved siden af skinsyge var der ogsaa fortvilelse over sammenbruddet, og dernæst en mangel paa spændkraft som er let at forstaa hos en aldrende mand, mangel paa mod til at tømre sig et nyt hjem af resterne, mangel paa energi til at gaa ind i andre livsforhold eller til at trodse spottelysten i de vante omgivelser.

Det tredje tilfælde er et typisk vitriolattentat.

Katharina Ridky er en aandelig set ganske klar og intelligent, men høist lidenskabelig, yderst sensuel og noget hysterisk pige af arbeidsklassen. I aaret 1896 blev hun kjendt med den lidt yngre maskinsmed E., som forgjæves prøved at overtale hende til et intimere forhold.

Han kom til Wien for at tjene sin vernepligt, og Ridky fulgte med. Det friere liv i storbyen fik hende til at vakle i sine grundsætninger, hun gav sig tilslut hen til ham og fik et barn. E. loved han skulde gifte sig med hende, saasnart han fik en fast livsstilling. Men medens Ridky sled saa haardt hun kunde og under store savn for at gjøre sit til de kunde gifte sig, saa udsatte han gang paa gang at opfylde sit løfte. Han grued for hendes pirrelighed og heftighed. Han er karaktersvag og livslysten, og han søger andre steder erstatning for sin falmede og forgræmmede første kjærlighed. Men han finder hverken mod til afgjørende at bryde med hende, eller kraft til at holde sit ord.

I løbet af tolv aar kommer det gang paa gang til strid, til adskillelse og til forsoning igjen.

Saa mødtes de igjen i aaret 1908 i en liden by og fortsatte sit forhold. Men Ridky ser ham flere gange staa og snakke med en vakker pige, hun blir skinsyg, skjælder ham ud, klorer ansigtet op paa ham, blir selv mishandlet af ham saa hun klager til retten, skjønt hun igjen er blit forsonet med ham.

Ved forhøret viser den formentlige rivalinde sig som vidne, og Ridky blir ophidset over alle grænser. Hun passer ikke paa hvorledes forhøret gaar, hun føler sig tilsidesat, ringeagtet, fornærmet, tror, skjønt dommen er gunstig for hende, at hun ikke har faaet sin ret, og forlader salen ude af sig selv.

«Da hørte jeg, at E. sa triumferende til hende, at de ikke havde faaet noget paa ham. Jeg blev fra mig selv, for at han skulde gaa uden straf og le af mig. Og det fordi hun løi i retten, hun som jeg vidste var hans kjæreste nu. Og han havde forført mig, bedraget mig gang paa gang, han havde ladet mig sidde i elendighed. Det var det samme hvorledes det gik med mig, hvis jeg bare fik hævnet mig paa ham. Jeg vilde kaste vitriol paa ham og saa gjøre ende paa mit liv.»

Ridky skyndte sig hjem, gav sig ikke tid til at spise middag, klædte sig om i en fart, gjorde sig ukjendelig med et par sorte briller og et slør og forsynte sig med et stort glas vitriol. Først lurte hun forgjæves paa E. der han bodde, og sneg sig saa efter ham. Han besøgte den anden pige. Ridky holdt udkik fra et vertshus. I timevis vented hun taalmodig paa en gunstig anledning.

Henimod kveld kom E. ud fra den anden pige. Ridky gik mod ham og rysted vitriolen op i ansigtet paa ham. Med et skingrende skrig «nu er vi kvit» sprang hun bort og gjemte sig. Sine selvmordstanker havde hun glemt. E. fik svære brandsaar og misted begge øinene. —

Kratzners kone og Katharine Ridky blev dømt til svær fængselsstraf. Gølles blev frifundet, dog ikke fordi jurymændene mente han var skyldfri, men fordi de ikke vidste noget middel til at udvirke en retfærdig formildelse af den straf som loven satte for hans forbrydelse, dødsstraf, og den efter deres mening var altfor streng.

Børnerigdom og Samfundet.

Efter *W. Rossiter* i «World's Work».

I 1801 lod Napoleon optage en folketælling i Frankrige. Naar Elsass-Lothringen medtages, udgjorde befolkningen 27 349 000. Sikre opgaver for de andre europæiske nationer paa den tid findes ikke, og en oversigt over de forskjellige landes befolkning maa saaledes hovedsagelig bero paa skjøn. Man anslaar befolkningen i Europa i 1800 til 132 700 000, Rusland og Tyrkiet ikke medregnet.

Tabellen ser saaledes ud:

Land.	Befolkning.	Procent.
Sum	132 700 000	100,00
Storbritanien og og Irland	16 200 000	12,21
Frankrige	27 350 000	20,61
Tyskland	23 180 000	17,47
Italien	17 240 000	12,99
Østerrig-Ungarn	25 000 000	18 84
Schweiz	1 800 000	1,36
Belgien	2 200 000	1,66
Holland	2 100 000	1,58
Sverige	2 350 000	1,77
Norge	880 000	0,66
Spanien	10 540 000	7,49
Portugal	2 930 000	2,21
Danmark	930 000	0,71

Med undtagelse af Rusland, hvis befolkning i 1800 bare kan beregnes tilnærmelsesvis, var Frankrige den folkerigeste nation i Europa dengang. Naar Frankrige havde førerstillingen, kom dette mere af befolkningens størrelse end af militær dygtighed. Den nærmeste rival var Østerrig. Befolkningen i Preussen og de stater, som nu udgjør det tyske rige, var i 1800 omtrent 23 180 000, og da staterne stod mod hverandre i Napoleonskrigene, var Frankrige i en majoritet af over 16 pct., men begge lande var næsten lige store i udstrækning; de havde hver et fladeindhold af omtrent 204 000 eng. kvadratmil. Selv om franskmændenes militære dygtighed ikke stod over tyskernes, kunde der alligevel ikke være spørgsmaal om Frankriges overlegenhed.

Hundrede aar og mere til er nu gaaet hen, siden Napoleon i den korte fredsperiode som fulgte paa freden til Luneville indførte sine reformer, deriblandt folketællingen. Nu viser tabellerne ganske andre tal. I 1908 var befolkningen i Europas lande, Rusland undtaget, omtrent:

Land.	Befolkning.	Tilvekst siden forrige folketælling.	Procent af Europas befolkning.
Sum	283 132 818		100,00
Det tyske rige	63 406 520	1,52	22,39
Østerrig-Ungarn	48 465 060	0,91	17,12
Storbritannien og Irland	44 885 821	0,99	15,85
Frankrige	39 370 024	0,15	13,91
Italien	34 152 924	0,73	12,06
Spanien	19 943 694	0,89	7,04
Belgien	7 245 096	1,03	2,56
Nederlandene	5 829 219	1,45	2,06
Portugal	5 744 181	0,74	2,03
Sverige	5 410 218	0,71	1,91
Schweiz	3 539 106	0,83	1,25
Danmark	2 622 584	1,10	0,94
Norge	2 478 371	1,33	0,88

Aarsagen til denne enorme forøgelse af landenes folkemængde maa først og fremst søges i krigens aftagen og Europas industrielle opvaagnen. Det første tillod blomsten af Europas ungdom at leve og forplante sig; den anden gav dette afkom bedre og sundere livsbetingelser.

Denne uhyre tilvekst af over 150 000 000 mennesker tyder dog paa, at der snart vil indtræde en kulmination. Der maa være et punkt, hvor de civiliserede landes befolkning vil blive for tæt, trods alle de fremskridt som der i løbet af det 19de aarhundrede er gjort paa nær sagt alle ernæringslivets omraader.

I næsten alle europæiske lande har folkemængden fordoblet sig eller mere end fordoblet sig i løbet af de sidste 108 aar. Tyskland viser den høieste aarlige forøgelse; Frankrige staar omtrent stille. Tilveksten i Frankrige og Tyskland forholder sig til hinanden, som $^1/_2$ til 3. I 1800 havde Frankrige 4 millioner flere mennesker end Tyskland; mens Tyskland i 1908 havde overfløiet Frankrige med over 24 millioner, det samme som Spaniens og Portugals samlede befolkning. Saaledes maa Frankrige nu — hvad folkemængde angaar — betragtes som en forholdsvis liden nation.

Gjennem hele det forrige aarhundrede synes tyskerne saa at sige at ha lagt an paa at forøge befolkningen, mens Frankrige har negligeret denne for den nationale magt saa vigtige faktor. Af stor vigtighed er ogsaa den kjendsgjerning, at den tyske nations sterke vekst ikke skyldes erobringer af velbefolkede lande, men blot nationens frugtbarhed. I virkeligheden har denne forøgelse foregaat trods en enorm udvandring til alle lande i verden, især til De forenede stater. I hver stat og hvert territorium i denne republik er en stor del af de dygtigste og mest velstaaende borgere tyskfødte. I enkelte stater er det tyske element endog saa sterkt, at det har formaaet at udøve en afgjort indflydelse baade paa sæder og skikke og paa tænkesættet.

Frankrige har derimod kun lidt ubetydelige tab ved udvandringen.

Frankriges og Tysklands landomraader har ikke undergaaet væsentlige forandringer i det nittende aarhundrede udenom afstaaelsen af Elsass-Lothringen; og denne forandring var saa liden, at begge lande fremdeles har omtrent samme fladeindhold, nemlig lidt over 200 000 eng. kvadratmil. I 1800 havde Frankrige 134 indbyggere pr. kvadratmil og Tyskland

113; i 1908 derimod havde Frankrige 189, men Tyskland 303. Befolkningens tæthed i Tyskland er nu omtrent den samme som i Italien, og den staar i Europa bare tilbage for Storbritannien, Belgien og Holland. Hvis De forenede stater havde ligesaa mange indbyggere pr. kvadratmil som Tyskland, vilde landet nu ha ni hundrede millioner indbyggere.

Af den forandring i befolkningsforholdene, som har fundet sted i Frankrige og Tyskland mellem 1800—1908, kan gjøres tre vigtige konklusioner.

Frankrige kan ikke længer kaldes Tysklands rival; medens de i 1800 var omtrent lige folkerige, er tyskerne nu i stort flertal. En krig mellem de to lande vilde bli en kamp mellem en liden og en stor nation.

Inden de næste to eller tre tiaar maa veksten af den tyske befolkning enten stanse af sig selv eller der maa skaffes en aabning for nationens udvidelse. Men der viser sig nu tegn til, at den fart, hvormed nationen i det sidste har forøget sig, er i aftagende.

Den merkelige forandring i Frankriges og Tysklands stilling overfor hinanden, ved hvilken de praktisk talt har byttet plads, skyldes familielivet i de to lande. Mens Frankrige har nøiet sig med at staa stille og som nation opgit ethvert forsøg paa en nogenlunde rig frugtbarhed, har Tyskland med vældig energi forsøgt at vinde magt ved formering.

Disse nationer giver baade økonomisk og politisk et udmerket eksempel paa de to befolkningstendenser: forøgelsen hindret med hensigt og forøgelsen fortsat saaledes som instinktet og naturen dikterer den. En nation, som driver ind i den førstnævnte retning kan ikke vente fremdeles at udøve den største politiske indflydelse, uden at ogsaa alle dens rivaler følger samme retning. Ulige forøgelse af folkemængden i forskjellige stater maa før eller siden frembringe forskyvninger af den politiske magt.

Intet land kan lære mere af denne Frankriges og Tysklands politik end De forenede stater. Rivende fort gik Staterne i begyndelsen fremad i folkemængde baade ved folkets egen frugtbarhed og ved indvandring fra andre lande; men nu er tendensen den samme som i Frankrige. Det er ikke bare de rige, men ogsaa de lavere klasser af De forenede staters befolkning, som ikke længer vil have børn. Der paagaar rigtignok fremdeles en stor indvandring, men denne alene formaar ikke at forhøie indbyggerantallet; og selv om den kunde det vilde det alligevel svække nationen; ti indvandrerne er gjennemgaaende landets egne børn underlegne. Hvis Staterne skal fortsætte i dette spor, er det ikke usandsynligt, at de efter et aarhundredes forløb vil befinde sig i samme stilling som Frankrige gjør idag.

Stjernernes Temperatur.

Det fremgaar af astronomen Nordmanns beregninger, at man kan bestemme stjernernes temperatur ved fotometriske observationer. Solens temperatur skulde være 5990°, efter andre beregninger 6000°. Polarstjernen skulde ha en temperatur af 9000°. («La Revue»).

Usynlige Kræfter.

Efter *C. M. Savarit* i «La Revue».

Paa et af de sidste møder i det franske videnskabsselskab fremlagde opfinderen af V-straalerne, Dorget, fotografier af trykte ord, som man havde taget paa den maade, at fotografiske plader sammen med de trykte ord, som skulde fotograferes, var lagt i tredobbelt omslag af ugjennemsigtigt papir og anbragt paa panden af et menneske. Fotografierne var altsaa tagne helt uden lysets paavirkning. V-straalerne, d. v. s. de straaler som strømmede ud fra panden, havde trængt gjennem omslaget paa samme maade som Røntgenstraaler. Men merkelig nok, nogle af ordene var fotograferet i positiv og andre i negativ.

Saaledes viste det sig et nært slegtskab mellem V-straaler, X-straaler og andre usynlige straaler, som i vore dage holder paa at snu op ned paa alle de gjængse grundprinciper i fysik og kemi og at opbygge udenfor disse videnskaber en biologi, som vil aabenbare for os de hidtil ukjendte aarsager til visse virksomheder hos levende væsener.

De usynlige kræfter, de som ikke kan opfattes gjennem nogen af vore sanser, har i løbet af de sidste aar afsløret sig for menneskeheden i form af Hertz's elektriske bølger, de mørke straaler i Crookes's rør, radioaktive stoffe og straaler som udsendes af visse legemer, som er under atomisk forandring, og fra levende væsener. Alle disse kræfter har sit udspring fra en verden, som ikke kan opfattes af vore sanser.

Alle de nyopdagede kræfter støtter ogsaa Maxwells teori om energiformernes identitet, d. v. s. enheden i fysikens kræfter.

William Crookes, som uden tvil er den største fysiker i det 19de aarh., taler et sted i sit hovedverk om visse grupper af forskjelligartede legemer, som lader til at danne en kosmisk skala, hvor grundstoffene har fæstet sig ved en slags stans i udviklingen. Men ved opdagelsen af uranium, radium og lignende stoffe er videnskaben virkelig paa god vei til at udforske denne hemmeligheds-fulde skala. Og for at kunne udforske de nye fænomener er videnskaben med en gang blit nødt til at ty til en transmutation eller væsensforandring af grundstoffene. Og saaledes bekræfter den sig da den hypotese som guldmagerne, de første kemikere, fremsatte — hypotesen om stoffets enhed. Ved opdagelsen af de usynlige kræfter bygges da udenfor de analytiske og deskriptive videnskaber en ny, syntetisk videnskab, den vældige bygning som vil bli fremtidens videnskab.

Vi behøver ikke at gaa mere end 20 aar tilbage i tiden for at finde den første begyndelse til den moderne videnskab. Det var i 1887 at Hertz opfandt et apparat, ved hjælp af hvilket han kunde give elektriciteten en speciel form, som fik den til at udbrede sig ligesom lys, varme, lyd etc. i concentriske cirkler. Men Hertz's elektriske bølger havde endnu den specielle egenskab, at de ikke lader sig stanse af hindringer, men synes at glide over dem. Hertz's opfindelse blev saaledes midlet til at kunne udnytte elektricitet uden traad,

teoretisk seet paa hvilkensomhelst afstand.

Men for at opfange de yderst svage bølger maatte man ha et uendelig fint modtagelsesapparat. Det var den franske videnskabsmand Branly som i 1890 opfandt et saadant, det som nu er kjendt under navnet *kohær*. Ved hjælp af det kunde han opfange elektriske bølger, der var afsendt som kortere og længere gnister efter et system, som svarer til tegnene i Morse-telegrafen. Fra dette øieblik gjaldt det bare om at lede bølgerne i retning af modtagerapparatet og forsøge at isolere dette, saaledes at det ikke blev paavirket af bølger fra andre stationer.

Det er disse eksperimenter Branly, Marconi og flere andre forskere har beskjæftiget sig med i de sidste aar og med vekslende held.

Ved specielle anordninger kunde de Hertziske bølger ved hjælp af Branlys kohær udnyttes som elektrisk kraft. Det er sandsynligt, at elektrisk kraftoverføring uden traad har en enorm udvikling for sig.

*

Men det var endnu langt fra at alle elektricitetens usynlige kræfter var kjendt.

I 1895 fik verden høre om en opdagelse som skulde faa en overordentlig stor betydning — de berømte Røntgen-straaler. Ved at undersøge de straaler som fremkommer i et Crookes's rør opdagede professor Røntgen ved universitetet i Wurtzburg, at visse salte, naar de blev holdt i en bestemt afstand fra røret, blev oplyst, som om de var selvlysende. Det samme fænomen viste sig, selv om røret blev indhyllet i et ark papir, karton eller andet absolut ugjennemsigtigt stof. Røntgen anbragte nu en fotografisk plade istedenfor saltene, og der viste sig aftryk paa den. En plade af træ, som blev stillet imellem, dannede ingen hindring for udstraalingen. Et stykke metal derimod afbrød den næsten fuldstændig og kastede en mørk skygge paa pladen.

Som man let kan tænke sig, blev der nu eksperimenteret med feberagtig iver af alle videnskabsmænd som havde et Crookes's rør; og man slog snart fast, at de nye straaler lettere trænger gjennem træ og kul end gjennem glas. De trænger med lethed gjennem voks, mens stensalt er ugjennemtrængelig. Røntgenstraalerne trænger meget lettere gjennem de blødere dele af det menneskelige legeme end gjennem knoklerne.

Man havde saaledes opdaget straaler, som ikke kan opfattes af nogen af vore sanser, og som med et slag bragte forvirring i de gjængse begreber om legemers gjennemsigtighed. Og man kom snart paa det rene med, at de usynlige kræfter i Røntgen-straalerne kunde faa en overordentlig stor indflydelse paa levende væseners organisme.

*

Ikke mere end et aar efter Røntgens opdagelse paaviste Henri Becquerel at uraniumsalte kan give indtryk paa fotografiske plader gjennem sort papir og forskjellige andre ugjennemsigtige stoffe. Efter en række eksperimenter kunde den lærde fysiker konstatere, at uranium og dets forbindelser udsender specielle straaler, som udbreder sig, reflekteres og brydes paa samme maade som Røntgenstraaler. Han kaldte de nye straaler uraniumstraaler, men videnskabsmænd verden rundt kaldte dem straks efter opfinderen Becquerel-straaler. De stoffe som udsendte slige straaler fik navnet «radio-aktive»-stoffe.

Madame Curie, som netop holdt paa med at skrive sin doktorafhandling om disse stoffe og fulgte under-

søgelserne med den mest levende interesse, gav sig til at maale styrken af udstraalingen fra de forskjellige radioaktive stoffe, som alle indeholdt uranium og thorium. Madame Curie byggede sin maalemetode paa den egenskab som er fælles for Røntgen-straaler og Becquerel-straaler, at de begge gjør luften til leder af elektricitet. Men det gjaldt at maale udstraalinger af meget ringe styrke. Hun fik her en udmerket hjælp i sin mands opdagelser. Han havde paavist at kvarts som udsættes for tryk eller sammentrykning afgiver elektricitet. Idet han støttede sig til denne egenskab hos kvarts, havde han konstrueret et uendelig følsomt elektrometer, som han havde benyttet for at maale magnetisme, meget svage elektriske strømme og Røntgen-straaler.

Maalingen af de forskjellige stoffes udstraalingsevne blev ved hjælp af dette apparat meget enkel, om den end fordrede den yderste nøiagtighed. Denne metode blev nu anvendt paa en hel del stoffe, ogsaa de sjeldneste, og den viste at uranium er mere energisk end dets salte, som dog alle har stor radio-aktiv energi.

Madame Curie fandt ikke radioaktive udstraalinger i andre legemer end de som indeholder uranium og thorium. Senere undersøgelser i 1903 af Lennan og Burton syntes at tyde paa, at radioaktivitet findes i yderst ringe grad hos de fleste stoffe.

De langvarige og indviklede maalinger gav imidlertid ikke noget opsigtsvækkende resultat, før madame Curie gav sig til at maale og sammenligne energimængden hos visse mineraler. Det viste sig at flere mineraler, som kalkolit, karnonit og andre, ikke blot var lig men endog betydelig overgik uranium i radioaktivitet. Det var da sandsynligt, skrev hun i sin afhandling, at naar disse stoffe havde en saa sterk aktivitet, kom det af, at de i smaa mængder indeholdt et meget sterkt radio-aktivt stof, forskjelligt fra uranium, thorium og de hidtil kjendte grundstoffe.

Madame Curie var paa vei til at opdage radium. Hendes mand, som fulgte undersøgelserne med den mest levende interesse, forlod efter hans hustrus eget sigende fra nu af de arbeider han selv holdt paa med for helt at ofre sig for de nye undersøgelser og eksperimenter med radioaktive stoffe.

Egteparret Curie var stillet ligeoverfor følgende problem: Find i et mineral, som har en omtrent tre gange saa stor radioaktivitet som uranium, et nyt stof, hvis aktivitet skal være mere end en million gange saa sterk. Vi ved alle hvor glimrende de løste opgaven — hvorledes de saa at sige skabte radium.

Egenskaberne hos det nye stof var helt forbausende og skikket til at omvælte principet om grundstoffenes uforanderlighed, som allerede var angrebet af den store fysiker Mendeléeff, ligesom W. Crookes og Strindberg sterkt havde hævdet materiens enhed.

Radium er en levende lys- og varmekilde. Paa et aar kan det smelte ti tusend gange sin egen vegt af glas. Det opløser og ødelægger talrige kemiske salte og organiske stoffe. Endelig paavirker det andre legemer ved en slags induktion, uafhængig af stoffenes beskaffenhed.

Vi skal endnu tilføie, at radiumudstraalingen er meget sammensat. Den bestaar af tre slags straaler, *alfa*, *beta* og *gamma*, som alle virker forskjellig.

Hvorledes skal man kunne forklare den frygtelige kraftudfoldelse hos dette sammensatte stof? Fysiken og kemien staar fast. Man har derfor heldet til hypotesen om en fuldstændig atomforandring. De nyeste eks-

perimenter af Ramsey og Soddy peger i retning af, at denne atomforvandling hos radium giver som resultat et andet stof, som man tror er usammensat — *helium*.

Det vilde være en vis skjæbnens ironi om man kunde konstatere, at den naturlige forvandling af radium til helium tvinger nutidens kemikere til at erkjende materiens enhed, de gamle alkymisters forvandlingslære — som i og for sig ikke er mere usandsynlig end energiens enhed.

*

Endnu flere usynlige kræfter skulde man snart opdage. I 1903 fandt dr. Blundlot i Nancy under sit studium af K-straaler nogle nye straaler i det lys som en Auerlampe udsendte. De nye straaler, som opfinderen kaldte N-straaler, trængte gjennem ugjennemsigtige legemer ligesom Røntgenstraaler og radiumstraaler; men i modsætning til dem kunde de kastes tilbage og brydes ligesom lysstraaler. De gjorde ikke indtryk paa fotografiske plader, og dr. Blundlot kunde ikke iagttage dem uden gjennem deres virkning paa en elektrisk gnist eller en liden flamme, som under deres indflydelse brændte livligere.

Men samtidig med at N-straalerne forsterkede det lys som udstraaltes paa normal maade, virkede de svækkende paa tangentielle straaler. Siden opdagede han saa en slags omvendte N-straaler, som havde akkurat den modsatte virkning paa de forskjellige slags lysstraaler. En række eksperimenter viste ham at N-straalerne forekommer ogsaa i sollyset, og at de udsendes af de fleste stoffe som er gjort rødglødende.

Det var al grund til at tro at N-straalerne skyldtes en fysisk forvandling af atomerne i et legeme, (f. eks. hætten i en Auerbrænder) som var blit rødglødende. Det ser virkelig ud som om denne hypotese er blit bekræftet ved dr. Blundlots opdagelse, som gaar ud paa at N-straaler kan iagttages i visse legemer, naar de er udsat for tryk, vridning eller hærdning, d. v. s. udsat for variationer i atomernes fysiske beskaffenhed.

Udstraaling af N-straaler fra hærdede straaler synes at kunne foregaa næsten i det uendelige. Man har fundet knive fra det 18de aarh., som endnu udsender N-straaler næsten med samme styrke som nylig hærdet staal. Man har ikke kunnet forklare denne konstante kraft uden som atomernes stræben for at finde tilbage til sin normale tilstand. Ved N-straalerne vil man kanske faa et lidet indblik i atomernes umiddelbare energi, d. v. s. i principet for legemers fysiske konstitution.

*

Man var endnu ikke kommet tilbunds i de dybder som den eksperimentelle videnskab var begyndt at lade os ane. Professor Charpentier i Nancy, som sammen med dr. Blundlot havde drevet straaleundersøgelser med levende væsener, opdagede at hvis man med en eller anden legemsdel kom nær en ovnsskjærm indsat med en forbindelse af barium og platino-kyamer paa hvilken var anbragt en smule radiumsalt, vilde skjærmen oplyses med et mer eller mindre sterkt lys. Det menneskelige legeme virkede altsaa som N-straaler, idet det forsterkede lysvirkningen.

Allerede før var det lykkedes kommandant Darget i Tours at gjøre indtryk paa fotografiske plader gjennem et eller flere omslag af sort eller rødt papir ved simpelthen at nærme fingrene eller en anden legemsdel til den. Disse eksperimenter er siden ofte blit gjentaget baade af opfinderen og mange andre, og man har paa denne maade faaet sterke

fotografiske aftryk, ofte kolorerede, som tydelig viser at det menneskelige legeme udstraaler to forskjellige slags straaler, som virker modsat.

Da N-straalerne ikke gjør indtryk paa fotografiske plader, har man altsaa hos levende væsener fundet en ny slags straaler, som er forholdsvis meget kraftige. Darget gav dem navnet V-straaler.

V-straalerne har, som Darget ved talrige fotografiske eksperimenter har vist, en overordentlig evne til at trænge gjennem. De gaar med lethed gjennem metaller og de fleste faste og flydende stoffe. Vand, træ og elfenben er gode ledere. De kan ikke paavirkes af varme, lys eller magnetisme. I sine væsentligste egenskaber forholder de sig altsaa som de sterkeste radiumsstraaler (gammastraaler) og de primære Røntgen-straaler.

Men V-straalerne synes ligesom radiumsstraaler at være af en meget sammensat natur og besidde visse specielle egenskaber, som ikke findes hos de før nævnte straaler. Talrige eksperimenter har vist, at alle levende væsener som paavirkes af V-straaler, fremviser visse fænomener, som maa tilskrives disse straaler. Saadanne fænomener som hypnose, telepati, television og uden tvil meget af det som man hos dyrene kalder instinkt, bør rimeligvis sættes i forbindelse med V-straalernes virksomhed. I det hele taget kan vi vente, at V-straalerne vil kaste lys over mange ting, som videnskaben hidtil lidet har befattet sig med.

Det er meget lettere at konstatere virkningen af disse straaler end af radiumstraaler. Darget's fotografier er ligesaa tydelige som almindelige fotografier.

To andre videnskabsmænd har konstrueret et apparat, som dreier sig fra venstre til høire, naar det bringes nær venstre haand, og i modsat retning, naar det paavirkes af høire haand. Apparatet gjør 10—15—20 dreininger pr. min., og den eneste drivkraft er de V-straaler som strømmer ud fra hænderne. Efter mange og samvittighedsfulde eksperimenter af kjendte videnskabsmænd kan disse fænomener ikke tilskrives lys, varme, elektricitet, magnetisme eller nogen af de kræfter man hidtil har kjendt. Det er altsaa af den største videnskabelige interesse kraftig at fortsætte studiet af V-straalerne.

Den kraft som paa denne maade uafhængig af muskelkraften stadig strømmer ud af levende væsener, er enorm. Den kan bare sammenlignes med kraften i radium. Man kommer her tilbage til grundprincipet, energiens bestaaen, som stemmer saa godt med vor sunde fornuft, og som er en af de mest uomstødelige grundsætninger i den moderne videnskab.

Hvorledes skal man i virkeligheden forklare, hvad der blir af den energi som udvikles af et legeme i ro, hvis man ikke indrømmer den vitale udstraaling? En organisme som er i ro, udvikler næsten ligesaa stor energi, som naar den er i virksomhed og i hvert fald en langt større energi end den som er nødvendig for hjertets, lungernes og andre aktive organers virksomhed. Det følger da med nødvendighed at dette overskud af kraft, som ikke anvendes, enten fysiologisk maa ophobes i legemet eller paa en eller anden vis strømme ud. Men forudsat at en fysiologisk ophobning virkelig eksisterer, saa kan den dog ikke fortsætte i det uendelige. Man maa da ha lov til at slutte, at naar energi er ophobet til et bestemt maal i legemet, begynder den at strømme ud, ligesom dampen under for sterkt tryk frigjør sig og som statisk eller dynamisk elektricitet under for sterk ladning forlader ledningstraaden eller akkumulatoren.

Studiet af V-straalerne vil bringe paa det rene hvor virksomme de er hos de forskjellige levende væsener, hvorledes de kan overføres fra et væsen til et andet, og i hvilket forhold de staar til de usynlige kræfter som vi har omtalt og til dem som man senere maatte opdage. Aldrig er der givet menneskeslegten et vældigere og mere interessant problem at løse. Det er en hel ny verden, de usynlige kræfters verden, selve fremtidens dybder, som aabner sig for de dristige forskere.

Slavehold i Nutiden.

En engelsk missionær Charles Swan har udgit en bog som han kalder: «En oversigt over de virkelige tilstande i Afrika». Den gir et mørkt billede af den slavehandel som har sit hovedmarked i de portugisiske besiddelser i Vestindien. Forfatteren kjender tilbunds de emner han behandler og behersker helt de forskjellige dialekter som tales af de indfødte. Han har havt anledning til at se og høre meget af det som man skjuler for de offentlige myndigheder, og har lyttet til de stakkars negeres klage. Angola er centrum for denne trafik som skjuler sig under navn af kontraktarbeide. I Angola, St. Thomas og Principe har plantageeierne virkelige slaver. Man laster dem paa skibe og transporterer dem som andet kvæg til de portugisiske øer. De vidnesbyrd og fotografier Swan har samlet i sin bog, danner et sandt martyrologium over menneskelig lidelse. «Ja», siger forfatteren, «disse negere er i navnet fri arbeidere, men deres frihed bestaar bare i, at de som saueflokker har lov til at gaa til slagterbænken.» («La Revue»).

Et nyt Dykkerapparat

er konstrueret af en tysker. Med det skal det være muligt at stige ned til langt større havdybder end man hidtil har kunnet. Grænsen er nu mellem 30 og 40 meter under overfladen. Den nye opfinder har istedetfor et gummiantræk konstrueret en rustning af leddede, bevægelige rør med ugjennemtrængelig forbindelse. Rustningen er saa fast at den holder ude hvert tryk paa kroppen. Dette skulde altsaa gjøre det muligt for dykkeren at trænge ned til langt større dybder.

Et Paradis i Fare.

Efter *Kaptein Hildebrandt* i «Die Woche».

Om Teneriffa, en af de gamles fem «lykkelige øer», har Alexander von Humboldt sagt: «Intet sted i verden synes mig mere egnet til at gi et lidende sind freden tilbage». Paa denne ø har der flere steder dannet sig nye kratere som spyr ud lava. Vestkysten skal være sterkt truet, og dampere ligger færdige til at faa indbyggerne bort, om det trænges. Over hele øen har der bredt sig angst, og de fremmede skynder sig med at komme bort.

Forfatteren har ivaar opholdt sig paa Teneriffa som medlem af den expedition, som i de høitliggende Cañadas skulde lægge grundstenen til et aerologisk og medicinsk-biologisk observatorium for den spanske regjering. Han har derved lært øens store skjønheder at kjende. Det vil være et uhyre tab for hele verden, siger han, hvis Teneriffa skulde bli ødelagt.

Tenerife, som den spanske provins, ikke koloni, heder officielt, har form af en ligebenet trekant, hvis forholdsvis korte basis ligger i sydvest. Den hører til de syv kanariske øer, som er dannet ved vulkansk virksomhed. Hovedskorstenen befandt sig i den midtre ø Teneriffa. Om denne mener man, at der ved vulkanske kræfter først er steget tre smaa øer op af havet, og at lavamasserne saa i aartusindernes løb har taarnet sig op mellem dem. Lidt efter lidt er lavaen stablet op, til den blev til den 1100 meter høie ryg af Cumbrefjeldet. Paa vestranden af dette opstod saa en vældig vulkan som kasted den glødende lava i en runding omkring sig til en høide af 2200 meter. Senere danned der sig her flere vulkaner. Den mægtigste af dem er Pik de Teyde, en 3500 meter høi lava- og askekegle.

Det sidste store udbrud fandt sted i 1704, efter det var vulkanen i virksomhed helt til 1798. Næsten 300 kilometer bort kan man se den vældige, vakkert formede kegle. Den er et godt landemerke for skibene.

Meget interessante er de saakaldte Cañadas. Det er furer som trækker sig 300—500 meter langs randfjeldet henimod Orotava og danner en aaben cirkel paa 30 kilometers omkreds.

Pik de Teyde — Helvedesbjerget — var det vældigste af kraterne. Fra det eller fra Alta Vista, som er lettere at naa, omtrent 430 meter længer nede, ser man ned paa mange sluknede mindre kratere. Der er vældige lavaaaser, pimpstens og askemarker. Lige ved foden af selve toppen trækker sig et lyst pimpstensfjeld, Montana Blanca. Vældige stenblokke, lige til 15 meter høie, er kastet enkeltvis over fjeldet og tegner sig skarpt af mod den lyse undergrund.

Men denne ørken er ikke uden vegetation. Overalt ser man mandshøie retamabuske, og længere nede er der de flere meter høie, hvidblomstrende erikaplanter

Om nogen stor fare for mange landsbyer kan der ikke være tale. Man skal ikke tænke paa andre vulkaner som for eksempel Vesuv. Det er ikke muligt, at lavaen kan flyde ud over Cañadas høie randfjeld. Indenfor det er der plads til meget mere lava, end der har strømmet ud ved noget udbrud.

Ganske udelukket er det at havnestaden Santa Cruz kan komme i fare.

Den ligger 55 kilometer fra udbrudsstedet. Hele fremmedfærdselen paa øen har flyttet sig til nordsiden af kysten ved Puerto Orotava Denne ligger paa den modsatte side af det nye, meget lille krater, og selv om det skulde danne sig et krater der, saa vilde lavaen finde en naturlig rende, «Barranco», hvor den kunde flyde ud i havet.

Knapt 10 kilometer fra de nye udbrudssteder ligger observatoriet. Allerede den 10de november besøgte aerologerne det nye krater, da det viste sig ganske ufarligt.

Toppen har aldrig sluttet med at gi synlige tegn paa sin fordums virksomhed. Ivaar saa forfatteren, at der steg damp op af mange spalter. Den egentlige krateraabning er snehvid af pimpsten og har et gjennemsnit paa bare 100 meter.

Det er en lykke at vi ikke skal tabe dette paradis. Det er saa rigt paa naturskjønheder som faa andre steder. Overordentlig vakker er planteverdenen. Da øen er af vulkansk oprindelse, saa maa alle organismer være kommet hid med havstrømme, med vinden eller fugle eller skibe. Især vinden maa ha spillet en stor rolle. Det fremgaar af at de fleste af planterne ogsaa findes i Middelhavslandene og Nordafrika; fra denne kant blæser passaten.

Af større dyr har øen bare dem som menneskene har ført ind. Derimod er den rig paa fugle og insekter som lettere kunde komme hid. Mest bekjendt er kanarifuglen som lever i frihed og her har en graagrøn fjerdragt, omtrent som vor spurv. Slanger og andre skadelige dyr findes her ikke.

Klimaet er overordentlig mildt og behageligt. Paa nordsiden er der selv i den hedeste sommertid ikke utaalelig varmt, takket være passaten. Saa er det en særegen foreteelse, som beskytter mod solen. De bratte fjeld paa nordsiden tvinger den fugtige vind op, og der danner sig et skylag rundt toppen. Omtrent fra klokken ti om formiddagen til fire om eftermiddagen har man denne naturlige solskjærm over sit hode. Lummert blir det ikke alligevel; havet kjøler. De koldeste maaneder er januar og februar med + 17 grader celsius. Havvandets temperatur synker heller aldrig under 17 grader, takket være Golfstrømmen. Man kan derfor bade i sjøen vinter som sommer.

Omkring toppen ligger ofte en saakaldt skykrave, som ligeledes er dannet ved opstigende luftstrømme. Men skyerne kan aldrig trænge over randfjeldet, da luften her er saa tør at den straks opløser dem. Det er eiendommeligt at staa i disse Cañadas og se sig omgit af tætte skyer, mens det indenfor randfjeldet er ganske blaat og skyfrit. Dette kommer af, at der sikkert fra Afrika kommer en ørkentør luftstrøm som sænker sig over de kanariske øer. Tørheden i disse Cañadas er som bekjendt lindrende i flere sygdomme.

Man skal altsaa ikke være ræd for, at det nye krater sætter øen i fare. Øen er bare en seværdighed rigere.

Rotteplagen i de Forenede Stater.

Efter «*La Revue*».

Den skade rotterne gjør i de store agerdyrkende distrikter er forfærdelig. Mange steder i de Forenede Stater er de blit en formelig landeplage, saaledes især i Utah, Nevada og næsten alle de vestlige stater, hvor det tab rotterne forvolder, aarligaars beløber sig til flere millioner dollars.

De paatrængende gnavere findes i utrolige masser og ødelægger fuldstændig kornavlingen. Landbrugsdepartementerne spaar, at hvis man ikke tager energiske forholdsregler for at udrydde de frygtelige fiender, vil de formere sig saa hurtig, at det om faa aar ikke mere vil lønne sig at dyrke korn.

De rotter det her er tale om, er en egen afart med smaa ører, afstumpet snude, mørkebrunt skind og er adskillig større end almindelige rotter. De har med rivende fart udbredt sig over hele Nevadalen. Paa enkelte gaarde regner man at der er 8—12 tusind. Deres huller staar saa tæt at det ser ud som cellerne i bikager. Om sommeren oversvømmer de alfaplantagerne og potetesakrene, og hvis deres graadighed endnu ikke er tilfredsstillet, angriber de gulerødder og andre planter. Som de barbarhorder der i folkevandringens tid oversvømmed Europa vandrer de fra sted til sted og lægger alt øde paa sin vei.

Der maatte energiske forholdsregler til. Landbrugsdepartementerne har besluttet at tage kraftig fat og har organiseret en formelig rottekrig. Desværre har landmændene selv mange steder reist modstand mod udryddelseskrigen. De radikale midler som maatte anvendes, har flere steder gjort, at landmændene ikke bare har stillet sig passiv, men endog modarbeidet den udryddelse, som de selv skulde være mest interesseret i.

Man har anbefalet at opdrætte falke, ugler, ravne, ræve og andre slige dyr som er ivrige rottejægere, om de end selv skulde komme til at gjøre en del skade. Man bør ikke forsømme noget middel. For rotterne er overmaade frugtbare, og flere gange i løbet af aaret kommer der 4—6 unger.

Rotterne lever i smaa kolonier som formerer sig hurtig og trives bedst paa fugtige steder, ved kanaler, kloaker o. l. De har en fin tæft og ved paa en prik hvor der er fare, og hvor de er sikre. Hvis der blir for mange af deres naturlige fiender paa et sted, fortrækker de til et andet, hvor de kan operere trygt. Faar de leve uforstyrret, kan et eneste par i løbet af fem sæsoner formere sig til tusinder.

Erfaring har vist at ved siden af de nævnte rovdyr er der bare et eneste paalideligt middel til at bli dem kvit, og det er gift. Man har forsøgt fosfor, men dette middel kan bli farligt for kvægbesætningen. Men en blanding af alfa eller korn mættet med en strykninopløsning har vist sig heldig. I Nevadalen har man seet udmerkede resultater af denne metode. Man mener at alfagræs er heldigere end korn. En klype forgiftet alfa strøes der hvor rotterne har sin gang. Giften er ikke sterk nok til at virke paa husdyr. Hvis man regner 20 000 rotter paa 4 000 kv.m. land, saa udrydder den nævnte metode 85 pct. paa ganske kort tid. Istedenfor stryknin kan man anvende bariumkarbonat. Det er den mindst kostbare fremgangsmaade. Man maa imidlertid ikke bruge for store mængder af giften, da den i det tilfælde kan bli farlig ikke bare for rotterne, men ogsaa for husdyr. Man har ogsaa forsøgt sprøitninger med petroleum, som det lader til at rotterne ikke kan taale lugten af.

Blaanende hav —

(Av forfatterens nys utkomne bok „Byen og havet").

Blaanende hav, paa din skulder har jeg hjemme,
strøm mig imøte og syng om min baat!
Min dag skal du løfte med din leende stemme,
min drøm skal du fylde med din graat.
Dit vovsomme hjerte, jeg kan høre, hvor det banker,
dets gjenslag skal banke i mit blod.
Naar høststormen øker, da stiger dine tanker;
dine stigende tanker skal løfte mit mod.

Løfte det mot døden, naar engang du skal favne
mig ind i din arm i farvellets alvorsstund;
naar hjertet er blit tungt av at længes og at savne,
og foten glider træt paa den strømslitte grund;
naar de ømmeste øine ei længer jeg tør møte,
og tør ikke kysse den bløteste mund,
da breder du din favn den bølgende bløte,
da stryker du min pande og vugger mig i blund.

Jeg strækker mig i tangen, jeg følger dine strømme,
jeg vugges i takt med din ensomme sang.
Jeg kjender dine sorger, jeg drømmer dine drømme,
jeg blander mig med glæde i kredsløpets gang.
— Men endnu skal du løfte min dag med din stemme,
og endnu skal du fylde min drøm med din graat,
og endnu, du hav, paa din skulder har jeg hjemme,
strøm mig imøte og syng om min baat.

Kristian Elster.

De nye Bøger.

(Slutning).

Hjalmar Christensen: Et liv. Hvis man læser denne bog som et kunstverk, vil man bli skuffet. Den har ingen digterisk fylde. Hos dens mennesker er der ingenting som gror, aldrig et blink ned i noget skjult. De er opfattet med forstanden, forfatteren har reflekteret over dem og har gjort sig op sin mening. Men man har aldrig følelsen af, at han har kjendt deres sind skjælve inde i sit. Og slig er det med hele bogen. Den har noget udvendigt over sig, og man synes ofte, at den er blit til af forstand og vilje og reflektion og intet mere. Men den interesserer alligevel. Koldt og nøgent fortælles om et menneskes kamp med livet — det kolde, nøgne liv. Dette menneske er ikke særlig betydeligt, det vilde undre en om han havde naaet høit op. Hans kamp beriger en ikke. I hans sind brænder ikke den dybe ironi som straaler baade af himmel og helvede. Forfatteren har ikke evnet at se ham i tragikomediens lys. Men slig som bogen er, kold, nøgen, brutal, ukunstnerisk, griber den en alligevel ofte med en magt som er af livet selv. Der sidder samme følelse i en, som naar en gaar gjennem en skidden, styg gade, og altsammen en ser er hjælpeløst ondt og sørgeligt, og en tænker paa at livet slaar ned alle drømme og gjør menneskene kolde og onde og ynkelige.

Thomas Krags nye verk «Mester Magius» er en dyb og rig bog. Krag har i den faaet udtrykt meget af den ulmende patos og mystik som fylder ham. Der er syner som staar og brænder, ord som straaler af gru og angst og vellyst. Over hele bogen ligger en tung og glødende farve. — «Mester Magius» er en ny digtning om «Ulf Ran», men saa meget dybere og rigere end denne bog, som forfatteren er blit ældre. Det ved vi jo om Thomas Krag, at han kan ikke slippe sine mennesker. De lever videre hos ham, han *maa* gi dem liv paany. — Alt som er syner i «Mester Magius», er godt. Men naar forfatterens billeddannende fantasi svigter ham, falder bogen ned til det som Ibsen kalder «forarbeide». Det er ikke lidet i bogen som bare er forarbeider, og det er synd, saa stor den ellers kunde ha blit. Et sted skildres mester Magius slig: «Alv var en stille gut, ulig de andre. Skulde det inderste i ham tegnes, blev det en stor livsstyrke, dæmpet af sorg og eftertanke». Dette er formelen for ham, men vi ser ham ikke. Stoffet, iagttagelsen er ikke omdannet til farve og streg. Et andet exempel: «Hun var altid ny for ham. Hun var hans lysalf, hans engel, hans dæmon. En renhed uden lige; men hun var ogsaa grumset, styg. Hendes øde var en ørken i sit afsind, i sine krav.» Dette er netop det som der skulde skrives *om*, det er det som skulde staa *mellem* linjerne. Altfor meget af denne bog er ikke blit andet end forarbeider.

Nogen slig bebreidelse kan ikke rettes mod *Knut Hamsun:* En vandrer spiller med sordin. Hamsun ved altid hvad det er som skal siges, og hvad det er som skal gjættes. Stundom morer han sig med at sige for meget, stundom lar han læseren gjætte for meget. Han leger baade med sig selv og sine læsere. — Denne bog er en slags fortsættelse af den fine, brogede «Under Høststjernen». Men

nu er det vinter. Det personlig værdifulde i bogen er digterens kamp for at finde noget nyt at leve paa i alle dagens smaa øieblikke. Det er de blege, stille ting han leder efter. «Naar jeg vælter en sten op kan jeg finde et litet kryp under den». Dette er træthedens poesi. Men den kan ikke fylde en bog paa 294 sider. Man føler sig vel ikke tom, mens man læser. Men bagefter husker man underlig lidet. Der sidder næsten ikke andet igjen end et billede af en graaskjægget mand, som er gaaet langt bort fra byens tomme larm, ud for at se paa vaarsol over sorte marker og høre efter fuglesang og bækkesus. Men — kanske er det mere end man synes. At leve op igjen med de smaa ting er vel ligesaa meget som at leve sig træt af de ting som kaldes store.

Johan Frederik Vinsnes har iaar overgaaet sig selv. I «Johannes og Helena» har han frembragt et verk som man subber sig gjennem fra side til side uden at forstaa, hvorfor man igrunden skal gjøre sig den møie.

Nanna Schwengaard: Rossow gaard. En romantisk blækklat.

Nini Anker: Benedicte Stendal. Det gamle ord om dameromaner gjælder ikke hos os. Sigrid Undset, Minda Ramm, Nini Anker, de har alle sat sig store opgaver og er kommet fra det med ære. «Benedicte Stendal» er utvilsomt en værdifuld bog. Den er skrevet om et stolt, sky, jomfrueligt sind, og den faar en til at tro at den dyrt kjøbte skyhed og stolthed virkelig var prisen værd. At gi noget af sig selv, et smil, et kjærtegn, Benedicte kan ikke gjøre det. Saa hænder det, at hun kommer til at elske. Modsætningen gjør at det blir et under for hende. Men hun har ikke let for at smelte helt, den strenge Benedicte. Et øieblik er der fare for at de skal skilles. Saa skriver hun til ham en fortælling om sit liv, gjør rede for hvorledes hun er blit slig hun er, lægger aabent hele sit liv, ærlig og ægte. Og saa kan hun gaa til ham og bli hans. — Derfor maatte denne bog skrives i dagbogsform. Den indeholder jo historien om et sky menneskes kamp med sig selv — den kamp som kommer lidet frem i forholdet til andre. Det er ikke saa at dagbogsformen er den vanskeligste. Alle former er lige vanskelige. I fortælling kan man slurve mest uden at folk skjønner det, mens i skuespil alslags ufærdighed blir saa skrigende nøgen, og i jegform al selvgodhed straks grumser billedet. Derfor kommer de fleste forfattere bedst fra fortællingen. Nini Anker har med sikker kultur forstaaet at bruge den farlige jeg-form. Hendes bog er ingenlunde helstøbt, men den virker ægte. Personerne har stundom en særfarve og et liv, saa man tænker paa Jonas Lie. Ved sin kultur, sin fine og stolte menneskelighed staar denne bog høit blandt høstens bøger. Det er en bog som man mindes med glæde og gjerne tilgir alle smaa daarligheder.

Olaf Bull: Digte. En meget fin og stemningsfuld digtsamling. Der er vers som straaler med en saa dyb og deilig glød, at man læser dem om igjen og om igjen for at gaa og sige dem høit for sig selv. Det er en velgjørende modsætning til den jargonlyrik, som i et par aar har været den eneste tilladte.

Johan Falkbergets nye bog «Urtidsnat» viser som de forrige en sammenbidt energi og en altid voksende evne. Der sidder en ægte kunstner i Falkberget. Han skjønner sammenhængen mellem stof og stil. Mere og mere gjør han sig fri for de udvekster som har skjæmmet hans bøger. Endnu forstaar han ikke at komponere, det blir spredte billeder, og hvert enkelt billede kan ogsaa

være løst. Men alle de enkelte ting er lynskarpt set, sterkt og levende gjengit.

Skuespil er der som sædvanlig faa af. *Mons Lies* «Alfred Striman og hans hustru» staar efter mit skjøn over de fleste af hans andre dramatiske arbeider. I første akt er ihvertfald et par scener enkelt og kraftig dramatisk skrevet. Senere blir personerne stundom bare nervøse sprællemænd, og de mange ulidelig hysteriske og uægte repliker dræber al velvilje til tragisk stemning hos læseren.

Berendt Vedeler er et fremmed navn i vor literatur. Saavidt jeg ved bor forfatteren i Mexiko. Hans skuespil «Det rent menneskelige» er et interessant vidnesbyrd om, at norsk digtning følger enkelte af udvandrerne i udlændigheden. Stykket er dilettantisk og lagt for nær ind til ibsenske problemer. Men flere scener har en dramatisk kjerne, og mange repliker er født af øieblikkets brand og rummer baade stemningen og det sind hvor den blev til. Skuespillet er et slags problemdrama om konflikten mellem det religiøse og det «menneskelige». Det virker derfor forældet, skjønt forfatteren ser modent og klogt paa de forskjellige typer. — Vedeler burde ha meget interessant at fortælle fra fremmed land. De norske udvandrere, det er jo næsten ubrugt stof, som venter paa en mand med skarpe øine og faste hænder.

Sven Morens nye bog «Aust or markom» bekræfter men uddyber ikke ens indtryk af ham. Et roligt, gjennemarbeidet, stilfærdig kraftigt sprog, levende sans baade for natur og mennesker — det pleier følges ad — og en sikker, hjemlig kultur. Disse skildringer fra en skogbygd er en god liden bog. Moren har iaar ogsaa udgit en udmerket fortælling for børn: «Den store tømmerdrifta». Den er saa uendelig meget bedre end de sædvanlige børnebøger, at det næsten er synd den er skrevet paa maalet — alle de tusen bygutter som vilde frydet sig over den og nu ikke kommer til at læse den.

*

En kan ikke gjøre sig blind for det faktum, at der er et *kunstnerisk* forfald i den nye norske literatur. Aarsagen til dette forfald er saavidt jeg kan forstaa, at forfatteriet mere og mere blir fabrikdrift. Forlagene konkurrerer skarpt, og de driver støiende reklame for at faa sine varer afsat. Forfatterne selv skriger hæseblæsende for at bli hørt. I denne larm glemmes ofte kunsten.

Mange værdiløse bøger drives ved behændig reklame frem til salg. Underholdningsromanerne tænker jeg endda ikke paa, de har altid sine trofaste kritikere og sit trofaste publikum. Men ogsaa bøger som gir sig et literært sving, men ikke eier indhold — med indhold mener jeg ægte livsfølelse — og derfor heller ikke kan være kunstnerisk udformet, roses og averteres ind i husene.

Naar sligt kan gaa aar efter aar, saa er det kritikens skyld. Her er det svage punkt i vort literære liv. Hvad man saa kan sige paa mange af bøgerne, saa er det alligevel en god og stor literatur vi har i forhold til landets størrelse, til statens ligegyldighed for kunst og dermed til de fattige vilkaar for skrivende mennesker.

Men kritiken hos os har altid været ynkelig. Baade i Danmark og i Sverige er der en række af fine skjønnere og ikke faa som har vundet sig et navn. Enkelte har faaet rang blandt de store. — Hos os? Vi ved to eller tre. Resten er taushed.

Hvor ofte udkommer hos os et kritisk arbeide som er værd at læse? Vore universitetslærere, hvad skriver

de, og hvad kan de skrive? Ingen ved det. Den yngre skole af kritikere, hvad gjør de? Der er en enkelt mand som har evner. De andre har ikke vist sans for andet end at pille paa klassikere.

Og aviserne? Om en anmelder i et af Kristianias dagblade ved jeg, at han knapt læser andre bøger hele aaret igjennem end de fire—fem han skriver om. Literatur kjeder ham. Men sætte sig til doms over den, det tør han. Saa er det journalist-anmelderne, som bare snuser efter folks mening. Saa er det en og anden stueæstetiker, som leder efter idealer og problemer. En borgermand som veier fornuften. Kunsten er der ingen som ser efter. Det ydre faar de øie paa, stoffet, handlingen. Men de ved jo ingenting om det dybere artistiske. Har en mand lov til at skrive om malerier, naar han ikke skjønner sig paa det tekniske? Tror man det er lettere at skrive om bøger!

Selvstændighed blir der da ikke meget af, des mer af suggestion. Det er ofte pudsigt at se, hvorledes en enkelt kritik fra en «autoritet» kan afgjøre skjæbnen for en bog. Alle de andre kritikere render jo efter. De samme udtryk gaar igjen. Der blir en rørende enighed. Og saa kommer publikum under samme suggestion.

Al denne døgnkritik burde være ligegyldig, men den er det ikke i et land, hvor pressens mening har saa stor magt. Forfatterne selv vænner sig snart af med at lade sig ærgre. Eller de lærer at skrive slig at de faar kritiken med sig. Men for folk ellers har det ikke lidet at sige, om kritiken er sagkyndig og paalidelig. Literaturen er i vort land ikke luksus, den maa erstatte meget af andet liv. Skal bare taabelige romaner naa frem, eller skal der ogsaa bli plads for den gode kunst!

Heldigvis vil alligevel summen af al kritik være noksaa fornuftig og retfærdig. Hvert aar sælges ihvertfald nogle af de gode bøger ved siden af de slette og ligegyldige. Og om der ogsaa kan hænde noget saa skrigende meningsløst, at en stor digter som Kinck først med sin tyvende bog opnaar et andet oplag, saa er det en trøst at hans bøger vil leve lange tider efterat de fleste andre er druknet i glemsel.

Men ét er utilgiveligt, og det er statens holdning til literaturen. Hvad betyder ikke vore store digtere for hele vor aandelige kultur! Hvad betyder ikke Ibsen og Bjørnson for landets navn udadtil! Kan man sige et land som har havt større praktisk udbytte af sin kunst! Dette ved vi alle, ogsaa stortinget maa vide det. Det er derfor ikke bare kortsynt og taabeligt, men ligefrem utaknemmeligt af stortinget at nøie sig med en ussel drikkeskilling til den hele norske literatur. Værdien af bøger kan vel ikke gjøres op i penge. Men de kunstrædde myndigheder burde huske, at landet har havt en vinding af disse bøger som kan gjøres op i reelle værdier. De skulde betale lidt af paa gjælden.

Alf Harbitz.

Kringsjaa.

(Ved *K. E.*).

Nu er *Bergensbanen* aabnet, og den er endelig overvundet den naturens hindring, som i saa mange, mange aar har stængt for, at vestland og østland skulde faa vokse sig sammen i sterkere følelse af ét fælles land. Vort land er saa stort, saa ødsligt og saa folketomt, at hele vor materielle og aandelige vekst er afhængig af, at folket tvinges til at føle sig som *ét* folk, slig at ikke bygd staar mod bygd, landsdel mod landsdel. Men det har været slig her i landet, at det som samled, det grodde sent, men alt det som splitted, det havde let for at trives. Noget at strides og kives om har vi altid havt, nok af skillende smaating; men det store som skulde samle os, for det har ofte jordbunden været fattig til at gro i.

Det kan være bra nok, at vi i de store løftende stunder føler os som ét folk. Hvad det gjælder om er at vi føler det samme i alle de mange graa hverdage. Og nu arbeider jernbanen sig dag for dag over fjeldet fra østland til vestland og tilbage igjen. Bygderne samles, byer forbindes, landsdel mødes med landsdel. I indlandets ensomme dale vil livet synes rigere, lettere og raskere at leve. De store afstande svinder bort, menneskene lever hinanden nærmere.

Naar en i gamle dage skulde reise over land fra vestlandet til østlandet, havde en de lange landeveie at reise — helst over Hallingdal eller Valders. Det var dagelange reiser. Der vestenfra steg en lige tilfjelds, og var det saa vinterdag var reisen tung og uvist naar en naadde frem. Og under den lange tunge reise grodde hjemlængselen godt fast i en, en blev altid en fremmed i den fremmede natur, en gik under de store skoge og længted efter de nakne fjelde der vesterpaa. Der over var ens hjem, ens rette fædreland.

Nu stiger banen over fjeldet og paa en dag naar vestlændingen til Kristiania. Hovedstadens aviser og breve, som aldrig tog under en to—tre dage, har en nu den næste dag. En farter saa let over og tilbage, underveis følges en af reisende østlændinger og vestlændinger, der ligger ikke længere fjeld og vidder og skiller, *de* er blit et fælles mødested; grænsen, vidden tilhører snart lige meget begge landsdele, erobret ind for det hele folk.

Engang faar vi vel ogsaa en Nordlandsbane, som trækker de fjerne landsdele der nord sammen med de sydlige, slig at det nordlige Norge hverken blir det øde forvisningens land eller det fjerne eventyrets rige.

*

Rusland har slaaet til, *Finland* skal ikke være mere. Efter at det ialfald foreløbig mislykkedes at inddrage Viborg län, søger nu Rusland ad andre veie at angribe Finlands statsretslige stilling. De russiske medlemmer af en russisk-finsk kommission har udarbeidet et udkast, som bestemmer, at Finlands statsretlige stilling for en stor del skal undergives den russiske lovgivning og unddrages den finske landdags kompetence. De vigtigste af disse punkter er det finske finansvæsens deltagelse i statsudgifterne, russiske

undersaatters rettigheder i Finland, skolevæsenets grundprinciper, presselovgivningen og foreningsretten, toldvæsen, myntvæsen, post og telefonvæsen og en række andre. Ligeledes maa efter en af keiseren sanktioneret regjeringsbeslutning den finske administration ikke længere optræde selvstændig paa udenlandske kongresser og konferencer, naar disse har en politisk karakter.

Saaledes søger Rusland at udslette Finland. Men det vil sikkert ikke lykkes. Det finske folk er for seigt, for kulturelt bevidst til at det kan udslettes. Desuden tør Finland leve i haabet om, at engang maa det nuværende Rusland sprænge sig selv, engang maa revolutionen og befrielsen komme. Saalænge Finland evner at vente taalmodig til den rette tid kommer, saalænge lever haabet.

Alle smaa nationer, som stadig og uophørlig maa føle sin tilværelse truet, vil haabe med Finland, samtidig som de af al magt maa søge efter midler til egen beskyttelse. Det første middel hertil er at de smaa lande indbyrdes kommer til forstaaelse, og at de ikke søger at forklusse sine forhold ved unioner og tvilsomme traktater. Hvert land for sig og fred mellem de smaa lande! Intet fører sikrere mod undergangen end hvor det princip brydes. De smaa lande vil da kunne koncentrere alle sine kræfter mod den materielle og kulturelle udvikling og opnaa at bli saa særegne og udprægede kulturlande, at selv ulykker, som de Finland nu lider under, ikke vil kunne udslette dem.

*

Komedien fortsætter! Netop mens *dr. Cooks* sekretær, hr. Lonsdale, er paa vei til Kjøbenhavn med nordpolfarerens værdifulde observationer, offentliggjør to personer i det store blad «New York Times» de mest graverende beskyldninger mod doktoren — allesammen naturligvis bekræftet med ed! Amerika er edens land!

Den ene af de to herrer er nordmand, en forhenværende skibsfører Loose. Ikke alle udvandrende nordmænd gjør sit land ære. Hr. Loose slet ikke. Den anden herre er en assuranceagent Dunkle. Det er disse to som offentliggjør, at de har udarbeidet for Cook et fuldt sæt nautiske og astronomiske observationer passende til en nordpolsfærd. Men hr. Cook skal ha været utaknemlig, og i stedet for at betale de herrer deres velfortjente løn har han i al stilhed forduftet, og til straf afslører de to sin arbeidsherre.

Nogen egentlig grund til at tro paa den fordrukne skibsfører og hans ven assuranceagenten var der ikke. Først svor de Cook troskab og paatog sig bedrageriet. Nu sverger de paa sandheden af sine afsløringer. At de er nogen skurker og løgnhalse, det kan de trygt sværge paa.

Men saa hænder der noget. Cooks privatsekretær, hr. Lonsdale, fortæller at Cook virkelig har staaet i en rigtignok ganske flygtig forbindelse med skibsfører Loose. Han havde vist sine originale observationer til vor ærede landsmand for at se — hvilket indtryk de vilde gjøre paa ham. Hr. Loose viste sig imidlertid saa fordrukken, at han ikke var modtagelig for den slags indtryk, hvorfor den fornemme forbindelse blev afbrudt.

Dr. Cook har altsaa — netop hjemkommet fra Nordpolen, belæsset af verdens hæder og betynget af dens mistro, mens hele verden vented paa at han skulde offentliggjøre sine observationer, i ugevis nølet med at udgi disse, han har simpelthen ikke havt tid, det kjøbenhavnske

universitet maatte vente, hr. Cook var optaget med at se, hvilket indtryk hans observationer gjorde paa en fordrukken skibsfører og en assuranceagent. Det hele har taget tid, det har vel været vanskeligt at træffe hr. Loose i ædru tilstand. Og imens maatte verden være saa venlig at vente. Men endelig fik da Kjøbenhavns universitet observationerne. Og efter nogen dages undersøgelser erklærer komiteen, at der intet findes i disse observationer som beviser at Cook har været paa Nordpolen. Et af medlemmerne af undersøgelseskommissionen erklærer, at det fremlagte materiale er en skandale og en aaben haan mod dansk sagkundskab.

Se, det var dr. Cooks vidunderlige reise til Nordpolen. Hvor han nu end befinder sig i verden, lever han vel paa minderne fra den tid, han feiredes som nordpolsopdager og glæder sig ved sin store guldmedalje og sin doktortitel!

Hvor er Peary nu?

*

Overhuset har forkastet budgettet! Før det bøier sig skal folket spørges gjennem nye valg. Parlamentets forhandlinger skal udsættes indtil videre for at opløses den 28de december. Da vil der bli udskrevet nye valg, som kommer til at begynde omkring midten af januar. Regjeringen har alt aabnet valgkampen. Mellem det liberale parti og arbeiderpartiet er der afsluttet valgalliance.

Det er naturligvis umuligt nu at udtale sig om følgerne af overhusets beslutning. Først og fremst vil det athænge af de nye valg. Faar regjeringen flertal vil den finde midler til at knække overhusets magt. Regjeringens nederlag vil betyde, at overhuset faar en ny og hidtil ukjendt indflydelse paa det politiske liv i England.

Det er en almindelig misforstaaelse, at der i det engelske overhus bare er samlet al den udygtige levemandsadel et land kan opvise. Dette er saa langtfra tilfælde. Man være saa enig som mulig i underhusets opfatning af at overhuset ingen afgjørende indflydelse bør ha paa det politiske liv, saa maa det indrømmes, at lordernes hus eier en række overordentlig dygtige og fremragende medlemmer. Men faren ligger i, at da værdigheden som lord er arvelig, vil huset altid ha sit flertal blandt en række mennesker, hvis eneste berettigelse til at deltage i det offentlige liv er, at de er født til en titel. Men udenfor disse er der blandt lorderne mænd som den verdensberømte kirurg lord Lister, mænd som lord Rayleigh, lord Roberts, lord Kitchener og lord Cromer, alle mænd, som i høieste grad er til hæder for sit fædreland. Ophæves overhuset maa der vel sørges for, at lordværdigheden ikke blir en hindring for nogen af landets betydeligste mænd til at deltage i landets styre.

23—12—09.

„Kringsjaa".

«Kringsjaa» skal, som De longe veit, fraa nyaar 1910 yvertakast av underskrivne.

Bladet skal heretter, som fyr nemnt, vera helvti paa riksmaal og helvti paa landsmaal. Riksmaalsbolken skal styrast av den same, som i dette siste aaret so framifraa hev greidt «Kringsjaa» aaleine, hr. Alf Harbitz. Landsmaalsbolken tek eg paa meg.

Me vonar paa denne maaten aa verta god til aa sameina baae stridande lægrar her i landet og gjera «Kringsjaa» til ein fredlyst stad, der *alle* kan møtast i fred og semje utan uvilje fraa nokon av kantarne.

Og so langt skulde me vel vera komne no i dette land, at eit sovore tiltak skulde gaa. *Eg* trur, me er det.

Det er ikkje noko treff, maavita, at eg nettupp no gjeng igang med dette arbeidet, men ei fast kjensle av, at tidi *er* inne til aa freista ei sovori sameining, eit sovori samarbeid millom dei ymse flokkarne her i landet, soleis som riksmaalsstyraren nemnde i «Kringsjaa» for november.

Og no hev me tenkt aa gaa fram paa den maaten, at me altid freistar aa gjeva fraasegn um det nyaste og beste ute fraa den store kulturverdi baade i vitskapen, kunsti og alt anna livsens styr og stell.

Men me hev ikkje tenkt aa verta so forstird paa det framande, at me gløymer vaart eige land, helder. — Her er mykje stygt og ufagert her heime, mykje formløyse, det er sannt. Men det er den formløysa, som vert, naar vaarkrefterne sprengjer seg veg, der det fyrr var einast snø og is. Den komande vaar her i landet, den vil «Kringsjaa» vera med paa aa sjaa bryta fram.

Um «Kringsjaa» vil kunna magta den uppgaava bladet hev sett seg, lyt framtidi syna. Men det lovar godt, at millom alle dei, som hev gjeve tilsegn um bladstykke til «Kringsjaa» er menner som biskop Bang, professorarne Moltke Moe, Hægstad, Seippel og Taranger, observator Schroeter, bibliotekararne Drolsum og Nyhuus, kritikaren Carl Nærup, forfattararne rektor Vetle Vislie, Hans Seland, Kristofer Janson, Sigurd Nesse, pastor Anders Hovden og Ivar Mortenson, H. Wiers-Jensen og Kristian Elster, dr. Idar Handagard, general Lowzow, høgskulestyrar R. Stauri, Haakon Aasveien, advokat Solnørdal, komponist Wendelborg, skuledirektør Eftestøl o. m. m. a. det vil seia, folk av alle parti, av alle samfunds-aaskodingar.

Umframt alle dei gode folk, som vil skriva i bladet utanum, vil baae bladstyrarar heretter ha kvar sin særplass i bladet, sitt «sofahjørne» elder rettare eit «sofahjørne» aat riksmaalsredaktøren, og ei hyggjeleg «peisekrok» aat landsmaalsstyraren, og baae bladstyrarar vonar, at dei kvar paa sin maate skal vera istand til aa gjera det likeso gildt og unalegt for lesararne sine, som daa Tambs Lyche i gamle dagar fraa det namngjetne «redaktørens sofahjørne» sende somangt eit tankefræ utyver landet.

Alt sidan eg som ung syttanaaring var sekretær i «Kringsjaa» hjaa Tambs Lyche, hev eg havt dette bladet kjært, og det skal verta svært gildt aa faa arbeida der.

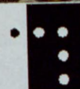
Marta Steinsvik.

Published 29. Decbr. 1909. — Privilege of Copyright in the United States reserved under the Act approved March 3rd 1905 by Steen'ske Bogtrykkeri og Forlag, Kristiania, Norway.

REDIGERET AF ALF HARBITZ. — STEEN'SKE BOGTRYKKERI OG FORLAG. KRISTIANIA.

KRINGSJAA

33-34 Bind